

MÜBAHİSƏLƏRİN ALTERNATİV HƏLLİ ÜSULLARI

Beynəlxalq sənədlər, şərtlər, qanunvericilik

BAKI - 2009

Rəyçi və elmi redaktorlar:

Vidadi Mirkamal,

*Azərbaycan Beynəlxalq Kommersiya
Arbitraj Məhkəməsinin sədri*

Natiq Abdullayev,

Azərbaycan Arbitraj və Mediasiya Mərkəzinin direktoru

Tərtibçi və redaktor:

Habil İsgəndərov

Kitab Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Şurasının maliyyə yardımı ilə Hüquqi İslahatlara Yardım Mərkəzi İctimai Birliyi tərəfindən həyata keçirilən *"Azərbaycanda arbitraj institutunun inkişafı və mübahisələrin alternativ həlli sahəsində qanunvericilik bazasına təkliflərin dəstəklənməsi"* layihəsi çərçivəsində nəşr olunub.

Kitab mübahisələrin məhkəmədənənar alternativ üsullarla həlli qaydaları və təcrübəsi ilə yaxından tanış olmaq, bu sahədə beynəlxalq təcrübəni öyrənmək, Azərbaycan Beynəlxalq Kommersiya Arbitraj Məhkəməsinə müraciət etmək istəyənlər, ümumiyyətlə, beynəlxalq arbitraj institutları haqqında məlumat əldə etmək istəyən hüquqşünaslar, iş adamları, digər mütəxəssislər, tələbələr, beynəlxalq arbitraj üzrə araşdırma apararı tədqiqatçılar və bu sahə ilə maraqlanan bütün oxucular üçün nəzərdə tutulub.

A 1201000000-1 Qrifli nəşr
071-2009

MÜNDƏRİCAT

Ön söz	7
ŞƏRHLƏR	
Arbitrajın hüquqi təbiəti və Beynəlxalq arbitraj institutları	11
Mübahisələrə alternativ qaydada baxılması.....	23
Kollizion normalar	30
Xarici hüququn tətbiqi ilə əlaqədar problemlər	43
Arbitraj xərcləri	59
Beynəlxalq arbitraj məhkəmələrinin qərarlarının icrası	63
<i>Mediasiya - mübahisələrin məhkəmədənənkənar alternativ həlli üsulu kimi</i>	83

BEYNƏLXALQ ARBİTRAJ MƏHKƏMƏLƏRİNİN REQLAMENTLƏRİ

Azərbaycan Beynəlxalq Kommersiya Arbitraj Məhkəməsinin Əsasnaməsi	121
Beynəlxalq Ticarət Palatasının Arbitraj Reqlamenti	149
Stokholm Ticarət Palatası Arbitraj İnstitutunun Reqlamenti	185
London Beynəlxalq Arbitraj Məhkəməsinin (LBAM) Reqlamenti	203
Vyana Federal İqtisadiyyat Palatası Beynəlxalq Arbitraj Məhkəməsinin Arbitraj və Barışıq Reqlamenti	229
Almaniya Arbitraj İnstitutu Arbitraj Məhkəməsinin Reqlamenti	245

QANUNVERİCİLİK

Beynəlxalq arbitraj haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu	267
---	-----

Beynəlxalq xüsusi hüquq haqqında
Azərbaycan Respublikasının Qanunu 283

Arbitraj (Münsiflər) məhkəməsinə dair Azərbaycan
Respublikasının Qanunvericiliyində olan bəzi müddəalar 293

BEYNƏLXALQ SƏNƏDLƏR

UNCİTRAL Arbitraj Reqlamenti 301

Beynəlxalq Ticarət Arbitrajı Haqqında
Nümunəvi UNCİTRAL Qanunu 321

Xarici arbitraj qərarlarının tanınması
və icra edilməsi barədə Konvensiya 345

Beynəlxalq kommersiya arbitrajı
haqqında Avropa Konvensiyası 357

Dövlətlər və digər dövlətlərin fiziki
və hüquqi şəxsləri arasında investisiya
mübahisələrinin tənzimlənməsinə dair Konvensiya 367

MDB KONVENSIYALARI

Birliyin iştirakçısı olan dövlətlərin ərazilərində arbitraj,
təsərrüfat və iqtisad məhkəmələrinin qərarlarının
qarşılıqlı icrası qaydası haqqında Saziş 392

Təsərrüfat Fəaliyyətinin həyata keçirilməsi ilə əlaqədar
mübahisələrin həll edilməsi qaydası haqqında Saziş 399

Mülki, ailə və cinayət işləri üzrə hüquqi yardım
və hüquqi münasibətlər haqqında Konvensiya 409

MEDİASİYA HAQQINDA BEYNƏLXALQ SƏNƏDLƏR

Beynəlxalq Kommersiya Razılaşdırıcı Proseduru üzrə
UNCİTRAL Nümunəvi Qanunu 464

Avropa Parlamentinin və Avropa
İttifaqı Şurasının Direktivləri 470

Mediatorların Davranışı
Haqqında Avropa Məcəlləsi 476

ÖN SÖZ

Müasir dünyada beynəlxalq və yerli kommersiya münasibətlərində yaranan mübahisələrin həllini arbitraj institutlarından kənarında təsəvvür etmək çətindir. Hələ qədim dövrlərdən ibtidai səviyyədə insanların arasında bu və digər səbəblər üzündən yaranan mübahisələrin həlli mexanizmi kimi münisiflərin fəaliyyət göstərməsi elmi və tarixi ədəbiyyatlardan məlumdur. İnsanların fəaliyyəti olduğu yerdə mübahisələr nə qədər qaçılmazdırsa, həmin mübahisələrin həll olunmasında isə münisiflərin fəaliyyəti də bir o qədər əhəmiyyətlidir. Tarixi inkişafın sonrakı mərhələlərində iqtisadi, xüsusən, ticarət münasibətlərinin inkişafı ilə mübahisələrin münisif statusunda həll olunması üçün arbitrlərin fəaliyyəti daha çox əhəmiyyətini göstərir. Bu gün Şərqlə Qərbin inteqrasiya etdiyi, kommersiya münasibətlərinin bir-birinə bağladığı qloballaşan dünyada arbitraj institutları dövlət məhkəmələri ilə yanaşı iqtisadi mübahisələrin həllində əhəmiyyətli rol oynayırlar.

1917-ci ildə Stokholm Ticarət Palatasının nəzdində yaradılan Arbitraj İnstitutunun fəaliyyəti nəinki Avropada kommersiya mübahisələrinin həllində, o cümlədən, dövlətlərarası iqtisadi münasibətlərdən doğan anlaşılmazlıqların aradan qaldırılmasında müsbət rol oynamışdır. Sonradan bir sıra Avropa və Asiya ölkələrində, ABŞ-da yaranmış beynəlxalq arbitraj institutları beynəlxalq kommersiya münasibətlərinin tənzimlənməsində öz töhfələrini vermişlər.

Bu gün sivil dövlətlər, nüfuzlu beynəlxalq təşkilatlar kommersiya arbitraj institutlarının inkişafına xüsusi diqqətlə yanaşırlar. Təsədüfi deyil ki, beynəlxalq arbitraj məhkəmələrinin fəaliyyəti Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Beynəlxalq ticarət hüququ üzrə Komissiyasının qəbul etdiyi Nümunəvi UNCİTRAL Qanunu və normativ sənədlər əsasında tənzimlənir. Müasir dövrdə artıq arbitraj institutlarına münasibətdə də alternativ mübahisə həlli üsulları inkişaf edir. Mübahisələrin məhkəmədən kənar alternativ həlli üsulları barədə danışırlarkən artıq təkcə arbitraj nəzərdə tutulmur, həmçinin vasitəçinin iştirakı ilə mübahisənin barışıq yolu ilə həlli mexanizmləri də müzakirə olunur, zaman-zaman bu üsullar təkmilləşdirilir. Bu tendensiya ölkəmizdə də özünü biruzə verməkdədir.

Müasir dövrdə beynəlxalq hüququn və dünya sivilizasiyasının müstəqil subyektivi olan Azərbaycan Respublikasının dünyanın nüfuzlu korporasiyaları ilə irihəcmli müqavilələri bağlanmış, bu müqavilələr üzrə işlər görülür.

15 illik müddətdə bazar iqtisadiyyatı yolu ilə inkişaf edən Azərbaycanda həm xarici, həm də yerli sahibkarlıq subyektlərinin fəaliyyəti üçün əlverişli iqtisadi və hüquqi baza yaradılır. Bu proses indi də davam edir. Azərbaycanda son 10 ildə keçirilən məhkəmə-hüquq islahatları ilə fiziki və hüquqi şəxslərin pozulmuş hüquqlarının bərpasında səmərəli mexanizmlər yaradılmışdır. Eyni zamanda, kommersiya subyektlərinin iqtisadi münasibətlərdən irəli gələn mübahisələrinin həlli üçün alternativ mübahisə həlli üsullarının yaranması və inkişaf etdirilməsi, bu üsulların tətbiqi üçün hüquqi zəmin vardır.

Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə görə, bu və ya digər fəaliyyət zəminində yaranmış mübahisələrin həlli məqsədilə ədalət mühakiməsini həyata keçirmək üçün ümumi yurisdiksiyalı və ixtisaslaşmış məhkəmələr fəaliyyət göstərirlər.

Eyni zamanda, Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi (Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, Mülki Prosessual Məcəllə, Məhkəmə qərarlarının icrası haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu, Beynəlxalq Arbitraj haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu və s. normativ aktlar) mübahisələrin məhkəmədənəknər həlli vasitəsi olan kommersiya arbitrajının yaradılması və fəaliyyətini tənzimləyir.

Dünyada ədalət mühakiməsi ən yüksək səviyyədə inkişaf etmiş ölkələrdə də dövlət məhkəmələri ilə yanaşı, beynəlxalq kommersiya arbitraj institutları fəaliyyət göstərirlər. Mübahisələrin daha tez, çevik və səmərəli həllini təmin etməklə sahibkarların bu sahədə problemlərinin həlli baxımından kommersiya arbitraj institutlarının inkişafı sahibkarlığın dəstəklənməsi tədbirləri kimi də qiymətləndirilir.

Respublikamızda ilk dəfə təsis edilən Azərbaycan Beynəlxalq Kommersiya Arbitraj Məhkəməsinin fəaliyyəti beynəlxalq təcrübəyə və yerli qanunvericiliyə əsaslanır. Bu gün Azərbaycanda fəaliyyət göstərən xarici və yerli müəssisələrin kommersiya münasibətlərindən yaranan mübahisələrin arbitraj yolu ilə həll olunmasında BKAM-ın fəaliyyətinə böyük inam var.

Mülki və xüsusən, iqtisadi mübahisələrin məhkəmədənəknər alternativ üsullarla həlli sahəsində struktur bölmələrinin fəaliyyətini təşkil edən Hüquqi İslahatlara Yardım Mərkəzi İctimai Birliyi (HİYM) eyni zamanda, maarifləndirmə sahəsində də ardıcıl tədbirlərini davam etdirir. 2008-ci ildə "International Commercial Arbitration" Cəmiyyətinin bazasında HİYM-in təsisçiliyi ilə yaradılan Azərbaycan Arbitraj və Mediasiya Mərkəzi mübahisələrin həllində alternativ vasitələr olan

arbitraj və mediasiya (barışıq proseduru) proseslərinin təşkili sahəsində ölkəmizdə ilk ixtisaslaşmış peşəkar qurumdur.

Mübahisələrin məhkəmədənənar alternativ həlli sahəsində mütəxəssis hazırlığı ilə yanaşı, elmi və kütləvi ədəbiyyatın nəşr olunaraq yayılması, xarici təcrübənin öyrənilməsi və təbliğini əhatə edən maarifləndirmə tədbirlərinə də xüsusi diqqət yetirilir. Təəssüf ki, beynəlxalq arbitraj sahəsində Azərbaycan dilində ədəbiyyat qıtlığı var. Beynəlxalq arbitraja dair Azərbaycan dilində qanunvericilik və digər normativ sənədlər çox azdır. Təqdim edilən kitabın kütləvi tirajla nəşri də maarifləndirmə tədbirlərindən biri olmaqla bu boşluğu qismən də olsa, aradan qaldırmaq məqsədini daşıyır.

Dünyanın məşhur arbitraj institutlarının reqlamentləri Azərbaycan dilinə tərcümə olunmuş və sistemləşdirilmişdir. Bu kitabda Beynəlxalq Ticarət Palatasının Beynəlxalq Arbitraj Məhkəməsinin (Paris) Reqlamenti, Stokholm Arbitraj Palatasının Arbitraj İnstitutunun Reqlamenti, London Beynəlxalq Arbitraj Məhkəməsinin Reqlamenti, Vyana Federal İqtisadiyyat Palatasının Beynəlxalq Arbitraj İnstitutunun Reqlamenti, Alman Arbitraj İnstitutunun Arbitraj Məhkəməsinin Reqlamenti, UNCİTRAL Reqlamenti, Nümunəvi UNCİTRAL Qanunu, "Xarici arbitraj məhkəmələrinin qətnamələrinin tanınması və icrası haqqında" Nyu-York Konvensiyası, Beynəlxalq Kommersiya Arbitrajı haqqında Avropa Konvensiyası, Dövlətlər və digər dövlətlərin fiziki və hüquqi şəxsləri arasında investisiya mübahisələrinin tənzimlənməsi haqqında Konvensiya (Vaşinqton Konvensiyası), MDB dövlətlərinin beynəlxalq arbitraja dair konvensiyaları, mediasiya sahəsində beynəlxalq sənədlər və digər normativ aktlar toplanmışdır. Qeyd etmək yerinə düşər ki, bu kitab sadalanan beynəlxalq sənədlərin Azərbaycan dilində ilk vahid toplusudur.

Bununla yanaşı, kitabda arbitraj və mediasiya sahəsində beynəlxalq sənədlərin və milli normativ aktların təcrübədə tətbiqinə dair mütəxəssis şərhləri də verilir. Bu şərhələrdə arbitraj məhkəmələrinin yaradılmasının və fəaliyyətinin əsasları, arbitraj icraatının forma və metodları, növləri, işə baxılması prinsipləri, arbitraj məhkəmələrinin vəzifələri, dünyanın aparıcı arbitraj məhkəmələrinin fəaliyyətinin əsas istiqamətləri, Azərbaycan Beynəlxalq Kommersiya Arbitraj Məhkəməsinin fəaliyyətini zəruri edən amillər və şərtlər, arbitraj xərclərinin məzmunu, beynəlxalq arbitraj məhkəmələrinin qərarlarının tanınması və icrası, qərarların qüvvəyə minməsi qaydası və şərtləri, BKAM-ın qərarlarının qüvvəyə minməsi və icrası, BKAM-ın qərarlarının Azərbaycan Respublikasının ərazisindən kənarında icrası, kollizion

normalar, onların quruluşu və tətbiq edilməsi imkanları, kollizion normaların tətbiq edilməsinin beynəlxalq hüquqi aspektləri, mediasiya prosesinin aparılması qaydaları və prinsipləri, mübahisələrin həllində mediasiyanın əhəmiyyəti və s. mövzular öz əksini tapmışdır.

Ümid edirik ki, bu şərhlər oxucular, mübahisələrin məhkəmədənənar alternativ üsullarla həll edilməsini arzulayan şəxslər üçün beynəlxalq arbitrajın mahiyyətini, arbitraj prosesinin özəlliklərini, hansı arbitraj məhkəməsinin prosessual və maliyyə baxımından daha əlverişli olmasını müəyyənləşdirməkdə yardımçı olacaq, maddi və prosessual hüquq normalarının tətbiqi qaydalarını asanlaşdıracaq.

Təbii ki, arbitraj haqqında beynəlxalq sənədlər və yerli qanunvericilik, eyni zamanda, arbitraj icraatının və mediasiyanın müxtəlif aspektləri ilə bağlı şərhlər toplusu olan bu kitabın hazırlanması böyük məsuliyyət tələb edir. Kitabın tərtibçiləri beynəlxalq arbitraj məhkəmələrinin reqlamentlərinin və digər sənədlərin tərcüməsində orijinal üslubun saxlanmasına mümkün qədər riayət etmişlər. Eyni zamanda, Azərbaycan dilinin qrammatikasının tələblərinə və üslubuna uyğun olaraq tərcümə mətnləri redaktə edilib.

Kitab Azərbaycan Beynəlxalq Kommersiya Arbitraj Məhkəməsinə müraciət etmək istəyənlər, ümumiyyətlə, mübahisələrin məhkəmədənənar alternativ üsullarla həlli qaydaları və təcrübəsi ilə yaxından tanış olmaq, beynəlxalq arbitraj institutları haqqında məlumat əldə etmək istəyən hüquqşünaslar, iş adamları, digər mütəxəssislər, tələbələr, arbitraj hüququ sahəsində tədqiqatçılar və beynəlxalq arbitrajla maraqlanan bütün oxucular üçün nəzərdə tutulub.

Fətəli ABDULLAYEV,

Hüquqi İslahatlara Yardım Mərkəzinin sədri,

"Azərbaycanda arbitraj institutunun inkişafı və mübahisələrin alternativ həlli sahəsində qanunvericilik bazasına təkliflərin dəstəklənməsi" layihəsinin rəhbəri

ARBİTRAJIN HÜQUQİ TƏBİƏTİ VƏ BEYNƏLXALQ ARBİTRAJ İNSTİTUTLARI

Azərbaycan Respublikasının xarici iqtisadi əlaqələri, digər dövlətlərlə qarşılıqlı ticarət, iqtisadi, elmi-texniki əməkdaşlığa söykənməklə dinc yanaşı yaşamaq, sabit qarşılıqlı fayda götürmək prinsipləri əsasında inkişaf edir.

Xarici dövlətlərin Azərbaycan iqtisadiyyatına marağının artması həmin dövlətlərlə Azərbaycan Respublikası arasında bağlanan bir sıra beynəlxalq müqavilələrdə öz əksini tapmışdır. Bu sırada neft kontraktları və qarşılıqlı əməkdaşlığın inkişafı üçün əsas rolunu oynayan digər müqavilələrin bağlanması Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq aləmə inteqrasiya olunmasında mühüm amillərdən biridir.

Azərbaycanın xarici iqtisadi əlaqələrinin inkişafı bu münasibətlərin subyekti olan dövlətlərlə onun arasında yarana biləcək hüquqi mübahisələrin həll edilməsi mexanizminin yaradılmasını və bu münasibətlərin hüquqi cəhətdən tənzimlənməsini zəruri edir.

Xarici iqtisadi münasibətlər, hər şeydən əvvəl bu münasibətlərə daxil olan subyektlərin arasında bağlanan dövlətlərarası müqavilələrlə rəsmiləşdirilir və bu beynəlxalq müqavilələrdə onu bağlayan dövlətlərin öhdəlikləri, hüquqi mübahisələrin həll edilməsi mexanizmi, bu münasibətlərə tətbiq ediləcək qanunvericilik (xarici hüquq normaları, kollizion normalar və s.) konkretləşdirilir.

Bu müqavilələrdə nəzərdə tutulan öhdəliklərin icra edilməməsi bir qayda olaraq dövlətlərarası münasibətlər çərçivəsində beynəlxalq ümumi hüquq institutlarının normaları əsasında həll olunur.

Azərbaycan Respublikasının hazırkı durumunda digər dövlətlərlə bağlanan beynəlxalq müqavilələr əsasında həmin dövlətlərə məxsus olan və mülki hüququn subyekti olan şəxslər arasında (həm hüquqi şəxslər, həm də sahibkarlar) bir sıra kommersiya müqavilələrinin bağlanması həyati zərurətə çevrilmişdir. Dövlətlərarası müqavilələrdə nəzərdə tutulan müddəalar bu dövlətlərə məxsus olan şəxslər arasında bağlanan kommersiya müqavilələri ilə daha da konkretləşdirilir və ünvanlaşdırılır. Məsələn, "Əsrin Müqaviləsi"nin bağlanması ilə xarici müəssisələr və Azərbaycan müəssisələri arasında bu müqavilənin icrası ilə bağlı yüzlərlə müqavilələr bağlanmışdır və bu kommersiya müqavilələrinin hüquqi tənzimi beynəlxalq ümumi hüquq, beynəlxalq xüsusi hüquq və milli mülki hüquq normalarına əsaslanır.

Azərbaycan Respublikasının son dövrlərdə bağladığı neft kontraktlarında xarici iqtisadi əlaqələrin ümumi prinsipləri əks olunmaqla

yanaşı, həmçinin, görüləcək işin həcmi və müddəti, maliyyələşdirilmə qaydası, itkilər, qiymətlər, hesablaşma qaydası, bank təminatları və digər şərtlər də razılaşıdırılmışdır.

Xarici ticarət əqdləri üzrə tərəflər müxtəlif ölkələrin mülki hüquqlarının subyektləri sayılırlar və onlar arasında hər hansı mübahisə və ya fikir ayrılığı yarandıqda özlərinin subyektiv hüquqlarının və ya qanuni mənafeələrinin müdafiəsi üçün məhkəməyə və ya arbitraja (münsiflər məhkəməsi) müraciət edə bilirlər. Təcrübə göstərir ki, belə hallarda xarici ticarət əqdlərinin subyektləri mübahisələri əksər hallarda baxılmaq üçün dövlət məhkəmələrinə (milli məhkəmələr) deyil, arbitraja (münsiflər məhkəməsi) verirlər.¹

"Münsiflər məhkəməsi" məfhumu çoxmənalıdır. Beynəlxalq ümumi hüquqda münsiflər məhkəməsi dedikdə, qədim Yunanıstan və qədim Roma dövründən bəşəriyyətə məlum olan münaqişələrin hərbi nizamlanmasına alternativ olan dövlətlərarası mübahisələrin barışıq yolu ilə tənzimlənməsi kimi anlaşılırdı.²

Münsiflər məhkəməsi – dövlət məhkəmələrinə aid olan bir sıra hüquqi mübahisələrə tərəflərin könüllü sazişi əsasında baxan orqandır. Ona görə də münsiflər məhkəməsini, həmçinin, dövlət məhkəmələrinə münasibətdə mübahisələrə alternativ formada baxan məhkəmə orqanı kimi səciyyələndirirlər.³

Etimoloji baxımdan münsiflər məhkəməsinin hərfi mənası ingilis dilində olan "arbitration" sözündən götürülmüşdür və həm təcrübədə, həm də hüquq ədəbiyyatında "münsif məhkəməsi" və ya "arbitraj" kimi işlədilir, başqa sözlə, "münsif məhkəməsi" və "arbitraj" məfhumları bir-birinin sinonimidir və yerindən asılı olaraq onların işlədilmə texnikası vardır. Məsələn, 1958-ci il tarixli Nyu-York Konvensiyası "On the recognition and the enforcement of the foreign arbitral awards" - "Xarici münsif məhkəmələrinin qərarlarının tanınması və icra edilməsi haqqında Konvensiya" kimi deyil, "Xarici arbitraj qərarlarının tanınması və icra edilməsi haqqında Konvensiya" kimi tərcümə edilir. Başqa dillərə də (o cümlədən, rus dilinə) bu Konvensiya "Xarici arbitraj" kimi tərcümə olunmuşdur.⁴

Dünyanın tanınmış və daimi fəaliyyət göstərən münsif məhkəmələri də (arbitraj institutları) "arbitraj" və ya "arbitraj məhkəmələri" adlanırlar. Məsələn, Amerika Arbitraj Assosiasiyası (The American Arbitration Association), Stokholm Ticarət Palatasının Arbitraj İnstitutu (Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce), Honq-Konq

¹ Шинкарецкая Г.Г. Международная судебная процедура, М., 1992. с.9.

² Арбитражный процесс, М., 1998. с.391.

³ Виноградова Е.А. Третейский суд. Законодательство. Практика. Комментарий. М., 1997. с.21.

⁴ Арбитражный процесс, М. 1998. с.393.

Beynəlxalq Arbitraj Mərkəzi (Hong Kong International Arbitration Centre), London Beynəlxalq Arbitraj Məhkəməsi (the London Court International Arbitration), Beynəlxalq Arbitraj Məhkəməsi (International Chamber of Commerce), Rusiya Federasiyasının Sənaye-Ticarət Palatası yanında Beynəlxalq Kommer-siya Arbitraj Məhkəməsi (The International Arbitration Court (ICAC) of the Chamber of Commerce and Industry) və i.a.

Lakin az da olsa, "münsiflər məhkəməsi" məfhumundan da beynəlxalq qurumlar öz adlarında istifadə edirlər. Məsələn, Niderlandda yerləşən Daimi Beynəlxalq Münsif Məhkəməsi (Permanent International Court of Arbitration).

Bir vaxtlar, hətta təsərrüfat mübahisələrinə baxan dövlət məhkəmələri də "arbitraj məhkəməsi" adlandırılırdı. Belə ki, ötən əsrin 20-ci illərində yaradılmış və 1992-ci ilədək həm məhkəmə, həm də idarəçilik orqanı kimi dualist hüquqi təbiətə malik olan "Dövlət arbitraj orqanları" fəaliyyət göstərmişdir. Azərbaycan Respublikası müstəqillik qazandıqdan sonra 1992-ci ilin fevralın 25-də bu sətirlərin müəllifinin təşəbbüsü və yaxından iştirakı ilə Azərbaycan Respublikasının Təsərrüfat Prosesual Məcəlləsi və Azərbaycan Respublikasının Arbitraj Məhkəməsi haqqında Qanun qəbul olundu. Bu qanunvericilik aktlarına əsasən, Azərbaycan Respublikasında təsərrüfat mübahisələri üzrə ədalət mühakiməsini Arbitraj Məhkəməsi həyata keçirirdi. Yeni yaradılan məhkəmə "Arbitraj Məhkəməsi" adlandırılsa da o, klassik mənada anlaşılan "arbitraj", "münsif məhkəməsi" deyil, sırf dövlət məhkəməsi idi. İşgüzar danışıqlarda, xarici investorlarla və hüquqşünaslarla görüşlərdə "arbitraj məhkəməsinin" dövlət məhkəməsi kimi fəaliyyət göstərməsinin məntiqsiz izahı qarşılıqlı münasibətlərdə bir çox çətinliklər yaradırdı və buna görə də 1995-ci il 12 noyabr tarixdə qəbul edilən Azərbaycan Respublikasının yeni Konstitusiyasında "arbitraj məhkəməsi" ifadəsi "İqtisad Məhkəməsi" məfhumu ilə əvəzləndi. Lakin Rusiya Federasiyasında bu orqan hələ indiyədək də "Arbitraj Məhkəməsi" adlanır.

Arbitraj məhkəmələri (münsif məhkəmələri)¹ Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının VIII fəslində nəzərdə tutulan məhkəmə sisteminə aid deyildir və ədalət mühakiməsini həyata keçirə bilməzlər.

Arbitraj məhkəmələrinin hüquqi təbiətinə və fəaliyyətinə həsr edilmiş hüquq ədəbiyyatında arbitraj məhkəmələrinin hüquqi təbiəti ilə bağlı dörd nəzəriyyə mövcuddur: 1) müqavilə; 2) prosesual; 3) qarışıq; 4) müstəqil (muxtar)²

¹ Bundan sonra "arbitraj məhkəməsi" kimi işlədəcəyik.

² Лебедев С.Н. Международный торговый арбитраж, М.1965. с.22; Лунц Л.А., Марышева Н.И. Курс международного частного права. Т.3. Международный гражданский процесс, М.,1976, с.217; Минаков А.И. Арбитражное соглашение и практика рассмотрения

Müqavilə (konsessual) nəzəriyyəsinin tərəfdarlarının bir qismi arbitraj məhkəməsinə adi mülki-hüquq münasibəti kimi baxırlar, onların fikrincə, mübahisənin arbitraj məhkəməsinə verilməsi haqqında saziş mülki-hüquqi öhdəliklər müəyyən edir. Tərəflər bu Sazişdə arbitrajın növünü (*ad hoc və ya arbitraj institutu*), mübahisənin hansı arbitraj məhkəməsinə aidiyyətini, arbitrlərin seçilməsini, baxılma vaxtını və yerini, tətbiq olunacaq hüquq normalarını və s. razılaşıra bilərlər.

Müqavilə nəzəriyyəsinin digər tərəfdarları isə belə hesab edirlər ki, arbitraj məhkəməsinin arbitrləri tərəflərin tapşırığı (mandatı) əsasında fəaliyyət göstərirlər və həmin məhkəmənin çıxardığı qətnamə tərəflərin müqavilədə (sazişdə) gəldiyi razılığın nəticəsidir. Bu nəzəriyyənin nəzəri və praktiki məsələlərinə prof.F.Kleynin əsərlərində daha çox rast gəlinir.¹

"Prosessual" nəzəriyyənin tərəfdarları arbitrajın hüquqi təbiətinin müəyyənləşdirilməsində onun prosessual ünsürlərinə üstünlük verirlər. Bu nəzəriyyəyə görə arbitraj məhkəməsi dövlət ədalət mühakiməsinin xüsusi bir formasıdır və arbitraj araşdırmasının bütün ünsürləri və mərhələləri, mübahisələrin arbitrajə verilməsi ilə bağlı arbitraj sazişi də daxil olmaqla, prosessual hüququn predmetidir, arbitraj araşdırması nəticəsində çıxarılan qətnamə isə dövlət məhkəmələrinin qətnaməsi ilə eynidir. "Prosessual" nəzəriyyənin tərəfdarları belə hesab edirlər ki, arbitraj məhkəmələrinin hakimlərinin fəaliyyəti dövlət məhkəmələrinin hakimlərinin fəaliyyəti ilə eynilik təşkil edir, belə ki, həm arbitrlər, həm də hakimlər tərəflərdən asılı deyildir və həm arbitraj məhkəməsinin və həm də dövlət məhkəməsinin səlahiyyəti ərazisində fəaliyyət göstərdiyi ölkənin qanunvericiliyi ilə müəyyən olunur. Arbitraj məhkəmələri ilə dövlət məhkəmələri arasında ciddi fərq onların təyin edilməsi qaydasındadır – hakimləri səlahiyyətli dövlət orqanları, arbitrləri isə tərəflər təyin edirlər.²

Göründüyü kimi, "müqavilə" nəzəriyyəsinin tərəfdarları arbitraj məhkəməsinin təşkilinin və fəaliyyətinin bütün məsələlərinin mülki hüquq bazasında həll edilməsini önə çəkirlər, "prosessual" nəzəriyyənin tərəfdarları isə əksinə, arbitraj məhkəməsi ilə bağlı bütün məsələlərin prosessual hüquq əsasında həll edilməsində israrlıdırlar.

Arbitrajın hüquqi təbiətinin həm "müqavilə", həm də "prosessual" nəzəriyyə əsasında müəyyən edilməsinin yaşamaq haqqının olmaması barədə hüquq ədəbiyyatında kifayət qədər fikirlər söylənilmişdir.³

внешнеэкономических споров, М., 1985, с.77; Хлестова И.О. Арбитраж во внешнеэкономических отношениях стран-членов СЭВ, М., 1980. с.7.

¹ Klein F.E Considerations sur L'arbitrage en droit international pruve, Bale, 1955, p.223.

² Лебедев С.Н. Международный коммерческий арбитраж: Компетенция арбитров и соглашение сторон. М., 1988., с.59.

³ Лебедев С.Н. Международный коммерческий арбитраж: Компетенция арбитров и соглашение сторон. М.1988, с.61; Лунц Л.А., Лебедев С.Н. Международный-ный коммерческий арбитраж: Компетенция арбитров и соглашение сторон. М.1988, с.61; Лунц Л.А., Марышева

"Müqavilə" nəzəriyyəsinin əsas nöqsanlarından biri ondan ibarətdir ki, bu nəzəriyyənin tərəfdarları arbitraj məhkəməsinin tərəflərin tapşırığı əsasında yaradılmasını və ona görə də mübahisəyə baxılması ilə bağlı bütün münasibətlərin tapşırıq müqaviləsi əsasında müəyyən edilməsini iddia edirlər, halbuki arbitraj məhkəməsinin qətnaməsinin istər məzmununun, istərsə də çıxarılması qaydasının tapşırıq müqaviləsinə heç bir aidiyyəti yoxdur.

"Prosessual" nəzəriyyənin tərəfdarları isə əsassız olaraq belə hesab edirlər ki, mübahisənin baxılmaq üçün arbitraj məhkəməsinə verilməsi haqqında saziş prosesual sənəddir və həmçinin, istər dövlət məhkəmələrinin, istərsə də arbitraj məhkəmələrinin qətnamələri prosesual cəhətdən eynilik təşkil edir.

"Qarışıq" nəzəriyyənin tərəfdarları arbitraj məhkəməsinin hüquqi təbiətini həm maddi-hüquqi, həm də prosesual-hüquqi, ünsürlərin vəhdəti kimi (Sui generis) səciyyələndirirlər.

Arbitraj – sui generis institutu olmaqla maddi-hüquqi və prosesual-hüquqi elementləri özündə birləşdirir, yəni, arbitrajla bağlı hər hansı məsələ həll edilərkən həm maddi və həm də prosesual hüququn normalarından istifadə edilir. Bu nəzəriyyəni hüquq ədəbiyyatında İsveçrəli prof. C.Sansse-Hollun adı ilə əlaqələndirirlər.¹

"Qarışıq" nəzəriyyəyə görə (sui generis) arbitraj məhkəməsi mülki-hüquqi müqavilə əsasında yaradılmaqla və prosesual hüquqi nəticələr doğurur və öz tərkibində 3 ünsürü əhatə edir:

- 1) Sui generis institutu kimi arbitrajın hüquqi təbiəti həm maddi, həm də prosesual hüquqla müəyyən olunur;
- 2) Arbitraj sazişində tərəflər tətbiq edilməli qanunu seçməyə haqlıdırlar;
- 3) Arbitraj sazişinin etibarlı olması üçün əsas müqavilənin etibarsızlığını şərtləndirən hüquq normalarının tətbiqi məcburi deyildir.²

Bu nəzəriyyənin əsas praktiki əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, işin arbitraj məhkəməsinə verilməsi barədə razılığa gələn tərəflərin hüquq qabiliyyəti və fəaliyyət qabiliyyəti, sazişin etibarlılığı şərtləri və forması, tətbiq olunacaq qanunun və ya kollizion normanın seçilməsi maddi hüquqa uyğun olaraq həll edilir, arbitraj araşdırması, qətnamənin çıxarılması və icrası isə prosesual hüquq normaları əsasında həyata keçirilir.

Н.И. Курс международного частного права. Т.3, М.1976, с.217; Минаков; Марышева Н.И. Курс международного частного права. Т.3, М.1976, с.217; Минаков А.И. Арбитражное соглашение и практика рассмотрения внешнеэкономических споров, М., 1985, с.82; Хлестова И.О. Ар-битраж во внешнеэкономических отношениях стран-членов СЭВ, М., 1980. с.10

¹ Saucer-Hall G. L'arbitrage en droit international prive. Annuaire de L'Institut de droit international, Bale, 1952. V.1, p.469.

² Минаков А.И. Арбитражные соглашения и практика рассмотрения внешне-экономических споров, М., 1985. с.83.

Arbitrajın hüquqi təbiəti ilə bağlı "müstəqil" (muxtar) nəzəriyyə nisbətən son dövrlərdə yaranmışdır. "Müstəqil" nəzəriyyənin tərəfdarlarının mövqeyini şərh edərək A.İ.Minakov göstərir ki, onlar həm müqavilə, həm prosessual, həm də qarışıq nəzəriyyəni təkzib edirlər.¹

"**Müstəqil**" nəzəriyyə müəllifləri belə hesab edirlər ki, arbitraj məhkəməsi – maddi və prosessual üsürlərdən azad, orijinal müstəqil bir sistemdir.²

Onlar arbitraja **perse** institutu kimi baxaraq diqqəti arbitraj prosedurunun rahatlığına və çevikliyinə yönəldirlər və onların fikrincə, arbitraj sazişi mülki-hüquqi müqavilə deyildir və ona görə də hətta, sui generis özlüyündə prosessual hüquqi nəticələr doğura bilməz. Digər tərəfdən, arbitraj sazişi heç prosessual sənəd də deyildir, çünki arbitrajın fəaliyyəti dövlət tənzimlənməsindən kənardadır, ona görə də arbitraj məhkəmələri yalnız "mütləq müstəqillik" vasitəsilə milli hisslərdən uzaqlaşaraq mübahisəni müstəsna olaraq beynəlxalq ticarət hüququ əsasında həll edən orqana çevrilə bilər.³

Göründüyü kimi, "müstəqil" nəzəriyyənin tərəfdarları milli hüquq sistemlərinə arxa çevirmək hesabına dövlətlərin fəvqündə duran arbitraj sistemi yaratmağa çalışırlar ki, bu da həm mövcud realığa, həm də dövlətlərin suverenliyi prinsipinin müddəalarına ziddir və ona görə qəbul edilə bilməz.

Fikrimizcə, "müstəqil" nəzəriyyəni də həmçinin, arbitrajın hüquqi təbiətini müəyyən edən ayrıca nəzəriyyə kimi qəbul etmək mümkünsüzdür, ona görə də hesab edirik ki, arbitrajın hüquqi təbiətini daha dəqiq, daha dolğun və həm maddi, həm də prosessual hüquqi baxımdan daha əsaslı müəyyən edən qarışıq (sui generis) nəzəriyyənin yaşamaq haqqı tanınmalıdır.

Müasir dünyada kommersiya müqavilələrindən irəli gələn mübahisələrin həll edilməsi metodu dörd əsas kateqoriyaya bölünür:

- *birbaşa danışıqlar*;
- *üçüncü şəxslərin vasitəçiliyi ilə danışıqlar (mübahisələrin alternativ həlli)*;
- *milli məhkəmələr*;
- *arbitraj məhkəmələri*.

Təcrübədə müqavilələrdən irəli gələn kommersiya mübahisələrinin əksəriyyəti birbaşa danışıqlar yolu ilə həll edilir.

Milli məhkəmələr müqavilələrdə nəzərdə tutulmasından asılı olmayaraq həmin ərazidə yaranan və daxili qanunvericiliklə onların səlahiyyətinə aid edilən kommersiya mübahisələrinə baxmağa haqlıdırlar.

¹ Minakov A.İ. Göstərilən əsər, s.84.

² Дóказательство в Арбитраже по Договору. – М.: Юристы, 1965. – т.71.

³ Minakov A.İ. Göstərilən əsər, s.84

Azərbaycan Respublikasının Mülki Prosesual Məcəlləsinin 26-cı maddəsinə uyğun olaraq, idarə və ya digər mənsubiyyətindən və təbəçiliyindən asılı olmayaraq, hüquqi şəxslərlə, hüquqi şəxs yaratmadan sahibkarlıq fəaliyyətini həyata keçirən və qanunla müəyyən edilmiş qaydada fərdi sahibkar statusu əldə edən fiziki şəxslər arasında mülki, inzibati və digər hüquq münasibətlərindən yaranan iqtisadi mübahisələr üzrə işlər mülki icraat qaydasında İqtisad Məhkəməsinə aiddir.

Tərəflərin müxtəlif dövlətlərə məxsus olduğu beynəlxalq müqavilələrdən irəli gələn mübahisələrə tərəflərin hər hansı birinin mənsub olduğu dövlətin milli məhkəməsində baxılması, təbii ki, digər tərəfi razı sala bilməz, başqa sözlə, milli məhkəmələr tərəflər üçün və ya onlardan biri üçün beynəlxalq müqavilələrdən irəli gələn mübahisələri həll etmək iqtidarında olan rahat forum deyildir.

Tərəflərin müxtəlif dövlətlərə mənsub olduğu kommərsiya müqavilələrindən irəli gələn mübahisələrə milli məhkəmələrdə baxılması bir neçə səbəbdən tərəflər üçün əlverişli deyildir və qəbul edilməzdir.

Birinci, qanunlarını, qanunvericilik sistemini, hakimlərin seçilməsi formasını, işə baxılması üzrə prosesual qaydasını bilmədiyi xarici ölkə məhkəməsinə etibar edilməsi müəyyən riskdir.

İkinci, mülki mühakimə icraatı mütləq həmin məhkəmənin məxsus olduğu dövlətin dilində aparılmalıdır və bu da müəyyən sənədlərin (müqavilələrin, yazışmaların və s.) icraatın aparıldığı dilə tərcümə edilməsi zərurəti yaradır və sözsüz ki, xarici tərəfin yad dildə aparılan prosesdə fəallığını azaldır.

Üçüncü, milli məhkəmələrin qətnamələrinin tanınması üzrə müqavilələr sistemi təkmlil deyildir və arbitraj icraatında çıxarılan qərarların başqa dövlətlərin ərazisində tanınması və icrası daha təminatlı olmaqla, xarici arbitraj qətnamələrinin tanınması və icrası üzrə 1958-ci il Nyu-York Konvensiyası ilə təmin olunur;

Dördüncü, milli məhkəmələrdə işə açıq baxılır və bu da kommərsiya sirrinin yayılmasına şərait yaradır.

Yuxarıda göstərilənlərin məcmusu tərəflər üçün beynəlxalq müqavilələr bağlanarkən yaranacaq mübahisələrə arbitraj icraatı qaydasında baxılması şərtini razılaşıdırmağı zəruri edir.

Arbitraj icraatı prosesual və maddi-hüquqi çevikliyi ilə fərqlənir. Məsələn, tərəflər işə müəyyən olunan müddət ərzində və ancaq ədalət meyarı əsas götürülməklə təqdim edilən sənədlər əsasında baxılması haqqında razılığa gələ bilirlər. Bu halda qanunun tələbi o qədər də önəmli rol oynamır.

Arbitraj icraatı işə neytral baxılmasını təmin etmək iqtidarında olmaqla, mübahisəyə neytral ərazidə və tərəflərin məxsus olduğu ölkənin deyil, neytral bir ölkənin qanunları əsasında baxa bilər. Tərəflər arbitrləri

mübahisənin predmeti sahəsindəki biliyi və təcrübəsi nəzərə alınmaqla sərbəst seçmək hüququna malikdirlər.

Arbitraj icraatı dövlət məhkəmələrində mövcud olan işə baxılması müddətindən daha tez və daha az məsrəflə işə baxılmasını təmin edir. Bundan başqa, məhkəmə qətnaməsindən şikayət edilməsinin çoxpilləli sistemi və müddəti (bu qayda müəyyən vaxt aparır) olduğu halda arbitraj icraatında bu yoxdur.

Arbitraj qətnamələri "Xarici arbitraj qətnamələrinin tanınması və icrası haqqında" 1958-ci il Nyu-York Konvensiyasına uyğun olaraq tanınır və icra edilir. Həmin Konvensiyanı hazırda dünyanın 139 ölkəsi imzalamışdır. Azərbaycan Respublikası da 09 noyabr 1999-cu ildən bu Konvensiyanın üzvüdür.

Arbitraj icraatının iki növü fərqləndirilir:

1) konkret işlər üzrə təşkil edilən arbitraj məhkəməsi (beynəlxalq aləmdə bu **ad hoc** arbitrajı adlandırılır);

2) daimi fəaliyyət göstərən arbitraj məhkəmələri (arbitraj institutu).

Ad hoc arbitrajında prosessual normanı tərəflər özləri müəyyən edirlər. Bu halda arbitraj prosesini idarə edən hər hansı bir orqan olmur. Tərəflər özləri arbitri təyin edirlər. Arbitrlərin təyin edilməsi qaydası belədir: tərəflər işə baxılması üçün bir arbitr seçə bilərlər və ya hər bir tərəf öz arbitrini seçir və həmin arbitrlər də üçüncü arbitri seçirlər.

Ad hoc arbitrajında işə baxılmasının reqlamenti kimi UNCİTRAL-ın Nümunəvi Arbitraj Reqlamentindən geniş istifadə edilir, çünki bu reqlament işə baxılmasının prosessual qaydasını müəyyən etməklə yanaşı, həmçinin, arbitrlərin təyin edilməsi qaydasını da nizama salır. Ona görə də UNCİTRAL -in Arbitraj Reqlamenti kommersiya təşkilatları arasında xüsusi hörmətə malikdir.

Dünyada gedən inteqrasiya və qloballaşma prosesləri arbitraj orqanlarının da fəaliyyətində özünü göstərir. Dünyanın müxtəlif ölkələrində, şəhərlərində, azad iqtisadi zonalarında daimi fəaliyyət göstərən arbitraj məhkəmələri mövcuddur. Ad hoc arbitrajından fərqli olaraq daimi fəaliyyət göstərən arbitraj məhkəmələri özlərinin idarəçilik orqanına, daimi fəaliyyət yerinə və rekvizitlərinə malik olur.

Hazırda dünyanın müxtəlif ölkələrində fəaliyyət göstərən və xüsusi nüfuza, beynəlxalq imicə malik olan daimi fəaliyyət göstərən aşağıdakı arbitraj məhkəmələri vardır.

1. Amerika Arbitraj Assosiasiyası (American Arbitration Association) – beynəlxalq arbitraj institutu olmaqla Nyu-York şəhərində yerləşir və ABŞ-ın bütün ərazisində bölmələri vardır. İşlərə həm öz daxili reqlamenti (Construction Industry Arbitration Rules), həm də UNCİTRAL -in nümunəvi Qanunu əsasında baxır.

2. Çin Beynəlxalq İqtisadi və Ticarət Arbitraj Komissiyası (China International Economic and Trade Arbitration Commission) – Çinin beynəlxalq ticarətin inkişafı üzrə şurasının tərkibində fəaliyyət göstərən beynəlxalq arbitraj institutudur. Komissiya Pekində yerləşir, Şanxendə və Şanxayda bölmələri vardır. Arbitraj komissiyası öz arbitrlərinə və özünün arbitraj rəqlamentinə malikdir (Reqlament 17 mart 1994-cü ildə qəbul edilmişdir).

3. London Beynəlxalq Arbitraj Məhkəməsi (The London Court of International Arbitration) – Londonda yerləşir, burada mübahisəyə baxılır, lakin arbitraj məhkəmələri təyin edir və dünya üzrə arbitraj prosesləri üçün inzibati təşkilati xidmət göstərilir.

4. Beynəlxalq Ticarət Palatası yanında Beynəlxalq Arbitraj Məhkəməsi (International Court of Arbitration of the International Chamber of Commerce) – Parisdə yerləşir, məşhur beynəlxalq arbitraj institutu olmaqla özü bilavasitə işə baxmır, lakin arbitraj məhkəmələrini təyin edir və işlərə BTP-nin Arbitraj Reqlamenti əsasında baxılır.

5. İntervestisiya Mübahisələrinin Tənzimlənməsi üzrə Beynəlxalq Mərkəz (International Center for the Settlement of Investment Disputes) – Vaşinqtonda yerləşir, onun fəaliyyətinə Dünya Bankı nəzarət edir. Mərkəz barışıq proseduru və arbitraj prosesi yolu ilə investisiya mübahisələrinin tənzimlənməsinə yardım edir. Barışıq arbitraj prosedurunu özündə əks etdirən öz rəqlamenti vardır.

6. Daimi Münsif (Arbitraj) Məhkəməsi – Haaqada yerləşir, 1899-cu ildə dövlətlər arasında mübahisələrə baxılması məqsədilə yaradılmışdır. Məhkəmənin Baş Katibi UNCİTRAL Nümunəvi Arbitraj Reqlamentinə müvafiq olaraq arbitrləri təyin edən (tərəflər arbitrləri seçmək haqda razılığa gələ bilmədikdə) orqan funksiyasını yerinə yetirir.

7. Mübahisələrin Həll Edilməsi Mərkəzi (Centre for Dispute Resolution) - 1990-cı ildə İngiltərədə yaradılıb, mübahisələrin həlli üzrə vasitəçilik xidmətləri göstərir, məsləhətlər verir və s.

8. Stokholm Ticarət Palatasının Arbitraj İnstitutu (Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce) – İsveçin Stokholm şəhərində yerləşir.

9. Gürcüstan Sənaye-Ticarət Palatası yanında Arbitraj Məhkəməsi.

10. Honq-Konq Beynəlxalq Arbitraj Mərkəzi (Honq Konq International Arbitration Centre) – Honq-Konq şəhərində yerləşir.

11. Qahirə Regional Kommersiya Arbitrajı Mərkəzi (Cairo Regional Centre for Commercial Arbitration) – Misirin Qahirə şəhərində yerləşir.

12. Koreya Arbitrlər Kollegiyası (The Korean Arbitration Board) – Koreyanın Seul şəhərində yerləşir.

13. London Dəniz Arbitraj Assosiasiyası (The London Maritime Arbitration Association) – İngiltərənin London şəhərində yerləşir.

14. Amerikaarası Kommersiya Arbitrajı Komissiyası (The Inter-American Commercial Arbitration Commission) – Vaşinqton şəhərində yerləşir.

15. Avstriya Federal İqtisadi Palatasının Beynəlxalq Arbitraj Mərkəzi (International Arbitral Centre of the Austrian Federal Economic Chamber) – Avstriyanın Vyana şəhərində yerləşir.

16. Rusiya Federasiyasının Sənaye-Ticarət Palatası yanında Beynəlxalq Kommersiya Arbitraj Məhkəməsi (The International Arbitration Court of the Chamber of Commerce and industry) – Moskva şəhərində yerləşir.

17. Sənaye-Ticarət Palatası yanında Praqa Arbitraj Məhkəməsi (The Prague Court of Arbitration of the Chamber of Commerce) – Çexiyanın Praqa şəhərində yerləşir.

18. Kuala-Lumpur Regional Arbitraj Mərkəzi (Kuola Lumpur Regional Centre for Arbitration) - Malayziyanın Kuala-Lumpur şəhərində yerləşir.

19. Sinqapur Beynəlxalq Mərkəzi (Singapore International Centre) - Sinqapurda yerləşir.

20. Sürix şəhərinin ticarət palatası (Zuricher Handel-skammer) – İsveçrənin Sürix şəhərində yerləşir.

22. Fransa-Ərəb Ticarət Palatası (Franco Arab Chamber of Commerce) – Paris şəhərində yerləşir.

23. Yaponiya Kommersiya Arbitraj Assosiasiyası (The Japan Commercial Arbitration Association) – Tokio şəhərində yerləşir.

24. UNCİTRAL – Onun beynəlxalq kommersiya arbitraj sahəsində fəaliyyəti Arbitraj Reqlamentinin (1976), Barışıq Prosedurunun Reqlamentinin (1980), Beynəlxalq Kommersiya Arbitrajı Reqlamentinin və Arbitraj prosedurunun təşkili Qaydalarının (1996) qəbul edilməsi ilə məhdudlaşmır. O, həmçinin, 1958-ci il Nyu-York Konvensiyasının genişləndirilməsi məqsədilə səmərəli fəaliyyət göstərir.

Yuxarıda göstərilənlərdən əlavə Cenevrədə, Əbu-Dəbi-də, Dubayda, Bəhreyyədə də daimi fəaliyyət göstərən arbitraj məhkəmələri vardır.

Yaranacaq kommersiya mübahisələrinin arbitraj məhkəmələrinin baxışına verilməsi üçün tərəflər arasında mütləq arbitraj sazişi bağlanmalıdır.

Arbitraj sazişi 3 formada bağlanır:

1) tərəflər arasında bağlanan kommersiya müqaviləsinin bir bəndi bu razılığın özündə əks etdirə bilər;

2) müstəqil arbitraj sazişinin bağlanması;

3) münsif qeydi.

Arbitraj sazişində tərəflər işə baxacaq məhkəmənin adı, yeri, işə hansı arbitraj reqlamenti və hansı qanunlar əsasında baxılması barədə razılığa gəlməlidirlər. Bu sazişdə, həmçinin, arbitrlərin təyin edilməsi qaydası və sayı da göstərilə bilər.

XX əsrin 80-ci illərindən başlayaraq yeni arbitraj institutlarının yaranması geniş vüsət almağa başladı. Dünyanın bir sıra aparıcı şəhərləri və inkişaf etməkdə olan ölkələri özlərinin arbitraj institutlarını və arbitraj mərkəzlərini yaratmağa başladılar.

Avro-Ərəb Arbitraj Sistemi (1983-cü ildə yaradılıb), Honq-Konq Beynəlxalq Arbitraj Mərkəzi (1985-ci ildə yaradılıb), Amerikaarası Kommersiya Arbitraj Komissiyası (1975-ci ildə yaradılıb), Asiya-Afrika hüquq-məsləhət Komitəsi (1990-cı ildə yaradılıb) bu qəbildən olan mərkəzlərdəndir.

XX əsrin 80-ci illərindən üçüncü dünyaya mənsub olan ölkələr arbitraj məhkəmələrində bir qayda olaraq cavabdeh qismində çıxış edirdilər və əsasən, işi uduzurdular. Ona görə də, bu ölkələrdə belə bir səhv mövqe hakim idi ki, beynəlxalq arbitraj məhkəmələri Qərb dövlətlərinin əlində digər dövlətləri uduzdurmaq və kommersiya sferasından sıxışdırmaq aləti kimi çıxış edirlər. Bu məqsədlə də həmin ölkələrdə yeni arbitraj institutları yaranmağa başladı və beynəlxalq nüfuz qazandı.

SSRİ dağıldıqdan sonra müstəqillik qazanmış ölkələrdə beynəlxalq hüquqa, beynəlxalq təşkilatlara və birliklərə inteqrasiya prosesi güclənməyə başladı. Azərbaycan Respublikası da bu cəhətdən istisnaqlıq təşkil etmədi, belə ki, Azərbaycan Respublikası bir çox Konvensiyaları imzalamış və beynəlxalq təşkilatlara üzv olmuşdur. İnteqrasiya prosesi bir sıra yeni institutların, mərkəzlərin yaranmasını həyati zərurətə çevirmişdir. İnteqrasiya və qloballaşma prosesləri arbitraj institutlarının da yaranmasında özünü göstərirdi.

Məsələn, Ukraynada 24 fevral 1994-cü il tarixdə "Beynəlxalq Kommersiya Arbitraj haqqında" qanun qəbul edilmiş və bu qanun əsasında Ukraynanın Sənaye-Ticarət Palatası yanında 2 arbitraj məhkəməsi – Beynəlxalq Kommersiya Arbitraj Məhkəməsi və Dəniz Arbitraj Komissiyası yaradılmışdır.

Estoniyada Sənaye-Ticarət Palatası yanında Arbitraj Məhkəməsi haqqında 14 avqust 1991-ci il tarixli qanun qəbul edilmiş və həmin ildə Arbitraj Məhkəməsi yaradılmışdır. Həmin illərdə Latviya və Gürcüstanda da arbitraj məhkəmələri yaradılmışdır.

18 noyabr 1999-cu ildə "Beynəlxalq Arbitraj haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu qəbul olunmuşdur. Bu qanuna əsasən Beynəlxalq Arbitraj Məhkəməsinin qəbul etdiyi qərarlara dövlət məhkəmələri tərəfindən nəzarət edilməsi (sübutların əldə edilməsi üçün dövlət məhkəmələrinə müraciət edilməsi (27-ci maddə), arbitrajın qərarından dövlət məhkəməsinə şikayət edilməsi (34-cü maddə)) və həmçinin, arbitraj qərarlarının məcburi icrası qaydasının dövlət məhkəmələri vasitəsilə müəyyən edilməsi beynəlxalq hüquq aləmində arbitraj məhkəmələri üçün qəbul edilmiş dövlətin arbitraj icraatına müdaxiləsinin yolverilməzliyi

qaydalarına uyğun deyildir. Arbitraj məhkəmələrinin hər hansı formada dövlət məhkəmələrindən asılı olması yolverilməzdir.

Lakin bütün bunlara baxmayaraq Azərbaycanda arbitraj məhkəməsinin yaradılmasını zəruri edən bir sıra şərtlər mövcud idi.

Birinci, arbitraj məhkəməsinin mövcudluğunu şərtləndirən qanunvericilik bazasının yaradılması; (Qanunvericilik bazasına "Beynəlxalq Arbitraj haqqında" Qanun, Mülki Prosesual Məcəllə, "Xarici arbitraj məhkəmələrinin qətnamələrinin tanınması və icrası haqqında" 1958-ci il Nyu-York Konvensiyası və "Məhkəmə qərarlarının icrası haqqında" Qanun daxildir).

İkinci, Azərbaycana xarici investisiya axınının güclənməsi, iri məbləqli neft müqavilələrinin imzalanması və həyata keçirilməsi, Bakı-Tiflis-Ceyhan kəmərinin çəkilməsi üzrə müqavilənin imzalanması və icrasına başlanması, İpək yolu (TRASEKA) layihəsinin reallaşdırılması;

Üçüncü, ölkədə azad sahibkarlıq mühitinin çətinliklə də olsa formalaşması, mikroiqtsadi strukturların yaranması, yerli sahibkarlarla xarici hüquqi şəxslər və sahibkarlar arasında iqtisadi-ticarət münasibətlərinin inkişafı;

Dördüncü, beynəlxalq ticarət münasibətlərində, işgüzar iqtisadi münasibətlərdə bu və ya digər məsələlər üzrə yaranan münaqişələrin Azərbaycandan çox-çox uzaqlarda yerləşən və yerli sahibkarlar üçün bir sıra çətinliklər doğuran (yol xərcləri, işə baxılmasının naməlum proseduru, dil problemləri və s.) məhkəmələrdə deyil, Azərbaycanda yerləşən və dövlət qurumları ilə prosesual bağlılığı olmayan, müstəqil, ədalətli, subyektivlikdən uzaq, sadə işə baxılması proseduru olan bir məhkəmə orqanının yaradılmasını zəruri edirdi.

Belə bir orqan artıq yaradılmışdır, bu, Azərbaycan Beynəlxalq Kommersiya Arbitraj Məhkəməsidir (BKAM).

BKAM daimi əsaslarla fəaliyyət göstərən arbitraj məhkəməsidir və Bakı şəhərində fəaliyyət göstərir.

BKAM-ın yaranması Azərbaycan cəmiyyəti və hüquq aləmi üçün böyük hadisə olmaqla, hüquqi dövlət quruculuğu yolunda irəliyə doğru atılmış bir addımdır və Azərbaycanda xarici investisiyaların, yerli sahibkarlıq subyektlərinin hüquqlarının müdafiə olunmasında böyük əhəmiyyətə malikdir.

BKAM-ın təşkilati-hüquqi problemlərinin həlli ilə paralel olaraq hüquqi maarifləndirmə istiqamətində geniş izahat işlərinin aparılması, hüquq ictimaiyyətinin və sahibkarlar təbəqəsinin qanunvericilik materialları, beynəlxalq təcrübə və arbitraj araşdırmalarının elmi-praktiki aspektləri ilə tanış edilməsi qarşıda duran mühüm vəzifələrdən biridir.

§ 2. Mübahisələrə alternativ qaydada baxılması

Beynəlxalq kommertiya müqavilələrində mübahisələrə məhkəmələrə və arbitrajlara münasibətdə alternativ qaydada baxılması haqqında şərtlərin nəzərdə tutulması hallarına rast gəlinir.

Əslində arbitrajda işlərə baxılması dövlət məhkəmələrinə münasibətdə mübahisələrin alternativ qaydada həll edilməsidir, lakin bu paraqrafda həm də arbitraj icraatına münasibətdə alternativ qaydada mübahisələrin həll edilməsindən bəhs ediləcəkdir.

Məlum olduğu kimi, dövlət məhkəmələrində və arbitrajlarda iş baxılmasının məqsədi sonda məcburi hüquqi qüvvəyə malik aktın (qərarın, qətnamənin) qəbul edilməsidir.

Mübahisələrin alternativ həll edilməsi qaydasının məqsədi son nəticədə tərəflərin hüquq və vəzifələrini müəyyən edən məcburi hüquqi qüvvəyə malik olan aktın qəbul edilməsi deyildir.

Mübahisələrə alternativ qaydada baxılmasının uğurlu olması son nəticədə arbitraj məhkəmələrinə müraciətin azalması ilə müşayiət olunur, lakin bu faktdan qorxmaq və çəkinmək lazım deyildir, çünki həm arbitraj qaydasında, həm də alternativ qaydada mübahisələrə baxılmasının son məqsədi mübahisənin həll edilməsi və tərəflərin bir araya gətirilməsidir.

Mübahisələrə alternativ qaydada baxılmasının dörd üsulu vardır:

- 1) Birbaşa danışıqlar;
- 2) Mediasiya;
- 3) Konsiliasiya (barışiq proseduru);
- 4) Mini proseslər.

Kommertiya münasibətlərində hər hansı münəqişənin yaranması zamanı tərəflərin bir-biri ilə əlaqəyə girməsi, **birbaşa danışıqlar** aparması hamı tərəfindən tanınan və qəbul edilən üsullardan biridir. Hətta, bir sıra ölkələrin qanunvericiliyində mübahisənin məhkəməyə verilməsindəkə tərəflərin birbaşa danışıqlar aparması tələbi qanunvericilik qaydasında müəyyən olunmuşdur. Məsələn, Yaponiyanın qanunvericiliyində üçüncü, marağı olmayan şəxslərin iştirakı ilə birbaşa danışıqların aparılması məcburi qayda kimi nəzərdə tutulmuşdur, bu halda üçüncü şəxslər danışıqlarda müşahidəçi kimi iştirak edirlər.¹

Qanunvericilikdə birbaşa danışıqların aparılması nəzərdə tutulmayan ölkələrdə də (məsələn, Azərbaycan, Rusiya) hakimlər əksər hallarda tərəflər arasında barışiq sazişinə nail olunması üçün onlara birbaşa danışıqlar aparmağı təklif edirlər.

Məhkəmə və arbitraj proseslərindən fərqli olaraq birbaşa danışıqlar xüsusi prosessual qaydalarla tənzimlənmir, danışıqların aparılması

¹ Зыкин И.С. Негосударственное регулирование / Международное частное пра-во: Современные проблемы. М., 1993, с.14.

formasını, qaydasını konkret hallardan asılı olaraq tərəflər özləri müəyyən edirlər.

Birbaşa danışıqlar baş tutmadığı halda tərəflər hüquqların müdafiəsi üçün məhkəməyə, arbitraj məhkəməsinə müraciət etmək hüququnu özlərində saxlayırlar.

Mübahisələrə alternativ qaydada baxılmasının ikinci üsulu mediasiyadır.

Mediasiya – üçüncü, neytral tərəfin (mediatorun və ya vasitəçinin) obyektiv vasitəçiliyi ilə mübahisə iştirakçıları arasında barışıq sazişinin və ya kompromisin əldə edilməsi cəhədidir. Mediasiya bir çox hallarda üçüncü şəxslərin iştirakı ilə tərəflər arasında birbaşa danışıqlar kimi səciyyələndirilir.¹

Mediasiya hələ qədim zamanlardan Çində və Asiya – Sakit okean bölgəsində uğurla tətbiq olunmuşdur. Hazırda Çində və Yaponiyada tərəflər əksər hallarda öz aralarındakı normal münasibətləri saxlamaq niyyəti ilə mübahisənin həlli üçün məhkəmə və arbitraj orqanlarına deyil, mediatora, vasitəçiyə müraciət edirlər.

Əvvəllər mediasiyadan dövlətlər arasında yaranan mübahisələrin həll edilməsi üçün beynəlxalq ümumi hüquq sferasında istifadə edilirdisə, hazırda bu üsul beynəlxalq iqtisadi münasibətlər sferasında da geniş tətbiq edilir. Məsələn, 1994-cü ildə Ümumdünya intellektual mülkiyyət təşkilatının nəzdində Arbitraj və Mediasiya Mərkəzi yaradılmışdır. Bu Mərkəzin rəqlamentinə müvafiq olaraq mediasiya proseduru yalnız tərəflərin razılığı olduqda tətbiq edilə bilər. Belə razılıq ya kommersiya müqaviləsində ayrıca bənd kimi, ya da mübahisə yarandıqdan sonra tərəflərin imzaladığı ayrıca razılaşma kimi nəzərdə tutula bilər.

Mübahisə yarandığı halda tərəflərdən biri Arbitraj və Mediasiya Mərkəzinə mediasiyanın keçirilməsini, tərəflərin və onların nümayəndələrinin rekvizitlərini, yaranan mübahisənin qısa təfsilatını özündə ifadə edən ərizəni təqdim edir. Mediasiya haqqında ərizənin surəti eyni zamanda digər tərəfə də göndərilir.

Ərizəni aldıqdan sonra Mərkəz dərhal mediatorun təyin edilməsi üçün tərəflərlə əlaqə yaradır və onların mediator barədə tələblərini öyrəndikdən sonra bir neçə namizəd təklif edir. Tərəflər mediatorun namizədliyi haqqında razılığa gəldikdən sonra Mərkəz həmin şəxsi mediator təyin edir. Mərkəz, həmçinin, tərəflərlə mediasiyanın keçirilməsinin texniki məsələlərini müzakirə edir (keçirilmə yeri, zəruri xidmətlər və s.). Tərəflərin və mediatorun razılığı ilə Mərkəz mediatorun qonorarının məbləğini müəyyən edir.

Mübahisənin nizama salınmasında mediatorun çox böyük rolu vardır. Prosesin uğurlu taleyi çox dərəcədə mediatorun bilik səviyyəsindən,

¹ Брунцева Е.В. Международный коммерческий арбитраж, Санкт-Петербург, 2001, с.22.

diplomatik qabiliyyətindən və danışıqları aparmaq məharətindən asılıdır. Mediator özünü hakim və ya arbitr kimi aparmamalı, tərəflərə hüquqi məsləhətlər verməməli və kimin haqlı, kimin təqsirkar olmasını müəyyən etməməlidir. Bütün prosesin gedişində mediator özünü tərəflərdən asılı olmayan, müstəqil və neytral şəxs kimi aparmalıdır.

Mediator təyin edildikdən dərhal sonra hansı müddətdə və hansı qaydada dinləmələrin keçirilməsi barədə tərəflərlə məsləhətləşmələr aparır və tərəflərə hansı sənədlərin təqdim edilməsini bildirir.

Birinci dinləmədə tərəflər və mediator iclasın aparılması qaydasını (məsələn, tərəflərlə ayrılıqda və ya birlikdə dinləmələrin aparılması və s.) və həmçinin, zəruri olduqda əlavə sübutların təqdim edilməsi və ya ekspertizanın təyin edilməsi məsələsini müzakirə edirlər.

Ümumiyyətlə, mediasiya tərəflərin və mediatorun müəyyən etdiyi qaydada aparılır, tərəflərin belə bir qayda haqqında razılığı olmadıqda mediasiya Mərkəzin rəqlamenti əsasında aparılır.

Tərəflər arasındakı mübahisə birinci iclasda və ya bir neçə iclasdan sonra həll edilə bilər. Əgər tərəflər mübahisəni həll etmək haqqında razılığa gələrlərsə, o, yazılı formada ifadə olunur, tərəflər və mediator tərəfindən imzalanır. Bu, mediasiya nəticəsində ortaya çıxan yeganə sənəddir. Mediasiya aparılan zaman iclas protokolu tərtib olunmur və tərəflərin, mediatorun bu prosesdə tərtib etdikləri bütün digər sənədlər proses qurtardıqdan sonra məhv edilməlidir. Mediasiya prosesində açılan bütün informasiyalar gizli saxlanmalıdır, bu informasiyalardan sonradan işə məhkəmədə və ya arbitrajda baxılarkən istifadə etmək və ona istinad etmək olmaz.

Mediasiya heç də həmişə kompromislə başa çatmır, mediator görsə ki, tərəfləri bir araya gətirmək mümkün deyildir, o halda mediasiyanın xitam edilməsi haqqında qərar qəbul edir. Birinci iclasdan sonra və saziş bağlananadək tərəflərdən biri mediasiyanın xitam edilməsi haqqında ərizə ilə müraciət etməyə haqlıdır.

Konsiliasiya və ya barışıq proseduru mübahisələrin alternativ həll olunması üsullarından biridir, bu prosedur da mübahisənin üçüncü, neytral şəxsin vasitəçiliyi ilə həll edilməsini nəzərdə tutur. Bir çox arbitraj institutları özünün barışıq rəqlamentinə malikdirlər (Məsələn, Beynəlxalq Ticarət Palatası, İnvenstisiya mübahisələrinin həll edilməsi üzrə beynəlxalq Mərkəz) BMT-nin Beynəlxalq ticarət hüququ üzrə Komissiyası (YUNSI TRAL) 23 iyul 1980-ci ildə özünün Barışıq proseduru haqqında Qaydalarını qəbul etmişdir. Beynəlxalq Ticarət Palatasının Barışıq Rəqlamenti 1 yanvar 1988-ci ildə qəbul olunmuşdur. Bu prosedur beynəlxalq xarakterli kommersiya mübahisələrinə BTP tərəfindən təyin edilən təkbəşinə vasitəçi tərəfindən baxılıb həll edilməsi imkanını nəzərdə tutur. Bu halda tərəflərin barışıq prosedurunun tətbiq edilməsi haqqında

qabaqcadan razılaşması tələb olunmur. Konsiliasiya qərarına gələn tərəf BTP-nin Beynəlxalq Arbitraj Məhkəməsinin Katibliyinə müvafiq xahişlə müraciət edir və əvvəlcədən Katibliyə 500 ABŞ dolları məbləğində qeydiyyat rüsumu ödəyir. Katiblik digər tərəfə daxil olan təklif barədə məlumat verir və ona barışıq prosedurunda iştirak edib-etməməsini bildirməsi ilə bağlı 15 gün vaxt verir. Əgər 15 gün ərzində digər tərəfdən cavab alınmazsa, hesab olunur ki, tərəf konsiliasiyadan imtina edir və bu barədə Katiblik tərəfindən ərizəçiyə məlumat verilir.

Digər tərəf barışıq prosedurunda iştirak etməyə razılıq verdikdə, bu razılıq barədə göstərilən müddət ərzində Beynəlxalq Arbitraj Məhkəməsinin Katibliyini məlumatlandırır. Konsiliasiya haqqında razılıq əldə edildikdə Beynəlxalq Arbitraj Məhkəməsinin Baş katibi qısa müddətdə vasitəçini təyin edir, sonuncu isə tərəfləri özünün təyinatı ilə bağlı məlumatlandırır və onlara müəyyən edilən müddətdə özlərinin müvafiq arqumentlərini təqdim etməyi təklif edir. Vasitəçi tərəflərlə iclasın keçirildiyi yeri müəyyənləşdirir.

Eyni zamanda, Katiblik işin mahiyyətini və vacibliyini nəzərə alaraq konsiliasiya prosedurunun başlanması üçün zəruri olan məbləği müəyyən edir. Bu məbləğ vasitəçinin gözlənilən qonorarının və barışıq proseduru ilə bağlı xərclərin, həmçinin, inzibati xərclərin ödənilməsinə sərf olunur.

Müəyyən edilmiş məbləği tərəflər bərabər hissələrdə ödəyirlər. Barışıq prosedurunun gedişində Beynəlxalq Arbitraj Məhkəməsinin Katibliyi ilkin ödənilmiş məbləğin barışıq proseduru ilə bağlı gözlənilən ümumi xərclərin ödənilməsi üçün kifayət etmədiyi qərarına gəldiyi hər bir halda, Katiblik tərəfindən bərabər hissələrdə əlavə haqqın ödənilməsinə tələb edir.

Barışıq Reqlamentində konsiliatorun (vasitəçinin) konkret hüquq və vəzifələri, konsiliasiyanın aparılması qaydası nəzərdə tutulmamışdır, konsiliasiyanın aparılması qaydasını vasitəçi özü müəyyən edir. Reqlamentin 5-ci maddəsinə uyğun olaraq vasitəçi barışıq prosedurunun qərəzsizlik, dürüstlük və ədalətlik prinsiplərini rəhbər tutmaqla öz mülahizəsinə əsasən həyata keçirir. Tərəflər istədikdə öz seçimləri üzrə məsləhətçilərin xidmətlərindən istifadə edə bilirlər.

Vasitəçi hər iki tərəfə kompromisin şərtlərini təqdim edir, tərəflər bu şərtləri qəbul etdikdə barışıq proseduru alınmış sayılır, əks təqdirdə isə barışıq baş tutmamış hesab olunur.

Mediasiyada olduğu kimi, konsiliasiyada da barışıq prosedurunun konfidensiallığı qorunmalıdır, bu prosedurda hansı qismdə iştirak etməsindən asılı olmayaraq istənilən şəxs buna hörmət etməlidir.

Konsiliasiyaya aşağıdakı hallarda xitam verilir:

a) Tərəflərin barışıq sazişini imzalaması ilə. Tərəflər bu sazişdən asılı olurlar. Bu saziş onun icrası, yaxud tətbiqinin bunu tələb etdiyi müddət və ya hala qədər konfidensial olaraq qalır.

b) Vasitəçinin, barışıq prosedurunun uğursuz başa çatmasını qeyd etdiyi protokolun tərtib edilməsi ilə. Protokolda barışıq prosedurunun baş tutmamasının motivləri göstərilir.

c) Konsiliasiyanın istənilən mərhələsində tərəflərdən hər hansı birinin, yaxud hər iki tərəfin barışıq prosedurunun daha davam etdirilməməsi qərarı ilə vasitəçinin məlumatlandırılması halında.

Barışıq proseduru (konsiliasiya) bitdikdə vasitəçi tərəflərin imzaladıqları barışıq haqqında sazişi, yaxud özünün bu sazişin əldə edilməməsini nəzərdə tutan məlumatını, yaxud barışıq prosedurunun daha aparılmaması ilə bağlı tərəflərdən birinin və ya bir neçəsinin bildirişini Beynəlxalq Arbitraj Məhkəməsinin Katibliyinə göndərir.

Barışıq Reqlamentinin 10-cu maddəsinə uyğun olaraq tərəflər, digər hal barədə razılaşmayıblarsa, vasitəçinin barışıq prosedurunun predmeti olmuş mübahisə ilə bağlı hər hansı məhkəmə və ya arbitraj prosedurlarında arbitr, tərəfin nümayəndəsi, yaxud məsləhətçisi funksiyalarını həyata keçirməməlidir. Tərəflər, digər hal barədə razılaşmayıblarsa, vasitəçini məhkəməyə, yaxud arbitraja şahid qismində çağırmağa qarşılıqlı olaraq öhdələrinə götürürlər.

Tərəflər, həmçinin, məhkəmə, yaxud arbitrajda və ya hər hansı digər üsulla aşağıdakıları sübut kimi təqdim etməməyi öhdələrinə götürürlər:

a) digər tərəfin mübahisənin nizama salınması ilə bağlı irəli sürdüyü istənilən fikir və təklifləri;

b) vasitəçi tərəfindən irəli sürülmüş təklifləri;

c) tərəflərdən hər hansı birinin mübahisənin nizama salınması ilə bağlı vasitəçinin təklifini qəbul etməyə hazır olmasını göstərən faktları.

Göründüyü kimi, Beynəlxalq Ticarət Palatasının Barışıq Reqlamenti həm mediasiya, həm də konsiliasiya prosedurlarının aparılması üçün çox geniş hüquqi bazadır və tərəflərin razılığı olduqda hər iki prosedur bu Reqlament çərçivəsində uğurla aparıla bilər.

Bəzi hallarda "mediasiya" və "konsiliasiya" məfhumları sinonim kimi işlədilir, çünki hər iki prosedurda məqsəd tərəflərə barışıq gəlməkdə kömək etməkdən ibarətdir. Hər iki prosedurda tərəflər vasitəçinin yardımından yararlanırlar, lakin hər iki prosedurda vasitəçilərin tətbiq etdiyi metodlar müxtəlifdir. Konsiliasiyada tərəflər əvvəlcədən barışıq gəlməyə razılıq verirlər və vasitəçi hər iki tərəflə görüşdükdən və müvafiq sənədlərlə tanış olduqdan sonra mediatorlardan fərqli olaraq barışıq sazişinin layihəsini özü tərtib edir və onu tərəflərə təqdim edir. Bu halda konsiliator hər iki tərəfin tələbləri ilə ətraflı tanış olduqdan sonra onların imzalaya biləcəyi

ədalətli barışıq layihəsini ortaya qoymağa borcludur, əks halda, konsiliasiya baş tutmaya bilər.

Konsiliasiya və ya mediasiya baş tutmadığı təqdirdə, tərəflər həmin mübahisəni baxılmaq üçün məhkəməyə və ya arbitraj məhkəməsinə vermək hüququnu özlərində saxlayırlar.

Son dövrlərdə **mini-proseslər** beynəlxalq kommersiya mübahisələrinin həll edilməsinin ən geniş yayılan üsullarından biri olmuşdur. Mini-proseslər ilk dəfə ABŞ-da yaranmışdır və onun hazırda bir neçə müxtəlif növləri mövcuddur. ABŞ-da yaranmasına baxmayaraq, mini-proseslər Avropada da geniş tətbiq sferasına malikdir.

Amerika Arbitraj Assosiasiyası və Sürix (İsveçrə) Ticarət Palatası özünün mini-proseslərin keçirilməsi haqqında Qaydalarını qəbul etmişdir. Məsələn, Sürix Ticarət Palatası mini-proseslərin keçirilməsi Qaydalarını 1984-cü ilin 12 oktyabrında qəbul etmişdir.

Bu Qaydalara müvafiq olaraq mübahisə yarandıqda tərəflərdən biri mübahisənin predmetinin qısa xülasəsini göstərməklə müvafiq ərizəni və 500 İsveçrə frankı məbləğində qeydiyyat rüsumunun ödənilməsi barədə sənədi Sürix Ticarət Palatasına göndərir.

Ərizəni aldıqdan dərhal sonra Palata bu barədə və mini-prosesə razılıq alınması ilə bağlı digər tərəfə məlumat göndərir. Məlumata müsbət cavab alındıqda Palata tərəflərə komissiyanın (münsiflərin) tərkibinə öz nümayəndələrini təyin etməsi barədə müraciət edir. Adətən belə nümayəndələr qismində tərəflərin yüksək çinli vəzifəli şəxsləri (şirkətin prezidenti və ya vitse-prezidenti) təmsil olunurlar. Sonra tərəflər birlikdə komissiyanın sədri olacaq neytral, üçüncü şəxsi təyin edirlər.

Komissiyanın sədri vəzifəsinə bir qayda olaraq həmin mübahisə predmetini bilən, o sahədə yüksək biliyə və təcrübəyə malik olan hörmətli, nüfuzlu şəxslər təyin olunurlar.

Komissiyanın sədri tərəflərə öz tələblərini əsaslandırılan halların və ona etirazların təqdim edilməsi üçün müddət müəyyən edir. Çox qəribədir ki, Qaydalarda hətta təqdim ediləcək sənədlərin həcmi də göstərilir – bu, 25 vərəq çap yazısından artıq ola bilməz. Mübahisəyə baxılması müddəti isə 30 gün müəyyən olunmuşdur.

Təyin olunmuş gündə iclas başlayır və əvvəlcə tərəflərin nümayəndələri mübahisə üzrə öz mövqelərini qısa şərh edirlər və ondan sonra yaranmış mübahisəli vəziyyəti aradan qaldırmaq üçün və hər iki tərəfi qane edən qərarın qəbul edilməsi məqsədilə tərəflər bir araya gəlirlər. Komissiyanın sədri hər iki tərəfi razı sala biləcək sazişin hazırlanmasında tərəflərə kömək edə bilər.

Qaydalara görə Sürix mini-prosesi davam edən müddət ərzində tərəflər mübahisənin həlli üçün məhkəməyə və arbitraja müraciət etmək

hüququndan imtina edirlər, məhkəmədə və arbitrajda başlanmış proses isə bu müddətdə dayandırılır.

Mini-proseslərin əksəriyyəti tərəflər arasında kompromislə başa çatır. Tərəflər kompromisə gəlmədikdə, komissiya mübahisənin nizama salınması üçün komissiya üzvləri tərəfindən yekdilliklə qəbul edilmiş tövsiyələri onlara göndərir. Əgər komissiyanın üzvləri yekdil rəyə gəlməzsə, onda komissiyanın sədri özü tərəflərə mübahisənin nizama salınması yollarını təklif edir.

Komissiyanın üzvləri birlikdə və ya komissiyanın sədri təkbaşına tərəflərə kompromisin şərtlərinə cavab vermək üçün vaxt müəyyən edirlər.

Komissiyanın bütün iclasları bağlı qapılar arxasında aparılır, tərəflərin, komissiya üzvlərinin, komissiya sədrinin aldığı bütün informasiyalar konfidensial xarakter daşıyır və sonradan məhkəmədə, arbitrajda onlardan istifadə edilməsi qadağan olunur.

Mini-proses qaydasında mübahisələrin həll edilməsinin məhkəmədə və arbitrajda işə baxılmasından əsas fərqi xərclərin az olması, tezliyi (adətən işə 1-3 günə baxılır), hər iki tərəfin vəzifəli şəxslərinin bir-biri ilə birbaşa danışıqlara girməsi, tərəflər arasında işgüzar münasibətlərin saxlanması və prosedurun konfidensiallığıdır.

Lakin mediasiyada, konsiliyada olduğu kimi mini-proseslərdə də qəbul edilmiş qərar məcburi qaydada icra edilə bilməz və tərəflərdən biri əldə edilən sazişi icra etmədikdə mübahisə baxılmaq üçün məhkəməyə və ya arbitraj məhkəməsinə verilməlidir. Bu halda isə mini-prosesə çəkilən xərcə və itirilən vaxta yalnız heyfslənmək olar.

Mübahisələrin alternativ qaydada həll edilməsinin üsulları bir çox hallarda səmərə verir, o, tərəflərə imkan verir ki, qeyri-rəsmi şəraitdə, qısa müddətdə və nisbətən az xərclə aralarındakı işgüzar münasibətlər saxlanmaqla mübahisəni tənzim etsinlər. Lakin bu üsulların da tətbiqinin müəyyən hədləri vardır. Belə ki, bu üsullardan hər hansı biri həyata keçirilərkən müqavilənin şərtlərinin təfsiri, kimin haqlı və kimin haqsız olması, müqavilə öhdəliklərinin qəsdən və ciddi pozulması ilə bağlı mübahisə yarandıqda və bu prosesdə işgüzar münasibətlərə xələl gələ bilərsə, o halda məhkəməyə və ya arbitraja müraciət edilməsi ən yaxşı çıxış yoludur.

Mediasiyanın, konsiliyanın və mini-prosesin nəticəsində demək olar ki, **yeni müqavilə** yaranır və onun icrası hər bir halda tərəflərin iradəsindən asılıdır və burada məcburi icraya yer yoxdur.

Ona görə də hesab edirik ki, mübahisələrin alternativ qaydada həll edilməsinin hər bir üsulu (birbaşa danışıqlar, mediasiya, konsiliya, mini-proseslər) yaşam hüququna malikdir və kommersiya hüququ subyektləri müqavilələr bağlanarkən mütləq bunu nəzərə almalı və ondan faydalanmalıdırlar.

KOLLİZİON NORMALAR

§1. Kollizion normaların anlayışı və strukturu

«Kolliziya» latınca «collisio» sözündən olub, hərfi mənası «toqquşma» deməkdir. Hüquqda kolliziya dedikdə isə, eyni münasibəti tənzimləyən iki hüquq normasının müxtəlif məzmununa malik olmasına görə bir-birinə müxalifliyi (toqquşması) başa düşülür. Hüquq normalarının kolliziyası konkret dövlətin hüquq sistemi üçün, bir qayda olaraq, arzu olunmaz hesab edilsə də, tez-tez təzahür edir. Beynəlxalq xüsusi hüquqda isə hüququn kolliziyası əsas kateqoriyalardan biri hesab olunur. Bu zaman eyni münasibəti tənzimləyən müxtəlif milli hüquq sistemlərinə mənsub hüquq normaları arasında kolliziya yaranır. Həmin münasibətin tənzimlənməsi üçün ilkin olaraq onlardan birini seçmək zərurəti meydana çıxır. Məsələ kollizion hüquq normalarının tətbiqi ilə həll edilir.

Digər hüquq sahələrindən fərqli olaraq, beynəlxalq xüsusi hüquqda hüququn kolliziyası obyektiv xarakter daşıyır ki, bunun müəyyən səbəbləri var.

Əvvəla, beynəlxalq xüsusi hüququn predmetini təşkil edən münasibətdə hər bir halda xarici element mövcud olduğundan, belə münasibət ən azı iki hüquq sistemi ilə əlaqəli olur. Həmin hüquq sistemlərinin hər biri söhbət gedən hüquqi münasibətə potensial tətbiq edilmə imkanına malikdir. Nəzərə almaq lazımdır ki, həmin münasibətin hüquqi statusu (yəni, hansı hüquq sisteminə tabe edilməsi) müəyyən edilərkən potensial olaraq onların hər hansı birinə üstünlük verilə biləcəyi ehtimal oluna bilər. Potensial imkanlar isə hüquq sistemlərinin mənafeələrini, obrazlı ifadə etsək, «toqquşdurur». Proses kollizion hüquq normaları vasitəsilə «sülhlə» yoluna qoyulur.

İkincisi, xüsusi hüquq xarakterli, mülki dövrüyyədə baş verən konkret münasibət ayrı-ayrı dövlətlərin qanunvericiliyi ilə müxtəlif şəkildə tənzimlənir, yəni, konkret məsələ Azərbaycanda bir cür, Türkiyədə tamamilə başqa cür öz hüquqi həllini tapır.

Münasibəti mahiyyət etibarını ilə tənzimləməkdən ötrü ilkin olaraq məhz kollizion məsələni həll etmək lazım gəlir. Beynəlxalq xüsusi hüquq malik olduğu hüquqi təsir etmə imkanlarından, üsul və vasitələrindən istifadə edərək ilkin olaraq bu məsələni həll edir.

Münasibətin tənzimləmə üsuluna, mahiyyətinə, quruluşuna və məzmununa görə beynəlxalq xüsusi hüquq normaları iki qrupa: maddi və kollizion normalara bölünür. Maddi hüquq normaları münasibət iştirakçılarının hüquq və vəzifələrini müəyyən etməklə, onların davranışını birbaşa tənzimləyir. Kollizion norma isə hüquq münasibətini birbaşa tənzimləmir, aidiyyəti münasibəti birbaşa tənzimləməkdən ötrü tətbiq ediləcək hüququ müəyyən edir.

Kollizion hüquq normasının əsas təyinatı «toqquşan» hüquq sistemlərindən hansı birinin seçilməsi məsələsini həll etməkdir. Ümumiyyətlə, nəzərə almaq lazımdır ki, xarici elementli xüsusi hüquq münasibətlərinin tənzimlənmə prosesi bir-biri ilə sıx əlaqədə olan iki mərhələdən keçir. İlk mərhələdə kollizion problem həll edilməlidir. Sonrakı mərhələdə isə münasibət mahiyyət etibarilə tənzimlənməlidir. Münasibəti mahiyyət etibarilə tənzimləməkdən ötrü kollizion norma istiqamətləndirir, bir növ «kompas» rolunu oynayır. Kollizion norma vasitəsilə «səlahiyyətli» hüquq sistemi müəyyən edilir. Münasibətin ədalətli nizama salınması üçün «səlahiyyətli» hüquq sisteminin müəyyən edilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Kollizion norma istinad edir, tətbiq ediləcək hüququ göstərməklə o, göndərici xarakter daşıyır.

«Yad» hüquq sisteminə istinad edən kollizion norma xarici dövlətin qanununun tətbiqini şərtləndirir, məhz onun konkret hüquq münasibətini tənzimləməkdən ötrü səlahiyyətli olduğunu əsaslandırır. Beləliklə, kollizion norma xarici elementli xüsusi hüquq münasibətinin statusunu müəyyən edir.

Kollizion norma müəyyən edilmə formasına görə özünəməxsus xüsusiyyətlərə malikdir. Onlar ya xüsusi qanunlarda, ya da ayrı-ayrı məcəllələrdə xüsusi bölmədə ifadə olunub. Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyində kollizion normalar "Beynəlxalq xüsusi hüquq haqqında" Qanunda və bir sıra məcəllələrdə (məsələn, Ailə Məcəlləsinin VII bölməsində) ayrıca bölmədə öz əksini tapmışdır. Yəni, qanunvericilik aktlarında kollizion normalar sistemli şəkildə verilir. Kollizion normaların sistemi kollizion hüququ yaradır.

Kollizion hüquq kollizion hüquq normaların sisteminə deyilir. Bu sistemdə hər bir kollizion normanın yeri onun tənzimlədiyi münasibətə görə müəyyən edilir. Kollizion normalar üçün ümumi olan məsələlər isə (geriyə istinad, ümumi qayda haqqında qeyd-şərt, qanunu üstələmə və s.) bu sistemi tamamlayır. Kollizion norma strukturuna görə digər hüquq normalarından fərqlənir. Kollizion norma iki

elementdən ibarətdir: 1) həcm; 2) bağlanma. Bu ifadələr həmin hissələrin yerinə yetirdiyi funksiyalara əsasən seçilib.

Kollizion normanın həcmi hissəsində həmin normanın tətbiq ediləcəyi hüquq münasibətlərinin dairəsi (həcm) göstərilir. Şərti olaraq «bağlanma» adlandırılan ikinci hissədə isə normanın həcmi hissəsində adı çəkilən hüquq münasibətini tənzipləməkdən ötrü tətbiq ediləcək qanun göstərilir (münasibət hansısa qanuna bağlandırılır). Məsələn, "Beynəlxalq xüsusi hüquq haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununun 17-ci maddəsinə görə «əqdlərin forması onların bağlandığı yerin hüququna tabedir». Bu, bir kollizion hüquq normasıdır. Həmin normada «əqdlərin forması» normanın həcmi, «onların bağlandığı yerin hüququ» isə bağlanma hissəsidir. Və yaxud «ailə üzvlərinin aliment vəzifələri ərazisində birgə yaşadıkları ölkənin qanunvericiliyi ilə müəyyənləşdirilir» (Azərbaycan Respublikası Ailə Məcəlləsinin 154-cü maddəsinin birinci hissəsi) kollizion normasında «ailə üzvlərinin aliment vəzifələri» sözləri həcm, bağlanma isə «ərazisində birgə yaşadıkları ölkənin qanunvericiliyi» hesab edilir.

Kollizion normanın strukturu onun funksional təyinatına - xarici elementli mülki dövriyyədə baş verən münasibəti tənzipləməyə səlahiyyətli olan hüququ seçməyi təmin etmək vəzifəsinə uyğundur. İstər həcm, istərsə də bağlanma kollizion normanın vacib elementləridir. Onlardan kənar kollizion norma təsəvvür edilə bilməz. Normanın həcmi beynəlxalq xüsusi hüququn predmeti ilə bağlıdır. Burada beynəlxalq xüsusi hüququn predmeti olan münasibətin adı hallanır: xarici elementli mülki, ailə, əmək və s. münasibətlər. Normanın bağlanma elementi isə beynəlxalq xüsusi hüququn metodoloji funksiyasını həyata keçirir, onun tənzipləmə metodunun əsas vəzifəsi olan kollizion problemini həll edir. Bağlanma konkret hüquq münasibətini konkret hüquq sistemi ilə əlaqələndirməklə, münasibətin statusunu müəyyən etməklə onu lokallaşdırır, onun daha sıx bağlı olduğu maddi hüququ müəyyən edir.

Kollizion hüquq normasının strukturu beynəlxalq xüsusi hüququn sisteminin qurulması üçün də mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Belə ki, beynəlxalq xüsusi hüququn sisteminin əsasında ya kollizion normaların «həcm»inin, ya da «bağlanma»sının təsnifatı durur. «Həcm»də qeyd edildiyi kimi, beynəlxalq xüsusi hüququn predmetini təşkil edən konkret münasibət: mülkiyyət, müqavilə öhdəlikləri, müqavilədən kənar öhdəliklər, vərəsəlik, intellektual mülkiyyət, hesablaşma, daşıma və s. münasibət ifadə olunur. 1-ci fəsilə biz beynəlxalq xüsusi hüququn sistemini bu prizmadan çıxış edərək izah

etmişdik. Yəni, beynəlxalq xüsusi hüquq institutları sistem şəklində düzülərkən onların tənzimlədiyi münasibətlərin növü nəzərə alınmışdır. Bu da kollizion normaların həcminə görə təsnifatına uyğun gəlir.

Beynəlxalq xüsusi hüququn sistemi kollizion bağlanmaya əsasən də qurula bilər. Bu zaman konkret bağlanma ilə tənzimlənən münasibətlər qruplaşdırılaraq onların təsnifatı aparılır. Məsələn, şəxsi qanunla və ya əqdin bağlandığı yerin qanunu ilə hansı məsələlərin tənzimlənməsini müəyyən etməklə, biz konkret bağlanmanın tətbiqi dairəsini konkretləşdiririk.

§ 2. Kollizion normaların növləri

Müasir beynəlxalq xüsusi hüquqda kollizion normalar geniş «spektrə» malikdir. Onlar müxtəlif meyarlara əsasən təsnifləşdirilə bilər. Kollizion normaların ən çox təsadüf olunan təsnifatı kollizion bağlanmanın formasına görə aparılan təsnifatdır. Bu əlamətə görə kollizion normalar birtərəfli və ikitərəfli növlərə bölünür.

Birtərəfli kollizion hüquq normalarında normanın bağlanma hissəsində hüququ tətbiq ediləcək konkret dövlət göstərilir. Bir qayda olaraq belə dövlət kimi həmin normanı yaradan dövlət çıxış edir. Yəni, dövlət birtərəfli qaydada yalnız öz hüququnun tətbiqi hədlərini müəyyən edir. Azərbaycan Respublikasının Ailə Məcəlləsinin 146-cı maddəsinin birinci hissəsinə görə Azərbaycan Respublikasında nikahın bağlanmasının forma və qaydaları Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyən edilir. Gətirilən misalda «Azərbaycan Respublikasında nikahın bağlanmasının forma və qaydaları» normanın həcmi, «Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyən edilir» sözləri isə normanın bağlanma hissəsidir. Göründüyü kimi normanın bağlanma hissəsində hüququ tətbiq ediləcək dövlət birbaşa göstərilir. Burada yalnız bir dövlətin hüququnun tətbiqindən söhbət getdiyinə görə kollizion norma da birtərəfli adlandırılır.

Tarixən xarici dövlətin hüququnun tətbiqini öz ərazisində məhdudlaşdırmaq üçün dövlətlər birtərəfli kollizion normalara tez-tez müraciət etmişlər. Ayrı-ayrı dövlətlərdə Fransa, Sovet İttifaqı və s. dövlətlərin təcrübəsində buna rast gəlmək mümkündür. Əslində belə normaların total şəkildə nəzərdə tutulması beynəlxalq xüsusi hüququn ümumi prinsiplərinə zidd hesab edilməlidir.

Beynəlxalq xüsusi hüquq üçün daha çox ikitərəfli kollizion normalar xarakterikdir. Beynəlxalq müqavilələrdə nəzərdə tutulan

kollizion normalar əsasən ikitərəfli kollizion normalardır. İkitərəfli kollizion hüquq normasının kollizion bağlanma hissəsində tətbiq ediləcək hüququ seçmək üçün konkret dövlətin hüququna deyil, ümumi prinsipə istinad edilir. Kollizion bağlanmanın məzmununu ifadə edən bu prinsiplər tarixən formalaşdığından, hazırda bütün dünyada müəyyən şablonlar altında qəbul edilir. Hüquqi ədəbiyyatda buna çox vaxt kollizion bağlanmanın tipləri və ya «təhkimetmə formulları» da deyilir. "Beynəlxalq xüsusi hüquq haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununun 17-ci maddəsinə görə «əqdlərin forması onların bağlandığı yerin hüququna tabedir». Burada «əqdlərin forması» normanın həcmi, onların bağlandığı yerin hüququna tabedir» sözləri isə normanın bağlanma hissəsidir. Bağlanma hissəsində tətbiq ediləcək hüququ seçmək üçün konkret dövlətin hüququna deyil, ümumi prinsipə – əqdin bağlandığı yerin hüququna istinad edilmişdir. Əgər əqd İtaliyada bağlanıbsa - İtaliya, Azərbaycanda bağlanıbsa, Azərbaycan hüququnun tətbiqi nəzərdə tutulub. Deməli, tətbiq ediləcək hüququ seçmək üçün «əqdin bağlandığı yerin hüququ» prinsipindən istifadə edilmişdir. Beləliklə, birtərəfli kollizion normadan fərqli olaraq, ikitərəfli kollizion normanın bağlanma hissəsi tətbiq ediləcək hüququ seçmək üçün müəyyən prinsipdən istifadə edir.

Birtərəfli kollizion normanın məzmunundan irəli gələrək, onun bağlanma hissəsini uyğun prinsip altında formulə etsək, onda birtərəfli kollizion normanı ikitərəfli kollizion normaya çevirmiş olarıq. Fikirlərimizi yuxarıda çəkdiyimiz misala əsasən izah edək. Birtərəfli kollizion norma kimi göstərdiyimiz Azərbaycan Respublikası Ailə Məcəlləsinin 146-cı maddəsində Azərbaycan Respublikasının ərazisində bağlanan nikahın forma və qaydaları Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinin tətbiq edilməsi ilə müəyyən edilmişdir. Burada Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyinin tətbiqi əsası kimi nikahın Azərbaycan Respublikasının ərazisində bağlanması – «nikahın bağlandığı yer» prinsipi çıxış edir. Bu prinsipdən çıxış edib, normanın məzmununa xələl gətirmədən onu birtərəfli normadan ikitərəfli kollizion normaya çevirmək mümkündür: Nikahın bağlanmasının forma və qaydaları onun bağlandığı yerin qanunu ilə müəyyən edilir.

Fransa qanunvericiliyində daha çox birtərəfli kollizion normalara üstünlük verildiyindən, onların Fransa məhkəmə praktikasında ikitərəfli kollizion normaya uyğun interpretasiya olunmasına tez-tez rast gəlinir.

Qanunvericisinin iradəsinin ifadə formasına görə kollizion normalar imperativ, dispozitiv və alternativ normalara bölünür.

İmperativ kollizion norma tərəflərin öz arzusu ilə dəyişdirə bilmədiyi, tətbiq ediləcək hüquq haqqında qəti göstəriş verən normaya deyilir. Məsələn, "Beynəlxalq xüsusi hüquq haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununun 17-ci maddəsinin 3-cü hissəsində deyilir: «Predmeti torpağa mülkiyyət hüququ və ya torpaqdan istifadə olan əqdin forması həmin torpağın yerləşdiyi ölkənin imperativ hüquq normaları ilə müəyyən edilir, bu şərtlə ki, həmin ölkənin hüququna görə, əqdin bağlandığı yerdən və bu əqdin tabe olduğu hüquqdan asılı olmayaraq bu normalar tətbiq olunmalıdır». Tərəflər predmeti torpağa mülkiyyət hüququ və ya torpaqdan istifadə olan əqd bağlayarkən bu normanın tələbinə qəti şəkildə riayət etməyə borclu olduğuna görə bu norma imperativ norma adlanır.

Dispozitiv kollizion norma zamanı isə tərəflər tətbiq ediləcək hüquqla bağlı seçmə imkanına malik olur. Dispozitivlik daha çox müqavilə münasibətləri sferası üçün xarakterikdir. Təsadüfi deyildir ki, müqavilə öhdəliklərində «tərəflərin muxtariyyəti» əsas kollizion bağlanma kimi çıxış edir. "Beynəlxalq xüsusi hüquq haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununun 24-cü maddəsinin birinci hissəsində deyilir: «Müqavilə ilə bağlı tərəflərin hüquq və vəzifələrinin müəyyən edilməsi... tərəflərin razılığı ilə seçilən ölkənin hüququ ilə tənzimlənir». Göründüyü kimi tərəflər müqavilə öhdəlikləri ilə bağlı istənilən ölkənin hüququnu seçməkdə azaddırlar.

Alternativ kollizion norma elə normaya deyilir ki, bu zaman tətbiq ediləcək hüququ seçmək üçün bir neçə qaydadən istifadə edilir. Məsələn, "Beynəlxalq xüsusi hüquq haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununun 18-ci maddəsində deyilir: «Etibarnamənin forması və qüvvədə olması müddəti onun verildiyi ölkənin hüququ ilə müəyyən olunur. Lakin etibarnamənin formasına riayət edilməməsi nəticəsində o, etibarsız sayıla bilməz, bu şərtlə ki, onun forması Azərbaycan Respublikası hüququnun tələblərinə uyğun olsun». Qeyd edilən normada etibarnamənin formasının müəyyən edilməsi ilə bağlı iki alternativ bağlanma: 1) onun verildiyi ölkənin hüququ; 2) Azərbaycan Respublikasının hüququ nəzərdə tutulub. Eyni zamanda, Qanun bu bağlanmaların tətbiqi ardıcılığına da münasibətini ifadə edir. İlk olaraq etibarnamənin verildiyi ölkənin hüququna üstünlük verilir. Onun tələblərinə forma baxımından cavab verməyən etibarnaməyə Azərbaycan Respublikasının hüququ tətbiq edilir. Əgər forma baxımından etibarnamə Azərbaycan Respublikası hüququnun tələblərinə uyğundursa, onda o, etibarlıdır.

Bəzən alternativ bağlanması olan kollizion normaya **mürəkkəb**

kollizion norma da deyilir. Ümumiyyətlə, bir həcm, bir bağlanmadan ibarət olan normaya sadə kollizion norma, diferensiallı həcmə və bir neçə bağlanmaya malik olan normaya isə mürəkkəb kollizion norma deyilir.

Alternativ kollizion normanın özü də alternativ bağlanmalar arasında olan əlaqənin xarakterinə görə sadə və mürəkkəb alternativ normalara bölünürlər. Sadə alternativ normada kollizion bağlanmalar bərabər statusa malik olur, onlar bir-birindən öz aralarında «və ya» bağlayıcısı ilə ayrılır. "Beynəlxalq xüsusi hüquq haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununun istehlakçıya dəyən ziyana görə məsuliyyət müəyyən edən 27-ci maddəsində sadə alternativ kollizion bağlanmalar nəzərdə tutulub. Orada deyilir: «Malın alınması və ya xidmətin göstərilməsi ilə əlaqədar istehlakçıya dəyən ziyanın ödənilməsi haqqında tələbə istehlakçının seçimi əsasında: “istehlakçının yaşadığı və ya adətən olduğu ölkənin hüququ; istehlakçının və ya xidmət göstərən şəxsin yerləşdiyi və ya yaşadığı ölkənin hüququ; istehlakçının malı aldığı və ya ona xidmət göstərildiyi ölkənin hüququ tətbiq olunur”. Məsələn gətirilən normada üst-üstə beş sadə alternativ kollizion bağlanma müəyyən edilib. Onlar öz aralarında bərabər statusa malikdir və onlardan hər hansı birinə üstünlük verilməsi istehlakçının seçimindən asılıdır.

Mürəkkəb alternativ kollizion normada isə alternativ kollizion bağlanmalar arasında tabelik münasibətləri mövcuddur və onlar tətbiqi ardıcılığa malik olurlar. Bu zaman əsas (baş) və əlavə (subsidiar) kollizion bağlanmalar fərqləndirilir. Əgər müəyyən edilmiş əsas kollizion bağlanma bu və ya digər səbəbdən tətbiq edilmədikdə və ya səlahiyyətli hüquq normasının seçilməsi üçün kifayət etmədikdə əlavə kollizion bağlanma tətbiq edilir. Yuxarıda istinad etdiyimiz Beynəlxalq xüsusi hüquq haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununun 18-ci maddəsində ifadə olunan norma mürəkkəb alternativ normaya misaldır. Orada birinci nəzərdə tutulan etibarnamənin «verildiyi ölkənin hüququ» bağlanması həm də əsas bağlanmadır və ilkin olaraq tətbiq edilməlidir. İkinci bağlanma «Azərbaycan Respublikasının hüququ» alternativ bağlanma olmaqla yanaşı, həm də subsidiardır. Məsələnin həlli üçün birincinin tətbiqi kifayət etmədikdə ona istinad edilir.

Qanunvericilik təcrübəsində mürəkkəb alternativ kollizion normaların geniş spektrinə rast gəlmək mümkündür.

§ 3. Kollizion bağlanmanın əsas formulları

İkitərəfli kollizion hüquq normasında kollizion bağlanma, bir qayda olaraq ümumqəbul edilmiş şablonlarla verilir, bunlara da çox vaxt kollizion bağlanmanın tipləri və ya kollizion bağlanmanın formulları deyilir. Kollizion bağlanmanın formulları öz başlanğıcını qədim Roma hüququndan gətirdüyünə və bütün dünyada qəbul edildiyinə görə latın terminləri ilə ifadə olunur. Onların bir qismi üzərində daha ətraflı dayanaq:

1. Fiziki şəxsin şəxsi qanunu (lex personalis). Dövlətlərin «toqquşan» hüquqlarından birini seçmək məqsədilə tez-tez tətbiq edilən kollizion bağlanmalardan biri də fiziki şəxsin şəxsi qanunudur, Beynəlxalq xüsusi hüquq haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununda bu formul «fiziki şəxsin istinad etdiyi qanun» şəklində verilmişdir. Şəxsi qanunun iki növü mövcuddur: 1) şəxsin vətəndaşı olduğu ölkənin qanunu (**lex patriae**); 2) şəxsin daimi yaşadığı yerin qanunu (**lex domicilii**).

Şəxsi qanun formuluna aşağıdakı məsələlərin hüquqi statusu müəyyən edilərkən istinad edilir:

- 1) şəxsin hüquq qabiliyyətinin yaranması və xitamı məsələləri;
- 2) şəxsin fəaliyyət qabiliyyəti məsələləri;
- 3) şəxsi hüquqlarla bağlı məsələlər (ad hüququ; şərəf və ləyaqət hüququ);
- 4) ailə hüququ, xüsusilə nikah və boşanmanın daxili şərtləri ilə bağlı məsələlər;
- 5) daşınar əmlakla bağlı vərəsəlik məsələləri.

Şəxsi qanunun növ müxtəlifliyi ayrı-ayrı hüquq ailələrində formalaşan ənənə ilə bağlıdır. Roman-german hüquq sistemli ölkələrdə şəxsin vətəndaşı olduğu ölkənin qanununa (**lex patriae**), ümumi hüquq sistemli ölkələrdə isə şəxsin daimi yaşadığı yerin qanununa (**lex domicilii**) üstünlük verilir. Norveç, Danimarka, İspaniya istisna olmaqla Avropa ölkələrində, bir sıra Latın Amerikasına (Kuba, Kosta-Rika, Panama və s.) və ərəb ölkələrində (Misir, Əlcəzair və s.) **lex patriae**, Böyük Britaniya, ABŞ, Kanada, Hindistan, bəzi Latın Amerikasına ölkələrində (Argentina, Braziliya) və yuxarıda adı çəkilən üç Avropa ölkəsində **lex domicilii** tətbiq edilir. Avstriya, Macarıstan, İsveçrə, Meksika, Venesuela və s. ölkələrdə isə şəxsi qanunun hər iki variantına (qarışıq sistem) istinad edilir.

Son dövrlər qarışıq sistemdən istifadəyə tez-tez təsadüf olunur. Beynəlxalq xüsusi hüquq haqqında qəbul edilən qanunlarda bu sistemə

üstünlük verilir. Beynəlxalq xüsusi hüquq haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununda da bu prinsipinə üstünlük verilərək şəxsi qanunun aşağıdakı variantlar müəyyən edilmişdir: 1) şəxsin vətəndaşı olduğu ölkənin hüququ; 2) şəxsin daha sıx əlaqəli olduğu ölkənin hüququ; 3) şəxsin daimi yaşadığı ölkənin hüququ; 4) qaçqının sığınacaq aldığı ölkənin hüququ.

Problemin belə həlli müasir beynəlxalq xüsusi hüququn xarakterindən irəli gələrək, onun səmərəliliyinin artırılmasına yönəlib.

2. Hüquqi şəxsin qanunu (lex societatis). Bəzən bu formula «Hüquqi şəxsin şəxsi qanunu», «Hüquqi şəxsin milli qanunu» və s. formalarda verilir. "Beynəlxalq xüsusi hüquq haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununda «hüquqi şəxsin istinad etdiyi qanun» ifadəsindən istifadə edilib. Hüquqi şəxsin bu və ya digər dövlətin hüquq sistemə mənsub olması, bundan irəli gələrək, onun dövlət mənsubiyyətinin müəyyən edilməsi üçün bu kollizion bağlanmadan istifadə edilir. Məhz hüquqi şəxsin qanunu ilə hüquqi şəxsin statusu, onun mülki hüquq qabiliyyəti, o cümlədən, onun hüquqi şəxs statusuna malik olması, onun fəaliyyətinin yaranması və xitamının əsasları, onun təşkilati hüquqi formaları, hüquq qabiliyyətinin həcmi, hüquqi şəxsin daxilində münasibətlərin qurulması və s. məsələlər müəyyən edilir.

Hüquqi şəxsin qanununu müəyyən edərkən müxtəlif meyarlardan: hüquqi şəxsin təsis edildiyi yer (inkorporasiya prinsipi), hüquqi şəxsin inzibati aparatının yerləşdiyi yer (oturaqlıq prinsipi), hüquqi şəxsin fəaliyyət göstərdiyi yer və s. istifadə edilir.

Xarici hüquqi şəxsin dövlət məsuliyyətinin müəyyən edilməsində Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyində inkorporasiya prinsipindən ("Beynəlxalq xüsusi hüquq haqqında" Qanunun 12-ci maddəsi) istifadə edilmişdir. Bu barədə 6-cı fəsilə daha ətraflı söhbət ediləcəkdir.

3. Əşyanın olduğu yerin qanunu (lex rei sitae). Bu kollizion bağlanma ilə əşya hüquqlarının həcmi, onun əmələ gəlməsi, digərinə keçməsi və xitamı qaydaları müəyyən edilir. Əşyanın mülkiyyət hüququnun obyektı olması, onun hüquqi təsnifatı (əşyanın daşınar və ya daşınmaz olması, bölünən və ya bölünməyən olması, özgəninkiləşdirilən və ya özgəninkiləşdirilməyən əşyalar və s.), əşya hüququnun məzmunu və s. məsələlər xarici elementli xüsusi hüquq münasibətləri zamanı əşyanın olduğu yerin qanunu ilə həll edilir.

Beynəlxalq adət kimi hələ qədim dövrlərdə tətbiq edilən bu kollizion bağlanma hazırda əksər ölkələrdə qanunvericilik yolu ilə təsbit edilmişdir. "Beynəlxalq xüsusi hüquq haqqında" Azərbaycan

Respublikasının Qanununun 20-ci maddəsinin birinci hissəsində əşya hüquqlarının müəyyən edilməsi üçün əmlakın yerləşdiyi ölkənin hüququna istinad edilir.

Lakin həmin qaydadan bir sıra istisnalar mövcuddur. Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə üç istisna nəzərdə tutulub. Onlar aşağıdakılardır: 1) "Beynəlxalq xüsusi hüquq haqqında" Qanununun 21-ci maddəsinə görə əmlak üzərində əşya hüquqlarının əmələ gəlməsi və xitamı, Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyi ilə başqa hallar nəzərdə tutulmayıbsa, əşya hüquqlarının əmələ gəlməsi və xitamı üçün əsas olan hərəkət və ya digər hallar baş verdiyi zaman həmin əmlakın yerləşdiyi ölkənin hüququ ilə müəyyən edilir. Yəni, sonradan əşyanın digər dövlətə keçməsi sadalanan məsələlərin həlli zamanı onun olduğu yerin qanununa deyil, həmin hallar baş verdiyi zaman yerləşdiyi ölkənin qanununa üstünlük verilir; 2) nəqliyyat vasitələrinə əşya hüquqları onların olduğu yerin qanunu ilə deyil, onların qeydiyyatdan keçdikləri ölkənin hüququ ilə müəyyən olunur; 3) yolda olan daşınar əmlaka mülkiyyət və digər əşya hüquqları, tərəflərin razılığı ilə başqa hal müəyyən edilməyibsə, əmlakın göndərildiyi ölkənin hüququ ilə müəyyən olunur ("Beynəlxalq xüsusi hüquq haqqında" Qanununun 22-ci maddəsi).

4. Əqdi bağlayan tərəflərin seçdiyi qanun (lex voluntatis). Bu kollizion bağlanmaya görə tərəflər arasında bağlanan əqdin statusu onların seçdiyi dövlətin hüququ ilə müəyyən edilir. Əqdi bağlayan tərəflər öz iradələrini ortaya qoyaraq qarşılıqlı razılaşma əsasında əqdə tətbiq ediləcək hüququ seçirlər. Beynəlxalq xüsusi hüquqda «iradələrin muxtariyyəti» adlanan bu prinsip müqavilə öhdəlikləri üçün xarakterikdir.

Meydana gəlməsi XIX əsrin axırlarına təsadüf edilən «iradələrin muxtariyyəti» formulu hazırda ümumqəbul edilmiş kollizion bağlanmalardan biri kimi həm dövlətdaxili, həm də beynəlxalq müqavilələrdə təsbit olunmuşdur. Tərəflərin seçdiyi qanun formulu müqavilə iştirakçılarının razılığı ilə hüququn seçilməsi adı altında "Beynəlxalq xüsusi hüquq haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununun 24-cü maddəsində verilmişdir. Orada deyilir ki, müqavilə ilə bağlı aşağıdakı məsələlər tərəflərin razılığı ilə seçilən ölkənin hüququ ilə tənzimlənir: tərəflərin hüquq və vəzifələrinin müəyyən edilməsi, müqavilənin təfsiri, icrası, icra edilməməsi, xitamı, lazımı qaydada icra edilməməsinin və etibarsızlığının nəticələri, tələbin güzəşti, borcun köçürülməsi. Müqavilə tərəfləri həm bütövlükdə müqavilə üçün, həm də onun ayrı-ayrı hissələri üçün tətbiq olunmalı hüququ seçə bilirlər.

5. Əqdin bağlandığı yerin qanunu (lex loci actus). Kollizion bağlanmanın bu növünün müxtəlif formalarına rast gəlinir: a) müqavilənin bağlandığı yerin qanunu (**lex loci kontraktus**); b) əqdin formasına onun bağlandığı yerin qanununun tətbiqi (**locus regit actus**); c) müqavilənin icra olunduğu yerin qanunu (**lex loci solutionis**); ç) nikahın bağlandığı yerin qanunu (**lex loci celebrationis**); d) ziyanın vurulduğu yerin qanunu (**lex loci delicti commissi**).

Müqavilənin bağlandığı yerin qanunu müqavilənin bağlandığı ölkənin hüququnun tətbiqini nəzərdə tutur. Müasir dövrdə elmi-texniki tərəqqinin inkişafı ilə əlaqədar müqavilənin bağlandığı yeri müəyyən etmək bir sıra hallarda çətinliklər yaradır. Məsələn burasındadır ki, poçt, teleqraf, faks, internet vasitəsilə bağlanan müqavilələrin bağlandığı yerlə bağlı dövlətlərin qanunvericiliklərində müxtəlif mövqelər var. Anqlo-sakson hüquq sistemli ölkələrdə istifadə edilən «poçt qutusu» konsepsiyasına görə, belə müqavilələrdə akseptin göndərildiyi yer müqavilənin bağlandığı yer hesab edilir. Qitə hüquq sistemli ölkələrdə isə belə halda akseptin alındığı yerə müqavilənin bağlandığı yer kimi baxılır. Təcrübədə həmin hüquq sistemlərinin toqquşması zamanı eyni vaxtda iki yerə müqavilənin bağlandığı yer kimi qiymət verilə bilər. Belə vəziyyət söhbət gedən kollizion bağlanmanın tətbiqi dairəsinin məhdudlaşdırılmasına gətirib çıxartmışdır.

Müqavilənin bağlandığı yerin qanunundan fərqli olaraq əqdin formasına onun bağlandığı yerin qanununun tətbiqi (**lokus regit formam actus**) ümumqəbul edilmiş kollizion bağlanmalardan biridir. "Beynəlxalq xüsusi hüquq haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununun 17 və 18-ci maddələrində də bu formula özünün normativ təsbitini tapmışdır. Qanunun 17-ci maddəsində əqdlərin, 18-ci maddəsində isə ayrıca əqd kimi etibarnamənin formasının onların bağlandığı yerin hüququna tabe olması müəyyən edilmişdir.

Müqavilənin icra olunduğu yerin qanununa (**lex loci solutionis**) aid olan məsələlərin dairəsinə milli hüquq sistemləri ilə müxtəlif qaydada müəyyən edilir. "Beynəlxalq xüsusi hüquq haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununun 25-ci maddəsinin dördüncü hissəsinə görə müqavilənin icra üsullarına və prosedurlarına, habelə onun lazımı qaydada icra edilməməsi ilə əlaqədar görülən tədbirlərə münasibətdə tətbiq olunan hüquqdan əlavə icranın keçirildiyi ölkənin hüququ da nəzərə alınmalıdır.

Nikahın bağlandığı yerin qanunu (**lex loci celebrationis**) dedikdə ərazisində nikah bağlanılan dövlətin hüququ başa düşülür. Bu formula çox geniş yayılmışdır. Bir qayda olaraq, nikahın

bağlanmasının formasına münasibətdə işlədilən bu kollizion bağlanma bəzən nikahın şərtlərinin müəyyən edilməsinə, onun həqiqiliyinə də şamil edilir. Azərbaycan Respublikasının Ailə Məcəlləsinin 146 və 148-ci maddələrində nikahın bağlandığı yerin qanununa istinad edilmişdir.

Ziyanın vurulduğu ölkənin qanunundan (**lex loci delicti commissi**) delikt öhdəliklər zamanı tətbiq edilməli olan hüququ müəyyən etmək üçün istifadə edilir. Həmin kollizion prinsip vasitəsilə hüquq pozuntusunun mövcudluğu, onun həcmi, xarakteri, vurulan ziyanı görə ödəniləcək kompensasiyanın miqdarı, ziyanı vuran şəxsin təqsiri, onun məsuliyyətinin yaranma şərtləri və s. məsələlərin həllinə imkan yaranır.

«Ziyanın vurulduğu yer» anlayışı milli hüquq sistemlərində müxtəlif qaydada müəyyən edilir. Bəzi hüquq sistemlərində belə yer kimi qeyri-qanuni hərəkət və hərəkətsizliyin törədildiyi yer, digərlərində isə ziyanlı nəticənin baş verdiyi yer başa düşülür. Üçüncü qrup isə zərərçəkənə daha çox sərf edən qanunvericiliyin seçilməsinə üstünlük verir.

Azərbaycan Respublikasının "Beynəlxalq xüsusi hüquq haqqında" Qanununun 26-cı maddəsinə görə ziyan vurma nəticəsində əmələ gələn öhdəliklər üzrə tərəflərin hüquq və vəzifələri ziyanı ödəmək haqqında tələbin irəli sürülməsi üçün əsas olan hərəkətin və ya digər vəziyyətin baş verdiyi ölkənin hüququ ilə müəyyən edilir. Xaricdə vurulan ziyan nəticəsində əmələ gələn öhdəliklər üzrə tərəflərin hüquq və vəzifələri eyni dövlətin hüququ ilə müəyyən edilir.

6. Satıcının ölkəsinin qanunu (lex venditoris). Alqı-satqı müqaviləsində satıcının ölkəsinin hüququnun tətbiqini nəzərdə tutan bu kollizion bağlanmaya son dövrdə qəbul edilmiş istər milli beynəlxalq xüsusi hüquq qanunvericiliyində, istərsə də beynəlxalq müqavilələrdə xüsusi diqqət verilmişdir. Həmin sənədlərin tədqiqi göstərir ki, burada «satıcı» anlayışını geniş mənada başa düşmək lazımdır. Əgər hər hansı müqavilə üzrə tərəfin öz üzərinə götürdüyü öhdəlik müqavilənin başlıca məntiqini təşkil edirsə, onda həmin tərəf «satıcı» kimi qiymətləndirilir, sözü gedən müqaviləyə isə onun mənsub olduğu ölkənin hüququ tətbiq edilir. "Beynəlxalq xüsusi hüquq haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu da bu prizmadan çıxış etmiş, tərəflərin razılığı olmadığı halda müqaviləyə tərəfin təsis olunduğu, yaşadığı və ya əsasən fəaliyyət göstərdiyi ölkənin hüququnun tətbiqini nəzərdə tutmuşdur (maddə 25). Həmin maddədə alqı-satqı müqaviləsi ilə bağlı dar mənada «satıcıdan» söhbət gədirsə, digər müqavilələrə

münasibətdə (əmlak, kirayə, əvəzsiz istifadə, podrat və s. müqavilələr) sözün geniş mənasında «satıcının ölkəsinin hüququnun» tətbiqi, nəzərdə tutulub.

7. Məhkəmənin qanunu (lex fori). Kollizion problemin həlli zamanı bu formula, bir qayda olaraq beynəlxalq müqavilələrdə istinad edilir. Dövlətdaxili qanunvericilikdə isə digər hüquqi texniki üsuldan istifadə etməklə, yalnız öz hüququnun tətbiqini nəzərdə tutan birtərəfli kollizion norma yaratmaqla eyni məqsədə nail olmaq mümkündür.

«Məhkəmənin qanunu» formuluna görə məhkəmə və ya digər hüquq tətbiq edən orqan xüsusi hüquq münasibətində xarici elementin mövcudluğuna baxmayaraq öz ölkəsinin hüququnu tətbiq edir. Bir qayda olaraq, bütün prosessual hərəkətlər: hakimlərin təyin olunması qaydası, iclasın aparılması, şahidlərin çağırılması, sübutların həqiqiliyi və s. məhkəmənin (arbitrajın) qanunu ilə tənzimlənir.

Biz yalnız geniş şəkildə yaranmış və ümumtanınmış kollizion bağlanmaları xarakterizə etdik. Əslində onların sayı xeyli çoxdur və müxtəlif təzahür formaları mövcuddur.

XARİCİ HÜQUQUN TƏTBİQİ İLƏ ƏLAQƏDAR PROBLEMLƏR

§ 1. Xarici hüququn məzmununun müəyyən edilməsi

"Beynəlxalq xüsusi hüquq haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununda «ümumi müddəalar» hesab edilən məsələlərin aktuallığını nəzərə alıb onların təhlil edilməsini vacib hesab etdik. Əvvəlcədən qeyd edək ki, Qanunun sözügedən hissəsində nəzərdə tutulan institutların əksəriyyəti respublikamızın hüquq sistemi üçün tamamilə yenidir və ilk dəfə olaraq məhz bu Qanunda özünün normativ təsbitini tapmışdır. Beynəlxalq xüsusi hüquq haqqında Qanun qəbul edilənə qədər isə həmin məsələlər yalnız bu istiqamətdə aparılan elmi tədqiqatların predmeti olmuşdu və onların izahı xarici ölkə qanunlarına və məhkəmə təcrübəsinə əsaslanırdı.

Mülki dövriyyədə baş verən xüsusi hüquq münasibətlərini tənzimləyən hüquq normalarının xarakterik xüsusiyyətlərindən biri də onların «eksterritorial» (ərazidən kənar) hüquqi qüvvə kəsb etməsidir. Xüsusi hüquq münasibətlərinin tənzimlənməsi nəticəsində bir dövlətin hüduqları daxilində yaranan hüquqi nəticələr digər dövlətin ərazisində də qalmaqda davam edir və tanınır. Məsələn, Azərbaycan Respublikasının vətəndaşının və ya hər hansı bir fiziki şəxsin xaricdə əşya üzərində yaranan mülkiyyət hüququ Azərbaycan Respublikası ərazisində də tanınır, Azərbaycan Respublikasında qüvvədə olan qanunvericiliyə əsasən bağlanan nikahlardan irəli gələn hüquqi nəticələr tərəflər xaricə köçərəkən orada da davam edir və s.

Xüsusi hüquq münasibətlərini tənzimləyən hüquq normalarının «eksterritoriallığının» əsasında beynəlxalq xüsusi hüquq normaları durur. Beynəlxalq xüsusi hüquq milli hüququn bir sahəsi olduğundan dünyada beynəlxalq xüsusi hüquq sahələrinin sayı milli hüquqların sayı qədərdir. Digər tərəfdən, hər bir dövlət öz ərazisində suverenliyə malik olduğuna görə həmin ərazi üçün özünün milli hüquq sistemini yaratmaqda müstəqildir. Milli hüquq sistemlərinin bir-birinə münasibətdə müstəqilliyi onların bir-birini «tanımağını» inkar etmir. Belə «tanınma», bir qayda olaraq, beynəlxalq xüsusi hüquq normaları vasitəsilə reallaşır. Başqa sözlə desək, beynəlxalq xüsusi hüquq normaları dövlət daxilində xarici dövlətin hüququnun tətbiqini şərtləndirir.

Beynəlxalq xüsusi hüquq münasibətlərinə hüququn tətbiqi məsələsi meydana gəldikdə ilkin həll edilməli olan məsələ hüquq sistemləri

arasında yaranan kolliziyanı aradan qaldırmaqla bağlıdır. Xarici hüququn xeyrinə həll edilən kolliziya onun tətbiqini zəruri edir. Bütövlükdə xarici hüququn tətbiqi müəyyən şərtlərə əsaslanır.

Əvvəla, tanınan xarici dövlətin hüququnun tətbiqinə yol verilir. Söhbət beynəlxalq hüquqi tanınmadan gedir. Təcrübədə tanınmayan xarici dövlətin hüququnun tətbiqinə rast gəlinmir.

İkincisi, xarici dövlətin hüququnun tətbiqinin əsasında dövlətdaxili qanunvericilikdə qüvvədə olan normanın düzünə göstərişi durur. Bu funksiyanı da kollizion normalar yerinə yetirir. **Üçüncüsü**, milli qanunvericilikdə xarici hüququn məzmununun müəyyən edilməsi, xarici hüququn tətbiqi hədləri, onun tətbiqi qaydası ilə bağlı ümumi prinsiplər müəyyən edilir. **Nəhayət**, xarici hüququn tətbiqi beynəlxalq hüququn ümumqəbul edilmiş prinsiplərinə, xüsusilə suveren bərabərlik, bir-birinin daxili işlərinə qarışmamaq, öz müqəddəratını təyin etmə və s. bu kimi imperativ normalara uyğun həyata keçirilir.

"Beynəlxalq xüsusi hüquq haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 2-ci maddəsində xarici hüququn məzmununun müəyyən olunması ilə bağlı qanunvericinin mövqeyi ifadə olunmuşdur. Orada deyilir ki, məhkəmə xarici hüququn tətbiqi zamanı həmin hüquq normalarının məzmununu müvafiq ölkədə onların rəsmi təfsirinə və tətbiqi təcrübəsinə uyğun olaraq müəyyən etmək üçün bütün zəruri tədbirləri görməyə borcludur.

Burada ilkin olaraq qeyd edilməlidir ki, normada nəzərdə tutulan «məhkəmə» anlayışını geniş mənada başa düşmək lazımdır. Bu normanın məzmunu baxımından məhkəmə dedikdə xarici hüququ tətbiq etmək səlahiyyətinə malik olan dövlət orqanı nəzərdə tutulur. "Beynəlxalq xüsusi hüquq haqqında" Qanunun 1-ci maddəsinin beşinci hissəsində bu barədə aydın göstəriş vardır: «Qanunun məhkəmə tərəfindən tətbiq olunmalı hüququn müəyyən edilməsi barədə müddəalarını belə səlahiyyətləri daşıyan digər orqanlar da tətbiq etməlidirlər».

İkincisi, norma «xarici hüququn tətbiqi» prosesini nizamlayır. Burada istifadə edilən «xarici hüquq» ifadəsinə də geniş şəkildə yanaşılmalı, o, «xarici hüquq sistemi» kimi təfsir edilməlidir. Çünki xarici hüququn tətbiqini şərtləndirən kollizion normada xarici qanun konkretləşdirilmir, bütövlükdə xarici hüquqa istinad edilir, buna da daha çox «xarici hüquq sistemi» anlayışı uyğun gəlir.

Üçüncüsü, məhkəmənin üzərinə bir vəzifə olaraq qoyulur ki, xarici hüququn tətbiqi zamanı həmin hüquq normalarının məzmununu müvafiq ölkədə onların rəsmi təfsirinə və tətbiqi təcrübəsinə uyğun olaraq müəyyən etmək üçün bütün zəruri tədbirləri görsün. Məhkəmə konkret

xüsusi hüquq münasibətinə xarici hüququ tətbiq edərkən, bütövlükdə xarici hüquq sistemi baxımından məsələyə yanaşmaqdan əlavə, işlətdiyi hüquq normasının həmin ölkədəki rəsmi təfsirini və tətbiqi təcrübəsini öyrənməlidir. Xarici hüquq, obrazlı desək, «öz vətənidəki» kimi tətbiq edilməlidir. Əlbəttə, bu, çətin bir prosesdir. Məhkəmə onun müvəffəqiyyətli həlli üçün bütün zəruri tədbirləri görməyə borcludur. «Zəruri tədbirlər» siyahısına müxtəlif hərəkətlər daxildir: səlahiyyətli dövlət orqanına müraciət, hüquqi yardım haqqında ikitərəfli və çoxtərəfli müqavilələrdə nəzərdə tutulan imkanlardan istifadə, diplomatik nümayəndəlik və konsulluqlardan kömək istəmək, elmi-tədqiqat mərkəzlərilə əməkdaşlıq və s.

Nəzərdə tutulan hərəkətlər nəticə vermədikdə və ya həddən çox xərc tələb etdikdə və proses iştirakçısı olan tərəflərdən heç biri öz tələb və etirazlarını əsaslandırmaq üçün istinad etdikləri hüquqi normaları təsdiqləyən sənədlər təqdim edə bilmədikdə məhkəmə Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyini tətbiq edir ("Beynəlxalq xüsusi hüquq haqqında" Qanunun 2-ci maddəsinin ikinci hissəsi). Analoji qayda Azərbaycan Respublikasının Ailə Məcəlləsinin 156-cı maddəsində də nəzərdə tutulmuşdur.

Beləliklə, xarici hüququn məzmununun müəyyən edilməsi ilə bağlı Azərbaycan qanunvericisinin mövqeyi ilə tanış olduq. Qitə hüquq sistemli digər ölkələr üçün də eyni mövqe xarakterikdir.

Anqlo-sakson hüquq sistemli ölkələrdə isə xarici hüququn məzmununun müəyyən edilməsi məsələsi fərqli qaydada həll edilir. İngilis-amerikan beynəlxalq xüsusi hüquq doktrinasına görə məhkəmə yalnız öz hüququnu tətbiq etməlidir. Lakin işdə xarici elementin mövcudluğu müəyyən subyektiv hüquqların tanınmasına gətirib çıxara bilər. Xarici hüquqda nəzərdə tutulan belə subyektiv hüquqlar həmin xarici hüquqla bərabər iş üzrə sübut kimi çıxış edə bilən faktiki hallar hesab edilir. Sübutları, o cümlədən, xarici hüququn məzmunu ilə bağlı bütün materialları məhkəməyə maraqlı tərəflər təqdim etməlidirlər. Məhkəmə sübutları, o cümlədən, xarici hüququn məzmunu ilə bağlı təqdim edilən materialları sadəcə qiymətləndirir. Bu zaman xarici hüquq xarici elementli işdə diqqət yetirilməli olan fakt kimi çıxış edir. Məhkəmə xarici hüququ tətbiq etmir, amma onu fakt kimi nəzərə alır¹.

¹ Вах: Чешир Дж., Норт П. Международное частное право. М. 1982. С. 24-25

§ 2. Geriyə istinad və ya üçüncü dövlətin hüququna istinad

Xarici hüququn tətbiqi ilə əlaqədar meydana çıxan problemlərdən biri də «geriyə istinad» adlandırılır. Yuxarıda qeyd etdik ki, kollizion problem xarici hüququn xeyrinə həll edildikdə məhkəmə xarici hüquq bütövlükdə nəzərdən keçirməlidir. Bu zaman xarici hüquq sistemində qüvvədə olan kollizion norma məhkəməni təzadən geriyə və yaxud, üçüncü dövlətin hüququna göndərə bilər. Meydana gələn belə bir vəziyyətə beynəlxalq xüsusi hüquqda geriyə istinad və ya üçüncü dövlətin hüququna istinad deyilir.

Geriyə istinad xarici elementli xüsusi hüquq münasibətinə tətbiq ediləcək hüququn seçilməsi prosesini çətinləşdirir. Onun mahiyyətini dərindən dərk etmək üçün institutun tarixinə nəzər salmaq vacibdir. İlk dəfə belə bir problem 1841-ci ildə ingilis məhkəmə təcrübəsində meydana çıxmışdır. Ömrünün son illərini Belçikada yaşayan ingilis təbəsi dünyasını dəyişərkən forma etibarilə ingilis hüququnun tələblərinə cavab verən vəsiyyətnamə tərtib edir. Onun ölümündən sonra qanuni vərəsələrinin qaldırdığı iddiaya baxan Böyük Britaniya məhkəməsi vəsiyyətnamənin forma baxımından etibarlı olmasını müəyyən etmək məsələsi ilə üzləşir.

Tərtib edildiyi yerin (Belçikanın) hüququnun forma ilə bağlı tələblərinə cavab verməyən vəsiyyətnaməyə hansı hüquq tətbiq edilməlidir? O vaxt qüvvədə olan ingilis kollizion hüquq normasına görə, vəsiyyətnamənin forması vəsiyyət edənin son daimi yaşadığı yerin qanunu ilə (**lex domicilii**), yəni Belçika qanunu ilə müəyyən edilir. Lakin Belçika hüquq sistemində olan kollizion norma isə vəsiyyətnamənin formasının vəsiyyət edənin milli qanununa (**lex patriae**) tabe olmasını göstərirdi. Məhkəmə ingilis hüququna edilən geriyə istinadı qəbul etmiş və vəsiyyətnaməni etibarlı hesab etmişdir.

Geriyə istinadla bağlı elmi ədəbiyyatda «**renvoi**» termini işlədilir. Fransız dilində olan həmin terminin meydana gəlməsi 1878-ci ildə Fransa məhkəmə təcrübəsində baxılan işlə əlaqələndirilir. Bütün ömrü boyu Fransada yaşayan, nikahdan kənar doğulan Bavariya təbəsinin Fransa bankında kapitalı qalmış, bununla bağlı vəsiyyətnamə tərtib edilməmişdir. Əmlaka Bavariyada yaşayan qan qohumları iddia etmişlər. Fransa hüququna görə miras qalan daşınar əmlakın hüquqi statusu miras qoyanın milli qanunu (**lex patriae**), yəni Bavariya hüququ ilə müəyyən edilir. Bavariya maddi hüquq normaları belə vəziyyətdə qan qohumlarının vərəsəliyini tanımalı və iddia da təmin edilməliydi. Lakin Bavariya hüququnda olan kollizion norma daşınar əmlaka vərəsəliyi miras qalanın

faktiki yaşadığı yerin qanununa, yəni Fransa hüququna tabe edirdi. Fransa hüququ isə qan qohumlarının və rəsəliyini tanımır və kapitalın sahibsiz əmlak kimi dövlət xəzinəsinə keçməsinə nəzərdə tuturdu. Fransa məhkəməsi geriyə istinad qəbul etmiş, məsələni dövlət xəzinəsinin xeyrinə həll etmişdir.

Çəkilən misallardan göründüyü kimi, geriyə istinad vəziyyətinin yaranmasının əsasən iki səbəbi mövcuddur:

- 1) milli qanunvericilikdə olan kollizion hüquq normasının bütövlükdə xarici hüquq sisteminin, orada olan kollizion hüquq normaları da daxil olmaqla tətbiqini nəzərdə tutması;
- 2) ayrı-ayrı milli hüquq sistemlərində olan kollizion hüquq normalarının məzmununun müxtəlifliyi.

Bu səbəblərin aradan qaldırılacağı təqdirdə geriyə istinad vəziyyəti də tamamilə aradan qalxacaqdır. Beləliklə, geriyə istinad milli hüquq sistemlərinə mənsub olan kollizion hüquq normalarının kolliziyası nəticəsində meydana gəlir.

Üçüncü dövlətin hüququna istinad (**ikinci dərəcəli renvoi**) zamanı da oxşar proses baş verir. Lakin bu vaxt geriyə deyil, üçüncü dövlətin hüququna istinad edilir. Məsələn, baş iqamətgahı Azərbaycanda yerləşən, İtaliyada təsis edilmiş, əsasən Fransada fəaliyyət göstərən hüquqi şəxsin «milli mənsubiyyətinin» müəyyən edilməsi ilə bağlı məsələyə Azərbaycan məhkəməsi baxarkən, bu haqda qüvvədə olan kollizion normanı tətbiq edir. "Beynəlxalq xüsusi hüquq haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 12-ci maddəsinə görə, hüquqi şəxsin «milli mənsubiyyəti» onun təsis edildiyi ölkənin hüququ ilə müəyyən edilir. Hüquqi şəxs İtaliyada təsis edildiyindən məhkəmə İtaliya hüququna müraciət etməli olur. İtaliyada qüvvədə olan kollizion hüquq normasına görə isə, hüquqi şəxsin «milli mənsubiyyəti» onun fəaliyyət göstərdiyi yerə görə müəyyən edildiyindən İtaliya hüququ məsələnin həlli üçün Fransa hüququnun tətbiqini təklif edir. Azərbaycan hüququ İtaliyanın hüququna, sonuncu da Fransanın (üçüncü dövlətin) hüququna istinad edir. Belə vəziyyətə üçüncü dövlətin hüququna istinad deyilir. Nəzəri olaraq bu prosesin ardı kimi dördüncü, beşinci və s. dövlətin hüququna istinad mümkündür.

Geriyə istinad və ya üçüncü dövlətin hüququna istinad məsələsinin həllində milli hüquq sistemləri müxtəlif mövqedə dayanırlar. **Bir qrup** dövlətlər bu institutun tam həcmdə tətbiqini qəbul edir. Bu qrupa Avstriya, Polşa, Finlandiya və s. dövlətlər aiddir. Avstriyanın 1978-ci il tarixli "Beynəlxalq xüsusi hüquq haqqında" Qanununa görə, hətta üçüncü, dördüncü və s. dövlətlərin hüququna istinad mümkün hesab edilir.

İkinci qrup dövlətlər geriyyə istinad institutunu müəyyən şərtlərlə tanıyırlar. Onlardan bir qismi belə şərt kimi «əgər bu, kollizion hüquq normasının mahiyyətinə zidd deyilsə» (AFR), əgər bu, «həmin münasibətin ədalətli həllinə cavab verirsə» (Çexiya) kimi tələbləri irəli sürürsə, bir qismi yalnız öz hüququnun tətbiqinə gətirib çıxaran geriyyə istinadı (İspaniya, İran, Macarıstan, Lixtenşteyn, Rumıniya, Venesuela, Vyetnam, Yaponiya və s.) qəbul edir, digər qismi isə geriyyə istinadı yalnız qanunda nəzərdə tutulan hallarda mümkün hesab edir (İtaliya, Portuqaliya, İsveçrə, İsveç, Azərbaycan və s.).

Üçüncü qrup dövlətlər bu instituta neqativ münasibət bildirir, onun tətbiqinə yol vermir (Braziliya, Yunanıstan, Misir, Peru və s.). Həmin dövlətlərin hüquq sistemində təxminən aşağıdakı məzmununda norma nəzərdə tutulur: xarici hüquqa istinad yalnız onun maddi hüquq normalarının tətbiqini nəzərdə tutur (Braziliya MM-yə Giriş Qanununun 16-cı maddəsi) və yaxud istinad edilən xarici hüquq kollizion və ya beynəlxalq xüsusi hüquq normaları istisna olmaqla tətbiq edilməlidir (Misir MM-in 28-ci maddəsi) və s.

Dördüncü qrupa isə öz qanunvericiliklərində, ümumiyyətlə, geriyyə istinad institutuna münasibət bildirməyən dövlətləri aid etmək olar (Əlcəzair, Argentina, Bolqarıstan, Çin və s.). Yaxın keçmişə qədər Azərbaycan Respublikası da bu qrupa aid idi. "Beynəlxalq xüsusi hüquq haqqında" Qanun qəbul edilməklə Azərbaycanın hüquq sistemində bu institut ilk dəfə olaraq öz normativ hüquqi təsbitini tapdı. Adı çəkilən Qanunun 3-cü maddəsinə görə, Azərbaycan məhkəmələri aşağıdakı məsələlərlə bağlı geriyyə istinadı və ya üçüncü dövlətin hüququna istinadı qəbul etməlidirlər:

1) fiziki şəxsin şəxsi qanunu müəyyən edilən zaman; 2) fiziki şəxsin hüquq və fəaliyyət qabiliyyəti müəyyən edilərkən; 3) ailə hüquq münasibətlərinə xarici hüquq tətbiq edilərkən; 4) xarici elementli vərəsəlik münasibətlərinə baxılarkən.

Qalan bütün hallarda xarici hüquqa hər hansı istinad müvafiq xarici ölkənin maddi hüququnun tətbiqini nəzərdə tutur.

Beləliklə, Azərbaycanda geriyyə istinad institutu yalnız qanunda nəzərdə tutulan hallarda tətbiq edilir. Bu baxımdan "Beynəlxalq arbitraj haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 28-ci maddəsi də diqqəti cəlb edir. Arbitraj prosesi zamanı baxılan mübahisənin mahiyyəti üzrə tətbiq edilən normaları müəyyən edən həmin maddənin birinci hissəsində göstərilir ki, tərəflərin hər hansı dövlətin hüququna və ya hüquq sistemində istənilən göstərişi həmin dövlətin kolliziya normalarına deyil, onun maddi hüququna bilavasitə istiqamətləndirən göstəriş kimi təfsir olunmalıdır.

Bununla Qanun beynəlxalq arbitraja geriyyə istinadı və ya üçüncü dövlətin hüququna istinadı qadağan edir. Məsələnin belə qoyuluşu beynəlxalq arbitrajın baxdığı məsələlərin xarakterindən irəli gəlir. Bildiyimiz kimi, beynəlxalq arbitraj əsasən müqavilə öhdəliklərdən doğan mübahisələrə baxır. Müqavilə öhdəlikləri sahəsində əsas kollizion bağlanma kimi «iradələrin muxtariyyəti» prinsipinə əsasən tərəflərin seçdiyi qanun çıxış edir. Tərəflərin seçdiyi qanunun çərçivəsinə kollizion normaların daxil edilməsi belə seçimi mənasız etmiş olardı. Ona görə də tərəflərin seçdiyi qanun zamanı istinad edilən xarici hüquq, yalnız onun maddi hüquq normalarının nəzərdə tutulması kimi tövsif olunur.

Müqavilə öhdəlikləri sahəsində bağlanan beynəlxalq müqavilələrdə də geriyyə istinad institutuna neqativ münasibət mövcuddur. Məsələn, 1986-cı il tarixli "Əmtəələrin beynəlxalq alqı-satqısına tətbiq edilən hüquq haqqında" Konvensiyanın 15-ci maddəsinə görə, Konvensiyada işlədilən «hüquq» anlayışı altında kollizion normalar istisna olmaqla qüvvədə olan hüquq başa düşülməlidir. Tətbiq edilməli olan hüquq sistemində kollizion normaları istisna etmək geriyyə istinadı tanımamaq deməkdir. Çünki yalnız kollizion normaların tətbiqi nəticəsində geriyyə istinad mümkündür.

Eyni zamanda, geriyyə istinadı özündə ehtiva edən beynəlxalq müqavilələr də mövcuddur. 1930-cu il Veksellər haqqında, 1931-ci il Çek haqqında Konvensiyalarda şəxsin fəaliyyət qabiliyyəti ilə bağlı məsələnin həlli zamanı geriyyə istinad mümkün hesab edilir.

Müasir inteqrasiya prosesləri istər beynəlxalq, istərsə də milli hüquq sistemləri səviyyəsində geriyyə istinad institutu ilə bağlı vahid mövqenin formalaşdırılmasını zəruri edir. Bunun üçün universal çərçivədə geriyyə istinad institutunun tətbiqi qaydalarının unifikasiyası vacib şərtidir. Beynəlxalq hüquq institutu da 1999-cu ildə qəbul etdiyi qətnaməsində belə bir çağırışla çıxış etmişdir.

§3. Ümumi qayda haqqında qeyd-şərt

Öz ərazisində xarici hüququn tətbiqini nəzərdə tutan hər hansı bir dövlət eyni zamanda, həmin hüququn tətbiqi dairəsini müəyyən etməkdə də maraqlıdır. Xarici hüququn tətbiqi milli hüququn «icazəsi» ilə baş verir. Yəni, xarici hüquq milli hüquqda nəzərdə tutulan ikitərəfli kollizion hüquq norması vasitəsilə tətbiq edilir. Digər tərəfdən, milli hüququn verəcəyi belə «icazə» mütləq deyildir.

Xarici hüququn tətbiqi özünəməxsus «qoruyucu qapaq»¹ vasitəsilə məhdudlaşdırılır, buna da beynəlxalq xüsusi hüquqda «ümumi qayda haqqında qeyd-şərt» deyilir.

«Ümumi qayda haqqında qeyd-şərt» institutunun əsas məqsədi xarici hüququn tətbiqi ilə əlaqədar meydana gələ bilən neqativ nəticələrdən milli hüquq qaydasını qorumaqdır. Xarici hüququn tətbiqinin arzuolunmaz nəticələrinin qarşısını almaq hər bir milli hüquq sistemi üçün önəmli məsələdir. Məhz buna görə də ümumi qayda haqqında qeyd-şərt institutuna demək olar ki, bütün milli hüquq sistemlərində rast gəlinir.

Bu institutun tarixi orta əsrlərdən başlanır. XVII əsr Hollandiya beynəlxalq xüsusi hüquq məktəbində ümumi qayda haqqında qeyd-şərtlə bağlı təsəvvürlər xeyli təkmilləşmişdi.

Milli hüquq sistemlərində nəzərdə tutulan ümumi qayda haqqında qeyd şərtin iki növü fərqləndirilir: 1) pozitiv; 2) neqativ. Onlara ümumi qayda haqqında qeyd-şərtin ifadə formaları kimi baxmaq lazımdır. Hər iki halda xarici hüququn tətbiqinin məhdudlaşdırılmasından söhbət getsə də, pozitiv halda bu institut bir cür, neqativ halda isə başqa cür ifadə olunur.

Ümumi qayda haqqında qeyd-şərtin **pozitiv konsepsiyası** öz başlanğıcını Fransa hüququndan almışdır. Bu institutun beynəlxalq səviyyədə eyni zamanda iki cür: *ordre public* və *public policy* adlandırılması («**ordre public**» fransız dilində, «**public policy**» isə ingilis dilində işlədilir) da buradan irəli gəlir.

Bir qayda olaraq pozitivizm aşağıdakı formada ifadə olunur: Milli hüquq sistemində bu və ya digər prinsip və normaların dövlət üçün xüsusilə pozitiv əhəmiyyət kəsb etdiyinə görə, hər bir halda, hətta milli kollizion norma ilə xarici hüququn tətbiqi nəzərdə tutulsa belə, tətbiq edilməlidir.

Neqativ konsepsiya isə ümumi qaydanı həmin dövlətin müəyyən qrup maddi hüquq normasının məzmunu ilə eyniləşdirmir, xarici hüququn məzmunundan çıxış edərək, onun həmin dövlətin ümumi qaydası ilə ziddiyyət təşkil etdiyinə görə tətbiqini yolverilməz hesab edir.

Əksər dövlətlərin qanunvericiliklərində ümumi qayda haqqında qeyd-şərt neqativ formada öz əksini tapmışdır. Düzdür, bu zaman «ümumi qayda» ifadəsi müxtəlif formalarda işlədilir. Məsələn, 1978-

¹ İfadə M.X.Babayevə məxsusdur. Daha ətraflı bax: "Международное частное право: современные проблемы". М. 1994. С. 462-475.

ci ildə qəbul olunmuş Avstriyanın "Beynəlxalq xüsusi hüquq haqqında" Qanununda (m.6), 1982-ci il tarixli "Beynəlxalq xüsusi hüquq haqqında" Türkiyə Qanununda (m.5), 1988-ci il "Beynəlxalq xüsusi hüquq haqqında" İsveçrə Qanununda (m.17) «hüquq qaydasının əsasları», 1965-ci il tarixli "Beynəlxalq xüsusi hüquq haqqında" Polşa Qanununda (m.6) «hüquq qaydasının əsas prinsipləri», AFR-ın qanunvericiliyində «alman hüququnun əsas prinsipləri», 1995-ci il tarixdə qəbul edilmiş Vyetnamın MM-də (m.828) «qanunvericiliyin əsas prinsipləri», ÇXR-nin qanunvericiliyində «ÇXR-nin ümumi maraqları» və s. ifadələrindən istifadə edilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyində də ümumi qayda haqqında qeyd-şərtin neqativ formasından istifadə edilmişdir. "Beynəlxalq xüsusi hüquq haqqında" Qanunun «Xarici hüququn tətbiqinə məhdudiyət» adlandırılan 4-cü maddəsində deyilir: «Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və referendumla qəbul edilmiş aktlarına zidd olan xarici hüquq normaları Azərbaycan Respublikasında tətbiq edilmir». Və yaxud Azərbaycan Respublikasının Ailə Məcəlləsinin 157-ci maddəsində göstərilir: «xarici ölkələrin Azərbaycan Respublikasının hüquq qaydasının əsaslarına zidd olan hüquq normaları Azərbaycanda tətbiq edilmir. Bu halda Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi tətbiq edilir». Normaların mətnindən görüldüyü kimi, birinci halda «**Konstitusiya və Referendumla qəbul edilmiş aktlar**», ikinci halda isə «**hüquq qaydasının əsasları**» ifadələrindən istifadə edilmişdir.

Ümumi qayda haqqında qeyd-şərt institutu bir qayda olaraq mücərrəd xarakter daşıyır. Milli qanunvericilikdə bu instituta konkret anlayış verməkdən yan keçirlər. Hətta, «müəyyən qrup milli hüquq normaları öz əhəmiyyətinə görə xarici hüquq normalarının tətbiqini istisna edir» məzmununu özündə ehtiva edən pozitiv qeyd-şərt belə həmin qrup milli hüquq normalarının siyahısını müəyyən etməkdə çətinlik çəkir.

Qanunvericinin ümumi qayda haqqında qeyd-şərti mücərrəd saxlanmalı hüquq tətbiqetmə fəaliyyətini həyata keçirənlərə bu institutun tətbiqilə bağlı geniş imkanlar açır. Məhz bunun nəticəsidir ki, bəzən təcrübədə eyni xarakterli işə bir halda bu institutdan istifadə etməklə xarici hüququn tətbiqindən imtina edilir, digər halda isə tətbiq edilir. Ənənəvi olaraq milliləşdirmə haqqında sovet qanunlarını ümumi qayda haqqında qeyd-şərtə əsasən tanımayan Fransa

məhkəməsinin 1954-cü ildə Yekatrina Şukin-Kellerin qaldırdığı iddiaya baxarkən bu mövqeyindən əl çəkməsi buna misaldır.

Bütün bunlara baxmayaraq, nə qədər ki, dünyada geniş spektrə malik milli hüquq sistemləri (bir anlıq İran hüquq sistemi ilə hər hansı bir Avropa ölkəsinin hüquq sistemini müqayisə edin) mövcuddur, ümumi qayda haqqında qeyd-şərt institutu öz əhəmiyyətini saxlayacaqdır.

§ 4. İmperativ normalar

Beynəlxalq xüsusi hüquqda nisbətən yeni olan bu instituta münasibət birmənalı deyil. Bir qrup müəlliflər bu institutu ümumi qayda haqqında qeyd-şərt institutunun davamı kimi qiymətləndirir, digər qismi isə onların hər birini müstəqil institut kimi xarakterizə edir.

Milli hüquqda olan kollizion normaların tətbiqini məhdudlaşdırmaq bu institutun əsas təyinatıdır. Ümumi qayda haqqında qeyd-şərtədən fərqli olaraq imperativ normaların tətbiqi xüsusi hüquq xarakterli münasibətin tənzimlənməsinin ilkin mərhələsində baş verir. Hüquq tətbiq etmək səlahiyyətinə malik olan dövlət orqanı xarici hüquqa müraciət etmədən milli hüquqda olan imperativ normalara birbaşa müraciət edir. Ümumi qayda haqqında qeyd-şərt zamanı isə potensial olaraq tətbiq edilə bilən xarici hüquqa müraciət edilir, onun tətbiqi nəticələri nəzərdən keçirilir və tətbiqi nəticəsində baş verə biləcək «fəsadlara» görə ümumi qaydaya istinad edilərək tətbiq edilmir.

Kollizion normaların tətbiqini məhdudlaşdırmaq üçün imperativ normalardan istifadə edilməsi həm beynəlxalq müqavilələrdə, həm də bir sıra milli qanunvericiliklərdə nəzərdə tutulmuşdur. 1986-cı il tarixli "Əmtəələrin beynəlxalq alqı-satqı müqavilələrinə tətbiq olunan hüquq haqqında" Haaqa Konvensiyasına görə, onun normaları müqaviləni tənzimləyən hüquqdan asılı olmayaraq tətbiq edilməli olan məhkəmənin qanununun müddələrinin tətbiqinə maneçilik törətmir.

"Müqavilə öhdəliklərinə tətbiq edilən hüquq haqqında" 1980-ci il tarixli Konvensiya bir az da irəli gedərək nəinki məhkəmənin mənsub olduğu ölkənin imperativ normalarını, hətta işin halları ilə sıx bağlılığı olan üçüncü dövlətin hüququnun imperativ normalarının tətbiqini, müqaviləyə tətbiq edilməli olan hüquqdan asılı olmayaraq mümkün hesab etmişdir.

Bir qayda olaraq müqavilə öhdəliklərilə bağlı tətbiq olunan hüququ müəyyən edən beynəlxalq müqavilələrdə imperativ normaların tətbiqinə

istinad edilir. Bunu nəzərə alan AFR-in qanunvericiliyi bu institutu «lokallaşdırmış», onu yalnız müqavilə öhdəliklərinə münasibətdə nəzərdə tutmuşdur. 1987-ci ildə qəbul olunmuş "Beynəlxalq xüsusi hüquq haqqında" İsveçrə Qanununda isə bu institut «ümumi müddəalar» bölümündə verilərək, onun daha geniş sferada tətbiqi nəzərdə tutulub.

Azərbaycan Respublikasında "Beynəlxalq xüsusi hüquq haqqında" Qanunun layihəsi hazırlanarkən ikinci variantda üstünlük verilmişdir. Qanunun 5-ci maddəsində imperativ normaların tətbiqi hərtərəfli təsbit edilmişdir. Orada deyilir: «Bu Qanuna görə tətbiq olunmalı hüquqdan asılı olmayaraq, müvafiq münasibətləri tənzimləyən Azərbaycan Respublikası hüququnun imperativ normaları tətbiq edilir». Bununla kifayətlənməyən Qanun bir az da irəli gedərək, hətta üçüncü dövlətin hüququnun imperativ normalarının tətbiqi imkanlarını da nəzərdə tutmuşdur: «Bir ölkənin hüququ tətbiq edilərkən bu ölkənin hüququna görə işin halları (mahiyəti) ilə sıx bağlılığı olan digər ölkənin imperativ normalarına, müqavilədə əsas götürülən hüquqa istinad etmədən onların tətbiqinin mümkün olduğu dərəcədə üstünlük verilə bilər. Belə normalara üstünlük verilməsi barədə qərar qəbul edilərkən onların təyinatı və xarakteri, habelə tətbiqinin nəticələri nəzərə alınmalıdır» ("Beynəlxalq xüsusi hüquq haqqında" Qanunun 5-ci maddəsinin ikinci hissəsi).

Yuxarıda qeyd etdik ki, beynəlxalq müqavilələrdə imperativ normaların tətbiqi əsasən müqavilə öhdəliklərinə münasibətdə nəzərdə tutulub. Müqavilə öhdəlikləri sahəsində də əsas kollizion bağlanma kimi tərəflərin seçdiyi qanun çıxış edir. Yəni, müvafiq imperativ normanın mövcudluğu tərəflərin seçdiyi qanunun tətbiqini istisna edir. Bu məsələ də "Beynəlxalq xüsusi hüquq haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununda əks olunmuşdur. Qanunun 24-cü maddəsinin dördüncü hissəsində deyilir: «müqavilə ilə bağlı ölkənin imperativ normalarının tətbiq edilməməsinə səbəb olan hüququn seçilməsi etibarsızdır».

Beləliklə, imperativ normaların tətbiqi ilə bağlı "Beynəlxalq xüsusi hüquq haqqında" Qanunun 5-ci maddəsi ümumi norma, 24-cü maddəsinin dördüncü hissəsi isə xüsusi norma kimi çıxış edir.

Ümumi qayda haqqında qeyd-şərt institutunda olduğu kimi, imperativ normaların dairəsi ilə bağlı qanunvericinin mövqeyi məlum deyil. Bu məsələnin həlli də hüquq tətbiqetmə fəaliyyətini həyata keçirən orqanların üzərinə qoyulub.

§ 5. İnterlokall kolliziya

Kolliziya ancaq milli hüquq sistemləri arasında deyil, bir dövlətin hüquq sistemi daxilində də baş verə bilər. Dövlətdaxili hüquq sistemi çərçivəsində rast gəlinən kolliziyaların bir formasına "interlokall kolliziya" deyilir. İnterlokall kolliziya, bir qayda olaraq, dövlət quruluşuna görə mürəkkəb hesab edilən dövlətlərin tərkib hissələrinin qanunvericilikləri arasında meydana gəlir. Federativ dövlətlərin təmsalında bunu aydın görmək mümkündür.

Federativ quruluşa malik olan dövlətlərdə federasiya subyektlərinin hər birinin federal konstitusiya ilə onlara verilən səlahiyyət çərçivəsində özünəməxsus qanunvericiliyi vardır. Federasiya subyektlərinin qanunvericilikləri arasında fərqlər onlar arasında kolliziyaların yaranmasına səbəb olur. Məsələn, ABŞ-da hər bir ştatın hüququ (hüquq sistemi mənasında) formalaşmış, nəticədə onlar arasında olan fərqlər kolliziya yaradır, bu da «ştatlararası kolliziya» və ya «interlokall kolliziya» adlanır.

İnterlokall kolliziya özü-özlüyündə beynəlxalq xarakter kəsb etmir və dövlət daxilində həll edilir. Lakin xarici elementli xüsusi hüquq xarakterli münasibət tənzimlənen zaman bu növ dövlətin hüquq sisteminə istinad edildikdə beynəlxalq xüsusi hüquq üçün interlokall kolliziya problemi yaranır. Belə halda əlavə bir məsələni həll etmək lazım gəlir: dövlətin daxilində qüvvədə olan bir neçə hüquq sistemindən hansı biri seçilməlidir. Geriyə istinad institutunun təhlili zamanı qeyd etdiyimiz kimi, hər hansı dövlətin hüququna müraciət bütövlükdə onun hüquq sisteminə müraciət deməkdir. Bu mənada yuxarıdakı suala cavab axtararkən həmin hüquq sisteminin sözügedən məsələ ilə bağlı mövqeyi əsas götürülməlidir. İstər xarici dövlətlərin beynəlxalq xüsusi hüquq haqqında qanunvericiliyi, istərsə də bu istiqamətdə mövcud olan təcrübə məsələnin belə həllinə üstünlük verir. Məsələn, 1965-ci il tarixli "Beynəlxalq xüsusi hüquq haqqında" Polşa Qanununun 5-ci maddəsinə görə, əgər hüququ tətbiq edilməli olan dövlətdə bir neçə hüquq sistemi qüvvədədirsə, onda həmin dövlətin qanunu bu sistemlərdən hansı birinin tətbiqini müəyyən edir.

Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi də məsələyə bu mövqedən yanaşır. "Beynəlxalq xüsusi hüquq haqqında" Qanunun 6-cı maddəsində deyilir: «Bir neçə hüquq sisteminin qüvvədə olduğu dövlətin hüququnun tətbiq ediləcəyi hallarda, bu dövlətin hüququ həmin hüquq sistemlərindən hansının tətbiq olunacağını müəyyən edir». Məsələyə bu cür yanaşma müasir beynəlxalq xüsusi hüquqa tamamilə uyğundur.

Bundan sonra yalnız bir məsələyə aydınlıq gətirmək lazım gəlir: Əgər istinad edilən dövlətdaxili hüquq sistemində belə qayda nəzərdə tutulmayıbsa, onda necə hərəkət etmək lazımdır? "Beynəlxalq xüsusi hüquq haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununun 6-cı maddəsi həmin suala da aydınlıq gətirir: «Belə tətbiq qaydası müəyyən olunmadıqda, işin halları ilə daha sıx bağlı olan hüquq sistemi tətbiq edilməlidir». 1978-ci il tarixli "Beynəlxalq xüsusi hüquq haqqında" Avstriya Qanununun 5-ci paragrafında və Almaniya mülki külliyyata Giriş Qanununun 4-cü maddəsində də həmin məsələ analoji qaydada həll edilmişdir. Bu da keçən əsrin axırlarında aktualıq kəsb edən «daha sıx əlaqədə olan qanun» kollizion bağlanması (Proper Law) tətbiqinin genişlənməsi ilə əlaqələndirilir.

Elmi ədəbiyyatda «şəxslərarası» (interpersonal) və «zamanlararası» (intertemporal) kolliziya anlayışlarına da rast gəlinir. Onlar da dövlətdaxili hüquqda baş verən kolliziyanın formaları olub qanunların müvafiq olaraq şəxsə və zamana görə qüvvəsinin nəticəsi kimi meydana gəlir. Onların yaratdığı problemin həlli qaydası interlokal kolliziyanın həlli kimidir.

§ 6. Qarşılıq və retorsiya

Qarşılıq müasir beynəlxalq münasibətlərin əsas komponentlərindən biridir. Öz ərazilərində suverenliyə malik olan dövlətlər beynəlxalq münasibətlərdə bərabər əsaslarla iştirak etdiyindən onlar arasında iqtisadi, elmi-texniki, mədəni və s. əlaqələr qarşılıq prinsipi ilə şərtləşir. Dövlətlər öz ərazilərində xarici hüquqi və fiziki şəxslərin statusunu, xarici investisiyaların hüquqi tənzimlənməsini və s. bu kimi məsələləri müəyyən edərkən də qarşılıq prinsipini önə çəkirlər (qarşılıq dar mənada). Beynəlxalq xüsusi hüquqda qarşılıq kateqoriyası eyni zamanda xarici hüququn tətbiqinə münasibətdə işlədilir (qarşılıq geniş mənada). Təbii sual yaranır ki, bir dövlətin ərazisində xarici dövlətin hüququnun tətbiqi qarşılıq prinsipinə əsaslanmalıdırmi?

Tarixən bir-birinə düşmən münasibətdə olan dövlətlər öz ərazilərində qarşılıqlı olaraq xarici hüququn tətbiqini yolverilməz hesab ediblər. Amma müasir beynəlxalq xüsusi hüquq bu məsələnin qarşılıq prinsipinin təsir dairəsindən kənara çıxdığını elan etmişdir. Müasir beynəlxalq xüsusi hüquq baxımından xarici hüququn tətbiqi qarşılıq prinsipindən asılı olmamalıdır.

Kollizion normanın istinad etdiyi qanun şərtsiz tətbiq edilməlidir.

Əksər dövlətlərin qanunvericiliyi geniş mənada «qarşılıq»a münasibət bildirməmişdir. "Beynəlxalq xüsusi hüquq haqqında" Azərbaycan

Respublikasının Qanunu da "xarici hüququn tətbiqi qarşılıq prinsipinə əsaslanmalıdırmi?" sualına cavab vermir.

Beynəlxalq xüsusi hüquqda daha çox dar mənada, əsasən də xarici hüquqi və fiziki şəxslərin hüquqi statusunun müəyyən edilməsi zamanı qarşılıq prinsipinin tətbiqindən söhbət gedir. Dövlətlər qarşılıqlı olaraq biri digərinin fiziki və hüquqi şəxslərinə eyni hüquqlar verirlər. Elmi ədəbiyyatda şərti olaraq «qarşılıqlı»ın iki növü fərqləndirilir: 1) «maddi», 2) «formal».

«**Maddi**» qarşılıqlı zamanı dövlətin xarici fiziki və hüquqi şəxslərə verdiyi hüquqların həcmi, onun vətəndaşlarının və hüquqi şəxslərin müvafiq xarici dövlətdə istifadə etdiyi hüquqların həcminə bərabər olur. «**Formal**» qarşılıqlıda isə xarici fiziki və hüquqi şəxslərə yerli qanunların müəyyən etdiyi həcmdə hüquqlar verilərək, onlar yerli fiziki və hüquqi şəxslərlə bərabər tutulur. «Formal» qarşılıqlı xariciyə milli rejimin verilməsi deməkdir.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 69-cu maddəsinə görə, əcnəbilər Azərbaycan Respublikasında olarkən, qanunla və ya Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilə ilə başqa hal nəzərdə tutulmayıbsa, Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları ilə bərabər bütün hüquqlardan istifadə edə bilirlər.

Beynəlxalq xüsusi hüquqda xaricilərin hüquqi statusunun müəyyən olunmasının əsasında «formal» qarşılıqlı durur.

Dövlətlər öz aralarında qarşılıqlı prinsipinin təminatı üçün **retorsiyadan** istifadə edirlər. Retorsiya diskriminasiya xarakterli hərəkətlərə qarşı cavab tədbiridir. Əgər bir dövlət digər dövlətin mənafeyinə və ya onun fiziki və hüquqi şəxslərinə qarşı ziyan gətirə biləcək hərəkətlərə yol verirsə, sonuncu da cavab tədbirləri görə bilər. Cavab tədbiri eyni həcmdə və adekvat olmalıdır.

"Beynəlxalq xüsusi hüquq haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununun 7-ci maddəsində retorsiyaların tətbiqi nəzərdə tutulub. Orada deyilir: «Azərbaycan Respublikasının müvafiq icra hakimiyyəti orqanı Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarına və hüquqi şəxslərinə münasibətdə retorsiyalar tətbiq edən dövlətlərin vətəndaşlarına və hüquqi şəxslərinə cavab tədbiri kimi analoji məhdudiyətlər müəyyən edə bilər». Fikrimizcə, maddənin mətnində səhvə yol verilmiş, «retorsiya» və «məhdudiyət» anlayışlarının yeri dəyişik salınmışdır. Retorsiya ilkin tətbiq edilən məhdudiyət deyil, ona cavabdır, sonradan tətbiq edilən məhdudiyətdir. Retorsiya məhdudiyət tətbiq edən dövlətə qarşı cavab tədbiri kimi görülür.

§7. Qanunu üstələmə

Beynəlxalq xüsusi hüquqda qanunu üstələmə elə bir vəziyyətə deyilir ki, bu zaman münasibət iştirakçılarının şüurlu olaraq süni şəkildə yaratdıqları şərait nəticəsində münasibət adi halda tabe olduğu hüquq sisteminin tabeliyindən çıxardılaraq başqa hüquq sisteminə tabe etdirilir. Şəxslər müxtəlif məqsədlərdən ötrü qanunu üstələməyə əl atırlar: ikinci dəfə nikaha girmə və ya boşanma, vergidən yayınma, əlavə öhdəliklərdən qaçma və s. halları misal göstərmək olar.

Xarici dövlətlərin qanunvericiliyində və məhkəmə təcrübəsində qanunu üstələməyə münasibət birmənalı deyil.

Hələ XIX əsrin II yarısında Fransa məhkəmə təcrübəsində bu növ işlərə təsadüf edilmiş və qanunu üstələmə nəticəsində bağlanmış əqdlər etibarsız hesab edilmişdir. 1878-ci ildə Fransa kasasiya məhkəməsinin Bofremon işi üzrə qərarı qanunu üstələmə ilə bağlı fransız doktrinasının formalaşmasına ciddi təsir göstərmişdir. Fransalı qadın o vaxt Fransada qüvvədə olan və boşanmanı qadağan edən qanunlardan yan keçmək məqsədilə Almaniya köçür. O, orada boşanmaya nail olduqdan sonra yeni nikaha girir. Məhkəmə həmin nikahı qeyri-qanuni elan edərək göstərmişdir ki, ilkin nikahın pozulması Fransa hüququnun qadağanedici normasının üstələnməsi nəticəsində baş vermişdir. O vaxtdan Fransa məhkəmə təcrübəsində «**fraus omnia corrumpit**» (qanunu üstələmə aktın bütövlükdə etibarsızlığına səbəb olur) prinsipi tətbiq edilir.

Bəzi ölkələrdə (ABŞ, Böyük Britaniya və s.) qanunu üstələməyə ikili münasibət mövcuddur. Bir sıra əqdlərlə əlaqədar (məsələn, **locus regit actum**) qanunu üstələmə vəziyyətinə loyallıq yanaşılır, digərləri isə etibarsız hesab edilir.

Əksər dövlətlərin qanunvericiliklərində isə qanunu üstələmə vəziyyətinin nəticələri ilə əlaqədar heç bir göstəriş yoxdur.

"Beynəlxalq xüsusi hüquq haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununun «Ümumi müddəalar» fəslinin axırıncı - 8-ci maddəsi bu məsələyə həsr edilmişdir. Orada deyilir: «tərəflərin həmin Qanunun tətbiq olunmalı hüquq haqqında müəyyən etdiyi qaydaları üstələyəcək müvafiq münasibəti digər hüquqa tabe etməyə yönələn razılaşma və digər hərəkətləri qeyri-qanuni hesab olunur. Belə hallarda tətbiqi həmin Qanunla müəyyən olunan müvafiq ölkənin hüququ tətbiq edilir».

Maddənin mətnindən göründüyü kimi, qanunu üstələmə qeyri-qanuni elan edilməklə bir tərəfdən onun nəticəsi kimi bağlanan razılaşma və digər hərəkətlər etibarsız hesab edilir, digər tərəfdən isə, Azərbaycan

Respublikasının ərazisində "Beynəlxalq xüsusi hüquq haqqında" Qanunla müəyyən edilən kollizion normaların dəyişdirilməsinə qadağa qoyulur. Başqa sözlə desək, həmin norma bir növ "Beynəlxalq xüsusi hüquq haqqında" Qanunun normalarının tətbiqinin təminatçısı kimi çıxış edir. Bu mənada bir sıra müəlliflərin «qanunu üstələməyə» qarşı çıxması, onu beynəlxalq xüsusi hüququn bir sıra institutları ilə (imperativ normalar, «daha sıx bağlı olan qanun» kollizion normasının tətbiqinin getdikcə genişlənməsi və s.) üz-üzə qoyması təəccüblü görünür. Fikrimizcə, «daha sıx bağlı olan hüquq» kollizion bağlanması və ya imperativ normaların tətbiqi "Beynəlxalq xüsusi hüquq haqqında" Qanunda nəzərdə tutulursa və həmin Qanunun tətbiq olunmalı hüquq haqqında müəyyən etdiyi qaydaların (o cümlədən, adı çəkilən iki məsələ ilə bağlı qaydalar) üstələnməsi qeyri-qanuni elan edilirsə, onda həmin normaların bir-birinə zidd olmasından deyil, bir-birini tamamlamasından danışmaq daha düzgün olardı.

ARBİTRAJ XƏRCLƏRİ

Azərbaycan Respublikasında sahibkarlıq fəaliyyətini həyata keçirən hüquqi və fiziki şəxslər qarşısında mübahisələrə baxılması üçün hansı arbitraj (münsiflər) məhkəməsinin seçilməsi ilə bağlı sual yarana bilər. Adətən, belə hallarda hər bir sahibkar mübahisənin onun seçdiyi arbitraj məhkəməsində baxılmasını istəyir. Təcrübə göstərir ki, çox vaxt bu məhkəmə ya həmin sahibkarın yaşadığı ölkədə yerləşir, yaxud da o, əvvəllər həmin məhkəmədə artıq bir və ya bir neçə mübahisəni udmuşdur.

Bizim ölkəmizdə kommertiya arbitraj məhkəməsi statusunda arbitraj institutunun yeni yarandığını, beynəlxalq əhəmiyyətli iqtisadi münasibətlərin tədricən təşəkkül tapdığını, habelə hələ heç bir beynəlxalq arbitraj məhkəməsində mübahisələrə baxılmasında iştirak etməmiş çoxlu sayda sahibkarların olduğunu nəzərə alaraq, onların beynəlxalq kommertiya fəaliyyətində qarşılaşa biləcəkləri mübahisələrin, yaxud artıq mövcud olan mübahisələrin baxılıb həll edilməsi üçün hansı arbitraj məhkəməsinin seçilməsinin daha məqsədəuyğun olmasını araşdırmağa çalışacağıq.

Mübahisənin Azərbaycan Beynəlxalq Kommertiya Arbitraj Məhkəməsində baxılmasının azərbaycanlı sahibkarlar, eləcə də xarici iş adamları üçün əlverişli olan cəhətlərinə nəzər salaıq.

Birincisi, iddia ərizəsi və mübahisə ilə bağlı ilkin sənədlər BKAM-a Azərbaycan dilində təqdim edilir, o cümlədən, arbitraj araşdırması ilə bağlı yazışmalar da Azərbaycan dilində aparılır.

İkincisi, mübahisəyə Azərbaycan dilində baxılır; (Əlbəttə, bu və ya digər tərəfin xahişi ilə araşdırma prosesi başqa dildə də aparıla bilər.)

Üçüncüsü, mübahisəyə baxılması ilə əlaqədar zəruri xərclərin məbləği digər ölkələrin arbitraj məhkəmələrində mübahisələrə baxılması üçün nəzərdə tutulan xərclərin məbləğindən bir tərəfdən, iddiaçının, yaxud cavabdehin məhkəmənin yerləşdiyi ölkəyə getməsi ilə əlaqədar çəkdiyi xərclərin olmaması ilə, digər tərəfdən isə, BKAM-a ödənilməsi nəzərdə tutulan rüsumun və digər xərclərin yuxarıda adları çəkilən beynəlxalq məhkəmələrdə ödənilməsi nəzərdə tutulan arbitraj xərclərinin məbləğindən xeyli dərəcədə az olmasıdır.

Bu kitabda oxuculara təqdim edilən beynəlxalq arbitraj məhkəmələrinin reqlamentlərində arbitraj xərclərinin müxtəlif

dərəcələri və arbitraj xərclərinin ödənilməsinin müxtəlif qaydaları nəzərdə tutulmuşdur. Demək olar ki, kitaba daxil edilmiş bütün reqlamentlərdə arbitraj xərcləri və arbitraj rüsumları qeydiyyat rüsumlarına, inzibati xərclərə və yaxud rüsumlara və arbitrlərin qonoralarına bölünür.

Federal İqtisadiyyat Palatasının Beynəlxalq Arbitraj Məhkəməsinin (Vyana) arbitraj rüsumları və xərcləri cədvəli 20 000 avstriya şilingi məbləğində qeydiyyat rüsumunu, inzibati xərcləri və təkbaşına arbitrin qonorarını nəzərdə tutur. Arbitraj baxışı arbitraj tərkibi tərəfindən həyata keçirildikdə təkbaşına arbitr üçün müəyyən edilmiş qonorarın məbləği 2,5 dəfə, xüsusilə mürəkkəb işlərdə 3 dəfə artır.

İddianın məbləği 1 000 000 avstriya şilingi olduqda, inzibati xərclərin məbləği 30 000 avstriya şilingi, təkbaşına arbitrin qonorarı iddianın məbləğinin 6%-i, yaxud minimum 10 000 avstriya şilingi təşkil edir. Arbitraj baxışı üç nəfərdən ibarət tərkib tərəfindən həyata keçirildikdə, arbitraj rüsumları və xərclərinin ümumi məbləği iddianın məbləğinin 17%-ni təşkil edir. İddianın məbləği 10 000 000 avstriya şilingi olduqda inzibati xərclərin məbləği 110 000 avstriya şilingi, üç arbitrin qonorarı 662 550-dən 795 000-ə qədər, arbitraj rüsumlarının və xərclərinin ümumi məbləği isə 772 500-dən 905 000-ə qədər avstriya şilingi və yaxud iddianın 7,72%-dən 9,05%-nə qədərini təşkil edir.

Almaniya Arbitraj İnstitutunun Arbitraj Məhkəməsinin Reqlamentinin Əlavəsinin 40-cı paraqrafının 5-ci bəndində arbitraj tərkibi sədrinin qonorarının, arbitrlərin qonorarlarının və inzibati rüsumların tarifləri (məbləğləri) nəzərdə tutulmuşdur. İddianın qiyməti 100 000 alman markası olduqda rüsumun məbləği 2000 alman markası, arbitraj tərkibi sədrinin qonorarı 7368 alman markası, digər iki arbitrin qonorarı 11 334 alman markası, ümumi arbitraj xərcləri isə mübahisəyə üç nəfərdən ibarət arbitraj tərkibi baxdıqda, iddianın məbləğinin 20,7%-i qədərində müəyyən edilmişdir. İddianın məbləği 1 000 000 alman markası olduqda, arbitraj (inzibati) rüsumu 11 000 alman markası, tərkibin sədrinin qonorarı 28 427 alman markası, digər arbitrin qonorarı 43 734 alman markası, ümumi arbitraj xərcləri mübahisəyə üç nəfərdən ibarət tərkibdə baxıldıqda, iddianın məbləğinin 7, 21%-ini təşkil edir. Əgər arbitraj baxışında ikidən artıq tərəf iştirak edirsə, yuxarıda göstərilmiş məbləğlər hər əlavə iştirakçıya (tərəfə) münasibətdə 20%, qonorarların məbləği isə 50% artır.

Beynəlxalq Ticarət Palatasının Beynəlxalq Arbitraj Məhkəməsinin (Paris) və Stokholm Ticarət Palatasının Arbitraj

İnstitutunun Reqlamentləri arbitrlərin qonorarlarının maksimum və minimum hədlərini iddianın məbləğinin İstitut və Məhkəmə tərəfindən müəyyən edilmiş məbləğinə müvafiq olaraq müəyyən edirlər. Beynəlxalq Arbitraj Məhkəməsinin Arbitraj reqlamentinə III sayılı Əlavənin 1-ci maddəsinə əsasən icraata başlanılması üçün 2500 ABŞ dolları məbləğində avans ödənilməlidir. İddianın məbləğinin 50 000 ABŞ dollarına qədər olduğu halda inzibati xərclərin məbləği 2500 ABŞ dolları, qonorarların məbləği (minimum) 2500 ABŞ dollarından iddianın məbləğinin 17%-nə qədər, yaxud arbitraj xərclərinin ümumi məbləği iddianın məbləğinin 10%-dən 22%-nə qədər təşkil edir. İddianın məbləği 1 000 000 ABŞ dolları olduğu halda nisbəti xərclərin ümumi məbləği 11 050 ABŞ dolları, arbitrlərin qonorarlarının məbləği 7500-dən (minimum) 36 000 ABŞ dollarına qədər, yaxud ümumi arbitraj xərclərinin məbləği iddia məbləğinin 1,85%-dən 4,65%-nə qədərini təşkil edir.

Stokholm Ticarət Palatasının Arbitraj İstitutunun Reqlamentində arbitraj xərcləri və rüsumları avro ilə müəyyən edilmişdir. Arbitraj xərcləri arbitrlərin qonorarlarına və İstitutun inzibati xərclərinə bölünür. Reqlamentin 6-cı maddəsinə əsasən, iddiaçı iddianın verilməsi ilə eyni vaxtda inzibati xərclərə aid edilən 1000 avro məbləğində qeydiyyat rüsumunu ödəməlidir. Reqlament arbitraj tərkibi sədrinin qonorarını, təkbaşına arbitrin qonorarını, İstitutun inzibati xərclərini müəyyən edir. Arbitraj tərkibi üç arbitrdən ibarət olduqda qonorarların məbləği Arbitraj tərkibi sədrinin qonorarının məbləğinin 60%-i məbləğində müəyyən edilir. İddia məbləği 50 000 avro olduqda inzibati xərc 2000 avro, arbitraj tərkibi sədrinin qonorarı 3000-dən 7500 avroya qədər təşkil edir. Arbitraj baxışı üç nəfərdən ibarət tərkibdə aparıldıqda arbitrlərin qonorarları 6600 avrodan 16 500 avroya qədər, ümumi arbitraj xərcləri isə iddia məbləğinin 17,2%-dən 37%-nə qədərini təşkil edir. İddia məbləği 1 000 000 avro olduqda inzibati xərc 7 000 avro, arbitraj tərkibi sədrinin qonorarı 8 000 avrodan 22 000 avroya qədər təşkil edir. Arbitraj baxışı üç nəfərdən ibarət tərkibdə aparıldıqda arbitrlərin qonorarları 17 000 avrodan 48 400 avroya qədər, ümumi arbitraj xərcləri isə 2,46 %-dən 5,54%-ə qədər təşkil edir.

UNCİTRAL Arbitraj Reqlamenti əsasında mübahisələrə baxan «Ad hoc» münisflər məhkəməsinin arbitrlərinin qonorarlarının məbləğinin müəyyən edilməsi daha çox qeyri-müəyyənlik yaradır. Həmin Reqlamentə əsasən, arbitraj tərkibinin qonorarı mübahisəli məbləğin, mübahisənin predmetinin mürəkkəbliyinin, arbitrlər

tərəfindən sərf olunan vaxtın və işin mahiyyətinə aid olan hər hansı digər şərtlərin nəzərə alınması ilə əqlabatan miqdarda müəyyən edilməlidir.

Vyana Federal İqtisadiyyat Palatasının Arbitraj Məhkəməsinin, Beynəlxalq Ticarət Palatasının Beynəlxalq Arbitraj Məhkəməsinin, Stokholm Ticarət Palatasının Arbitraj İnstitutunun Reqlamentləri və UNCİTRAL Arbitraj Reqlamenti arbitraj xərclərinin avans şəklində bərabər həcmdə ödənilməsi vəzifəsini iddiaçı ilə cavabdehin üzərinə qoyur. Lakin, əgər cavabdeh öz üzərinə düşən məbləği müəyyən edilmiş müddət ərzində, yaxud məbləğin ödənilməsi ilə bağlı məhkəmədən göndərilmiş təklifin alınmasından 30 gün müddətində ödəməzsə, onda arbitraj məhkəməsi bu haqda iddiaçıya məlumat verir və məbləğin ödənilməmiş hissəsinin ödənişini 30 gün müddətində həyata keçirməyi iddiaçıya təklif edir. Ödənişin həyata keçirilmədiyini təqdirdə, məhkəmə arbitraj araşdırmasının dayandırılması, yaxud xitam olunması haqqında qərar çıxarır.

Təcrübə göstərir ki, cavabdeh adətən ödənilməli olan məbləğin onun payına düşən hissəsini ödəməkdən yayınır, buna görə də əksər hallarda bütün məbləği iddiaçı ödəməli olur.

Almaniya İnstitutu Arbitraj Məhkəməsinin Reqlamenti də iddiaçı və cavabdehin gözlənilən arbitraj xərclərinə müvafiq olan avansı ödəmələrini nəzərdə tutur, lakin avansın cavabdehin payına düşən hissəsini ödəməməsi halında onun əvəzindən həmin hissənin ödənilməsi vəzifəsini iddiaçının üzərinə qoymur. Eyni zamanda, arbitraj araşdırmasının davam etdirilməsi avansın ödənilməsindən asılı edilə bilər.

London Beynəlxalq Arbitraj Məhkəməsində (LBAM) iddia ərizəsinin verilməsi ilə birlikdə ödənilən qeydiyyat rüsumu istisna olmaqla, inzibati xərclərin məbləği arbitraj qətnaməsinin verilməsi ilə eyni vaxtda, yaxud ona qədər, qonorarların məbləği isə arbitraj qətnaməsində arbitraj xərclərinin ümumi məbləği müəyyən edildikdən sonra ödənilir. Eyni zamanda, LBAM tərəflərin üzərinə arbitraj araşdırması ilə bağlı sərf edilən xərclərin yerinin doldurulması üçün bir və ya bir neçə ödənişin həyata keçirilməsi vəzifəsini qoya bilər. Əgər tərəflərdən biri ona aid edilmiş ilkin ödənişi (depoziti) ödəməsə, yaxud ödəməkdən boyun qaçırsa, LBAM digər tərəfə ödənişi həyata keçirməyən tərəfin əvəzində də müəyyən edilmiş məbləğin ödənilməsini təklif edə bilər.

BEYNƏLXALQ ARBITRAJ MƏHKƏMƏLƏRİNİN QƏRARLARININ İCRASI

§ 1. Beynəlxalq arbitraj məhkəmələrinin qərarlarının icrası ilə bağlı ümumi müddəalar

Arbitraj (münsiflər) məhkəmələrinin qətnamələrinin məcburi icrası cavabdehin olduğu ölkədə qətnamənin icrasının ərazisində həyata keçiriləcəyi xahiş olunan ölkənin milli qanunvericiliyi, qətnamənin ərazisində qəbul edildiyi və qətnamənin ərazisində icra ediləcəyi ölkələrin iştirakçıları olduqları beynəlxalq müqavilələr əsasında həyata keçirilir.

Adətən arbitraj qətnamələri milli və xarici qətnamələrə bölünürlər. Birincilərə daimi fəaliyyət göstərən münsiflər məhkəmələrinin müvafiq ölkənin ərazisində çıxardıqları və həmin ölkənin ərazisində yaradılmış «ad hoc» münsiflər məhkəmələrinin qətnamələri aid edilir. İkincilərə isə həmin ölkənin ərazisindən kənar qəbul edilmiş bütün arbitraj qərarları aid edilir.

Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi baxımından daimi arbitraj (münsiflər) məhkəmələrinin və «ad hoc» münsiflər məhkəmələrinin Azərbaycan Respublikasının ərazisindən kənar qəbul etdikləri qətnamələr xarici arbitraj qətnamələri hesab edilir. Təbii ki, Reqlamentləri bu kitaba daxil edilmiş beynəlxalq arbitraj məhkəmələrinin qətnamələri də xarici qətnamələr hesab edilir.

Hüquq ədəbiyyatında arbitraj qətnamələrinin milli və xarici qətnamələrə bölünməsinin əhəmiyyətindən danışıqlaraq belə hesab edilir ki, bu bölgü onların icrası ilə əlaqədar məsələlərin həllində vacib əhəmiyyət kəsb edir. Bu, hər şeydən əvvəl, məhkəmə orqanları tərəfindən icra vərəqələrinin verilməsi və qətnamənin məcburi icraya yönəldilməsinədək qətnamələrdən şikayət verilməsi ilə bağlıdır.

Arbitraj məhkəməsinin qərarından şikayət verilməsi «Beynəlxalq Arbitraj haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 34-cü maddəsi ilə nəzərdə tutulmuşdur. Həmin maddənin tələblərinə görə, arbitraj məhkəməsinin qərarından şikayət verilməsi yalnız həmin qərarın ləğv edilməsi haqqında müvafiq qaydada vəsatət verilməsi yolu ilə həyata keçirilə bilər.

Arbitraj qərarından şikayət verilməsi yalnız həmin qərarın çıxarıldığı ölkənin ərazisində və həmin ölkənin qanunvericiliyi əsasında mümkündür.

Arbitraj qətnamələrinin milli və xarici qətnamələrə bölünməsinin bir əhəmiyyəti də həmin qətnamələrin ərazisində çıxarıldığı ölkələrin milli qanunvericiliklərinə müvafiq surətdə qanuni qüvvəyə mindikdən sonra tanınmaları və icraya yönəldilmələri ilə bağlıdır.

Azərbaycan Respublikasında arbitraj qərarlarının tanınması və icrasını «Beynəlxalq arbitraj haqqında» Qanunun VIII fəslə tənzimləyir.

Həmin Qanunun 35-ci maddəsinə əsasən, hansı ölkədə çıxarılmasından asılı olmayaraq, arbitraj qərarlarının icrası məcburidir və səlahiyyətli məhkəməyə prosedur qaydalarına riayət etməklə yazılı vəsətət verildikdə, habelə arbitraj qərarının icrasından imtina üçün həmin Qanunun 36-cı maddəsində nəzərdə tutulmuş əsaslardan heç biri olmadıqda arbitraj qərarları tanınır və icraya yönəldilir.

Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə görə, Azərbaycan Respublikasında arbitraj qətnamələrinin məcburi qaydada icra olunması və tanınması sahəsində səlahiyyətli olan məhkəmə Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsidir. (MPM-in 464-cü maddəsi)

«Məhkəmə qərarlarının icrası haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 6-cı maddəsi ilə, o cümlədən, beynəlxalq arbitrajların və münsiflər məhkəmələrinin, habelə xarici dövlətlərin arbitraj məhkəmələrinin qərarlarının da icra sənədləri hesab olunması təsbit edilmişdir.

Beləliklə, Azərbaycan Respublikasında münsiflər (arbitraj) məhkəmələrinin qərarlarının icrası «Məhkəmə qərarlarının icrası haqqında» Qanunla tənzimlənir.

Azərbaycan Respublikasının qüvvədə olan qanunvericiliyinə görə, (MPM-in 462-ci m.) xarici dövlətlərin məhkəmələrinin və arbitrajlarının qətnamələri Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə, hüquq qaydasına zidd deyildirsə və qarşılıqlı təminatlandırılmışdırsa, Azərbaycan Respublikasında icra edilə və tanına bilər.

Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyi xarici dövlətlərin məhkəmələrinin və arbitrajlarının qətnamələrinin məcburi qaydada icra edilməsi və tanınmasından aşağıdakı hallarda imtina edilməsini nəzərdə tutur (MPM, 465.1-ci maddə):

-işə baxılması Azərbaycan Respublikası məhkəməsinin müstəsna səlahiyyətinə aiddirsə;

-işdə iştirak edən şəxs işə baxılması barədə bildirişin vaxtında və lazımı qaydada ona verilməməsi nəticəsində prosesdə iştirak etmək imkanından məhrum olmuşsa;

-eyni tərəflər arasında, eyni predmetə dair və eyni əsaslar üzrə Azərbaycan Respublikası məhkəmələrinin qanuni qüvvəyə minmiş qətnaməsi varsa və ya digər dövlətin məhkəməsinə mübahisəyə baxılması üçün müraciət edilməsindən əvvəl Azərbaycan Respublikası məhkəmələrinin icraatında eyni şəxslər arasında, eyni predmet barəsində və eyni əsaslar üzrə qaldırılmış iş varsa;

-qətnamə, ərazisində həmin qətnamə çıxarılan dövlətin qanunvericiliyi üzrə qanuni qüvvəyə minməmişsə;

-qətnamənin icrası Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinin əsas prinsipləri və suverenliyi ilə ziddiyyət təşkil edərsə;

-xarici dövlətin qarşılıqlı əlaqələri təmin olunmursa.

Azərbaycan Respublikası MPM-in 477-ci maddəsi ilə xarici münisflər məhkəmələrinin qətnamələrinin icra edilməsi və tanınması üçün xarici dövlətlərin məhkəmələrinin və arbitraj məhkəmələrinin qətnamələrinin tanınması və icra edilməsi ilə bağlı münasibətləri tənzimləyən hüquq normalarının tətbiq edilməsi imkanı nəzərdə tutulmuşdur. Bundan əlavə, BMT-nin 1958-ci il 10 iyun tarixli "Xarici arbitraj məhkəmələrinin qətnamələrinin tanınması və icra edilməsi barədə" Nyu-York Konvensiyası tətbiq edilir.

Yerləşdikləri dövlətlərin ərazisində necə adlandırılmalarından asılı olmayaraq, münisflər (arbitraj) məhkəmələrinin və dövlət arbitraj məhkəmələrinin qətnamələrinin icrası, icranın həyata keçirilməsi xahiş edilən ölkələrdə beynəlxalq səviyyədə müxtəlif cür həyata keçirilir.

Münisflər məhkəmələrinin qətnamələrinin tanınması və icra edilməsi bununla əlaqədar dövlətlər arasında bağlanmış çoxtərəfli və ikitərəfli müqavilələrin müddəaları və qətnamənin ərazisində icra edilməsi xahiş olunan ölkənin mülki-prosessual qanunvericiliyi ilə tənzimlənir.

Münisflər (arbitraj) məhkəmələrinin qətnamələrinin tanınması və icra edilməsi ilə əlaqədar ən geniş tətbiq edilən beynəlxalq əhəmiyyətli çoxtərəfli müqavilə 10 iyun 1958-ci il tarixdə qəbul edilmiş Nyu-York Konvensiyasıdır.

Həmin Konvensiyanın VII maddəsi müəyyən edir: «Mövcud Konvensiyanın qərarları Razılaşan Dövlətlər arasında bağlanmış arbitraj qərarlarının tanınması və icra edilməsi barədə ikitərəfli və ya çoxtərəfli sazişlərin fəaliyyətinə toxunmur, habelə heç bir maraqlı

tərəfi belə arbitraj qərarının tanınması və icra edilməsi tələb olunan ölkənin qanunları və tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrin imkan verdiyi qaydada və hədd çərçivəsində hər bir arbitraj qərarından faydalanmaq hüququndan məhrum etmir."

Buna görədir ki, məsələn, Almaniya Federativ Respublikasının məhkəmə təcrübəsində Rusiya arbitraj qətnaməsinin icrası ilə bağlı 1958-ci il Konvensiyasına deyil, SSRİ ilə AFR arasında ticarət və dənizçiliyin ümumi məsələləri ilə əlaqədar 25 aprel 1958-ci ildə bağlanmış Razılaşmaya istinad edilmişdi.

Həmin Konvensiyanın I maddəsinə əsasən, bu Konvensiya tərəflərin həm fiziki, həm də hüquqi şəxslər arasında yaranan mübahisələr üzrə arbitraj qərarlarının tanınması və icra edilməsi tələb olunan dövlətdən fərqli olan dövlətin ərazisində çıxarılmış beynəlxalq arbitraj qərarlarının tanınması və icra edilməsi sahəsində tətbiq edilir.

Beləliklə, xarici arbitraj qətnaməsinin tanınması və icra edilməsi üçün birinci şərt xarici arbitraj qətnaməsinin ərazisində tanınması və icra edilməsi tələb olunan ölkənin 1958-ci il Konvensiyasının üzvü olmasıdır.

Konvensiyanın I maddəsinin 3-cü bəndinə əsasən, mövcud Konvensiya imzalandıqda, ratifikasiya edildikdə və ya ona qoşulduqda, yaxud mövcud Konvensiyanın X maddəsində nəzərdə tutulmuş bildirişi edərkən, hər bir dövlət qarşılıqlı olaraq bəyanat verə bilər ki, o, mövcud Konvensiyanı yalnız digər Razılaşan Dövlətin ərazisində çıxarılmış arbitraj qərarlarının tanınması və icra edilməsinə münasibətdə tətbiq edəcəkdir. Bu cür bəyanat müxtəlif vaxtlarda Konvensiyanın çoxlu sayda iştirakçıları tərəfindən edilmişdir.

1958-ci il Konvensiyasının vəziyyəti, iştirakçı dövlətlərin siyahısı, onlar tərəfindən edilmiş bəyanatlar göstərilməklə, BMT-nin Beynəlxalq Ticarət Komissiyası tərəfindən hər il dərc olunur.

Azərbaycan Respublikası 19 noyabr 1999-cu ildən etibarən 1958-ci il tarixli Konvensiyanın iştirakçısıdır.

Mübahisənin münisflər (arbitraj) məhkəməsində baxılması və müvafiq olaraq belə məhkəmənin qətnaməsinin icrası ümumi məhkəmələrin qətnamələrinin tanınması və icrasından təkcə çoxlu sayda dövlətlərin ərazisində tanınması və icra edilməsi üstünlüklərinə malik olması ilə deyil, həmçinin, 1958-ci il Konvensiyasında bununla əlaqədar bir çox şərtlərin nəzərdə tutulması ilə də fərqlənir ki, həmin şərtlərin mövcud olduğu halda münisflər (arbitraj) məhkəmələrinin qətnamələri tələb olunan dövlətin ərazisində tanınır və icra edilir.

Yarana biləcək mübahisənin tərəfləri üçün münisflər məhkəməsinin qətnaməsinin qüvvəyə minməsi, qətnamənin qüvvəyə minməsinə qədər ondan şikayət verilməsi imkanlarının aydınlaşdırılması da maraqlıdır. Bu məsələnin həlli yolları mübahisəyə baxmış münisflər (arbitraj) məhkəməsinin Reqlamentində və məhkəmənin işə baxdığı və qərar çıxardığı ölkənin qanunvericiliyi, o cümlədən, 1958-ci il Konvensiyası ilə tənzimlənir.

1958-ci il Konvensiyasının V maddəsinin 1-ci bəndinin «e» yarım-bəndində qeyd edildiyi kimi, arbitraj qətnaməsi tərəflər üçün qüvvəyə minməmiş, yaxud ərazisində çıxarıldığı ölkənin və ya qanunu tətbiq edilən ölkənin səlahiyyətli hakimiyyət orqanı tərəfindən ləğv edilmiş və ya icrası dayandırılması haqqında əleyhinə qətnamə çıxarılmış tərəf, qətnamənin tanınmasının və icrasının həyata keçirilməsi tələb olunan ölkənin səlahiyyətli hakimiyyət orqanına sübutlar təqdim etsə, arbitraj qətnaməsinin tanınması və icrasından imtina edilə bilər. Azərbaycan Respublikasının mülki-prosessual qanunvericiliyi ilə də nəzərdə tutulmuşdur ki, qətnamə, ərazisində həmin qətnamə çıxarılan dövlətin qanunvericiliyi üzrə qanuni qüvvəyə minməmişsə, məhkəmənin qətnaməsinə məcburi qaydada icra etməkdən imtina edilməsinə yol verilir. (Azərbaycan Respublikası MPM-nin 465.1.4-cü m.) «Məhkəmə qərarlarının icrası haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə nəzərdə tutulmuşdur ki, xarici dövlətlərin məhkəmələrinin və arbitrajlarının qərarları əsasında icra sənədi, həmin qərar Azərbaycan Respublikasının Mülki-Prosessual Məcəlləsi ilə nəzərdə tutulmuş qaydada tanındıqdan sonra verilir («Məhkəmə qərarlarının icrası haqqında» Qanunun 77.2-ci m.).

§ 2. Beynəlxalq arbitraj məhkəmələrinin qərarlarının qüvvəyə minməsi

Beynəlxalq arbitraj qərarlarının qüvvəyə minməsi qaydaları belə məhkəmələrin yerləşdiyi ölkələrin milli qanunvericiliyi və həmin məhkəmələrin özlərinin rəqlamentləri ilə tənzimlənir.

Almaniya Arbitraj İnstitutu Arbitraj Məhkəməsi Reqlamentinin 38-ci paraqrafı müəyyən edir ki, «arbitraj qətnaməsi qətidir və tərəflər üçün qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə qətnaməsi hesab edilir». Bu müddəə 1 yanvar 1998-ci il tarixdən qüvvəyə minmiş Almaniya Mülki Prosesual Qanunlar Külliyyatının (AMPQK) 1055-ci paraqrafının dəqiq köçürülmüş məzmunudur. AMPQK-nın onuncu kitabının yeni redaksiyası beynəlxalq arbitraj haqqında UNCİTRAL Nümunəvi Qanununun və 1958-ci il Konvensiyasının müddəaları nəzərə alınmaqla hazırlanmışdır.

Arbitraj qərarlarından şikayət verilməsinin Konvensiyanın V maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş arbitraj qərarlarının tanınması və icra edilməsindən imtina edilməsi əsasları AMPQK-nın 1059-cu paraqrafı ilə müəyyən edilmiş, AMPQK-nın 1061-ci paraqrafı ilə arbitraj qərarlarının tanınması və icra edilməsi zamanı 1958-ci il Konvensiyasının müddəalarına əsaslanaraq nəzərdə tutulmuşdur.

1 aprel 1999-cu il tarixdən qüvvəyə minmiş Stokholm Ticarət Palatasının Arbitraj İnstitutunun Reqlamentinin 36-cı maddəsinə əsasən çıxarılmış qətnamə qətidir və tərəflər üçün məcburi qüvvəyə malikdir. Lakin buna baxmayaraq, arbitraj qərarından 1 aprel 1999-cu il tarixdən qüvvəyə minmiş «Beynəlxalq arbitraj haqqında» İsveç Qanununun 33,34,36-cı maddələrinə əsasən, Apelyasiya Məhkəməsinə şikayət verilə bilər.

Həmin Qanunun 33-cü maddəsi arbitraj qərarının əhəmiyyətsiz hesab edilməsinin aşağıda qeyd edilən üç əsasını nəzərdə tutur:

-əgər qərar İsveç hüququna görə arbitrlər tərəfindən baxılması nəzərdə tutulmayan məsələlərin həllini nəzərdə tutursa;

-əgər qərar, yaxud qərarın ifadə edilməsi üsulu açıq-aydın olaraq İsveç məhkəmə sisteminin əsas prinsipləri ilə uzlaşmırsa;

-əgər qərar onun arbitrlər tərəfindən imzalanmasının yazılı forma və qaydasına uyğun deyildirsə.

34-cü maddə arbitraj qərarının Apelyasiya Məhkəməsinə şikayət verilməsi yolu ilə tamamilə, yaxud qismən ləğv edilməsinin aşağıda qeyd edilmiş əsaslarını nəzərdə tutur:

-əgər qərar tərəflərin hüquqi qüvvəyə malik olmayan arbitraj sazişinin əsasında qəbul edilmişdirsə;

-əgər arbitrlər tərəflərin müəyyən etdikləri müddətin keçməsindən sonra qərar çıxarıblarsa, yaxud arbitrlər səlahiyyətlərini aşmışlarsa;

-arbitraj araşdırması İsveçdə həyata keçirilməli deyilsə;

-arbitr tərəflərin razılaşmasına, yaxud arbitraj haqqında Qanuna zidd olaraq təyin edilmişdirsə;

-arbitr hüquq qabiliyyətli olmaması səbəbindən səlahiyyətlərə malik deyildir, yaxud qərəzsiz deyildirsə;

İsveç qanunvericiliyinə görə, arbitraj qərarından tərəfin onu almasından, qərar dəyişdirildikdə, qərara əlavə edildikdə, yaxud izah edildikdə isə tərəfin qərarın son variantını aldığı tarixdən üç ay müddətində şikayət verilə bilər.

1 yanvar 1999-cu il tarixdən qüvvəyə minmiş London Beynəlxalq Arbitraj Məhkəməsinin Reqlamenti və 1 yanvar 1998-ci il tarixdən qüvvəyə minmiş Beynəlxalq Ticarət Palatasının Beynəlxalq Arbitraj Məhkəməsinin Arbitraj Reqlamenti arbitraj qətnaməsinin qüvvəyə minməsi haqqında müddəanı əvvəlki Reqlamentlərdən fərqli olaraq nəzərdə tutmurlar.

LBAM-in 22.2-ci maddəsi nəzərdə tutur ki, «Bu Reqlament əsasında arbitraj araşdırmasına razılaşan tərəflər hər hansı dövlət, yaxud digər məhkəmə orqanlarına arbitraj tərkibinin 22.1-ci maddəsinə müvafiq olaraq, səlahiyyətləri çərçivəsində olan qərarların çıxarılması üçün, bütün tərəflər üçün yazılı formada olan razılaşma istisna olmaqla, müraciət etməmək haqqında razılaşmış hesab olunurlar». Reqlamentin 22.1-ci maddəsi isə yalnız prosessual arbitraj araşdırmasının şərtlərini nəzərdə tutur.

Reqlamentin 25.4-cü maddəsinə əsasən, «bu Reqlament əsasında razılaşarkən, tərəflər Reqlamentin 25.2-ci maddəsinə müvafiq olaraq, arbitraj tərkibindən özlərinin arbitraj, yaxud digər xərclərinin alınmasını nəzərdə tutan qərarların çıxarılması üçün hər hansı dövlət yaxud digər məhkəmə orqanlarına müraciət etməmələri haqqında razılaşmış hesab olunurlar».

Analoji dəyişikliklər Beynəlxalq Ticarət Palatasının Beynəlxalq Arbitraj Məhkəməsinin yeni Arbitraj Reqlamentində nəzərdə tutulmuşdur.

Həmin Reqlamentin 28-ci maddəsinin 6-cı bəndində nəzərdə tutulmuşdur:

«Hər cür qərar tərəflər üçün məcburi qüvvəyə malikdir. Bu Reqlament əsasında mübahisəni arbitraj baxışına verərkən tərəflər hər hansı qərarın dərhal icra edilməsini öhdələrinə götürürlər və özlərinin hər hansı formada şikayət vermək hüququndan (əgər belə imtina əsaslı edilmişdirsə) imtina edəcəkləri haqqında razılaşmış olurlar».

Beynəlxalq arbitraj qərarlarının icrası ilə bağlı hüquq ədəbiyyatında bir çox müəlliflər hesab edirlər ki, BTP-nin Beynəlxalq Arbitraj Məhkəməsinin yeni Reqlamentinin 28-ci maddəsinin 6-cı bəndində nəzərdə tutulmuş "əgər belə imtina əsaslı edilmişdirsə" ifadəsinə əsaslanaraq güman etmək olar ki, arbitraj qərarından şikayət vermək olar. Və bu fikirlə razılaşmaq olar.

Vyana Federal İqtisadiyyat Palatasının Beynəlxalq Arbitraj Məhkəməsinin Reqlamenti bu məhkəmənin qərarının qəti olması və ondan şikayət verilməməsini müəyyən edən müddəalar nəzərdə tutmamışdır. Lakin, Avstriyanın qanunvericiliyində arbitraj qərarlarından şikayət verilməsi imkanı nəzərdə tutulmuşdur.

Avstriya Mülki Prosesual Qanunlar Külliyyatının 595-ci paragrafi arbitraj qərarının ləğv edilməsinin prosesual xarakterli yeddi əsasını nəzərdə tutur. Arbitraj qərarının ləğv edilməsi haqqında iddia 596-cı paragrafda nəzərdə tutulmuş birinci altı əsas üzrə altı ay müddətində, yeddinci əsas üzrə isə, 534-cü paragrafın tələblərinə görə, qərarın alındığı tarixdən hesablanan dörd həftə müddətində ümumi yurisdiksiyalı məhkəməyə verilə bilər.

Eyni zamanda, Avstriya Federal İqtisadiyyat Palatasının məlumatına görə, arbitraj sazişi bağlayan sahibkarlar arbitraj qərarından məhkəmə qərarlarından işin təzələnməsi haqqında vəsatət verilməsi ilə şikayət edilməsi əsasları üzrə şikayət verilməsindən imtina edə bilərlər. Bu halda arbitraj sazişinə aşağıdakı məzmununda əlavə edilməsi tövsiyə olunur: «Tərəflər Avstriya mülki prosesual qanunlar külliyyatının 598-ci paragrafını əsas götürərək, həmin qanunlar külliyyatının 595-ci paragrafının tətbiq edilməsindən imtina edirlər».

§ 3. BKAM-ın qərarlarının qüvvəyə minməsi

Azərbaycan Beynəlxalq Kommersiya Arbitraj Məhkəməsi (BKAM) yeni yaranmışdır. BKAM-ın qətnamələrinin qanuni qüvvəyə minməsi, tanınması və icra edilməsi «Beynəlxalq arbitraj haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə tənzimlənir.

Həmin Qanunun 34-cü maddəsinə əsasən, arbitraj qərarı Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsi tərəfindən, əgər vəsatət qaldıran tərəf:

-arbitraj sazişinin tərəflərindən birinin bu və ya digər dərəcədə fəaliyyət qabiliyyətli olmayan olmasını və yaxud arbitraj sazişi tərəflərin onu tabe etdikləri qanuna görə, sazişdə bu barədə göstəriş olmadıqda isə, Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə görə etibarsız olduğunu;

-arbitrin təyin edilməsi və ya arbitraj baxışı haqqında lazımı qaydada xəbərdar edilməməsi və yaxud başqa səbəblərdən öz izahatlarını təqdim edə bilməməsini;

-qərarın arbitraj sazişində nəzərdə tutulmayan və ya onun şərtlərinə aid olmayan mübahisə üzrə çıxarılmasını, yaxud qərarın arbitraj sazişinin bəndlərindən kənara çıxan məsələləri əhatə etməsini (belə halda arbitraj sazişinin predmetinə aid olmayan məsələləri əhatə edən arbitraj qərarının müvafiq hissələri ləğv edilə bilər);

-arbitraj məhkəməsinin tərkibinin və ya arbitraj prosedurunun tərəflərin bağladıkları sazişə uyğun olmamasını (belə saziş tərəflərin yerinə yetirməyə məcbur olduqları bu Qanunun müddəalarına zidd olmazsa) və yaxud tərəflər belə sazişi bağlamadıkları halda, arbitraj məhkəməsinin tərkibinin və yaxud arbitraj prosedurunun bu Qanuna uyğun olmamasını təsdiq edən sübutlar təqdim etdikdə,

və əgər məhkəmə müəyyən etsə ki:

-Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə görə, mübahisə obyektini arbitraj baxışının predmeti ola bilməz,

-yaxud arbitraj qərarı Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına ziddir, arbitraj qərarını ləğv edə bilər.

«Beynəlxalq arbitraj haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunda arbitraj qərarının ləğv edilməsi haqqında vəsatətin verilməsi üçün tərəfin arbitraj qərarını aldığı gündən hesablanan 3 aylıq müddət müəyyən edilmişdir.

«Beynəlxalq arbitraj haqqında» Qanunla ilə (33-cü maddə) müəyyən edilmişdir ki, tərəflər arasında müddətlər barəsində digər razılıq olmadıqda qərarın alınmasından 30 gün müddətində digər tərəfi xəbərdar etməklə arbitraj məhkəməsindən qərarda yol verilmiş yazı xətalarını və hesab səhvlərinin düzəldilməsini, çap və yaxud yol verilmiş digər bu cür xətaların aradan qaldırılmasını, qərarın müvafiq hissəsinin və yaxud hər hansı konkret bəndinin izah edilməsini tərəflərdən biri xahiş edə bilər. Arbitraj məhkəməsi belə xahişi əsaslı hesab edərsə, onu aldığı gündən 30 gün müddətində öz qərarında müvafiq düzəliş edir və

yaxud izahat verir. Qərarda düzəlişlərin edilməsi arbitraj məhkəməsinin öz təşəbbüsü ilə də həyata keçirilə bilər. Habelə tərəflərdən biri digər tərəfi xəbərdar etməklə arbitraj baxışının gedişində qaldırılmış, lakin arbitraj qərarında öz əksini tapmamış tələblər barəsində arbitraj məhkəməsindən əlavə qərar çıxarılmasını xahiş edə bilər. Arbitraj məhkəməsi xahişi əsaslı və haqlı hesab etdikdə 60 gün müddətində əlavə qərar çıxarır.

Bu halda Qanunun 34-cü maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş vəsatətin verilməsi üçün müəyyən edilmiş 3 aylıq müddət arbitraj məhkəməsinin arbitraj qərarının tərkib hissəsi olan müvafiq düzəlişlərin edilməsi haqqında izahatının alındığı gündən, əlavə qərar çıxarıldıqda isə onun alındığı gündən hesablanır.

Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə görə, hansı ölkədə çıxarılmasından asılı olmayaraq, arbitraj qərarının icrası məcburidir və Azərbaycan Respublikası İqtisad Məhkəməsinə vəsatət verildikdə, arbitraj qərarının tanınmasından və icra edilməsindən imtina edilməsi üçün əsaslar yoxdursa, icra edilir.

Arbitraj qərarının tanınmasından və icra edilməsindən imtina edilməsi əsasları Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə görə aşağıdakılardır:

-arbitraj sazişinin tərəflərindən biri bu və ya digər dərəcədə fəaliyyət qabiliyyəti olmayan olmuşdursa və yaxud arbitraj sazişi tərəflərin onu tabe etdirdikləri qanuna görə, sazişdə belə göstəriş olmadıqda isə, qərarın ərazisində çıxarıldığı dövlətin qanununa əsasən etibarsız olması;

-zərərinə qərar çıxarılmış tərəfin arbitrin təyin edilməsi, yaxud arbitraj baxışı haqqında lazımı qaydada xəbərdar edilməməsi və ya hər hansı başqa səbəblərdən öz izahatlarını təqdim edə bilməməsi;

-qərarın arbitraj sazişində nəzərdə tutulmayan və ya arbitraj sazişinin şərtlərinə aid olmayan mübahisə üzrə çıxarılması və yaxud qərarın arbitraj sazişinin hədlərindən kənara çıxan məsələləri əhatə etməsi, arbitraj sazişi ilə əhatə edilən məsələlərə aid olan arbitraj qərarının həmin hissəsi bu qərardan ayrılması ilə tanınması və ya icraya yönəldilə bilməsi;

-arbitraj məhkəməsinin tərkibinin və ya arbitraj prosedurunun tərəflərin arbitraj sazişinə uyğun olmaması və yaxud belə saziş olmayıbsa, arbitrajın keçirildiyi dövlətin qanununa uyğun gəlməməsi;

-qərarın tərəflər üçün hələ qəti olmaması və ya qərarın ərazisində çıxarıldığı dövlətin qanununa uyğun olaraq məhkəmə tərəfindən ləğv edilməsi və ya icrasının dayandırılması;

yaxud məhkəmə müəyyən etsə ki:

-mübahisəli obyekt həmin dövlətin qanununa görə arbitraj baxışının predmeti ola bilməz, yaxud;

-bu arbitraj qərarının tanınması və icrası Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə ziddir.

§ 4. Beynəlxalq arbitraj məhkəmələrinin qərarlarının Azərbaycan Respublikasında icrası

«Beynəlxalq arbitraj haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 35-ci maddəsinin 1-ci bəndinə əsasən hansı ölkədə çıxarılmasından asılı olmayaraq, arbitraj qərarının icrası məcburidir və səlahiyyətli məhkəməyə yazılı vəsatət verildikdə bu maddənin və 36-cı maddənin müddəaları nəzərə alınmaqla icra edilir.

10 iyun 1958-ci il tarixli Nyu-York Konvensiyasının V maddəsinin tələblərinə görə, arbitraj qərarının əleyhinə çıxmış tərəfin xahişi ilə arbitraj qərarının tanınmasına və icra edilməsinə həmin maddədə nəzərdə tutulmuş əsaslar olduqda etiraz edilə bilər.

Konvensiyanın V maddəsinin tələbləri «Beynəlxalq arbitraj haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 35, 36-cı maddələrinin tələbləri və Azərbaycan Respublikası MPM-in 462; 476-cı maddələrinin tələbləri ilə uzlaşır. Əgər arbitraj qərarının tanınması və icra edilməsindən imtina edilməsi üçün əsaslar yoxdursa, arbitraj qərarı tanınmalı və icraya yönəldilməlidir.

Münsiflər məhkəməsində mübahisəyə baxılmasını razılaşıdırarkən tərəflər iş üzrə çıxarılmış arbitraj qərarının müəyyən edilmiş müddət ərzində, belə müddət müəyyən edilməmiş olmadıqda isə, dərhal icra etməyi öhdələrinə götürürlər. Lakin qərarın belə icrası yalnız mübahisəni uduzmuş tərəfin qərarı könüllü icra etmək niyyəti olarkən mümkündür. Mübahisəni uduzmuş tərəf qətnaməni könüllü icra etməkdən imtina etdikdə isə, qətnamə yalnız qanuni qüvvəyə mindikdən sonra məcburi qaydada icra olunur.

Məhkəmə təcrübəsi göstərir ki, adətən mübahisəni udmuş tərəf onun xeyrinə çıxarılmış qətnamənin icrasının məcburi qaydada həyata keçirilməsi üçün müvafiq addımlar atmağa daha tez-tez məcbur olur.

Konvensiyanın III maddəsinə görə, Konvensiyanın tələblərinin tətbiq olunduğu arbitraj qərarlarının tanınması və icrasına daxili qərarların tanınması və icrasına tətbiq edilən rüsum və ödənişlərdən daha yüksək rüsum və ödənişlər tətbiq edilməməlidir.

Azərbaycan Respublikasının qüvvədə olan qanunvericiliyi həm daxili qərarların, həm də beynəlxalq arbitraj qərarlarının icrası üzrə, əgər icra sənədi könüllü icra üçün müəyyən edilmiş vaxtda borclu tərəfindən üzrsüz səbəbdən icra edilməmişdirsə, eyni məbləğdə icra ödənişini nəzərdə tutur. («Məhkəmə qərarlarının icrası haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 78-ci m.) İcra ödənişi isə borcludan tutulmalı pul məbləğinin 7 faizini təşkil edir. Qeyri-əmlak xarakterli tələbin nəzərdə tutulduğu icra sənədi icra edilmədikdə isə borclu fiziki şəxsdən şərti maliyyə vahidinin 10 misli, borclu hüquqi şəxsdən şərti maliyyə vahidinin 50 misli miqdarında icra ödənişi alınır. İcra ödənişi İcra sənədinin ilk dəfə icraya yönəldilməsi zamanı alınır, İcra sənədinin yenidən icraya yönəldilməsi zamanı isə icra ödənişi alınmır.

Xeyrinə arbitraj qətnaməsi çıxarılmış tərəf Azərbaycan Respublikasının qüvvədə olan qanunvericiliyinə görə icra hərəkətlərinin həyata keçirilməsinin təmin edilməsi məqsədilə məhkəmə icraçıları qurumunun depozit hesabına avans köçürə bilər. İcra hərəkətləri başa çatdıqda isə avans bütövlükdə tələbkara – xeyrinə arbitraj qətnaməsi çıxarılmış və icraya yönəldilmiş tərəfə – qaytarılır. İcraat zamanı borclunun və ya onun əmlakının axtarılması elan edildikdə isə tələbkar borclunun və ya onun əmlakının axtarılması üzrə müvafiq xərcləri avanslaşdırmağa borcludur. Tələbkar icra sənədi icra olunarkən borclunun satılmamış əmlakını özündə saxlamaqdan və ya borcludan alınmış müəyyən əşyaları götürməkdən imtina etdikdə və yaxud öz hərəkətləri (hərəkətsizliyi) ilə icra sənədinin icrasına mane olduqda və nəticədə həmin əsaslar üzrə icra sənədi qaytarıldıqda, avansın icra hərəkətlərinin həyata keçirilməsinə sərf olunan hissəsi istisna olmaqla, qalan hissəsi tələbkara qaytarılır.

İcra hərəkətlərinin həyata keçirilməsi ilə bağlı xərclər isə borcludan tutulur. Borclunun və ya onun əmlakının axtarılması ilə bağlı elan olunmuş axtarış üzrə xərcləri ödəməkdən borclu imtina etdikdə və ya yayındıqda, tələbkar – xeyrinə arbitraj qətnaməsi çıxarılmış və icraya yönəldilmiş tərəf – həmin məqsədlə çəkmiş olduğu xərclərin əvəzinin ödənilməsi ilə əlaqədar aidiyyəti üzrə ümumi məhkəməyə müraciət edə bilər. Bu halda o, dövlət rüsumunun ödənilməsindən azad edilir.

«Məhkəmə qərarlarının icrası haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 13.1.4-cü maddəsi ilə beynəlxalq arbitrajların və münşiflər məhkəmələrinin qərarları əsasında verilən icra vəzəqələrinin icraya yönəldilməsi müddəti üç il müəyyən edilmişdir. Azərbaycan Respublikasının qüvvədə olan mülki prosessual qanunvericiliyinə görə, xarici məhkəmələrin qətnamələri, qətnamənin qanuni qüvvəyə mindiyi andan üç il müddətində məcburi qaydada icraya yönəldilə bilər.

Bundan fərqli olaraq, Azərbaycan Respublikasının mülki qanunvericiliyi (MM-nin 522.1.4-cü m.) ümumi yurisdiksiyalı məhkəmələrin qərarlarının məcburi qaydada icrası müddətini 30 il müəyyən edir.

«Beynəlxalq arbitraj haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 35-ci maddəsinə əsasən, arbitraj qərarına əsaslanan və yaxud onun icrasına dair vəsatət verən tərəf arbitraj qərarının təsdiq edilmiş nüsxəsini və ya belə nüsxənin lazımi qaydada təsdiq edilmiş surətini, həmçinin, arbitraj sazişinin əslini və ya onun lazımi qaydada təsdiq edilmiş surətini təqdim etməlidir. Əgər arbitraj qərarı və ya arbitraj sazişi xarici dildədirsə, tərəf bu sənədlərin lazımi qaydada təsdiq olunmuş Azərbaycan dilinə tərcüməsini təqdim etməlidir. Azərbaycan Respublikasının MPM-i ilə (MPM-in 457-ci m.) müəyyən edilmiş qaydaya görə isə, Azərbaycan Respublikasından kənarında Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı və ya hüquqi şəxsləri, yaxud əcnəbilər barəsində verilmiş, tərtib edilmiş və ya xarici dövlətlərin səlahiyyətli orqanları tərəfindən müəyyən edilmiş qaydada təsdiq edilmiş sənədlər, əgər qanunla və ya Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrdə başqa qayda nəzərdə tutulmamışdırsa, konsul orqanları tərəfindən qanuniləşdirildikdən sonra Azərbaycan Respublikası məhkəmələri tərəfindən qəbul edilir.

«Məhkəmə qərarlarının icrası haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanunda beynəlxalq arbitrajların və münşiflər məhkəmələrinin qərarlarının icraya yönəldilməsi zamanı müddətin məhkəmə qərarının qanuni qüvvəyə mindiyi, yaxud onun icrasının təxirə salınması və ya icrasına möhlət verilməsi ilə bağlı müəyyən edilmiş müddətin başa çatdığı vaxtdan, məhkəmə qərarı dərhal icra edilməli olduqda isə, onun qəbul edildiyi günün ertəsi günündən hesablanması müəyyən edilir.

BKAM-ın Əsasnaməsinin 53-cü maddəsinə görə: «tərəflərin sazişində digər qayda müəyyən edilməyibsə, icra müddəti göstərilməyən qətnamə dərhal icra edilməlidir». «Beynəlxalq arbitraj haqqında» Qanunun 35-ci maddəsinə əsasən, Azərbaycan Respublikası İqtisad

Məhkəməsinə vəsatət verildikdə və əgər həmin vəsatət Azərbaycan Respublikası İqtisad Məhkəməsi tərəfindən təmin olunarsa, onda arbitraj qərarı məcburi qaydada icra edilməsi üçün məhkəmə icraçıları qurumuna göndərilir.

«Beynəlxalq arbitraj haqqında» Qanunun 34-cü maddəsinin 3-cü bəndinə əsasən, yuxarıda qeyd edildiyi kimi, arbitraj qərarı qərarın çıxarıldığı vaxtdan 3 ay müddətində onun ləğv edilməsi haqqında vəsatət olmazsa, yaxud həmin müddət ərzində verilmiş vəsatət təmin olunmazsa, qanuni qüvvəyə minir. Azərbaycan Respublikası mülki prosessual qanunvericiliyi ilə arbitraj qətnamələrinin məcburi qaydada icraya yönəldilməsi üçün müəyyən edilmiş müddət qətnamənin qanuni qüvvəyə mindiyi andan hesablanır. «Məhkəmə qərarlarının icrası haqqında» Qanunu ilə qətnamənin məcburi qaydada icraya yönəldilməsinin müəyyən edilmiş üç illik müddəti Qanunun 13.2.1-ci maddəsinin tələblərinə görə qətnamənin qanuni qüvvəyə mindiyi andan hesablanır, baxmayaraq ki, həmin Qanunun 13.1.4-cü maddəsi ilə beynəlxalq arbitrajların və münsiflər məhkəmələrinin qərarları əsasında verilmiş icra vərəqələrinin icraya yönəldilməsinin üç illik müddəti nəzərdə tutulmuşdur.

Beynəlxalq arbitrajların və münsiflər məhkəmələrinin qərarları «Məhkəmə qərarlarının icrası haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 6.1.1-ci maddəsinə əsasən icra sənədi hesab olunur. Münsiflər məhkəməsinin artıq uzun illər fəaliyyət göstərdiyi bir çox xarici dövlətlərin məhkəmə qərarlarının icrası ilə əlaqədar toplanmış təcrübəsindən görünür ki, icra vərəqəsində qətnamənin borcludan xarici valyutada tutulmalı olan məbləği nəzərdə tutan hissəsinin bütünlüklə yazılması çox vacibdir. Çünki, adətən, məhkəmələr banklarda xarici valyuta hesabına malik olmurlar, buna görə də, vəsatətdə borcludan tutulacaq məbləğin məhkəmənin depozit hesabına deyil, birbaşa tələbkarın valyuta hesabına köçürülməsinin təmin edilməsini xahiş etmək daha münasib olardı. Azərbaycan Respublikasının qüvvədə olan qanunvericiliyinə görə borcludan götürülmüş xarici valyutada olan pul vəsaitlərini məhkəmə icraçısı bir gün müddətində satılmaq üçün Azərbaycan Respublikasında xarici valyuta satmaq hüququ olan banka və ya digər kredit təşkilatına verir, borclunun Azərbaycan Respublikasında xarici valyuta satmaq hüququ olan banklarda və ya başqa kredit təşkilatlarında hesablarda və əmanətlərdə, habelə saxlanca olan xarici valyuta ilə pul vəsaitləri üzərinə həbs qoyur və öz qərarı ilə xarici valyutanın icra sənədinin icrası üçün lazım olan miqdarda və

həcmdə satışını həmin banka və ya digər kredit təşkilatına həvalə edir, borclunun xarici valyutada olan pul vəsaitləri Azərbaycan Respublikasında xarici valyuta satmaq hüququ olmayan banklarda və ya digər kredit təşkilatlarında hesablarda və əmanətlərdə, habelə, saxlanca olduqda, həmin pul vəsaitlərinin belə hüququ olan banka və ya digər kredit təşkilatına köçürülməsini onların öhdəsinə qoyur. Xarici valyutanın satışından əldə olunmuş manatla pul vəsaitlərindən borcun həcmi miqdarında pul vəsaiti tələbkarın hesabına köçürülür.

Məhkəmə təcrübəsi göstərir ki, arbitraj məhkəməsinin qərarı əsasında İcra vərəqəsinin verilməsi haqqında səlahiyyətli məhkəmə instansiyasının qərarından, demək olar ki, əksər hallarda şikayət verilir. Belə şikayətlərin əsası olaraq daha geniş yayılmış motiv kimi, qətnamənin tanınması və icra edilməsinin qətnamənin tanınması və icra edilməsi tələb olunan dövlətin hüquq qaydasına zidd olması göstərilir. Və adətən, bu motivli şikayətlər təmin olunmadıqlarından qətnamənin icrasına mane olurlar.

Məhkəmə icraçısı icra sənədini aldığı vaxtdan üç gün müddətində İcraata başlamaq haqqında qərar qəbul etməli, tələbin borclu tərəfindən könüllü icrası üçün digər icra müddəti müəyyən edilməyibsə, icraata başlanıldığı vaxtdan ən çoxu beş gün müddət təyin edərək bu barədə borcluya bildiriş verir. Borclunun bankda və ya digər kredit təşkilatlarında hesablarının və həmin hesablarda pul vəsaitlərinin olması barədə məlumatı olan məhkəmə icraçısı, arbitraj qətnaməsinin pul vəsaitinin tutulmasına dair tələbinin göstərildiyi icra sənədini bilavasitə banka və ya digər kredit təşkilatına göndərir. Borclunun hesablarına xidmət edən bank və ya digər kredit təşkilatı məhkəmə icraçısından icra sənədini aldığı vaxtdan yeddi gün müddətində icra sənədinin pul vəsaitlərinin tutulmasına dair tələbləri icra edir, yaxud borclunun hesablarında tələbkarın tələblərinin təmin edilməsi üçün yetərli pul vəsaitləri olmadığından, həmin tələblərin tamamilə və ya qismən icra edilməməsi barədə icra sənədində qeyd yazır.

Bu halda tələbkarın tələblərinin təmin edilməsi üçün borclunun yetərli pul vəsaitləri olmadığından, tələbin yönəldilə bilmədiyi əmlak istisna olmaqla, tələb borcluya məxsus digər əmlaka yönəldilir. «Məhkəmə qərarlarının icrası haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 50.1-ci maddəsinin tələbinə görə, icraata başlamaq haqqında qərar borcluya təqdim olunduğu gündən ən gec 1 ay müddətində, zəruri hallarda isə, qərarın təqdim olunması ilə eyni vaxtda borclunun əmlakı

üzərinə həbs qoyulur. Qanunvericiliklə borclunun əmlakı üzərinə həbs qoyulmasının aşağıda göstərilən iki halı müəyyən edilmişdir:

-tələbkara verilməsi və ya satılması nəzərdə tutulan əmlakın mühafizəsini təmin etmək üçün;

-borclunun əmlakının müsadirəsi haqqında məhkəmə qərarının icrasını təmin etmək üçün.

Üzərinə həbs qoyulduğu vaxtdan beş gündən tez, lakin bir aydan gec olmayaraq, borclunun əmlakı məhkəmə icraçısı tərəfindən satılmağa verilməsi üçün götürülür. Habelə, əmlak götürülənə qədər borclu, məhkəmə icraçısının nəzarəti altında onu sata da bilər. Borcludan tutulmuş, o cümlədən, borclunun əmlakının satılmasından əldə edilmiş pul məbləği icra ödənişinin, icra hərəkətlərinin həyata keçirilməsi ilə bağlı xərclərin, məhkəmə icraçısı tərəfindən borcluya tətbiq olunmuş cərimələrin ödənilməsinə sərf olunduqdan sonra tələbkarın tələbinin təmin olunması üçün istifadə edilir.

Qanunvericiliklə borcludan tutulmuş pul məbləğinin icra sənədləri üzrə tələblərin təmin edilməsinə sərf edilməsinin beş növbəliliyi müəyyən edilmişdir:

Birinci növbədə, alimentlərin tutulması, sağlamlığa vurulmuş ziyanın, habelə ailəni dolandıranın itkisi nəticəsində zərər çəkmiş şəxslərə vurulmuş ziyanın ödənilməsi üzrə tələblər;

İkinci növbədə, əmək hüququ münasibətlərindən əmələ gələn tələblər, vəkillər tərəfindən göstərilən hüquqi xidmətə görə haqq ödənilməsinə dair tələblər, müəlliflik və əlaqəli hüquqlardan istifadəyə görə müəllifə çatacaq mükafatın ödənilməsinə dair tələblər;

Üçüncü növbədə, sosial sığorta və sosial müdafiə fondlarına ayırmalar üzrə tələblər;

Dördüncü növbədə, dövlət büdcəsinə və üçüncü növbə ilə nəzərdə tutulmamış büdcədən kənar dövlət fondlarına ayırmalar üzrə tələblər;

Beşinci növbədə isə, bütün qalan tələblər icra sənədlərinin daxil olma ardıcılığı əsas götürülməklə təmin edilir.

«Məhkəmə qərarlarının icrası haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 43-cü maddəsi ilə: borclunun əmlakı üzərinə həbs qoyulması və həmin əmlakın satılması yolu ilə tələbin əmlaka yönəldilməsi; tələbin borclunun əmək haqqına, pensiyasına, təqaüdünə və sair gəlirlərinə yönəldilməsi; tələbin borclunun üçüncü şəxslərdə olan pul vəsaitlərinə və digər əmlakına yönəldilməsi; icra sənədində göstərilmiş müəyyən əşyaların borcludan götürülüb tələbkara verilməsi

kimi məcburi icra tədbirləri nəzərdə tutulmuşdur. Qanunun həmin maddəsində bu Qanuna və Azərbaycan Respublikasının digər qanunvericilik aktlarına uyğun olaraq icra sənədinin icrasını təmin edən başqa tədbirlərin də həyata keçirilməsi imkanı nəzərdə tutulmuşdur.

Məcburi icra tədbirlərinin tətbiqinin üç əsası nəzərdə tutulmuşdur. Bunlar müəyyən edilmiş qaydada tərtib olunmuş icra sənədinin məhkəmə icraçısına təqdim olunması, məhkəmə icraçısı tərəfindən icraata başlamaq haqqında qərarın qəbul edilməsi, könüllü icra üçün məhkəmə icraçısı tərəfindən borcluya verilmiş müddətin keçməsi əsaslarıdır. Bu əsaslardan hər hansı biri olmadıqda məcburi icra tədbirlərinin tətbiqinə yol verilmir.

Tələb borclu hüquqi şəxsin əmlakına yönəldilərkən əvvəlcə borclu hüquqi şəxsin kassasında və ya başqa otaqlarında aşkar edilmiş nağd pul vəsaitləri (manatla və ya xarici valyuta ilə) götürülür. Borclu hüquqi şəxsin pul vəsaitləri yetərli olmadıqda, tələb mülkiyyət hüququ əsasında ona məxsus olan digər əmlaka yönəldilir. Bu zaman tələbin borcluya məxsus dövriyyədən çıxarılmış və ya dövriyyəsi məhdudlaşdırılmış əmlaka yönəldilməsinə yol verilmir. Borclu hüquqi şəxsin əmlakı üzərinə həbs qoyulması və onun satılması isə aşağıdakı növbəlilik üzrə həyata keçirilir:

-birinci növbədə istehsalda bilavasitə istifadə edilməyən əmlak (qiymətli kağızlar, borclunun depozit hesablarındakı pul vəsaitləri, valyuta sərvətləri, minik nəqliyyat vasitələri, ofislərin dizayn əşyaları və sair əmlak);

-ikinci növbədə hazır məhsul (əmtəə), habelə istehsalda bilavasitə istifadə edilməyən və istehsalda bilavasitə istifadə üçün nəzərdə tutulmamış digər maddi sərvətlər;

-üçüncü növbədə daşınmaz əmlak obyektləri, habelə istehsalda bilavasitə istehsal üçün nəzərdə tutulmuş xammal və materiallar, dəzgahlar, avadanlıqlar və digər əsas vəsaitlər;

-dördüncü növbədə başqa şəxslərə verilmiş əmlak.

Borclu hüquqi şəxsin üçüncü növbədən olan əmlakının üzərinə həbs qoyulduqda, məhkəmə icraçısı bu barədə həbsin qoyulduğu vaxtdan ən gec üç gün müddətində müvafiq icra hakimiyyəti orqanına bildiriş göndərir. Burada müvafiq icra hakimiyyəti orqanının səlahiyyətlərini mülkiyyət növündən asılı olmayaraq bütün daşınmaz əmlaka münasibətdə Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi, dövlət mülkiyyətində olan əmlaka münasibətdə Azərbaycan Respublikasının İqtisadi İnkişaf Nazirliyi, rəsmi reyestri aparılan daşınar

əmlaka münasibətdə müvafiq mərkəzi icra hakimiyyəti orqanları həyata keçirirlər. Məhkəmə icraçısının əmlakın üzərinə həbs qoyulması haqqında müvafiq icra hakimiyyətinə göndərdiyi bildirişə üzərinə həbs qoyulmuş əmlakın tərkibi və dəyəri, habelə tələbkarın tələb etdiyi məbləğ haqqında məlumat əlavə olunur. Məhkəmə icraçısı məhkəmə icraçıları qurumunun maliyyələşdirilməsi üçün ayrılmış vəsait hesabına və müvafiq icra hakimiyyəti orqanının təklifinə əsasən tələbin borclu hüquqi şəxsin əmlakına yönəldilməsi haqqında məlumatı dərc edilməsi üçün rəsmi mətbuat orqanlarına göndərir.

§ 5. BKAM-ın qərarlarının Azərbaycan Respublikasının hüdudlarından kənarında icrası

BKAM-ın qərarlarının xarici ölkələrdə tanınması və icra edilməsi Azərbaycan Respublikasının xarici dövlətlərlə bağladığı ikitərəfli müqavilələrin müddəaları, yaxud arbitraj qərarının tanınması və icra olunması tələb olunan ölkə 1958-ci il Konvensiyasının iştirakçısıdırsa, həmin Konvensiyanın müddəaları əsasında, həmçinin, arbitraj qərarının tanınması və icra edilməsi tələb olunan müvafiq ölkənin prosessual normaları ilə həyata keçirilir.

Arbitraj qərarının tanınması və icra edilməsi tələb olunan ölkənin məhkəmə orqanları ikitərəfli müqavilənin, yaxud Konvensiyanın müddələrinin tətbiq olunmasını özləri müəyyən edə bilirlər. Belə ki, 1958-ci il Konvensiyasının VII maddəsinə əsasən bu Konvensiyanın müddəaları Razılaşan Dövlətlər arasında bağlanmış ikitərəfli və çoxtərəfli müqavilələrin arbitraj qərarlarının tanınması və icra edilməsi ilə bağlı müddələrinin hüquqi qüvvəsini ləğv etmir və arbitraj qərarlarının tanınması və icra edilməsinin tələb olunduğu heç bir maraqlı tərəfi istənilən arbitraj qərarına münasibətdə arbitraj qərarlarının tanınması və icra edilməsi ilə bağlı ölkənin qanunları və ya beynəlxalq müqavilələri ilə nəzərdə tutulmuş qaydanı tətbiq etməkdən məhrum etmir.

1958-ci il Konvensiyasının V maddəsi ilə arbitraj qərarlarının tanınması və icra edilməsi haqqında vəsatətdən aşağıda göstərilən yeddi halda imtina edilməsinin mümkünlüyü müəyyən edilmişdir:

Arbitraj qərarının əleyhinə çıxmış tərəf arbitraj qərarının tanınması və icra edilməsi tələb olunan ölkənin səlahiyyətli hakimiyyət orqanlarına dəlillər təqdim edərək sübuta yetirir ki:

- arbitraj sazişi üzrə tərəflər tətbiq olunan qanunvericiliyə əsasən hər hansı bir şəkildə fəaliyyət qabiliyyətsizdirlər və ya tərəflərin istinad etdikləri qanunvericiliyə əsasən həmin saziş qeyri-qanunidir, belə müddəanın olmadığı təqdirdə isə, qərarın çıxarıldığı ölkənin qanunvericiliyinə əsasən həmin saziş qeyri-qanunidir, yaxud;

- çıxarılan qərarın əleyhinə çıxmış tərəf, arbitrin təyin olunması və ya araşdırma barədə qanuna müvafiq qaydada xəbərdar edilməmiş və ya digər səbəblərdən öz izahatlarını təqdim edə bilməmişdir;

- göstərilən qərar arbitraj sazişi və ya arbitraj qeyd-şərtlərində nəzərdə tutulmamış və ya həmin şərtlərə uyğun deyildir; yaxud

- qərar arbitraj sazişi və ya müqavilədəki arbitraj qeyd-şərtlərindən kənara çıxan məsələlər üzrə müddəaları özündə əks etdirir. Bundan əlavə, digər arbitraj sazişi və ya arbitraj qeyd-şərtləri ilə əhatə olunan məsələlər üzrə müddəaları, habelə arbitraj sazişi ilə əhatə olunmayan müddələrdən ayırmaq mümkün olarsa, belə halda arbitraj sazişi və ya arbitraj qeyd-şərtləri ilə əhatə olunmayan məsələlər üzrə müddəaları özündə əks etdirməyən arbitraj qərarının bir hissəsi tanına və ya icra edilə bilər; yaxud

- arbitraj tərkibi və ya arbitraj prosesi tərəflərin sazişinə uyğun olmamışdır və ya belə saziş olmadığı halda arbitrajın keçirildiyi ölkənin qanunvericiliyinə uyğun olmamışdır; yaxud

- tərəflər üçün qərar hələ öz qəti qüvvəsinə minməmişdir və ya qərarın çıxarılmadığı ölkənin və yaxud qanunvericiliyi tətbiq olunan ölkənin səlahiyyətli hakimiyyət orqanlarının qərarına əsasən qərarın icrası dayandırılmışdır.

Həmçinin, arbitraj qərarının tanınmasına və icra edilməsinə o halda da etiraz edilə bilər ki, arbitraj qərarının tanınması və icra edilməsi tələb olunan ölkənin səlahiyyətli icra hakimiyyəti orqanları: a) mübahisənin obyektinin bu ölkənin qanunvericiliyinə əsasən arbitraj araşdırmasının predmeti ola bilmədiyini; b) bu qərarın tanınması və icra edilməsinin həmin ölkənin ictimai qaydalarına zidd olmasını müəyyən etsin.

Arbitraj qərarlarının tanınması və icra edilməsi ilə bağlı ikitərəfli və ya çoxtərəfli müqavilələrdə isə adətən bu halların hamısı deyil, az bir hissəsi göstərilir. Buna görə də arbitraj qərarının tanınması və icra edilməsi tələb olunan ölkənin Azərbaycan Respublikası ilə ikitərəfli müqaviləsi olduqda, yaxud həmin ölkə və Azərbaycan Respublikası çoxtərəfli müqavilənin iştirakçıları olduqda arbitraj qərarının tanınması

və icra edilməsi üçün həmin müqavilələrin müddəalarına müraciət edilməsi daha məqsədə müvafiq olardı.

Lakin elə ölkələr də vardır ki, onlarla Azərbaycan Respublikası arasında arbitraj qərarlarının tanınması və icra edilməsi ilə bağlı müqavilə bağlanmamışdır və həmin ölkələr 1958-ci il Konvensiyasının iştirakçıları deyildirlər. Bu ölkələrdə BKAM-ın qərarlarının icrası arbitraj qərarının tanınması və icrası tələb olunan müvafiq ölkənin prosesual normalarına uyğun olaraq, yaxud qarşılıqlı hüquqi yardım göstərilməsi haqqında müqavilənin (əgər bu cür müqavilə bağlanıbsa) müddəaları əsasında həyata keçirilir.

Beynəlxalq arbitraj məhkəmələrinin uzun müddət fəaliyyət göstərdiyi xarici ölkələrin məhkəmə təcrübəsi göstərir ki, bir ölkənin ərazisində çıxarılmış arbitraj qərarının digər ölkənin – arbitraj qərarının tanınması və icrası tələb olunan ölkənin - ərazisində icra olunması çox uzun vaxt aparır və bu prosesin yerli vəkillər cəlb edilmədən həyata keçirilməsi, demək olar ki, əksər hallarda qeyri-mümkün olur.

BKAM-ın qərarının tanınması və icra edilməsi haqqında vəsatət arbitraj qərarının əslinin və tərcüməçi, yaxud konsulluq tərəfindən qərarın tanınması və icrası tələb olunan ölkənin dilinə tərcümə edilmiş və müəyyən edilmiş qaydada təsdiq olunmuş surətinin və arbitraj sazişinin əslinin, yaxud tərcümə edilmiş və müəyyən edilmiş qaydada təsdiq edilmiş surətinin qoşulması ilə yerli vəkil vasitəsilə qərarın tanınması və icrası tələb olunan ölkənin səlahiyyətli məhkəmə orqanına, yaxud, məsələn, İsveçrədə olduğu kimi, borcların tutulması üçün yaradılmış xüsusi dövlət orqanına göndərilir.

Məhkəmələr, yaxud həmin dövlət orqanları borclunu daxil olmuş vəsatətlə əlaqədar məlumatlandırır və ona vəsatətlə bağlı münasibət bildirməyə imkan verirlər. Bir qayda olaraq, belə hallarda borclu işə vəkil cəlb edir. Vəkil isə vəsatətin rədd edilməsini təmin edə biləcək əsaslar tapmağa çalışır. Vəsatətin rədd edilməsini təmin edə biləcək əsaslar yalnız ikitərəfli müqavilələrdə, yaxud 1958-ci il Konvensiyasında nəzərdə tutulmuş əsaslar ola bilər. Adətən, vəkillər tərəfindən istinad edilən daha geniş yayılmış əsas kimi arbitraj qərarının onun tanınması və icrasının tələb olunduğu ölkənin hüquq qaydasına zidd olması göstərilir.

Lakin bu, yalnız arbitraj qərarının tanınması və icrası prosesinin ləngidilməsinə səbəb olur. Nəticə etibarilə bir neçə məhkəmə instansiyası tərəfindən məsələyə baxıldıqdan sonra, əgər borclunun əmlakı varsa, məcburi icra həyata keçirilir.

MEDİASIYA

*mübahisələrin məhkəmədənənar
alternativ həlli üsulu kimi*

MEDİASIYA HAQQINDA

Mediasiya nədir?

Mediasiya, latınca «mediation» sözündən olub vasitəçilik deməkdir. Mübahisə və konfliktlərin məhkəmələrdən kənar alternativ həlli yollarının axtarışı mediasiya - vasitəçilik ideyasını və mediator-vasitəçi missiyasını meydana çıxarmışdır. Yəni, mediasiya 3-cü neytral tərəfin, yaxud tərəflərin iştirakı ilə kompromisin tapılması, mübahisənin həlli, barışığın əldə olunması prosesidir.

Mübahisələrin məhkəmədən kənar həlli dedikdə, ingilis-amerikan dil mühitində mövcud olan Alternative Dispute Resolution (Alternativ Mübahisə Həlli) (bundan sonra ADR) anlayışına əsaslanmaqla, üçüncü tərəfin iştirakı ilə mübahisələrin məhkəmə baxışı olmadan həllinə nail olmaq başa düşülür.

Mediasiya ADR metodları arasında ən geniş yayılan və ən uğurlusudur. Mediasiyanın mübahisələrin həllində istifadəsini mümkün edən əsas tələb mübahisə tərəflərinin Könüllü razılığıdır. Mediasiya yalnız hər iki və ya bütün (mübahisədə tərəflərin sayı çox olarsa) tərəflərin razılığı əsasında mümkündür.

Mediasiya əks, ziddiyyətli mövqenin, konfliktin mövcudluğundan və bunu məhkəməsiz, bitərəf vasitəçinin - mediatorun köməyi ilə aradan qaldırmaq istəyindən yaranır. Məhkəmələrdən, hakimlərdən fərqli olaraq, mediatorlar qanunvericiliyin bu və ya digər normalarına əsaslanaraq qərar vermir, mübahisə tərəflərinin özlərinə ziddiyyətlərin həlli yollarının axtarılıb tapılmasında kömək edir, buna şərait yaradır.

Mediasiyanın üstünlükləri

Məlum olduğu kimi, məhkəmələrə o işlər gedib çıxır ki, ortada cinayət faktı vardır, mübahisə, ziddiyyət artıq açıqlanmışdır, yəni məxfilikdən çıxmışdır, tərəflərdən biri digərinin ciddi cəzalandırılmasını (cinayət işlərində) tələb edir, yaxud (mülki mübahisələrdə) öz iddiasında israrlıdır, qəbul ediləcək qərarın məhkəmədən sonra məcburi qaydada yerinə yetirilməsinə zərurət, həm də inzibati nəzarət vardır.

Mediasiya və digər ADR üsulları o hallarda tətbiq olunur ki, tərəflər arasında mübahisələr vardır və onu danışıqlar, qarşılıqlı razılaşmalar yolu ilə həll edib, həm də bunu müvafiq qaydada sənədləşdirməklə yekunlaşdırmaq istəyi, arzusu ifadə edilmişdir. Mediasiyanın əsas

üstünlüyü də ondadır ki, mübahisənin həllinə qarşılıqlı istək vardır, burada tərəflər problemin sülh, danışıqlar yolu ilə həllində maraqlıdırlar və belə bir mövqe nümayiş etdirirlər.

Məhkəmə çekişmələri adətən tərəflərdən birinin «qalib», digərinin «məğlub» olması ilə bitirsə, münasibətlər pozulursa, bəzən daha böyük narazılıqların təməli qoyulursa, mediasiyada hər şey könüllüdür, belə hallara yer yoxdur. Burada adətən uduş=uduş (win-win) formulu qüvvədədir.

Mediasiyada üçüncü tərəf yalnız mübahisə tərəflərinin sərbəst qərar qəbul etməsi prosesində onlara yardım göstərir. Tərəflər spesifik mübahisənin həllində kömək almaq üçün üçüncü tərəfə müraciət edirlər, vasitəçi də ünsiyyətin yaxşılaşdırılmasına kömək edir və beləliklə, tərəflər bir-birlərinin mövqelərini daha yaxşı anlayır və mübahisəni birgə həll etməyə hazır olurlar. Rahat şəraitdə öz mübahisələrini ortaya qoyub sərbəst müzakirə açır, çıxış, həll yolu axtarırlar. Tərəflər digər həll yolundan, konkret məhkəmələrdən fərqli olaraq vaxta, pula qənaət edirlər, tərəfdaşla münasibəti pozurlar. Mediasiyada könüllü qəbul edilməyən qərar olmadığı kimi, məcburi icra da yoxdur.

Mediasiya ilə bağlı qısa məlumatlardan aydın oldu ki, bu metod məhkəmə mühakimə üsulunu bir çox məqamlarda üstələyir. Mediasiya mübahisələrə münasibətdə əks qütblü yanaşmalardan kənarlaşmağa və tərəflərin mövqe və maraqlarında fərqliliyi qəbul etməyə, onları qeyri-müəyyən hesab etməməyə imkan yaradır. Yaradıcı yanaşma və gələcək əməkdaşlığa şüurlu meyl əvvəllər mümkünsüz görünən nəticələri mümkün edir.

Mediasiya tərəflərin vaxt, pul və emosional qüvvələrinə qənaət etməyə imkan verir. Onun aparılması zamanı prosesin şəraiti, təşkili və məzmunu mübahisə iştirakçılarının özləri tərəfindən birgə müəyyən edilir. Bu üsul konfliktin özündən, kimin doğru, kimin günahkar olduğunu araşdırmaqdan və qalibiyyətdən çox konstruktiv həllin tapılmasına istiqamətlənir. Mediasiya tərəflərə gələcəyə baxmağa və yaradıcı qabiliyyətlərindən istifadə etməyə imkan verir.

Mediasiyanın köməyi ilə mübahisənin həlli zamanı əldə olunmuş razılıqlar bir qayda olaraq daha uzunömürlü olur, hadisələrin real vəziyyətinə, tərəflərin istəyinə daha uyğundur, bu da onların həyata keçirilməsini qarşılıqlı qəbul edilən və təbii addım kimi səciyyələndirir.

Mübahisələrin digər məhkəmədənəkar həll üsulları

Birbaşa danışıqlar: tərəflər mübahisələrini özlərinin həll etməsi üçün bir-birləri ilə birbaşa məsləhətləşir və fikir mübadiləsi edirlər. Bunun üçün heç bir xüsusi prosessual qayda, rəqlament müəyyən edilməmişdir.

Bir sıra inkişaf etmiş dövlətlərdə, o cümlədən Yaponiyada mübahisələr məhkəməyə verilməzdən əvvəl tərəflərin birbaşa danışıqlar aparması tələb kimi qanunvericilikdə təsbit olunmuşdur.

Barışiq-konsiliatsiya prosesi mediasiyadan onunla fərqlənir ki, o qanunvericiliyin interpretasiya çərçivələrində olan təklif əsasında formalaşır. Burada üçüncü tərəf razılığa gəlmək üçün istiqamətləri özü qiymətləndirir və müəyyən edir.

BMT-nin Beynəlxalq Ticarət Hüququ üzrə Komissiyası (UNŚİTRAL) tərəfindən 23 iyul 1980-ci ildə Barışiq Proseduru haqqında Qaydalar, 1988-ci il yanvarın 1-də isə Beynəlxalq Ticarət Palatasının Barışiq Reqlamenti qəbul edilmişdir.

Arbitraj (münsiflər məhkəməsi) - mübahisə tərəfləri üçüncü neytral tərəfə arbitre ifadə, digər sübut və arqumentləri təqdim edir və üçüncü tərəf məcburi və ya könüllü ola biləcək qərar çıxarır.

Mini-proseslər də mübahisələrin məhkəmədənəkar həllində uğurlu üsullardan biridir. Burada mübahisəyə daha qısa zamanda-cəmi 1-3 gündə baxılır, tərəflər bir-biri ilə birbaşa danışıqlara girir, prosedur məxfi saxlanılır, qərarlar məcburi qaydada icra edilə bilməz, mübahisə həll edilmədikdə digər üsullardan istifadə yolu ilə arbitraja çıxarıla bilər. Amerika Arbitraj Assosiasiyası və Sürix (İsveçrə) Ticarət Palatası hələ 80-ci illərdə mini-proseslərin keçirilməsi haqqında öz qaydalarını qəbul etmişdir.

Həm Qərb, həm də bir sıra Şərq ölkələrində indi «med-arb» adlanan, yəni mediasiya ilə arbitrajın birləşməsindən yaranan sistem də formalaşır. Əgər mediasiya prosesində tərəfləri razı salan nəticə alınmırsa, mediator mübahisəni tərəflərin razılığı ilə arbitraja çıxarır.

Mediasiyanın tarixi və beynəlxalq təcrübədə tətbiqi

Mediasiyanın tarixi də elə insan cəmiyyətindəki mübahisələrin tarixi qədər qədimdir. İnsanlar hər zaman bu sadə həqiqəti aydın dərk etmişlər ki, mübahisələrin ən yaxşı həlli danışıqlardır, 3-cü neytral tərəfin ağıllı, ədalətli münsifliyidir.

Tarixdə mediasiya ilə bağlı ilkin faktlara qədim şumerlər dövründə rast gəlinmişdir. Burada mübahisə ilə bağlı işlər məhkəməyə verilmədən öncə «mashkim» adlandırılan vasitəçilər tərəfindən baxılırdı. Mashkimin

vəzifəsi tərəflərə mübahisəni özlərinin həll etməsinə kömək göstərməkdən ibarət idi.

Ən qədim tarixi kitablarda mediasiya ilə bağlı ilkin fikirlərə qədim Çin folklorunda rast gəlinir. Qeyd edilir ki, hələ 4 min il əvvəl Çində Sarı çayı sahilində Kral Şuenin hakimiyyəti altında ibtidai icma məskunlaşmışdı. O dövrdə dağda yaşayan sakinlər bir-birləri ilə torpaqlarının sərhədləri barədə mübahisə edirdilər. Göllər ətrafında yaşayan yerlilər də orada tikdikləri evlərə sahib olmaq üstündə mübahisə edirdilər. Kral Şuen bu mübahisələrin həllinə kömək etmək üçün özü yerlilərin yanına getmiş, torpaqda əkinlə məşğul olmuş, göldə balıq tutmuş və sakinlərə öz məsləhətlərini vermişdir. Bundan sonra dağda yaşayanlar bir-birlərinə öz torpaqlarını əkin üçün təklif etməyə, göllər ətrafında yaşayanlar isə bir-birlərinin evlərindən istifadə etməyə başlamışdılar.

Antik dövrdə və orta əsrlərdə xalqlar, dövlətlər arasında mövcud olan mübahisələrin diplomatik yollarla həllində vasitəçilik missiyasının xüsusi rolu olmuşdur.

Qədim Yunanıstanda mübahisələrin ən geniş yayılmış həlli yolu «ictimai arbitraj» adlanırdı. Burada «arbitr» terminindən istifadə edilirdi, əslində isə, arbitrin rolu tərəflərə mübahisəni öz aralarında həll etmələrinə kömək göstərməkdən ibarət idi. Tərəflər razılığa gələ bilmirdilərsə, yalnız bundan sonra arbitr əsl arbitr funksiyasını yerinə yetirərək mübahisənin həllinə dair özü müstəqil qərar verə bilərdi.

Daha konkret real həyat faktına isə qədim Qərbi Han sülaləsinin dövründə (e.ə 206- b.e. 24) yerli məmur Vou Yunun fəaliyyətində rast gəlinir. Onun mübahisə ilə bağlı işlərə baxıb onları hakim kimi həll etmək səlahiyyəti olmasına baxmayaraq, o, ilk öncə tərəflərə mübahisəni özləri həll etmələri üçün müvafiq istiqamətlər verirdi. O inanırdı ki, insanlara əxlaq qaydalarını öyrətməklə onların öz mübahisələrini özlərinin həll etməsinə nail olmaq mümkündür. O öz adamları ilə küçələrə, insanların evlərinə gedər və onları barışdırmağa çalışardı.

2500 il əvvəl qədim Çində yaşamış məşhur filosof Konfusi demişdir: «Mübahisənin ən yaxşı həll vasitəsi iştirak edən tərəflərin barışdırılmasıdır, amma heç bir halda onları buna dolayı yolla olsa belə məcbur etmək olmaz.» Konfusunin təbii harmoniya fəlsəfəsini əsas götürən Çin ənənələrində də mediasiya mübahisələrin həllinin ilkin vasitəsi kimi qəbul edilmişdi.

Müsəlmanların müqəddəs kitabı olan «Qurani-Kərim»in ən-Nisa surəsinin 114-cü ayəsində buyrulur: «Onların gizli söhbətlərinin çoxunda xeyir yoxdur. Xeyir ancaq sədəqə verməyi, yaxud yaxşılıq etməyi və ya

insanlar arasında sülh yaratmağı əmr edən kimsənin əlindədir. Allahın razılığını qazanmaq üçün belə işlər görən kimsəyə (axirətdə) böyük mükafat verəcəyik!..»

Ümumiyyətlə, «Qurani-Kərim»də və islam hüququnun əsasını təşkil edən şəriət qanunlarında mübahisələrin, ixtilafların dostcasına, xeyirxah vasitəçilərin iştirakı ilə həll edilməsinin fəzilətlərindən geniş bəhs olunur.

Xristianlığın müqəddəs kitabı «Bibliya»da göstərilmişdir ki, (The Gospel of Mathew) mübahisə ilk öncə tərəflərin öz aralarında apardıqları söhbətlə həll olunmalıdır. Əgər bu mümkün olursa, onda vasitəçilik yolu ilə, bu da mümkün deyilsə, dövlət orqanları tərəfindən həll edilməlidir.

Qədim Afina demokratiyasının ən mühüm elementlərindən biri o idi ki, mübahisələrin həlli və icrası dövlət tərəfindən deyil, vətəndaş cəmiyyətinin özü tərəfindən həyata keçirilirdi. Bütün işlərə mülki iş kimi yanaşılırdı (delikt və cinayət fərqləndirilmirdi). Polis və ictimai ittihamçı (prokuror) yox idi. Mübahisələri iştirakçı tərəflər özləri həll edirdilər-mülki arbitراسiya formasında. Bu mümkün olmadıqda onlar dövlət orqanına-məhkəməyə müraciət edirdilər.

Hunter qeyd edir ki, mübahisənin ictimai tərəflərin özləri vasitəsilə həlli ənənəsi Homer və Hesido dövrünə kimi gedib çıxır. Dövlətin yaranması ilə isə bu praktika aradan çıxmadı, sadəcə olaraq mübahisənin həlli prosesinin ilkin mərhələsinə çevrildi. Belə ki, yalnız tərəflər özləri həll edə bilmədikdə, prosesin son addımı kimi işlərə baxılması üçün dövlətə (məhkəməyə) verilməyə başlandı.

Qədim Romada Yustinianın dövründə mediasiya qanunla tanınmışdı. Mediasiya praktikasına ticarətin, xüsusilə gəmiçiliyin inkişaf etdiyi qədim Finikiyada tacirlər arasında da rast gəlinirdi.

İngiltərədə mediasiya Norman Kralları tərəfindən işlərə baxılmaq üçün hakimlərin təyin edilməsindən öncə geniş yayılmışdı. Hakimlərin fəaliyyətində yaranan ingilis ümumi hüququ (common law) ilk öncə qeyri-sabit olmasına baxmayaraq (ona görə əvvəllər mübahisə tərəfləri-tacirlər hakimlərə etibar etmir, arbitraj vasitəsilə mübahisələri həll etməyə çalışırdılar), zaman-zaman təkmilləşdirildikdən sonra mübahisə tərəfləri ona etibar etməyə başladılar. Amma orta əsrlərdən başlayaraq məhkəmə prosesləri uzun və baha olduğuna görə tərəflər ilk öncə yenidən arbitraja, bununla yanaşı, həm də dövlət məhkəmələrindən əvvəlki qeyri-rəsmi baxılma praktikası olan mediasiyaya müraciət etməyə başladılar. İlk dövrlərdə bütün mediasiya proseslərində tərəflər üz-üzə oturub bir-birlərinə baxaraq danışirdilər. Amma sonralar mediatorlar tərəflərin ilk görüşündən sonra onları ayırub tək-tək görüşməyə başladılar. Əvvəllər

mediasiya prosesi yalnız bir görüşdən ibarət olurdu, amma sonralar görüşlərin sayı artırıldı və proses daha da təkmilləşdi. Bundan əlavə orta əsrlərdə ingilis mediatorları aşkar etmişdilər ki, mediasiya ictimai deyil, fərdi və gizli olduqda, mediator mübahisə ilə bağlı öz fikrini bildirmədikdə və ya prosesin ən sonunda bildirdikdə mediasiya mübahisənin həlli vasitəsi kimi daha effektiv olur.

Qədim şərq, xüsusilə türk xalqlarının tarix və ədəbiyyatında, adət-ənənələrində indiki mediasiya anlayışı üçün ilkin mənbə, özlü sayıla biləcək qədər mükəmməl formallaşmış meyarlar olmuşdur. Müsəlman-şərq aləmində divan, qazılıq kimi tarixi klassik anlayışlar bu cəhətdən daha əhəmiyyətlidir. Elə indi də bir sıra bölgələrimizdə, kənd, nəsil, tayfalarda narazılıqları, mübahisələri ağsaqqallar yoluna qoyur, sülh, barışıq yaradırlar.

Mübahisələrin məhkəmədən kənar həlli metodları çox zaman məhkəmələrin özləri tərəfindən «kəşf edilirdi». Məhkəmələr tərəflərin razılığına ilkin zəmin yaranan kimi mübahisəni məhkəmədən kənar tənzimlənməyə yönəldirdilər. Artıq bu gün belə metodlar məhkəmə yönləndirməsi olmadan da tətbiq edilir. Mediasiyanın beynəlxalq mübahisələrin həllində tətbiqi tarixən müxtəlif cür adlandırılırdı: «vasitəçilik», «xeyirxah xidmətlərin təklifi» və s. Bu cür metodlardan daha çox danışıqlar zamanı çıxılmaz vəziyyət yarandıqda istifadə olunurdu və barışığın əldə edilməsi üçün tərəfləri bir-birinin nöqtəy-nəzərlərini anlamağa və qəbul etməyə razı salmaq lazım gəlirdi. Uzun əsrlər boyu insanlar əmin oldular ki, hər hansı bir ciddi mübahisə zamanı onun qarşılıqlı faydalı həllini daha çox danışıqlar nəticəsində əldə etmək olur, nəinki normalar və iyerarxiya qaydalarının istifadəsi vasitəsilə.

Bununla belə, mediasiya yalnız ötən əsrin ikinci yarısından başlayaraq geniş vüsət aldı. XX əsrin 60-cı illərinin əvvəllərindən etibarən mediasiya öncə ABŞ-da, sonra Avstriya və Almaniyada, Avropanın digər anqlo-sakson hüquq sistemində daxil olan ölkələrində mülki, inzibati və cinayət xarakterli mübahisələrin həllində mühüm rol oynamağa başladı, institusional fəaliyyət göstərən mediasiya xidmətləri yaradıldı. Avstriyada mediasiya haqqında Federal Qanun qəbul olundu.

ABŞ-da ilk olaraq, ədliyyə sistemindəki islahatlardan sonra ictimai mediasiya yaranmağa, inkişafa başlamışdır. 1965-ci ildə Prezident yanında Hüquq-Mühafizə və Ədalət Mühakiməsi Komissiyası xalqın və dövlətin diqqətini məhkəmələrin həddən artıq yüklənməsinə cəlb etdi. Xüsusilə, qonşu, qohum, ailə daxilindəki kiçik mübahisələrin həllinə xeyli vaxt sərf edildiyi diqqətə çatdırıldı və alternativ həll yolu kimi ictimai mediasiyanın genişlənməsinin məqsədəuyğunluğu irəli sürüldü. Qısa

müddətdə İctimai Mediasiya üzrə Milli Assosiasiyanın (İMMA) 550 regional mərkəzi yaradıldı. Mediatorların təlim-tədris mərkəzləri də açıldı. Bir çox ştatlarda isə mediasiya mərkəzlərinə büdcədən əsaslı yardımlar ayrılır. Rəsmi statistikaya görə, ABŞ-da mediasiya yolu ilə baxılan mübahisələrin 85 faizində barışıq əldə olunur, əldə olunan razılığın 90 faizi isə icra edilir. ABŞ-da hələ 1947-ci ildə Hüquqşünaslar Assosiasiyası yanında Federal Mediasiya və Barışıq Xidməti yaranmışdı. Həm bu ölkədə, həm də Avropada mediasiya ən çox biznes sahəsində inkişaf edir.

Mediasiyanın qanunvericiliklə tənzimlənməsinə də zəruri tələbat, ehtiyac artmışdır.

1994-cü ildə Ümumdünya Əqli Mülkiyyət Təşkilatı nəzdində Arbitraj və Mediasiya Mərkəzi yaradıldı.

Avropa Şurası 1999-cu il oktyabrın 15-16-da Tamperdə keçirilən iclasında üzv dövlətlərdə mübahisələrin alternativ həlli yollarının tətbiqini yaxşılaşdırmağı tövsiyə etmişdir. 2000-ci ildə isə «Mülki və sahibkarlıq fəaliyyəti sahəsində mediasiyanın bir sıra aspektləri haqqında» Avropa Parlamentinin və Avropa Birliyi Şurasının Direktivi qəbul edilmişdir. 2002-ci ilin aprelində Avropa Komissiyasının nəşr etdirdiyi «Yaşıl kitab»da mülki və ticarət hüququnda mübahisələrin məhkəmədən kənar alternativ yollarla həlli haqqında nümunəvi əsasnamə dərc edilmişdir (KOM 2002 196). 2004-cü ilin oktyabrında isə Avropa ölkələrində mübahisələrin məhkəmədən kənar mediasiya yolu ilə həllini nəzərdə tutan maddələr və əsasnamələr qəbul olunmuşdur (KOM 2004 718). Daha sonra Mediatorların Avropa Etik Kodeksi qəbul olundu ki, bu da mediasiyaya inamı, onun populyarlığını artırdı.

Mediasiyanın üstünlüklərini dərk edən Avropa ölkələri, öz növbəsində, ənənələrlə zəngin, müntəzəm və yaxşı fəaliyyət göstərən mühakimə sisteminə malik olmalarına baxmayaraq, bu metodu ciddi qəbul edərək mediasiyanın hüquq sistemində inteqrasiya sahəsində kifayət qədər uğurlar əldə etmişlər. Avropada keçən əsrin 70-ci illərindən tətbiq edilən mediasiya artıq strukturlaşdırılmış və cilalanmış metoddur. Bununla belə, bu metodun nəzəri əsası çox müasirdir: mediasiya hüquqşünaslıq, psixologiya, sosiologiya, linqvistika, konfliktologiya və digər elm sahələrini özündə birləşdirir.

Mediasiyanın son onilliklərdə daha geniş yayılması ilk öncə XX əsrin ikinci yarısından sonra dünyada baş verən köklü sosial-iqtisadi dəyişikliklərlə əlaqədardır. Müasir cəmiyyətdə mediasiyaya olan tələb sərt iyerarxiyanın aradan götürülməsi və qarşılıqlı əlaqələrin inkişafı və qloballaşma ilə bağlıdır. Bu hal ictimai həyatımızın bütün təbəqələrində -

ailədə, iqtisadiyyat və əmək hüququnda, dövlət idarəçiliyi təcrübəsində öz əksini tapır, yaranan mübahisə və münaqişələrin həlli yeni yanaşma və həll formalarını tələb edir.

Qərb demokratiyasındakı makrosəviyyədə konsensus əsasında idarəçilik getdikcə daha böyük rol oynayır və klassik direktiv idarəçiliyini daha çox əvəz edir. Təəccüblü deyil ki, Almaniyanın misalında son zamanlar «mediasiya vasitəsilə idarəetmə» haqqında aktiv müzakirələr aparılır.

Hazırda mediasiya sivil ölkələrdə elə bir inkişaf səviyyəsinə çatmışdır ki, onun qanunvericiliklə tənzimlənməsinin vacibliyi məsələsi meydana çıxmışdır. Belə ki, ABŞ-da ayrı-ayrı ştatlarda qüvvədə olan 2500 qanunu birləşdirərək unifikasiya edən vahid mediasiya qanunu (Uniform Mediation Act) qəbul edilmişdir. BMT Beynəlxalq Kommersiya Barişdırma Üsulları haqqında Çərçivə Qanunu (Model Law on International Commercial Conciliation (UNCITRAL)) qəbul etmişdir. Bu qanun mübahisələrin məhkəmədənənar tənzimlənməsi sahəsində hüquqi unifikasiyaya və gələcək qlobal inkişafa yardım etmək üçün hazırlanmışdır.

ABŞ-da, Avropada mediatorluq ənənəsi artıq cəmiyyət tərəfindən qəbul olunmuş normaya çevrilmişdir.

Avropada xüsusilə kommersiya, korporativ münaqişələrin həllində ixtisaslaşmış bir çox mediatorların adları məşhurdur. Məsələn, Böyük Britaniyada sabiq federal hakim Devid Şapironun rəhbərlik etdiyi Vasitəçilik Akademiyası peşəkar vasitəçilər hazırlayır.

Dünya miqyasında tanınan bir çox şirkətlər çoxdandır ki, öz daxilindəki, eləcə də tərəf müqabilləri ilə mübahisələrinin məhkəmədənənar, işgüzar nüfuzlarına xələl gətirmədən həll edilməsinə üstünlük verirlər, məhkəmələrə, hüquq kontorlarına, vəkillərə pul xərcləmədən, bürokratik maneələrlə qarşılaşmadan, vaxt itkisinə yol vermədən mübahisələri mediatorların yardımı ilə aradan qaldırırlar. Öz əməkdaşlarına, hüquqşünaslarına mübahisələrin mediasiya ilə sivil qaydada nizamlanmasını tövsiyə edirlər.

Mediasiyanın tətbiqi sivil ölkələrdə həm də demokratik idarəetmənin, insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinin göstəricilərindən, vətəndaş cəmiyyətinin inkişaf meyarlarından biri hesab olunur.

Keçmiş SSRİ məkanında isə institusional formada mediasiya təzə yaranır, vasitəçilik institutu daimi bir mexanizm kimi hüquq sisteminə yeni-yeni inteqrasiya edir. Təsadüfi deyil ki, Rusiya və Moldovada artıq

mediasiya haqqında qanunlar qəbul edilmişdir, Ukraynada isə qanun layihəsi hazırlanıb qanunverici orqana təqdim olunmuşdur.

Mediasiyanın getdikcə populyarlaşması, mübahisələrin bu üsulla tənzimlənməsinin kəmiyyət artımı onun əhatə dairəsinin, imkanlarının genişliyi ilə əlaqəlidir.

Dünya təcrübəsi göstərir ki, ən çox ailə-məişət zəminində baş verən münaqişələrin aradan qaldırılmasında mediatorların imkanları genişdir. Son illər kommersiya, əmək, istehlakçıların hüquqlarının pozulması vasitəçilik-mediasiya təcrübəsindən istifadə etmək təcrübəsi genişlənir və öz müsbət səmərəsini verir.

Hazırda bir sıra beynəlxalq, etnik, regional siyasi konfliktlərin həllində də mediatorların rolu böyükdür. Əslində elə 20 ildir ki, davam edən Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin həlli istiqamətində ATƏT-in Minsk Qrupunun fəaliyyəti də siyasi mediatorluqdur.

Polşada 2007-ci ildə hökumətlə müxalifət arasında ciddi qarşıdurma, ziddiyyət yaranarkən Polşa prezidenti Lex Kaçinskinin mediatorluğu ilə barışıq əldə olunmuşdu. Gürcüstan prezidenti ilə müxalifət arasında prezident seçkilərindən sonrakı ziddiyyətli qarşıdurmada Polşa prezidenti, 2008-ci ildə Pakistanda bu cür mübahisənin həllinə Türkiyənin Baş naziri Rəcəb Tayyib Ərdoğan vasitəçilik etmişdi.

2008-ci ilin avqust ayında Rusiya Federasiyası ilə Gürcüstan Respublikası arasında yaranmış müharibədə Fransanın prezidenti Nikola Sarkozi vasitəçilik edərək müharibənin dayandırılmasına nail oldu.

Asiyada mediasiyanın tətbiqi dairəsi daha geniş və populyardır. Dünya nəhəngi Çində açıqlanmış rəqəm düşündürücüdür: burada iqtisadi mübahisələrin 70 faizi məhkəmədən kənar qaydada mediasiya üsulu ilə həll edilir. Yaponiya və Böyük Britaniyada isə bu rəqəm 50 faiz civarındadır.

Dünyanın nəhəng dövlətləri olan ABŞ və Çinin təcrübəsi onu da göstərir ki, bu ölkələrdə arbitr-münsif məhkəmələri ilə mediasiya, mediatorluq arasındakı fərqlər kifayət qədər düzgün qiymətləndirilir. Xüsusən Çin kimi sosialist təmayüllü ölkədə sahibkarları razı salan əsas cəhət budur ki, hakimiyyət orqanlarının mediasiyaya təsir imkanları yoxdur.

Rusiyanın iri şirkətləri, buradakı xarici kompaniyalar isə imzaladıqları müqavilələrdə ən çox İtaliya mediatorlarına üstünlük verirlər. İtalyan mediatorlarının peşəkarlığı, bacarığı, süfrə arxasında istənilən mübahisəni sülh yolu ilə həll edib tərəfləri dost kimi də yola salmaq bacarıqları bütün Avropada yüksək qiymətləndirilir.

2007-ci ilin mart ayında Rusiya Ədliyyə Nazirliyi tərəfindən «Cinayət işlərində mediasiya» adlı qanun layihəsi hazırlanıb müzakirə və qəbul olunması üçün Dövlət Dumasına təqdim olunmuşdur. Rusiya Dövlət Dumasında bundan əvvəl iqtisadi mübahisələrin alternativ həllinə dair mediasiya qanununun müzakirələri gedişində layihənin müəlliflərindən biri olan Dumanın qanunvericilik komissiyasının sədri Pavel Kraşeninnikov demişdir: «Çoxlu sayda münaqişələri məhkəmədən kənar həll etmək olar, bunun üçün sadəcə kompaniyalara razılaşmaq üçün kömək etmək, şərait yaratmaq lazımdır, qoy bu işlərlə vasitəçilər məşğul olsunlar». Mediatorlar məhkəmələrə artıq yükəndən xilas olmaq üçün də çox kömək edə bilirlər. Xüsusən o halda, o mübahisələrdə ki, orada qarşılıqlı razılaşma vardır, bunu onların özləri təklif, tövsiyə edirlər. Dumada keçirilən müzakirələrdə qeyd edilmişdir ki, bu qanunun qəbul ediləcəyi təqdirdə məhkəmələrin iş yükünün 20 faiz azalacağı proqnozlaşdırılır.

Rusiya mətbuatında «Mediasiyanın möcüzəsi» adlı yazıda konkret fakta əsaslanan belə bir hadisə nəql olunur. İki tanınmış şirkət arasında 200 milyon rubl məbləğində mübahisəyə dair 5 cinayət işi qaldırılmış və istintaqın nəticələrinə 32 hakim baxsa da, mübahisənin tərəflərini razı salan həlli tapmaq mümkün olmamışdır. Bu konfliktin böyüməsində media da katalizatorluq etmişdir. Təcrübəli mediator məsələnin həllinə baş qoşmuşdur. Hər biri 5 avtomatlı mühafizəçi ilə prosesə gələn şirkət rəhbərlərini dəyirmi masa arxasında oturtmaq elə də asan başa gəlməmişdir. İlk növbədə isə mühafizəçilərin mediatorla kənar otaqda 5-10 dəqiqəlik söhbətdən sonra bir yerdə mehribanlıqla mineral su içmələri zamanı xoş ünsiyyətləri şirkət rəhbərlərinin də əsəblərini yumşaltmışdır. Mediasiya prosesi də elə uzun çəkməmişdir: cəmi 2 saatdan sonra qəbul edilmiş qərarı və növbəti tərəfdaşlıq layihəsini «qeyd etmək» üçün partnyorlar artıq restoranda oturmuşdular.

Ancaq ekspertlər təəssüflə bildirir ki, şimal ölkəsində mediasiya çox zaman məhz məhkəmələrdəki mənasız, uzun, nəticəsiz çəkişmələrdən sonra, ya da avtoritet və reketlərin iş qarışmasından sonra yada düşür.

Rusiyada «Mediasiya və hüquq. Vasitəçilik və barışıq» adlı jurnal nəşr edilir. İxtisaslaşmış bu nəşrdə baxılan işlərə dair mübahisələrin həlli ilə bağlı maraqlı yazılar verilir. Bu jurnal cəmiyyətdə mediasiya-vasitəçilik institutunun geniş təbliğinə də yardım edir.

ABŞ-dakı «Judicial mediation Services» (JAMS) şirkətində mediasiya prosesi barədə yazan rusiyalı jurnalist burada təqəüddə olan hakimin buterbrod yeyə-yeyə bir saatın içərisində iki konfliktli tərəfin

10 milyon dollarlıq mübahisəsini necə ustalıqla həll etməsini təsvir etmişdir.

Mediasiya, artıq qeyd etdiyimiz kimi, ötən əsrin ikinci yarısından etibarən hüquqi-demokratik ölkələrdə bir işlək institut kimi formalaşmağa başladı. Bunun da əsas səbəblərindən biri azad bazar iqtisadiyyatının sürətli inkişafı, müxtəlif mübahisələrin ortaya çıxması, onların tez, bəzən məxfi, gizli həll tələb etməsi zərurətindən yaranmışdır. Sahibkarlar, biznesmenlər bu həqiqəti yaxşı dərk edirlər ki, məhkəmə prosesləri çox uzun zaman, vəsait tələb edir və bütün mənalarda baha başa gəlir. Mediasiyada isə mübahisələrin həlli metodları məhkəmələrlə müqayisədə daha sərfəlidir.

Mediasiyanın ən çox tətbiq olunduğu sahələrdən biri iqtisadi mübahisələrdir. Bazar münasibətlərinin inkişafı son illər bütün ölkələrdə xeyli mübahisələrin də yaranmasına gətirib çıxarır. Dünyanın məşhur şirkətlərindən olan General Elektrik, Toyota, Motorola rəsmilərinin açıqlamalarına görə, bu kompaniyalarda mübahisələrin yarından çoxu mediasiyanın köməyi ilə həll edilir. Çünki mediasiya biznesdə nəinki sərfəlidir, həm də çox zaman obyektiv zərurətdən yaranır. Buna az büdcə tələb olunur, az əmək və vaxt aparır, mübahisənin predmeti gizli saxlanılır, tərəfdaşlarla sülh, barışıq şəraitində münasibətləri davam etdirməyə imkan yaranır, əlavə sənədlər toplamağa, şahid-sübut tapmağa, mübahisənin kənara yayılmasına yer qoyulmur. Hər dəfə məhkəmələrə üz tutmaq, çoxlu sənədlər toplamaq, vəkil tutmaq və s. əlavə şirkətlərin, müəssisə və təşkilatların sonrakı tərəfdaşlığına da xələl gəlmir.

İqtisadi mübahisələrin məhkəmələrdə həlli üçün tələb və sərf edilən vəsaitin çoxluğu da bu ölkələrdə getdikcə mediasiyanın genişlənməsinə stimül verir. İndi bu ölkələrin pullu və nüfuzlu adamları içərisində mediatoların da adları çəkilməyə başlamışdır.

MEDİASİYA PROSESİ VƏ MEDIATOR

Mediasiya prosesi

Mediasiya-vasitəçilik fərdi və məxfi qərar vermə prosesidir, burda bitərəf vasitəçi strukturlu danışıqlar zamanı mübahisə edən tərəflərə kömək edir. Bütün qərarları tərəflərin özləri verir. Əgər vasitəçilik zamanı məsələnin həlli mümkün olursa, tərəflər işi arbitraja, yaxud məhkəməyə verməkdə azaddırlar.

Mediasiyanın aşağıdakı xarakterik xüsusiyyətləri var:

- bu, danışıqlar prosesinin vasitəçinin iştirakı ilə genişləndirilmiş formasıdır;
- bu, qeyri-rəsmidir;
- bu, problemin, mübahisənin həllinə yönəlmişdir;
- bu, nəticələrin könüllü qəbul edildiyi, problemin yaradıcı həllinə imkan verən, məxfi, qapalı prosesdir;
- tərəflər öz aralarında razılığa gəlməyə qədər məcburi deyil;
- bu, tərəflərə aralarındakı münasibətləri müsbət müstəvidə bərpa və davam etdirməyə, vaxta, pula qənaət etməyə kömək edir;
- məhkəmələrdə iş yükünün azaldılmasına yardım edir.

Mediasiyanın əsas prinsipləri

1. Könüllülük

İlk növbədə bunu tərəflər özləri arzu etməlidir ki, biz mübahisəmizi məhkəmədən kənar həll etmək istəyirik və bu prosesdə üçüncü neytral tərəfin vasitəçi olmasına razıyıq. Mediasiya prosesinin özü də tamamilə könüllülük prinsipi əsasında qurulur. Heç kim münaqişəli tərəfləri məcburən mediator qarşısında danışıqlar masası arxasında oturma bilməz. Əks halda bu, tərəflərin vasitəçinin iştirakı ilə vicdanlı və ədalətli barışıq yolu tapmaq istəyinə mane olardı.

Könüllülük prinsipindən mediasiyanın bütün mərhələlərində yararlanmaq, yəni istənilən mərhələdə prosesdən çıxmaq mümkündür.

2. Qərəzsizlik, bitərəflik

Mediator mediasiyanı qərəzsiz və ədalətli aparmalı, tam bitərəf olmalıdır. Qərəzsizlik prinsipi mediator üçün əsasdır. Bu mənada mediator elə iş aparmalıdır ki, o, burada tərəfsiz, qərəzsiz, ədalətli ola bilsin. Əgər o, bunu təmin edə bilmirsə, prosesə başlamamalı, yaxud vaxtında işdən çıxmalı, çəkilməlidir.

Mediator tərəflərdən hər hansı birinə qarşı qərəzli münasibətdə olmamalıdır. Çünki mediasiya o zaman səmərəli nəticə verir ki, mediator hər iki tərəfin inam və etibarını qazanmış olsun.

Əgər mediatoru məhkəmə və ya hansısa təşkilat təyin edirsə, əvvəlcədən onun sonadək qərəzsiz mövqedə qalması üçün ciddi təminatı olmalıdır.

Mediator qabaqcadan mübahisənin həlli ilə bağlı özündə fikir formalaşdırmamalıdır. Yəni mediasiyanın yekun həllinin kimin, tərəflərdən hansının xeyrinə həll edilməsində maraqsız olmalıdır. Mübahisənin həlli üçün bütün imkanlarını səfərbər etməli, danışıqlar prosesində naməlum qalan halların açıqlanmasına səy göstərməlidir. Əgər belə olmazsa, tərəflərdə bütövlükdə mediasiyanın özünə qarşı bir inamsızlıq yarana bilər.

3. Məxfilik

Mediator prosesin məzmunu

, gedişi, yekununun gizli saxlanmasına məsuliyyət daşıyır. Əgər tərəflərdən hər hansı birinin razılığı olmazsa, onu açıqlamaq olmaz.

Mediasiya bu ssenarilərlə inkişaf edə bilər

Klassik mediasiya-tərəflərin razılaşması ilə başlanıb qəbul olunmuş sazişin icrası ilə başa çatır.

Sistem daxili mediasiya-mediator 3-cü mübahisə edən tərəf kimi çıxış edir. Məsələn, sistem daxili mediator müəssisə rəhbəridir, digər mübahisə edən tərəflərin razılaşma əldə etməsində maraqlıdır, buna da kömək edir.

Bu ikisinin arasında olan nou-xau kompleks hallarda yaranır. Yəni konfliktə olan tərəflər məlumdur, ancaq onlardan biri vəziyyəti gərginləşdirir. Yaxud real vəziyyətdə mübahisəli tərəf olduğunu etiraf etmir. Belə şəraitdə mediasiya inamsızlıq mühitində başlanır, prosesi başa çatdırmaq üçün əsas yük də mediatorun yaradıcılıq, peşəkarlıq qabiliyyətindən asılı olur.

Mediasiya prosesi aşağıdakı mərhələlərdən keçir:

Mərhələ 1. Mediasiya strukturunun və qarşılıqlı inam atmosferinin yaradılması

1. Mediator elə bir aydın anlaşma, etimad mühiti yaratmalıdır ki, bu mediasiyanın sonuna kimi davam etsin, tərəflər üçün qəbul edilən olsun. Bu, tərəflərin bir-biri ilə qarşı-qarşıya oturub bir-birini aydın görüb, üzbəsurət eşitməsinə yaradılan otaq şəraitindən də asılıdır. Bu da mediatorun üzərinə düşən vəzifələrdəndir. Digər addım mediasiyada

tərəflərin və mediatorun özünün rolunun elan edilməsidir. Mübahisəli tərəflərə məhz sülh, barışıq əhval-ruhiyyəsindən, istəyindən yaranan mediasiyayı seçdikləri və buraya gəldikləri üçün onlara təşəkkür etmək lazımdır.

Mediator bildirir ki, o, mübahisə haqqında kifayət qədər məlumatlıdır və bu məlumatı hər iki tərəfdən almışdır, konkret həll barədə mövqeyi və gizli hər hansı bir sirri yoxdur, bunu tərəflər danışıq prosesində özləri də müəyyən edəcəklər.

Mediator prosesin başladığını bildirir: çətinini birinci başlamaqdır, buyurun arxayınca fikirlərinizi söyləyin, problem və onun həllini necə gördüyünüzü şərh edin. Bu söhbətdə mediator çalışmalıdır ki, mübahisənin bütün görünməyən tərəfləri də aşkarlansın, qaranlıq məqam qalmasın, yəni sonrakı mübahisələr üçün boşluq olmasın. Açıq sual-cavablardan sonra mediator onları diqqətlə dinləməli, diskussiyaları işgüzar məcraya yönəltməli, emosiyaların artmasına yol verməməli, əgər bunun qarşısını almaq olmur, danışıqları müvəqqəti dayandırıb, sakitlik yaranana kimi gözləməli, əsas tezislərin yazılı qeydiyyatını aparmalıdır. Hətta, tərəflərin öz mövqelərini bildirməsi üçün vaxt-reqlament də müəyyən etmək olar.

Gərginliyi azaltmaq, prosesin konstruktiv, rəvan getməsinə təmin etmək üçün mediator tərəflərin təklif, tövsiyə, arzularını da dinləməli, onların hansı nəticələri gözlədiklərini öyrənməli, özlüyündə proqnozlarını müəyyənləşdirməlidir.

Mediasiya bəyannaməsinin əvvəlcədən qəbulu bu sessiyanın aparılmasını müəyyən edir, tərəflərlə kontrakt bağlanır, yəni mediasiyanın reqlamenti yazılır, yaxud şifahi şəkildə şərh edilir. Burada tərəflərin mediasiyaya gecikməsi, yarımçıq tərk etdiyi təqdirdə cərimə də tətbiq edilə bilər. Mediatorların tərəflərdən biri ilə ayrılıqda görüşməsi də əksini tapa bilər. Bu xüsusən o halda ola bilər ki, tərəflərdən biri prosesi hansısa səbəbdən yarımçıq tərk etmək istəyir və mediasiyanın başa çatması sual altındadır. Belə halda növbəti sessiyaya qədər fasilə yaranır.

Mərhələ 2. Faktların analizi və problemin müəyyən edilməsi

Düzgün qərarın qəbul edilməsi bütün tərəflərin bərabər qaydada mövcud problemin yaranması səbəblərini, konkret mübahisəli məqamları aydın görməsini tələb edir. Yəni, konflikti həll etmək üçün onun mahiyyətini dərk etmək lazımdır. Mediator öyrənməlidir ki, tərəflər həqiqətənmi problemin, mübahisənin yaranma səbəbini düzgün qiymətləndirirlər. O, həm səbirlə, ehtiyatla, ustalıqla tərəfləri mübahisənin həllinə doğru aparıb bələdçi olmalı, həm də bütün ziddiyyətləri, uzlaşma məqamlarını aydın görüb ümumiləşdirən, sintezdən keçirən analitik olmalıdır. Çoxlu in-

formasiyalardan, xırda məqamlardan ən mühüm məsələləri seçib onun ətrafında razılaşma əldə olunmasına yol açmalıdır. Mediator bu mərhələdə nəticə alınıb-alınmayacağını görməlidir.

Mərhələ 3. Alternativ axtarışında

Mediator bu mərhələdə əsas suala cavab tapmalıdır: ilk növbədə tərəflər mübahisənin hansı həlli variantını özləri üçün sərfəli hesab edirlər. Əsas müzakirə də bu məsələ üzərində qurulur. Bəlkə daha səmərəli həll variantı da tapmaq, ortaya qoymaq mümkündür. Mediator ehtiyatla, bitərəfliyini qoruyaraq əgər tərəfləri qane edə biləcək versiya varsa, onu da söyləyə bilər. Burada tərəflərin daha yaxşı düşünüb qərara gəlməsi üçün fasilə də yaradıla bilər.

Mərhələ 4. Son danışıqlar və qərarın qəbulu

Artıq müəyyən əsas məsələlər üzrə razılığa gəlinmişdir, kiçik mübahisələr güzəştlər yolu ilə azaldılmışdır. İndi müzakirələr onların həlli ətrafında aparılır. Dialoqun həlledici mərhələsidir. Mediator indiyədək özü üçün ayırd etmişdir ki, hansı güzəştlər ətrafında tərəflər razılaşa bilər, tərəfləri qane edən nəticəyə necə gəlmək olar. Ehtiyatla, ustalıqla söhbəti məcraya yönəltmək gərəkdir. Ancaq qərar vermək səlahiyyəti, son söz yenə tərəflərindir.

Mərhələ 5. Yekun sənədin imzalanması

Tərəflər mübahisənin özlərinə sərf edən həllinə razılaşmışlar. Mediatorun vəzifəsi indi razılaşmanı yazılı formada tərtib etmək, qəbul edilən qərarları aydın ifadə ilə, lazım gələrsə, maddələr və bəndlərlə yazmaq və tərəflərin öz imzaları ilə sənədi oxuyub təsdiq etdirməkdir. Yaxşı olar ki, tərəflər burada mediasiya prosesinin aparılmasından həm prosedur, həm psixoloji, həm də mahiyyəti üzrə razı qaldıqlarını da, yaxud təklif və tövsiyələrini də qeyd etsinlər.

Mərhələ 6. Hüquqi prosedur və razılaşmanın təsdiqi

Əvvəlcədən əldə olunmuş razılaşmaya görə, qəbul edilən sənədin etibarlılığını təmin etmək üçün müəyyən səlahiyyətli orqanlar tərəfindən notarial qaydada tərtib edilmiş sənəd təsdiqlənməlidir.

Mərhələ 7. Razılaşma sənədinə yenidən baxılması, korrektə edilməsi və yerinə yetirilməsi

Elə hal ola bilər ki, əvvəlcədən nəzərə alınmamış (fors-major) situasiya meydana çıxa bilər, tərəflər bu və ya digər məsələdə fikrini dəyişə bilər-hər

ehtimala qarşı bu da sənəddə əvvəlcədən əksini tapmalıdır, danışıqlar isə davam etməlidir.

Yeni mübahisəli məqamlar da meydana çıxıb bilər, onlar üzrə də söhbət aparıla bilər. Əsas odur ki, danışıqlar körpüsü artıq qurulmuşdur, ondan istifadə edərək «fəniş» çatmaq gərəkdir.

Tərəflər artıq təcrübə toplamışlar, əsas məsələlər üzrə razılaşmalar qüvvədədir, bu halda bəzən heç mediatora, sənədin müəyyən maddələrində dəyişiklik edilməsinə də ehtiyac qalmaz.

İndiyədək deyilənlərdən belə nəticəyə gəlmək olar ki, mediasiya prosesi bir-biri ilə bağlı olan belə bir ardıcılıqla aparılır: tərəflər arasında əlaqə yaradılması və mediasiya razılaşmasının bağlanması, informasiyanın toplanması, danışıqların aparılması, mübahisənin, konfliktin həlli və tərəfləri qane edən yekun razılaşmanın imzalanması.

Mediasiya prosesinin mərhələlərinə dair tövsiyə

Vasitəçilik prosesinin mərhələlərindəki addımlar bir-birinə uyğun, bəzən isə təkrar olur, çalışmaq lazımdır ki, ümumilikdə mərhələlərə aşağıda verilən nizamla əməl edilsin:

1. Hazırlıq: vasitəçi tərəflə ilk söhbətdən başlayaraq vasitəçilik üçün hazırlıq görməlidir. Tərəflərlə əlaqə, təqdim olunan material və planlaşdırma ilə tanışlıq vasitəçilik üçün ilkin şərait yaradacaq.

2. Vasitəçinin açılış nitqi: açılış nitqi vasitəçilikdə nələrin baş verəcəyini təsvir edir, vasitəçiyə və prosesə inam yaradır, vasitəçiliyin əvvəlindən tərəflərə ümid verir.

3. Hər bir tərəfin versiyasına ayrılan vaxt: hər bir tərəfə məsələni öz mövqelərindən çıxış edərək danışmaq, o cümlədən, onlar üçün nəyin mühüm olması və onların hansı nəticələr gözlədiklərini ifadə etmək imkanı verilir.

4. İşlə bağlı məsələlərin müzakirəsi: tərəflərin dedikləri əsasında, vasitəçi və tərəflər informasiya mübadiləsi vasitəsilə problem və maraqları müəyyənləşdirir və müzakirə edirlər.

5. Məsələnin həlli imkanlarının müzakirəsi: tərəflər ilkin qərar vermədən və hər bir tərəfin marağını və mümkün resurslarını nəzərə alaraq, problemin həlli yollarını təklif edirlər.

6. Məsələnin həlli qərarının verilməsi: tərəflər bir-birinin perspektivi və həll imkanlarını anladıqları vaxt, bütün tərəfləri qane edəcək həll yolunu müzakirə edib qərara alacaqlar.

7. Razılığın tərtibi və təsdiqi: vasitəçi dilin aydın olmasını, razılığın bütün məsələləri əhatə etməsini, real olmasını və tərəflərin onunla razılaşmasını təmin etmək üçün razılaşmanın şərtlərini tərtib edir və nəzərdən keçirir.

Proses zamanı vasitəçi istənilən vaxt maraq və imkanları öyrənmək, gərginliyi azaltmaq və tərəflərə nə istədiklərini müəyyənləşdirməkdə kömək etmək üçün hər bir tərəflə təklikdə görüşə bilər.

Bəzi xarici ekspertlər isə tövsiyə edirlər ki, mediasiya prosesinə hazırlığın ilkin mərhələsi olan mübahisənin analizinin 3 səviyyəsinə əvvəlcədən nəzərə almaq lazımdır: bunlar konkret mövqələrin, tələb və maraqların, mübahisənin tərəflər üçün əhəmiyyətinin öyrənilməsidir.

Konkret mövqələr daha konkret səviyyəni ifadə edir, hansı ki, çox zaman kimin nəyi alacağını və kimin kimə nə qədər borclu olduğunu nəzərdə tutur.

Tələblər və maraqlar, səviyyə kimi, konkret mövqələrdən daha incə məsələdir və tərəflərin həyat şəraitini nəzərdən keçirir - tərəflər üçün gətirdikləri arqumentlərin əsas məğzinin nədən ibarət olduğunu ifadə edir.

Əhəmiyyət və meyllər, ən dərin səviyyə olaraq, mübahisə tərəflərinin tələb və maraqlarının əhəmiyyətinin qiymətləndirilməsini ifadə edir. Əgər mediator tərəflər üçün nəyin daha çox vacib olduğunu müəyyən etməyə çalışırsa, tərəflər özləri öz real prioritet tələb və maraqlarını müəyyən etmək istədiklərini dərk edə bilərlər. Bunun baş verməsi üçün tərəflərdən hər birinin özünə lazım olanı əsaslandırmağa və müdafiə etməyə, qarşı tərəfə də bu şəkildə hərəkət etməyə imkan yaratmasına hazırlığı lazımdır. Buna görə tərəflərə bu şəraiti yaratmaq üçün hər şey etmək lazımdır. Çox zaman bu, əvvəllər diqqətsiz qalmış konkret məsələ barədə mübahisə tərəflərinin fərziyyə və fikirlərinin öyrənilməsini tələb edə bilər.

Mediasiya prosesinə qoşulanların əksəriyyəti daha konkret şəkildə öz mövqələri üzərində diqqətlərini cəmləşdirir və buradan da başlamaq lazımdır. Mediator və tərəflərin prosesə hansı səviyyədən başlamaqları önəmli deyil, əsas odur ki, həmin səviyyə tərəflər üçün kifayət qədər rahat olsun. Bu da vacibdir ki, diqqətin yalnız bir səviyyədə cəmləşməsi, digər səviyyələrin öz əhəmiyyətini itirməsi demək deyil. Tərəflər arasında mübahisələrin məzmununun açılması onların hər biri üçün vacib olanları özündə əks etdirən razılığın əldə edilməsinə doğru addımları asanlaşdırma bilər.

KİMLƏR MEDIATOR OLA BİLƏR?

Biz artıq bilirik ki, mediasiya prosesinin aparıcısı mediatorudur. Mediator istənilən şəxs ola bilər. Ancaq elə insanlar qrupu da vardır ki, onlar rəsmi mediator kimi də çıxış edə bilərlər. Bunlar beynəlxalq təşkilatlar (məs. BMT), dövlət hüquq institutları, ixtisaslaşmış dövlət komissiyaları, strukturların rəhbərləri təbəçiliyində olanlara münasibətdə, ictimai (həmkarlar) təşkilatlardır.

Qeyri-rəsmi mediatorlar o kəslərdir ki, onlara cəmiyyətdə tutduqları mövqeyə, təhsil və təcrübələrinə görə hörmət edilir, müraciət olunur. Bunlar dini təşkilatların nümayəndələri, psixoloqlar, pedaqoqlar, hüquqşünaslar, professional konfliktoloqlar və ya sadəcə davranışları və ağıllı qərarları ilə cəmiyyətdə nüfuz qazanmış şəxslər ola bilər.

Ancaq bu kateqoriyalar nisbidir. Tərəflərin yaxından tanıyıb etibar etdiyi hər kəs mediator ola bilər.

Doğrudur, bir çox ölkələrin qanunvericilik aktlarında mediatorluğa müəyyən tələblər, məhdudiyətlər də təsbit olunmuşdur. Bəzi ölkələrdə mediasiyayı məhkumluğu olmayan və dövlət qulluğunda olmayan hər kəs apara bilər. Hüquq-mühafizə orqanlarının işçiləri, eləcə də işə aidiyyəti olan tərəflərdən birinin yaxın qohumu iş üzrə mediator ola bilməz.

Təbii ki, mediator ilk növbədə ağıllı, nüfuzlu, haqq-ədaləti üstün tutan, xalq arasında deyildiyi kimi «əsl ağsaqqal» adam olmalıdır. O, insanları səbirlə dinləməyi bacarmalı, onları qarşı-qarşıya oturdub mübahisə üzrə müzakirə açmağı təşkil etməyi bacarmalıdır. Burada mediatorun qərəzsizliyi, ədalətliliyi, hər iki tərəfin inam və etimadını qazanması başlıca şərtidir. Vasitəçi-mediator bitərəfliyini qoruyub saxlamalı, əvvəlcədən öz fikrini, qərarını elan etməməlidir. Ancaq danışmaq, razılaşma üçün şərait yaratmalıdır. Mediator hüquq, psixologiya, sosiologiya, konfliktologiya, etik prinsiplərə dair məlumatlı, hazırlıqlı şəxs olmalıdır.

Mediatorluq da bir sənətdir

Mediatorun rolu məcazi mənada kimyəvi reaksiyada katalizatorun oynadığı rola bənzəyir; özü tərəfsizliyini saxlamaqla konfliktin ən optimal, düzgün həllinin tapılmasına yardım edir. Tərəflərin sosial mövqeyi, şəxsi əxlaqi-mənəvi keyfiyyətləri mediator üçün heç bir fərq daşımamalı, hansısa birinin üstünlüyü mediasiyada hiss olunmamalı, heç kəsin hüququ pozulmamalıdır.

Mediatorluq hakimlik, vəkillik deyil, tərəflərdən hansınsa yox, bütövlükdə prosesə vasitəçilik edir. Mediator üçün əsas qarşı-qarşıya duran tərəflərin razılaşmasıdır. O, prosesdə yumor hissindən də istifadə etməli, əhval-ruhiyyəni yumşaltmalı, tərəflərin mövqeyindəki birləşdirici,

fərqli məqamların, maraqların uzlaşmasına çalışmalıdır. Əgər tərəfdaşın birinin prosesdə mediasiyaya, söhbətə hazır olmadığı aşkar olursa, onunla məşq etmək, fərdi işləmək də olar.

Bu müxtəlif formalarda ola bilər; tərəfləri növbə ilə dinləmək, təkliflərini eşitmək, situasiyanı aydınlaşdırmaq və s. Əgər tərəflərdən biri açıqdan-açığa öz səhv, qeyri-konstruktiv mövqeyində qalırsa, mediator bunu ona incəliklə çatdırmalıdır.

Mediatorun birinci işi mübahisənin mahiyyətini, tərəflərin mövqeyini diqqətlə öyrənmək, məsələni ən xırda detallarına qədər qiymətləndirməkdir. Mediasiyada mediator dinləyici rolunda çıxış etməli, hər cür emosiyadan kənar olmalıdır. Tərəflərin qarşılıqlı anlaşma, hörmət zəminində öz fikirlərini, istək və tələblərini ortaya qoymağa zəmin yaratmalıdır. Əgər mediator vəkil, hüquqşünasdırsa, heç bir halda qanun və hüquqla bağlı bilgilərini ortaya qoymamalı, mübahisənin mahiyyəti üzrə qanunların şərhindən, hüquqşünas məsləhətlərindən uzaq olmalıdır. «Bu düzgün deyil», «belə olmalıdır» və s. kimi deyimlərdən uzaq olmalıdır. Tərəflərdən birində azacıq da olsa, öz qərəzsizliyinə şübhə yeri qoymamalıdır. Mediator tam əmin olmalıdır ki, mübahisə edənlər razılaşmanın bütün bəndlərini, təfərrüatını aydın başa düşmüşlər. Bu, razılaşmanın etibarlı və daimi olmasını da şərtləndirən amildir.

Bəzən elə olur ki, mediator tərəflərə mediasiya prosesinin necə aparılması, başlanğıcdan sonuncu mərhələyədək başa salmalı olur. Bu maarifləndirici prosesdə mediator ona nail olmağı bacarmalıdır ki, tərəflər yalançı, saxta mövqedən çıxış etməsin, görüntü xatirinə danışıq aparmasın, real olmayan tələblərlə qarşısındakını şantaj edib qorxutmasın, razılaşmaya inamı qabaqcadan «dəfn» etməsin.

Bu mənada xarici ədəbiyyatda adətən mediatorların 5 tipi nümunə çəkilir: 3-cü hakim, münsif-arbitr, vasitəçi, köməkçi, müşahidəçi. Birinci ikisi avtoritar sayılır. Əgər təcili həll lazımdırsa, bu sərfəlidir. Yox əgər mübahisə kəskin xarakter almamışsa, təcili həll tələb olunmursa, sonrakılar qaneedicidir.

Mediasiyada əsas fiqur mediatorudur. Onun işi mübahisəni yaradan, doğuran bütün halların dinlənilib aşkara çıxarılmasından, mahiyyəti üzrə tərəflərin bunu qəbul etməsindən, konfliktin doğuran amilin, səbəbin müəyyən edilməsindən, münafiqlik tələflərin bir-biri ilə anlaşmasından, sonra konfliktin həlli yollarının ayırd edilməsindən ibarətdir. Bütün variantlar ortaya qoyulur, tərəfləri razı salan, onların könüllü qəbul etdiyi variant seçilir. Prosesdə mediatorun şəxsi bacarığı xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. O, dinləməyi, ziddiyyətin mahiyyətini qiymətləndirməyi, prosesi səbirlə təşkil etməyi, mübahisənin genişlənməsi, dərinləşməsinə yox, əhatə dairəsinin azaldılmasını bacarmalıdır.

Mediator elə qabiliyyətlərə malik olmalıdır ki, mübahisələrin məhkəmədənənar həllində həqiqətən də hakim, prokuror, vəkilin iştirakına heç bir lüzum olmadığını tərəflərə nümayiş etdirə bilsin. O, danışıqlarda çox mühüm olan proses yüngülləşdiricisi və məzmun yaradıcısı rollarına da malikdir.

Vasitəçilikdən istifadə edən bir çox insanlar bir müddət qarşılıqlı münasibətdə olduqları üçün vasitəçilik sadəcə qərar qəbul etmə prosesindən ibarət olmamalıdır. Əmələ gəlmiş konflikt idrakı və emosional dərəcələrdə həll edilməli olduğundan danışıqların məzmunu çox önəmlidir. Bu, tərəflərin nəticənin ədalətli olduğunu düşünüb-düşünmədiyini müəyyən edən bir qərar deyil, qərar qəbul etmə yoludur.

Ona görə də vasitəçi mediasiya prosesində elə bir inam mühiti yaratmalıdır ki, iştirakçılar onların səslərinin duyulduğunu və qarşı tərəfin onların münasibətini dərk etdiyini anlasınlar. Bu, vasitəçinin gördüyü yeganə iş deyil, həm də onun nəticələrin keyfiyyətinə təsir edəcək tərəflərlə birgə iş tərzidir. İnam, ədalət və iştirakçıların nəticələr üzərində nəzarəti tərəflərin ədalətdən, tərəflər arasında əlaqədən və vasitəçilik prosesinin nəticələrindən məmnun qalmasına səbəb olur. Əksər hallarda proses nəticədən daha vacib olur.

Mediasiyanın mübahisələrin tənzimlənmə metodu kimi uğurlu tətbiqi bu gün müxtəlif sahələrdə özünü doğruldur. Anqlo-sakson hüquq sisteminə malik olan ölkələrdə mediasiya zərurət nəticəsində yaranmışdır. Belə ki, məhkəmə prosesləri çox zaman tələb etməklə və baha başa gəlmiş halda, mediasiya mübahisələri məhkəmədənənar digər mübahisə həlli metodları ilə müqayisədə daha tez, səmərəli və ucuz həll etməyə imkan yaradır.

Bir proses kimi mediasiya qanun çərçivəsində şərtləndirilən, qərar çıxaran məhkəmələrdən fərqli olaraq tərəflərin daha çox şəxsi iştirakını tələb edir. Mediasiya prosesi zamanı tərəflər bir-birlərinin qarşılıqlı-əks maraq və fikirlərini tanımaqla və qəbul etməklə öz mənafeələrini müdafiə edirlər. Belə ki, mediator mediasiya prosesində özü bitərəf və neytral qalmaq şərti ilə, tərəfləri öncədən tutulmuş sərt mövqelərdən başlayaraq həm şəxsi, həm də oponentin maraqlarının formalaşması, dərk edilməsi, qəbul edilməsi və tanınması istiqamətində irəliləməyə doğru aparır.

Çox zaman məhz mediatorun sayəsində qarşı tərəf kifayət qədər səbirlə dinlənir və öz mövqeyini ifadə edə bilir. Mübahisə tərəfləri bir-birini məlumatlandırmaqla əldə etdikləri nəticəyə görə yalnız özləri məsuliyyət daşıyırlar. Bəzi ənənəvi məhkəmə baxışlarında olduğu kimi, onlar səmərəsiz danışıqlara və qənaətməyən nəticələrə görə məsuliyyəti başqalarının (hakimlərin, vəkillərin və ya arbitrajın) üzərinə qoya bilməzlər. Müəyyən zaman dairəsində mediasiya asanlıqla tərəflərin

tələblərinə uyğun təşkil edilə bilər və mübahisənin emosional aspektləri nəzərə alınmalıdır.

Konfliktlər və mübahisələr: yanaşma, həll

Konflikt vaxtaşırı hər hansı bir hadisə nəticəsində iki və ya daha artıq şəxs arasında düşüncədə, dəyərlərdə, prosedurlarda və ya baxışlarda yaranan ziddiyyətləri və ya fərqli məqsədləri əhatə edir. Biz konflikti emosional və idrakı səviyyələrdə qəbul edirik. Biz adətən konflikti neqativ hadisə kimi görürük: konflikt pisdir, konflikt insanlara bədbəxtlik və məyusluq gətirir və onun qarşısı alınmalıdır. Bütün bunların həqiqət ola biləcəyinə baxmayaraq, konflikt həyatın təbii prosesidir.

Birgə yaşayan, birgə işləyən və birgə əylənən hər hansı iki şəxs tədricən fikir müxtəlifliyi ilə və ya müəyyən bir konfliktlə üzləşə bilərlər. Cəmiyyət televiziya, kino sülhətləri, siyasi müzakirə və münasibətlər haqqındakı hadisələrin əsas mövzusunə çevrilən həll olunmamış, bəzən isə zorakı olan konfliktlərlə doludur. Konflikt ailə və icmalarda fərdlər və qruplar arasında da geniş yayılıb. Əksər insanlar konfliktlə gündəlik olaraq iş yerlərində və bürokratik strukturlarda üzləşir, çünki burada sahibkarlar, menecerlər, işçilər, müştərilər və biznes ortaqları rəqabətli, ziddiyyətli iş və məsuliyyət şəraitində işləyirlər.

Amerikanların ciddi konfliktlərə yanaşmasının tarixi paradigma modeli şəxsiyyət və onun hüquqları, müxalif mövqelərin inkişafı və müdafiəsi, məhkəmə sisteminin həqiqəti və ədaləti müəyyənləşdirməsinə inam əsasında qurulub. Digər mədəniyyətlərdə, paradigma cəmiyyətdə harmoniya saxlamaq və hökumətin qoyduğu qanun və siyasətə əməl etmək məqsədi ilə konflikti həll edə və ya qarşısını ala bilər. Tərəflərin hakimiyyət bölgüsündən asılı olmayaraq, bu paradigmalardan hər hansı biri tərəfləri onların həyatlarına təsir edə biləcək qərarların qəbulu prosesindən kənar qoya bilər.

Konfliktlərin həll edilməsi sahəsində işləyən insanlar ümumilikdə konfliktin səmərəli həllini dəstəkləyən bu başlıca prinsiplərlə razılaşırlar: fərdləri, qrupları, millətləri, dəyər və fikirləri əhatə edən konfliktlər qaçılmazdır.

Konflikt sülh yolu ilə ifadə və həll oluna bilər. İnsanların konfliktə münasibəti konfliktin nəticəsinin konstruktiv olub-olmadığını müəyyənləşdirir. Konfliktin könüllü həlli insanları və onların fərdi məsuliyyət hissini qüvvətləndirir. İnsanlar başqalarının onların əvəzinə verə biləcəyi qərarlardan daha yaxşı qərarlar verirlər.

Hər bir növ müxtəliflik konfliktin mənbəyi ola bilər. Eyni zamanda, o, dəyişiklik, yüksəliş və yaradıcılıq üçün imkanlar, başqa insanların və fərqli perspektivlərin daha yaxşı anlaşılmasını təmin edə bilər. Fərdlər və

qruplar arasında və ya təşkilatlarda konfliktə həll etmək üçün korporativ iş öhdəliyi cəmiyyətə əhəmiyyətli fayda verir.

Mütəxəssislərin fikrincə, konfliktə yanaşmanın ən azı beş yolu var.

İnkar etmə - hər hansı bir tərəf və ya hər iki tərəf sanki heç bir problem olmadığını qəbul edirlər və buna görə heç bir günah, əsəb və ya inciklik hissi keçirmirlər. Nəticədə bu hisslər vəziyyətin gərginləşməsinə, hər hansı bir tərəfin geri çəkilməsinə və ya əsas konflikt və neqativ hissləri həll olunmamış qoyacaq davranışlara apara bilər.

Konflikt kiçik olduqda və ya onu səmərəli şəkildə, vaxtında həll etmək mümkün olmadıqda, ondan imtina daha məqsədəuyğundur.

Üzləşmə - ümumilikdə qalib və məğlub mövqedən yaranır və aqressiv ola bilər. Hər bir şəxs, adətən digərlərinin hesabına qalib və haqlı olmaq istəyir. Əgər konflikt qeyri-bərabər mövqeli insanları əhatə edərsə, daha səlahiyyətli şəxs öz səlahiyyətlərindən istifadə etməklə, üzləşməni seçə bilər.

Əgər hər hansı bir tərəf daha aqressiv insana idarəçilik səlahiyyətini verərsə, üzləşmə qısa müddətə qalib üçün faydalı ola bilər. Bəzən üzləşmə hamı tərəfindən qəbul edilməmiş konfliktin həlli üçün vacib, hətta faydalı amil ola bilər.

Rəqabət - insanlar bəzən məhdud resurs, status və ya mükafatı qorumaq üçün qalib və məğlub mövqeləri vasitəsilə rəqabət aparırlar. Fərdi məqsədlər birinci dərəcəlidir və bəzən tərəflər öz fəaliyyət və nailiyyətlərini şişirdə və ya digərlərini tənqid edə bilirlər. Tərəflər qaydaları biləndə, prosesi qəbul edəndə və nəticələri başa düşəndə rəqabət səmimi və sağlam ola bilər.

Kompromis - bir və ya hər iki tərəf öz fikirlərini əks tərəfin qəbul etməsi istəyindən əl çəkəndə və ya hər iki tərəfin qəbul edəcəyi bir nəticəyə gəlmək istədikdə, razılaşma və ya problemin müzakirəsi kompromislə nəticələnə bilər.

Əməkdaşlıq və ya məsələnin həlli - diqqəti məsələnin həllinə cəmləyən insanlar konfliktə insani münasibətlərin təbii hissəsi kimi görməyə və prosesin əvvəlində nəzərə çarpmayan həll yollarını birgə axtarmağa meyillidirlər. Kimin haqlı və ya səhv olması az əhəmiyyət daşıyır. Məqsəd konfliktə cəlb olunan hər bir şəxs üçün qənaətbəxş həlli tapmaqdır.

Emosional səviyyədə, konfliktə olan insanlar adətən qərar qəbulu prosesi ilə qane olur və prosesdə aşağıdakı keyfiyyətlərin mövcud olduğu halda, məsələnin həlli üçün qərar qəbul etməyə meyilli olurlar:

1. Onlar problemlərinin dinləndiyini, başa düşüldüyünü hiss edirlər.
2. Başqalarının onlara etibar və hörmət etdiyini hiss edirlər.
3. Onlar prosesdə aktiv şəkildə iştirak edirlər və özünü idarə etmə hissəsinə malikdirlər.

4. Onlar məsələləri və qəbul edilmiş qərarların mahiyyətini başa düşürlər.
5. Onlar prosesin ədalətli aparıldığına inanırlar.

Əgər bu keyfiyyətlər mövcud deyilsə, ən azı bir tərəf qərarı rədd edə və ya nəticədən narazı ola bilər və konflikt nəticəsində tərəflər arasındakı münasibət gərgin olaraq qala bilər.

Mediatorun mübahisələrin həllində rolu

Vasitəçinin tərəfləri və ya prosesi dəstəkləmək səlahiyyəti olsa da, tərəflərin əvəzinə qərar vermək səlahiyyətinə malik deyil. Proses könüllü olduğuna görə, vasitəçinin səlahiyyəti birbaşa olaraq tərəflərin vasitəçiyə və prosesə inamına bağlıdır.

Vasitəçinin rolu aşağıdakılardır:

- problemin həlli üçün balanslaşdırılmış, təhlükəsiz və həvəsləndirici şərait yaratmaq;

- tərəflərə öz adlarından danışmaq və bir-birilərini dinləmək, məsələnin həlli üçün digər tərəfin nəyə ehtiyacı olduğunu nəzərdən keçirmək, mübahisələrin həll imkanlarını genişləndirmək imkanı yaratmaq;

- tərəflərə əsas məsələ və maraqları aydınlaşdırmağa kömək etmək, səhv tapmaq, irad tutmaq, kimin haqlı, kimin haqsız olduğunu araşdırmaqdan sonra, mübahisənin həllində ortaq məxrəcə gəlinməsinə, qanəedici həll yolu tapılmasına səy göstərmək;

- tərəflərə kömək edərkən fikir müxtəlifliyinə hörmət etmək və oxşar nöqtələri müəyyənləşdirmək;

- kiminsə haqlı olub-olmamağının araşdırılmasından çox, «sən də düz deyirsən, sən də» kimi maneəvərdən yararlanmaq;

- ağıllı müzakirə və problemin həlli üçün stimül yaratmaq;

- tərəflərin öz istəkləri ilə razılığa gəlmələrini təmin etmək, onlara maraqlarına uyğun suallar, təkliflər verilməsinə, təkrar mövqə bildirməsinə nail olmaq;

- açıq sualların verilməsi, oxşar nöqtələrin tapılması, ümumi razılıq məsələsinin sənəddə tərtibi və sair.

Bu da Eynşteynin sözüdür: «Problem şüurun hansı vəziyyətində yaranmışdırsa, həmin vəziyyətdə o problem həll oluna bilməz». Mediatorun birinci vəzifəsi də mübahisə, problemin həlli üçün normal, əlverişli mühit, ab-hava, psixoloji şərait yaratmaq, mənfi emosional düşüncəni, yanaşmanı dəyişdirməkdir. Təsadüfi deyildir ki, xarici ölkələrdə mediasiya kursları keçirilərkən ən çox diqqət mediatorların psixoloji hazırlığına yetirilir.

Mediasiya danışıqlarının pozisional danışıqlardan fərqi

Pozisional danışıqlarda

rəqabət hökm sürür
tərəflər bir-birinə qarşıdır
təqsirkar axtarılır
münasibətlərin gələcəyinə etinasızlıq,
əhəmiyyət verməmək
ünsiyyətdən qaçmaq
keçmişə əsaslanmaq
güclü tərəf qalib gəlir

Mediasiyada

əməkdaşlıq əhval-ruhiyyəsi
tərəflər problemə qarşıdır
həll yolu axtarılır
etimad, gələcək əməkdaşlığa
inam
ünsiyyətə açıqlıq
indiyə və gələcəyə baxmaq
məğlub yoxdur

Yaxşı mediator necə olur?

Müxtəlif inkişaf səviyyəsinə, mentalitetə malik cəmiyyətlər, eləcə də mübahisələrin müxtəlifliyi, xarakteri fərqli vasitəçilər tələb edir. Burda fərqli şəxsiyyət və təcrübənin mühüm yeri var. Lakin bəzi səciyyəvi fərqi xarakterlər və bacarıqlar vasitəçilikdə xüsusilə əhəmiyyətlidir.

- güclü ünsiyyət bacarığı, o cümlədən diqqətliklik;
- istiqamətləndirmə və üzləşdirmə, analitik təhlil bacarığı;
- yüksək emosional təmkin, maneə və göz yaşlarına qarşı dözümlülük;
- hörmət və inam, düzgünlük;
- problemlərin həllinə yaradıcı yanaşma;
- mübahisə edən tərəflər həll istiqamətində hərəkət etdikləri vaxt səbirli olmaq;
- mühakimə ilə razılaşmayanda nəzakətli olmaq, dinləmək mədəniyyəti;
- qərəzsizlik; öz fikir, reaksiya, prinsiplərini kənara qoymaq;
- təvazökarlıq, mübahisənin sən istədiyini qaydada həllinə can atmamaq.

Mediatorun hazırlığına dair tövsiyələr

1. İşlə bağlı istək, göstəriş, qeyd və müvafiq sənədləri nəzərdən keçir. Bütün informasiya və emosional narahatçılıqlara diqqət yetir. Məntiq, bəyanatlar, gözlənilən məhkəmə prosesi və tərəflərlə işləyərkən yarana biləcək potensial konfliktlər barəsində düşün.

2. Balansı yaratmaq, məsələləri müəyyənləşdirmək və ümumi razılığı əldə etmək üçün tərəflərlə birgə görüşməzdən əvvəl, müştərilərlə telefon əlaqəsi saxla və ya təklildə görüş.

3. Vasitəçilik mərkəzini, ehtiyac olduqda iştirakçılar ilə görüş yerini və vaxtını dəqiqləşdir, prosesə uşaq, şahid, vəkil gətirməməyi xahiş et.

4. Prosesə vasitəçilik formalarını və öz qeydlərini gətir.

5. Müştərilər gəlməzdən əvvəl, rahat və diqqət yayındırmayan şəraiti yaratmaq üçün vasitəçilik otağını, o cümlədən təkliddə görüşlər üçün ayrıca otağı hazırla. Oturacaqları, işığı, sakitliyi, fərdiliyi və rahatlığı nəzərə al - qəhvə və ya çay, su, salfet, şirniyyat tədarük etmək də yaxşı olar.

6. İş barəsində, öz hisslərin, sualların və ümidlərin barəsində düşün. Rahat olduğuna əmin ol və fikrini bir yerə toplayıb özünü prosesə hazırla. İş və tərəflər üçün açılış nitqini hazırla.

7. Başlanğıcda və proses zamanı sualları təhlil et, müştərilərə iştirak etdiklərinə və vasitəçilikdə göstərdikləri cəhdlərə görə təşəkkürünü bildir.

Tərəflərlə təkliddə görüşlər

Vasitəçilik prosesinin başlanğıcında hər bir tərəflə keçirilən təkliddə olan məxfi və qısa görüşlər tərəflə vasitəçi arasında inam yarada, problemlə sahələrin yoxlanmasına imkan yarada, razılıqdan irəli gələn hər hansı qüsuru aradan götürə bilər. Vasitəçi hər bir iştirakçının özünü rahat hiss etməsini təmin edir, onlara bəyanatın mətnini təqdim edir ki, vasitəçi digər tərəflə görüşdüyü müddətdə oxuyub tanış olsunlar. Adətən 10-15 dəqiqə kifayətdir. Vasitəçi hər iştirakçı ilə məhz bu qədər vaxt keçirməlidir.

Tərəflərlə ilk görüş

1. Danışıklarda iştirak edən hər iki tərəflə keçirəcəyiniz bu danışıklardan açılış nitqi üçün qeydlər götür.

2. Müştəriyə mühüm məsələlərin müzakirəsinə başlamazdan öncə bu qısamüddətli görüşün məxfiliyi və məqsədi ilə tanış olmağı məsləhət gör.

3. Müştəridən vasitəçilik prosesi haqqında nə düşündüyünü soruş. Hər hansı bir düzəlişin olması barədə soruş, onları təsdiqlə və qısa araşdırma apar. Məhsuldar ünsiyyətə mane olan, yaxud hər hansı tərəfi təhlükə altına atan hədə-qorxu və digər problemlərin olub-olmadığını yoxla.

4. Doldurulmuş, üzərində müştəri haqqında məlumat olan blankı istə və nəzərdən keçir.

5. Tərəflərin vasitəçi yanına gəlməyə necə qərar verdiklərini soruş.

6. Müştəridən digər tərəf, yaxud tərəflərlə olan münasibətlərini təsvir etməsini istə. Onlara münasibət qurmaq üçün necə kömək edə biləcəyini soruş.

7. Müştəri üçün bu müşavirədə nəyin vacib olduğunu soruş.

8. Hər iki müştəri ilə birgə görüşməzdən əvvəl, onların sənin tanımağını istədikləri başqa bir şəxsin olub-olmadığını soruş.

9. Bu müzakirə ilə bağlı nəyin açıqlana biləcəyini, nəyin isə məxfi qalmalı olduğunu müəyyənləşdir.

Vasitəçinin açılış nitqi

Açılış nitqi vasitəçilik prosesinin əvvəlində bütün tərəflərə vasitəçi tərəfindən verilən təqdimatdır. Adətən tərəflər bir-birləri ilə görüşməzdən əvvəl vasitəçi ilə təkliddə görüşürlər. Açılış nitqi prosesin mərhələlərini açıqlayır, məqsədini müəyyənləşdirir, prosesin necə davam edəcəyini aydınlaşdırır. Vasitəçi prosesin idarə edilməsini öz əlinə alır, masa arxasında oturan hər bir şəxslə tanış olur, həmçinin tərəflərə öz rəqiblərinə hörmətlə yanaşmağı və dinləməyi tövsiyə edir, onlar üçün bu imkanı yaradır.

- vasitəçi tərəflərin rolunu, o cümlədən prosesin mahiyyətini izah etməli;

- prosesin gedişini müəyyənləşdirməli;

- tərəflərin inamını qazanmalı;

- onlarda prosesə maraq oyandırılmalı və iştiraka dəvət etməli;

- tərəflərin proseslə bağlı öhdəliklərini təsdiqləməli;

- proses üzərində nəzarəti ələ almalıdır.

Tərəflər müstəqil olaraq vasitəçiliyi seçdikdə proses daha səmərəli olur. Hər hansı bir şəxs prosesi qurduqda və digəri bura cəlb olunmadıqda və ya tərəflər arasında inam daha az olduqda açılış nitqi xüsusilə əhəmiyyətlidir.

Açılış nitqi tərəfləri inandırma

lıdır ki, proses ədalətli və balanslaşdırılmış olacaq. Vasitəçinin tərəfləri alternativ həll yolunu tapmalarına həvəsləndirməsi onlara ümid verir. Açılış nitqi proseslə bağlı hər kəsi rahatlaşdırır və hər şeyə aydınlıq gətirə bilər.

Ona görə də çalışmaq lazımdır ki, açılış nitqi qısa olsun. Əsəbi və ya dilxor iştirakçılar həddən artıq çox informasiyanı qəbul etməyə bilərlər. Həmçinin, iştirakçılardan vasitəçiliklə bağlı əvvəlcədən onlara verilmiş informasiyanın hamısını yadda saxlamalarını gözləmək düzgün deyil.

Əgər prosesə əlavə vasitəçilər də cəlb olunmuşdursa, açılış nitqini bir neçə vasitəçi arasında bölüşdürmək və ya məlumatı təqdim etmək üçün bir vasitəçi və onun köməkçisini müəyyənləşdirmək olar. Vasitəçi açılış nitqini edərkən, onun aparıcı mediator-vasitəçi olması vurğulanmalıdır.

Adətən, mediasiyada vəkillərin rolu prosesə qədərdir: müştərilərinə həll yolları, sənədlərin toplanması, vasitəçinin seçilməsi, mübahisədə müştərisinin zəif və güclü cəhətlərinin qiymətləndirilməsi, mümkün nəticələr, maraqların ayırd edilməsi, razılıq sənədinin tərtibi, vergi, gömrük və sair kimi hüquqi bilgilər tələb edən mübahisələrdə yardım göstərmək və s.

AZƏRBAYCANDA MEDİASİYA: HÜQUQİ BAZA, TƏCRÜBƏ

Dünya birliyinin bərabərhüquqlu üzvü olan Azərbaycan Respublikasında insan hüquqlarının təminatını dövlətin əsas prioritet məqsədləri sırasına daxil etmiş 12 noyabr 1995-ci il tarixdə xalqın ümumxalq səsverməsi yolu ilə qəbul etdiyi Konstitusiyada insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının qorunması dövlətin ali məqsədi kimi təsbit olunmuşdur. Konstitusiyanın 24-cü maddəsinin I hissəsinə əsasən, hər kəsin doğulduğu andan toxunulmaz, pozulmaz və ayrılmaz hüquqları və azadlıqları vardır.

Konstitusiyanın III fəslə bütünlüklə insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarına həsr olunmuşdur. Demək olar ki, İnsan Hüquqları Ümumi Bəyannaməsi və insan hüquqlarına dair digər beynəlxalq-hüquqi aktlarda (Mülki və siyasi hüquqlar haqqında Beynəlxalq Pakt, İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında Avropa Konvensiyası və s.) müəyyən edilən əksər hüquq və azadlıqlar Konstitusiyada təsbit olunmuşdur. Azərbaycanda aparılan demokratik-hüquqi islahatlar insan hüquqlarının beynəlxalq prinsiplər əsasında müdafiəsi sahəsində mühüm irəliləyişlərin əldə edilməsinə şərait yaratmış, bu müddət ərzində ölkəmiz bir çox beynəlxalq konvensiyalara qoşulmuşdur ki, bunların da yarısından çoxu bilavasitə və ya dolayısı ilə insan hüquq və azadlıqları ilə bağlıdır.

Bu sahədə daha bir real addım insan hüquqları üzrə müvəkkil - Ombudsman institutunun yaradılmasıdır. Yarandığı vaxtdan Ombudsman öz fəaliyyətini yalnız dövlət orqanları ilə deyil, QHT-lərlə, ictimaiyyətlə, vətəndaş cəmiyyəti strukturları ilə səmərəli əməkdaşlıq şəraitində qurmağa da xüsusi diqqət yetirir. Bu əməkdaşlığı daha faydalı və məqsədyönlü etmək, müntəzəm davam etdirmək üçün 2003-cü ilin aprel ayında Ombudsmanın yanında müstəqil Ekspertlər Şurası yaradılmışdır. Ekspertlər Şurasında qeyri hökumət təşkilatları, vətəndaş cəmiyyətinin üzvləri də təmsil olunmuşlar. Şuranın fəaliyyəti ölkəmizdə insan hüquqlarının əsas istiqamətlərinin vəziyyəti üzrə təhlil edilməsinə, qanunvericiliyin, beynəlxalq konvensiyaların, ölkədaxili qanunların təkmilləşdirilməsi üzrə təkliflər hazırlanmasına, onların həyata

keçirilməsini dəyərləndirmək məqsədilə birgə monitorinqlər və tədbirlər həyata keçirilməsinə yönəlmişdir. Bu tədbirlər sırasına: «... 3. Ombudsman yanında insan hüquqlarının təmin olunmasına yardımçı olan və ictimai nəzarət funksiyalarını həyata keçirən « mediatorlar « (vasitəçilər) şəbəkəsinin yaradılması. Mediator (vasitəçi) vəzifəsinin icra hakimiyyəti orqanları, məhkəmə orqanları, bələdiyyələr, icmalarda yaranmasına nail olunması» barədə bənd də daxil edilmişdir.

Eyni zamanda Ombudsman Aparatının təşəbbüsü ilə mübahisələrin alternativ həlli üsullarına həsr olunmuş dəyirmi masa keçirilmiş, Ombudsmanın 2007-ci il üzrə hesabatında mübahisələrin dostcasına (vasitəçilik yolu ilə) həllinin mülki və iqtisadi hüquqların qorunmasında əhəmiyyəti vurğulanmışdır.

Beynəlxalq təşkilatlar da ölkəmizdə vətəndaş cəmiyyətinin inkişafına müsbət təsir edən mediasiyanın formalaşmasına laqeyd qalmamışlar. 2003-cü ilin noyabr ayında Azərbaycan Beynəlxalq Kommersiya Arbitraj Məhkəməsi (bundan sonra BKAM), Amerika Hüquqşünaslar Assosiasiyası Mərkəzi Avropa və Avrasiyada Hüquq Təşəbbüsü Layihəsi (ABA/CELLİ) və ATƏT mediasiya (vasitəçilik) mövzusunda təlim proqramının həyata keçirilməsini təmin etmişdir. 2005-ci ilin fevralında «Arbitraj: nəzəriyyə və praktika» mövzusunda 4 günlük ilk seminar-trening keçirilmişdir. Seminarın keçirilməsində məqsəd Azərbaycanda arbitraj sahəsində maarifləndirmə işinin aparılması, hüquqşünasların və arbitrajla maraqlanan digər şəxslərin bu sahədə biliklərinin artırılması, BKAM-ın gələcək fəaliyyətinin əsas istiqamətlərinin müəyyən edilməsi, diskussiyaların təşkili olmuşdur. Layihə çərçivəsində eyni zamanda BKAM və ABA/CELLİ-nin təşkilatçılığı ilə mediasiyaya dair kurslar da keçirilmişdir. Qeyd edək ki, bu seminar və kursların keçirilməsi təşəbbüsü də BKAM-a məxsusdur. Qurumun təşkilatçılığı ilə arbitraj və mediasiya üzrə tanınmış Amerika və Böyük Britaniyalı hüquqşünaslar dəvət olunmuş, onların mühazirələri dinlənilmiş, arbitr və mediator kadrlarının hazırlanmasında ilk addımlar atılmışdır.

15-18 may 2006-cı ildə Bakı şəhərində və 27-30 may 2006-cı ildə Şəki şəhərində keçirilən təlimlərdə respublikamızın bir çox bölgələrinin təmsilçiləri-vəkillər, hüquqşünaslar, iş adamları, müəllimlər, tələbələr də iştirak etmişlər. Təlimləri ABŞ-dan dəvət edilmiş ekspertlər Azərbaycan dilində aparmışlar. Proqramın sonunda iştirakçılara sertifikatlar verilmişdir.

Qeyri-hökumət təşkilatı olaraq, əsas məqsədi istehlakçıların hüququnu, ölkənin əmtəə bazarını insan həyatı və ətraf mühit üçün təhlükəli olan mal və xidmətlərdən qorumaq olan Azad İstehlakçılar

Birliyi (AİB) həm də əhali arasında istehlakçı hüquqları barədə maarifləndirmə işi aparır, bu prosesdə mediasiyaanın da tətbiqinə nail olmağa çalışır.

Avropa Komissiyasının və Avrasiya Fondunun maliyyələşdirdiyi iki illik layihə AİB-in 1998-ci ildən üzv olduğu Consumers International Təşkilatı ilə birlikdə işlənmiş və Azərbaycanda ilk dəfə olaraq mediasiya mərkəzlərinin yaradılmasını da nəzərdə tutmuşdur. Məqsəd istehlakçı, istehsalçı və satıcı münaqişələrinin qeyri-radikal yolla, yəni barışıq yolu ilə həll olunmasıdır. AİB-in mətbuatda gedən məlumatlarına görə, artıq AİB-də çoxsaylı istehlakçının pozulmuş hüquqlarının bərpası barədə ərizələrinə baxılıb və onlar mediasiya yolu ilə həll olunub.

Ölkəmizdə mübahisələrin məhkəmədənənar həlli üsullarının, o cümlədən mediasiya, eləcə də arbitraj ideyalarının elmi-nəzəri əsaslarının, bu sahədə mövcud olan beynəlxalq təcrübənin öyrənilməsi, təbliği, əməli tətbiqi, ilk növbədə 2002-ci ildə «International Commercial Arbitraton» Cəmiyyətinin (hazırda Azərbaycan Arbitraj və Mediasiya Mərkəzi) və 2003-cü ildə Azərbaycan Beynəlxalq Kommersiya Arbitraj Məhkəməsinin (BKAM) yaradılması və fəaliyyəti ilə bağlıdır. «International Commercial Arbitraton» Cəmiyyəti «Beynəlxalq Arbitraj haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun olaraq, 11 noyabr 2003-cü ildə Azərbaycan Beynəlxalq Kommersiya Arbitraj Məhkəməsinə təsis etmiş, BKAM-ın arbitrlərini seçmiş, BKAM-ın katibliyini və aparatını təşkil etmiş, BKAM-ın Əsasnaməsini təsdiq etmişdir. 2004-2007-ci illərdə müstəqil surətdə Azərbaycanda arbitraj ideyasının fəal təbliğatçısı olmuş BKAM Almaniya, Rumıniya, Misir, Türkiyə, Hindistan, Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri, İtaliya, Avstriya, Avstraliya, Ukrayna və s. kimi beynəlxalq arbitraj və mediasiya sahəsində zəngin təcrübəsi olan ölkələrdə fəaliyyət göstərən analoji qurumlarla qarşılıqlı əməkdaşlıq sazişləri bağlamış, hazırda da müxtəlif formatda bu əlaqələrini inkişaf etdirir. Qurumun arbitrləri bir sıra xarici ölkələrdə keçirilən beynəlxalq konfranslarda iştirak etməklə yanaşı, məzmunlu məruzələrlə də çıxış etmiş, mübahisələrin alternativ həlli üsulları sahəsində ölkəmizdə yaranmaqda olan təcrübə diqqətə çatdırılmış, maraqla qarşılanmışdır. Bütün bunlar barədə «ARBİTRAJ» qəzetinin səhifələrində müntəzəm informasiyalar, hüquqi mövzuda mütəxəssis məqalələri verilmişdir.

Azərbaycan Beynəlxalq Kommersiya Arbitraj Məhkəməsinin arbitrləri arasında Türkiyə, Almaniya, Avstriya, Hindistan və başqa ölkələrdə yaxşı tanınmış hüquqşünaslar, alimlər, mütəxəssislər də vardır.

2008-ci ildə Ədliyyə Nazirliyi tərəfindən dövlət qeydiyyatına alınmış Hüquqi İslahatlara Yardım Mərkəzi (HIYM) İctimai Birliyinin

təsisçiliyi ilə, hüquq varisliyi qaydasında yenidən dövlət qeydiyyatına alınmaqla, adı dəyişdirilərək hazırda «Azərbaycan Arbitraj və Mediasiya Mərkəzi» adlanan «International Commercial Arbitration» Cəmiyyəti 2003-2008-ci illərdə beynəlxalq arbitraj sahəsində 3 kitab, 5 broşür (Azərbaycan, ingilis və rus dillərində) buraxmış, öz daxili imkanları hesabına «ARBİTRAJ» qəzetini nəşr etdirmişdir. Mübahisələrin məhkəmədən kənar həlli üsullarından biri olan arbitraj haqqında ana dilimizdə ilk mənbələrdən olan tanınmış hüquqşünas Vidadi Mirkamalın «Arbitraj sazişi» kitabı da (Bakı 2005) AAMM-in varisi olduğu «International Commercial Arbitration» Cəmiyyəti tərəfindən nəşr olunmuşdur.

Azərbaycan Arbitraj və Mediasiya Mərkəzinin əməkdaşları tərəfindən beynəlxalq təcrübəyə və milli qanunvericilik bazasına əsaslanmaqla «Mediasiya (vasitəçilik) haqqında» Qanun layihəsi hazırlamışdır.

Mübahisələrin alternativ həlli üsullarının nəzəri və təcrübi məsələləri ilə məşğul olan Azərbaycan Arbitraj və Mediasiya Mərkəzinin təsisçiliyi ilə yaradılmış Bakı Mediasiya və Barışıq Xidməti və «Alyans-konsaltinq» qrupuna daxil olan Alyans-Mediasiya Mərkəzi aşağıdakı vəzifələrin həyata keçirilməsini özünün prioritet məqsədləri kimi müəyyən etmişdir:

- mülki hüquq münasibətlərindən irəli gələn, xüsusən sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan yerli və xarici subyektlər arasında yaranmış mübahisələrin məhkəmədən kənar alternativ həlli ilə məşğul olmaq;

- bu üsulların əhəmiyyəti və səmərəsi barədə maarifləndirmə işləri aparmaq,

- ictimai müzakirələr, seminar və treninqlərin təşkili, kitab, broşür və qəzet nəşri ilə bu üsullar barədə cəmiyyətin, sahibkarların məlumatlandırılmasına çalışmaq;

- nüfuzlu şəxsləri mediatorluğa cəlb etmək, mediatorlar siyahısını genişləndirmək, onların hazırlığını artırmaq;

- beynəlxalq təcrübəni öyrənmək, xarici mediasiya institutları ilə sıx əlaqələr qurmaq, mövcud münasibətləri genişləndirmək,

- dövlət orqanları ilə, kommertiya subyektləri, o cümlədən, hüquq şirkətləri ilə əməkdaşlığa xüsusi diqqət yetirmək,

- qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsi üçün elmi-nəzəri, hüquqi cəhətdən əsaslandırılmış təkliflərlə çıxış etmək və s.

Adı çəkilən qurumlar qısa zamanda ölkəmizdə mübahisələrin məhkəmədən kənar həlli üsullarının reallığa çevrilməsində əhəmiyyətli işlər görmüşlər.

Mediasiya vasitəsilə həll olunmuş işlərin sırasında həm yerli, həm də xarici iş adamları və fiziki şəxslərin arasında yaranmış mübahisələri misal göstərmək olar.

1 milyon dollarlıq mübahisə barışıqla həll olundu

1 milyon ABŞ dolları məbləğində pul tələbi ilə bağlı olan, xarici və yerli iş adamları arasında yaranmış iqtisadi mübahisə, onların təsisçisi olduğu bir neçə müəssisəni də əhatə etmişdi. İş üzrə ayrı-ayrı məhkəmələrdə bir neçə dəfə proseslər keçirilmiş, bu və ya digər tərəfin xeyrinə məhkəmə aktları qəbul olunmuşdu. Qeyd edək ki, hər iki tərəf əvvəllər çox yaxın münasibətdə və işgüzar əlaqədə olmuş iş adamlarıdır.

2007-ci ildə tərəflər arasındakı mübahisənin apellyasiya instansiyası məhkəməsində baxılması gedişatında xarici iş adamının nümayəndəsi qismində işə qoşulmuş bu sətirlərin müəllifinin təşəbbüsü ilə tərəflər arasında danışıqlar başlanmışdır. Barışıq əldə olunması üçün danışıqların getdiyi ərəfədə işin məhkəmə araşdırılması tərəflərin vəsatətləri ilə dayandırılmış, tərəflər üçün əlverişli şərait yaradılmaqla, mübahisənin həlli yolları axtarılmışa başlanmışdı. Qısa müddət ərzində vasitəçinin iştirakı ilə aparılan danışıqlar nəticəsində xarici iş adamı cənab B. ilə yerli iş adamı cənab M. arasında mübahisənin barışıq yolu ilə həllinə dair saziş imzalanmışdır. Barışıq sazişi məhkəmə tərəfindən təsdiq edilmiş, mübahisəyə dair işin icraatına xitam verilmişdir.

Hər iki tərəf imzalanan sazişin şərtlərini könüllü icra edərək, aralarında yaranmış mübahisənin birdəfəlik və köklü həllinə doğru zəruri qarşılıqlı addımları atmışlar.

96 məhkəmə aktından sonra barışıq sazişi

Digər bir misalda bəhs edəcəyimiz iş Azərbaycanda bir çox məhkəmə orqanlarına və hüquqşünaslara kifayət qədər tanışdır. Müəyyən səbəblərdən tərəflərin şəxsiyyətini və mübahisənin predmetini açıqlamırıq. Lakin işin halları ilə bağlı qeyd olunanlar real faktlara əsaslanır.

Üç qardaşın təsisçiliyi ilə hətta, xarici ölkələrdə də fəaliyyət göstərən müəssisə ilə vaxtilə həmin müəssisənin və qardaşların şəriki olmuş qadın iş adamı arasında yaranmış mübahisə uzun illərdən bəri davam edirdi. 1990-cı illərin ortalarından təxminən 2000-ci ilədək birgə biznes fəaliyyəti göstərən şəriklər arasında yaranmış mübahisə üzrə respublikanın müxtəlif məhkəmə orqanları tərəfindən ayrı-ayrı vaxtlarda 96 məhkəmə aktı qəbul olunmuşdu. Tərəflər arasındakı mübahisəyə birinci instansiyadan başlamış Ali Məhkəmənin Plenumuna qədər dəfələrlə baxılmışdı. İş o yerə çatırdı ki, apellyasiya və kassasiya

instansiyası məhkəmələrində növbəti məhkəmə baxışını keçirmək üçün kollegiya formalaşdırmaq mümkün olmurdu. Demək olar ki, bu məhkəmələrin az qala bütün hakimləri sözügedən mübahisəyə bu və ya digər vaxtlarda baxmışdı.

Hər növbəti məhkəmə aktı qəbul olunduqdan sonra tərəflər arasındakı münasibətlər daha da gərginləşir, biri-birinə qarşı yeni iddia tələbləri və yeni arqumentlərlə çıxış edirdilər. Tərəflər arasında münasibətlər o qədər gərginləşmişdi ki, qadın iş adamının şikayəti əsasında mübahisə tərəfi olan qardaşlardan ikisi müxtəlif vaxtlarda cinayət əməlinə təqsirləndirilərək həbs edilmişdi. Eyni zamanda, qarşı tərəfin şikayəti əsasında hüquq-mühafizə orqanları tərəfindən həmin qadın və onun oğlu barəsində cinayət işi başlanmışdı. Tərəflər arasında yaranmış mülki mübahisə artıq öz xarakterindən çıxaraq, düşmənçilik səviyyəsinə çatmışdı. İqtisadi mübahisənin tərəfləri biri-birini öz həyatlarına qəsd etmək cəhdində və digər ağır cinayətlərdə belə günahlandırıldılar. 7 ilə yaxın davam edən məhkəmə çəkişmələri və yuxarıda göstərilən hərəkətlər nəticəsində, demək olar ki, hər iki tərəfin işgüzar fəaliyyəti iflic vəziyyətə düşmüş, biznes fəaliyyətləri tamamilə dayanmış və tərəflər demək olar ki, müflis olmaq həddinə qədər gəlib çıxmışdılar. Artıq tərəflər arasındakı iqtisadi mübahisə şəxsi düşmənçilik həddinə çatmış, onların hər biri ailə üzvlərinin və özlərinin təhlükəsizliyinin təmin olunması xahişi ilə hüquq-mühafizə orqanlarına müraciət edirdilər.

Belə bir şəraitdə yenə də bu sətirlərin müəllifinin təşəbbüsü ilə, xeyli müzakirələrdən sonra, nəhayət ki, tərəfləri bir masa arxasında yığmaq mümkün oldu. Əlbəttə ki, neçə illər ərzində məhkəmə çəkişmələri davam edən və münasibətləri şəxsi düşmənçilik həddinə qədər gərginləşən tərəfləri barışdırmaq heç də asan olmadı. Qarşılıqlı ittihamlar, gileylər, hədə-qorxular, qisas hisslərini aradan qaldırmaq müəyyən vaxt və böyük zəhmət tələb edirdi. Lakin bütün çətinliklərə baxmayaraq, tərəflər arasında barışıq yaratmaq cəhdi uğurla nəticələndi. Cəmi bir neçə görüşdən sonra tərəflər özləri də qarşılıqlı çəkişmələrə son qoyulmasını və barışıq yaradılmasını arzuladıqlarını səmimi etiraf edirdilər.

Adətən, belə vəziyyətlərdə bu və ya digər tərəfin çətinliyi bunda olur ki, ilk addımı kim atsın. Təbii ki, hər hansı tərəf öz təşəbbüsü ilə ilk addımı atmaq istəmir, guya, mübarizədə təslim olmaq kimi anlaşılar deyər, belə addımdan çəkinir. Məhz belə vəziyyətlərdə vasitəçinin ağıllı və hər iki tərəfi qane edən mövqeyi tərəflərin köməyinə gəlir. Sözügedən işdə də bu sətirlərin müəllifi olan vasitəçinin təşəbbüsü tərəfləri bir araya gəlməyə və barışıq yollarını müzakirəyə sövq etdi. Əldə olunan barışıq sazişi nəticəsində həmin vaxta qədər olan bütün məhkəmə işlərinə xitam verildi

və hər iki tərəfi qane edən şərtlərlə tərəflər öz aralarındakı problemi həll etdilər. İş üzrə məhkəmə icraatlarına tam xitam verilməklə yanaşı, tərəflər biri-birinə qarşı bütün ittihamlardan əl çəkdilər.

Xüsusilə qeyd etmək yerinə düşər ki, barışıqdan sonra həmin şəxslər yenidən 7 il əvvəl olduğu kimi, birgə işbirliyi qurmaq barədə razılığa gəlmişlər, bu gün də onların arasındakı münasibət dostluq və işgüzar tərəfdaşlıq kontekstində davam edir.

Məhkəmə qərarlarından sonra da barışmaq mümkündür

Növbəti misalda isə iddia predmetini milyonlarla ABŞ dolları təşkil edən bir mübahisənin mediasiya vasitəsilə həllindən bəhs ediləcəkdir.

Bakıda tanınmış və kifayət qədər zəngin iş adamları 3 il əvvələ qədər sıx işgüzar münasibətlərdə olmuşlar. Yaranmış mübahisənin predmeti Bakı şəhərinin mərkəzində bir neçə qeyri-yaşayış sahəsinin, kotteclərin, ofis mərkəzlərinin, torpaq sahələrinin, yeni tikilmiş evlərdə mənzillərin alqı-satqısı, nağd pul verilməsi ilə bağlı olmuşdur.

Tərəflər arasında mövcud olmuş mübahisə üzrə bir neçə məhkəmə orqanında işlərə baxılmış, Bakının Suraxanı, Əzizbəyov, Nəsimi, Səbail rayon məhkəmələrində iş üzrə qətnamələr qəbul olunmuşdu. Ayrı-ayrı mübahisələr üzrə birinci instansiya məhkəmələrində qəbul olunmuş qətnamələr apellyasiya və kassasiya instansiyasında dəyişdirilmədən saxlanılmışdı. Məhkəmələr tərəflər arasında faktiki mövcud olmuş girov münasibətlərini onlar arasında rəsmiləşdirilmiş alqı-satqı müqavilələrindən irəli gələn mübahisə kimi qiymətləndirmiş, sözügedən müqavilələri etibarsız saysa da tərəflər arasındakı girova dair qaydaları tətbiq etməmişdilər. Son vaxtlara qədər mübahisənin bəzi epizodları üzrə apellyasiya instansiyası məhkəməsində çəkişmə davam edirdi.

İş üzrə qəbul olunmuş məhkəmə aktları qanuni qüvvəsində olmasına baxmayaraq, tərəflər arasında danışıqlar aparılmasının zəruriliyini dərk edərək, bu sətirlərin müəllifi danışıqların aparılması təşəbbüsü ilə çıxış etmişdir. Vasitəçi tərəfləri, artıq məhkəmə qərarlarının olmasına baxmayaraq, aralarındakı münasibətin danışıqlar yolu ilə həll edilməsinin zəruriliyinə inandırdıqdan sonra onların bir masa arxasına əyləşərək müzakirə aparmalarına nail oldu. Təsəvvür edin ki, bir tərəfdə, demək olar ki, bütün məhkəmə proseslərini udmuş, digər tərəfdə isə məhkəmə proseslərini uduzmuş şəxs, aralarında olan gərginliyə baxmayaraq, bir masa arxasına əyləşərək, mübahisəni yenidən araşdırmağa başlayırlar. Hər iki tərəf, hətta, xeyrinə məhkəmə qərarları qəbul olunmuş iş adamı, mövqeyinin haqlı olmadığını səmimi dərk etdikdən sonra, vəziyyətdən

çıxış yolları barədə razılığa gəldilər. Tərəflərin səmimi etiraflarından məlum oldu ki, məhkəmə proseslərində alqı-satqı kimi dəyərləndirilən müqavilələr əslində girov münasibətlərindən irəli gəlmişdir. Təxminən 30 milyon ABŞ dolları dəyərində pulun təminatı kimi girov qoyulmuş yuxarıda sadalanan obyektlərin əsl həqiqətdə alqı-satqı predmeti olmadığı, xeyrinə məhkəmə qərarları çıxmış tərəfin səmimi etirafı ilə bir daha sübut olundu.

Mediatorun vasitəçiliyi ilə aparılan danışıqlar nəticəsində tərəflər, məhkəmə qərarlarının mövcudluğuna baxmayaraq, barışıq sazişi bağlamış və uzun müddət məhkəmə çəkişməsinə səbəb olmuş münasibətləri öz razılaşıqları kimi, ədalətlə həll etmişlər. Hazırda həmin şəxslər, yenə də aralarındakı işgüzar münasibətləri bərpa edərək, hətta, Azərbaycan Respublikasının hüduqlarından kənar da birgə biznes layihələrinin həyata keçirilməsinə başlamışlar.

Birinci instansiya məhkəməsində barışıq daha səmərəlidir

Mediasiya təcrübəsindən olan digər misala nəzər salaq. İstehsalat kommərsiya fəaliyyəti ilə məşğul olan firma ilə zavod arasında yaranmış mübahisə firmanın zavoda icarəyə verdiyi avadanlıqların geri alınması tələbi ilə bağlı olmuşdur. İddia tələbinə birinci instansiya məhkəməsində baxıldığı ərafədə cavabdehin nümayəndəsi olan bu sətirlərin müəllifinin təşəbbüsü ilə tərəflər arasında danışıqlara başlanılmışdır.

Məhkəməyə iddia ərizəsi verilməzdən əvvəl xeyli müddət ərzində tərəflər arasında razılıq əldə edilməsinin mümkünsüzlüyünə baxmayaraq, vasitəçinin iştirakı ilə aparılan danışıqlar qısa müddət ərzində səmərə vermiş və tərəflər işi barışıqla həll etmək barədə razılığa gəlmişlər. Tərəflər arasında imzalanmış barışıq sazişinə əsasən icarə obyekti olan avadanlıqlar alqı-satqı edilmiş, bundan hər iki tərəf razı qalmışdır.

Barışıq sazişi məhkəmə tərəfindən təsdiq olunmuş və məhkəmənin qərarı ilə işin icraatına xitam verilmişdir.

Bəzən qonşuların da vasitəçiyə ehtiyacı olur

Digər bir misal isə ayrı-ayrı şəxslər arasında tez-tez yaranan mülki mübahisə ilə bağlıdır. Bakı şəhərinin mərkəzində yaşayan iki qonşu - E. və M. arasında E.-nin mənzilindən M.-in mənzilinə su axıdılması ilə bağlı mübahisə yaranmışdı. 2006-cı ildən əmələ gəlmiş mübahisəli vəziyyət qonşular arasında münasibətləri gərginləşdirmiş, yerli orqanların məsələyə müdaxiləsi də nəticəsiz qalmışdı. Bir binada eyni blokda yaşayan qonşular bir-birlərini görməsinlər deyərək, hətta, məhkəməyə özləri getmir, vəkilin xidmətindən istifadə edirdilər.

Mənzilinə ondan yuxarı mərtəbədə yaşayan E.-nin mənzilindən su axıdılması ilə əlaqədar külli miqdarda maddi və mənəvi zərər dəydiyini iddia edən M. məhkəməyə müraciət etmişdir. Birinci instansiya məhkəməsi iddia tələbini təmin etmişdir. E. birinci instansiya məhkəməsinin qətnaməsindən apellyasiya şikayəti vermişdir. Tərəflər arasında münasibətin gərginliyinə baxmayaraq, işin apellyasiya məhkəməsində baxılması ərəfəsində prosesə qoşulmuş cavabdehin nümayəndəsi, Azərbaycan Arbitraj və Mediasiya Mərkəzinin əməkdaşı hüquqşünas Habil İsgəndərov onların barışdırılmasına təşəbbüs göstərərək vasitəçilik etmişdir. İşin baxılması müvəqqəti dayandırılmış, təxminən 3 saata yaxın müddətdə, N.Abdullayev və H.İsgəndərovun vasitəçiliyi ilə aparılan danışıqlar nəticəsində tərəflər öz aralarında razılığa gəlmiş və son illərdə ilk dəfə olaraq mehriban qonşular kimi bir yerdə evlərinə yollanmışlar. Ertəsi gün tərəflərin razılaşdığı şərtlərlə barışıq sazişi imzalanaraq məhkəməyə təqdim edilmiş və apellyasiya instansiyası məhkəməsinin qərarı ilə işin icraatına xitam verilmişdir.

Azərbaycan Arbitraj və Mediasiya Mərkəzinin və Alyans Mediasiya Mərkəzinin fəaliyyətindən son dövrlərdə mübahisələrin məhkəmədən kənar alternativ üsullarla həll edilməsi sahəsində onlarca misal gətirmək olar. Yuxarıda sadalanan və digər real həyat faktlarının təhlili göstərir ki, Azərbaycanda fiziki və hüquqi şəxslər öz aralarında yaranmış mübahisələri işin istənilən mərhələsində barışıq yolu ilə həll etməyə meylli olurlar. Sadəcə, bu məsələdə təcrübəli və peşəkar vasitəçilərin iştirakı, tərəfləri bir araya gətirmək bacarığı və səriştəsi tələb olunur.

Təcrübə göstərir ki, müəyyən zaman keçdikdən sonra hüquqşünasların və digər peşə sahiblərinin səyi ilə mübahisələrin məhkəmədən kənar alternativ üsullarla həll olunmasının üstünlükləri daha artıq dərk ediləcək və mediasiya bir üsul kimi cəmiyyətdə populyarlıq qazanacaqdır.

Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyi və mediasiya

Azərbaycan Respublikasının əmək qanunvericiliyində mübahisələrin barışdırıcı üsullarla həlli yolları nəzərdə tutulmuşdur. Azərbaycan Respublikası Əmək Məcəlləsinin 265-ci maddəsində (Kollektiv əmək mübahisələri həllinin barışdırıcı üsulları) belə üsullardan 3-ü müəyyən edilmişdir:

- razılaşdırıcı komissiya;*
- vasitəçi;*
- əmək arbitraji.*

Tərəflər bu üsullardan birindən və ya hamısından, yaxud mübahisənin daha tez həllinə səbəb ola biləcək digər üsuldan istifadə edilməsi barədə öz aralarında razılığa gələ bilərlər. Əldə edilmiş razılıq protokolla rəsmiləşdirilir.

Kollektiv əmək mübahisələrinə vasitəçinin iştirakı ilə baxılması (maddə 267) üçün sözügedən qanunda aşağıdakı tələblər müəyyən edilir:

1. Vasitəçi tərəflərin qarşılıqlı razılığı ilə mübahisələrin nəticələrində marağı olmayan yüksək ixtisaslı və nüfuzlu şəxslərdən müəyyən edilir. Vasitəçi işəgötürəndən əmək mübahisələrinə dair lazımı sənəd və materialları götürmək hüququna malikdir. O, tərəflərin mövqelərinin barışdırılması variantlarını hazırlayıb tərəflərə təqdim edir, sonra onun müzakirəsini tərəflərin iştirakı ilə təşkil edir. Təklif olunan variantlardan hər hansı biri bəyənildikdə mübahisə həmin variant əsasında həll olunmuş hesab edilir və bu barədə protokol tərtib edilir. Əgər təklif olunan variantlardan heç biri qəbul edilmirsə, bu halda da fikir ayrılığı haqqında protokol tərtib olunur.

Göründüyü kimi, mübahisənin mediasiya yolu ilə həlli qanunvericilikdə kifayət qədər aydın göstərilmişdir. Həm də vasitəçinin öz missiyasını yerinə yetirməsi üçün onun iş yerində əmək haqqı saxlanmaqla 10 gün işdən ayrılmaq hüququ vardır.

Mülki mübahisələrə baxılmasında vasitəçilik

Azərbaycan Respublikasının Mülki Prosesual Məcəlləsində də mübahisələrin barışıq yolu ilə həlli imkanları müəyyən edilmişdir.

Sözügedən Məcəllənin 14-cü maddəsinin 3-cü bəndində deyilir:

Məhkəmə tərəflərə məhkəmə baxışını barışıq sazişi ilə tamamlamağı təklif etməyə haqlıdır və tərəflər qanunda nəzərdə tutulan hallar istisna edilməklə, iddianı etiraf edə və yaxud ondan imtina edə bilər.

Eynilə, MPM-in 183-cü maddəsində göstərilir ki, məhkəməyə sədrlik edən işdə iştirak edən şəxslərə onların prosesual hüquq və vəzifələrini izah edir, habelə tərəflərə, mübahisəni həll etmək üçün onların münisflər məhkəməsinə müraciət etmək hüquqlarını və bu cür hərəkətin nəticələrini izah edir.

İddiəçinin iddiadan imtina etməsi, iddia tələbinin dəyişdirilməsi, cavabdehin iddianı etiraf etməsi və ya tərəflərin barışıq sazişi şərtləri məhkəmə iclasının protokoluna yazılır və protokolu müvafiq surətdə iddiaçı, cavabdeh və ya hər iki tərəf imzalayır. İddiadan imtina etmə, iddianın dəyişdirilməsi, cavabdehin iddianı etiraf etməsi və ya tərəflərin barışıq sazişi, bu hərəkətlərin nəticəsi aydın surətdə şərh olunan,

məhkəməyə göndərilən yazılı ərizələrdə ifadə olunmalıdır. İddiaçı iddiadan imtina etdikdə və bu, məhkəmə tərəfindən təsdiq edildikdə və ya tərəflərin barışıq sazişi təsdiq edildikdə, məhkəmə bu barədə qərardadla eyni zamanda iş üzrə icraata xitam verir. Tərəflərin məhkəmə tərəfindən təsdiq edilən barışıq sazişinin şərtləri qərardadda göstərməlidir (maddə 191).

MPM-nin 261-ci maddəsində bu hal iş üzrə icraata xitam verilməsinə əsas verən amillərdən biri kimi müəyyən edilmiş və sözügedən maddədə eyni tərəflər arasında, eyni predmet barəsində və eyni əsaslar üzrə məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş qətnaməsi və ya iddiaçının iddiadan imtina etməsi və ya tərəflərin barışıq sazişinin təsdiq olunması ilə əlaqədar iş üzrə icraatın xitam edilməsi haqqında məhkəmənin qərardadı olduğu təqdirdə, iş üzrə icraata xitam verilməli olduğu təsbit olunmuşdur.

Mülki mübahisələrə vasitəçinin iştirakı ilə baxılması proseduru da MPM-də aydın şərh edilmişdir və bu üsuldən məhkəmə təcrübəsində də istifadə olunur.

**AZƏRBAYCAN ARBİTRAJ
VƏ MEDIASIYA MƏRKƏZİ y a n ı n d a
AZƏRBAYCAN BEYNƏLXALQ KOMMERSIYA
ARBİTRAJ MƏHKƏMƏSİNİN**

Ə S A S N A M Ə S İ

**«INTERNATIONAL COMMERCIAL
ARBITRATION» CƏMIYYƏTİNİN¹
Ümumi Yığıncağının «11» noyabr 2003-cü il
tarixli qərarı ilə təsdiq edilmişdir.**

Sədr N.Y.Abdullayev

**AZƏRBAYCAN ARBİTRAJ
VƏ MEDIASIYA MƏRKƏZİ y a n ı n d a**

**AZƏRBAYCAN BEYNƏLXALQ KOMMERSIYA
ARBİTRAJ MƏHKƏMƏSİNİN**

Ə S A S N A M Ə S İ

Bu Əsasnamə məhkəməyə aid olan mübahisələrin müqavilə və ya tərəflərin Sazişi ilə nəzərdə tutulan hallarda, pozulmuş və mübahisə edilən məsələlərin həll edilməsi məqsədilə

AZƏRBAYCAN ARBİTRAJ VƏ MEDIASIYA MƏRKƏZİ yanında yaradılmış «Azərbaycan Beynəlxalq Kommersiya Arbitraj Məhkəməsi»nin səlahiyyətlərinin təşkilini, funksiyalarını, strukturunu, işlərə baxılma qaydasını, qərarların qəbulu və icraya yönəldilməsi məsələlərini, ayrı-ayrı hallarda hərəkət qaydalarını, digər münasibətlərin hüquqi əsaslarını tənzimləyir.

¹ 21 may 2008-ci ildən "International Commercial Arbitration" Cəmiyyəti Hüquqi İslahatlara Yardım Mərkəzi İctimai Birliyinin təsisçiliyi ilə, hüquq varisliyi qaydasında yenidən dövlət qeydiyyatına alınmaqla adı dəyişdirilərək hazırda Azərbaycan Arbitraj və Mediasiya Mərkəzi adlanır.

I FƏSİL

ÜMUMİ MÜDDƏALAR

Maddə 1. Məhkəmənin səlahiyyətləri

1. «Azərbaycan Beynəlxalq Kommersiya Arbitraj Məhkəməsi» (bundan sonra – BKAM) 18 noyabr 1999-cu il tarixli «Beynəlxalq arbitraj haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununa əsasən öz fəaliyyətini könüllülük əsasında həyata keçirən müstəqil, daimi fəaliyyət göstərən arbitraj təşkilatıdır (münsiflər məhkəməsidir).

2. BKAM-a tərəflərin razılığı ilə xarici ticarət və beynəlxalq iqtisadi əlaqələrin digər növlərinin həyata keçirilməsindən yaranan müqavilə və digər mülki-hüquqi münasibətlərə dair mübahisələr (əgər tərəflərdən ən azı birinin kommersiya müəssisəsi xaricdə yerləşirsə), həmçinin, Azərbaycan Respublikasının ərazisində yaradılmış xarici investisiyalı və beynəlxalq birlik və təşkilatların öz aralarında və ya onların iştirakçıları arasında mövcud olan mübahisələr, eləcə də onlarla Azərbaycan Respublikasının digər hüquq subyektləri arasındakı mübahisələr verilə bilər.

Mülki-hüquqi münasibətlərdən yaranan mübahisələrə, xüsusilə, malların alqı-satqısına (çatdırılmasına), işlərin həll edilməsinə, xidmətlərin göstərilməsinə, malların və (və ya) xidmətlərin mübadiləsinə, malların və sərnişinlərin daşınmasına, ticarət nümayəndəliyinə və vasitəçiliyinə, icarəyə (lizinqə), elmi-texniki mübadiləyə, yaradıcılıq fəaliyyətinin digər nəticələrinin mübadiləsinə, sənaye və digər obyektlərin yaradılmasına, lisenziyalı əməliyyatlara, investisiyalara, kredit-hesablaşma əməliyyatlarına, sığortaya (təkrar sığortaya), müştərək sahibkarlığa, sənaye və sahibkarlıq kooperasiyasının digər formalarına dair münasibətlərdən yaranmış mübahisələr və s. kommersiya münasibətlərindən irəli gələn mübahisələr BKAM-ın həllinə verilə bilər.

3. BKAM mübahisələrə, tərəflər arasında yaranmış və ya yarana biləcək mübahisələrin həlli üçün yazılı Saziş və ya müqavilə qeyd-şərti olduqda, hazırkı Əsasnaməyə uyğun olaraq baxır.

4. BKAM aşağıdakı hallarda beynəlxalq səlahiyyətlərə malik hesab edilir:

4.1. İşdə iştirak edən tərəflərdən hər hansı biri xarici şəxs olarsa və onun Azərbaycan Respublikasında yaşayış yeri, yaxud olduğu yer, yaxud da adətən gəldiyi yer olarsa;

4.2. Arbitraj razılaşması (arbitraj Sazişi) bağlananda onun tərəflərinin müəssisələri ayrı-ayrı dövlətlərdə yerləşmiş olarsa;

4.3. Aşağıdakı yerlərdən biri tərəflərin öz müəssisələrinin olduğu dövlətin hüdudlarından kənarında yerləşmiş olarsa:

➤ arbitrajın yeri – əgər bu yer arbitraj Sazişində və yaxud ona uyğun müəyyən edilmişdirsə;

➤ ticarət və kommersiya münasibətlərindən irəli gələn öhdəliklərin əsas hissəsinin icra edilməli olduğu hər hansı yer və yaxud mübahisə predmetinin sıx əlaqəli olduğu yer ;

4.4. Arbitraj Sazişinin predmeti bir necə dövlətlə əlaqəli olduqda və tərəflərin bu barədə razılığı varsa.

Maddə 2. Mübahisənin BKAM-a verilməsi barədə Saziş

1. **Arbitraj Sazişi** - tərəflər arasında hər hansı bir məsələ barədə yaranmış və ya yarana biləcək bütün və ya müəyyən mübahisələrin, onların müqavilə xarakteri daşıyıb-daşımamasından asılı olmayaraq, arbitrajə verilməsi haqqında tərəflərin razılığıdır. Saziş müqavilədə arbitraj qeyd-şərti (əlavə bir müddəə şəklində) və ya ayrıca bir Saziş şəklində bağlanıla bilər. Saziş yazılı şəkildə bağlanılır.

2. Mübahisənin BKAM-a verilməsinə dair Saziş - tərəflərin imzaladığı sənəddə öz əksini taparsa, yaxud bu razılaşmanı təsbit etməyi imkan verən məktubların mübadiləsi yolu ilə, teletayp, teleqraf və ya digər elektron rabitəsi vasitələrindən istifadə etməklə məlumat verilsə, yazılı şəkildə bağlanmış hesab edilir. Arbitraj qeyd-şərtinə müqavilədə istinad edilməsi Arbitraj Sazişi hesab olunur, bu şərtlə ki, müqavilə yazılı şəkildə bağlanmışdır və bu istinad həmin qeyd-şərti müqavilənin bir hissəsinə çevirir.

3. Bu maddənin 1-ci və 2-ci hissələri ilə nəzərdə tutulmuş normalara əməl edilmədikdə, Saziş bağlanılmamış hesab edilir.

4. BKAM tərəfindən müqavilənin etibarsız hesab edilməsi, mübahisənin BKAM-a verilməsi barədə Sazişin etibarsız hesab edilməsinə səbəb olmur.

5. Əgər iddiaçı tərəfindən BKAM-a iddia ərizəsi, cavabdehdən isə iddia ərizəsinə rəy verilibsə, mübahisənin BKAM-a baxılmasına verilməsi haqqında razılaşma bağlanmış hesab olunur.

Maddə 3. Etiraz hüququndan imtina etmə

Tərəf, bu Əsasnamənin hər hansı müddəasının yerinə yetirilməsinin mümkünsüzlüyü və ya arbitraj sazişinin hər hansı tələbinə əməl edilməməsi barədə məlumatlı olmasına baxmayaraq arbitraj prosesində iştirak edərsə və buna 15 gün ərzində öz etirazını bildirmirsə, həmin tərəf özünün etiraz hüququndan imtina etmiş sayılır.

Maddə 4. Arbitraj araşdırmasının əsasları

BKAM öz vəzifəsini həyata keçirərkən müstəqildir və heç kimdən asılı deyildir.

BKAM-ın arbitrləri (hakimləri) baxdıqları mübahisəli işdə tərəflərin nümayəndəsi kimi çıxış edə bilməzlər.

BKAM-da mübahisələrin həlli tərəflərin hüquq bərabərliyi prinsipi əsasında həyata keçirilir.

Tərəflərin hər biri öz mövqeyini bildirmək və hüquqlarını müdafiə etmək üçün bərabər hüquqlara malikdir.

Maddə 5. Arbitraj araşdırmasının iştirakçıları

İşdə iştirak edən tərəflər və üçüncü şəxslər iştirakçı hesab olunurlar. Arbitraj araşdırmasının tərəfləri hüquqi şəxslər və ya hüquqi şəxs yaratmadan sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan fiziki şəxslərdir.

Özünün mənafeyi naminə iddia qaldırmış hüquqi şəxslər və hüquqi şəxs yaratmadan sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan fiziki şəxslər iddiaçı hesab olunurlar.

İddia tələbinin yönəldiyi hüquqi şəxslər və hüquqi şəxs yaratmadan sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan şəxslər cavabdeh hesab olunurlar.

Məhkəmə aktı ilə mənafeyinə toxunulan hər hansı bir şəxs tərəflərin razılığı ilə üçüncü şəxs qismində işə cəlb edilə bilər.

Maddə 6. İşdə iştirak edən şəxslərin hüquq və vəzifələri

İşdə iştirak edən şəxslər bu Əsasnamə və qanunvericiliklə onlara verilmiş prosessual hüquqlardan vicdanla istifadə etməyə borcludurlar.

İşdə iştirak edən şəxslər işin materialları ilə tanış olmaq, onlardan çıxarışlar etmək və surət çıxarmaq, etirazlar vermək, sübutlar təqdim etmək və onların tədqiqində iştirak etmək, işdə iştirak edən digər şəxslərə, şahidlərə, ekspertlərə və mütəxəssislərə suallar vermək, vəsatətlər, o cümlədən əlavə sübutların tələb edilməsi barədə vəsatətlər vermək, məhkəməyə şifahi və yazılı izahatlar vermək, məhkəmə prosesinin gedişi vaxtı ortaya çıxan bütün məsələlər barədə dəlillər gətirmək, işdə iştirak edən digər şəxslərin vəsatət və dəlillərinə etiraz etmək, məhkəmə qərarlarından, tərəflərin Sazişində nəzərdə tutulduğu hallarda məhkəmə qətnaməsindən Rəyasət Heyətinə şikayət etmək və sair hüquqlara malikdirlər.

Maddə 7. Mübahisəyə baxılmaq imkanının olmaması barədə məsələnin BKAM tərəfindən həll edilməsi

Mübahisənin BKAM-a verilməsi barədə Sazişin olması və ya etibarlılığı məsələsini BKAM müstəqil surətdə həll edir. BKAM tərəflərin Sazişinin mövcud olmadığını və ya etibarsız olduğunu müəyyən etdiyi hallarda mübahisə həll edilmək üçün aiddiyyatı məhkəməyə verilə bilər.

Maddə 8. Dövlət müdaxiləsinin hüdudları

«Beynəlxalq arbitraj haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununda nəzərdə tutulmuş hallar istisna olmaqla, bu Əsasnamə ilə tənzimlənən məsələlərə heç bir məhkəmə müdaxiləsinə yol verilmir.

Maddə 9. Konfidensiallıq

Məhkəmə arbitrləri (hakimləri), katibliyin əməkdaşları və məruzəçilər məhkəmə araşdırması üçün alınmış bütün məlumatları gizli saxlamağa borcludurlar.

Maddə 10. BKAM-ın yerləşdiyi və məhkəmə iclaslarının keçirildiyi yerlər

1. BKAM Bakı şəhərində yerləşir.
2. Tərəflər məhkəmə iclaslarının Azərbaycan Respublikasının istənilən ərazisində keçirilməsi üçün razılaşa bilərlər. Bu halda Bakı şəhərindən kənarında keçirilən məhkəmə iclaslarının əlavə xərclərinin ödənilməsi mübahisə edən tərəflərin üzərinə düşür. BKAM tərəflərdən bu xərclərin qabaqcadan ödənilməsinə və ya ödənilməsinə dair təminat verilməsini tələb edə bilər.
3. Zərurət olduqda, BKAM-ın sədrinin razılığı ilə Arbitraj Kollegiyası və ya işə təkbaşına baxan arbitr Azərbaycan Respublikasının istənilən ərazisində məhkəmə iclasını keçirə bilər.

Maddə 11. Sənədlərin təqdim edilmə qaydası

1. Əgər BKAM-ın məsul katibi tərəfindən başqa zəruri hal təyin edilmirsə, Arbitraj araşdırmalarının başlanmasına və həll edilməsinə aid bütün sənədləri tərəflər BKAM-a 5 nüsxədə təqdim edirlər. Mübahisəyə təkbaşına arbitr baxırsa, sənədlər 3 nüsxədə təqdim edilməlidir.
2. Bu maddənin 1-ci bəndində göstərilən sənədlər, yazılı sübutlar istisna olmaqla, müqavilə tərtib edilən dildə və yaxud Azərbaycan dilində təqdim edilir. BKAM öz təşəbbüsü və ya tərəflərin birinin xahişinə əsasən digər tərəfdən təqdim edilən sənədlərin Azərbaycan dilinə tərcüməsini və ya həmin tərcümənin tərəfin öz hesabına təmin edilməsini tələb edə bilər.

Maddə 12. İşə baxılma dili

İşə Azərbaycan dilində baxılır. BKAM tərəflərin razılığı ilə işə başqa dildə də baxa bilər. Əgər tərəf məhkəmə iclası aparılan dili bilmirsə, BKAM tərəfin xahişi ilə və tərəfin öz hesabına onu tərcüməçi ilə təmin edir.

Maddə 13. Araşdırmanın müddəti

BKAM işin araşdırılmasını mümkün qədər, Arbitraj Kollegiyasının (və yaxud təkbaşına arbitrin seçilməsi və ya təyin edilməsi) bu Əsasnaməyə uyğun olaraq təşkil edildiyi andan 90 gün müddətində başa çatdırmalıdır. Zərurət olduqda Arbitraj Kollegiyası (və ya işə təkbaşına baxan arbitr) bu müddəti artıra bilər.

Maddə 14. Sənədlərin göndərilməsi və ya verilməsi

1. BKAM-ın katibliyi işə dair bütün sənədləri tərəflərin göstərdiyi ünvanlara göndərir. Tərəflər əvvəl göstərdikləri ünvanların dəyişilməsi haqqında BKAM-a dərhal məlumat verməlidirlər.
2. İddia ərizələri, iddia üzrə izahatlar, göndərişlər, arbitraj qətnamələri, qərarları və qəraradları, bildirişlər sifariş məktubu vasitəsilə və ya belə məlumatların çatdırılmasının digər formalarına uyğun olaraq qeydiyyatdan keçirilmək şərtilə göndərilir.
3. Digər sənədlər sifarişli və ya sadə məktub vasitəsilə, xəbərdarlıq və bildiriş isə teleqrafla, teletaypla, telefaksla tərəflərin göstərdiyi ünvana (və ya nömrələrə) göndərilə bilər.
4. Yuxarıda qeyd edilən sənədlərdən hər hansı biri tərəflərin özlərinə iltizam alınmaqla verilə bilər.
5. Hər hansı yazılı məlumat tərəfə şəxsən və ya onun müəssisəsinə və ya onun yaşayış yeri üzrə və yaxud poçt ünvanına çatdırılıbsa, o, alınmış hesab edilir. Əgər bu cür qaydada yazılı məlumat müəssisənin məlum olan axırıncı ünvanına və ya tərəfin yaşayış yerinə, yaxud onun poçt ünvanına sifarişli məktubla, yaxud belə məlumatların çatdırılmasının digər formalarına uyğun olaraq qeydiyyatdan keçirmək şərtilə çatdırılıbsa, o, alınmış sayılır.
6. Bu maddənin 5-ci bəndinə əsasən məlumat çatdırıldığı gün alınmış hesab edilir.

Maddə 15. Tətbiq olunan hüquq

1. BKAM mübahisələri, tərəflərin razılığı ilə müəyyən olunmuş, tətbiq edilən maddi hüquq normaları əsasında həll edir. Belə razılaşma olmadıqda isə BKAM tətbiq olunmasını mümkün saydığı kollizion normalara əsaslanan hüququ rəhbər tutur.
2. BKAM arbitraj araşdırmasında bu Əsasnaməni rəhbər tutur. Lakin bu Əsasnamə və tərəflərin razılığı ilə tənzimlənməyən məsələlərin həllində BKAM tərəflərin hər birinə öz mənafeələrini qorumaq imkanı verməklə və tərəflərə bərabər münasibət göstərməklə, beynəlxalq arbitraj haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyini əsas götürməklə müvafiq hesab etdiyi qaydada işin araşdırılmasını aparır.

II FƏSİL

TƏŞKİLATI PRİNSİPLƏR

Maddə 16. Arbitrlər

1. Arbitrlər, hazırki Əsasnaməyə əsasən, BKAM-ın səlahiyyətlərinə aid olan mübahisələrin həlli sahəsində lazımi xüsusi biliklərə malik olan şəxslər sırasından seçilirlər. Arbitr funksiyasını yerinə yetirən şəxs iştirakı nəzərdə tutulan mübahisə ilə bağlı onun qərəzsizliyinə və müstəqilliyinə əsaslı şübhələr gətirə bilən bütün hallar barədə BKAM-a məlumat verməlidir (əgər arbitre arbitraj araşdırmaları zamanı belə hallar məlum olarsa, o, bu haqda dərhal BKAM-ı məlumatlandırmalıdır).

2. BKAM-ın arbitrlərinin adı, atasının adı və soyadı, təhsili və iş yeri, elmi dərəcəsi və rütbəsi, ixtisası göstərilməklə, 5 il müddətinə arbitrlərin siyahısı (gələcəkdə – arbitrlərin siyahısı) Azərbaycan Arbitraj və Mediasiya Mərkəzinin Ali Orqanı tərəfindən təsdiq olunur.

Arbitrlərin siyahısı hər bir maraqlı şəxsin sorğusuna əsasən BKAM-ın katibliyi tərəfindən təqdim edilir.

3. Arbitrlərin funksiyalarını siyahıya daxil edilməyən şəxslər də yerinə yetirə bilirlər.

4. Arbitr (hakim) öz funksiyasını yerinə yetirə bilmədikdə və ya layiqincə yerinə yetirmədikdə və yaxud Arbitrlərin Etik Kodeksinin tələblərinə riayət etmədikdə Rəyasət Heyətinin təqdimatına əsasən Azərbaycan Arbitraj və Mediasiya Mərkəzinin Ali Orqanı tərəfindən vaxtından əvvəl arbitrlərin siyahısından xaric edilir.

Maddə 17. BKAM-ın sədri və sədrin müavinləri

1. BKAM-ın sədri Azərbaycan Arbitraj və Mediasiya Mərkəzinin Ali Orqanı tərəfindən, onun müavinləri arbitrlərin siyahısına daxil edilən şəxslərin iştirakı ilə keçirilən ümumi iclasda 5 il müddətinə seçilirlər.

2. BKAM-ın sədri BKAM-ı ölkə daxilində və xaricdə təmsil edir.

3. BKAM-ın sədri Əsasnamədə nəzərdə tutulan funksiyaları yerinə yetirir.

4. BKAM-ın sədr müavinlərinin funksiyalarını BKAM-ın sədri müəyyən edir.

BKAM-ın sədri öz funksiyalarını yerinə yetirə bilmədikdə onun funksiyalarını BKAM-ın sədrinin birinci müavini, o olmadıqda isə, BKAM-ın sədrinin təyinatına əsasən müavinlərindən biri yerinə yetirir.

Maddə 18. BKAM-ın Rəyasət Heyəti

1. BKAM-ın Rəyasət Heyətinin tərkibi 7 nəfərdən ibarətdir. BKAM-ın Rəyasət Heyətinin tərkibinə BKAM-ın sədri, onun müavinləri, arbitrlərin siyahısına daxil edilən şəxslərin iştirakı ilə ümumi iclasda seçilmiş arbitrlərin üç üzvü daxildirlər. BKAM-ın sədri BKAM-ın Rəyasət Heyətinin sədridir.

2. BKAM-ın Rəyasət Heyəti hazırkı Əsasnamə ilə səlahiyyətlərinə aid olan məsələləri həll edir, arbitraj təcrübəsini təhlil edir, BKAM-ın fəaliyyəti ilə bağlı məlumatların yayılması, BKAM-ın beynəlxalq əlaqələri və fəaliyyətinin digər məsələlərinə baxır. Rəyasət Heyətinin iclaslarında BKAM-ın məsul katibi məşvərətçi səsvermə hüququ ilə iştirak edir.

3. Rəyasət Heyətində sədr səsvermədə iştirak edir və axıncı səs verir. Səslər bərabər olduqda sədrin səsi həlledicidir. Rəyasət Heyətinin qərarlarının icrası BKAM-ın sədri tərəfindən həyata keçirilir.

Bu Əsasnamənin 52-ci maddəsində nəzərdə tutulan hallar istisna olmaqla, Rəyasət Heyətinin qərarları, səsvermədə Rəyasət Heyətinin üzvlərinin yarısından çoxunun iştirakı şərti ilə, sadə səs çoxluğu ilə qəbul edilir. Rəyasət Heyətinin qərarı protokolla rəsmiləşdirilir. Rəyasət Heyətinin katibi funksiyalarını BKAM-ın məsul katibi yerinə yetirir.

Rəyasət Heyətinin iclasları 3 ayda bir dəfədən az olmayaraq keçirilir. Növbədənəknar iclaslar Rəyasət Heyətinin hər bir üzvünün təşəbbüsü ilə çağırıla bilər. Rəyasət Heyətinin iclaslarına BKAM-ın sədri sədrlik edir.

Rəyasət Heyətinin iclaslarına arbitrlər və digər şəxslər dəvət edilə bilərlər.

Rəyasət Heyətinin üzvü müzakirə edilən məsələ üzrə bitərəf qala bilməz.

Rəyasət Heyətinin iclasında müzakirəyə çıxarılan məsələlər barədə Rəyasət Heyətinin üzvlərinə Rəyasət Heyətinin iclaslarına 10 gün qalmış məlumat verilir.

4. Arbitraj Kollegiyasının və ya işə təkbəşinə baxan arbitrin çıxardığı qətnamə və qərarlardan verilən şikayətlərə bu Əsasnamənin 52-ci maddəsinin müddəalarına əsasən baxılır.

Maddə 19. Məruzəçilər

1. BKAM-ın sədri arbitraj araşdırmaları başlanan hər bir iş üzrə işi Arbitraj Kollegiyasına və ya işə təkbəşinə baxan arbitrə məruzə edən, iş üzrə məhkəmə iclas protokolunu yazan, Arbitraj Kollegiyasının iclaslarında iştirak edən və onun tapşırıqlarını yerinə yetirən məruzəçi təyin edir. Məruzəçi Arbitraj Kollegiyasının yaradılmasına qədər arbitraj araşdırmalarına aid olan, həmçinin, arbitraj araşdırmaları zamanı işə təkbəşinə baxan arbitrin və ya Arbitraj Kollegiyasının, BKAM-ın sədrinin və ya BKAM-ın məsul katibinin tapşırıqlarını yerinə yetirir.

2. Məruzəçilərin siyahısı 5 il müddətinə BKAM-ın sədri tərəfindən təsdiq edilir. Məruzəçilərin siyahısına ali hüquq təhsili olan və bir qayda olaraq, xarici dilləri bilən şəxslər daxil edirlər.

Maddə 20. Katiblik

1. Katiblik hazırki Əsasnaməyə əsasən BKAM-ın fəaliyyətini təmin etmək üçün zəruri olan funksiyaları həyata keçirir. Katibliyə BKAM-ın Sədri ilə razılaşdırılaraq AZƏRBAYCAN ARBİTRAJ VƏ MEDİASİYA MƏRKƏZİNİN təyin etdiyi məsul katib başçılıq edir.

2. BKAM-ın məsul katibi ilə müavini, həmçinin, katibliyin digər işçiləri arasında iş bölgüsünü BKAM-ın məsul katibi aparır.

3. Katiblik BKAM-da işlərin baxılması ilə bağlı funksiyaların həyata keçirilməsində BKAM-ın Sədrinə tabe olur.

III FƏSİL

FUNKSIONAL PRİNSİPLƏR

1. ARBİTRAJ ARAŞDIRMASININ BAŞLANMASI

Maddə 21. İddianın verilməsi (təqdim olunması)

1. BKAM-a iddia ərizəsi verildikdə arbitraj araşdırması başlanılır.

2. BKAM-a iddia ərizəsi verildiyi tarix onun təqdim olunduğu gün, iddia ərizəsi poçt vasitəsi ilə göndərilərsə – göndərilən sənəddəki poçtun ştamp tarixi hesab olunur.

Maddə 22. İddia ərizəsinin məzmunu

İddia ərizəsində aşağıdakılar göstərməlidir:

a) tərəflərin adları, ünvanları və digər rekvizitləri;

b) iddia tələbi;

c) BKAM-ın səlahiyyətlərinin əsasları;

ç) iddiaçının faktiki və hüquqi vəziyyətinə istinad edərək iddia tələbinin izahı və həmin vəziyyətin əsaslandığı sübutların təsdiq edilməsi;

d) iddianın qiyməti;

e) iddiaçı tərəfindən seçilən arbitrin və ehtiyat arbitrin adı, soyadı və yaxud arbitrin və ehtiyat arbitrin BKAM-ın sədri tərəfindən təyin edilməsi xahişi;

j) iddia ərizəsinə əlavə edilən sənədlərin siyahısı;

h) iddiaçının imzası.

Maddə 23. İddianın qiyməti

1. İddianın qiyməti aşağıdakı qaydada müəyyən edilir:

- a) pul tələbinə dair iddia – tələb olunan məbləğlə;
- b) əmlak tələbinə dair iddia – tələb olunan əmlakın dəyəri ilə;
- c) hüquqi münasibətlərin tanınmasına dair iddia – iddianın təqdim olunduğu anda hüquqi münasibətlərin obyektinin dəyəri ilə;
- ç) hansısa hərəkət və hərəkətsizliyə dair iddia – iddiaçının əmlak maraqları haqda əldə olunmuş məlumat əsasında. İddia ərizəsində iddia tələbi və ya tələbin bir hissəsi pul xarakteri daşmadığı hallarda da, iddiaçı iddianın məbləğini göstərməlidir.

2. Bir neçə tələbdən ibarət olan iddiada, hər tələbin məbləği ayrıca müəyyənləşdirilməlidir. Bu halda iddia qiyməti bütün tələblərin ümumi məbləği ilə müəyyən edilir.

3. Əgər iddiaçı iddianın qiymətini düzgün müəyyənləşdirməyibsə, BKAM öz təşəbbüsü ilə və ya cavabdehin tələbi ilə əldə olunan məlumatlara əsasən iddianın qiymətini müəyyən edir.

Maddə 24. İddia ərizəsində çatışmazlığın aradan qaldırılması

1. İddia ərizəsi hazırkı Əsasnamənin 22-ci maddəsində nəzərdə tutulan tələblərə uyğun olmadığı halda, BKAM-ın məsul katibi iddiaçıya iddia ərizəsində olan çatışmazlığı aradan qaldırmağı təklif edir.

Çatışmazlıq təklif edilən vaxtdan 1 ay müddətindən gec olmayaraq aradan qaldırılmalıdır.

2. İddiaçı iddia ərizəsində çatışmazlıqların aradan qaldırılması təklifinə əməl etməyərək onları aradan qaldırmadan işin baxılmasına təkid edirsə, BKAM iş üzrə qətnamə və ya araşdırmanın dayandırılması barədə qərar çıxara bilər.

Maddə 25. Arbitraj araşdırmasının xərcləri

1. İddiaçı iddia ərizəsini və yaxud tələbin təmin edilməsinə dair vəsatəti təqdim edərkən qeydiyyat rüsumu ödəməlidir. Qeydiyyat rüsumu ödənilənə qədər iddia və ya vəsatət verilməmiş hesab edilir. Qeydiyyat rüsumu geri qaytarılmır.

2. İddiaçı hər iddia üçün avansla arbitraj rüsumu ödəməlidir. İddiaçı tərəfindən iddia ərizəsi verilərkən avans məbləği qeydiyyat rüsumu hesab edilir.

Arbitraj rüsumunun avansı ödənilənə qədər iddia üzrə arbitraj araşdırması aparılmır və iş hərəkətsiz qalır.

3. Qeydiyyat və arbitraj rüsumlarının məbləği, ödənilməsi və müəyyənləşdirilməsi, həmçinin, arbitraj araşdırmasına dair digər xərclərin ödənilməsi qaydaları, hazırkı Əsasnamənin ayrılmaz hissəsi olan «Arbitraj xərcləri və rüsumları haqqında» Əsasnamə ilə müəyyən edilir.

2. İŞİN ARAŞDIRMAYA HAZIRLANMASI

Maddə 26. Cavabdehin bildirişi və onun arbitr seçməsi

1. BKAM-ın məsul katibi cavabdehi iddia ərizəsi barədə məlumatlandırır, iddia ərizəsinin surətini və ona əlavə edilmiş sənədləri cavabdehə göndərir. Bu zaman məsul katib cavabdehə aldığı iddia ərizəsinə və sübutlara dair öz yazılı izahatının 20 gün müddətində BKAM-a təqdim edilməsini təklif edir.

2. Cavabdeh iddia ərizəsinin surətini aldığı gündən 20 gün müddətində seçdiyi arbitrin və ehtiyat arbitrin adlarını və soyadlarını və ya arbitrin və ehtiyat arbitrinin BKAM-ın Sədri tərəfindən təyin edilməsinə dair xahişini bildirməlidir.

Maddə 27. Arbitraj Kollegiyasının yaradılması

1. Əgər tərəflərin arasında işə təkbaşına arbitrin baxmasına dair razılıq yoxdursa, 3 arbitrdən ibarət Arbitraj Kollegiyası yaranır. Əsasnamədə göstərilən Arbitraj Kollegiyasının funksiyaları təkbaşına arbitrə də aiddir.

2. Əgər cavabdeh arbitr və ehtiyat arbitrini, hazırkı Əsasnamənin 26-cı maddəsinin 2-ci bəndində nəzərdə tutulan müddətdə seçməzsə, BKAM-ın Sədri onun əvəzinə arbitrlər siyahısından arbitri və ehtiyat arbitri təyin edir.

3. Tərəflərin seçdiyi və ya BKAM-ın Sədrinin təyin etdiyi arbitrlər, arbitrlər siyahısından Arbitraj Kollegiyasının sədrini seçirlər. Eyni qayda ilə onlar Arbitraj Kollegiyasının ehtiyat sədrini də seçə bilərlər.

Əgər arbitrlər ikinci arbitrin seçilməsi və ya təyin edilməsindən keçən 15 gün müddətində Arbitraj Kollegiyasının sədrini seçməsələr, BKAM Sədri tərəfindən arbitrlər siyahısından Arbitraj Kollegiyasının sədri təyin edilir. Eyni qayda ilə BKAM-ın Sədri Arbitraj Kollegiyasının ehtiyat sədrini seçə bilər.

4. İki və artıq iddiaçı və ya cavabdehlər olduqda, iddiaçılar və cavabdehlərdən hər biri bir arbitr və hər biri bir ehtiyat arbitri seçirlər. Onlar həmçinin, arbitr və ehtiyat arbitrlərin onların əvəzinə BKAM-ın Sədri tərəfindən təyin edilməsini xahiş edə bilərlər. İddiaçılar və cavabdehlər arasında 20 gün müddətində razılaşma olmazsa, arbitr və ehtiyat arbitri arbitrlər siyahısından BKAM-ın Sədri tərəfindən təyin edirlər.

Göstərilən müddət iki və ya daha artıq iddiaçı və ya cavabdeh tərəfindən bir arbitr və bir ehtiyat arbitrinin seçilməsi zərurəti məlum olduğu andan hesablanmağa başlayır.

Maddə 28. Təkbəşinə arbitrin seçilməsi və təyin edilməsi

Əgər tərəflərin razılığı ilə işə təkbəşinə arbitr baxırsa, təkbəşinə arbitr və ehtiyat təkbəşinə arbitr tərəflərin razılığı ilə seçilir. Onlar, həmçinin, təkbəşinə arbitrin və ehtiyat təkbəşinə arbitrin BKAM-ın Sədri tərəfindən təyin edilməsini də xahiş edə bilərlər. Tərəflər 20 gün ərzində razılığa gələ bilmədikdə, təkbəşinə arbitr və ehtiyat təkbəşinə arbitr arbitrlər siyahısından BKAM-ın Sədri tərəfindən təyin edilirlər.

Maddə 29. Araşdırmalara hazırlıq

1. Arbitraj Kollegiyası işin araşdırmaya hazırlanması vəziyyətini yoxlayır və zəruri halda, hazırlıq üçün əlavə tədbirlər görür, xüsusilə, tərəflərdən yazılı şəkildə izahatlar, sübutlar və digər əlavə sənədlər tələb edir. Əgər işin araşdırmaya hazırlanması üçün əlavə tədbirlər görülürsə, bunun üçün müəyyən müddət təyin edilir.
2. Arbitraj Kollegiyasının sədri BKAM-ın məsul katibinə işin araşdırılması və hazırlanması üçün əlavə tapşırıqlar verə bilər. O, həmçinin, ona tərəflərin məhkəmə baxışına çağırılması üçün tapşırıqlar verə bilər.

Maddə 30. Tərəflərin şifahi işəbaxma haqqında məlumatlandırılması

1. Şifahi işəbaxmanın vaxtı və yeri haqqında çağırış vərəqəsi tərəflərə elə qaydada göndərilməlidir ki, hər bir tərəfin hazırlıq və şifahi işəbaxmaya gəlməsi üçün 30 gün müddəti olmalıdır. Tərəflərin razılığı ilə bu müddət azaldıla bilər.
2. Əgər növbəti şifahi işəbaxma zərurəti varsa, Arbitraj Kollegiyası konkret imkanları nəzərə alıb, onun keçirilməsini təyin edir.

Maddə 31. Arbitrə, ekspertə və tərcüməçiyə etiraz

1. Tərəflərin hər birinin, Arbitraj Kollegiyasının sədrinə və ya təkbəşinə arbitrə, əgər onların qərəzsizliyi və müstəqilliyi barədə əsaslı şübhələr doğura bilən hallar varsa, xüsusilə, əgər onların şəxsən, birbaşa və yaxud dolayısı ilə işin həllində maraqlı olduqları müəyyən edilirsə, onlara etiraz etmək hüquqları vardır. Tərəfin etirazın səbəbini göstərən yazılı ərizəsini, tərəf Arbitraj Kollegiyasının təşkili və bu cür halları bildiyi vaxtdan 15 gün müddətində verə bilər. Yalnız üzürlü səbəb olduqda göstərilən müddətdən sonra verilən etiraz ərizəsinə baxılması mümkündür.

2. Arbitrə etiraz məsələsi Arbitraj Kollegiyasının digər üzvləri tərəfindən həll edilir. Əgər onlar razılığa gələ bilməmişlərsə və ya etiraz iki arbitrə və ya təkbəşinə arbitrə verilərsə, etiraz məsələsi BKAM-ın sədri tərəfindən həll edilir.

3. BKAM-ın sədrinin öz təşəbbüsü ilə arbitrə, Arbitraj Kollegiyasının sədrinə

və ya təkbaşına arbitrə hazırki maddənin 1-ci bəndində göstərilən əsaslar olduqda, etiraz məsələsini həll etmək hüququ vardır.

Arbitraj Kollegiyasının sədri və ya təkbaşına arbitr öz təşəbbüsü ilə özlərinə etiraz edə bilərlər.

4. Bu maddənin 1–3-cü bəndlərindəki əsaslar, həmçinin, ehtiyat üçün seçilmiş və ya təyin edilmiş arbitrə, Arbitraj Kollegiyasının sədrinə və təkbaşına arbitrə də aid edilir.

5. Bu maddənin 1-ci bəndində göstərilən eyni əsaslarla işin araşdırılmasında iştirak edən ekspertə və tərcüməçiyə etiraz verilə bilər. Bu halda etiraz məsələsi Arbitraj Kollegiyası tərəfindən həll edilir.

Maddə 32. Arbitrin səlahiyyətlərinin dayandırılması

1. Əgər arbitr, Arbitraj Kollegiyasının sədri və ya təkbaşına arbitr öz funksiyalarını yerinə yetirə bilmirlərsə və ya bu funksiyaları əsassız gecikdirərək həyata keçirməyə çalışarsa, tərəflərin razılığı ilə onların hər birinin səlahiyyətləri dayandırıla bilər.

2. Arbitrin, Arbitraj Kollegiyasının sədrinin və ya təkbaşına arbitrin səlahiyyətləri özlərinə etiraz ərizəsi ilə də dayandırıla bilər.

3. Tərəflər razılığa gələ bilməmişlərsə, onların hər birinin hazırki maddənin 1-ci bəndinə əsaslanaraq, arbitrin, Arbitraj Kollegiyası sədrinin və ya təkbaşına arbitrin səlahiyyətlərinin dayandırılması məsələsini həll etmək üçün BKAM-ın sədrinə müraciət etmək hüquqları vardır.

4. BKAM-ın sədrinin öz təşəbbüsü ilə hazırki maddənin 1-ci bəndində göstərilən arbitrin, Arbitraj Kollegiyasının sədrinin və ya təkbaşına arbitrin səlahiyyətlərinin dayandırılması məsələsini həll etmək hüququ vardır.

5. Bu Əsasnamənin 31.3 və 32.4-cü bəndlərinə uyğun BKAM-ın Sədrinin qəbul etdiyi qərarlardan tərəflər BKAM-ın Rəyasət Heyətinə şikayət verə bilərlər.

Maddə 33. Arbitraj Kollegiyasında dəyişikliklər

1. Əgər Arbitraj Kollegiyasının sədrinə, təkbaşına arbitrə və ya arbitrə etiraz verilmişsə və ya digər səbəblərdən işin araşdırılmasında iştirak edə bilmirlərsə, onları müvafiq surətdə ehtiyat Arbitraj Kollegiyasının sədri, ehtiyat təkbaşına arbitr və ya ehtiyat arbitr əvəz edirlər. Əgər belə əvəzetmə mümkün olmazsa, bu Əsasnaməyə uyğun olaraq yeni Arbitraj Kollegiyasının sədri, təkbaşına arbitr və ya arbitr seçilir və ya təyin edirlər. Əgər Arbitraj Kollegiyasının sədri, təkbaşına arbitr və ya arbitr BKAM-ın sədri tərəfindən təyin edilərsə, yeni təyin etmələri də o, həyata keçirir.

2. Zərurət olduqda və tərəflərin fikri nəzərə alınmaqla dəyişdirilmiş Arbitraj Kollegiyası və ya işə təkbaşına baxan arbitr iş üzrə əvvəlki şifahi dinləmələrdə baxılmış məsələyə yenidən baxa bilər.

3. İŞİN ARAŞDIRILMASI

Maddə 34. Şifahi işəbaxmanın keçirilməsi

Tərəflərin təqdim edilən sübutlara əsasən öz mövqelərini ifadə etmək və şifahi mübahisə edilməsi üçün şifahi işəbaxma həyata keçirilir. İşəbaxma qapalı keçirilir. Arbitraj Kollegiyasının və ya işə təkbaşına baxan arbitrin icazəsi və tərəflərin razılığı ilə işəbaxmada arbitraj araşdırmasında iştirak etməyən şəxslər iştirak edə bilərlər.

Maddə 35. Tərəflərin iştirakı

1. Tərəflər BKAM-da öz işlərini birbaşa və ya özlərinin təyin etdikləri səlahiyyətli nümayəndələri vasitəsilə apara bilərlər.
2. İşəbaxmanın vaxtı və yeri haqqında lazımi qaydada xəbərdar edilən tərəf, araşdırmada iştirak etməyə gəlməzsə və üzürlü səbəbdən işəbaxmanın təxirə salınması barədə vəsatət təqdim etməyibsə, bu hal işin araşdırılmasına və qərarın çıxarılmasına mane olmur.
3. Tərəf öz iştirakı olmadan işin baxılmasını xahiş edə bilər.

Maddə 36. Sənədlərin verilməsi

Tərəflərdən birinin BKAM-a təqdim etdiyi bütün sənədlər, BKAM-ın katibliyi vasitəsilə digər tərəfə verilməlidir. Tərəflərə, həmçinin, arbitraj qətnaməsinin əsaslarına biləcəyi, sübutedici əhəmiyyəti olan ekspertlərin bütün rəyləri və ya başqa sənədləri də verilməlidir.

Maddə 37. Təminedicə tədbirlər

1. Arbitraj Kollegiyası və ya işə təkbaşına baxan arbitr hər hansı bir tərəfin xahişi ilə mübahisəli predmetlə bağlı zəruri hesab edərsə, tərəflərin təminedicə tədbirlərinin həyata keçirilməsinə dair göstərişlər verə bilər. O, hər hansı bir tərəfdən belə tədbirlərin təmin edilməsini tələb edə bilər.
2. Arbitraj Kollegiyası və ya işə təkbaşına baxan arbitr belə təminedicə tədbirləri müddətli qətnamə formasında qəbul edə bilər. Tərəflərin arbitraj baxışına qədər və yaxud arbitraj baxışı ərzində təminedicə tədbirlərin

görülməsi haqqında məhkəməyə müraciət etmələri və məhkəmənin belə tədbirlərin təmin edilməsi ilə bağlı müvafiq qərar qəbul etməsi arbitraj sazişi ilə ziddiyyət təşkil etmir.

3. Təminədiçi tədbir barədə olan qərardan şikayət verilə bilməz.

4. BKAM-ın sədri tərəflərin xahişi ilə BKAM-ın baxışına verilən işlər üzrə iddianın təmin edilməsinin miqyasını və formasını müəyyən edə bilər.

BKAM-da baxılan mübahisə predmetinin təminədiçi tədbirlərin tətbiq edilməsinə dair qərarı, həmin iş üzrə yaradılan Arbitraj Kollegiyası və ya işə təkbaşına baxan arbitr tərəfindən hazırki Əsasnaməyə uyğun olaraq qəbul edilə bilər.

Əgər tərəf BKAM-da qaldırılmış iddia üzrə iddianın təmin edilməsinə dair vəsətətlə dövlət məhkəməsinə müraciət edibsə, eyni zamanda, məhkəmə tərəfindən belə tədbir görülməsi barədə qərar çıxarılıbsa, tərəf BKAM-ı dərhal bu barədə məlumatlandırmalıdır.

Maddə 38. Yazılı materiallar əsasında işin araşdırılması

Tərəflər, şifahi dinləmə keçirilmədən, yalnız yazılı materiallar əsasında mübahisənin araşdırılmasına dair razılığa gələ bilərlər. Əgər təqdim edilən materiallar mahiyyəti üzrə mübahisənin həll edilməsi üçün kifayət etməzsə, Arbitraj Kollegiyası və ya işə təkbaşına baxan arbitr şifahi işəbaxma təyin edə bilər.

Maddə 39. İddia tələblərinə və ya iddia üzrə etirazlara dəyişikliklər və ya əlavə

1. Hər hansı bir tərəf şifahi işəbaxmanın sonuna qədər əsassız ləngimə olmadan öz iddia tələblərini və ya iddia üzrə etirazlarını dəyişə və ya əlavələr edə bilər.

2. Tərəflərdən birinin iddia tələblərinə və ya iddia üzrə etirazlara dəyişikliyə və ya əlavəyə dair əsassız ləngiməyə yol verməsi müəyyən edildikdə Arbitraj Kollegiyası və ya işə təkbaşına baxan arbitr həmin tərəfin üzərinə bu ləngimə ilə bağlı BKAM-ın əlavə xərclərini və digər tərəfin məsrəflərini ödəmək vəzifəsini qoya bilər.

Arbitraj Kollegiyası və ya işə təkbaşına baxan arbitr yol verilmiş bu ləngiməni nəzərə almaqla, iddia tələblərinə və ya iddia üzrə etirazlara bu cür dəyişiklik və ya əlavənin həll olunmasını məqsədəuyğun hesab etməyə bilər.

Maddə 40. Qarşılıqlı iddia və hesablama məqsədilə tələb

1. Bu Əsasnamənin 26-cı maddəsinin 1-ci bəndində qeyd edilən müddətdə, cavabdehin müqaviləyə əsasən qarşılıqlı iddia vermək hüququ vardır və ya həmin müqaviləyə əsasən də hesablama məqsədilə tələb irəli sürə bilər.

2. Əgər cavabdehin təqsirindən əsassız ləngimə nəticəsində qarşılıqlı iddianın və ya hesablama tələbinin arbitraj araşdırılması uzadırsa, Arbitraj Kollegiyası və ya işə təkbaşına baxan arbitr əlavə xərcləri və digər tərəfin məsrəflərinin ödənilməsini cavabdehə həvalə edə bilər.

Arbitraj Kollegiyası və ya işə təkbaşına baxan arbitr yol verilmiş bu ləngiməni nəzərə almaqla, qarşılıqlı iddianın və ya hesablama tələbinin həll olunmasını məqsəduyğun hesab etməyə bilər.

3. Qarşılıqlı iddia və hesablama məqsədilə verilən tələbə də ilk iddiaya aid olan qaydalar tətbiq olunur.

Maddə 41. Sübutlar

1. Tərəflər öz tələb və etirazlarının əsası kimi istinad etdikləri halı sübut etməlidirlər.

Arbitraj Kollegiyası və ya işə təkbaşına baxan arbitr tərəflərdən digər sübutların da təqdim edilməsini tələb edə bilər. Onun öz mülahizəsinə əsasən ekspertiza keçirilməsini təyin etmək və üçüncü şəxslərdən sübutların təqdim edilməsini tələb etmək, həmçinin şahidləri dəvət etmək və dinləmək hüququ vardır.

2. Tərəf yazılı sübutların əslini (orijinal) və ya əslinin təsdiq edilmiş surətlərini təqdim edə bilər. Arbitraj Kollegiyasının və ya işə təkbaşına baxan arbitrin, işin araşdırılmasında zərurət olduqda, bu sübutların digər müvafiq dildə tərcüməsini tələb etmək hüququ vardır.

3. Yazılı sübutların yoxlanılması Arbitraj Kollegiyası və ya işə təkbaşına baxan arbitr tərəfindən müəyyən olunmuş üsulla həyata keçirilir. Arbitraj Kollegiyası yoxlama hərəkətlərinin icrasını arbitrlərdən birinə həvalə edə bilər.

4. Sübutlar arbitrlər tərəfindən tətbiq edilən hüquq normasına, müqavilə şərtlərinə, beynəlxalq təcrübəyə və ticarət adətlərinə (lex mercatoria) uyğun qiymətləndirilir.

5. Tərəflərin lazımi sübutları təqdim etməməsi Arbitraj Kollegiyasına və ya işə təkbaşına baxan arbitrin araşdırmanın davam etdirilməsinə və sübutlara əsasən qərar çıxarılmasına mane olmur.

Maddə 42. Üçüncü şəxslərin iştirakı

Yalnız mübahisə edən tərəflərin razılığı ilə arbitraj araşdırmasına üçüncü şəxslərin müdaxiləsi yol verilir. Üçüncü şəxsləri araşdırmaya cəlb etmək

üçün, tərəflərin razılığından əlavə, cəlb edilmiş şəxsin öz razılığı da olmalıdır. İddia ərizəsinə verilən cavabın müddəti keçmirsə, üçüncü şəxsin cəlb edilməsinə dair vəsatət təqdim edilə bilər. Üçüncü şəxsin cəlb edilməsinə razılıq yazılı formada verilməlidir.

Maddə 43. Məhkəmə baxışının təxirə salınması və icraatın Dayandırılması

Zərurət olduqda tərəflərin və ya Arbitraj Kollegiyasının və ya işə təkbaşına baxan arbitrin təşəbbüsü ilə məhkəmə baxışı təxirə salına və ya icraat dayandırıla bilər. Məhkəmə baxışının və ya arbitraj araşdırmasının dayandırılmasına dair qərar çıxarılır.

Maddə 44. Məhkəmə iclasının protokolu

1. İcraatın şifahi aparıldığı halda protokol tərtib olunur. Protokolda aşağıdakılar göstərilməlidir:

- BKAM-ın adı;
- işin nömrəsi;
- məhkəmə iclasının yeri və tarixi;
- tərəflərin adları;
- tərəflərin nümayəndələrinin dinləmələrdə iştirakı barədə məlumat;
- işdə iştirak edən arbitrlərin, məruzəçilərin, şahidlərin, ekspertlərin, tərcüməçilərin və digər iştirakçıların adları və soyadları;
- dinləmələrin qısa məzmunu;
- işdə iştirak edənlərin tələbləri və izahatları;
- işin təxirə salınma əsasları və ya araşdırmanın bitirilməsi;
- arbitrlərin imzaları.

2. Tərəflərin iclas protokolunun məzmunu ilə tanış olmaq hüquqları vardır. Tərəflərin xahişləri əsaslı olarsa, Arbitraj Kollegiyasının və ya işə təkbaşına baxan arbitrin qərarı ilə protokola dəyişikliklər və ya əlavələr edilə bilər.

3. Tərəfin xahişi ilə iclas protokolunun surəti ona verilir.

4. ARBİTRAJ ARAŞDIRMASININ QURTARMASI

Maddə 45. Son arbitraj araşdırması

Arbitraj araşdırması arbitraj qətnaməsinin çıxarılması ilə qurtarır.

Maddə 46. Arbitraj qətnaməsinin çıxarılması

1. Arbitraj Kollegiyası və ya işə təkbaşına baxan arbitr mübahisə ilə bağlı bütün məsələlərin kifayət qədər araşdırıldığını hesab etsə, o, şifahi

işəbaxmanı bitmiş elan edir və qətnamə çıxarır.

2. Qətnamə qapalı iclasda Arbitraj Kollegiyasının səsçoxluğu ilə çıxarılır. Çıxarılan qətnamə ilə razılaşmayan arbitr öz xüsusi rəyini, qətnaməyə əlavə ediləcək yazılı formada, ifadə edə bilər.

Maddə 47. Arbitraj qətnaməsinin elan edilməsi

1. Qətnamə çıxarıldıqdan sonra onun nəticə hissəsi tərəflərə şifahi elan edilir, əgər onlar iştirak etmirsə, 3 gün ərzində onlara yazılı formada məlumat verilir.

2. Arbitraj Kollegiyası (və ya işə təkbaşına baxan arbitr) tərəfindən qətnamənin elan edilməsindən 10 gün müddətindən gec olmayaraq katiblik əsaslandırılmış qətnaməni tərəflərə göndərir.

3. Arbitraj Kollegiyası və ya işə təkbaşına baxan arbitr şifahi işəbaxmanın sonunda qətnamənin nəticə hissəsini şifahi elan etmədən, 10 gün müddətdən gec olmayaraq, əsaslandırılmış qətnamənin tərəflərə göndərilməsini elan edə bilər.

4. Mübahisənin düzgün həlli üçün əlavə araşdırma aparılması zərurəti yarandıqda Arbitraj Kollegiyası (və ya işə təkbaşına baxan arbitr) qətnamənin nəticə hissəsini elan etmədən araşdırmanı davam etdirə bilər.

5. Zərurət olduqda, BKAM-ın sədri bu maddənin 2-ci və 3-cü bəndlərinə əsasən müəyyən edilən müddəti uzada bilər.

Maddə 48. Arbitraj qətnaməsinin forma və məzmunu

1. Qətnamədə aşağıdakılar göstərməlidir:

- BKAM-ın adı;

- işin nömrəsi;

- qətnamənin çıxarılma yeri və tarixi;

- işə baxan arbitrlərin adları və soyadları;

- Arbitraj araşdırmasında iştirak edən tərəflərin (və ya onların nümayəndələrinin) və digər şəxslərin adları və soyadları;

- mübahisənin predmeti və işin qısa məzmunu;

- qətnamənin əsaslandığı motivlər;

- iddia tələblərinin təmini və ya rədd edilməsinə dair nəticə;

- iş üzrə arbitraj xərcləri və rüsumlarının məbləği, onların tərəflər arasında bölünməsi;

- arbitrlərin imzası.

2. Arbitrlərdən hər hansı biri arbitraj qətnaməsinə imzalaya bilmirsə, BKAM-ın sədri arbitrin imzasının olmaması səbəbini göstərməklə, qərarı öz imzası ilə təsdiq edir.

Maddə 49. Qətnamədə düzəlişlər edilməsi, qətnamənin izah edilməsi və əlavə qətnamə çıxarılması

1. Tərəflərdən biri digər tərəfi xəbərdar etməklə, qətnamənin alınmasından 15 gün müddətində, Arbitraj Kollegiyasından (və ya işə təkbaşına baxan arbitrdən) qətnamədə yol verilmiş yazı xətalarının və hesab səhvlərinin düzəldilməsini, həmçinin, çap və yaxud yol verilmiş digər bu cür texniki qüsurların aradan qaldırılmasını xahiş edə bilər. Arbitraj Kollegiyası (və ya işə təkbaşına baxan arbitr) belə müraciəti əsaslı hesab edərsə, onu aldığı gündən 15 gün müddətində müvafiq düzəliş etməlidir.

Arbitraj Kollegiyası (və ya işə təkbaşına baxan arbitr) öz təşəbbüsü ilə də belə qüsurları aradan qaldıra bilər.

2. Tərəflər arasında digər razılıq yoxdursa, tərəflərdən biri bu barədə digər tərəfi xəbərdar etməklə, qətnamənin tərəfə təqdim edildiyi (və ya alındığı) gündən 30 gün müddətində, Arbitraj Kollegiyasından (və ya işə təkbaşına baxan arbitrdən) qətnamənin konkret hər hansı bölməsinin və ya hissəsinin izahının verilməsini xahiş edə bilər.

3. Tərəflərdən biri bu barədə digər tərəfi xəbərdar etməklə, qətnamənin təqdim edildiyi (və ya alındığı) gündən 15 gün müddətində, arbitraj baxışının gedişində qaldırılmış, lakin arbitraj qərarında öz əksini tapmamış tələblər barəsində Arbitraj Kollegiyasından (və ya işə təkbaşına baxan arbitrdən) əlavə qətnamə çıxarılmasını xahiş edə bilər. Arbitraj Kollegiyası (və ya işə təkbaşına baxan arbitr) xahişi haqlı və əsaslı hesab edərsə, 15 gün müddətində əlavə qətnamə çıxarmalıdır.

4. Zərurət olduqda, BKAM-ın sədri hazırkı maddənin 1–3-cü bəndlərində qeyd edilən müddətləri artıra bilər.

5. Düzəlişlər edilməsi və izahlar verilməsinə dair qərarlar, həmçinin, əlavə qətnamələr arbitraj qətnaməsinin tərkib hissəsini təşkil edir.

Maddə 50. Barışıq sazişi

1. Arbitraj baxışının gedişində tərəflər mübahisəni aradan qaldırırlarsa, Arbitraj Kollegiyası (işə təkbaşına baxan arbitr) baxışa xitam verir və tərəflərin xahişi əsasında və öz tərəfindən etirazı olmadıqda razılaşıdırılmış şərtlər əsasında arbitraj qərarı formasında mübahisənin aradan qalxmasını rəsmiləşdirir.

2. Razılaşıdırılmış şərtlərlə arbitraj qərarı 48-ci maddənin müddəalarına uyğun olaraq çıxarılmalıdır və onun arbitraj qərarı olduğu göstərilməlidir.

Belə arbitraj qərarı, digər hər hansı arbitraj qərarı ilə bərabər hüquqi qüvvəli sayılır və mübahisənin mahiyyəti üzrə olan digər hər hansı arbitraj qərarı kimi icra olunmalıdır.

Maddə 51. Qətnamə çıxarılmadan icraata xitam verilməsi

1. Əgər iş üzrə yekun qətnamə çıxarılmırsa, arbitraj araşdırmasına qərarla xitam verilir.
2. Aşağıdakı hallarda arbitraj araşdırmasına xitam verilməsi haqqında qərar çıxarılır:
 - a) iddiaçı öz tələbindən imtina edərsə, əgər cavabdeh xəbərdarlıq məktubunu aldıqdan 30 gün müddətdən gec olmayaraq icraatın dayandırılmasına etiraz etməzsə, Arbitraj Kollegiyası (və ya işə təkbaşına baxan arbitr) mübahisənin qəti həllində cavabdehin qanuni marağını tanımadıqda;
 - b) arbitraj araşdırmasının dayandırılmasına dair tərəflərin razılığı olduqda;
 - c) Arbitraj Kollegiyası (və ya işə təkbaşına baxan) arbitr araşdırmanın davamını hər hansı bir səbəbdən lazımsız və ya mümkünsüz hesab edirsə, xüsusilə, mahiyyəti üzrə baxılması və həlli üçün zəmin olmadıqda, həmçinin, iddiaçı tərəfindən iş 2 aydan çox müddətdə hərəkətsiz qaldıqda.
3. Arbitraj Kollegiyasının yaranmasına qədər işin araşdırılmasının dayandırılmasına dair qərar BKAM-ın sədri tərəfindən çıxarılır.

5. ARBİTRAJ QƏRARLARINA YENİDƏN BAXILMASI

Maddə 52. Şikayətlərə baxılmanın əsasları və qaydası

1. Tərəflər arbitraj sazişində nəzərdə tutduqları halda Rəyasət Heyəti işə təkbaşına baxan arbitrin və ya Arbitraj Kollegiyasının qətnamələrindən verilmiş şikayətlərə və bu Əsasnamənin 32.5-ci bəndində nəzərdə tutulmuş şikayətlərə baxır.

Tərəflər yalnız arbitraj sazişində nəzərdə tutduqları halda işə təkbaşına baxan arbitrin və ya Arbitraj Kollegiyasının qətnamələrindən Rəyasət Heyətinə şikayət verə bilirlər.
2. Tərəflərin Rəyasət Heyətinə verdiyi şikayət ərizəsi 5 gün ərzində katiblik tərəfindən işlə birlikdə Rəyasət Heyətinə təqdim edilir.
3. Tərəflər işə təkbaşına baxan arbitrin və ya Arbitraj Kollegiyasının qətnaməsinin surətini aldıqdan 30 gün ərzində Rəyasət Heyətinə verdikləri şikayəti katibliyə təqdim etməlidirlər, əks halda şikayət müddəti ötürülmüş hesab edilir və qəbul olunmur.

Üzürlü səbəb olduqda, şikayət vermə müddəti bərpa edilə bilər.
4. Rəyasət Heyəti arbitraj qətnamələrindən verilən şikayətlərə (şikayət verildiyi vaxtdan) 2 ay ərzində, digər qərarlardan verilən şikayətlərə 10 gün müddətində baxıb həll etməlidir.

Rəyasət Heyəti üzvlərinin 2/3 hissəsi iştirak etdikdə Rəyasət Heyətinin iclası səlahiyyətli sayılır. Səslər bərabər olduqda şikayət qəbul edilməmiş hesab olunur.

Rəyasət Heyətində işlərə baxılma qaydası bu Əsasnamə ilə müəyyən edilən qaydalara uyğun aparılır.

5. Rəyasət Heyətinin qətnaməsi bu Əsasnamənin 46–50-ci maddələrinə riayət edilməklə qəbul olunur. Rəyasət Heyəti yenidən mübahisəyə baxır və işə təkbaşına baxmış arbitrin və ya Arbitraj Kollegiyasının qətnaməsinin dəyişdirilmədən saxlanması və ya qətnamənin ləğv edilərək yeni qətnamə çıxarılması və yaxud da qətnamənin dəyişdirilməsi, o cümlədən, işin BKAM-da baxılmalı olmaması barədə qərar çıxarmaq hüququna malikdir.

Rəyasət Heyətinin qətnaməsi və bu Əsasnamənin 32.5-ci maddəsinə uyğun çıxardığı qərarları qətidir və onlardan şikayət verilə bilməz.

6. BKAM-ın QƏTNAMƏSİNİN İCRA EDİLMƏSİ

Maddə 53. BKAM-ın qətnaməsinin icra edilməsi qaydası

BKAM-ın qətnaməsi könüllü şəkildə və qətnamədə göstərilən qaydada və müddətdə icra edilir.

Tərəflərin Sazişində digər qayda müəyyən edilməyibsə, icra müddəti göstərilməyən qətnamə dərhal icra edilməlidir.

Maddə 54. BKAM-ın qətnaməsinin tanınması və icra edilməsi

BKAM-ın qətnaməsinin icrası məcburidir və Azərbaycan Respublikası Qanunlarının müddəalarına uyğun icra edilir.

Digər dövlətlərdə icra edilməli olan qətnamələrin icra edilməsinə və tanınmasına BMT-nin 10 iyun 1958-ci il tarixli «Xarici arbitraj məhkəmələrinin qətnamələrinin icra edilməsi və tanınması barədə» Nyu-York Konvensiyası tətbiq edilir.

YEKUN MÜDDƏALAR

Bu Əsasnamə ilə tənzimlənməsi nəzərdə tutulmayan digər prosessual hərəkətlər «Beynəlxalq arbitraj haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun tələblərinə uyğun həll edilir.

Bu Əsasnaməyə dəyişikliklər və əlavələr Əsasnaməni qəbul etmiş orqan tərəfindən edilə bilər.

Əlavə və dəyişikliklər bu Əsasnamənin ayrılmaz tərkib hissəsi hesab olunur və dərhal bu barədə «ARBİTRAJ» qəzetində və digər Kütləvi İnformasiya Vasitələrində müvafiq məlumatlar verilir.

Əlavə və dəyişikliklər BKAM-ın arbitrlərinin (hakimlərinin) ümumi yığıncağının təklifləri və rəyi nəzərə alınmaqla edilir.

BKAM-ın əldə etdiyi gəlirlər yalnız bu məhkəmənin fəaliyyətinin inkişafına yönəldilməlidir.

Arbitraj xərclərinin miqdarı və ödənilmə qaydası AZƏRBAYCAN ARBİTRAJ VƏ MEDIASIYA MƏRKƏZİNİN Ali orqanının qəbul etdiyi Əsasnamə ilə müəyyən edilir.

BKAM-ın arbitrləri «Arbitrlərin Seçilmə Qaydaları» haqqında Əsasnaməyə müvafiq qaydada seçilirlər.

Bu Əsasnamə Azərbaycan, rus və ingilis dillərində (hər dildə 2 nüsxədə) eyni gücə malik 6 nüsxədə təsdiq edilmişdir.

Bu Əsasnamə 11 noyabr 2003-cü il tarixdən qüvvəyə minir.

TÖVSIYƏ OLUNAN ARBİTRAJ qeyd şərti

İstənilən mübahisələrin Azərbaycan Beynəlxalq Kommersiya Arbitraj Məhkəməsində baxılmasını arzu edən müqavilə tərəflərinə aşağıdakı məzmununda arbitraj qeyd-şərtini müqaviləyə əlavə etmələri məsləhət görülür.

Bu müqavilədən irəli gələn, yaxud bu müqavilənin pozulması, ləğv edilməsi, və ya etibarsızlığı ilə bağlı bütün mübahisələr Azərbaycan Arbitraj və Mediasiya Mərkəzi yanında Azərbaycan Beynəlxalq Kommersiya Arbitraj Məhkəməsinin Əsasnaməsi ilə müəyyən edilmiş qaydada qəti olaraq arbitraj məhkəməsində bu Əsasnaməyə uyğun olaraq təyin olunmuş bir və ya bir neçə arbitr tərəfindən həll ediləcəkdir.

Həmçinin, diqqətinizə çatdırmaq istərdik ki, bağladığınız müqaviləni tənzimləyəcək maddi hüququ dəqiq göstərməklə əlavə çətinliklərlə və xərclərlə qarşılaşmamaq mümkündür. Tərəflər öz istəkləri ilə arbitrlərin sayını, arbitraj araşdırmasının keçiriləcəyi yeri və arbitraj araşdırmasının hansı dildə aparılacağını göstərə bilərlər.

Aşağıdakı müddələrdən istifadə edilməsi məqsədəuyğundur:

"Tətbiq olunan maddi hüquq _____ olacaqdır".
/ölkə/
"Arbitrlərin sayı _____ olacaqdır".
/bir və ya üç arbitr/
"Arbitraj araşdırmasının keçiriləcəyi yer
_____ olacaqdır".
/şəhər/
"Arbitraj araşdırmasının dili _____
olacaqdır". /Azərbaycan, ingilis, rus və ya başqa/

ARBİTRAJ XƏRCLƏRİ VƏ RÜSUMLARI HAQQINDA

Ə S A S N A M Ə

Maddə 1. Əsas anlayışlar

1. "Qeydiyyat rüsumu" - BKAM-a iddia ərizəsi və ya tələbin təmin edilməsinə dair vəsatət verilərkən arbitraj araşdırması başlanana qədər lazım olan xərcləri bağlamaq üçün ödənilən rüsumdur.

2. "Arbitraj rüsumu" - BKAM-ın araşdırmasına verilən hər bir iddiaya görə BKAM-ın fəaliyyəti ilə bağlı ümumi xərcləri (o cümlədən, arbitrlərin, məruzəçilərin qonoraları, katibliyin mükafatlandırılması, arbitraj araşdırmasının təşkili və s. zəruri xərclər) ödəmək üçün tutulan rüsumdur.

3. "BKAM-ın əlavə xərcləri" - BKAM-ın konkret işin araşdırılması ilə bağlı çəkdiyi (xüsusilə, ekspertiza keçirilməsi və yazılı tərcümələrin xərcləri, ekspertlərə, tərcüməçilərə ödənilən qonorar, şahidlərin xərclərinin ödənilməsi, ezamiyyə xərcləri və s. kimi) xüsusi xərclərdir.

4. "Tərəflərin ödənişləri" - bu maddənin əvvəlki bəndlərində göstərilən xərclərdən başqa, BKAM-a mübahisənin araşdırılması zamanı tərəflərin öz maraqlarını müdafiə etmək üçün ödədikləri xərclərdir.

Maddə 2. Qeydiyyat rüsumu

Qeydiyyat rüsumu 300 ABŞ dollarının manata olan məzənnəsi məbləğində ödənilir. Növbəti arbitraj rüsumu ödənilərkən qeydiyyat rüsumu arbitraj rüsumu məbləğinə daxil edilir.

Qeydiyyat rüsumu geri qaytarılmır.

Maddə 3. Arbitraj rüsumu

1. Arbitraj rüsumu ABŞ dolları ilə aşağıdakı cədvələ uyğun hesablanır:

Mübahisənin qiyməti (ABŞ dolları)	Arbitraj rüsumu (ABŞ dolları)
20.000 qədər	1000
20.001 dən 100.000 qədər	1000 + 20.000-dən yuxarı məbləğin 4%-i
100.001 dən 500.000 qədər	4.200 + 100.000-dən yuxarı məbləğin 2%-i
500.001 dən 1.000.000 qədər	12.200 + 500.000-dən yuxarı məbləğin 1%-i
1.000.001 dən 2.000.000 qədər	17.200 + 1.000.000-dən yuxarı məbləğin 0,4%-i
2.000.001 dən 5.000.000 qədər	21.200 + 2.000.000-dən yuxarı məbləğin 0,2%-i
5.000.001 dən 10.000.000 qədər	27.200 + 5.000.000-dən yuxarı məbləğin 0,1%-i
10.000.001-dən yuxarı	32.200 + 10.000.000-dən yuxarı məbləğin 0,05%-i

2. Arbitraj araşdırması zamanı işin mürəkkəbliyi nəzərə alınaraq, arbitraj araşdırması üçün müddət və xərclər əhəmiyyətli dərəcədə artdıqda, BKAM-ın Sədrinin arbitraj rüsumunun artırılmasına dair qərar çıxarmaq hüququ vardır.

3. BKAM-ın Sədrinin, arbitrlərin və məruzəçilərin qonorarları "Arbitrlərin və məruzəçilərin qonorarları haqqında" BKAM-ın Əsasnaməsinə uyğun müəyyənləşdirilir.

4. Arbitraj rüsumu avans formasında ödənilir.

5. İddianın qiyməti Azərbaycan manatı ilə göstərildikdə, arbitraj rüsumu da Azərbaycan manatı ilə ödənilir. İddianın qiyməti ABŞ dolları ilə hesablandıqda, Azərbaycan Milli Bankının iddia verilən günə olan kursu ilə hesablanır. Qüvvədə olan valyuta qanunvericiliyinə zidd deyilsə, iddiaçının istəyi ilə arbitraj rüsumu ABŞ dolları ilə ödənilə bilər.

6. İddianın qiyməti xarici valyuta ilə göstərilərsə, arbitraj rüsumu ABŞ dolları ilə ödənilir. İddianın qiymətinin ABŞ dollarına olan məzənnəsi beynəlxalq valyuta bazarının iddia verilən günə olan kursu ilə hesablanır.

Maddə 4. Arbitraj rüsumunun miqdarının azaldılması

1. Əgər işə təkbaşına arbitr tərəfindən baxılırsa, arbitraj rüsumu 30% miqdarında azaldılır.

2. Əgər iddiaçı iddiasını iş üzrə dinləmələrin təyin olunmasına dair bildiriş göndərilənə qədər geri götürərsə, arbitraj rüsumu 75% miqdarında azaldılır.
3. Əgər iddiaçı, bildiriş göndəriləndən sonra işin ilkin dinlənilməsinə qədər, xüsusən, tərəflər mübahisəni barışıq yolu ilə həll etdikləri halda, iddiasını geri götürürsə, eləcə də işin BKAM-da araşdırılmasından tərəflərin imtina etməsi haqqında BKAM-a ərizə daxil olduğu digər hallarda, arbitraj rüsumu 50% miqdarında azaldılır.
4. Bu maddənin 3-cü bəndində göstərilən hallarda ilk arbitraj iclasında qətnamə çıxarılmadan məhkəmə araşdırmasına xitam verilibsə, arbitraj rüsumu 25% miqdarında azaldılır.
5. Əgər iddiaçı tərəfindən arbitraj rüsumu ödənilənə qədər işə xitam verilibsə, o halda iddiaçıdan arbitraj rüsumunun 25%-i alınır.
6. Bu maddənin 1-4--cü bəndlərində nəzərdə tutulan hallarda işə xitam verilməsinə dair qərar və yaxud qətnamədə arbitraj rüsumunun azaldılması haqqında məlumat öz əksini tapmalıdır. Arbitraj tərkibinin formalaşmasına qədər işə xitam verildikdə, arbitraj rüsumunun azaldılmasına dair qərar BKAM-ın Sədri tərəfindən qəbul edilir.
7. Bu maddənin 1-4--cü bəndlərində arbitraj rüsumunun azaldılmasına dair nəzərdə tutulmuş qaydalar qeydiyyat rüsumuna aid edilmir.

Maddə 5. Qarşılıqlı iddia və ya hesablama tələbi zamanı arbitraj rüsumu

Arbitraj rüsumu haqqında ilkin iddiaya aid edilən qaydalar, qarşılıqlı iddia və hesabların qarşılıqlı yoxlanması tələbi zamanı da tətbiq edilir.

Maddə 6. Arbitraj rüsumunun tərəflər arasında bölüşdürülməsi

1. Tərəflər arasında digər razılıq yoxdursa, arbitraj rüsumu əleyhinə qətnamə çıxarılmış tərəfdən tələb edilir.
2. İddia qismən təmin edildikdə, arbitraj rüsumu iddia tələbinin təmin edilən məbləğində münasib olaraq cavabdehdən və iddianın təmin edilməyən hissəsində mütənasib şəkildə iddiaçıdan tutulur.

Maddə 7. BKAM-ın əlavə xərclərinin ödənilməsi

1. BKAM arbitraj araşdırması ilə bağlı BKAM-ın əlavə xərclərinin ödənilməsi üçün, tərəflərdən birinin və ya hər ikisinin üzərinə avans ödəmək vəzifəsini qoya bilər.
2. BKAM əlavə xərclərin ödənilməsi üçün avans tələbini, xüsusilə, mübahisənin araşdırılması zamanı əlavə xərclər tələb edən hərəkətlərə dair ərizəsi əsaslı sayılan tərəfdən tələb edə bilər. BKAM tərəfindən mübahisənin araşdırılması üçün hərəkətlərin yerinə yetirilməsi, həmin tərəfdən əlavə xərclərin ödənilməsi üçün avansın müəyyən edilən müddət ərzində ödənilməsindən asılıdır.

3. Tərəfin seçdiyi arbitrin daimi yaşayış yeri BKAM-ın iclaslarından kənar da yerləşirsə, həmin arbitrin arbitraj araşdırmasında iştirak etməsi üçün xərcləri (gediş haqqı, yaşayış xərci və s.) onu seçən tərəfin avansı hesabına ödənilir. Belə şəxs Arbitraj Kollegiyasının sədri seçilərsə, arbitraj araşdırmasında onun iştirakı üçün lazım olan xərcləri hər iki tərəf bərabər qaydada ödəyir.

Müəyyən olunmuş müddətdə cavabdeh tərəfindən müvafiq avans ödənilmədikdə, həmin avansın ödənilməsi iddiaçıya həvalə olunur.

4. Arbitraj araşdırması zamanı tərəflərdən birinin xahişi ilə tərəflərin izahatları, ərizələri və s. müraciətlər, eləcə də Arbitraj Kollegiyasının sualları, izahatları və göstərişləri tərcümə olunursa, tərcümə üzrə xərclər həmin tərəfin hesabına ödənilir. Tərəflərin razılığı ilə dinləmələr xarici dildə aparılırsa, tərcümə üzrə çəkilən xərclər hər iki tərəfdən bərabər qaydada tutulur.

BKAM müvafiq tərəfdən və ya hər iki tərəfdən bu xərclərin ödənilməsi üçün avans tələb edə bilər. Bu qaydalar BKAM-ın qətnamələrinin tərcüməsi üzrə də tətbiq edilir.

5. BKAM-ın əlavə xərclərinin tərəflər arasında bölünməsi bu Əsasnamənin 6-cı maddəsinin müddəalarına uyğun həyata keçirilir. Bu maddənin 4-cü bəndinin 1-ci hissəsində göstərilən xərclər tərcüməçinin xidməti ilə təmin olunmaq barədə xahiş etmiş tərəfin hesabından tutulur.

Maddə 8. Arbitraj xərclərinin və rüsumlarının ödənilməsi qaydası

1. BKAM-a ödənilməli olan arbitraj xərcləri və rüsumları Azərbaycan Arbitraj və Mediasiya Mərkəzinin hesabına köçürüldüyü gündən ödənilmiş sayılır.

2. BKAM-a ödənilən arbitraj xərcləri və rüsumlarının hesabı üzrə bank məsrəflərinin ödənilməsi ödənişi həyata keçirən tərəfin üzərinə qoyulur.

Maddə 9. Tərəflərin ödənişləri

Xeyrinə qətnamə çıxarılmış tərəf, arbitraj araşdırması ilə bağlı xərclərin, o cümlədən, öz mənafeyinin hüquqi nümayəndəliklər vasitəsilə müdafiəsi ilə bağlı xərclərin ağlabatan məbləğdə digər tərəfdən tutulmasını tələb edə bilər.

Maddə 10. Arbitraj xərclərinin və rüsumlarının digər qaydada bölüşdürülməsi

Bu Əsasnamənin 6-7 və 9-cu paragrafları ilə müəyyən edilmiş qaydadan fərqli olaraq, iş üzrə konkret halları nəzərə almaqla BKAM, arbitraj rüsumunun, BKAM-ın əlavə xərclərinin və ödənişlərinin tərəflər arasında bölüşdürülməsinin digər qaydasını, xüsusilə də, bir tərəfin əsassız və vicdansız, o cümlədən arbitraj araşdırmasını zərurət olmadan ləngidən hərəkətləri nəticəsində digər tərəfin çəkdiyi artıq xərclərin, bu xərcləri çəkmiş tərəfin onun xeyrinə həmin tərəfdən tutulmasını müəyyən edə bilər.

**BEYNƏLXALQ TİCARƏT
PALATASININ ARBİTRAJ REQLAMENTİ**

BEYNƏLXALQ TİCARƏT PALATASININ ARBİTRAJ REQLAMENTİ

İLKİN MÜDDƏALAR

Maddə 1. Beynəlxalq arbitraj məhkəməsi

1. Beynəlxalq Ticarət Palatasının («BTP») Beynəlxalq arbitraj məhkəməsi («Məhkəmə») BTP-nin nəzdində arbitraj orqanıdır. Məhkəmənin nizamnaməsi I Əlavədə nəzərdə tutulmuşdur. Məhkəmənin üzvləri BTP-nin Şurası tərəfindən təyin edirlər. Məhkəmənin vəzifəsi işgüzar münasibətlərdə yaranmış beynəlxalq əhəmiyyətli mübahisələrin Beynəlxalq Ticarət Palatasının Beynəlxalq arbitraj məhkəməsinin Reqlamenti («Reqlament») əsasında arbitraj yolu ilə həll edilməsindən ibarətdir. Bununla bərabər Məhkəmə Reqlament əsasında işgüzar münasibətlərdə yaranmış beynəlxalq əhəmiyyət daşımayan mübahisələri də, ona müvafiq səlahiyyətləri verən arbitraj sazişi olduqda, həll edir.

2. Məhkəmənin özü mübahisələri həll etmir. Onun vəzifəsi bu Reqlamentin tətbiqinin təmin edilməsindən ibarətdir. O, özünün Daxili Reqlamentini qəbul edir. (2 №-li Əlavə)

3. Məhkəmənin Sədri, yaxud Sədr olmadıqda onun xahişi ilə Sədrin müavinlərindən biri Məhkəmənin adından təcili qərarları qəbul etmək səlahiyyətinə malikdir, bu şərtlə ki, hər cür belə qərar Məhkəməyə onun növbəti sessiyasında məruzə olunsun.

4. Məhkəmə, onun Daxili Reqlamenti ilə müəyyən edilmiş qaydada özünün üzvlərindən ibarət tərkibdə bir və ya bir neçə komitəyə qərarlar qəbul etmək səlahiyyəti verə bilər, bu şərtlə ki, hər cür belə qərar Məhkəməyə onun növbəti sessiyasında məruzə olunsun.

5. Məhkəmənin katibliyi («Katiblik») Baş katibin («Baş katib») rəhbərliyi altında BTP-nin qərgahında yerləşir.

Maddə 2. Təyinat

Bu Reqlamentin məqsədləri üçün:

I. «Arbitraj tərkibi» - bir və ya bir neçə arbitr.

II. «İddiaçı» bir və ya bir neçə iddiaçı, «Cavabdeh» - bir və ya bir neçə cavabdeh.

III. «Qərar»- inter alia, aralıq, qismən, yaxud qəti qərarı nəzərdə tutur.

Maddə 3. Yazılı bildirişlər və məlumatlar; müddətlər

1. Tərəflərdən hər hansı biri tərəfindən mübahisə ilə əlaqədar təqdim edilmiş bütün yazılı məlumatlar, həmçinin, onlara əlavə edilən bütün sənədlər tərəflərdən hər biri, hər bir arbitr və Katibliyə çatacaq nüsxədə təqdim edilməlidir. Arbitraj tərkibi tərəfindən tərəflərə göndərilən hər bir məlumatın surəti Katibliyə də göndərilməlidir.

2. Katiblik və arbitraj tərkibinin bütün məlumat və bildirişləri tərəfin və ya onun nümayəndəsinin, həmin tərəfin özü yaxud digər tərəfin bildirdiyi, axırncı ünvanına göndərilir. Bildiriş və ya məlumat vermə qəbz almaqla, sifarişli məktub göndərməklə, kuryer məktubu ilə, faksla göndərməklə, telekslə, teleqramla ilə, yaxud göndərişi təsdiq edə bilən hər hansı digər vasitə ilə həyata keçirilir.

3. Bildiriş və ya məlumat onları tərəfin və ya onun nümayəndəsinin aldığı gün, yaxud bildiriş və ya məlumat bundan əvvəlki bəndə uyğun olaraq göndərilmişsə, onların alınmalı olduğu gün təqdim edilmiş hesab olunur.

4. Bu Reqlamentlə nəzərdə tutulmuş, yaxud müəyyən edilmiş müddətlər bildiriş və ya məlumatın əvvəlki bəndlə müəyyən edilmiş qaydada təqdim edildiyi gündən sonra gələn növbəti gündən başlayaraq hesablanır. Təqdim edilmə tarixindən sonra gələn gün bildiriş və ya məlumatın təqdim edildiyi ölkədə qeyri-iş günü hesab olunursa, müddət həmin gündən sonra gələn birinci iş günündən başlayaraq hesablanır. Qeyri-iş günləri müddətin hesablanmasına daxil edilir. Müvafiq müddətin axırncı günü bildiriş və ya məlumatın təqdim edildiyi ölkədə bayram və ya qeyri-iş günüdürsə, müddət sonra gələn birinci iş gününün axırı bitir.

ARBİTRAJ ARAŞDIRMASININ BAŞLANMASI

Maddə 4. İşə arbitrajda baxılması haqqında ərizə.

1. Bu Reqlament əsasında arbitraja müraciət etmək istəyən tərəf özünün iddia ərizəsini («Ərizə») Katibliyə göndərir, Katiblik sonuncu işə

iddiaçıya və cavabdehə ərizənin alınması və alınma tarixi haqqında məlumat verir.

2. Ərizənin Katiblik tərəfindən alınma tarixi bütün məqsədlər üçün arbitraj araşdırmasının başlanğıc tarixi hesab olunur.

3. İddia ərizəsi, həmçinin aşağıdakıları özündə əks etdirməlidir:

- a) tərəflərdən hər birinin tam adı və ünvanı;
- b) iddianın əsasını təşkil edən mübahisənin xarakteri və hallarının ifadə olunması;
- c) tələbin predmeti və tələb edilən məbləğin, yaxud məbləğlərin mümkün ölçüsü;
- ç) müvafiq saziş, xüsusilə də arbitraj sazişi;
- d) 8, 9 və 10-cu maddələr əsasında arbitrlərin sayı və seçilməsi ilə bağlı, həmçinin arbitrin təyin edilməsinin həmin maddələrlə müəyyən edilmiş qaydası haqqında müvafiq məlumatlar;
- e) arbitrajın yeri, tətbiq edilən hüquq normaları və arbitraj araşdırmasının dili ilə bağlı bütün qeydlər.

4. İddiaçı iddia ərizəsini 3 (1)-ci maddəyə uyğun olaraq tələb edilən sayda göndərir və inzibati xərclər üçün ərizənin verildiyi tarixdə qüvvədə olan, III Əlavə ilə («Arbitraj xərcləri və qonorarları») müəyyən edilmiş avansı ödəyir. İddiaçının bu tələblərdən hər hansı birinə əməl etmədiyi halda Katiblik onlara əməl edilməsi üçün müddət müəyyən edə bilər; bu müddətin keçməsi ilə işə xitam verilir, lakin iddiaçı eyni ərizəni yenidən təqdim etmək hüququndan məhrum edilmir.

5. Katiblik ərizənin kifayət sayda surətlərinə və tələb olunan avansın ödənilməsinə təsdiq edən sənədə malik olduqda ərizənin surətini və ona əlavə edilmiş sənədləri cavabdehə öz rəyini bildirməsi üçün göndərir.

6. Tərəf artıq eyni tərəflər arasında arbitraj araşdırmasının bu Reqlament əsasında predmeti olan hüquq münasibətləri ilə bağlı iddia ərizəsi verdikdə, Məhkəmə tərəflərdən hər hansı birinin xahişi ilə ərizədə göstərilmiş tələbləri artıq icraatda olan işin predmeti olan tələblərlə, arbitrlərin səlahiyyəti haqqında Aktın hələ Məhkəmə tərəfindən imzalanmadığı və ya təsdiq olunmadığı halda, birləşdirə bilər. Arbitrlərin səlahiyyəti haqqında Akt Məhkəmə tərəfindən imzalandığı, yaxud təsdiq olunduğu halda tələblərin birləşdirilməsi haqqında qərar yalnız 19-cu maddənin tələblərinə əməl edilməklə qəbul edilə bilər.

Maddə 5. Arbitraja verilmiş ərizəyə etiraz; qarşılıqlı iddia

1. Katiblikdən ərizəni aldıqdan sonra 30 gün müddətində Cavabdeh, o cümlədən, aşağıdakı məlumatları da özündə əks etdirən etiraz («Etiraz») göndərir

a) cavabdehin tam adı və ünvanı;

b) iddianın/iddiaların əsası olan mübahisənin xarakteri və halları üzrə onun izahatı;

c) onun tələbin predmeti ilə bağlı etirazı;

ç) onun arbitrlərin sayı və seçilmələrinin 8, 9 və 10-cu maddələrlə müəyyən edilmiş qaydası, həmin maddələrlə arbitrlərin təyin edilməsinin müəyyən edilmiş qaydası və İddiaçının arbitrlərin sayı və seçilmələri ilə əlaqədar təklifləri üzrə mövqeyi; və

d) arbitrajın yeri, tətbiq edilən hüquq normaları və arbitraj araşdırmasının dili ilə bağlı istənilən qeydlər.

2. Katiblik Cavabdehə Etirazın verilməsi üçün müəyyən edilmiş müddəti bu bərdə olan vəsətətdə Cavabdehin arbitrlərin sayı və seçilməsi, 8; 9 və 10-cu maddələrlə nəzərdə tutulmuş hallarda isə, habelə onların təyin edilməsi haqqında izahatı əks olunduqda artırma bilər. Cavabdeh belə vəsətətlə çıxış etmədikdə Məhkəmə bu Reqlament əsasında iş üzrə icraata başlayır.

3. Etirazın 3 (1)-ci maddə ilə nəzərdə tutulmuş sayda nüsxələrlə Katibliyə göndərilir.

4. Etirazın surətini və ona əlavə edilmiş sənədləri Katiblik İddiaçıya göndərir.

5. Cavabdehin qarşılıqlı iddiası (iddiaları) Etirazla birlikdə təqdim edilməli və xüsusilə, aşağıdakıları nəzərdə tutmalıdır

a) qarşılıqlı iddianın (iddiaların) əsası olmuş mübahisənin xarakteri və hallarının izahı; və

b) tələbin predmeti haqqında tələb edilən mümkün məbləği (məbləğləri) özündə əks etdirən ərizə.

6. İddiaçı Katiblik tərəfindən göndərilmiş qarşılıqlı iddiaya (iddialara) qarşılıqlı iddianın alınmasından 30 gün müddətində cavab təqdim edir. Katiblik iddiaçıya cavabın təqdim edilməsi üçün nəzərdə tutulmuş müddəti artırma bilər.

Maddə 6. Arbitraj sazişinin bağlanması nəticələri

1. Tərəflər bu Reqlament əsasında arbitraja müraciət etməyi razılaşıdıqda və əgər onlar arbitraj sazişinin bağlandığı vaxt qüvvədə olan Reqlamentə tabe olmağı razılaşdırmayıblarsa, arbitraj araşdırmasının başlanğıcında qüvvədə olan bu Reqlamentə tabe olurlar.

2. Cavabdeh 5-ci maddə ilə nəzərdə tutulmuş qaydada Etirazı göndərmədikdə, yaxud tərəflərdən biri arbitraj sazişinin həcmi, etibarlığı və ya mövcudluğu barədə bir və ya bir neçə etiraz irəli sürdükdə, Məhkəmə etirazın və ya etirazların əsaslığı və ya mümkünlüyü barədə məsələni əvvəlcədən həll etmədən arbitraj sazişinin prima facie mövcudluğunu mümkün hesab etsə işi arbitraj icraatına qəbul edə bilər. Bu halda arbitraj tərkibinin səlahiyyətinə aid olan istənilən qərar tərkibin özü tərəfindən qəbul edilir. Məhkəmə belə nəticəyə gəlmədikdə, tərəflər işin icraata qəbul edilə bilməməsi haqqında məlumatlandırılırlar. Bu halda tərəflər onların məcburi arbitraj sazişi ilə bağlı olub-olmadıqları məsələsinin həll edilməsi üçün səlahiyyətli məhkəməyə müraciət etmək hüququnu özlərində saxlayırlar.

3. Tərəflərdən biri arbitraj araşdırmasında, yaxud araşdırmanın hər hansı mərhələsində iştirak etmədikdə, yaxud iştirakdan etməkdən imtina etdikdə arbitraj icraatı, belə imtinaya, yaxud iştirak etməməyə baxmayaraq, davam etdirilir.

4. Başqa hal razılaşdırılmayıbsa, arbitraj tərkibi arbitraj sazişini etibarlı hesab edirsə, iş üzrə müqavilənin etibarsızlığı və ya olmaması təsdiqləndikdə belə, arbitraj araşdırmasına xitam vermir. Arbitraj tərkibi, müqavilə mövcud deyilsə və ya etibarsızdırsa belə, tərəflərin müvafiq hüquqlarını müəyyən etmək və onların iddia və pretenziyaları üzrə qərar çıxarmaq üçün iş üzrə icraatı davam etdirir.

ARBİTRAJ TƏRKİBİ

Maddə 7. Ümumi müddəalar

1. Hər bir arbitr müstəqil olmalı və mübahisə edən tərəflərdən asılı olmamalıdır.
2. Özünün təyin edilməsi, yaxud təsdiq edilməsinə qədər arbitr, özünün müstəqilliyi haqqında ərizəni imzalamalı və tərəflərin hər hansı birində onun müstəqilliyinə şübhə yarada biləcək hər cür fakt və halları yazılı formada Katibliyə bildirməlidir. Katiblik bu məlumatı yazılı formada tərəflərə göndərir və edilə biləcək iradlar üçün müddət müəyyən edir.
3. Arbitr eyni qaydada arbitraj araşdırmasının gedişində yarana biləcək istənilən fakt və hallar barədə də Katibliyə və tərəflərə dərhal yazılı məlumat verir.
4. Arbitrin təyin edilməsi, təsdiq edilməsi, geri çağırılması və ya dəyişdirilməsi haqqında Məhkəmənin qərarı qətidir. Bu qərarların motivləri haqqında məlumat verilmir.
5. Təyinatını qəbul edərək hər bir arbitr öz funksiyalarını bu Reqlament əsasında həyata keçirməyi öhdəsinə götürür.
6. Tərəflər digər halı nəzərdə tutmayıblarsa, arbitraj tərkibi 8, 9 və 10-cu maddələrin tələbləri əsasında təşkil olunur.

Maddə 8. Arbitrlərin sayı

1. Mübahisələr təkbaşına arbitr, yaxud üç arbitr tərəfindən həll edilə bilər.
2. Arbitrlərin sayı barədə tərəflərin razılığı yoxdursa, Məhkəmə işə təkbaşına baxan arbitri təyin edir; İstisna hallarda məhkəmə mübahisənin xarakterinə görə üç arbitri təyin edir. Bu halda İddiaçı Məhkəmənin qərarı haqqında bildirişi aldığı gündən 15 gün müddətində, cavabdeh isə iddiaçının arbitri təyin etməsi haqqında bildirişi aldığı gündən 15 gün müddətində arbitri təyin edir,
3. Tərəflər mübahisənin təkbaşına arbitr tərəfindən həll ediləcəyini razılaşırdıqda, qarşılıqlı razılaşma əsasında təkbaşına arbitri təsdiq

edilmək üçün təyin edə bilirlər. Tərəflər təkbaşına arbitri iddiaçının arbitraja göndərilmiş ərizəsinin digər tərəfin aldığı gündən 30 gün müddətində, yaxud əlavə verilmiş müddət ərzində təyin etmədikdə, təkbaşına arbitr Məhkəmə tərəfindən təyin edilir.

4. Mübahisəyə üç arbitr tərəfindən baxıldıqda hər bir tərəf müvafiq olaraq iddia ərizəsində və ona etirazda təsdiq olunmaq üçün bir arbitri təyin edir. Tərəflərdən hər hansı biri arbitri təyin etmədikdə arbitr Məhkəmə tərəfindən təyin edilir. Arbitraj tərkibinin sədri funksiyasını həyata keçirən üçüncü arbitr, tərəflər onun təyin edilməsi üçün başqa qayda barədə razılaşmayıblarsa, Məhkəmə tərəfindən təyin edilir. Bu halda arbitrin təyin edilməsi 9-cu maddənin tələblərinə müvafiq qaydada təsdiq edilməlidir. Məhkəmənin, yaxud tərəflərin özlərinin müəyyən etdikləri müddət ərzində üçüncü arbitrin təyin edilməsi həyata keçirilmirsə, üçüncü arbitr Məhkəmə tərəfindən təyin edilir.

Maddə 9. Arbitrlərin təyin və təsdiq edilməsi

1. Arbitrlərin təyin, yaxud təsdiq edilməsi zamanı Məhkəmə arbitrlərin vətəndaşlığını, onların daimi yaşayış yerlərini və tərəflərin, yaxud digər arbitrlərin mənsub olduqları ölkələrlə onların digər əlaqələrini, həmçinin arbitrin arbitraj araşdırmasını bu Reqlament əsasında aparmaq bacarığı və imkanlarını nəzərə alır. Bu qayda 9 (2)-ci maddə əsasında arbitrlər Baş katib tərəfindən təsdiq edildikdə də tətbiq olunacaqdır.

2. Baş katib tərəflərin özləri tərəfindən təyin edilmiş, yaxud onların konkret razılaşmalarının həyata keçirilməsi məqsədilə təyin edilmiş və namizədlikləri irəli sürülmüş şəxsləri arbitrlər, təkbaşına arbitr və arbitraj tərkiblərinin sədrləri kimi bu şərtlə təsdiq edə bilər ki, onlar öz müstəqillikləri barədə hər hansı qeyd-şərt nəzərdə tutmayan, yaxud göstərilmiş qeyd-şərtlərin etiraz doğurmadiğı ərizə təqdim etmiş olsunlar. Bu cür təsdiq edilmə Məhkəmənin nəzərinə onun növbəti sessiyasında çatdırılır. Baş katib arbitrin, təkbaşına arbitrin, yaxud arbitraj tərkibinin sədrinin namizədliyinin təsdiq edilməsini qeyri-mümkün hesab etdikdə, o, bu məsələni Məhkəmənin müzakirəsinə çıxarır.

3. Məhkəmə təkbaşına arbitri, yaxud arbitraj tərkibinin sədrini təyin etmək niyyətində olduqda, bu təyinetməni BTP-nin müvafiq milli komitəsinə namizədin irəli sürülməsini təklif edən sorğunu əvvəlcədən göndərməklə həyata keçirir. Edilmiş təkliflə razılaşmadıqda, yaxud

yuxarıda qeyd olunan milli komitə Məhkəmə tərəfindən müəyyən edilmiş müddət ərzində təklif vermədikdə, Məhkəmə ona yeni sorğu göndərə, yaxud digər müvafiq milli komitəyə ona təklif göndərilməsi barədə sorğu göndərə bilər.

4. Məhkəmə vəziyyətin tələb etdiyini müəyyən etdikdə və tərəflərdən hər hansı biri Məhkəmə tərəfindən müəyyən edilmiş müddət ərzində buna etiraz etmədikdə özünün milli komitəsinin təsis edilmədiyini ölkədən təkbaşına arbitri, yaxud arbitraj tərkibinin sədrini seçə bilər.

5. Təkbəşinə arbitr, yaxud arbitraj tərkibinin sədri tərəflərin mənsub olmadığı ölkədən seçilir. Lakin, vəziyyət buna haqq qazandırmırsa və əgər tərəflərdən hər hansı biri Məhkəmə tərəfindən müəyyən edilmiş müddət ərzində öz etirazını bildirməzsə, təkbəşinə arbitr, yaxud arbitraj tərkibinin sədri tərəflərdən birinin mənsub olduğu ölkədən seçilə bilər.

6. Məhkəmə arbitri arbitr təyin etməmiş tərəfin adından təyin etdikdə, tərəfin mənsub olduğu ölkənin milli komitəsinə əvvəlcədən sorğu göndərməklə təyin edir. Məhkəmə edilmiş təkliflə razılaşmadıqda, yaxud həmin milli komitə Məhkəmə tərəfindən müəyyən edilmiş müddət ərzində öz təkliflərini vermədikdə, yaxud müvafiq tərəf milli komitəsi təsis edilməyən ölkəyə mənsub olduqda, Məhkəmə səlahiyyətli hesab etdiyi istənilən şəxsin seçimində azaddır. Katiblik bu haqda həmin şəxsin vətəndaşı olduğu ölkənin milli komitəsinə (əgər bu varsa) məlumat verir.

Maddə 10. Tərəflərin çoxluğu

1. İşdə bir neçə iddiaçı, yaxud bir neçə cavabdehin iştirak etdiyi və mübahisəyə üç arbitr tərəfindən baxıldığı halda, iddiaçılar birlikdə bir arbitri, cavabdehlər birlikdə bir arbitri, 9-cu maddə əsasında təsdiq edilmiş üçün təyin etməlidirlər.

2. Belə birgə təyinetmə olmadıqda və tərəflər arbitraj tərkibinin təşkil edilməsi qaydasını razılaşdırma bilmədikdə, Məhkəmə arbitraj tərkibinin hər bir üzvünü təyin etməklə onlardan birini sədr təyin edə bilər. Bu halda Məhkəmə, əgər lazım bilərsə, 9-cu maddəyə müvafiq olaraq, arbitr qismində fəaliyyət göstərmək üçün səlahiyyətli hesab etdiyi istənilən şəxsin seçimində azaddır.

Maddə 11. Arbitrlərin geri çağırılması

1. Arbitrin geri çağırılması onun kifayət qədər müstəqil olmamasının iddia edilməsi və ya hər hansı digər motiv əsasında Katibliyə etirazın əsaslandığı fakt və halları özündə əks etdirən yazılı ərizə ilə müraciət etməklə həyata keçirilir.

2. Müzakirəyə qəbul edilməsi üçün Etiraz tərəflərdən hər hansı biri tərəfindən həmin tərəfin arbitrin təyin, yaxud təsdiq edilməsi barədə bildirişi aldığı gündən 30 gün müddətində, yaxud etiraz edən tərəfin etirazın əsaslandığı fakt və hallar barədə məlumatlandırıldığı gündən, əgər bu tarix belə bildirişin alındığı tarixdən sonraya təsadüf edirsə, 30 gün müddətində göndərməlidir.

3. Məhkəmə etirazın müzakirəyə çıxarılması üçün qərar qəbul edir və eyni zamanda, əgər bu vacibdirsə, etirazın mahiyyəti üzrə, Katiblik tərəfindən maraqlı arbitrə, digər tərəfə, yaxud tərəflərə və arbitraj tərkibinin hər hansı üzvünə müəyyən edilmiş müddət ərzində yazılı formada iradlarını bildirmək imkanı verildikdən sonra, qərar qəbul edir. Bu iradlar tərəflərə və arbitrlərə göndərilir.

Maddə 12. Arbitrlərin dəyişdirilməsi

1. Arbitr, vəfat etdikdə, arbitrin istefa barədə ərizəsi Məhkəmə tərəfindən qəbul edildikdə, ona edilmiş etiraz Məhkəmə tərəfindən təmin edildikdə, yaxud bütün tərəflərin xahişi ilə dəyişdirilir.

2. Arbitr, həmçinin, Məhkəmənin təşəbbüsü ilə Məhkəmə onun öz funksiyalarını de-yure, yaxud de-facto icra edə bilməməsi qərarına gəldikdə, yaxud o, öz funksiyalarını bu Reqlament əsasında, yaxud müəyyən edilmiş müddət ərzində yerinə yetirmədikdə dəyişdirilir.

3. Məhkəmə ona çatdırılmış məlumat əsasında 12 (2)-ci maddəni tətbiq etməyi mümkün hesab etdikdə, bu məsələni maraqlı arbitrə, tərəflərə və arbitraj tərkibinin hər hansı üzvünə onların öz iradlarını müəyyən edilmiş müddət ərzində yazılı formada bildirmək imkanı verildikdən sonra həll edir. Bu iradlar tərəflərlə və arbitrlərlə razılaşdırılmalıdır.

4. Arbitrin dəyişdirilməsi zamanı Məhkəmə arbitrin təyin edilməsinin ilkin prosedurunun təkrar edilməli olub-olmadığını öz mülahizəsinə

əsasən həll edir. Yenidən təşkil edildikdən sonra arbitraj tərkibi tərəflərə öz rəylərini bildirməyi təklif edərək icraatın təzələnməli və hansı həcmdə təzələnməli olması məsələsini həll edir.

5. Arbitrin ölümü, yaxud onun Məhkəmə tərəfindən 12 (1) və 12 (2) maddələri əsasında dəyişdirilməsi işin şifahi dinlənilməsindən sonra baş verərsə, Məhkəmə, lazım bildikdə, qalan arbitrlərin iş üzrə icraatı davam etdirmələri barədə qərar qəbul edə bilər. Belə qərar qəbul edərkən Məhkəmə tərəflərin və qalan arbitrlərin rəylərinə diqqətlə yanaşır, həmçinin, bu hallar üçün vacib hesab etdiyi istənilən hər hansı digər məqamları nəzərə alır.

ARBİTRAJ ARAŞDIRMASI

Maddə 13. İşin arbitraj tərkibinə verilməsi

1. Katiblik işi, materialları hazır olan kimi, eyni zamanda, icraatın həmin mərhələsində arbitraj xərclərinin bağlanması üçün Katiblik tərəfindən tələb olunan avansın ödənilməsindən sonra, arbitraj tərkibinə verir.

Maddə 14. Arbitraj araşdırmasının yeri

1. Arbitraj araşdırmasının yerini tərəflər özləri razılaşdırmayıblarsa, Məhkəmə müəyyən edir.

2. Tərəflərlə məsləhətləşmədən sonra arbitraj tərkibi, tərəflər başqa qayda müəyyən etməyiblərsə, işə baxılmasını (işin dinlənilməsini) və iclası lazım bildiyi istənilən yerdə keçirə bilər.

3. Arbitraj tərkibi özünün daxili müşavirələrini lazım bildiyi istənilən yerdə keçirə bilər.

Maddə 15. Prosedura tətbiq olunan qaydalar

1. İşin icraatında arbitraj tərkibi bu Reqlamenti, bu Reqlamentin tələblərinin kifayət etmədiyi halda işə arbitraja tətbiq olunan milli prosessual qanuna istinad edərək, yaxud istinad etmədən tərəflərin müəyyən etdikləri (yaxud onlar olmadıqda, arbitraj tərkibinin müəyyən etdiyi) istənilən qaydaları rəhbər tutur.

2. Bütün hallarda arbitraj tərkibi ədalətli və qərəzsiz olmalı, hər bir tərəfə dinlənilmək üçün kifayət qədər imkan yaratmalıdır.

Maddə 16. Arbitraj araşdırmasının dili

1. Tərəflərin bu haqda müvafiq razılaşması olmadıqda, arbitraj tərkibi arbitraj araşdırmasının dilini, yaxud dillərini müqavilənin dili də daxil olmaqla işə aid olan bütün halları nəzərə alaraq müəyyən edir.

Maddə 17. Tətbiq edilən hüquq normaları

1. Tərəflər arbitraj tərkibi tərəfindən mübahisənin mahiyyətinə tətbiq ediləcək qanunla bağlı razılaşmada müstəqildirlər. Belə razılaşma olmadıqda arbitraj tərkibi lazım bildiyi hüquq normalarını tətbiq edir.

2. Bütün hallarda arbitraj tərkibi müqavilənin müddəalarını və müvafiq ticarət adətlərini nəzərə alır.

3. Arbitraj tərkibi, tərəflər ona belə səlahiyyət veriblərsə, dostcasına vasitəçi səlahiyyətlərini öz üzərinə götürür, yaxud mübahisəni ex aequo et bono həll edir.

Maddə 18. Arbitrlərin səlahiyyətləri haqqında Akt; iş üzrə icraat müddətləri

1. Arbitraj tərkibi Katiblikdən iş materiallarını alan kimi sənədlər əsasında, yaxud tərəflərin iştirakı ilə, onların axırncı ərizələrini nəzərə almaqla, həmin iş üzrə onun səlahiyyətlərini müəyyən edən sənəd hazırlayır. Bu sənədə aşağıdakı məqamlar əks olunmalıdır:

a) tərəflərin tam adı və təsviri;

b) arbitraj araşdırması gedişində meydana çıxan bildiriş və məlumatların göndərilməsi üçün tərəflərin ünvanları;

c) tərəflərin müvafiq tələblərinin və almaq istədikləri qərarın, əsas, yaxud qarşılıqlı iddia üzrə tələb edilən məbləğin, imkan daxilində, göstərilməsi ilə qısa məzmunu;

ç) arbitraj tərkibinin lazım bilmədiyi hal istisna olmaqla, həll edilməli olan məsələlərin siyahısı;

d) arbitrin tam adı, vəzifəsi və ünvanı;

e) arbitraj araşdırmasının yeri; və

ə) tətbiq olunacaq prosessual qaydalarla bağlı detallar və işin xarakterindən asılı olaraq arbitraj tərkibinin dostcasına vasitəçi qismində hərəkət etmək, yaxud mübahisəni ex aequo et bono həll edə bilmək səlahiyyətinin göstərilməsi.

2. Arbitrlərin səlahiyyətləri haqqında Akt tərəflər və arbitraj tərkibi tərəfindən imzalanır. İşin ona verilməsindən sonra 2 ay müddətində arbitraj tərkibi onun və tərəflərin imzaladığı arbitrlərin səlahiyyətləri haqqında Aktı Məhkəməyə göndərir. Məhkəmə lazım bildikdə arbitraj tərkibinin əsaslandırılmış xahişi ilə, yaxud zərurət yaranarsa, öz təşəbbüsü ilə, həmin müddəti uzada bilər.

3. Tərəflərdən biri arbitrlərin səlahiyyətləri haqqında Aktın tərtib olunmasında iştirak etməkdən, yaxud onu imzalamaqdan imtina etdikdə Akt təsdiq olunması üçün Məhkəməyə verilir. Arbitrlərin səlahiyyətləri haqqında Akt 18 (2)-ci maddə ilə müəyyən edilmiş qaydada imzalandıqdan və Məhkəmə tərəfindən təsdiq olunduqdan sonra arbitraj araşdırması davam etdirilə bilər.

4. Arbitrlərin səlahiyyətləri haqqında Aktı tərtib edərkən, yaxud onun tərtib edilməsindən dərhal sonra arbitraj tərkibi tərəflərlə məsləhətləşərək ayrıca sənəddə iş üzrə icraatın güman edilən müddətlərini müəyyən edir və bu barədə Məhkəməyə və tərəflərə məlumat verir. Bu cədvələ edilən sonrakı hər hansı dəyişiklik haqqında Məhkəməyə və tərəflərə məlumat verilir.

Maddə 19. Yeni iddialar

1. Arbitrlərin səlahiyyətləri haqqında Akt imzalandıqdan və Məhkəmə tərəfindən təsdiq olunduqdan sonra tərəflər yeni iddiaların və qarşılıqlı iddiaların xarakterini, arbitraj araşdırmasının mərhələsini və işə aid olan digər halları nəzərə alan arbitraj tərkibinin razılığı olmadan arbitrlərin səlahiyyətləri haqqında Aktın hüduqlarından kənara çıxan yeni iddialar və qarşılıqlı iddialar verə bilməzlər.

Maddə 20. İş üzrə faktiki halların müəyyən edilməsi

1. Arbitraj tərkibi bütün zəruri vasitələrin köməyi ilə iş üzrə bütün faktların müəyyən edilməsi məqsədilə, mümkün olan, ən qısa müddətdə arbitraj araşdırmasına başlayır.

2. Arbitraj tərkibi tərəflərin yazılı ərizələrini və işə aid olan bütün sənədləri öyrəndikdən sonra tərəflərdən birinin xahişi ilə onları birlikdə şəxsən dinləyir, belə xahiş olmadıqda isə belə dinləməni öz təşəbbüsü ilə həyata keçirir.

3. Arbitraj tərkibi tərəflərin təyin etdikləri şahidləri, ekspertləri, yaxud istənilən başqa şəxsi tərəflərin iştirakı ilə, yaxud onların iştirakı olmadan, əgər bu şəxslər lazımi qaydada çağırılmışlarsa, dinləyə bilər.

4. Arbitraj tərkibi tərəflərlə məsləhətləşdikdən sonra bir və ya bir neçə ekspert, onların səlahiyyətlərini müəyyən etməklə, təyin edə və onların rəylərini qəbul edə bilər. Tərəflərə, onlardan birinin xahişi ilə, arbitraj tərkibi tərəfindən təyin edilmiş ekspertə, yaxud ekspertlərə işə baxılması gedişində suallar vermək imkanı verilir.

5. Arbitraj tərkibi arbitraj araşdırmasının istənilən mərhələsində tərəflərə əlavə sübutların təqdim edilməsini təklif edə bilər.

6. Arbitraj tərkibi, tərəflərdən heç biri iş üzrə dinləmənin həyata keçirilməsini xahiş etmədikdə, iş üzrə yalnız tərəflərin təqdim etdiyi sənədlər əsasında qərar qəbul edə bilər.

7. Arbitraj tərkibi işlə əlaqədar sirlərin və konfidensial məlumatın qorunmasına yönəlmiş istənilən tədbirləri görə bilər.

Maddə 21. Dinləmə

1. Arbitraj tərkibi işə baxılmasında iştirak etmək üçün tərəfləri əgəlabatan müddət ərzində xəbərdar etməklə, onlara müəyyən edilmiş gün və yerdə keçiriləcək iclasa gəlməyi təklif edir.

2. Lazımi qaydada çağırılmış tərəflərdən hər hansı biri üzrlü səbəb olmadan gəlmədikdə, arbitraj tərkibi işə baxılmasını həyata keçirmək hüququna malikdir.

3. Arbitraj tərkibi tərəflərin iştirak etmək hüququna malik olduqları dinləmə üçün məsuliyyət daşıyır. Arbitraj tərkibinin və tərəflərin razılığı olmadan araşdırmada iştirak etməyən şəxslər dinləməyə buraxılmırlar.

4. Tərəflər şəxsən, yaxud lazımı qaydada səlahiyyət verilmiş nümayəndələri vasitəsilə təmsil oluna bilərlər. Eyni zamanda, onlar məsləhətçilərin xidmətindən də istifadə edə bilərlər.

Maddə 22. Araşdırmanın başa çatdırılması

1. Arbitraj tərkibi tərəflərə dinlənilmək üçün kifayət qədər imkan verildiyi qənaətinə gəldikdə işin araşdırılmasını bitmiş elən edir. Bundan sonra arbitraj tərkibinin tələb etdiyi və ya onun razılığı olmadan istisana hal kimi heç bir ərizənin, heç bir sənədin, yaxud sübutun təqdim edilməsinə yol verilmir.

2. Arbitraj tərkibi İşin araşdırılmasını bitmiş elan etdikdə Katibliyə qərar layihəsinin 27–ci maddə əsasında təsdiq edilmək üçün Məhkəməyə veriləcəyinin təxmini tarixini bildirir. Arbitraj tərkibi həmin tarixin daha gec tarixə dəyişdirilməsi haqqında hər hansı məlumatı Katibliyə bildirir.

Maddə 23. İlkin və təminədiçi tədbirlər.

1. Tərəflər başqa cür razılaşdırmayıblarsa, arbitraj tərkibi işin ona verilməsindən sonra tərəflərdən hər hansı birinin xahişi ilə lazım bildiyi ilkin, yaxud təminədiçi tədbirlərdən birinin qəbul edilməsi üçün göstəriş verə bilər. Arbitraj tərkibi bu cür təminədiçi tədbirini müvafiq vəsatətlə müraciət etmiş tərəfin adekvat təminat təqdim etməsi ilə şərtləndirə bilər. Zərurət olduqda arbitraj tərkibi bu tədbirləri əsaslandırılmış əmr və ya qərar formasında qəbul edə bilər.

2. İşin arbitraj tərkibinə verilməsinə qədər, müəyyən hallarda isə bundan sonra da, tərəflər istənilən səlahiyyətli məhkəmədən ilkin, yaxud təminədiçi tədbirlərin qəbul edilməsini xahiş edə bilərlər. Tərəfin belə tədbirin qəbul edilməsi, yaxud arbitraj tərkibi tərəfindən qəbul edilmiş oxşar tədbirlərin icra edilməsi məqsədilə məhkəməyə müraciət etməsi arbitraj sazişinin pozulması, yaxud ondan imtina edilməsi deyil və bu, arbitraj tərkibinin səlahiyyətinə təsir göstərmir. Məhkəmə tərəfindən qəbul edilmiş istənilən tədbir, yaxud istənilən bu cür vəsatət haqqında məlumat dərhal Katibliyin nəzərinə çatdırılmalıdır. Katiblik bu barədə arbitraj tərkibinə məlumat verir.

QƏRAR

Maddə 24. Arbitraj qərarının çıxarılması müddəti

1. Arbitraj tərkibinin qəti qərar çıxarması üçün 6 aylıq müddət müəyyən edilir. Bu müddət tərəflərin və arbitrlərin, arbitrlərin səlahiyyətləri haqqında Akta etdikləri axırıncı imzanın tarixindən, yaxud 18 (3)-cü maddə tətbiq edildikdə Katiblik tərəfindən arbitraj tərkibinə arbitrlərin səlahiyyətləri haqqında Aktın Məhkəmə tərəfindən təsdiq edilməsi barədə məlumat verildiyi tarixdən hesablanır.

2. Məhkəmə zəruri hallarda arbitrin əsaslandırılmış xahişi ilə, yaxud əgər buna zərurət yaranarsa, öz təşəbbüsü ilə müddəti uzada bilər.

Maddə 25. Qərarın çıxarılması

1. Arbitraj tərkibi birdən çox arbitrdən ibarət olduqda, qərar səs çoxluğu ilə çıxarılır. Səs çoxluğu əldə edilmədikdə, qərar, yalnız arbitraj tərkibinin sədri tərəfindən çıxarılır.

2. Qərar əsaslandırılmış olmalıdır.

3. Qərar arbitraj araşdırmasının yerində və onda qeyd edilmiş tarixdə çıxarılmış hesab olunur.

Maddə 26. Barişiq sazişi əsasında qərar

1. Tərəflər işin 13-cü maddə əsasında arbitraj tərkibinə verilməsindən sonra razılığa gəliblərsə, bu, arbitraj qərarı ilə tərəflər arasında bağlanmış saziş əsasında o halda rəsmiləşdirilir ki, tərəflər bunu xahiş etsinlər, arbitraj tərkibi isə buna razı olsun.

Maddə 27. Məhkəmə tərəfindən qərarların yoxlanılması

Hər hansı qərarı imzalamazdan əvvəl arbitraj tərkibi qərarın layihəsini Məhkəməyə təqdim edir. Məhkəmə qərarın formasına arbitraj tərkibinin qərar qəbul etmək müstəqilliyinə toxunmadan dəyişiklik edə bilər; o, həmçinin, məsələnin mahiyyətinə aid olan məqamlara diqqət yetirə bilər. Qərar, Məhkəmə tərəfindən onun forması bəyənildikdən sonra imzalanır.

Maddə 28. Tərəflərə məlumat verilməsi, arbitraj qərarlarının icra edilməsi və saxlanması

1. Qərar çıxarıldıqdan sonra bütün arbitraj xərcləri tərəflərdən biri, yaxud hamısı tərəfindən bütünlüklə Beynəlxalq Ticarət Palatasına ödənildiyi halda, Katiblik tərəfləri, qərarın arbitraj tərkibi tərəfindən imzalanmış mətnini onlara verməklə, məlumatlandırır.

2. Qərarın Baş katib tərəfindən təsdiq edilmiş surətləri tərəflərin sorğusu ilə onlara istənilən vaxt verilir; Bu sənəd tərəflərdən başqa heç kimə verilmir.

3. Bu maddənin 1-ci bəndinə uyğun məlumatlandırılmış tərəflər, bunun nəticəsində hər hansı digər formada məlumatlandırılmadan, yaxud arbitraj tərkibi tərəfindən qərarın depozitə qoyulmasından imtina etmiş olurlar.

4. Bu Reqlament əsasında çıxarılmış hər bir qərarın əslı Katiblikdə saxlanılır.

5. Arbitraj tərkibi və Katiblik tərəflərə yerinə yetirilməsi zəruri olan sonrakı hər hansı formallığın həyata keçirilməsi ilə əlaqədar köməklik göstərilir.

6. İstənilən qərar tərəflər üçün məcburi qüvvəyə malikdir. Mübahisəni bu Reqlament əsasında arbitraja verən tərəflər istənilən qərarın dərhal icra edilməsini öhdələrinə götürür və hər hansı formada şikayət etməkdən, əgər belə imtina əsaslıdırsa, imtina etmiş olurlar.

Maddə 29. Qərarın izahı və ona düzəlişlər edilməsi

1. Arbitraj tərkibi öz təşəbbüsü ilə qərarıda yol verilmiş səhvləri, hesablamalarda edilmiş səhvləri, yaxud analoji xarakterə malik digər istənilən səhvləri, həmin səhvləri onların təsdiq edilməsi üçün qərarın çıxarılması tarixindən 30 gün müddətində Məhkəməyə göndərməklə düzəldə bilər.

2. Tərəfin səhvlərin düzəldilməsi ilə bağlı 29 (1)-ci maddədə xatırladılan istənilən vəsətəti, yaxud qərarın izah edilməsi üçün 3 (1)-ci maddə ilə müəyyən edilmiş sayda nüsxələri həmin tərəfin qərarı aldığı tarixdən hesablanan 30 gün müddətində Katibliyə göndərilməlidir. Vəsətətin

arbitraj tərkibinə verilməsindən sonra sonuncu digər tərəfə özünün iradlarını bildirmək üçün adətən həmin tərəfin vəsatəti aldığı tarixdən hesablanan 30 gündən çox olmayan vaxt verir. Arbitraj tərkibi qərarın izah edilməsi, yaxud onda yol verilmiş səhvlərin düzəldilməsi qərarına gəldikdə öz qərarının layihəsini digər tərəfə iradlarını bildirməsi üçün verilmiş 30 günlük müddət keçdikdən sonra, yaxud Məhkəmə tərəfindən müəyyən edilmiş müddətdə Məhkəməyə göndərir.

3. Qərarın izah edilməsi, yaxud səhvlərin düzəldilməsi qərara əlavə kimi rəsmiləşdirilir və arbitraj qərarının tərkib hissəsi hesab edilir. 25; 27 və 28-ci maddələrin tələbləri mitatis mitandis tətbiq edilir.

XƏRCLƏR

Maddə 30. Arbitraj xərclərinin ödənilməsi üçün avans

1. Ərizəni aldıqdan sonra Baş katib arbitrlərin səlahiyyətləri haqqında Akt imzalanana qədər iddiaçıya arbitraj xərclərinin ödənilməsi üçün nəzərdə tutulmuş məbləğdə avans ödəməyi təklif edə bilər.

2. Məhkəmə mümkün qədər əvvəlcədən arbitrlərin qonorarlarının və arbitraj xərclərinin, BTP-nin inzibati xərclərinin ödənilməsi üçün kifayət edə biləcək miqdarda avansın məbləğini tərəflərin göndərdikləri iddialar və qarşılıqlı iddialar üzrə müəyyən edir. Bu məbləğ arbitraj araşdırmasının istənilən mərhələsində dəqiqləşdirilə bilər. Əsas iddiadan başqa bir və ya bir neçə qarşılıqlı iddia da verildikdə Məhkəmə əsas iddia və qarşılıqlı iddia, yaxud qarşılıqlı iddialar üzrə ayrı-ayrı avans məbləqləri müəyyən edə bilər.

3. Məhkəmə tərəfindən müəyyən edilmiş avans iddiaçı və cavabdeh tərəfindən eyni məbləğlərdə ödənilir. 30 (1)-ci maddəyə uyğun olaraq həyata keçirilmiş ödəniş avansın qismən ödənişi kimi hesab olunur. Lakin tərəflərdən hər hansı biri əsas iddia, yaxud qarşılıqlı iddia üzrə avansın tam məbləğinin ödənişini, digər tərəf öz hissəsini ödəməkdən yayındıqda, həyata keçirə bilər. Məhkəmə 30 (2)-ci maddə əsasında ayrı-ayrı avans məbləqləri müəyyən etdikdə hər bir tərəf onun iddia tələblərinə müvafiq olan avans məbləğini ödəyir.

4. Avansın ödənişinin həyata keçirilməsi barədə təklif yerinə yetirilmədikdə, Baş katib arbitraj tərkibi ilə məsləhətləşdikdən sonra

sonuncuya öz işini dayandırmağı və müddətin ötürülməsi ilə müvafiq iddia və qarşılıqlı iddiaların geri qaytarılmış hesab edilməsini şərtləşdirən 15 gündən az olmayan müddət müəyyən etməyi təklif edə bilər. Maraqlı tərəf bu qaydanın tətbiq edilməsinə etiraz etdikdə o, məsələnin Məhkəmə tərəfindən həll edilməsi haqqında yuxarıda göstərilən müddət ərzində vəsatət verməlidir. Bununla bərabər maraqlı tərəf eyni iddianı, yaxud qarşılıqlı iddianı digər arbitraj icraatına vermək hüququndan məhrum edilmir.

5. Tərəflərdən biri əsas iddia, yaxud qarşılıqlı iddia üzrə tələblərin hesablanması irəli sürdükdə, belə hesab arbitraj xərclərinin ödənilməsi üçün avans müəyyən edilərkən nəzərə alınır. Eyni qayda ayrıca iddia üzrə də tətbiq edilir, çünki həmin tərəf arbitraj tərkibindən əlavə məsələlərə baxılmasını tələb edə bilər.

Maddə 31. Arbitraj xərcləri haqqında qərar

1. Arbitraj xərcləri Məhkəmə tərəfindən arbitraj araşdırmasının başlanğıc məqamında qüvvədə olan cədvələ müvafiq surətdə müəyyən edilmiş arbitrlərin qonoralarını və arbitraj xərclərini və BTP-nin inzibati xərclərini, arbitraj tərkibi tərəfindən təyin edilmiş istənilən ekspertlərin qonoraları və xərclərini, həmçinin tərəflərin özləri tərəfindən arbitraj araşdırmasının gedişində sərf edilmiş əqlabətən hüquqi məsrəfləri özündə birləşdirir.

2. Məhkəmə arbitrin qonorasını, işin istisna hesab oluna biləcək hallarında məcburiyyət yaranarsa, əlavə edilmiş cədvəl ilə nəzərdə tutulmuş ölçüdə aşağı, yaxud yuxarı müəyyən edə bilər. Məhkəmə tərəfindən müəyyən edilmiş xərclərdən başqa xərclər arbitraj tərkibi tərəfindən arbitraj araşdırmasının istənilən mərhələsində müəyyən edilə bilər.

3. Qəti qərarla arbitraj xərclərinin məbləği müəyyən edilir və tərəflərdən hansının hansı xərcləri ödəməsi, yaxud xərclərin hansı nisbətdə tərəflər arasında bölünməsi göstərilir.

DİGƏR MÜDDƏALAR

Maddə 32. Müddətlərin dəyişdirilməsi

1. Tərəflər bu Reqlamentdə nəzərdə tutulmuş müddətlərin qısaldılması barədə razılaşa bilərlər. Bu cür razılaşma arbitraj tərkibinin təşkil olunmasından sonra əldə edildikdə, yalnız arbitraj tərkibinin razılığı ilə qüvvəyə minir.

2. Məhkəmə 32 (1)-ci maddə əsasında dəyişdirilmiş istənilən müddəti öz təşəbbüsü ilə, bunu Məhkəmənin, yaxud arbitraj tərkibinin bu Reqlamentlə nəzərdə tutulmuş funksiyalarının yerinə yetirilməsi üçün vacib hesab etdikdə, uzada bilər.

Maddə 33. Etiraz vermək hüququndan imtina

1. Arbitraj araşdırmasında iştirak edən tərəf bu Reqlamentin istənilən tələblərinə, istənilən prosessual normaların tətbiq edilməsinə, arbitraj tərkibinin istənilən göstərişlərinə, yaxud arbitraj sazişinin arbitraj tərkibinin təşkil olunması, yaxud arbitraj araşdırmasının aparılması ilə bağlı istənilən tələbinə riayət edilməməsinə etiraz etmədikdə etiraz hüququndan imtina etmiş hesab olunur.

Maddə 34. Məsuliyyətdən azad etmə

1. Arbitrlər, Məhkəmə və onun üzvləri, Beynəlxalq Ticarət Palatası və onun əməkdaşları, Beynəlxalq Ticarət Palatasının milli komitələri heç kimin qarşısında arbitraj araşdırması ilə bağlı hər hansı hərəkət, yaxud nöqsan üçün məsuliyyət daşımır.

Maddə 35. Ümumi müddəalar

Bu Reqlamentlə bilavasitə nəzərdə tutulmamış bütün məsələlər üzrə Məhkəmə və arbitraj tərkibi bu Reqlamentin ruhunda hərəkət edir və qərarın qanuni qüvvəyə malik olması üçün bütün tədbirləri görür.

BTP-nin BEYNƏLXALQ ARBİTRAJ MƏHKƏMƏSİNİN NİZAMNAMƏSİ

Maddə 1. Funksiyalar

1. Beynəlxalq Ticarət Palatasının Beynəlxalq arbitraj məhkəməsinin (Məhkəmə) funksiyaları Arbitraj Reqlamentinin və Beynəlxalq Ticarət Palatasının Barışıq Reqlamentinin tətbiqinin təmin edilməsindən ibarətdir. Bunun üçün Məhkəmə bütün lazımi səlahiyyətlərə malikdir.
2. Məhkəmə müstəqil təşkilat olmaqla öz funksiyalarını Beynəlxalq Ticarət Palatasından və onun orqanlarından tamamilə asılı olmadan həyata keçirir.
3. Onun üzvləri BTP-nin milli komitələrindən asılı deyillər.

Maddə 2. Məhkəmənin tərkibi

1. Məhkəmənin tərkibi Sədrdən, Sədrin müavinlərindən, üzvlər və üzvlərin müavinlərindən (hər iki kateqoriya bərabər əsasla üzvlər adlandırılır) ibarətdir. Məhkəmənin işində ona Katiblik (Məhkəmənin Katibliyi) köməklik göstərir.

Maddə 3. Təyinat

1. Sədr BTP-nin Rəhbər komitəsinin tövsiyəsi ilə BTP-nin Şurası tərəfindən seçilir.
2. BTP-nin Şurası Məhkəmə Sədrinin müavinlərini Məhkəmənin üzvləri və ya digər şəxslərin arasından təyin edir.
3. Məhkəmənin üzvləri BTP-nin Şurası tərəfindən milli komitələrin təklifləri əsasında hər komitədən bir nəfər olmaqla təyin edilirlər.
4. Məhkəmənin Sədrinin təklifi ilə Şura, üzvlərin müavinlərini təyin edə bilər.

5. Üzvlərin səlahiyyət müddəti üç ildir. Üzv öz funksiyalarını icra edə bilmədikdə, Şura onun səlahiyyət müddətinin qalan hissəsi müddətinə onu əvəz edəni təyin edir.

Maddə 4. Məhkəmənin plenum iclasları

Məhkəmənin plenum iclaslarında Sədr, Sədrin olmadığı hallarda isə onun tərəfindən təyin edilən müavinlərdən biri sədrlik edir. Məhkəmənin iclasları onun üzvlərinin ən azı 6 nəfəri iştirak etdikdə səlahiyyətli hesab edilir. Qərarlar səs çoxluğu ilə qəbul edilir, səslər bərabər olduqda isə Sədrin səsi həlledici hesab olunur.

Maddə 5. Komitələr

Məhkəmə bir, yaxud daha çox komitələr yarada bilər, onların səlahiyyətlərini müəyyən edə və onları təşkil edə bilər.

Maddə 6. Konfidensiallıq

Məhkəmənin fəaliyyəti konfidensial xarakter daşıyır və bu, onun işində hansı şəkildə iştirak etməsindən asılı olmayaraq hər bir şəxs tərəfindən gözlənilməlidir. Məhkəmə kənar şəxslərin Məhkəmənin və onun komitələrinin iclaslarında iştirak edə bilmələri, həmçinin onların Məhkəməyə və onun Katibliyinə verilmiş materiallarla tanış ola bilmələri şərtlərini müəyyən edir.

Maddə 7. Arbitraj Reqlamentinin dəyişdirilməsi

Reqlamentin dəyişdirilməsi ilə əlaqədar Məhkəmənin hər hansı təklifi, onun Rəhbər komitəyə və BTP-nin Şurasına təsdiq edilməsi üçün verilməsindən əvvəl, Beynəlxalq arbitraj üzrə komissiyaya göndərilir.

BTP-nin BEYNƏLXALQ ARBITRAJ MƏHKƏMƏSİNİN DAXİLİ REQLAMENTİ

Maddə 1. Beynəlxalq arbitraj məhkəməsinin işinin konfidensial xarakteri

1. Plenar iclaslar və ya Komitələrin sessiyaları da daxil olmaqla Məhkəmənin sessiyaları yalnız onun üzvləri və üzvləri və Katiblik üçün açıqdır.

2. Lakin, istisna olaraq bəzi hallarda, Sədr icaslarda iştirak etmək üçün digər şəxsləri də dəvət edə bilər. Bu şəxslər Məhkəmənin işinin konfidensial xarakterinə hörmət etməlidirlər.

3. Məhkəməyə baxılması üçün təqdim edilmiş sənədlər, yaxud iclasların gedişində tərtib olunmuş sənədlər haqqında, yalnız Məhkəmənin üzvlərinə və Katibliyə, həmçinin Sədr tərəfindən Məhkəmənin iclaslarında iştirak etmələrinə icazə verilmiş şəxslərə məlumat verilir.

4. Məhkəmənin Sədri, yaxud Baş katibi, habelə beynəlxalq ticarət hüququ üzrə elmi işlər üzərində işləyən elmi işçilərə, arbitraj araşdırması gedişində tərəflərin təqdim etdikləri ərizələr, məktublar, bildirişlər və sənədlər istisna olmaqla, qərarlarla və ümumi maraq kəsb edən digər sənədlərlə tanış olmağa icazə verə bilərlər.

5. Belə icazə, yalnız onun verilməsi haqqında vəsatət verən şəxslər onlara təqdim edilən sənədlərin konfidensial xarakterinə hörmət etməyi və mətnin əvvəlcə Məhkəmənin Baş katibinə razılaşdırılması üçün təqdim edilməsinə qədər dərc edilməyəcəyini öhdələrinə götürdükdə verilir.

6. Katiblik bu Reqlament əsasında arbitraja təqdim edilmiş hər bir iş üzrə bütün qərarları, arbitrlərin səlahiyyətləri haqqında Aktı, Məhkəmənin hər hansı qərarını, həmçinin Katibliyin müvafiq yazışmalarının surətlərini Məhkəmənin arxivində saxlayır.

7. Tərəf, yaxud arbitr Məhkəmənin müəyyən etdiyi müddət ərzində həmin sənədlərin geri qaytarılması haqqında yazılı vəsatət vermədikdə, tərəflər, yaxud arbitrlər tərəfindən təqdim edilmiş bütün sənədlər, məlumatlar və

ya yazışmalar məhv edilə bilər. Həmin sənədlərin geri qaytarılması ilə bağlı bütün xərclər və məsrəflər müvafiq olaraq tərəf, yaxud arbitr tərəfindən ödənilir.

Maddə 2. Beynəlxalq arbitraj məhkəməsi üzvlərinin BTP-nin arbitrajında iştirakı

1. Məhkəmənin Sədri və Katibliyin üzvləri BTP-nin arbitrajına verilən işlərdə arbitr, yaxud məsləhətçi ola bilməzlər.

2. Məhkəmə Sədrin müavinlərini, yaxud Məhkəmənin üzvlərini arbitr qismində təyin edə bilməz. Lakin, onlar bu vəzifələrə bir və ya bir neçə tərəf vasitəsilə, yaxud təsdiq edilməsi şərtilə tərəflərin razılaşdırdığı başqa qayda üzrə, təklif oluna bilərlər.

3. Sədr, Sədrin müavini, Məhkəmənin, yaxud Katibliyin digər üzvü Məhkəmədə qərar çıxarılması gözlənilən arbitraj araşdırmasına hər hansı qisimdə cəlb edildikdə, həmin şəxs bu cür cəlb edilməni aşkar edən kimi Məhkəmənin Baş katibini bu barədə məlumatlandırmalıdır.

4. Həmin şəxs Məhkəmənin araşdırma ilə bağlı qərarlarında, yaxud diskussiyalarında iştirak etməkdən çəkinməyə və həmin işə baxılıqda iclas zalında olmamağa borcludur.

5. Həmin şəxs araşdırmanın gedişində Beynəlxalq arbitraj məhkəməsinə təqdim edilən sənədləri və məlumatları almır.

Maddə 3. Məhkəmənin üzvləri və BTP-nin milli komitələri arasında münasibətlər

1. Məhkəmənin üzvləri Milli komitələrin təklifi ilə BTP-nin Şurası tərəfindən təyin edilirlər; Buna baxmayaraq Məhkəmənin üzvləri milli komitələrdən asılı deyillər.

2. Bundan əlavə, Məhkəmənin üzvləri kimi onların tanış olduqları xüsusi mübahisələrə dair istənilən məlumatın konfidensiallığı onlar tərəfindən qeyd edilən milli komitələrə münasibətdə, Məhkəmənin Sədrinin, yaxud Baş katibinin onlara həmin məlumatı müvafiq milli komitəyə bildirməyi xahiş etmələri halları istisna edilməklə, qorunmalıdır.

Maddə 4. Məhkəmənin Komitəsi

Məhkəmə Reqlamentin 1 (4)-cü maddəsinin və Nizamnamənin (I Əlavə) 5-ci maddəsinin tələbləri əsasında Məhkəmənin Komitəsini təsis edir.

2. Komitə sədrdən və ən azı iki üzvdən ibarətdir. Məhkəmənin Sədri həm də Komitənin sədridir. Özünün olmadığı hallar üçün Sədr Məhkəmə Sədrinin müavinini, yaxud istisna təşkil edən hallarda, Məhkəmənin digər üzvünü Komitənin Sədri kimi təyin edə bilər.

3. Komitənin digər iki üzvü Məhkəmə tərəfindən sədrin müavinləri sırasından, yaxud Məhkəmənin digər üzvlərindən təyin edilir. Məhkəmə hər plenum iclasında Məhkəmənin növbəti plenum iclasına qədər Komitənin iclaslarında iştirak etməli olan üzvlərini təyin edir.

4. Komitə sədrin göstərişi ilə toplanır. İki üzvün iştirakı ilə yetərsay alınmış hesab olunur.

5. a) Məhkəmə Komitə tərəfindən qəbul edilən qərarların dairəsini müəyyən edir.

b) Komitənin qərarları yekdilliklə qəbul edilir.

c) Komitə qərar çıxara bilmədikdə, yaxud qərarı qəbul etməkdən çəkinməyə üstünlük verdikdə işi, lazım bildiyi istənilən təklifi irəli sürməklə, Məhkəmənin növbəti plenum iclasına verir.

ç) Komitənin qərarları növbəti plenum iclasında Məhkəməyə təyin edilir.

Maddə 5. Məhkəmənin Katibliyi

1. Baş katib, özünün olmadığı hallar üçün, Baş məsləhətçiyə və Baş katibin müavininə arbitrlərin təsdiq edilməsi, qərarların surətinin təsdiq edilməsi və Reqlamentin 9 (2); 28 (2) və 30 (1) maddələrinin tələblərinə müvafiq olaraq avansın ödənilməsinin təklif edilməsi səlahiyyətlərini verə bilər.

2. Məhkəmənin razılığı ilə Katiblik arbitrlərin, yaxud tərəflərin məlumatlandırılması və ya zəruri hallarda arbitraj araşdırmasının lazımı qaydada aparılması üçün, qeydlərin və digər sənədlərin tərtibatını apara bilər.

Maddə 6. Arbitraj qərarlarının yoxlanılması

Reqlamentin 27-ci maddəsinin tələbləri əsasında Qərar layihələrinin müzakirəsi zamanı Məhkəmə arbitrajın aparıldığı yerin imperativ qanunlarının tələblərini, mümkün qədər, nəzərə alır.

III Əlavə

ARBİTRAJ XƏRCLƏRİ VƏ QONORARLAR

Maddə 1. Arbitraj xərclərinin ödənilməsi üçün avans

1. Reqlament əsasında arbitraj araşdırmasına başlanılması üçün edilən hər xahişə görə inzibati xərclər üçün nəzərdə tutulan 2500 ABŞ dolları məbləğində avans ödənilməlidir. Bu ödəniş geri qaytarılmır və inzibati xərclərin iddiaçının payına düşən hissəsinə hesab edilir.

2. Baş katib tərəfindən Reqlamentin 30 (1)-ci maddəsi əsasında arbitraj xərcləri üçün müəyyən edilmiş avans, adətən inzibati xərclərin toplanması nəticəsində alınan məbləğdən iddianın qiyməti əsasında müəyyən edilən qonorarların minimum məbləğlərindən (aşağıda göstərilmiş cədvəldə müəyyən edildiyi kimi) arbitrlərin səlahiyyətləri haqqında Aktın layihəsinin tərtib edilməsi ilə əlaqədar arbitraj tərkibinin məruz qaldığı əvəzi ödəniləcək xərclərin məbləğindən artıq olmur. İddianın qiyməti göstərilmədikdə avans Baş katibin mülahizəsi əsasında müəyyən edilir. İddiaçının həyata keçirdiyi ödəniş Məhkəmə tərəfindən müəyyən edilmiş inzibati xərclərin onun payına düşən avans hissəsinə hesablanır.

3. Bir qayda olaraq, arbitrlərin səlahiyyətləri haqqında Akt imzalandıqdan və Məhkəmə tərəfindən təsdiq olunduqdan, həmçinin işə baxılmasının təxmini qrafiki tərtib edildikdən sonra arbitraj tərkibi Reqlamentin 30 (4)-cü maddəsi əsasında, yalnız xərclər üzrə avansın tamamilə ödənilməsi iddialara, yaxud qarşılıqlı iddialara baxılmasına başlayır.

4. Məhkəmə tərəfindən Reqlamentin 30 (2)-ci maddəsi əsasında müəyyən edilmiş xərclər üçün avans arbitrin, yaxud arbitrlərin (bundan sonra «arbitr»), qonorarlarını arbitrin arbitraj araşdırması ilə əlaqədar istənilən məsrəflərini, habelə inzibati xərcləri özündə birləşdirir.

5. Hər bir tərəf avansın ümumi məbləğinin öz payına düşən hissəsini pul ilə ödəməlidir. Lakin, tərəfin payı Məhkəmə tərəfindən müəyyən edilmiş məbləğdən artıq olduqda, o əlavə məbləğ üçün bank zəmanəti təqdim edə bilər.

6. Məhkəmə tərəfindən Reqlamentin 30 (3)-cü maddəsi əsasında müəyyən edilmiş avansın öz payına düşən hissəsini tamamilə ödəmiş tərəf digər tərəfin ödəmədiyi avans payını da bank zəmanəti təqdim etməklə ödəyə bilər.

7. Reqlamentin 30 (2)-ci maddəsi əsasında Məhkəmənin xərclər üçün müxtəlif avanslar müəyyən etdiyi hallarda Katiblik hər bir tərəfə avansın onun iddia tələblərinə müvafiq hissəsini ödəməyi təklif edir.

8. Müxtəlif avanslar müəyyən edildikdən sonra, bir tərəfin tələbləri üzrə müəyyən edilmiş avans əvvəl müəyyən edilmiş avansın (ayrı-ayrı avanslar müəyyən edilmiş elə həmin əsas və qarşılıqlı iddia tələbləri üzə) ümumi məbləğinin yarısından artıq olduqda, bank zəmanəti yuxarıda qeyd edilən məbləğin yarısından çox olan hissəsinin ödənişi üçün istifadə oluna bilər. Nəticədə, ayrıca götürülmüş avansın məbləği artmış olarsa, bu artımın minimum yarısı pul ilə ödənilməlidir.

9. Katiblik tərəflərin ödəniş kimi istifadə edə bilmələri üçün yuxarıda qeyd edilən tələblər əsasında bank zəmanətlərini nizamlayan şərtlər müəyyən edir.

10. Reqlamentin 30 (2)-ci maddəsinə uyğun olaraq xərclər üçün avans arbitraj araşdırmasının istənilən mərhələsində, xüsusilə mübahisənin məbləğinin dəyişilməsi, arbitrlərin nəzərdə tutulan məsrəflərinin dəyişilməsi, yaxud arbitraj araşdırmasının çətinliyi, yaxud mürəkkəb xarakteri əsas götürülməklə dəqiqləşdirilə bilər.

11. Arbitraj tərkibinin qərarı əsasında keçirilən hər hansı ekspertizanın başlanmasına qədər tərəflər, yaxud onlardan biri, ekspertlərin, arbitraj tərkibi tərəfindən müəyyən edilmiş mümkün olan qonorarlarının və məsrəflərinin ödənilməsinə kifayət edən arbitraj tərkibinin müəyyən etdiyi məbləğdə avans ödəməlidir. Arbitraj tərkibi tərəflərin həmin qonorarları və məsrəfləri ödədiklərinə əmin olmalıdır.

Maddə 2. Xərclər və qonorarlar

1. Məhkəmə Reqlamentin 31 (2)-ci maddəsinə riayət edilməsi şərtilə, arbitrin qonorarlarını aşağıda göstərilmiş cədvəl əsasında, mübahisənin məbləği göstərilmədikdə isə, öz mülahizəsinə müvafiq olaraq müəyyən edir.

2. Məhkəmə arbitrlərin qonorarlarını müəyyən edərkən arbitrin icraçılıq qabiliyyətini, onun tərəfindən sərf edilmiş vaxtı, iş üzrə icraatın operativliyini, həmçinin mübahisənin mürəkkəbliyini müəyyən edilmiş limitlər həddində, yaxud istisna hallarda (Reqlamentin 31 (2)-ci maddəsi) limitlərin müəyyən edilmiş yuxarı, yaxud aşağı həddində məbləği almaq məqsədilə nəzərə alır.

3. İş baxılması üçün birdən çox arbitrə verildikdə, Məhkəmə, öz mülahizəsinə əsasən, qonorarların ümumi məbləğini, bir qayda olaraq, bir arbitrə ödənilən qonorarın üçqat məbləğindən çox olmayan maksimum həddə qədər qaldırmaq hüququna malikdir.

4. Arbitrlərin qonorarları və xərcləri, yalnız bu Reqlamentlə müəyyən edilmiş qaydada, Məhkəmə tərəfindən müəyyən edilir. Arbitrlər və tərəflər arasında qonorarlarla bağlı istənilən razılaşma bu Reqlamentə ziddir.

5. Məhkəmə hər bir arbitraj araşdırması üçün inzibati xərcləri aşağıda göstərilmiş cədvəl əsasında, mübahisənin məbləği göstərilmədiyi halda isə öz mülahizəsinə əsasən müəyyən edir. Məhkəmə istisna hallarda, inzibati xərcləri göstərilən cədvəldə müəyyən edilmiş məbləğlərdən həmin xərclərin cədvəldə göstərilən maksimum məbləğini, bir qayda olaraq, aşmamaq şərtilə daha az, yaxud daha böyük ölçüdə müəyyən edə bilər. Bundan əlavə, tərəflərin hər ikisi, yaxud onlardan biri digər tərəfin buna etirazı olmazsa, işin hərəkətsiz saxlanılmasını xahiş etdikdə, Məhkəmə əlavə inzibati xərclərin ödənilməsinə tələb edə bilər.

6. İş üzrə icraat qəti qərar çıxarılan qədər dayandırıldıqda, Məhkəmə arbitraj araşdırmasının dayandırılması mərhələsini və işin hallarına aid olan digər məqamları nəzərə alaraq, öz mülahizəsinə əsasən inzibati xərcləri müəyyən edir.

7. Reqlamentin 29 (2)-ci maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş vəsatət daxil olduqda, Məhkəmə arbitraj tərkibinin əlavə qonorarlarının və xərclərinin ödənilməsi üçün avans müəyyən edə və avansın BTP-yə tamamilə ödənilməsindən sonra arbitraj tərkibinə vəsatətin verilə bilməsini şərtləndirə bilər. Məhkəmə arbitraj tərkibi

tərəfindən çıxarılmış müvafiq qərarları təsdiq edərkən arbitrlərin qənonarlarını, öz mülahizəsinə əsasən, müəyyən edə bilər.

8. Arbitraj araşdırmasından əvvəl barışıq icraatı aparıldıqda, barışıq icraatı üçün ödənilmiş inzibati xərclərin yarısı arbitraj araşdırması üçün müəyyən edilmiş inzibati xərclərə daxil edilir.

9. Arbitrə ödənilmiş məbləğdən onların qənonarlarına hesablanacaq əlavə dəyər vergisi (ƏDV) və digər ödəniş və rüsumlar tutulmur. Güman edilir ki, bu vergi və rüsumları tərəflər ödəyir; həmin ödənişlərin əvəzinin qaytarılması isə arbitr və tərəflərin arasında olan münasibətlərə aid məsələ hesab olunur.

Maddə 3. Arbitrlərin təyin edilməsi

1. Bu Reqlament əsasında həyata keçirilməyən arbitraj araşdırmasının məqsədləri üçün BTP-yə arbitr təyin edilməsi xahişi ilə müraciət edən tərəf, adətən 2500 ABŞ dollarından çox olmayan məbləği ödəməlidir. Bu məbləğ geri qaytarılmır və BTP-nin mülkiyyəti hesab olunur. Belə ödəniş aparılmayana qədər arbitrin təyin olunması ilə bağlı heç bir vəsatətə baxılmır.

2. Qeyd edilən ödəniş BTP tərəfindən bu təyinetmə ilə əlaqədar göstərilən istənilən xidməti, xüsusilə də arbitrə edilmiş etiraz və arbitrin əvəz edilməsi ilə bağlı qərarın qəbul edilməsini əvəzləşdirir.

Maddə 4. İnzibati xərclər və arbitrlərin qənonarları cədvəli

1. 1 yanvar 1998-ci il tarixdən və ondan sonra icraata qəbul edilmiş bütün işlərə, bu işlərə Reqlamentin hansı variantının tətbiq edilməsindən asılı olmayaraq, aşağıda göstərilmiş inzibati xərclər və arbitrlərin qənonarları cədvəli tətbiq olunur.

2. İnzibati xərclərin və arbitrlərin qənonarlarının ödənilməsi üçün zəruri olan məbləği hesablamaq üçün hər hissənin hesablanmış məbləğini toplamaq lazımdır. Lakin, mübahisənin məbləği 80 milyon ABŞ dollarından çox olduqda 75.800 ABŞ dolları məbləğində birdəfəlik ödəniş inzibati xərcləri tamamilə təmin edir.

A. İNZİBATİ XƏRCLƏR

Mübahisənin qiyməti (ABŞ dollarında)		İnzibati xərclər
50.000-ə qədər		2.500\$
50.001-dən	100.000-ə qədər	3,50 %
100.001-dən	500.000-ə qədər	1,70 %
500.001-dən	1.000.000-a qədər	1,15 %
1.000.001-dən	2.000.000-a qədər	0,60 %
2.000.001-dən	5.000.000-a qədər	0,20 %
5.000.001-dən	10.000.000-a qədər	0,10 %
10.000.001-dən	50.000.000-a qədər	0,06 %
50.000.001-dən	80.000.000-a qədər	0,06 %
80.000.000-dən yuxarı		75.800

B. ARBİTRLƏRİN QONORARLARI

Mübahisənin qiyməti (ABŞ dollarında)		Qonorarlar	
		Minimum	Maksimum
50.000-ə qədər		2.500\$	17,00 %
50.001-dən	100.000-ə qədər	2,00 %	11,00 %
100.001-dən	500.000-ə qədər	1,00 %	5,50 %
500.001-dən	1.000.000-a qədər	0,75 %	3,50 %
1.000.001-dən	2.000.000-a qədər	0,50 %	2,50 %
2.000.001-dən	5.000.000-a qədər	0,25 %	1,00 %
5.000.001-dən	10.000.000-a qədər	0,10 %	0,55 %
10.000.001-dən	50.000.000-a qədər	0,05 %	0,17 %
50.000.001-dən	80.000.000-a qədər	0,03 %	0,12 %
80.000.001-dən	100.000.000-a qədər	0,02 %	0,10 %
100.000.000-dən yuxarı		0,01 %	0,05 %

Mübahisənin məbləği (ABŞ dollarında)	A. İnzibati xərclər (ABŞ dollarında)	B. Arbitrlərin qonorarları (ABŞ dollarında)	
		Minimum	Maksimum
50.000-ə qədər	2.500	2.500	Mübahisənin məbləğindən 17,00%
50.001-dən 100.000-dək	2.500+50.000-dən yuxarı məbləğin 3,50%-i	2.500+50.000-dən yuxarı məbləğin 2,00%-i	8.500 +50.000-dən yuxarı məbləğin 11,0%-i
100.001-dən 500.000-dək	4.250+100.000-dən yuxarı məbləğin 1,70%-i	3.500+100.000-dən yuxarı məbləğin 1,00%-i	14.000+100.000-dən yuxarı məbləğin 5,50%-i
500.001-dən 1.000.000-dək	11.050+500.000-dən yuxarı məbləğin 1,15%-i	7.500+500.000-dən yuxarı məbləğin 0,75%-i	36.000+500.000-dən yuxarı məbləğin 3,50%-i
1.000.001-dən 2.000.000-dək	16.800+1.000.000-dən yuxarı məbləğin 0,60%-i	11.250+1.000.000-dən yuxarı məbləğin 0,50%-i	53.500+1.000.000-dən yuxarı məbləğin 2,50%-i
2.000.001-dən 5.000.000-dək	22.800+2.000.000-dən yuxarı məbləğin 0,20%-i	16.250+2.000.000-dən yuxarı məbləğin 0,25%-i	78.500+2.000.000-dən yuxarı məbləğin 1,00%-i
5.000.001-dən 10.000.000-dək	28.800+5.000.000-dən yuxarı məbləğin 0,10%-i	23.750+5.000.000-dən yuxarı məbləğin 0,10%-i	108.500+5.000.000-dən yuxarı məbləğin 0,55%-i
10.000.001-dən 50.000.000-dək	33.800+10.000.000-dən yuxarı məbləğin 0,06%-i	28.750+10.000.000-dən yuxarı məbləğin 0,05%-i	136.000+10.000.000-dən yuxarı məbləğin 0,17%-i
50.000.001-dən 80.000.000-dək	57.800+50.000.000-dən yuxarı məbləğin 0,06%-i	48.750+50.000.000-dən yuxarı məbləğin 0,03%-i	204.000+50.000.000-dən yuxarı məbləğin 0,12%-i
80.000.001-dən 100.000.000-dək	75.800	57.750+80.000.000-dən yuxarı məbləğin 0,02%-i	240.000+80.000.000-dən yuxarı məbləğin 0,10%-i
100.000.000-dən yuxarı	75.800	61.750+100.000.000-dən yuxarı məbləğin 0,01%-i	260.000+100.000.000-dən yuxarı məbləğin 0,05%-i

BTP-nin KÖNÜLLÜ BARIŞIQ REQLAMENTİ

Preambula

Beynəlxalq xarakterə malik kommersiya mübahisələrinin nizama salınması könüllülüyə əsaslanır. Beynəlxalq Ticarət Palatası belə mübahisələrin dostcasına həll edilməsinin asanlaşdırılması üçün bu Barışıq Reqlamentini təklif edir.

Maddə 1

Beynəlxalq xarakterə malik bütün kommersiya mübahisələri Beynəlxalq Ticarət Palatası tərəfindən təyin edilmiş təkbaşına vasitəçinin köməyi ilə barışıq predmeti ola bilər.

Maddə 2

Barışıq üçün müraciət etmək istəyən tərəf mübahisənin predmetinin qısa xülasəsini göstərməklə müvafiq müraciəti Beynəlxalq Ticarət Palatasının Beynəlxalq arbitraj məhkəməsinin Katibliyinə göndərir və işin baxılmaya qəbul edilməsi üçün mübahisənin bu Reqlamentə Əlavədə nəzərdə tutulduğu qaydada zəruri məbləğini təklif edir.

Maddə 3

Beynəlxalq arbitraj məhkəməsinin Katibliyi qısa müddətdə digər tərəfi barışıq proseduru ilə bağlı müraciətlə əlaqədar məlumatlandırır. Katiblik tərəfə barışıq prosedurunda iştirak etmək haqqında razılığın, yaxud bundan imtinanın bildirilməsi üçün 15 günlük müddət verir.

Digər tərəf barışıq prosedurunda iştirak etməyə razılıq verdikdə, bu razılıq barədə göstərilən müddət ərzində Beynəlxalq arbitraj məhkəməsinin Katibliyini məlumatlandırır.

Göstərilən müddət ərzində cavab verilmədikdə, yaxud mənfi cavab verildikdə, barışıq haqqında müraciət rədd edilmiş hesab edilir və Katiblik qısa müddətdə müraciəti vermiş tərəfi bu barədə məlumatlandırır.

Maddə 4

Barışıq prosedurunun keçirilməsi haqqında razılıq əldə edildikdə Beynəlxalq arbitraj məhkəməsinin Baş katibi qısa müddətdə vasitəçini təyin edir, sonuncu isə tərəfləri özünün təyinatı ilə bağlı məlumatlandırır və onlara müəyyən edilmiş müddətdə özlərinin müvafiq arqumentlərini təqdim etməyi təklif edir.

Maddə 5

Vasitəçi barışıq prosedurunun qərəzsizlik, dürüstlük və ədalətlik prinsiplərini rəhbər tutmaqla öz mülahizəsinə əsasən həyata keçirir.

Vasitəçi tərəflərin razılığı ilə barışıq prosedurunun keçirilməsi yerini müəyyən edir.

Barışıq prosedurunun istənilən mərhələsində vasitəçi, zəruri hesab etdiyi əlavə məlumatın ona təqdim edilməsi xahişi ilə istənilən tərəfə müraciət edə bilər.

Tərəflər istədikdə öz seçimləri üzrə məsləhətçilərin xidmətlərindən istifadə edə bilərlər.

Maddə 6

Barışıq prosedurunun konfidensiallığı qorunmalıdır, bu prosedura hansı qisimdə iştirak etməsindən asılı olmayaraq istənilən şəxs buna hörmət etməlidir.

Maddə 7

Barışıq proseduruna aşağıdakı hallarda xitam verilir:

a) Tərəflərin sazişi imzalaması ilə.

Tərəflər bu sazişdən asılı olurlar. Bu saziş onun icrası, yaxud tətbiqinin bunu tələb etdiyi müddətə və ya hala qədər konfidensial olaraq qalır.

b) Vasitəçinin, barışıq prosedurunun müvəffəqiyyətsiz başa çatmasını qeyd etdiyi, protokolun tərtib edilməsi ilə. Protokolda motivlər göstərilir.

c) Barışıq prosedurunun istənilən mərhələsində tərəflərdən hər hansı birinin, yaxud hər iki tərəfin barışıq prosedurunun daha davam etdirilməməsi qərarı ilə vasitəçinin məlumatlandırılması halında.

Maddə 8

Barışıq proseduru bitdikdə vasitəçi tərəflərin imzaladıqları barışıq haqqında sazişi, yaxud özünün bu sazişin əldə edilməməsini nəzərdə tutan məlumatını, yaxud barışıq prosedurunun daha aparılmaması ilə bağlı tərəflərdən birinin və ya bir neçəsinin bildirişini Beynəlxalq arbitraj məhkəməsinin Katibliyinə göndərir.

Maddə 9

İşin qaldırılması zamanı Beynəlxalq arbitraj məhkəməsinin Katibliyi işin mahiyyətini və vacibliyini nəzərə alaraq bu prosedurun başlanılması üçün zəruri olan məbləği müəyyən edir. Müəyyən edilmiş məbləği tərəflər bərabər hissələrdə ödəməlidirlər.

Bu məbləğ vasitəçinin gözlənilən qonorarlarının və barışıq proseduru ilə bağlı xərclərin, həmçinin bu Reqlamentə Əlavədə göstərilmiş qaydada inzibati xərclərin ödənilməsinə sərf olunur.

Barışıq prosedurunun gedişində Beynəlxalq arbitraj məhkəməsinin Katibliyi ilkin ödənilmiş məbləğin barışıq proseduru ilə bağlı gözlənilən ümumi xərclərin ödənilməsi üçün kifayət etmədiyi qərarına gəldiyi hər bir halda, katiblik tərəflərdən bərabər hissələrdə əlavə haqqın ödənilməsini tələb edir.

Barışıq prosedurunun bitməsi ilə Katiblik prosedura ilə bağlı məsrəflərin ümumi məbləğini müəyyən edir və tərəfləri bu barədə yazılı məlumatlandırır.

Sazişlə başqa hal nəzərdə tutulmayıbsa, yuxarıda qeyd edilən məsrəfləri tərəflər bərabər hissələrdə ödəyirlər.

Hər hansı tərəfin istənilən digər hər hansı xərcləri, yalnız həmin tərəfin özü tərəfindən ödənilir.

Maddə 10

Tərəflər, digər hal barədə razılaşmayıblarsa, vasitəçi barışıq prosedurunun predmeti olmuş mübahisə ilə bağlı hər hansı məhkəmə və ya arbitraj prosedurlarında arbitr, tərəfin nümayəndəsi, yaxud məsləhətçisi funksiyalarını həyata keçirməməlidir.

Tərəflər, digər hal barədə razılaşmayıblarsa, vasitəçini məhkəməyə, yaxud arbitraja şahid qismində çağırmağa qarşılıqlı olaraq öhdələrinə götürürlər.

Maddə 11

Tərəflər məhkəmə, yaxud arbitraj prosedurlarında, yaxud hər hansı digər üsulla aşağıdakıları sübut kimi təqdim etməməyi öhdələrinə götürürlər:

- a) digər tərəfin mübahisənin nizama salınması ilə bağlı irəli sürdüyü istənilən fikir və təklifləri;
- b) vasitəçi tərəfindən irəli sürülmüş təklifləri;
- c) tərəflərdən hər hansı birinin mübahisənin nizama salınması ilə bağlı vasitəçinin təklifini qəbul etməyə hazır olmasını göstərən fakt.

Barışıq üzrə xərclər cədvəli

a) BTP-nin Könüllü Barışıq Reqlamenti əsasında barışıq prosesində iştirak edən mübahisə tərəflərin hər biri inzibati xərclər üçün 500 ABŞ dolları məbləğində avans ödəməlidir. Belə ödəniş olmaqla barışıq prosesinin aparılması üçün xahişə baxılmır. Bu ödəniş əvəzləşdirilmir və BTP-nin mülkiyyəti hesab olunur. Tərəflərdən birinin belə ödənişi barışıq icraatı üçün inzibati xərclərdə onun hesabında hesablanır.

b) Barışıq prosedurunun inzibati xərcləri Arbitraj Reqlamentinə III əlavədəki inzibati xərclər cədvəlində hesablanmış məbləğini dörd dəfə biri həcmində müəyyənləşdirilir. Barışıq icraatının predmeti olan mübahisənin məbləği göstərilməyibsə, inzibati xərclər Beynəlxalq Arbitraj Məhkəməsinin ("Məhkəmə") Baş katibinin mülahizəsi ilə müəyyənləşir.

c) Tərəflərin ödədiyi vasitəçinin qonorarı Beynəlxalq Arbitraj Məhkəməsinin Baş katibi tərəfindən müəyyənləşdirilir. Bu məbləğ sərf olunan vaxtı, işin mürəkkəbliyi və işə aid digər halları nəzərə almaqla ağlabatan məbləğdə təyin olunmalıdır.

d) Vasitəçiyə ödənilən məbləğdən, onun qonorarına hesablanıla bilən əlavə dəyər vergisi (ƏDV) və ya hər hansı digər vergi, ödəniş və rüsumlar tutulmur. Güman edilir ki, həmin vergi və rüsumları tərəflər ödəyir: həmin ödənişlərin əvəzinin qaytarılması isə vasitəçi ilə tərəflərin arasında olan münasibətlərə aid məsələ hesab olunur.

**STOKHOLM TİCARƏT PALATASI
ARBİTRAJ İNSTİTUTUNUN
REQLAMENTİ**

1 aprel 1999-cu ildən qüvvəyə minmişdir

STOKHOLM TİCARƏT PALATASI
ARBİTRAJ İNSTİTUTUNUN
REQLAMENTİ

1 aprel 1999-cu ildən qüvvəyə minmişdir

Tövsiyə olunan arbitraj qeyd-şərti

Mövcud müqavilə ilə bağlı istənilən mübahisə, fikir müxtəlifliyi və ya pretenziya, yaxud onun pozulması, ona xitam verilməsi və ya onun etibarsızlığı məsələləri son olaraq Stokholm şəhəri Ticarət Palatası Arbitraj İnstitutunun Reqlamentinə uyğun olaraq arbitraj yolu ilə həll ediləcəkdir. Zərurət olduqda, arbitraj qeyd-şərtinə aşağıdakı əlavələrin edilməsi tərəflərə tövsiyə olunur:

Arbitraj tərkibinə _____ arbitrlər (tək arbitr) daxil ediləcək

Arbitrajın keçirildiyi yer _____

Arbitraj araşdırmasının dili _____ olacaqdır

Tətbiq olunan hüquq haqqında nümunəvi qeyd-şərt

Mövcud müqavilə _____
(göstərməli) maddi hüquq normaları ilə tənzimlənir

İNSTITUTUN TƏŞKİLİ

Maddə 1. İnstitut

Stokholm Ticarət Palatasının Arbitraj İnstitutu (bundan sonra «İnstitut») Stokholm Ticarət Palatasının (bundan sonra «Palata») arbitraj məsələləri ilə məşğul olan müstəqil orqanıdır. İnstitut özü mübahisələri həll etmir. Onun vəzifələrinə daxildir:

- Beynəlxalq və daxili mübahisələrin həll edilməsinə İnstitutun Reqlamentinə (bundan sonra «Reqlament») uyğun olaraq kömək etmək;
- Mübahisələrin həll edilməsinə İnstitut tərəfindən qəbul olunmuş¹ digər prosedur qaydalarına uyğun olmaqla kömək etmək;
- Reqlamentdə nəzərdə tutulmuş prosedurdan qismən, yaxud tamamilə fərqlənə biləcək prosedurla İnstitutun müəyyən etdiyi qaydalara uyğun olaraq, arbitraj araşdırmalarına kömək etmək;
- Arbitraj və barışıq prosedurlarının aparılmasına aid informasiyanın təqdim olunması.

Maddə 2. İdarə heyəti

1. İnstitutun İdarə Heyəti, Palatanın Direktorlar Şurası tərəfindən üç il müddətinə təyin olunmuş altı nəfərdən ibarətdir.

Palatanın Direktorlar Şurası İnstitutun İdarə Heyətinin üzvlərindən Sədri və Sədrin müavinini təyin edir. İdarə heyətinin Sədri və Sədrin müavini hüquqşünas olmalıdırlar.

2. Fövqəladə səbəblər olduqda Palatanın Direktorlar Şurası İdarə Heyətinin üzvünü tutduğu vəzifədən kənarlaşdırmaq hüququna malikdir. Əgər İdarə Heyətinin üzvü öz səlahiyyətlərini icra etdiyi müddət ərzində istefaya gedərsə, yaxud tutduğu vəzifədən azad edilərsə, Direktorlar Şurası qalan müddət üçün İdarə Heyətinin yeni üzvünü təyin edir.

Maddə 3. İdarə heyətinin qərarları

İdarə Heyətinin iki üzvü yetərsayı təşkil edir. Səs çoxluğu ilə qəbul olunması mümkün olmadıqda, Sədrin səsi həlledicidir. Sədr, eləcə də sədrin müavini təcili məsələlərə görə İdarə Heyətinin adından qərar qəbul etmək hüququna malikdirlər. İdarə Heyətinin qərarları qətidir və Palata tərəfindən yenidən baxıla bilməz.

¹ İnstitut tərəfindən tezləşdirilən arbitraj prosedurunun Qaydaları, sığorta sahəsində mübahisələrə baxılması Reqlamenti, mübahisələrin tənzimlənməsində İnstitutun vasitəçilik xidmətlərinin barışıq proseduru Qaydaları və UNCİTRAL Arbitraj Reqlamentinə müvafiq prosedur Qaydaları qəbul olunmuşdur.

Maddə 4. Katiblik

İnstitut, Baş Katibin rəhbərlik etdiyi Katibliyə malikdir. Baş katib hüquqşünas olmalıdır.

İNSTITUTUN ARBİTRAJ REQLAMENTİ İCRAATIN BAŞLANMASI

Maddə 5. Arbitraj haqqında xahiş

Arbitraj icraatı iddiaçının arbitraj haqqında xahişinin İnstituta verilməsi ilə başlanır. Arbitraj xahişində aşağıdakılar göstərməlidir:

I) tərəflərin və onların təmsilçilərinin adları, poçt ünvanları, telefon və faks nömrələri, həmçinin elektron poçtunun ünvanı;

II) mübahisənin qısa təsviri;

III) iddiaçının tələblərinin ilkin təfsiri;

IV) mübahisənin arbitraj tərəfindən həll edilməli olduğunu təsdiqləyən arbitraj müqaviləsinin, yaxud qeyd-şərtinin surəti;

V) əgər seçilmiş prosedura nəzərdə tutulubsa, iddiaçının təyin etdiyi arbitr, onun poçt və elektron poçtunun ünvanları, telefon və faksının nömrələri də göstərməlidir.

Maddə 6. Qeydiyyat rüsumu

1. İddiaçı arbitraj haqqında xahişin verilməsi ilə eyni zamanda qeydiyyat rüsumunu da ödəyir. Rüsumun miqdarı arbitraj xahişinin verildiyi tarixdə qüvvədə olan İnstitutun «Arbitraj xərcləri və rüsumları haqqında» Əsasnaməsinə müvafiq qaydada müəyyənləşdirilir.

2. Arbitraj xahişi təqdim olunarkən tələb edilən rüsum ödənilmədikdə, İnstitut iddiaçının həmin rüsumu ödəməsi üçün vaxt müəyyənləşdirir.

Maddə 7. İş üzrə icraatın başlanmasından imtina

Mübahisənin mahiyyətinə görə İnstitutun yurisdiksiyaya malik olmaması müəyyən edildikdə və ya göstərilən müddət ərzində qeydiyyat rüsumu ödənilmədikdə, iddiaçının arbitraj xahişi rədd edilir.

Maddə 8. İş üzrə icraatın başlanma vaxtı

Arbitraj icraatı İnstitut tərəfindən arbitraj xahişinin alındığı andan başlanmış hesab olunur.

Maddə 9. Prosedur qaydaları

İnstitut araşdırmanın konfidensiallığını və onun qərəzsiz, qənaətçiliklə və ləngitmədən aparılmasını təmin etməyə borcludur.

Maddə 10. Cavabdehin izahatı

1. İnstitut iddiaçının arbitraj xahişini cavabdehə təqdim etməklə müəyyən olunmuş müddət ərzində öz mövqeyini, xüsusən, aşağıda göstərilənləri şərh etməyi ona təklif edir:

I) iddiaçının arbitraj xahişini şərh etmək; və

II) əgər seçilmiş prosedura nəzərdə tutulubsa, cavabdehin təyin etdiyi arbitri, onun poçt və elektron poçtunun ünvanını, telefon və faksının nömrələri daxil olmaqla göstərmək.

2. Əgər cavabdeh arbitraj müqaviləsinin tətbiq olunması, yaxud onun etibarlılığı məsələsi ilə bağlı etiraz vermək istəyirsə, bu barədə etirazını əsaslandırmaqla İnstituta cavabında məlumat verməlidir.

3. Əgər cavabdeh qarşılıqlı iddia, yaxud yoxlama barədə tələb təqdim etmək istəyirsə, bu barədə dəlillərini göstərməklə, İnstituta cavabında məlumat verməlidir. Bu halda cavabdehin ərizəsinə iddianın xarakterinin təfsiri və iddia tələblərinin ilkin şərhini daxil edilməlidir. İstənilən qarşılıqlı iddia, eləcə də yoxlama haqqında tələb arbitraj müqaviləsinə əsaslanmalıdır.

4. İnstitut cavabdehin mövqeyini iddiaçıya təqdim edir. İddiaçıya cavabdehin irəli sürdüyü istənilən etirazını, yaxud ərizəsinə şərh etmək imkanı verilməlidir.

5. Cavabdehin müəyyən olunmuş müddət ərzində izahat verməkdən yayınması mövcud Reqlamentə uyğun olaraq iş üzrə icraatın davam etdirilməsinə mane olmur.

Maddə 11. Tərəflərdən əlavə məlumatların tələb olunması; müddətlər

1. İnstitut tərəflərdən daxil olmuş istənilən yazılı ərizə barəsində əlavə məlumatların verilməsinə tələb edə bilər. İnstitut iddiaçıdan tələb olunan məlumatları almazsa, iş üzrə icraatın dayandırılması haqda qərar qəbul edə bilər. İnstitut qarşılıqlı iddiaya aid olan məlumatları cavabdehdən almazsa, qarşılıqlı iddianı rədd edə bilər. Əgər cavabdeh digər yazılı ərizələrə aid olan tələb edilmiş məlumatları təqdim etməzsə, bu, iş üzrə icraatın davam etdirilməsinə mane olmur.

2. İnstitut tərəfindən göstərilmiş prosessual hərəkətlərin icrası üçün tərəflərə verilmiş hər bir müddət artırıla bilər.

Maddə 12. Tərəflərə xəbərdarlıq edilməsi

1. İnstitutun istənilən xəbərdarlığı, yaxud digər məlumatları ünvan sahibinin axırncı məlum ünvanına çatdırılır.

2. İstənilən xəbərdarlıq, yaxud digər məlumat ünvan sahibinə, məlumatın göndərilməsini qeydə almağa imkan verən vasitələrdən biri ilə, o cümlədən, kuryer vasitəsilə, yaxud sifarişli poçt göndərməsi, eləcə də elektron poçtu, yaxud digər rabitə vasitələri ilə çatdırılır.

3.2-ci bəndə uyğun olaraq göndərilən xəbərdarlıq və ya məlumat, ünvan sahibi tərəfindən, seçilmiş rabitə xidməti üçün müəyyən edilmiş adi çatdırma müddətindən gec olmayaraq alınmış hesab olunur.

Maddə 13. Arbitrlərin təyini, arbitrajın yerinin müəyyən edilməsi

İnstitut 5-11-ci maddələrə uyğun olmaqla, yazılı ərizələrin mübadiləsindən sonra aşağıdakıları etməlidir:

I) Arbitrlərin sayı barədə, əgər tərəflərin razılığı yoxdursa, qərar qəbul etməlidir;

II) 16-cı maddədə nəzərdə tutulmuş hallarda, təkbaşına arbitr, yaxud arbitraj tərkibinin sədrini, eləcə də zərurət olarsa, arbitraj tərkibinə daxil olan digər arbitrləri təyin etmək;

III) əgər tərəflər bunu razılaşdırmayıblarsa, arbitrajın yeri barədə qərar qəbul etmək; və

IV) 14-cü maddəyə müvafiq olaraq, xərclərin ödənilməsi üçün avansın məbləğini müəyyən etmək.

Maddə 14. Xərclərin ödənilməsinin ilkin məbləği (avans)

1. Xərclərin ödənilməsinin ilkin məbləği (avans) 39-cu maddəyə müvafiq olaraq arbitraj xərclərinin güman edilən məbləğinə bərabər olmalıdır.

2. Tərəflərin hər biri xərcləri ödəyəcək ilkin məbləğin (avans) yarısını ödəməlidir. İnstitut, qarşılıqlı iddialar və yoxlamalar barədə tələblər üçün ayrıca məbləğ müəyyən edə bilər? Arbitraj tərkibinin müvafiq müraciətinə əsasən, İnstitut araşdırmanın gedişi zamanı əlavə məbləğlərin ödənilməsi zərurəti barədə qərar qəbul edə bilər.

3. Əgər tərəflərdən biri tələb olunan məbləği ödəməzsə, İnstitut digər tərəfin çatışmayan məbləği ödəməsi üçün vaxt müəyyən etməlidir. Əgər tələb olunan ödəniş həyata keçirilməzsə, iş üzrə icraat tamamilə, yaxud çatışmayan ödənişə aid olan hissədə dayandırılır.

4. İş üzrə icraatın gedişində, eləcə də icraat qurtarıqdan sonra, İnstitut arbitrləri mükafatlandırmaq, eləcə də digər arbitraj xərclərini ödəmək üçün tədbirlər görə bilər.

5. İnstitut tərəflərə avansın bir qismini bank zəmanəti, yaxud təminatın digər forması şəklində ödəmələrinə icazə verə bilər.

Maddə 15. İşin arbitraj tərkibinə verilməsi

Arbitraj tərkibi formalaşdıqdan və xərclərin bağlanmasına avans ödənildikdən sonra, İnstitut işi arbitraj tərkibinə verir.

ARBİTRAJ TƏRKİBİNİN FORMALAŞMASI

Maddə 16. Arbitrlərin sayı və onların təyin olunması proseduru

1. Arbitrlərin sayını tərəflər öz mülahizələri əsasında müəyyən edirlər. Arbitrlərin sayı haqqında tərəflərin razılaşması yoxdursa, əgər İnstitut işin mürəkkəbliyini, mübahisənin dəyərini və digər halları nəzərə alaraq, mübahisənin bir arbitr tərəfindən həllini mümkün hesab edirsə, arbitraj tərkibinə üç arbitr daxil edir.

2. Arbitraj tərkibi bir arbitrdən çox olduqda, tərəflərin hər biri eyni sayda arbitr təyin edir. Əgər tərəflər İnstitutun müəyyən etdiyi müddətdə arbitrləri təyin etməzsə, tərəflərin digər razılaşdığı hallar istisna olmaqla, təyinat İnstitut tərəfindən aparılır.

3. Əgər mübahisədə iki və ya daha çox iddiaçı, yaxud cavabdeh iştirak edirsə və mübahisə bir neçə arbitr tərəfindən həll edilməlidirsə, iddiaçılar cavabdehlərlə birlikdə bərabər sayda arbitr təyin edirlər. Tərəflərdən hər hansı biri göstərilən birgə təyinatı yerinə yetirmədikdə, təyinatı həmin tərəfin əvəzindən İnstitut həyata keçirir. Zəruri hallarda, tərəflərin digər razılaşması olmadıqda, İnstitut arbitraj heyətini tam tərkibdə təyin edə bilər.

4. Arbitraj tərkibinə birdən çox arbitr daxil edildiyi halda, tərəflərin digər razılaşması yoxdursa, sədri İnstitut təyin edir.

5. Mübahisə bir arbitr tərəfindən həll edildiyi halda, tərəflərin digər razılaşması yoxdursa, onun təyinatını İnstitut həll edir.

6. Tərəflərdən birinin təyin etdiyi arbitr öldükdə, həmin tərəf digər arbitri təyin edir. İnstitutun təyin etdiyi arbitr öldükdə, digər arbitri İnstitut təyin edir.

7. Əgər arbitr öz funksiyasını yerinə yetirməkdən imtina edərsə, yaxud o, vəzifəsindən azad edilərsə, İnstitut digər arbitri təyin edir. Əgər arbitri tərəflərdən biri təyin etmişsə, İnstitut həmin tərəfin rəyini nəzərə alır. Əgər arbitrajın tərkibinə üç və ya daha çox arbitr daxildirsə, İnstitut işin qalan arbitrlər tərəfindən davam etdirilməsi barədə qərar çıxara bilər. İnstitut belə qərar qəbul edərkən tərəflərin və arbitraj tərkibinin rəyini nəzərə alır.

8. Tərəflər müxtəlif dövlətləri təmsil etdiyi halda, əgər tərəflər başqa cür qərar qəbul etməyiblərsə, yaxud İnstitut digər rəyə gəlməyibsə, İnstitut sədriyə üçüncü ölkənin vətəndaşını təyin edir.

Maddə 17. Arbitrlərin qərəzsizliyi və müstəqilliyi. Etiraz üçün əsaslar barədə arbitrin məlumat vermə öhdəliyi

1. Arbitr qərəzsiz və müstəqil olmalıdır.
2. Arbitr təyin olunması təklif olunan şəxs, özünün qərəzsiz və müstəqil olmasına əsaslı şübhələr oyada biləcək istənilən hallar barədə məlumat verməyə borcludur. Əgər bununla belə, bu şəxs artıq arbitr təyin edilmişsə, o, həmin hallar barədə dərhal tərəflərə və digər arbitrlərə yazılı məlumat verməlidir.
3. Arbitraj araşdırmasının gedişində, arbitrə onun ixtisasından məhrum edilməsinə səbəb ola biləcək istənilən hal məlum olarsa, təcili olaraq yazılı şəkildə tərəflərə və digər arbitrlərə məlumat verməlidir.

Maddə 18. Arbitrlərə etiraz

1. Tərəflərdən biri arbitrə etiraz etmək istədikdə, İnstituta etirazın əsaslandırılmış səbəblərini göstərməklə yazılı ərizə göndərir.
2. Etiraz barədə ərizə, arbitri təyin edən tərəfə etiraz üçün əsas olacaq hal məlum olduqdan 15 gündən gec olmayaraq verilir. Nəzərdə tutulan müddət ərzində etiraz ərizəsinin verilməməsi, etiraz hüququndan imtina edilməsi kimi qəbul olunur.
3. İnstitut tərəflərə və arbitrlərə etirazı şərh etmək imkanını verməlidir.
4. Etiraz barədə son qərar İnstitut tərəfindən qəbul edilir. İnstitut arbitrin ixtisasından məhrum edilməli olduğunu müəyyən etdikdə, arbitri tutduğu vəzifədən azad edir.

Maddə 19. Arbitrin səlahiyyətlərinə xitam verilməsi

1. Arbitrin öz səlahiyyətlərini icra etməyə faktiki imkanları olmadıqda, yaxud öz funksiyalarını lazımi şəkildə yerinə yetirmədikdə, İnstitut arbitri tutduğu vəzifədən azad edir.
2. İnstitut arbitri öz vəzifəsindən azad etməzdən əvvəl, tərəflərin və digər arbitrlərin rəyini soruşmağa borcludur.

ARBİTRAJ TƏRKİBİNİN İŞ ÜZRƏ HƏYATA KEÇİRDİYİ İCRAAT

Maddə 20. Arbitraj tərkibinin müəyyən etdiyi prosedur qaydaları

1. Arbitraj tərkibi araşdırmanın aparılması qaydalarını arbitraj sazişinin və mövcud Reqlamentin müəyyən etdiyi şərtləri və tərəflərin istəklərini nəzərə almaqla müəyyən edir.

2.Arbitraj tərkibi sədrə prosedur məsələləri barədə müstəqil qərar qəbul etmək səlahiyyəti verə bilər.

3.Arbitraj tərkibi araşdırmanın konfidensiallığını təmin etməyə və işi qərəzsiz, qənaətçiliklə və ləngitmədən, tərəflərin hər birinə öz mövqeyini kifayət qədər şərh etmək imkanını verməklə aparmağa borcludur.

4.Arbitraj tərkibi tərəflərlə məsləhətləşdikdən sonra dinləmələrin aparılacağı yeri, arbitraj araşdırması nəzərdə tutulan yerdən başqa yerə təyin edə bilər.

5.Arbitraj tərkibinin göndərdiyi bildirişlərə 12-ci maddədə göstərilən qaydalar tətbiq olunur.

Maddə 21. İddia ərizəsi və iddia üzrə etirazlar

1.Arbitraj tərkibinin müəyyən etdiyi müddət ərzində, iddiaçı iddia ərizəsini təqdim edir və əgər ərizədəki məlumatlar əvvəllər göstərilməyibsə, aşağıdakıları əhatə etməlidir:

I) Konkret tələblərin şərh edilməsi və onların məbləğləri;

II) iddiaçının öz tələblərini əsaslandırıdığı əsas faktların və halların şərhini; və

III) iddiaçının öz tələblərini əsaslandırmaq istədiyi sübutların ilkin siyahısı.

2.Arbitraj tərkibinin müəyyən etdiyi müddətdə cavabdeh iddia üzrə etirazını təqdim edir və əgər etirazdakı məlumatlar əvvəldən işdə göstərilməyibsə, aşağıdakıları əhatə etməlidir:

I) cavabdeh iddiaçının tələblərini qəbul edirmi və hansı dərəcədə qəbul və ya inkar etdiyini bəyan etməlidir;

II) cavabdehin öz mövqeyini əsaslandırıdığı əsas faktların və halların təfsiri;

III) müvafiq əsaslarla qarşılıqlı iddia, yaxud yoxlama barədə tələb; və

IV) cavabdehin öz mövqeyini əsaslandırmaq istədiyi sübutların ilkin siyahısı;

3.Arbitraj tərkibi tərəflərin üzərinə əlavə yazılı izahat təqdim etmək vəzifəsini qoya bilər.

Maddə 22. İddiaya əlavə, yaxud iddia üzrə etiraz

1.İş üzrə icraatın gedişində tərəflərin hər biri öz iddiasını dəyişə, yaxud iddia üzrə aşağıdakı şərtlərlə etiraz verə bilər: dəyişdirilmiş tələb əvvəlki arbitraj sazişinə aid olsun; yalnız arbitraj heyətinin bu

dəyişilmənin, ərizənin verildiyi vaxt nəzərə alınmaqla, qarşı tərəfə ziyan vura biləcəyini yaxud digər amilləri nəzərə almaqla məqsədyönlü hesab etmədiyi hallardan başqa.

2.10-cu maddənin qaydaları, əvvəlki bəndin tətbiqinə, tərəflərin qarşılıqlı iddia, yaxud yoxlama barədə tələb vermək hüququna mane olmur.

Maddə 23. Araşdırmanın dili

Tərəflər iş üzrə icraatın aparılacağı dili, yaxud dilləri arbitraj sazişində razılaşdırmayıblarsa, arbitraj tərkibi tərəflərlə məsləhətləşdikdən sonra bu məsələ barədə qərar qəbul edə bilər.

Maddə 24. Tətbiq olunan hüquq

1.Arbitraj tərkibi mübahisələri mahiyyəti üzrə tərəflərlə razılaşdırılmış hüquq normaları və ya qanun əsasında həll edir. Belə razılaşma olmadıqda, arbitraj tərkibi daha müvafiq hesab etdiyi qanunu və ya hüquq normalarını tətbiq edir.

2.Tərəflərin müəyyən dövlətin qanunvericiliyinə istənilən istinadı bu dövlətin kollizion normalarına deyil, bilavasitə maddi hüququna istinad kimi izah edilməlidir.

3.Arbitraj tərkibi, mübahisəni ədalətlə (*ex aequo et bono*), yaxud əgər tərəflər ona səlahiyyət verərsə, bərişdirici vasitəçi (*amiable compositeur*) qismində həll edir.

Maddə 25. Şifahi dinləmə

1.Şifahi dinləmə tərəflərdən birinin xahişi ilə, eləcə də arbitraj tərkibi şifahi dinləməni məqsədyönlü hesab etdikdə aparılır. Əgər dinləmə təyin edilmişsə, arbitraj tərkibi, tərəflərin arzusunu nəzərə alaraq dinləmənin vaxtını, onun davamlığını və sübutların təqdim edilməsi də daxil olmaqla, keçirilmə qaydasını təyin edir.

2.Araşdırmanın gedişində arbitr dəyişdirildikdə, yenidən formalaşdırılan arbitraj tərkibi, əvvəlki dinləmənin təkrar olunması məsələsini, eləcə də lazım gələrsə, dinləmənin qismən, yaxud tamamilə təzələnməsini həll edir.

Maddə 26. Sübutlar

1.Arbitraj tərkibinin xahişi ilə tərəflər sübutların hər biri ilə təsdiq etmək istədikləri halları göstərməklə istinad etdikləri sübutları, həmçinin, istinad etdikləri sənədləri təqdim edirlər.

2. Arbitraj tərkibi təqdim olunmuş sübutların işə aidiyyəti olmadığını, əhəmiyyətsizliyini, yaxud sübutun digər daha əlverişli və ya qənaətli vasitələrlə edilə bilməsinin mümkünlüyünü hesab edərsə, ona təqdim olunmuş sübutları qəbul etməyə bilər.

Maddə 27. Ekspertlər

1. Tərəflər arasında başqa razılaşma olmadıqda, arbitraj tərkibi konkret məsələyə görə məruzə etmək üçün bir, yaxud bir neçə ekspert təyin edə bilər.

2. Tərəflərdən hər birinə, onun xahişi ilə, hər bir belə ekspertə sual vermək imkanı yaradılmalıdır.

Maddə 28. Tərəflərin iclasa gəlməməsi

Tərəflərdən hər hansı biri üzrsüz səbəblərdən dinləməyə gəlmədikdə, yaxud başqa bir şəkildə arbitraj tərkibinin müəyyən etdiyi qaydaya əməl etmədikdə, belə hallar arbitraj tərkibinin işə baxmasına və qərar çıxarmasına mane olmur.

Maddə 29. Prosedurun rədd edilməsinə istinad edilmədən imtina

Araşdırmanın gedişində, qənaətbəxş zaman kəsiyində, tərəflərdən hər hansı biri arbitraj sazişinin qaydalarından, mövcud Reqlamentdən, yaxud işə baxılması üçün tətbiq olunan digər prosessual qaydalardan kənara çıxmalar barədə etirazını bildirmədikdə həmin tərəf prosedur qaydaların dəyişdirilməsi hüququndan imtina etmiş sayılır.

Maddə 30. Səsvermə

Səsvermə zamanı daha çox səs almış rəy həlledici olur. Səs çoxluğu əldə edilmədikdə, tərəflərin digər razılaşması olmazsa, sədrin rəyi həlledici hesab olunur.

Maddə 31. Təmin edici tədbirlər

1. Əgər tərəflərin digər razılaşması yoxdursa, iş üzrə icraatın gedişində arbitraj tərkibi, tərəflərdən birinin tələbi ilə, arbitraj tərkibinin baxacağı iddianın təmin edilməsi məqsədilə qarşı tərəfin müəyyən tədbirlər görməsini tələb edə bilər. Arbitraj tərkibi həmin tərəfdən belə tədbirlərin nəticəsində qarşı tərəfin məruzə qala biləcəyi zərərin ağlabatan məbləğdə təmin olunmasını tələb edə bilər.

2.Tərəfin təminədiçi tədbir görülməsi xahişi ilə məhkəmə orqanına müraciət etməsi, arbitraj sazişi, yaxud mövcud Reqlamentə əsasən yolverilməz hesab olunur.

ARBİTRAJ QƏTNAMƏSİ

Maddə 32. Arbitraj qətnaməsi

1.Arbitraj qərarı arbitraj araşdırması keçirilən yerdə çıxarılır. Sənəddə onun çıxarıldığı tarix, qətnamə və ya qərar olması, onların əsaslandırıldığı motivlər, həmçinin, arbitrlərin imzası olmalıdır. Arbitrlərdən birinin imzası olmadıqda, arbitraj qərarı o şərtlə çıxarılır ki, qərara arbitrlərin əksəriyyəti imza atmış olur və qərarı imzası olmayan arbitrin mübahisənin həll edilməsində iştirak etməsi təsdiqlənir.

2.Arbitrlərdən biri üzrsüz səbəblərdən, arbitraj tərkibinin hər hansı bir məsələ barədə müzakirəsində iştirak etmirsə, bu hal digər arbitrlərin qərar qəbul etməsinə mane olmur.

3.Tərəflər, arbitraj qərarını yalnız arbitraj tərkibinin sədrinin imzalayacağı barədə razılaşa bilərlər.

4.Arbitrin xüsusi rəyi olduqda, o, arbitraj qərarına əlavə edilir.

5.Arbitraj araşdırmalarının gedişində tərəflər mübahisəni həll edirlərsə, arbitraj tərkibi, tərəflərin xahişi ilə razılaşdırılmış şərtlərlə barışıq sazişini arbitraj qərarı şəklində rəsmiləşdirir.

6.39-cu maddəyə uyğun olmaqla arbitraj xərcləri və onların tərəflərin arasında bölüşdürülməsi arbitraj qətnaməsi ilə, yaxud arbitraj araşdırmasına yekun vuran digər qərarla rəsmiləşdirilir. Arbitraj qərarı həmçinin, yalnız xərclərə aid də çıxarıla bilər.

7.Arbitraj tərkibi arbitraj qərarını tərəflərə təcili göndərməyə borcludur.

Maddə 33. Arbitraj qətnaməsinin çıxarılması üçün müddət

Arbitraj qətnaməsi işin arbitraj tərkibinə verildiyi gündən altı aydan gec olmayaraq çıxarılmalıdır. İnstitut arbitraj qətnaməsinin çıxarılma müddətini uzada bilər.

Maddə 34. Ayrıca arbitraj qərarı

1. Tərəflərdən birinin xahişi ilə ayrıca götürülmüş məsələyə görə, yaxud mübahisə predmetinin bir qisminə aid ayrıca arbitraj qərarı çıxarıla bilər.

2. Tərəflərdən biri iddianı qismən qəbul etdikdə, arbitraj tərkibi belə etirafa əsaslanan ayrıca arbitraj qərarı çıxara bilər.

Maddə 35. Arbitraj qərarının çıxarılmasını tələb etmək hüququ

1. Tərəflərdən biri iddianı geri götürdükdə, digər tərəf arbitraj tərkibindən bu iddiaya görə qərar çıxarılmasını tələb etmədikdə arbitraj tərkibi mübahisənin bu hissəsinə görə icraatı dayandırır.

2. Xərclərin ödənməsi üçün avansı hələ verməmiş tərəf, arbitraj tərkibindən geri götürülmüş iddiaya görə arbitraj qərarının çıxarılmasını xahiş etdikdə, İnstitut belə qərarın çıxarılması şərti kimi xahiş edən tərəfdən xərclərin bağlanması üçün avansın ödənməsini tələb edə bilər.

Maddə 36. Arbitraj qətnaməsinin xarakteri

Arbitraj qətnaməsi qətidir və çıxarıldığı andan məcburidir.

Maddə 37. Arbitraj qətnaməsinə düzəliş və əlavə arbitraj qətnaməsinin çıxarılması

1. Arbitraj qətnaməsindəki hesablamalarda istənilən aşkar səhvlər, yaxud çap səhvi arbitraj tərkibi tərəfindən düzəldilməlidir.

2. Tərəflərdən biri arbitraj qətnaməsini aldıqdan sonra 30 gün ərzində lazımi vəsatət verərsə, arbitraj tərkibi öz həllini tapmalı olan, lakin arbitraj qətnaməsində ehtiva olunmayan məsələ barəsində qərar çıxarmalıdır.

3. Tərəflərdən biri arbitraj qətnaməsini aldıqdan sonra 30 gün ərzində lazımi vəsatət verərsə, arbitraj tərkibi qətnamənin yazılı izahını verə bilər.

4. Bu maddənin 2-ci və 3-cü bəndlərinə uyğun hər hansı bir qərar qəbul edilməzdən əvvəl arbitraj tərkibi tərəflərin rəyini aydınlaşdırmalıdır.

Maddə 38. Arbitraj qərarlarının saxlanması

Arbitraj araşdırması bitdikdən sonra arbitraj tərkibi iş üzrə çıxarılmış bütün arbitraj qətnamələrinin və yazılı qərarların, eləcə də onlara aid bütün protokolların bir nüsxəsini İnstituta təqdim etməlidir.

Yuxarıda göstərilən sənədlər İnstitut tərəfindən saxlanmalıdır.

ARBİTRAJ XƏRCLƏRİ

Maddə 39. Arbitraj xərcləri

1. Arbitraj xərclərinə aşağıdakılar daxildir:

I) Arbitrlərin qonorarları;

II) İnstitutun inzibati rüsumu;

III) İşə baxılmasının gedişində arbitrlərin və İnstitutun meydana çıxan xərclərini ödəmək üçün kompensasiya;

IV) Reqlamentin 27-ci maddəsinə müvafiq olaraq, İnstitutun təyin etdiyi bütün ekspertlərin xərclərinin kompensasiyası və qonorarları.

2.(I)–(III) bəndlərində göstərilən xərclərin yekun məbləği İnstitut tərəfindən arbitraj icraatının başlandığı vaxt üçün qüvvədə olan arbitraj xərcləri və rüsumları haqda Əsasnaməyə uyğun olaraq təyin edilir, (IV) bəndində göstərilən yekun məbləği isə arbitraj tərkibi müəyyənləşdirir.

Maddə 40. Arbitraj xərclərinin ödənməsi

1. Tərəflər 39-cu maddədə göstərilən bütün xərclərin ödənməsində tam bərabər məsuliyyət daşıyırlar.

2. Arbitraj tərkibi arbitraj araşdırmalarının xərclərinin tərəflər arasında bölünməsi barədə qərarı işin nəticəsindən və digər hallardan asılı olaraq çıxarır.

Maddə 41. Tərəflərin çəkdiyi xərclər

Tərəflərin digər razılaşması yoxdursa, arbitraj tərkibi tərəflərdən birinin xahişi ilə arbitraj araşdırmasını sona çatdıran arbitraj qətnaməsində, yaxud digər qərarla, digər tərəfin işin aparılmasında hüquqşünasların xidməti və sair xərclərini ödəməyi uduzan tərəfin öhdəsinə qoya bilər.

MƏSULİYYƏTDƏN AZAD OLUNMA

Maddə 42. Məsuliyyətdən azad olunma

İnstitut tərəflərin qarşısında arbitraj araşdırmaları ilə bağlı hər hansı bir fəaliyyətə və ya fəaliyyətsizliyə görə məsuliyyət daşımır, bir şərtlə ki, belə fəaliyyətə və ya fəaliyyətsizliyə İnstitutun kobud səhlənkarlığı səbəb olmamalıdır. Əgər sübut olunarsa ki, belə fəaliyyət və ya fəaliyyətsizlik hər hansı bir arbitrin qəsdli və ya kobud səhlənkarlığı sayəsində yaranmışdır, onda o, buna məsuliyyət daşıyır.

QÜVVƏYƏ MİNMƏ

Mövcud Reqlament 1 aprel 1999-cu ildən qüvvəyə minmişdir və Stokholm Ticarət Palatasının Arbitraj İnstitutunun əvvəlki Reqlamentini əvəz edir. Tərəflərin digər razılaşması yoxdursa, mövcud Reqlament 1 aprel 1999-cu ildən baxılmaq üçün qəbul olunmuş istənilən mübahisəyə tətbiq edilə bilər.

III. ƏLAVƏ

ƏLAVƏ ARBİTRAJ XƏRCLƏRİ VƏ RÜSUMLARI BARƏDƏ ƏSASNAMƏ

1. QEYDİYYAT RÜSUMU

Stokholm Ticarət Palatası Arbitraj İnstitutu Reqlamentinin (bundan sonra «Reqlament») 6-cı maddəsində nəzərdə tutulmuş qeydiyyat rüsumu 1000 Avro müəyyən edilmişdir.

Qeydiyyat rüsumu İnstituta III bölmənin 2-ci maddəsinə uyğun ödəniləcək inzibati xərclərin tərkib hissəsi olmaqla geri qaytarılmır və Reqlamentin 14-cü maddəsinə müvafiq olaraq iddiaçının xərclərin bağlanması üçün ödədiyi ilkin məbləğdən (avansdan) çıxılır.

2. ARBİTRAJ XƏRCLƏRİNİN ÖDƏNMƏSİ ÜÇÜN AVANS

Reqlamentin 13-cü maddəsinə uyğun olaraq, İnstitut arbitraj xərclərini bağlamaq üçün, faizləri də nəzərə almaqla avansın məbləğini müəyyən edir. Məbləğ elə hesablanır ki, Reqlamentin 39-cu maddəsinə uyğun olmaqla, gözlənilən arbitraj xərclərini və qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş hallarda əlavə dəyər vergisi də daxil olmaqla bütün xərclər ödənilə bilsin. Reqlamentin 39-cu maddəsinin 1-ci bəndinin (I-III) yarımbəndlərində göstərilən məbləğ bu Əsasnaməyə uyğun olmaqla təyin edilməlidir.

3. ARBİTRAJ XƏRCLƏRİ

Maddə 1. Arbitrlərin qonorarları

1. Tərəflərin digər razılışması yoxdursa, İnstitut arbitrlərin qonorarlarının məbləği barədə mübahisənin qiymətinə əsasən və aşağıdakı cədvələ müvafiq olaraq qərar qəbul edir. Qanunvericilikdə nəzərdə tutulan hallarda, qonorar məbləğinə əlavə dəyər vergisi əlavə olunur.

2. Mübahisənin qiymətini hesablamaq məqsədi ilə iddianın dəyərinə qarşılıqlı iddianın, yaxud yoxlama tələblərinin dəyəri, faizlərin ödənməsi tələbi istisna olmaqla, əlavə edilir. Mübahisənin dəyəri təyin edilməyən hallarda, İnstitut onu işin həcmnin qiymətləndirilməsinə əsaslanaraq təyin edir. Tərəflərin hər biri, belə qiymətləndirməni aparmaq üçün İnstituta lazım olan məlumatları təqdim etməyə borcludur.

3. Araşdırılan işdə adi hallardan kifayət qədər çox və ya az iş görüldükdə, cədvəldə göstərilən məbləğdən kənara çıxmalar mümkündür.

4. İnstitut işdəki xüsusi hallara əsaslanaraq, başqa cür qərar çıxarmadıqda, arbitrlərin hər birinin qonorarı arbitraj tərkibi sədrinin qonorarının 60%-i qədər hesablanır.

Maddə 2. İnstitutun inzibati yığımı

1. Ona çatacaq inzibati yığımın miqdarını İnstitut təyin edir. Qərar mübahisənin aşağıdakı cədvələ uyğun məbləği nəzərə alınmaqla qəbul edilir. Qanunda nəzərdə tutulan hallarda inzibati xərclərə əlavə dəyər vergisi əlavə edilir.

2. Mübahisənin qiymətini hesablamaq məqsədi ilə iddianın dəyərinə, qarşı tərəfin iddiasının, yaxud yoxlama tələblərinin dəyəri, faizlərin ödənməsi tələbi istisna olmaqla əlavə edilir. Mübahisənin dəyəri göstərilmədikdə İnstitut inzibati yığımın məbləğini işin həcmi nəzərə almaqla təyin edir. Tərəflərdən hər biri belə hesablamanı aparmaq üçün İnstituta lazım olan məlumatları təqdim etməyə borcludur.

3. Araşdırılacaq işdə adi hallardan kifayət qədər çox və ya az iş görüldükdə, cədvəldə göstərilən məbləğdən kənara çıxmalar mümkündür.

Maddə 3. Xərclər

Arbitrlərə ödənilən qonorarlara və İnstitut inzibati yığımlarına əlavə olaraq, İnstitut arbitrlərin və İnstitutun əlavə xərclərini bağlamaq üçün zəruri məbləği müəyyənləşdirir; həmin məbləği tərəflər ödəməlidir.

IV. QÜVVƏYƏ MİN MƏ

Bu Əsasnamə 1 aprel 1999-cu ildən qüvvəyə minir və əvvəlki Əsasnaməni əvəz edir.

Bu Əsasnamə 1 aprel 1999-cu ildən baxılmaq üçün qəbul olunmuş istənilən işə tətbiq olunur.

ARBİTRLƏRİN QONORARLARI

Mübahisənin qiyməti (avro)	Arbitraj tərkibinin Sədri təkbəşinə arbitr (avro)	
	Minimum	Maksimum
25 000-ə qədər	2 500	5 000
25 001-dən 50 000-ə qədər	2 500+2% məbləğdən 25 000 yuxarı	5 000+10% məbləğdən 25 000 yuxarı
50 001 dən 100 000 qədər	3 000 +1% məbləğdən 50 000 yuxarı	7 500 + 5% məbləğdən 50 000 yuxarı
100 001 dən 500 000 qədər	4000+1% məbləğdən 100 000 yuxarı	10 000 + 3% məbləğdən 100 000 yuxarı
500 001 dən 1000 000 qədər	8 000 + 0,8% məbləğdən 500 000 yuxarı	22 000 + 2,4% məbləğdən 500 000 yuxarı
1 000 001 dən 2 000 000 qədər	12 000 + 0,5% məbləğdən 1 000 000 yuxarı	34 000+2% məbləğdən 1 000 000 yuxarı
2 000 001 dən 5 000 000 qədər	17 000 + 0,2% məbləğdən 2 000 000 yuxarı	54 000+1% məbləğdən 2 000 000 yuxarı
5 000 001 dən 10 000 000 qədər	23 000+0,1% məbləğdən 5 000 000 yuxarı	84 000 + 0,52% məbləğdən 5 000 000 yuxarı
10 000 001 dən 50 000 000 qədər	28 000 + 0,03% məbləğdən 10 000 000 yuxarı	110 000+0,1% məbləğdən 10 000 000 yuxarı
50 000 001 dən 75 000 000 qədər	40 000 + 0,02% məbləğdən 50 000 000 yuxarı	150 000 + 0,08% məbləğdən 50 000 00 yuxarı
75 000 001 dən 100 000 000 qədər	45 000 + 0,012% məbləğdən 75 000 000 yuxarı	170 000 + 0,048% məbləğdən 75 000 000 yuxarı
100 000 001 dən	48 000+0,01% məbləğdən 100 000 000 yuxarı	182 000+0,045% məbləğdən 100 000 000 yuxarı

İNSTITUTUN İNZİBATI YIĞIMI

Mübahisənin qiyməti (avro)	İnstitutun inzibati yığımı (avro)
25 000 dən	1 000
25 001 dən 50 000 qədər	1 000 + 4% məbləğdən 25 000 yuxarı
50 001 dən 100 000 qədər	2 000 + 2% məbləğdən 50 000 yuxarı
100 001 dən 500 000 qədər	3 000 + 1% məbləğdən 100 000 yuxarı
500 001 dən 1 000 000 qədər	7 000 + 0,8% məbləğdən 500 000 yuxarı
1 000 001 dən 2 000 000 qədər	11 000 + 0,3% məbləğdən 1 000 000 yuxarı
2 000 001 dən 5 000 000 qədər	14 000 + 0,1% məbləğdən 2 000 000 yuxarı
5 000 001 dən 10 000 000 qədər	17 000 + 0,06% məbləğdən 5 000 000 yuxarı
10 000 001 dən 50 000 000 qədər	20 000 + 0,02% məbləğdən 10 000 000 yuxarı
50 000 001 dən 75 000 000 qədər	28 000 + 0,01% məbləğdən 50 000 000 yuxarı
75 000 001 dən	35 500 + 0,01% məbləğdən 75 000 000 yuxarı
	Maksimum 60 000

**LONDON BEYNƏLXALQ ARBİTRAJ
MƏHKƏMƏSİNİN (LBAM)
R E Q L A M E N T İ**

*01 yanvar 1998-ci ildə və ya 01 yanvar 1998-ci ildən sonra
başlamış arbitraj araşdırmalarına tətbiq edilmək üçün
qəbul olunub*

LONDON BEYNƏLXALQ ARBITRAJ MƏHKƏMƏSİNİN REQLAMENTİ

London Beynəlxalq Arbitraj Məhkəməsinin Reqlamentinə və ya London Beynəlxalq Arbitraj Məhkəməsinə əsasən, hər hansı bir saziş, qeyd-şərt və yaxud münsif qeydi yazılı şəkildə və ya digər qaydaya əsasən arbitrajı nəzərdə tutursa, hesab edilir ki, arbitraj araşdırması mövcud Reqlamentə və ya arbitraj araşdırmasının başlanmasına qədər LBAM tərəfindən qəbul edilərək qüvvəyə minən əlavə qaydalara uyğun olaraq keçirilməlidir.

Mövcud Reqlamentə arbitraj araşdırması başlanandanak qüvvəyə minmiş arbitraj xərcləri və qonorarları haqqında Əsasnamə daxildir. Bu Əsasnaməyə vaxtaşırı olaraq LBAM tərəfindən əlavələr olunur.

Maddə 1. Arbitraj barədə xahiş

1.1. Arbitraj araşdırmasına başlamaq arzusunda olan hər hansı bir tərəf («İddiaçı») mövcud Reqlamentə uyğun olaraq LBAM-in katibinə («Katib») arbitraj barədə (aşağıdakı məlumatlar və sənədlər əlavə olunmaqla) yazılı xahiş ("Xahiş") göndərir:

- a) Arbitrajın tərəflərinin və onların hüquqi nümayəndələrinin (məlum olan) adları, ünvanları, telefon, faks, teleks və elektron poçtun nömrələri;
- b) İddiaçının istinad etdiyi yazılı arbitraj qeyd-şərtinin və ya ayrıca yazılı arbitraj sazişinin («Arbitraj sazişi») surəti və arbitraj qeyd-şərtinin, yaxud arbitraj araşdırmasının yarandığı müqavilə üzrə sənədlərin surəti;
- c) Mübahisənin predmetini əhatə edən halların mahiyyəti və məzmununun qısa ifadəsi və iddiaçının arbitraj araşdırmasının digər tərəfinə («Cavabdeh») qarşı irəli sürdüyü konkret tələb;
- d) Tərəflərin arbitraj araşdırması məqsədilə yazılı şəkildə razılaşdırdıqları və ya iddiaçının təklif vermək istədiyi məsələlər üzrə (məsələn, arbitraj araşdırmasının yeri və dili; arbitrlərin sayı və ya onların ixtisas səviyyəsi, yaxud onların eyniləşdirilməsi (identifikasiyası)) məlumatlar;
- e) Arbitrlərin namizədliyinin irəli sürülməsi tərəflərin sazişində nəzərdə tutulduğu hallarda iddiaçı tərəfindən irəli sürülən arbitrliyə namizədin tam adı, ünvanı, telefon, faks, teleks və elektron poçtun nömrəsi (əgər məlumdursa);
- f) Arbitraj xərcləri haqqında Əsasnamə ilə nəzərdə tutulmuş rüsum (bunsuz Xahiş katib tərəfindən alınmamış hesab ediləcək və arbitraj araşdırması başlanmamış hesab ediləcək);
- g) Arbitraj haqqında xahişin surətlərinin (əlavə edilmiş bütün sənədlərlə birgə) arbitraj araşdırmasının bütün tərəflərinə eyni zamanda bir və ya bir neçə rabitə vasitəsilə çatdırıldığı və ya çatdırılmasının katib tərəfindən təsdiq edilməsi;

1.2. Katib tərəfindən arbitraj barədə xahişin alınması tarixi hər hansı bir məqsəd üçün arbitraj araşdırmasının başlanması tarixi hesab edilir. Arbitraj

araşdırması üçün bir hakim təyin edildikdə arbitraj barədə xahiş (əlavə edilmiş sənədlər daxil olmaqla) iki nüsxədən, tərəflərin razılığına və ya iddiaçının xahişinə əsasən üç hakim təyin edildiyi hallarda isə dörd nüsxədən ibarət olmalıdır.

Maddə 2. Cavabdehin rəyi

1. Arbitraj barədə xahiş aldıqdan sonra 30 gün (və ya LBAM tərəfindən müəyyən edilmiş daha az müddət) ərzində cavabdeh katibə yazılı şəkildə aşağıda göstərilənləri özündə əks etdirən rəy ("Rəy") göndərməlidir:

- a) İddiaçının arbitraj barədə ərizəsində irəli sürdüyü tələblərin hamısının və ya bir hissəsinin təsdiq və ya inkar edilməsi;
- b) Cavabdeh tərəfindən iddiaçıya qarşı irəli sürülmüş istənilən qarşılıqlı tələblərin halları, şəraiti və predmetinin qısa məzmunu;
- c) 1.1-ci maddənin (d) bəndində nəzərdə tutulan arbitraj araşdırmasının aparılmasına aid olan məsələlər üzrə arbitraj xahişində qeyd olunan hər bir tələbə qarşı şərhin verilməsi;
- d) arbitraj sazişində arbitrlərin namizədliyini tərəflərin irəli sürməsi nəzərdə tutulduğu halda cavabdehin təklif etdiyi namizədin tam adı, ünvanı, telefon, faks, teleks və elektron poçt nömrələri (əgər məlumdursa);
- e) cavab rəyinin arbitraj araşdırmasının bütün tərəflərinə eyni zamanda təqdim olunduğunu katibin təsdiq etməsi;

2.2. Rəy iki nüsxədə, yaxud tərəflərin razılaşması və ya cavabdehin təklifi ilə üç arbitr təyin edilməldirsə, dörd nüsxədə təqdim olunmalıdır.

2.3. Rəyin göndərilməməsi arbitraj araşdırması prosesində cavabdehi hər hansı tələbi rədd etmək və ya qarşılıqlı iddia irəli sürmək hüququndan məhrum etmir. Lakin arbitraj sazişi arbitrlərin namizədliyini tərəflərin irəli sürməsinə nəzərdə tutduğu halda, rəyin göndərilməməsi və ya namizədin irəli sürülməməsi (yaxud müəyyən olunmuş müddət ərzində irəli sürülməməsi) cavabdehin arbitrin namizədliyini irəli sürməsi imkanından imtinası kimi başa düşülməlidir.

Maddə 3. LBAM və məhkəmənin katibi

3.1. LBAM-in mövcud Reqlamentlə nəzərdə tutulmuş funksiyaları onun adından prezident və ya vitse-prezident tərəfindən; yaxud prezidentin göstərişinə əsasən, prezident və ya vitse-prezident tərəfindən LBAM-in üç və ya beş üzvündən ibarət tərkibdə təyin olunan kollegiya tərəfindən yerinə yetirilir.

3.2. Katibin mövcud Reqlamentlə nəzərdə tutulmuş funksiyalarını LBAM-in müşahidəsi altında katib və ya katibin müavini yerinə yetirir.

3. Tərəflərdən hər hansı birinin LBAM-ə göndərdikləri bütün məlumatlar katibə təqdim edilməlidir.

Maddə 4. Bildiriş və müddətlər

4.1. Mövcud Reqlamentə uyğun olaraq bir tərəfin digər tərəfə verməyə borclu olduğu hər hansı bildiriş və digər məlumatlar yazılı şəkildə olmalı və sifarişli məktubla, və ya kuryer xidməti ilə çatdırılmalı, yaxud faks, teleks, elektron poçt və ya belə ötürmənin qeydiyyatını təmin edən digər telekommunikasiya vasitəsi ilə təqdim edilməlidir.

4.2. Tərəfin kommersiya müəssisəsinin məlum olan sonuncu yeri arbitraj araşdırması zamanı həmin tərəfin digər tərəflərə, arbitraj tərkibinə və katibinə ünvanının dəyişməsi barədə hər hansı bir məlumatın olmadığı təqdirdə, hər hansı bildiriş və ya digər məlumat üçün həqiqi ünvan hesab edilməlidir.

4.3. Bildirişin və ya sair məlumatın çatdırıldığı, yaxud 4-cü maddənin 1-ci və 2-ci bəndlərinə müvafiq olaraq digər telekommunikasiya vasitələri ilə ötürüldüyü gün bildirişin və ya sair məlumatın tarixinin və sonuncu müddətin müəyyən edilməsi günü hesab edilir.

4.4. Bildiriş və ya sair məlumat bu maddənin 1-ci və 2-ci bəndlərinə müvafiq olaraq sonuncu müddətin bitməsinədək və ya bitdiyi gün göndərilmişdirsə, bildiriş və ya sair məlumat göndərilmiş, çatdırılmış və ya verilmiş hesab edilir.

4.5. Yuxarıda qeyd olunanlara baxmayaraq, hər bir bildiriş və ya sair məlumat tərəflərin yazılı şəkildə razılaşdırdıqları formada və ya belə razılaşmanın olmadığı halda, onların əvvəlki işgüzar münasibətlərində yaranmış təcrübəyə əsasən, yaxud arbitraj tərkibi tərəfindən müəyyən edilmiş digər qaydaya əsasən göndərilə bilər.

4.6. Bu Reqlamentə əsasən sonuncu müddətin hesablanması bildirişin və ya sair məlumatın alındığı günün sonrakı günündən başlanır. Əgər müddətin sonu bildirişin çatacağı ünvanda və ya həmin tərəfin müəssisəsinin yerləşdiyi yerdə rəsmi bayram və ya qeyri-iş gününə düşürsə, belə halda müddət sonrakı birinci iş gününə qədər uzadılır. Müddətə daxil olan rəsmi bayramlar və qeyri-iş günləri müddət hesablanarkən ümumi hesaba daxil edilir.

4.7. Bu Reqlamentdə və ya arbitraj sazişinə uyğun olaraq tərəflərdən birinin digər tərəfə hər hansı bildiriş və ya məlumat verməsi də daxil olmaqla arbitraj araşdırmasının müddətini arbitraj tərkibi, hətta müddət qurtardıqda belə, istənilən vaxt uzada və ya qısalda bilər.

Maddə 5. Arbitraj tərkibinin formalaşdırılması

5.1. Mövcud Reqlamentdə «arbitraj tərkibi» termini bir arbitri və ya sayı birdən çox olan bütün arbitrləri əhatə edir. Arbitr dedikdə, kişi və qadın cinsindən olan şəxslər başa düşülür. (LBAM-in prezidenti, vitse-prezidenti və üzvləri, katib və ya katibin müavini, ekspertlər, şahidlər, tərəflər və hüquqi nümayəndəliklərə münasibətdə də yuxarıda göstərilənlər başa düşülməlidir.)

5.2. Arbitraj araşdırmasını aparan bütün arbitrlər bu Reqlamentə uyğun olaraq, arbitraj araşdırması zamanı qərəzsiz və müstəqil olmalıdırlar; onlardan heç biri arbitraj prosesində hər hansı bir tərəf üçün vəkil kimi fəaliyyət göstərməməlidir. Heç bir arbitr təyin edilməzdən əvvəl və ya təyin edildikdən sonra heç bir halda mahiyyəti üzrə və ya mübahisənin nəticələri ilə bağlı hər hansı bir tərəfə şərh verməməlidir.

5.3. LBAM-ə təyin olunmamışdan əvvəl hər bir arbitr özünün əvvəlki və hazırkı ixtisas səviyyəsi barədə yazılı xülasəni katibə təqdim etməlidir. Bu xülasədə o, arbitraj xərcləri haqqında əsasnaməyə uyğun olan qonorarların məbləği ilə razılaşdığını bildirməlidir. O, özünün qərəzsizliyinə və müstəqilliyinə şübhə yaradacaq halların mövcud olmadığı və belə halların deklarasıyanı imzaladığı andan sonra və arbitraj araşdırması başa çatanadək yaranacağı təqdirdə, arbitraj tərkibinin bütün iştirakçılarında və mübahisənin bütün tərəflərinə dərhal məlumat verəcəyi barədə deklarasıyanı imzalamalıdır.

5.4. LBAM arbitraj tərkibini cavabdehin rəyi alındıqdan sonra və ya cavabdehin rəyinin katibə təqdim edilmədiyi halda, iddiaçının arbitraj barədə ərizəsinin cavabdehə təqdim edilməsindən 30 gün sonra (mümkün qədər tez) təyin edir (arbitraj tərkibi tərəfindən daha qısa müddət müəyyən oluna bilər). LBAM arbitraj haqqında xahişin tam və ya qismən olmadığı, yaxud xahişə cavab olmadığı hallarda arbitraj tərkibinin formalaşdırılmasını həyata keçirə bilər. Tərəflər arasında yazılı şəkildə digər hal razılaşdırılmadığı və ya LBAM işin bütün hallarını nəzərə alaraq üç arbitrdən ibarət tərkibin məqsədəuyğun olmaması barədə qərara gəldiyi hallarda işə təkbaşına baxan arbitr təyin edilir.

5.5. Arbitrlərin təyin edilməsi hüququ yalnız LBAM-ə məxsusdur. LBAM tərəflərin yazılı şəkildə razılaşdırdıqları hər bir nəzərəçarpacaq qaydaları və ya seçim meyarlarını nəzərə almaqla arbitrləri təyin edir. Arbitrlərin seçilməsi üçün əsaslar nəzərdən keçirilərkən əqdlərin mahiyyəti, mübahisənin mahiyyəti və halları, vətəndaşlıq, tərəflərin yeri və dili və mübahisə tərəflərinin sayı (ikidən çox olduqda) nəzərə alınır.

5.6. Arbitraj tərkibi 3 arbitrdən ibarət olduğu halda LBAM tərkibin sədrini təyin edir. Tərkibin sədri tərəflərin irəli sürdükləri namizədlər sırasından təyin edilə bilər.

Maddə 6. Arbitrlərin vətəndaşlığı

6.1. Tərəflərin müxtəlif vətəndaşlığı olduğu halda, tərəflər arasında başqa hal barədə yazılı razılaşma olmadıqda, tək arbitr və ya arbitraj tərkibinin sədri tərəflərdən birinin vətəndaşı olduğu dövlətin vətəndaşı ola bilməz.

6.2. Tərəflərin vətəndaşlığı dedikdə, aksiyaların (payların) nəzarət zərfinin sahibləri və ya tərəflərə nəzarət edən şəxslərin vətəndaşlığı başa düşülür.

6.3. Bu maddənin məqsədləri üçün Avropa İttifaqının vətəndaşları Avropa İttifaqına daxil olan müxtəlif dövlətlərin vətəndaşları kimi nəzərdə tutulurlar.

Maddə 7. Tərəf və arbitrlərin namizədliyinin üçüncü şəxslər tərəfindən irəli sürülməsi

7.1. Arbitrin bir və ya bir neçə tərəf və yaxud hər hansı üçüncü şəxs tərəfindən təyin edilməsi barədə tərəflərin razılığa gəldiyi halda, bu razılıq hər bir məqsəd üçün arbitrlərin namizədliyinin irəli sürülməsi barədə yazılı saziş kimi qiymətləndirilməlidir. Belə namizəd yalnız onun 5.3-cü maddənin tələblərinə uyğun gəldiyi halda LBAM tərəfindən arbitr təyin edilə bilər.

LBAM namizədin müvafiq tələblərə uyğun gəlmədiyini, yaxud müstəqil və ya qərəzsiz olmadığını müəyyən edərsə, onun arbitr təyin olunmasından imtina edə bilər.

7.2. Arbitrin namizədliyinin cavabdehin və ya 3-cü şəxsin irəli sürməsi barədə tərəflərin razılığı olduğu halda, belə təşəbbüs edilməmişsə və ya müddət bitdikdən sonra edilmişsə, LBAM, arbitrin namizədliyinin irəli sürülmədiyini və ya müddət bitdikdən sonra irəli sürüldüyünü nəzərə almadan, arbitri təyin edə bilər. Eyni qayda ilə, arbitrin namizədliyini iddiaçının irəli sürməsi barədə tərəflərin razılığı olduğu halda arbitraj xahişində arbitrin namizədliyi göstərilməmişsə, LBAM arbitrin namizədliyinin irəli sürülmədiyini və ya müddət bitdikdən sonra irəli sürüldüyünü nəzərə almadan arbitri təyin edə bilər.

Maddə 8. Mübahisənin üç və daha çox tərəfi

8.1. Arbitraj sazişi bütün tərəflərə arbitrlərin namizədliyini irəli sürmək hüququ verdikdə, tərəflərin sayı isə ikidən çoxdursa və onlar mübahisə edən tərəflərin arbitraj tərkibini formalaşdırarkən (iddiaçı və cavabdeh kimi), iki əks tərəfi təmsil etdiklərini yazılı şəkildə razılaşdırmayıblarsa, LBAM tərəflərin öz namizədlərini irəli sürmək imkanına əhəmiyyət vermədən arbitraj tərkibini təyin edə bilər.

8.2. Belə hallarda arbitraj sazişi bütün məqsədlər üçün LBAM tərəfindən arbitraj tərkibinin təyin edilməsi üçün yazılı razılaşma kimi qiymətləndirilməlidir.

Maddə 9. Arbitraj tərkibinin formalaşdırılmasının sürətləndirilməsi

9.1. Xüsusilə təxirəsalınmaz hallarda arbitraj araşdırmasının başlanmasından əvvəl və ya sonra tərəflərdən hər hansı biri LBAM-ə bu Reqlamentin 10 və 11-ci maddələrinə müvafiq olaraq arbitrlərin təyin edilməsi və dəyişdirilməsi məsələləri də daxil olmaqla arbitraj tərkibinin formalaşdırılmasının sürətləndirilməsini xahiş edə bilər.

9.2. Belə müraciətin surətləri arbitraj araşdırmasının bütün tərəflərinə göndərilməklə LBAM-ə yazılı şəkildə təqdim edilir. Müraciətdə arbitraj tərkibinin təcili formalaşdırılmasının xüsusilə təxirəsalınmaz olması konkret şəkildə əsaslandırılmalıdır.

9.3. LBAM yalnız öz rəylilə arbitraj tərkibinin formalaşdırılması üçün bu Reqlamentlə nəzərdə tutulmuş, arbitraj haqqında ərizədə çatışmadığı hesab edilən hər hansı bir material və ya sənədlərin, və ya cavabın çatdırılması da daxil edilməklə, hər hansı bir müddəti ixtisar edə və ya azalda bilər. LBAM hər hansı digər müddətləri ixtisar etmək və ya azaltmaq hüququna malik deyil.

Maddə 10. Təyin edilmiş arbitrin geri çağırılması

10.1. Əgər: (a) hər hansı bir arbitr öz funksiyasından imtina etmək barədə arzusunu yazılı bildirişlə LBAM-ə təqdim edərsə və onun surətlərini tərəflərə və digər arbitrlərə (əgər varsa) göndərərsə; və ya (b) hər hansı bir arbitr ölərsə, ağır xəstələnərsə, təyinatdan imtina edərsə və yaxud öz funksiyalarını yerinə yetirmək qabiliyyətinə malik olmazsa, belə halda LBAM tərəflərin hər hansı birinin tələbi, və ya digər arbitrlərin xahişi ilə öz təyinatını geri götürə və digər arbitr təyin edə bilər. LBAM bütün hallar nəzərə alınmaqla keçmiş arbitrin xidmətlərinə (əgər belə hallar varsa) görə ödənilməli olan qonorar və xərclərin məsələsini həll etməlidir.

10.2. Əgər arbitrlərdən hər hansı biri arbitraj sazişini (mövcud Reqlament də daxil olmaqla) aşkar şəkildə pozaraq fəaliyyət göstərsə və ya tərəflərə münasibətdə ədalətli və qərəzsiz fəaliyyət göstərmirsə və yaxud araşdırmanı lüzumsuz ləngimələr və xərclərə yol verməklə lazımı səviyyədə aparmırsa, bu hallarda belə arbitr LBAM tərəfindən yararsız kimi qiymətləndirilir.

10.3. Arbitrin qərəzsizliyi və müstəqilliyini şübhə altına alan hallar mövcud olarsa, tərəflərdən hər hansı biri onun geri çağırılması tələbi ilə çıxış edə bilər. Arbitrin namizədliyini irəli sürmüş və ya onun təyin edilməsində iştirak etmiş tərəf qeyd edilən hallar ona yalnız təyinatdan sonra məlum olduqda arbitrin geri çağırılması tələbini irəli sürə bilər.

10.4. Arbitrin geri çağırılması tələbi ilə çıxış edən tərəf arbitraj tərkibinin formalaşdırılmasından sonra 15 gün ərzində və ya (əgər gec olarsa) 10-cu maddənin 1-ci, 2-ci və yaxud 3-cü bəndlərində nəzərdə tutulmuş hər hansı bir

hal ona məlum olduqdan dərhal sonra LBAM-ə, arbitraj tərkibinə və bütün digər tərəflərə arbitrin geri çağırılmasının səbəbini əsaslandıran yazılı bildiriş göndərməlidir. Etiraz edilmiş arbitr özü təyinatından imtina etmərsə və ya bütün digər tərəflər yazılı müraciəti aldıqdan sonra 15 gün müddətində etirazla razılaşmazlarsa, LBAM geri çağırılma barədə qərar qəbul edir.

Maddə 11. Arbitrlərin namizədliyinin irəli sürülməsi və arbitrlərin əvəz edilməsi

11.1. LBAM arbitrliyə hər hansı bir namizədliyin uyğun gəlməməsi, yaxud müstəqil və ya qərəzsiz olmaması, habelə təyin olunmuş arbitrin hər hansı bir səbəbdən əvəz edilməli olması qərarına gələrsə, belə halda LBAM arbitrlərin namizədliyinin irəli sürülməsinin ilkin prosedurunun tətbiq edilib-edilməməsi məsələsini öz mülahizəsinə əsasən həll etməlidir.

11.2. Əgər LBAM ilkin prosedurun tətbiq edilməsini qərara alarsa, 15 gün ərzində (və ya LBAM tərəfindən müəyyən edilmiş daha az müddətdə) tərəflərdən biri arbitrin namizədliyinin təkrarən irəli sürülməsi imkanından istifadə etməyi halda belə imkandan təkrarən istifadə edilməsi istisna edilir və LBAM yeni arbitri təyin edir.

Maddə 12. Arbitrlər çoxluğunun arbitraj araşdırmasını davam etdirmək səlahiyyəti

12.1. Üç arbitrdən ibarət olan arbitraj tərkibinin arbitrlərindən biri müzakirələrdən inadla imtina edərsə və ya sistematik olaraq müzakirələrdə iştirak etmərsə, digər iki arbitr bu barədə LBAM-i, digər tərəfləri və üçüncü arbitri xəbərdar etməklə, üçüncü arbitrin olmamasına baxmayaraq, (iş üzrə hər hansı bir qərar, qətnamə və ya qərardad qəbul etmək daxil olmaqla) arbitraj araşdırmasını davam etdirmək səlahiyyətinə malik olacaqlar.

12.2. Arbitraj araşdırmasını davam etdirmək zərurətini müəyyən edərkən digər iki arbitr arbitraj araşdırmasının mərhələsini, işdə iştirak etməməsinə bəraət qazandırmaq üçün üçüncü arbitrin göstərdiyi səbəbləri və baxılan mübahisənin halları üçün onların məqbul hesab etdikləri digər faktları nəzərə almalıdırlar. Bu cür halın əsaslandırılması üçüncü arbitrin iştirakı olmadan iki arbitr tərəfindən qəbul edilən hər bir qətnamədə, əmrə və ya digər qərarada öz əksini tapmalıdır.

12.3. Digər iki arbitr üçüncü arbitrin olmadığı halda arbitraj araşdırmasını davam etdirməmək qərarına gəldikdə, onlar LBAM-ə və tərəflərə öz qərarlarını yazılı şəkildə bildirməlidir: bu halda digər iki arbitr və ya tərəflərdən hər hansı biri üçüncü arbitrə etiraz və 10-cu maddəyə müvafiq surətdə onun əvəz edilməsi barədə LBAM-ə müraciət edə bilərlər.

Maddə 13. Tərəflərin və arbitraj tərkibinin arasında məlumatların verilməsi

13.1. Arbitraj tərkibi formalaşanaqədək tərəflər və arbitrlər arasında bütün məlumatlar katibin vasitəsilə verilməlidir.

13.2. Arbitraj tərkibi formalaşdıqdan sonra tribunalın tərkibi ilə tərəflər arasında məlumatın bilavasitə verilməsi barədə (eyni zamanda katibə surəti göndərilməklə) LBAM sərəncam verənədək, tərəflər və arbitraj tərkibi arasında bütün məlumatlar əvvəlki kimi, katibin vasitəsilə verilir.

13.3. Əgər katib tərəflərdən birinə arbitraj tərkibi adından məlumat göndərsə, o, digər tərəflərə də məlumatın surətini göndərməyə borcludur. Əgər tərəflərdən biri katibə hər hansı bir məlumat (15-ci maddəyə uyğun olaraq yazılı bildirişlər və sənədlər daxil olmaqla) göndərsə, həmin tərəf hər bir arbitr üçün surəti əlavə etməlidir, həmçinin, digər tərəflərə surətləri göndərməlidir və göndərildiyi və yaxud göndəriləcəyini yazılı şəkildə katibə təsdiq etməlidir.

Maddə 14. Arbitraj araşdırmasının aparılması

14.1. Tərəflər arbitraj proseduru barədə razılığa gələ bilərlər və arbitraj tərkibinin ümumi qəbul edilmiş öhdəlikləri ilə razılaşdırılmaqla onlara tövsiyə edilir ki:

(I) hər bir tərəf öz sübutlarını söyləmək və öz rəqiblərinin sübutlarını dinləmək imkanı verməklə bütün tərəflərə münasibətdə ədalətli və qərəzsiz fəaliyyət göstərsinlər; və

(II) tərəflərin mübahisəsini tam şəkildə həll edən səmərəli üsulları nəzərdə tutan və lüzumsuz gecikmələri və xərcləri istisna edən arbitraj araşdırmasının hallarına müvafiq prosedur qaydalarını qəbul etsinlər.

Tərəflər arasında belə razılaşmalar yazılı şəkildə olmalı və ya tərəflərin xahişi və səlahiyyət verməli ilə arbitraj tərkibi tərəfindən protokollaşdırılmalıdır.

14.2. Bu maddənin 1-ci bəndinə uyğun olaraq tərəflər arasında digər hallar razılaşdırılmamışsa, arbitraj tərkibi ümumi qəbul edilmiş öhdəliklərin yerinə yetirilməsi məqsədilə tətbiq edilə bilən qanunla nəzərdə tutulmuş ən geniş fəaliyyət azadlığına malik olacaqdır: bütün vaxt ərzində tərəflər arbitraj araşdırmasının ədalətli, səmərəli və sürətli aparılması üçün zəruri olan hər bir şeyi etməlidirlər.

14.3. Arbitraj tərkibi üç arbitrdən ibarət olduğu halda tərkibin sədri digər iki arbitrin ilkin razılığı ilə prosedur məsələləri üzrə təkbaşına qərar çıxara bilər.

Maddə 15. Yazılı ərizələrin və sənədlərin verilməsi

15.1. Tərəflər 14-cü maddənin 1-ci bəndinə uyğun olaraq razılaşdırmadıqda və ya arbitraj tərkibi digər qayda müəyyən etmədikdə, arbitraj araşdırmasının yazılı mərhələsi aşağıdakı qaydada olmalıdır.

15.2. Arbitraj tərkibinin formalaşdırılması barədə katibdən bildiriş aldıqdan sonra 30 gün ərzində iddiaçı katibə iddia ərizəsini göndərərək orada faktiki halları və istinad etdiyi hüququn əsaslarını əhatəli şəkildə qeyd etməlidir, belə məsələlər arbitraj barədə ərizədə göstərilməmişdirsə, iddia tələbini bütün digər tərəflərə göndərməlidir.

15.3. İddiaçının arbitraj xahişini iddia ərizəsi kimi baxmasını qərara aldığı barədə yazılı bildiriş aldıqdan sonra 30 gün ərzində cavabdeh iddia ərizəsində və ya iddia barədə xahişdə (müvafiq halda) hansı faktiki hallar və hüquqi əsaslandırmaqlarla razılış-birlikləşmədiyini, bu zaman hansı hüquqi əsaslarla və digər faktiki hallara istinad etdiyini göstərməklə əhatəli şəkildə iddia üzrə etirazını katibə göndərməlidir. Bütün qarşılıqlı iddialar iddia üzrə etirazla birlikdə iddia tələblərinin iddia ərizəsində ifadə olunduğu formada təqdim edilməlidir.

15.4. İddia üzrə etirazı aldıqdan sonra 30 gün ərzində iddiaçı, qarşılıqlı iddianın olduğu təqdirdə, iddia üzrə etirazda olduğu kimi, qarşılıqlı iddiaya cavab ərizəsini katibə göndərə bilər.

15.5. Cavab ərizəsində qarşılıqlı iddia üzrə etiraz olduqda cavabdeh ərizəni aldıqdan sonra 30 gün ərzində qarşılıqlı iddiaya münasibət bildirərək onu katibə göndərməlidir.

15.6. Bu maddədə qeyd olunan bütün ərizələrə maraqlı tərəflərin istinad etdiyi və əvvəllər hər hansı bir tərəfin təqdim etmədiyi, işə aid olan hər bir nümunə və maddi sübutlar, bütün əsas sənədlərin surətləri (əgər böyük həcmlidirsə, belə halda siyahısı) əlavə edilməlidir.

15.7. Bu maddədə qeyd olunan ərizələr alındıqdan sonra arbitraj tərkibi mümkün qədər tez tərəflərin yazılı şəkildə razılaşdırdıqları və ya mövcud Reqlamentə əsasən öz səlahiyyətlərinə uyğun şəkildə prosesi başlamalıdır.

15.8. Cavabdeh iddia üzrə etiraz etmədiyi və ya iddiaçı qarşılıqlı iddia üzrə etiraz etmədiyi, yaxud tərəflərdən hər hansı biri 15-ci maddənin 2-6-cı bəndlərində nəzərdə tutulmuş qaydada öz mövqelərini bildirmək imkanından istifadə etmədiyi hallarda da arbitraj tərkibi məhkəmə baxışını apara və qətnamə çıxara bilər.

Maddə 16. Arbitraj araşdırmasının yeri və dinləmənin yeri

16.1. Tərəflər yazılı şəkildə arbitraj araşdırmasının yerini (və ya hüquqi ünvanını) razılaşdırmaqla bilər. Tərəflər belə seçimdən istifadə etmədikdə, LBAM işin bütün hallarını öyrənənədək və tərəflərə digər yerin daha münasib

olduğu barədə yazılı şərh təqdim etmək imkanı verənədək arbitraj çəkişməsinin keçirildiyi yer London şəhəri olacaqdır.

16.2. Arbitraj tərkibi iclaslarını, dinləmələri və müzakirələri özünün məqbul hesab etdiyi (öz seçiminə əsasən) hər hansı bir əlverişli coğrafi məkanda və ya LBAM-in rəsmi yeri olmayan digər bir yerdə keçirərsə, arbitraj araşdırması LBAM-in rəsmi yerində keçirilən arbitraj araşdırması hesab olunur və çıxarılan hər hansı bir qətnamə LBAM-in rəsmi yerində çıxarılmış qətnamə hesab olunacaq.

16.3. Tərəflər yazılı formada aydın şəkildə digər arbitraj qanununun tətbiq edilməsi barədə razılığa gəlməmişlərsə və belə razılıq LBAM-in rəsmi yerləşdiyi ölkənin hüququ ilə qadağan edilmədiyi halda arbitraj araşdırması zamanı tətbiq edilən hüquq LBAM-in rəsmi yerinin arbitraj qanunu olacaqdır.

Maddə 17. Arbitraj araşdırmasının dili

17.1. Katibə verilən, katibdən gələn informasiya və arbitraj araşdırması zamanı istifadə olunan dil ingilis dili olarsa, iclaslarda iştirak etməyən və ya öz öhdəliklərinin yerinə yetirilməsindən boyun qaçıran tərəfin şikayət vermək üçün əsası olmayacağı şərtini tərəflərin yazılı şəkildə razılaşdırmadıqları təqdirdə arbitraj çəkişməsi başlanarkən istifadə olunan dil arbitraj sazişində göstərilən dil olmalıdır.

17.2. Arbitraj sazişi arbitraj araşdırmasının bir dildə aparılmayacağını nəzərdə tutduğu və arbitraj sazişi bir dildə tərtib edilmədiyi hallarda LBAM arbitraj araşdırmasının hansı dildə başlanmasını müəyyən edə bilər.

17.3. Arbitraj tərkibi formalaşdıqdan sonra və tərəflərin arbitraj araşdırmasını hansı dildə və ya dillərdə aparılacağı barədə razılıq əldə etmədikləri təqdirdə işin bütün hallarına uyğun olduğu təsdiq edilən bütün faktları və arbitraj araşdırması başlanarkən hansı dildən istifadə olunduğunu nəzərə alaraq, arbitraj tərkibi tərəflərə yazılı şərh vermək imkanı təqdim etdikdən sonra arbitraj baxışında istifadə olunan dilin (dillərin) seçilməsi barədə qərar qəbul etməlidir.

17.4. Hər hansı bir sənəd arbitraj araşdırmasında istifadə olunan dildən (dillərdən) fərqli olan dildə tərtib edildiyi və həmin sənədə istinad edən tərəf sənədin tərcüməsini təqdim etmədiyi hallarda arbitraj tərkibi və ya LBAM (arbitraj tərkibinin hələ formalaşmadığı halda) həmin tərəfi arbitraj tərkibinin və ya LBAM-in həmin hal üçün müəyyən etdiyi qaydada tərcümə təqdim etməyə məcbur edə bilər.

Maddə 18. Tərəflərin nümayəndəliyi

18.1. Hər bir tərəf müvafiq iş təcrübəsinə malik olan hüquqsünas və ya hər hansı bir digər nümayəndə ilə təmsil oluna bilər.

18.2. Arbitraj tərkibi özünün müəyyən etdiyi şəkildə nümayəndəliyi sübut edən dəlillərin təqdim edilməsini istənilən vaxt hər hansı bir tərəfdən tələb edə bilər.

Maddə 19. Dinləmələr

19.1. Tərəflərin arbitraj araşdırmasının yalnız sənədlər əsasında aparılması barədə yazılı şəkildə razılaşdıqları hallar istisna olmaqla, hər bir tərəf öz arzusuna əsasən arbitraj tərkibi qarşısında işin mahiyyəti üzrə dinlənilmək hüququna malikdir.

19.2. Arbitraj tərkibi arbitraj baxışı üzrə hər bir iclas və dinləmələrin tarixini, vaxtını və yerini təyin edir və bu barədə tərəflərə əvvəlcədən bildiriş göndərir.

19.3. Arbitraj tərkibi xüsusi diqqətlə yanaşılması tələb olunan sualların siyahısını tərəflərə dinləmələr başlananadək təqdim edə bilər.

19.4. Tərəflər arasında digər razılaşma olmadığı və ya arbitraj tərkibi digər qərara gəlmədiyi hallarda bütün iclas və dinləmələr qapalı keçirilir.

19.5. Arbitraj tərkibi iclas və dinləmələr və ya onların bir hissəsi üçün müddətin hədlərinin müəyyənləşdirilməsi məhdudlaşdırılması sahəsində müstəsna səlahiyyətlərə malikdir.

Maddə 20. Şahidlər

20.1. Hər bir dinləmədən əvvəl arbitraj tərkibi tərəflərin hər birindən dəvət etmək istədiyi şahidlərin (əks sübutlar təqdim edən şahidlər də daxil olmaqla) şəxsiyyəti, habelə onların təsdiq edə biləcəyi hallar, onların məzmunu və arbitraj araşdırmasına aid olması barədə bildiriş tələb edə bilər.

20.2. Arbitraj tərkibi habelə tərəflərin materialları bir-birinə və arbitraj tərkibinə verilməsi müddətini, üsulunu və formasını müəyyən edə bilər; o, öz mülahizəsinə əsasən şahidlərin (onların işin faktiki hallarını təsdiq etməsindən, və ya şahid-ekspert olmasından asılı olmayaraq) çıxışına icazə verə və qadağan edə, yaxud məhdudlaşdırıla bilər.

20.3. Arbitraj tərkibi tərəfindən digər hal müəyyənləşdirilmədikdə, tərəflər şahidlərin ifadələrini yazılı formada və ya müvafiq qaydada imzalanmış ərizə şəklində, yaxud andlı ifadəsi kimi təqdim edə bilərlər.

20.4. 14-cü maddənin 1-ci və 2-ci bəndlərinə riayət etmək şərti ilə tərəflərdən hər biri digər tərəfin ifadəsinə əsaslandığı şahidin şifahi dindirilməsi üçün arbitraj tərkibinin qarşısında ifadə verməsi barədə xahiş edə bilər. Əgər arbitraj tərkibi digər tərəfə şahidin gətirilməsi barədə tapşırıq verərsə və şahid üzrlü səbəb olmadan şifahi dinləmələrə gəlməzsə, arbitraj tərkibi şahidin yazılı ifadələrinə özünün zəruri hesab etdiyi kimi qiymət verə (və ya onları tamamilə rədd edə) bilər.

20.5. Arbitraj tərkibi qarşısında dinləmələrdə şifahi ifadə verən hər bir şahidi tərəflərdən hər biri arbitraj tərkibinin nəzarəti altında dindirə bilər. Arbitraj tərkibi şahid ifadəsinin istənilən mərhələsində suallar verə bilər.

20.6. Tətbiq olunan istənilən hüququn imperativ normalarına riayət etmək şərti ilə tərəflərdən hər birinin və ya onların nümayəndələrinin hər hansı bir şahidlə, yaxud şahid ola biləcək şəxslə söhbət etmək və ya onun şahid ifadələrini yazılı şəkildə almaq, yaxud hər hansı bir dindirmədə şahid qismində təqdim etmək hüququ vardır.

20.7. Arbitraj tərkibi qarşısında işin faktiki halları və ya ekspertiza məsələləri üzrə şahid qismində ifadə vermək istəyən hər bir fiziki şəxs, LBAM-in Reqlamentinə əsasən, arbitraj araşdırmasının tərəfidirsə, yaxud hər hansı bir tərəfin vəzifəli şəxsi olubsa və ya hazırda vəzifəli şəxsi, aksioneri və ya qulluqçusu olmasından asılı olmayaraq, şahid qismində tanınır.

Maddə 21. Arbitraj tərkibinin təyin etdiyi ekspertlər

21.1. Tərəflər arasında yazılı şəkildə digər razılışma olmadığı halda, arbitraj tərkibi:

- a) arbitraj tərkibinə konkret məsələlər üzrə rəy vermək məqsədilə qərəzsiz və tərəflərdən asılı olmayan bir və ya bir neçə ekspert təyin edə bilər;
- b) işə aidiyyəti olan hər bir məlumatın ekspertə təqdim edilməsi və ya eksperti işə aidiyyəti olan hər bir sənəd, əmtəə, nümunə, əmlak və yerlə tanış etməyin təmin edilməsini tələb edə bilər.

21.2. Tərəflər arasında yazılı şəkildə digər razılışma olmadığı halda, əgər tərəflər xahiş edərsə və arbitraj tərkibi bunu zəruri hesab edərsə, ekspert özünün yazılı və ya şifahi rəyini arbitraj tərkibinə və tərəflərə təqdim etdikdən sonra rəy barəsində tərəflərin ona sual verməsi və mübahisəli məsələlər üzrə ifadələr vermək üçün ekspert-şahidlərin təqdim edilməsi məqsədilə ekspert bir və ya bir neçə dirlmələrdə iştirak etməlidir.

21.3. Bu maddəyə uyğun olaraq, arbitraj tərkibinin təyin etdiyi hər hansı bir ekspertin qonorar və məsrəfləri 24-cü maddəyə əsasən tərəflərin yaratdığı və arbitraj araşdırması xərclərinin bir hissəsini təşkil edən depozitdən ödənilir.

Maddə 22. Arbitraj tərkibinin əlavə səlahiyyətləri

22.1. Tərəflər hər hansı müddət ərzində digər halı yazılı şəkildə razılaşdırmadığı və tətbiq olunan hüququn imperativ məhdudiyyətlərinə riayət edilməsi şərti ilə arbitraj tərkibi tərəflərdən hər hansı birinin vəsatəti və ya özünün təşəbbüsü əsasında, lakin hər bir halda tərəflərə öz rəylərini bildirmək imkanı yaratmaqla aşağıdakı səlahiyyətlərə malik olacaqdır:

- a) tərəflərin hər birinə özlərinin müəyyən etdiyi şərtlərlə (xərclər və sair sahəsində) iddia tələblərinin, qarşılıqlı iddiaların, iddia üzrə etirazların və cavab ərizəsinin dəyişdirilməsinə icazə verilməsi;

b) arbitraj araşdırmasının keçirilməsi məqsədi ilə arbitraj sazişi və ya mövcud Reqlamentlə, yaxud arbitraj tərkibinin öz qərarı ilə nəzərdə tutulan hər hansı bir müddətin uzadılması və ya qısaldılması;

c) hansı hallarda və nə dərəcədə işə aid olan mübahisəli məsələlərin araşdırılması və faktların müəyyən edilməsi üzrə, habelə tətbiq olunacaq hüququn və ya hüquq normasının, tərəflərin mübahisəsinin və arbitraj sazişinin mahiyyətinin araşdırılması barədə qərarlar da daxil olmaqla, arbitraj tərkibinin zəruri və ya məqsədəuyğun hesab etdiyi təhqiqatın aparılması;

d) hər hansı bir tərəfin nəzarəti altında olan və arbitraj çəkişməsinin predmetinə aid olan hər hansı əmlaka, torpaq sahəsinə və ya əşyaya digər tərəfin, onun ekspertinin və ya arbitraj tərkibinin təyin etdiyi ekspertlərin baxış keçirməsinə şərait yaradılması öhdəliyinin tərəflərdən hər hansı birinin üzərinə qoyulması;

e) hər hansı bir tərəfin üzərinə onun sərəncamında və istifadəsində olan, arbitraj tərkibinin işə aid hesab etdiyi istənilən sənədlərin arbitraj tərkibinə və digər tərəfə tanışlıq üçün təqdim edilməsi və surətinin verilməsi öhdəliyini qoya bilər;

f) tərəflərdən birinin işin faktiki halları üzrə təqdim etdiyi işin hər hansı bir materiallarına və ya ekspertlərin rəylərinə aid olan və əhəmiyyət kəsb edən sübutetmənin və ya hər hansı digər qaydaların ciddi qaydalarının tətbiq edilib-edilməməsinin qərara alınması, tərəflərin belə materialları bir-biri ilə mübadilə etməsi və onların arbitraj tərkibinə təqdim edilməsi müddətinin qaydası və formasının təyin edilməsi;

g) arbitraj tərkibinin tərəflər üçün ümumi hesab etdiyi hər hansı səhvlərin düzəldilməsi üçün zəruri olan hədd daxilində tərəflər arasında bağlanmış hər bir müqaviləyə və ya arbitraj sazişinə düzəliş etmək, lakin müqavilədə və ya arbitraj sazişində tətbiq edilməsi nəzərdə tutulan hüququn və ya hüquq normasının imkan verdiyi hədd daxilində düzəliş etmək barədə göstərişin verilməsi;

h) üçüncü şəxs və ya vəsatət verən tərəf yazılı formada aydın şəkildə bunu razılaşdırdıqdan sonra bir və ya daha çox üçüncü şəxsi mübahisənin tərəfləri qismində arbitraj araşdırmasına cəlb etmək barədə tərəflərin vəsatətinə icazə verilməsi və bundan sonra arbitraj araşdırmasına cəlb edilmiş bütün tərəflər üçün vahid yekun arbitraj qətnaməsinin və ya ayrıca arbitraj qətnaməsinin çıxarılması.

22.2. Mövcud Reqlamentə uyğun olaraq arbitraj araşdırmasına razılıq verməklə tərəflər 22-ci maddənin 1-ci bəndinə əsasən, bütün tərəflər üçün yazılı formada olan müqavilələr istisna olmaqla, arbitraj tərkibi müddəaları hüdudunda olan qərara görə hər hansı bir dövlət məhkəməsinə və ya digər məhkəmə orqanına müraciət etməmək barədə razılığa gəlmiş hesab olunurlar.

22.3. Arbitraj tərkibi tərəflərin seçdiyi və mübahisənin mahiyyəti üzrə tətbiq edilə bilən hüquq və ya hüquq normalarına uyğun olaraq tərəflərin

mübahisəsini həll etməlidir. Arbitraj tərkibi tərəflərin belə seçim etmədiyini müəyyənləşdirdikdə, arbitraj tərkibi tətbiq olunmasını mümkün hesab etdiyi hüquq normasını tətbiq edəcəkdir.

22.4. Tərəflər yazılı formada aydın şəkildə «ex aequo et bono» və ya «dostcasına vasitəçilik», yaxud «şərəfli məşğuliyyət» prinsipinin tətbiq edilməsinə razılıq verdikləri halda arbitraj tərkibi mübahisənin mahiyyətinə həmin prinsipi tətbiq edəcəkdir.

Maddə 23. Arbitraj tərkibinin səlahiyyətləri

23.1. Arbitraj tərkibi özünün səlahiyyətləri, habelə arbitraj sazişinin mövcudluğu və etibarlılığı barədə hər bir etiraz üzrə qərar qəbul etmək hüququna malikdir. Bu məqsədlə digər saziş üçün nəzərdə tutulan və ya onun bir hissəsini təşkil edən arbitraj qeyd-şərti digər sazişdən asılı olmayan arbitraj sazişi kimi qiymətləndirilməlidir. Arbitraj tərkibi tərəfindən belə sazişin mövcud olmaması, hüquqi qüvvəyə malik olmaması və ya etibarsız olması barədə qərar qəbul edilməsi avtomatik olaraq (ipso jure) arbitraj qeyd-şərtinin mövcud olmaması, hüquqi qüvvəyə malik olmaması və ya etibarsız olmasına səbəb olmur.

23.2. İddia üzrə etirazda arbitraj tərkibinin səlahiyyətli olmaması barədə müddəa olmadıqda, bu, cavabdehin belə tələb irəli sürmək hüququndan imtina etməsi hesab olunur; eyni qayda ilə, qarşılıqlı iddia üzrə cavabdeh belə tələb irəli sürmədikdə öz hüququndan imtina etmiş sayılır. Arbitraj tərkibi hər hansı bir məsələ üzrə qətnamə çıxarmaq niyyətində olduğunu bildirərsə və tərəflər bu məsələnin arbitraj tərkibinin səlahiyyətlərindən kənarında olduğu qənaətinə gəlsə, belə halda dərhal arbitraj tərkibinin səlahiyyətlərini aşması barədə ərizə verməlidirlər, əks halda tərəflər belə ərizə vermək hüququndan imtina etmiş sayılırlar. Qeyd olunan hər bir halda arbitraj tərkibi sonradan verilmiş ərizəni, konkret hallarda ləngiməni əsaslı sayarsa, qəbul edə bilər.

23.3. Arbitraj tərkibi özünün kompetensiyası və ya səlahiyyəti barədə ərizəni işin hallarına müvafiq olaraq, kompetensiya haqqında arbitraj qərarı ilə və ya mübahisəni mahiyyəti üzrə həll edən arbitraj qətnaməsi ilə rədd edə bilər.

23.4. Mövcud Reqlamentə uyğun olaraq arbitraj araşdırması barədə razılığa gələrkən tərəflər hər hansı dövlət məhkəməsinə və ya digər məhkəmə orqanına arbitraj tərkibinin səlahiyyətli olmaması ilə əlaqədar hər hansı bir məhkəmə müdafiəsi və vasitələri üçün müraciət etməməyi razılaşıdırırlar; Burada yalnız arbitraj araşdırmasının bütün tərəflərinin yazılı formada, yaxud arbitraj tərkibinin ilkin razılığı və ya bu arbitraj tərkibinin onun kompetensiya və yaxud səlahiyyətləri barədə ərizəni rədd edən arbitraj qətnaməsinin çıxarılması halları istisna təşkil edir.

Maddə 24. Depozitlər

24.1. LBAM arbitraj araşdırması üzrə xərclərin ödənilməsi üçün özünün məqbul hesab etdiyi miqdarda vəsaitin bir və ya bir neçə aralıq ödənişi və ya birdəfəlik ödənilməsi üçün tərəflərə göstəriş verə bilər.

Belə depozitlər ödənilməli və LBAM-in nəzarəti altında olmaqla vaxtaşırı arbitraj araşdırması prosesində arbitrlər), arbitraj tərkibi tərəfindən təyin olunmuş ekspertlər və LBAM üçün istifadə olunmalıdır.

24.2. Arbitraj tərkibi LBAM-in tələb olunan pul vəsaitlərini aldığı barədə katibdən və ya katibin müavinindən təsdiqləyici məlumat olmayanadək arbitraj araşdırmasına başlamamalıdır.

24.3. LBAM-in təyin etdiyi qaydada tərəflərdən biri depoziti ödəmədikdə və ya ödəməkdən imtina etdiyi halda LBAM digər tərəfə və ya tərəflərə arbitraj araşdırması prosesinin baş tutması üçün həmin tərəfin əvəzinə depozit ödəməyi (bunun xərclər haqqında arbitraj qətnaməsində qeyd edilməsi şərti ilə) təklif edə bilər. Belə halda digər tərəfin əvəzinə depozit ödəmiş tərəf bu depozitin borc kimi depoziti ödəməkdən boyun qaçıran tərəfdən tutularaq dərhal ödənilməsi hüququna malikdir.

24.4. İddiəçinin və ya qarşılıqlı iddia irəli sürmüş tərəfin tələb olunan depoziti vaxtında və tam ödənməməsi LBAM tərəfindən iddianın və ya müvafiq surətdə qarşılıqlı iddianın geri götürülməsi kimi qiymətləndirilə bilər.

Maddə 25. Aralıq və təminədiçi tədbirlər

25.1. Tərəflər arasında yazılı şəkildə digər hal nəzərdə tutulmayıbsa, arbitraj tərkibi tərəflərdən hər birinin vəsətəti əsasında aşağıdakıları etməyə səlahiyyətlidir:

a) iddia və ya qarşılıqlı iddia üzrə cavabdeh tərəfi depozitin ödənilməsi və ya bank təminatlarının verilməsi, yaxud arbitraj tərkibinin məqbul hesab etdiyi digər şərtlərlə mübahisənin məbləğinin tam şəkildə və ya bir hissəsinin təmin edilməsinə məcbur edə bilər. Bu şərtlər daxilində qarşılıqlı iddia vermiş iddiaçinin və ya tərəfin ziyana düşməmək üçün qarşılıqlı zəmanət təqdim etməsi və arbitraj tərkibinin müvafiq hesab etdiyi qaydada cavabdehin zəmanətlə əlaqədar yaranmış xərclərinin və ya zərərinin ödənilməsinin təmin edilməsi nəzərdə tutula bilər. Ziyana düşməmək üçün qarşılıqlı zəmanətə uyğun olaraq hər hansı xərclərin və zərərin məbləği arbitraj tərkibinin bir və ya bir neçə qətnaməsi ilə müəyyən edilə bilər.

b) tərəflərdən hər hansı birinin nəzarətində olan və arbitraj araşdırmasının predmetinə aid olan əşyanın və əmlakın qorunmasını, saxlanmasını, satılmasını və digər istifadəsini təmin etməyə məcbur edə bilər; və

c) pulun ödənilməsi və ya tərəflər arasında əmlakın bölüşdürülməsi barədə müvəqqəti əmr də daxil olmaqla arbitraj tərkibinin arbitraj qərarında göstərmək

hüququna malik olduğu hər hansı bir məhkəmə müdafiəsi tələblərinin ilkin tədbirlərini müvəqqəti olaraq, arbitraj qətnaməsində qəti qərara alınmaqla qeyd edə bilər.

25.2. Arbitraj tərkibi tərəflərdən birinin vəsatəti əsasında iddia və ya qarşılıqlı iddia vermiş tərəflərdən hər hansı birini depozitin ödənməsi və ya bank zəmanətinin təqdim edilməsi yolu ilə, yaxud arbitraj tərkibinin məqbul hesab etdiyi digər xərclər üzrə təminatı təqdim etməyə məcbur etmək səlahiyyətinə malikdir. Bu şərtlər digər tərəfin zərərə düşməmək üçün qarşılıqlı zəmanət təqdim etməsini nəzərdə tutar və iddiaçıdan və ya qarşılıqlı iddia vermiş şəxsdən zəmanətlə əlaqədar yaranmış xərclərin və yaxud zərərin ödənilməsinin təmin edilməsini nəzərdə tutar. Ziyana düşməmək üçün qarşılıqlı zəmanətə uyğun olaraq ödənilməli olan hər hansı xərclərin və zərərin məbləği arbitraj tərkibinin bir və ya bir neçə qətnaməsi ilə müəyyən edilə bilər. İddia və ya qarşılıqlı iddia vermiş tərəf belə təminatı yerinə yetirmədiyi halda arbitraj tərkibi həmin tərəfin iddiasını və ya qarşılıqlı iddiasını dayandıra və imtina barədə qərar çıxara bilər.

25.3. Arbitraj tərkibinin bu maddənin 1-ci bəndində göstərilən səlahiyyətləri tərəflərdən hər hansı birinin arbitraj tərkibi formalaşanaqəd və müstəsna hallarda formalaşdıqdan sonra hər hansı bir dövlət məhkəməsinə və ya digər məhkəmə orqanlarına aralıq və ya təminədiçi tədbirlərin görülməsi məqsədilə müraciət etmək hüququna mane olmur. Arbitraj tərkibi formalaşdıqdan sonra belə tədbirlər haqqında verilən hər hansı bir göstəriş vəsatəti vermiş şəxs tərəfindən dərhal arbitraj tərkibinə və bütün digər tərəflərə təqdim edilməlidir.

25.4. Lakin mövcud Reqlamentə əsasən arbitraj araşdırmasına razılaşmaqla tərəflər 25-ci maddənin 2-ci bəndinə uyğun olaraq arbitraj tərkibi tərəfindən müəyyən edilmiş məhkəmə xərcləri və ya digər xərclərin təmin edilməsi məqsədilə hər hansı dövlət məhkəməsinə və ya digər məhkəmə orqanlarına müraciət etməməyə razı olduqlarını bildirirlər.

Maddə 26. Arbitraj qətnaməsi

26.1. Arbitraj tərkibi arbitraj qətnaməsini yazılı formada çıxarır və tərəflər arasında yazılı şəkildə digər hal nəzərdə tutulmadıqda, arbitraj tərkibi bu qətnamənin əsaslandığı motivləri göstərir. Arbitraj qətnaməsində onun tarixi və arbitraj araşdırmasının yeri göstərilməlidir. Arbitraj qətnaməsi arbitraj tərkibi tərəfindən və ya bu qətnamə ilə razı olan arbitraj tərkibinin üzvləri tərəfindən imzalanmalıdır.

26.2. Arbitrlərdən hər hansı biri arbitraj qətnaməsinin çıxarılmasında tətbiq olunan hüququn imperativ normalarına riayət etməkdən imtina etdiyi halda, digər arbitrlər həmin arbitrin arbitraj qətnaməsinin çıxarılmasında iştirak etməməsinin səbəblərini qeyd etməklə onun iştirakı olmadan fəaliyyətlərini davam etdirə bilərlər.

26.3. Üç arbitrdən ibarət arbitraj tərkibinin hər hansı bir məsələ üzrə razılığa gəlmədiyi halda arbitrlər bu məsələni səsçoxluğu ilə həll edirlər. Hər hansı bir məsələ üzrə səsçoxluğu alınmadıqda qətnamə arbitraj tərkibinin sədri tərəfindən qəbul edilir.

26.4. Arbitrlərdən hər hansı biri arbitraj qətnaməsini imzalamaqdan imtina edirsə və ya arbitrin imzası qətnamədə olmadıqda, imzanın olmaması səbəbi göstərilməklə, arbitrlərin əksəriyyətinin imzası və ya (əksəriyyətin olmadığı halda) arbitraj tərkibi sədrinin imzası kifayət edəcəkdir.

26.5. İşə təkbaşına baxan arbitr və ya arbitraj tərkibinin sədri arbitraj qətnaməsinin LBAM-ə verilməsinə borcludurlar; LBAM bu Reqlamentin 28-ci maddəsinə uyğun olaraq, arbitraj xərclərinin ödənilməsi halda qətnamənin təsdiq olunmuş surətlərini tərəflərə göndərir.

26.6. Arbitraj qətnaməsi hər hansı bir valyuta ilə ifadə oluna bilər. Arbitraj tərkibi özünün məqbul hesab etdiyi istənilən tarif dərəcəsi üzrə, arbitraj qətnaməsinin yerinə yetirilməsi müddətindən gec olmayaraq, müddətin hər hansı dövrü üzrə dövlət məhkəmələri tərəfindən alınan faiz dərəcələri ilə məhdudlaşmayaraq, müvafiq tərəfin ödəməli olduğu sadə və ya mürəkkəb faizlərin ödənilməsinə arbitraj qətnaməsində göstərə bilər.

26.7. Arbitraj tərkibi müxtəlif vaxtlarda müxtəlif məsələlər üzrə ayrıca arbitraj qərarları çıxara bilər. Belə qərarlar arbitraj tərkibinin çıxardığı digər arbitraj qərarları kimi eyni statusa və hüquqi qüvvəyə malik olacaqlar.

26.8. Tərəflərin özlərinin mübahisəsini tənzimlədiyi və bu barədə yazılı şəkildə xahiş etdikləri halda ("barışıq sazişi haqqında arbitraj qərarı") arbitraj tərkibi tərəflərin razılığını açıq-aydın şəkildə əks etdirən müddəaları göstərməklə mübahisənin tənzimlənməsi şərtlərinin göstərildiyi arbitraj qətnaməsi çıxara bilər. Barışıq sazişi haqqında arbitraj qərarında motivlərin göstərilməsi məcburi deyildir. Tərəflərə razılaşdırılmış şərtlərin qeyd olunduğu arbitraj qərarının lazım olmadığı və LBAM-ə mübahisənin barışıq yolu ilə tənzimləndiyi təsdiqlənən yazılı sənəd təqdim edildiyi halda arbitraj tərkibi buraxılır və 28-ci maddəyə uyğun olaraq tərəflərin bütün arbitraj xərclərini ödəməsi şərti ilə arbitraj araşdırması başa çatır.

26.9. Bütün arbitraj qərarları qətidir və tərəflər üçün məcburidir. Mövcud Reqlamentə uyğun olaraq, arbitraj araşdırmasına razılaşan tərəflər istənilən arbitraj qərarının ləngitmədən təcili (27-ci maddədə göstərilən hallar istisna olmaqla) yerinə yetirilməsi barədə öz üzərlərinə öhdəlik götürürlər və hər hansı bir dövlət məhkəməsi və ya digər məhkəmə orqanlarında apellyasiya, işə yenidən baxılması və ya şikayət verilməsi kimi hüquqlarından imtina edirlər.

Maddə 27. Arbitraj qətnamələrində düzəliş və əlavə arbitraj qətnamələri

27.1. Arbitraj qətnaməsini aldıqdan sonra 30 gün ərzində və ya daha tərəflərin yazılı formada razılaşdırma biləcəkləri qısa müddət ərzində tərəflərdən hər biri

katibə yazılı bildiriş təqdim etməklə (surətini tərəflərə göndərmək şərti ilə) arbitraj qətnaməsində yol verilmiş istənilən hesablaşma səhvlərinin, çap səhvlərinin və digər analoji səhvlərin düzəldilməsini arbitraj tərkibindən xahiş edə bilər. Arbitraj tərkibi xahişi əsaslı hesab etdikdə, onu aldıqdan sonra 30 gün ərzində arbitraj qətnaməsinə müvafiq düzəlişləri etməlidir. Hər bir düzəliş əlavə memorandum şəklində edilməli, tarixi qoyulmalı və arbitraj tərkibi, yaxud (əgər üç arbitrdirsə) bunu etməyə razılıq verən arbitrlər tərəfindən imzalanmalıdır; və belə memorandum bütün məqsədlər üçün qəbul edilmiş arbitraj qətnaməsinin tərkib hissəsinə çevrilir.

27.2. Arbitraj qətnaməsi çıxarıldıqdan 30 gün müddətində arbitraj tərkibi öz təşəbbüsü ilə eyni hüquqi səbəb olmaqla 27-ci maddənin 1-ci bəndində göstərilən xarakterli səhvləri düzəldə bilər.

27.3. Yekun arbitrajın yekun qətnaməsini aldıqdan sonra 30 gün ərzində tərəflərdən biri (surətləri bütün tərəflərə göndərməklə katibə yazılı bildiriş təqdim edərək arbitraj araşdırması prosesində iddia və ya qarşılıqlı iddia üzrə bəyan edilmiş, lakin arbitraj qətnaməsində öz əksini tapmayan məsələlər üzrə əlavə qətnamə çıxarılmasını arbitraj tərkibindən xahiş edə bilər. Arbitraj tərkibi xahişi əsaslı hesab etdiyi halda xahiş alındıqdan 60 gün ərzində əlavə qətnamə çıxarmalıdır. 26-cı maddənin tələbləri istənilən əlavə qətnaməyə şamil edilməlidir.

Maddə 28. Arbitraj xərcləri və hüquqi yardıma görə xərclər

28.1. Arbitraj xərclərinin məbləği (tərəflərin hüquqi yardıma və ya digər məsrəflər üçün sərf etdikləri xərclərdən əlavə) arbitraj xərcləri və qonoraları haqqında Əsasnaməyə uyğun olaraq, LBAM tərəfindən müəyyən edilir. Tərəflər birlikdə və ayrı-ayrılıqda arbitraj xərclərinin ödənilməsi üçün arbitraj tərkibinin və LBAM-in qarşısında məsuliyyət daşıyırlar.

28.2. Arbitraj tərkibi LBAM tərəfindən müəyyən edilmiş arbitraj xərclərinin bütün məbləğini arbitraj qətnaməsində əks göstərməlidir. Tərəflər arasında yazılı şəkildə digər razılaşma olmadığı halda arbitraj tərkibi arbitraj xərclərinin hamısının və ya bir hissəsinin tərəflərdən tutulması nisbətini müəyyən etməlidir. Arbitraj tərkibi LBAM-ə arbitraj xərcini ödəmiş tərəfdən fərqli olaraq, digər tərəfin arbitraj xərclərinin hamısını və ya bir hissəsini ödəməsini müəyyən edərsə, arbitraj xərclərini ödəmiş tərəf digər tərəfdən müvafiq məbləğin alınmasını tələb edə bilər.

28.3. Arbitraj tərkibi tərəflərdən birinin hüquqi yardım üçün xərclədiyi məbləğin və ya onun bir hissəsinin, yaxud sair məsrəflərin digər tərəfin ödəməsi barədə qətnamə çıxarmağa səlahiyyətlidir. Arbitraj tərkibi, habelə hər bir hala görə belə xərclərin məbləğini özünün məqbul hesab etdiyi kimi qeydə almalı və bu barədə qərar qəbul etməlidir.

28.4. Tərəflər arasında yazılı şəkildə digər razılaşma olmadığı halda arbitraj tərkibi ümumi prinsip əsasında arbitraj xərclərinin və hüquqi yardım üçün xərclərin arbitraj qətnaməsindən və ya arbitraj araşdırmasından sonra ödənilməsi barədə sərəncam verməlidir. İstisna hal - yalnız arbitraj tərkibinin belə qətnamənin verilməsinin düzgün olmadığı qərarına gəldiyi konkret halda ola bilər. Xərclər haqqında belə qərarın motivləri arbitraj qətnaməsində göstərilməlidir.

28.5. Arbitraj qətnaməsi çıxarılmadan arbitraj araşdırmasına xitam verilərsə, dayandırılarsa və ya razılaşmaya əsasən, yaxud digər səbəbdən başa çatdırılarsa, «Arbitraj xərcləri və qonorarları haqqında» Əsasnaməyə uyğun olaraq, tərəflər birlikdə və ayrı-ayrılıqda LBAM-ə arbitraj xərclərini ödəməyə borcludurlar. Arbitraj xərcləri tərəflərin ödədiyi depozitdən az məbləğdədirsə, fərq tərəflərin yazılı razılaşdığı nisbətdə və ya belə razılaşma olmadıqda, depozitin ödənilməsi nisbətdə LBAM tərəfindən qaytarılmalıdır.

Maddə 29. LBAM-in qərarı

29.1. LBAM-in arbitraj araşdırması ilə əlaqədar bütün məsələlər üzrə qərarı qətidir və tərəflər və arbitraj tərkibi üçün məcburi xarakter daşıyır. Belə qərarlar öz mahiyyətinə görə sərəncamverici qüvvəyə malikdir və onlarda hər hansı bir motivlərin göstərilməsi tələb olunmur.

29.2. Arbitraj prosesini tənzimləyən qanunun yol verdiyi hədlərdə tərəflər apellyasiya hüququndan və ya LBAM-in hər hansı qərarının dövlət məhkəməsində və yaxud digər məhkəmə orqanlarında yenidən baxılmasından imtina etmiş hesab olunurlar. Tətbiq olunan hüququn imperativ normasına əsasən, belə apellyasiya və işə yenidən baxılma mümkündürsə, LBAM tətbiq olunacaq hüquq normasından asılı olaraq arbitraj prosedurunun apellyasiyadan və ya işə yenidən baxılmadan asılı olmayaraq davam etdirilməli olduğunu müəyyən etməlidir.

Maddə 30. Konfidensiallıq (Məxfiliyin qorunması)

30.1. Tərəflər arasında yazılı formada açıq-aşkar şəkildə əks hal nəzərdə tutulmamışdırsa, tərəflər ümumi qaydada bütün arbitraj qətnamələrinin tərəflərin hər birinin arbitraj araşdırması məqsədləri üçün təqdim etdikləri materiallarla birgə və digər tərəfin arbitrajın gedişatında təqdim etdiyi hələlik aşkar olunmamış bütün digər sənədlərin, bu və ya digər formada açılması qanuni tələbə əsasən, qanuni hüquqların müdafiəsi və iddia qaldırılması və ya bona fide arbitraj qətnaməsinin dövlət məhkəmələri və ya digər məhkəmə orqanları qarşısında mübahisələndirilməsi və ya icra olunması üçün zəruri olan sənədlər istisna olmaqla - konfidensiallığı qorumağı öhdələrinə götürürlər.

30.2. Bu Reqlamentin 10, 12 və 26-cı maddələrinə uyğun olaraq arbitrin arbitraj araşdırmasından imtina etməsinin bəyan edilməsi arbitraj tərkibinin digər üzvləri üçün zəruri olduğu hallar istisna olmaqla, arbitraj tərkibinin müşavirələri onun üzvləri üçün məxfi xarakter daşıyır.

30.3. LBAM bir qayda olaraq, tərəflərin və arbitraj tərkibinin əvvəlcədən yazılı razılığı olmadan arbitraj qətnaməsini və ya onun bir hissəsini dərc etdirmir.

Maddə 31. Məsuliyyətin istisnası

31.1. Nə arbitraj tərkibi, nə LBAM (onun prezidenti, vitse-prezidenti və üzvləri də daxil olmaqla), nə katib, nə katibin müavini, nə arbitrlər, nə də arbitraj tərkibi tərəfindən təyin edilən ekspertlər bu Reqlamentə uyğun olaraq arbitraj araşdırması zamanı hər hansı bir halın nəzərdən qaçırılmasına görə tərəflər qarşısında məsuliyyət daşıyırlar. Bu şərt hər hansı bir orqan və ya şəxsin nəzərdən qaçırdığı halın və ya hərəkətin qəsdən və ya düşünülmüş qaydada edildiyi barədə tərəflərdən birinin təqdim etdiyi sübutlar əsasında təsdiq edildiyi hallara şamil edilmir.

31.2. Arbitraj qətnaməsi çıxarıldıqdan və 27-ci maddədə göstərilən düzəlişlərin və əlavə qəraradların çıxarılması imkanı və ya müddəti ötdükdən sonra nə arbitraj tərkibi, nə LBAM (prezident, vitse-prezident və üzvlər də daxil olmaqla), nə katib, nə katibin müavini, nə arbitrlər və ya arbitraj tərkibi tərəfindən təyin edilmiş ekspertlər arbitraj araşdırmasına aid olan hər hansı məsələ barəsində hər hansı şəxsə şərh verməyə borclu deyil. Eyni qayda ilə, hər hansı tərəf göstərilən şəxslərin hər hansı birindən həmin arbitraj araşdırmasından gələcəkdə yarana biləcək hər hansı məhkəmə və ya digər prosesdə şahid qismində istifadə etməyə çalışmamalıdır.

Maddə 32. Ümumi qaydalar

32.1. Arbitraj sazişinin hər hansı tələbinə (mövcud Reqlament də daxil olmaqla) əməl edilmədiyini bilən, lakin bu hala qarşı dərhal etiraz etməyərək və arbitraj araşdırmasında iştirakını davam etdirən tərəf etiraz hüququndan imtina etmiş sayılır.

32.2. Bu Reqlamentdə aşkar şəkildə öz əksini tapmamış məsələlər olduqda, LBAM, arbitraj tərkibi və tərəflər mövcud Reqlament çərçivəsində fəaliyyət göstərməli və arbitraj qətnaməsinin hüquqi cəhətdən məcburi qaydada həyata keçirilməsi üçün bütün səylərini əsirgənməlidirlər.

TÖVSIYƏ OLUNAN ARBİTRAJ QEYD-ŞƏRTİ

Gələcək mübahisələr

Gələcəkdə yarana biləcək mübahisələrin arbitraj prosesinin təşkili üçün LBAM-ə verilməsi, vasitəçilik və ya onların uyğunlaşdırılmasını istəyən beynəlxalq müqavilə tərəflərinə aşağıdakı qeyd-şərtlərdən biri tövsiyə olunur. Sözlər, mötərizə daxilindəki boşluqlar müvafiq qaydada işarələnir/doldurulur.

"Bu müqavilədən yaranan və ya bununla bağlı istənilən mübahisə, həmçinin, onun mövcudluğu, etibarlılığı və ya ona xitam verilməsilə bağlı istənilən məsələ, onun müddəalarına istinad zamanı qeyd-şərtin ayrılmaz tərkib hissəsi olan LBAM-in Reqlamentinə əsasən, arbitraj yolu ilə baxılmalı və qəti həll olunmalıdır.

Arbitrlərin sayı (1/3) olacaq

Arbitraj araşdırmasının yeri* (şəhər və /və ya ölkə) olacaq.

Arbitraj araşdırmasının dili (---) olacaq.

Müqaviləyə tətbiq olunan hüquq (-- maddi hüquqdur (olacaq)

Yaranmış mübahisələr

Əgər mübahisə yaranıbsa, ancaq tərəflər arasında arbitraj haqqında və ya vasitəçilik haqqında saziş yoxdursa; yaxud tərəflər LBAM-in yurisdiksiyasını nəzərə alaraq mübahisənin həll olunması şərtlərini dəyişmək istəyirlərsə, aşağıdakı qeyd-şərtlərdən biri tövsiyə olunur.

Sözlər, mötərizə daxilindəki boşluqlar müvafiq qaydada işarələnir/doldurulur.

"Bununla tərəflər onların arasında (-----) yaranmış mübahisənin LBAM-in Reqlamentinə əsasən arbitraj yolu ilə baxılması və qəti həll olunmasına razılaşırlar.

Arbitrlərin sayı (1/3) olacaq

Arbitraj araşdırmasının yeri¹ (şəhər və /və ya ölkə) olacaq.

Arbitraj araşdırmasının dili (---) olacaq.

Müqaviləyə tətbiq olunan hüquq (-- maddi hüquqdur (olacaq))"

¹ Arbitraj tərkibi iclaslarını, dinləmələri və müzakirələri özünün məqbul hesab etdiyi (öz seçiminə əsasən) hər hansı bir əlverişli coğrafi məkanda və ya LBAM-in rəsmi yeri olmayan digər bir yerdə keçirərsə, arbitraj araşdırması LBAM-in rəsmi yerində keçirilən arbitraj araşdırması hesab olunur və çıxarılan hər hansı bir qərar LBAM-in rəsmi yerində çıxarılmış qərar hesab olunacaq.

ARBİTRAJ XƏRCLƏRİ VƏ QONORARLARI HAQQINDA

ƏSASNAMƏ

(1 yanvar 1998-ci ildən qüvvədədir)

LBAM arbitraj prosesinin təşkilini üzərinə götürdüyü halda LBAM-in Reqlamentinə və UNCİTRAL Reqlamentinə əsasən arbitrlər üçün; LBAM arbitrlərin təyinatı üzrə səlahiyyətli orqan kimi fəaliyyət göstərdikdə və LBAM arbitrlərin geri çağırılması qərarını çıxarmağa səlahiyyətli olduqda.

1. LBAM və YUNSİTRAL-ın inzibati xərcləri

1(a) Qeydiyyat rüsumu (arbitraj haqqında xahiş verilərkən avansla ödənilməlidir - 1500 funt sterlinq geri qaytarılmır)

1 (b) Arbitraj tərkibinin qonorarına 5% əlavə (xərcləri çıxmaq şərti ilə)¹

1 (c) Arbitraj araşdırmasının¹ təşkilinə katib, yaxud

onun müavinləri və LBAM-in katibliyi tərəfindən sərf edilmiş² vaxt

Katib və müavini - saati 1500 funt sterlinq

Katiblik saati - 75 funt sterlinq

1 (d) Arbitrajın təşkili üçün sərf olunan xərclər
Saat hesabı və ya maya dəyəri ilə (poçt, telefon, faksimil, nəqliyyat və s. kimi) və özəl və/və ya başqa mənbələrdən katiblik tərəfindən arbitraj araşdırması üzrə göstərilən əlavə yardım xidmətləri

2. Səlahiyyətli təşkilat kimi fəaliyyət göstərmək barədə xahiş

2 (a) Təyinat üçün qonorar (xahişin təqdim edilməsi 1000 funt sterlinq zamanı ödənilir - geri qaytarılmır)

2 (b) Yuxarıda 1 (c) və 1 (d) göstərilən tariflər üzrə

¹ 1 (b), 1 (c) və 1 (d) bəndləri arbitraj qərarı ilə birgə aralıq hesabla və ya Reqlamentin 24.1 maddəsinə əsasən LBAM-in qərarı ilə ödənilir.

² Vaxtın minimum hesab vahidi 15 dəqiqəyə bərabərdir.

3. LBAM-in arbitri olmayan arbitraja etiraz üçün fəaliyyət göstərməsi barədə xahiş

3 (a)	Yuxarıda göstərilən tariflər üzrə 2 (a) və 2 (b); üzləri üçün üstəgəl geri çağırma barədə qərar qəbul edilən zaman tarifləri funksiyaları yerinə yetirən LBAM-in üzləri tərəfindən sərf olunmuş vaxt	LBAM saat
3 (b)	Etiraz barədə qərar qəbul edilən zaman üzləri funksiyaları yerinə yetirən LBAM üzləri tarifləri tərəfindən sərf olunan vaxt	LBAM saat

4. Tribunal tərkibinin xərcləri və qonorarları

4 (a) Arbitraj tərkibinin qonorarları arbitraj araşdırması ilə əlaqədar onun üzləri tərəfindən görülən işlərə əsasən hesablanır və arbitrajın çətinliyi və arbitrlərin müxtəlif xüsusi ixtisasları daxil olmaqla, işin konkret şəraiti nəzərə alınmaqla tutulur. Arbitraj tərkibi onun LBAM tərəfindən təyin olunmasına qədər arbitraj xərcləri və qonorarları haqqında Əsasnamədən fərqlənən qonorarların tariflərini yazılı formada razılaşdırmalıdır. Tariflər məhkəmənin katibi tərəfindən arbitraj tərkibinin təyinatı zamanı tərəflərə bildirilir. Lakin arbitraj araşdırmasının davamlılığından asılı olaraq, onlara hər il yenidən baxıla bilər.

Qonorarların tarifləri bu hədlərdə müəyyənləşir: bütöv iş günü üçün 800-2000 funt sterlinq və natamam iş günü və ya normal iş gününə əlavə edilən hər saat üçün 100-250 funt sterlinq.

Lakin istisna hallarda tariflər o şərtlə çox, yaxud az ola bilər ki, belə hallarda (a) arbitraj tərkibinin qonorar tarifləri arbitrl(ər)ə razılığı və katibin tövsiyəsi ilə LBAM tərəfindən müəyyən edilir və (b) qonorarın tarifləri aşkar şəkildə bütün tərəflərlə razılaşdırılmalıdır.

4 (b) Arbitraj tərkibinin qonorarlarına yola sərf olunan vaxta görə ödəniş də daxil edilə bilər.

4 (c) Arbitraj tərkibinin qonorarlarına, həmçinin təyin olunmuş, lakin dinləmənin ertələnməsi və ya prosesin təxirə salınması səbəbindən istifadə olunmamış vaxta görə (belə xərclər haqqında arbitrin yazılı əsaslandırılmış bildirişi və onların ödənilməsi LBAM tərəfindən təsdiqləndikdə) ödənişlər də daxil edilə bilər.

4 (d) Arbitraj araşdırması zamanı arbitraj tərkibinin məsərəfləri maya dəyərilə ödənilir.

4 (e) LBAM-in Reqlamentinin 10-cu maddəsinə əsasən, LBAM təyin olunmuş hər hansı arbitri geri çağırarkən, bütün halları nəzərə almaqla keçmiş arbitrin xidmətlərinə (əgər belə xidmətlər varsa) görə qonorarların və rüsumların məbləği barədə qərar qəbul etməlidir.

5. Depozitlər

5 (a) LBAM arbitraj araşdırması üzrə xərclərin ödənilməsi üçün özünün məqbul hesab etdiyi miqdarda vəsaitin bir və bir neçə aralıq ödənişi və ya birdəfəlik ödənilməsi üçün tərəflərə göstəriş verə bilər. LBAM bu ödənişin məbləğini qonorarların, növbəti arbitraj araşdırması mərhələsi üçün rüsum və xərclərin bağlanması tələb olunan məbləğlə məhdudlaşdırma bilər.

5 (b) Arbitraj tərkibi LBAM-ə tələb olunan vəsaitin daxil olması barədə katib və ya katibin müavinindən təsdiqləyici məlumat almayanadək, arbitraj araşdırmasına başlamamalıdır.

5 (c) LBAM-in təyin etdiyi qaydada tərəflərdən biri depoziti ödəmədikdə və ya ödəməkdən imtina etdiyi halda, LBAM arbitraj araşdırması prosesinin baş tutması üçün həmin tərəfin əvəzinə depozit ödəməyi (bunun xərclər haqqında arbitraj qərarında qeyd edilməsi şərtilə) digər tərəfə və ya tərəflərə təklif edə bilər. Belə halda, digər tərəfin əvəzinə depozit ödəmiş tərəf bu depozitin borc kimi depoziti ödəməkdən boyun qaçıran tərəfdən tutularaq, dərhal ödənilməsi hüququna malikdir.

5 (d) İddiyanın və qarşılıqlı iddia sürmüş tərəfin tələb olunan depoziti vaxtında və tam ödəməməsi LBAM tərəfindən iddianın və ya müvafiq surətdə qarşılıqlı iddianın geri götürülməsi kimi qiymətləndirilə bilər.

6. Depozitlər üzrə faizlər

Depozitdə olan məbləğin faizləri həmin məbləği depozitə yerləşdirən tərəfin hesabına, depozitə hesablanan faiz dərəcəsilə hesablanır. Bu barədə LBAM-ə xidmət göstərən bank vaxtaşırı məlumat verir.

7. Aralıq ödənişlər

7 (a) LBAM-in inzibati xərclərinin və ya qonorarların və arbitraj tərkibinin təyin etdiyi ekspertlərin xərclərinin bağlanması üçün tələb olunan aralıq ödənişlər LBAM-in razılığı ilə onun idarə etdiyi depozit hesablarından ödənilir.

7 (b) LBAM istənilən halda arbitraj araşdırması prosesilə bağlı aralıq hesabları hər ilin mart, iyun, sentyabr və dekabr aylarında bilavasitə tərəflərdən tələb edə və ya depozitdə olan məbləğdən ödəyə bilər.

8. Qeydlər

8 (a) Arbitraj xərclərinin məbləği (tərəflərin hüquqi yardım və ya digər məsrəflər üçün sərf etdikləri xərclərdən əlavə) arbitraj xərcləri və qonorarları haqqında Əsasnaməyə uyğun olaraq, LBAM tərəfindən müəyyən edilir.

8 (b) Tərəflər birlikdə və ayrı-ayrılıqda arbitraj xərclərinin tam ödənilməsi üçün arbitraj tərkibinin və LBAM-in qarşısında məsuliyyət daşıyırlar.

8 (c) Arbitraj araşdırması üzrə xərclər tam ödənilməyəndək arbitraj tərkibinin arbitraj qətnaməsi tərəflərə verilmir.

8 (d) Əlavə dəyər vergisi (ƏDV) ödənilməli olan bütün məbləğdən müəyyən olunmuş tariflə hesablanmalıdır.

8 (e) LBAM-in qonorar və xərclər üzrə hesabları funt sterlinqlə göstərilir, ancaq digər dövrəli valyuta ilə ödənilə bilər; bu halda valyuta mübadiləsinə görə xərcləri ödəyici çəkir.

8 (f) Arbitraj tərkibinin qonorarları üzrə hesabları arbitraj tərkibi ilə tərəflər arasında valyuta hesablaşmaları və ya funt sterlinqlə göstərilə (çıxıla) bilər; arbitraj tərkibinin məsrəfləri üzrə hesablar onların ödənilməsi valyuta və ya funt sterlinqlə göstərilir (çıxılır).

8 (g) Arbitraj xərcləri və qonorarları haqqında Əsasnamədə göstərilən tariflərə yenidən baxıla bilər.

8 (h) İnzibati xərclər və ya qonorarlar və arbitraj tərkibinin məsrəfləri ilə əlaqədar istənilən mübahisə LBAM tərəfindən həll edilir.

**VYANA FEDERAL İQTİSADİYYAT PALATASI
BEYNƏLXALQ ARBİTRAJ MƏHKƏMƏSİNİN
ARBİTRAJ VƏ BARIŞIQ REQLAMENTİ**

(Vyana qaydaları)

1 sentyabr 1991-ci ildən qüvvəyə minmişdir

VYANA FEDERAL İQTİSADİYYAT PALATASI BEYNƏLXALQ ARBİTRAJ MƏHKƏMƏSİNİN ARBİTRAJ VƏ BARIŞIQ REQLAMENTİ

Tövsiyə olunan arbitraj qeyd-şərti

Bu müqavilə ilə bağlı, yaxud bu müqavilənin pozulması, ləğv edilməsi, yaxud etibarsızlığı ilə bağlı istənilən mübahisələr qəti olaraq Vyana Federal İqtisadiyyat Palatasının Beynəlxalq Arbitraj Məhkəməsinin arbitraj və barışıq Reqlamenti (Vyana qaydaları) əsasında təyin edilmiş bir və ya bir neçə arbitr tərəfindən həmin Reqlament əsasında həll ediləcəkdir.

Məqsəduyğun olan əlavə razılaşmalar:

- a) Arbitrlərin sayı ... (bir və ya üç)¹
- b) Tətbiq olunan maddi hüquq ... olacaqdır.
- c) Arbitraj araşdırmasının dili ... olacaqdır.

Sahibkarlıq fəaliyyətini həyata keçirən şəxslər qismində arbitraj sazişi bağlamış tərəflər işin təzələnməsi haqqında vəsatət qaldırılması ilə məhkəmə qərarlarından şikayət verilməsinə imkan verən əsaslar üzrə arbitraj qərarından Avstriyada şikayət verilməsindən imtina edə bilərlər. Bu halda əlavə etmək lazımdır: «Tərəflər Avstriya mülki prosessual qanunlar külliyyatının 598 (2)-ci paragrafını rəhbər tutaraq, həmin külliyyatın 595-ci paragrafının 1-ci hissəsinin 7-ci bəndinin tətbiq edilməsindən imtina edirlər».

¹ Burada, zərurət yaranarsa, BMT-nin 1980-ci il tarixli «Malların beynəlxalq alqı-satqısı müqavilələri haqqında» Konvensiyasının tətbiqinin mümkünlüyünü nəzərə almaq lazımdır.

ARBİTRAJ REQLAMENTİ

ÜMUMİ MÜDDƏALAR

SƏLAHIYYƏT

Maddə 1

1. Vyana şəhərində yerləşən Avstriya Federal İqtisadiyyat Palatası Beynəlxalq Arbitraj Məhkəməsi (bundan sonra «Arbitraj Məhkəməsi» adlandırılır) təsərrüfat mübahisələrini arbitraj razılaşması olduğu halda və ən azı tərəflərdən birinin ünvanı Avstriya Respublikasının hüduqlarından kənarıa yerləşdikdə həll etmək səlahiyyətinə malikdir.

2. Hamısının ünvanının Avstriyanın ərazisində yerləşdiyi tərəflərin Arbitraj Məhkəməsinin səlahiyyətli olduğunu müəyyənləşdirdikləri halında səlahiyyətli Arbitraj Məhkəməsi kimi Vyana İqtisadiyyat Palatasının (əvvəllər Vyana ticarət palatası adlanırdı) Daimi Arbitraj Məhkəməsi, arbitraj araşdırması üçün başqa yer müəyyənləşdirilibsə, arbitraj araşdırmasının aparılması üçün razılaşdırılmış yerin ərazi aidiyyəti üzrə iqtisadiyyat palatasının (əvvəllər ticarət palatası) Arbitraj Məhkəməsi çıxış edir. Bu Arbitraj Məhkəməsi araşdırmanı iqtisadiyyat palatasının Daimi arbitraj məhkəmələri üçün Reqlament əsasında həyata keçirir.

3. Arbitraj araşdırması Arbitraj Məhkəməsinin Vyanada yerləşdiyi yerdə aparılır. Eyni zamanda, tərəflər arbitraj araşdırmasının başqa yerdə aparılmasını da razılaşdırıa bilərlər.¹

¹ Arbitraj araşdırmasının xaricdə aparılmasını müəyyən edərəkən nəzərə almaq lazımdır ki, bu halda münisflər məhkəməsinin qərarı Avstriyanın qərarı kimi tanınmayacaq və buna görə də həmin qərardan xarici dövlətin hüququ əsasında şikayət verilə bilər.

TƏŞKİLAT

Maddə 2

1. Arbitraj Məhkəməsinin orqanları Sədrdən və ən azı dörd digər üzvü olan Rəyasət Heyətindən, habelə Katiblikdən ibarətdir.
2. Bundan əlavə, Arbitraj Məhkəməsinə öz səlahiyyətləri müddətində arbitraj araşdırması ilə məşğul olan arbitrlər də daxildir.

Maddə 3

1. Sədr və Rəyasət Heyətinin digər üzvləri Federal iqtisadiyyat palatasının Rəyasət Heyəti tərəfindən beş il müddətinə təyin edirlər; təkrar təyinatə yol verilir.
2. Rəyasət Heyətinin iclaslarını sədr aparır, onu iclasda iştirak edən Rəyasət Heyəti üzvlərindən ən yaşlısı əvəz edə bilər. Rəyasət Heyəti, üzvlərinin mütləq əksəriyyəti iştirak etdikdə, qərarlar qəbul etməyə səlahiyyətlidir. Qərarlar sadə səs çoxluğu ilə qəbul edilir. Səslər bərabər olduqda sədrlik edənin səsi həlledici rol oynayır.
3. Rəyasət Heyətinin hər hansı arbitraj araşdırmasında, necə iştirak etməsindən asılı olmayaraq iştirak etmiş üzvü həmin arbitraj araşdırması ilə bağlı olan qərarların qəbul edilməsi prosesindən kənarlaşdırılır.
4. Rəyasət Heyətinin üzvləri öz səlahiyyətlərini şəərəflə və vicdanla yerinə yetirməyə borcludurlar və bu zaman onlar hər hansı göstərişlərdən asılı deyillər. Onlar öz funksiyalarının yerinə yetirilməsi ilə əlaqədar onlara məlum olan bütün məlumatların tam konfidensiallığını təmin etməyə borcludurlar.

Maddə 4

1. Katib Federal iqtisadiyyat palatasının Rəyasət Heyəti tərəfindən beş il müddətinə təyin edilir; təkrar təyinatə yol verilir.
2. Katib Arbitraj Məhkəməsinin inzibati funksiyalarını yerinə yetirən Katibliyin işinə rəhbərlik edir.
3. Katib öz vəzifələrini şəərəflə və vicdanla yerinə yetirməyə borcludur və bu zaman hər hansı göstərişlərdən asılı deyil. O, öz funksiyalarının həyata keçirilməsi ilə əlaqədar ona bəlli olan bütün məlumatların konfidensiallığını təmin etməyə borcludur.
4. Katib Rəyasət Heyətinin iclaslarında məşvərətçi səs hüququ ilə iştirak edir.

ARBİTRLƏR

Maddə 5

1. Arbitrlər hüquq, iqtisadiyyat, yaxud hər hansı digər müvafiq sahə üzrə xüsusi biliklərə və təcrübəyə malik olmalıdırlar. Avstriya vətəndaşlığı tələb olunmur.
2. Arbitr qismində çıxış etməyə qabil şəxslərin adları Katiblik tərəfindən tərtib olunan siyahıya daxil edilə bilər. Siyahıya daxil edilmə və siyahıdan xaric edilmə Rəyasət Heyəti tərəfindən həll olunur. Rəyasət Heyəti hər üç ildən bir yeni siyahı tərtib edir.
3. Arbitr funksiyasının həyata keçirilməsi üçün arbitrlərin siyahısına daxil olunma şərt hesab edilmir. Tərəflər, onların seçdiyi arbitrlər və Rəyasət Heyəti bu Reqlament ilə onlara arbitrlərin seçilməsi və təyin edilməsi hüququnun verilmiş imkanları həddində istənilən müvafiq şəxsi seçə və yaxud təyin edə bilərlər.
4. Rəyasət Heyətinin üzvləri yalnız arbitraj tərkibinin sədrinin, yaxud təkbaşına arbitrin funksiyalarını icra edə bilərlər.
5. Arbitrlər öz funksiyalarını müstəqil və qərəzsiz, şərəflə və vicdanla yerinə yetirməli və bu zaman hər hansı digər göstərişlərdən asılı olmamalıdırlar. Onlar öz funksiyalarının icrası zamanı onlara bəlli olmuş bütün məlumatların tam konfidensiallığını təmin etməyə borcludurlar.

ARBİTRAJ İCRAATI

İcraata başlanılması

Maddə 6

1. İcraat Arbitraj Məhkəməsinin Katibliyinə alman, yaxud arbitraj sazişinin tərtib olunduğu dildə iddia ərizəsinin verilməsi ilə başlanılır. İddianın Katibliyə daxil olması ilə araşdırma başlanılmış hesab olunur.
2. İddia ərizəsinin surəti qoşma sənədlərlə birlikdə hər bir cavabdehə, hər bir arbitrə və Katibliyə verilməlidir.
3. İddia ərizəsində göstərməlidir:
 - tərəflərin adı və ünvanı;
 - Arbitraj Məhkəməsinin səlahiyyətini əsaslandırان sənəd, yaxud sənədlər;
 - iddia tələbləri, onların əsaslandığı sənədlərin və sübutların qoşması ilə birlikdə;

– konkret məbləğin ödənilməsi tələbi yoxdursa, iddia ərizəsinin verilməsi məqamında iddia obyektinin qiyməti;

– 9-cu maddəyə müvafiq olaraq arbitrlərin sayının göstərilməsi; mübahisəyə üç arbitr tərəfindən baxılacağı təqdirdə, seçilmiş arbitr və onun ünvanı.

4. Əgər iddia ərizəsi lazımı qaydada tərtib edilməyibsə, yaxud tələb olunan sərətlər, yaxud qoşma sənədlər əlavə edilməyibsə, Katiblik müddət müəyyən edərək həmin müddət ərzində iddiaçıya çatışmazlıqları düzəltməyi, yaxud çatışmayan sənədləri göndərməyi təklif edir; 1-ci bəndin ikinci cümləsində nəzərdə tutulmuş norma belə təkliflə müraciət edildikdə də qüvvədə olur.

Maddə 7

1. Katib cavabdehə iddia ərizəsinin surətini, Arbitraj Reqlamentinin və arbitrlərin siyahısının hər birinin bir nüsxəsini göndərir və ona 30 gün müddətində iddia ilə bağlı izahatının, o cümlədən, mümkün olan qarşılıqlı iddia ərizəsinin 6-cı maddənin 2-ci bəndində göstərilmiş sayda nüsxələrini göndərməyi, həmçinin, 9-cu maddəyə uyğun olaraq arbitrlərin sayı barədə rəyini bildirməyi təklif edir. Mübahisəyə üç arbitrdən ibarət tərkibdə baxılacağı təqdirdə, cavabdeh özünün iddia ilə bağlı izahatında, həmçinin, bir arbitri təyin etməli və onun ünvanını göstərməlidir.

MÜDDƏTLƏR, BİLDİRİŞLƏR VƏ MƏLUMATLAR

Maddə 8

1. Arbitraj Reqlamenti ilə nəzərdə tutulmuş, yaxud Katiblik tərəfindən müəyyən edilmiş müddətlər Katiblik tərəfindən, vəsatət əsasında, yaxud öz təşəbbüsü ilə – hətta, müddətin ötürüldüyü halda belə – əgər göstərilən, yaxud ona aydın olmuş səbəbləri üzrlü hesab edərsə, uzadıla bilər.

2. Bildiriş sifariş məktubu, teleks, yaxud telefaks ilə tərəflərin göstərdikləri ünvanlara göndərildikdə, yaxud göndərilmiş sənədin çatdırıldığını sübut etmək mümkün olduğu hallarda etibarlı hesab edilir.

ARBİTRLƏRİN TƏYİN EDİLMƏSİ

Maddə 9

1. Tərəflər onların mübahisəsinə ya təkbaşına arbitr, yaxud üç nəfərdən ibarət arbitraj tərkibi tərəfindən baxılmasını razılaşa bilirlər.
2. Belə razılaşma olmadıqda, yaxud tərəflər arbitrlərin sayı barədə heç bir razılığa gələ bilmədikdə mübahisənin bir, yaxud üç arbitr tərəfindən həll edilməsi məsələsi Rəyasət Heyəti tərəfindən həll edilir.
3. Rəyasət Heyətinin 2-ci bənddə nəzərdə tutulmuş qərarı, mübahisənin işə təkbaşına baxan arbitr tərəfindən baxılması qərara alındığı halda, bildirişin alındığı gündən 30 gün müddətində tərəflərə göndərilir və təkbaşına arbitrin təyinatının razılaşdırılması və onun adının və ünvanının bildirilməsi haqqında təkliflə müraciət edilir. Əgər müəyyən edilmiş müddət ərzində bu təklifə cavab verilmirsə, təkbaşına arbitr Rəyasət Heyəti tərəfindən təyin olunur.
4. Mübahisəyə üç arbitr tərəfindən baxıldığı halda arbitrin namizədliyini irəli sürmüş tərəfə bildirişin təqdim edildiyi gündən 30 gün müddətində seçdiyi arbitrin adını və ünvanını bildirmək təklif olunur. Əgər müəyyən edilmiş müddət ərzində bu barədə məlumat daxil olmazsa, həmin tərəf üçün arbitri Rəyasət Heyəti təyin edir.
5. Mübahisəyə üç arbitr tərəfindən baxıldığı halda tərəflərin seçdikləri, yaxud Rəyasət Heyətinin təyin etdiyi arbitrlərə bildirişin təqdim edildiyi gündən 30 gün müddətində sədrin təyinatının razılaşdırılması və onun adının və ünvanının elan edilməsi təklif olunur. Əgər müəyyən edilmiş müddət ərzində belə elan edilmirsə, onda sədri Rəyasət Heyəti təyin edir.

Maddə 10

1. İki və ya çox iddiaçı, yaxud iki və ya çox cavabdeh araşdırmanın bir arbitr, yaxud üç arbitr tərəfindən aparılmasını öz aralarında razılaşdırmalı və əgər araşdırma üç arbitr tərəfindən aparılmalıdırsa, onda birlikdə bir arbitri müəyyən etməlidirlər.
2. İddiaçı və cavabdehlər arasında arbitrlərin sayı barədə razılıq olmadıqda, Katib bildirişin təqdim edildiyi gündən 30 gün müddətində arbitrlərin sayını razılaşdırmağı onlara təklif edir.
3. 2-ci bənddə müəyyən edilmiş müddət ərzində arbitrlərin sayı müəyyən edilmədiyi halda, araşdırmanın bir, yaxud üç arbitr tərəfindən həyata keçirilməsi haqqında qərarı Rəyasət Heyəti çıxarır.
4. İddiaçı və cavabdehlərin araşdırmanın üç arbitr tərəfindən aparılması

haqqında razılığa gəldikləri, lakin arbitrin namizədliyini irəli sürmədikləri halda Katib bildirişin təqdim edildiyi gündən 30 gün müddətində arbitrin adının və ünvanının elan olunmasını onlara təklif edir.

5. Araşdırma üç arbitr tərəfindən aparılmalı olduğu halda və 4-cü bənddə göstərilmiş müddət ərzində arbitrin adı bildirilmədikdə, Katibin təkliflərinə cavab verməmiş iddiaçı və cavabdehlərin əvəzinə arbitr Rəyasət Heyəti tərəfindən təyin edilir.

ARBİTRLƏRƏ ETİRAZ

Maddə 11

1. Arbitrin namizədliyinə, onun müstəqilliyinə və qərəzsizliyinə əsaslı şübhə olduqda, etiraz edilə bilər.
2. Arbitrə etiraz edən tərəf etirazın səbəblərini həmin səbəblər ona məlum olduğu andan Katibə bildirməlidir.
3. Etiraz edən tərəf göstərdiyi səbəbləri əvvəlcədən bilirdisə və ya bilməli idisə və buna baxmayaraq araşdırmada iştirak etmişdirsə, onun etirazı təmin edilmir. Etiraz, həmçinin, etirazın səbəblərinin etiraz edən tərəfə araşdırmanın gedişində aydın olduğu, lakin həmin tərəfin üzrsüz səbəbdən gecikdirməsi ilə olunduqda da təmin edilmir.
4. Arbitrə etiraz məsələsi Rəyasət Heyəti tərəfindən həll edilir.

ARBİTRLƏRİN GERİ ÇAĞIRILMASI

Maddə 12

1. Arbitr öz funksiyasını yerinə yetirmirsə və ya prosesi hədsiz ləngidirsə, istənilən tərəf onun geri çağırılması məsələsini qaldıra bilər. Müvafiq ərizə Katibliyə verilir. Bu barədə qərarı Rəyasət Heyəti qəbul edir.
2. Arbitrin öz funksiyalarını icra etməsinin mümkünsüzlüyü müvəqqəti xarakter daşımırsa, Rəyasət Heyəti tərəflərdən birinin ərizəsi üzrə onu geri çağırılmalıdır. Əgər arbitrin öz funksiyalarını yerinə yetirə bilməməsi açıq-aşkar görünürsə, Rəyasət Heyəti onu tərəflərin hər hansı birinin ərizəsi olmadan da geri çağıra bilər.

Maddə 13

1. Əgər arbitrə etiraz ərizəsi təmin olunubsa, əgər o, geri çağırılıbsa, səlahiyyətlərinin icrasından imtina edibsə, yaxud ölübsə - bu halda:

- a) əgər o, təkbaşına arbitrdirsə, tərəflərə,
- b) əgər o, arbitraj tərkibinin sədrdirsə, qalan arbitrlərə,
- c) arbitri müəyyən etmiş, yaxud onun üçün arbitr təyin olunmuş, əgər söhbət müəyyən olunmuş bir tərəfdən yaxud həmin tərəf üçün təyin olunmuş arbitrdən gedirsə, tərəfə

30 gün müddətində başqa arbitrin adının təqdim edilməsi, a) və b) bəndləri ilə müəyyən edilmiş hallarda – onların qarşılıqlı razılığı ilə arbitrin adının və ünvanının bildirilməsi təklif edilir. Müəyyən edilmiş müddət ərzində bu barədə bildiriş daxil olmazsa, yeni arbitri Rəyasət Heyəti təyin edir.

2. Yeni arbitr, araşdırmanı əvvəlki arbitrin çıxdığı vaxtda olan vəziyyətdəki kimi qəbul edir. Zərurət yaranarsa, arbitraj araşdırmanın ayrı-ayrı elementlərinin təkrarlanmasını təyin edə bilər.

ARAŞDIRMA

Maddə 14

1. Araşdırma şifahi və ya yalnız yazılı materiallar əsasında həyata keçirilə bilər. Dinləmə bir tərəfin xahişi, yaxud təkbaşına arbitr və ya arbitraj tərkibinin zəruri hesab etdiyi hallarda keçirilir.

2. Dinləmənin vaxtı işə təkbaşına baxan arbitr və ya arbitraj tərkibinin sədri tərəfindən müəyyən edilir. İşə qapalı iclasda baxılır. Dinləmənin nəticələri protokollaşdırılır.

3. Arbitrlər zəruri hesab edərlərsə, özləri sübutları toplaya, tərəfləri, yaxud şahidləri dindirə bilər, sənədlərin təqdim olunmasını və ekspertlərin cəlb edilməsini tələb edə bilərlər.

Maddə 15

Tərəflər öz işlərini Arbitraj Məhkəməsində özlərinin vəkalətli nümayəndələri vasitəsi ilə apara bilərlər.

Maddə 16

1. Arbitrlər işə baxarkən tərəflərin seçdikləri hüququ tətbiq etməlidirlər. Əgər tərəflər belə seçim etməyiblərsə, onda arbitrlər özlərinin daha uyğun hesab etdikləri kollizion normalarla müəyyən edilmiş hüququ tətbiq etməlidirlər. Hər bir halda arbitrlər müqavilənin və əqdin bağlanması üçün əsas götürülmüş ticarət adətlərinin tələblərinə riayət etməlidirlər.

2. Tərəflər onlara birbaşa aşkar formada səlahiyyət verdikləri halda arbitrlər ədalətlik mövqeyindən çıxış edərək, qərar çıxara bilərlər.

Maddə 17

1. Tərəflər başlanmış prosesi lazımi qaydada davam etdirməlidirlər. Araşdırmanın müvəqqəti olaraq qeyri-müəyyən müddətə, yaxud əsassız olaraq uzun müddətə, hətta, tərəflərin birgə ərizəsi əsasında da - dayandırılmasına icazə verilmir. Tərəflərin kifayət qədər əsası olmadan davam etdirmədikləri işi Rəyasət Heyəti icraatdan çıxara bilər; bu halda arbitrlərin səlahiyyətlərinə xitam verilir.

QƏTNAMƏ

Maddə 18

1. Qətnamələr yazılı çıxarılır və lazımi sayda nüsxələri arbitrlər tərəfindən imzalanır. Əgər qətnamədə arbitrin qətnaməni imzalamaqdan imtina etməsi, yaxud onun imzasının ağlabatan müddətə aradan qaldırılma bilməyən maneələrlə bağlı əldə edilməsinin mümkün olmaması göstərilərsə, onda qətnamənin arbitrlərin çoxluğu tərəfindən imzalanması kifayətdir. Qətnamə arbitraj tərkibinin səsçoxluğu ilə çıxarılırsa, azlıqda qalan arbitrin xahişi ilə bu haqda qərar qeyd olunmalıdır.

2. Qərarların bütün lazımi sayda nüsxələri Katibin imzası və Arbitraj Məhkəməsinin möhürü ilə təsdiqlənir və tərəflərə göndərilir.

3. Arbitraj tərkibinin sədri, o, olmadıqda isə, digər arbitr tərəflərdən birinin xahişi ilə qərarın nüsxələrindən birinin hüquqi qüvvəsini və icra edilə bilməsini təsdiq etməlidir.

4. Tərəflər Vyana qaydalarının tətbiq edilməsinə razılaşarkən Arbitraj Məhkəməsinin qərarını icra edəcəklərini öhdələrinə götürürlər.

5. Qərarın bir nüsxəsi Arbitraj Məhkəməsinin Katibliyində qalır.

Maddə 19

Araşdırmanın bitməsinə nəzərdə tutan qərarla Katib tərəfindən 23-cü maddənin 1-ci bəndi əsasında hazırkı araşdırmanın müəyyən edilmiş xərcləri göstərilir.

Arbitraj, xərclərin, həmçinin, tərəflərin qanuni nümayəndəlik üçün sərf etdikləri haqlı xərclərin və hüquqların müvafiq müdafiəsi məqsədi ilə sərf edilmiş digər xərclərin tərəflər arasında hansı nisbətdə bölünməsinə həll edir.

Maddə 20

Tərəflər, onların arasında əldə edilmiş barışıq sazişinin qərar şəklində rəsmiləşdirilməsini tələb edə bilərlər.

Maddə 21

Qərar və ya barışıq sazişi icraya yönəldilmədirsə, onda Katib pulsuz, lakin tamlığına və etibarlığına zəmanət vermədən müraciət etmiş tərəfə qərarın, yaxud barışıq sazişinin icra edilməli olduğu ölkənin hüququ və həmin ölkədə qərarların icrası təcrübəsi haqqında onda olan məlumatı verə bilər.

ARBİTRAJ ARAŞDIRMASI ÜZRƏ XƏRCLƏR

XƏRCLƏRİN ÖDƏNİLMƏSİ VƏ DEPOZİT

Maddə 22

1. İddiaçı əsas (yaxud qarşılıqlı) iddia üzrə qeydiyyat rüsumunu ödəməlidir; bu rüsum işin arbitrlərə verilməsinə qədər olan xərclərin ödənilməsi üçün təyin edilmişdir. Xərclər həmin məbləğdən çox olduqda əlavə məbləğ tələb oluna bilər.

2. Araşdırmada ikidən çox tərəf iştirak etdikdə, qeydiyyat rüsumu işə qoşulan hər bir əlavə tərəf üçün 10% miqdarında artırılır.

3. Qeydiyyat rüsumu geri qaytarılıdır. Qeydiyyat rüsumu, həmçinin 1-ci bənddə qeyd edilmiş əlavə məbləğ iddiaçı (qarşılıqlı iddianı təqdim edən şəxs) tərəfindən ödənilmiş depozit hesabında nəzərə alınır.

4. İddia (qarşılıqlı iddia) barəsində bildiriş vərəqəsi yalnız nəzərdə tutulmuş qeydiyyat rüsumu ödənildikdən sonra çatdırılır.

Maddə 23

1. Arbitraj xərcləri (inzibati xərclər, arbitrlərin qonoraları, nağd xərclər; məsələn, ekspertlərin qonoraları, arbitrlərin və ekspertlərin bir yerdən başqa yerə getmələri və yaşayış xərcləri, icarə üçün xərclər, protokollaşdırma, şifahi və yazılı tərcümələr üçün xərclər) Katib tərəfindən müəyyən edilir.

2. Araşdırmanın təkbaşına arbitr və ya arbitraj tərkibi tərəfindən aparılacağı müəyyən edilən kimi Katib depozitin həcmi

müəyyənləşdirir; depoziti tərəflər üçün arbitrlərə verilməsinə qədər onlara göndərilmiş təklifin alınmasından 30 gün müddətində gözlənilən xərclər üzrə bərabər hissədə ödəyirlər.

3. İddiaçı (qarşılıqlı iddianı təqdim edən şəxs) müəyyən edilmiş müddətdə öz payını ödəmədikdə, Katib iddia üzrə icraata xitam verə bilər. O, bu barədə tərəfləri məlumatlandırır. İddia (qarşılıqlı iddia) 6-cı maddəyə müvafiq qaydada təkrar verilə bilər.

4. Cavabdeh (qarşılıqlı iddia üzrə cavabdeh) öz payını müəyyən edilmiş müddətdə ödəmədikdə, Katib bu barədə iddiaçıya (qarşılıqlı iddianı təqdim edən şəxsə) məlumat verir və ona təklifin alındığı gündən 30 gün müddətində depozitin qalan hissəsinin ödənilməsinə təklif edir. Müəyyən edilmiş müddətdə həmin məbləğ ödənilmədikdə Katib iddia (qarşılıqlı iddia) üzrə icraata xitam verə bilər. O, bu barədə tərəflərə məlumat verir. İddia (qarşılıqlı iddia) 6-cı maddəyə müvafiq qaydada təkrar verilə bilər.

5. Araşdırmanın gedişində iddianın məbləğinin yüksəlməsi nəticəsində depozitin həcmində artırılmasına zərurət yarandıqda 2–4-cü bəndlərin tələbləri qüvvədə olur. Depozitə əlavənin ödənilməsinə qədər iddianın məbləğinin yüksəlməsi araşdırmanın gedişində nəzərə alınmamalıdır.

6. Araşdırmanın gedişində, Katib tərəfindən depozitin ilkin müəyyən edilmiş məbləğinin nağd xərclərin ödənilməsi üçün kifayət olmadığı səbəbindən, depozitin artırılmasına zərurət yaranarsa, 2–4-cü bəndlərin tələbləri qüvvədə olur.

7. İddia məbləğinin azaldılması arbitrlərin qonoralarının və inzibati məsrəflərin hesablanması üzrə, yalnız o halda nəzərə alınır ki, bu, işin arbitrlərə verilməsindən əvvəl edilmiş olsun.

8. Araşdırma qərar çıxarılmadan və barışıq sazişi bağlanmadan bitdikdə, Katib arbitrlərin qonoralarının və inzibati məsrəflərin, həmçinin, nağd xərclərin müvafiq məbləğini müəyyən edir.

9. Arbitrlər ekspertlərin təyin edilməsini zəruri hesab etdikdə, güman edilən xərclərin həcmi göstərməklə Katibi bu barədə məlumatlandırmalıdır. Bu məbləğ 2–4-cü bəndlərin tələblərinə müvafiq qaydada ödənilməlidir. Arbitrlər, yalnız güman edilən xərclərin və ekspertlərin qonoralarının məbləği Katibliyin depozit hesabına köçürüldükdən sonra, yaxud qonoraların verilməsinə və xərclərin ödənilməsinə tərəflərlə ekspertlər arasında bağlanmış podrat müqaviləsində zəmanət verildiyi halda, ekspertləri təyin edə bilərlər. Eyni qaydalar yazılı və şifahi tərcümə üçün tərcüməçilərin təyin edilməsi zamanı da tətbiq edilir.

Maddə 24

1. İnzibati məsrəflər və arbitrlərin qonorarları iddia məbləği əsasında bu Reqlamentə əlavə edilmiş arbitraj rüsumları və xərcləri cədvəli üzrə hesablanır. Nağd məsrəflər (məsələn, ekspertlərin qonorarları, arbitrlərin və ekspertlərin bir yerdən başqa yerə getmələri və yaşayış xərcləri, icarə, protokollaşdırma, şifahi və yazılı tərcümə üçün xərclər) fakt üzrə müəyyən edilir.

2. Tərəflərdən hər biri Katib tərəfindən müəyyən edilmiş depozitin müvafiq olaraq yarı hissəsini ödədikləri halda inzibati məsrəflərin və arbitrlərin qonorarlarının müəyyən edilməsi üçün iddia məbləği ilə qarşılıqlı iddia məbləği cəmləşdirilir. Əks halda, iddia və qarşılıqlı iddia üzrə depozitlərin məbləğləri ayrı-ayrılıqda hesablanır.

3. Ayrıca hesablama, qarşılıqlı iddia üzrə irəli sürülmüş tələblər iddia tələblərinə aid olmadıqda da tətbiq edilir.

4. Araşdırmada ikidən çox tərəf iştirak etdikdə, inzibati məsrəflərin və arbitrlər üçün qonorarların bu Reqlamentə əlavə edilmiş cədvəldə nəzərdə tutulmuş məbləğləri hər bir əlavə tərəf üçün 10% məbləğində artırılır.

5. Ayrı-ayrı tələblər, yaxud qarşılıqlı tələblər üzrə aparılan araşdırma zamanı Katib ayrı-ayrı tələblərin iddia məbləğlərini əsas götürməklə arbitrlərin qonorarları üzrə ayrı-ayrılıqda hesablama apara bilər.

6. Arbitrlərin cədvəldə göstərilmiş qonorarlarının məbləğləri təkbaşına arbitrin qonorarının məbləği hesab olunur. Araşdırma arbitraj tərkibi tərəfindən aparıldıqda onların ölçüləri iki dəfə yarım, xüsusilə mürəkkəb işlər olduqda isə, üç dəfəyədək artırılır.

BARIŞIQ REQLAMENTİ

Maddə 1

Barışiq icraatı mübahisənin predmeti Arbitraj Məhkəməsinin səlahiyyətinə aid olduqda tərəflərdən birinin xahişi ilə aparıla bilər. Bunun üçün qüvvədə olan arbitraj qeyd-şərti tələb olunmur.

Maddə 2

Barışiq icraatının keçirilməsi haqqında vəsatət Arbitraj Məhkəməsinin Katibliyinə göndərilir. Katiblik digər tərəfə və ya tərəflərə vəsatətin alındığı gündən 30 gün müddətində bu məsələ barədə öz rəylərini bildirməyi təklif edir. Tərəf barışiq icraatından imtina etdikdə, yaxud öz

rəyini müəyyən edilmiş müddət ərzində bildirmədikdə barışıq icraatı aparılmır.

Maddə 3

Barışıq icraatının aparılmasına tərəfin (tərəflərin) razılığı olduqda, Rəyasət Heyəti öz üzvlərindən birini, yaxud digər ixtisaslı şəxsi barışdırıcı funksiyasını yerinə yetirmək üçün təyin edir. Sonuncu tərəflərin təqdim etdikləri sənədləri öyrənir, tərəfləri işin müzakirəsinə çağırır və mübahisənin sülh yolu ilə həlli barədə təklif irəli sürür.

Maddə 4

Barışıq sazişinə nail olunduqda, bu, tərəflərin və barışdıran şəxsin imzaladığı protokolda qeyd edilir. Qüvvədə olan arbitraj sazişi olduqda Rəyasət Heyəti, iş üzrə bütün tərəflərin vəsatəti olduqda, barışdıran şəxsi təkbaşına arbitr təyin edir. Sonuncu barışıq sazişi şəklində, tərəflər istədikdə isə, arbitraj qərarı ilə rəsmiləşdirməlidir.

Maddə 5

Barışıq razılaşması əldə edilmədikdə barışıq icraatı bitmiş hesab olunur. Barışıq icraatının gedişində tərəflərin verdikləri bəyanatlar (məlumatlar) onları sonrakı arbitraj araşdırmasında asılı etmir. 4-cü maddədə nəzərdə tutulmuş hal istisna olmaqla, barışdıran şəxs işin sonrakı arbitraj araşdırmasında arbitr təyin edilə bilməz.

Maddə 6

Barışıq icraatı ilə, həmçinin, barışdıran şəxsin 4-cü maddəyə müvafiq fəaliyyəti ilə bağlı xərclər, Katib tərəfindən müvafiq iddia məbləği olan işlər üzrə arbitraj araşdırmasının aparılmasına görə tələb edilən xərclərin ölçüsünə müvafiq həcmdə müəyyən edilir (Arbitraj Reqlamentinin 24-cü maddəsinin 1-ci bəndi). Katib tərəfindən müəyyən edilən depozitlər haqqında da eyni qayda tətbiq edilir.

ARBİTRAJ RÜSUMLARI VƏ XƏRCLƏRİ¹
Qeydiyyat rüsumu 20.000 avstriya şillingi²
İnzibati xərclər³

İddianın dəyəri (şillinglə)		
	1.000.000-a qədər	30.000
1.000.001	2.000.000	30.000+1.000.000-dan artıq məbləğin 1,5%
2.000.001	5.000.000	45.000+2.000.000-dan artıq məbləğin 1%
5.000.001	10.000.000	75.000+5.000.000-dan artıq məbləğin 0,5%
10.000.001	20.000.000	110.000+10.000.000-dan artıq məbləğin 0,2%
20.000.001	50.000.000	150.000+20.000.000-dan artıq məbləğin 0,1%
50.000.001	100.000.000	180.000+50.000.000-dan artıq məbləğin 0,05%
	100.000.000-dan yuxarı	205.000+100.000.000-dan artıq məbləğin 0,01%
Təkbəşinə arbitrlərin qonorarları⁴		
İddianın dəyəri (şillinglə)		
	1.000.000-a qədər	6%, minimum 10.000
1.000.001	2.000.000	60.000+1.000.000-dan artıq məbləğin 3%
2.000.001	5.000.000	90.000+2.000.000-dan artıq məbləğin 2,5%
5.000.001	10.000.000	165.000+5.000.000-dan artıq məbləğin 2%
10.000.001	20.000.000	265.000+10.000.000-dan artıq məbləğin 1%
20.000.001	50.000.000	365.000+20.000.000-dan artıq məbləğin 0,6%
50.000.001	100.000.000	545.000+50.000.000-dan artıq məbləğin 0,4%
100.000.001	200.000.000	745.000+100.000.000-dan artıq məbləğin 0,2%
200.000.001	1.000.000.000	945.000+200.000.000-dan artıq məbləğin 0,1%
	1.000.000.000-dan yuxarı	1.745.000+1 mlrd.-dan artıq məbləğin 0,01%

¹ 01.01.1997-ci il tarixdən qüvvəyə minmişdir.

² 22-ci maddəyə bax.

³ 24-cü maddəyə bax.

⁴ 24-cü maddənin 6-cı bəndinə bax.

**ALMANİYA ARBİTRAJ İNSTİTUTU
ARBİTRAJ MƏHKƏMƏSİNİN REQLAMENTİ**

1 iyul 1998-ci ildən qüvvəyə minmişdir

ALMANIYA ARBITRAJ İNSTITUTU ARBİTRAJ MƏHKƏMƏSİNİN REQLAMENTİ

Arbitraj sazişi

Almaniya Arbitraj İnstitutu öz müqavilələrində onun arbitrajına istinad etmək istəyən bütün tərəflərə aşağıdakı arbitraj sazişini tövsiyə edir.

«Müqavilə ilə bağlı (...müqavilənin adı) bütövlükdə və qismən yaranan mübahisələr adi yurisdiksiyalı məhkəmələrə müraciət etmədən Almaniya Arbitraj İnstitutunun arbitraj məhkəməsinin Reqlamentinə uyğun olaraq, qəti həll olunurlar.

Bundan sonra aşağıdakı əlavələr tövsiyə olunur:

- Arbitrajın yeri...
- Arbitrlərin sayı...
- Mübahisənin mahiyyətinə tətbiq olunan maddi normalar...
- Arbitraj araşdırması ... dilində aparılır.

ARBİTRAJ SAZIŞININ FORMASINA AİD TƏLƏBLƏR

Mübahisələr Arbitraj Məhkəməsinin bu Reqlamentinə müvafiq qaydada həll olunursa, yazılı formada arbitraj sazişinin olması zəruridir. Qüvvədə olan beynəlxalq prinsiplərə müvafiq olaraq, Arbitraj sazişi tərəflərin imzaladığı müqavilədə, yaxud məktublarda, həmçinin, tərəflərin mübadilə etdiyi telefaks və ya teleqraf yazışmalarında əks olunubsa, arbitraj sazişi yazılı tərtib olunmuş hesab edilir.

01 yanvar 1998-ci ildən Almaniya da arbitraj sazişinin forması Mülki prosessual qanunvericiliyin § 1031 qaydaları ilə müəyyən olunur:

§ 1031

(1) Arbitraj sazişi ya tərəflərin imzaladığı sənəddə olmalıdır, yaxud telefaks, teleqraf vasitəsilə məktubların, məlumatların mübadiləsi yolu ilə və ya belə sazişin təsbit edilməsini təmin edən elektrorabitənin digər vasitələrindən istifadə olunması ilə bağlanmış hesab olunur.

(2) Bu paraqrafın birinci bəndində nəzərdə tutulan forma, bir tərəfin digər tərəfə və ya üçüncü tərəfin hər iki tərəfə ötürdüyü sənəddə arbitraj sazişinin olduğu və belə sənədin məzmunu vaxtsız bəyan edilmiş etiraz zamanı ümumi prinsiplərə cavab verdikdə yerinə yetirilmiş hesab olunur.

(3) Bu paraqrafın birinci və ikinci bəndlərində nəzərdə tutulan formanın tələblərinə cavab verən istinad, həmin qeyd-şərt müqavilənin tərkib hissəsi olduğu halda, arbitraj sazişi hesab olunur.

(4) Arbitraj sazişi birbaşa çarter müqaviləsində olan arbitraj qeyd-şərtinə əsaslanmadan ibarət olan konosamentin verilməsi nəticəsində də yaranır.

(5) İstehlakçının iştirak etdiyi arbitraj sazişi tərəflərin öz dəst-xətti ilə imzaladığı sənədin tərkibində olmalıdır. Belə sənəd yalnız arbitraj araşdırmasına aid olan razılaşmadan ibarət olmalıdır; notarial təsdiqli sənədin hüquqi qüvvəsi yoxdur. İstehlakçı deyiləndə nəzərdə tutulan fiziki şəxs mübahisəyə səbəb olmuş əqdlə əlaqəlidir və onun sahibkar və ya müstəqil peşə fəaliyyətinə aid olmayan məqsədlə hərəkət edir.

(6) Sazişin formasının tələblərinə riayət edilməməsi cavabdehin mübahisənin mahiyyəti üzrə arbitraj araşdırmasına daxil olması ilə aradan qaldırılır.

ALMANİYA ARBİTRAJ İNSTİTUTUNUN ARBİTRAJ MƏHKƏMƏSİNİN REQLAMENTİ

§ 1. Tətbiq dairəsi

1.1. Arbitraj Məhkəməsinin bu Reqlamenti Alman Arbitraj İnstitutunun (Deutsche Institution für Schiedsgerichtsbarkeit - DIS) Arbitraj Məhkəməsinin Reqlamentinə uyğun olaraq tərəflər arasında bağlanmış arbitraj sazişinə müvafiq qaydada Arbitraj Məhkəməsinə baxılmaq üçün verilən mübahisələrin həllində tətbiq olunur.

1.2. Tərəflər arasında digər razılaşma olmadıqda, Arbitraj araşdırmasının başlanma anında qüvvədə olan Arbitraj Məhkəməsinin Reqlamenti tətbiq olunur.

§ 2. Arbitrlərin seçilməsi

2.1. Tərəflər öz mülahizələrilə arbitrləri seçirlər və təyin edirlər.

2.2. Tərəflər başqa qayda barədə razılığa gəlməyiblərsə, arbitraj tərkibinin sədri və ya təkbaşına arbitr hüquqşünas olmalıdır.

2.3. Alman Arbitraj İnstitutu arbitrlərin seçilməsi üçün sorğu üzrə təqdimatlar verir.

§ 3. Arbitrlərin sayı

Tərəflər arasında digər razılıq yoxdursa, Arbitraj Məhkəməsi üç arbitrdən ibarətdir.

§ 4. Ərizələrin və əlavələrin sayı

Prosesin gedişi zamanı hazırlanmış bütün sənədlər və onlara əlavələrin nüsxələri minimum o sayda olmalıdır ki, hər bir arbitr, hər bir tərəf və həmçinin, əgər ərizə Alman Arbitraj İnstitutuna təqdim olunursa, sonuncu da təqdim olunan sənədlərin bir nüsxəsini əldə edə bilsin.

§ 5. Yazılı məlumatların çatdırılması

5.1. İddia ərizələri və proses zamanı tərəflərin hazırladıqları sənədlər, mahiyyəti üzrə vəsatət və ya iddiaçının iddiadan imtinasını təsbit edən sənədlər bu sənədlərin çatdırılmasının qeydiyyatını təmin edən kuryer xidməti müəssisəsi vasitəsilə, göndərilən ünvana çatdırılmış yazılı bildirişli sifarişli məktub, telefaks və s. üsullarla çatdırılmalıdır.

Bütün digər sənədlər, həmçinin, istənilən digər üsulla çatdırıla bilər. Arbitraj məhkəməsinə təqdim olunan istənilən sənəd və məlumatlar, eyni zamanda, digər tərəfə də çatdırılmalıdır.

5.2. Arbitraj məhkəməsinin və ya Alman Arbitraj İnstitutunun katibliyinin, tərəflərin bütün yazılı məlumatları təhvil alanın və ya o, olmadıqda digər tərəfin bildirdiyi axırıncı məlum olan ünvana göndərilməlidir.

5.3. Yazılı məlumatı qəbul etməyə səlahiyyətli olan tərəfin və ya şəxsin olduğu yer məlum olmadıqda bu məlumatın çatdırılması cəhdinin qeydə alınmasını təmin edən – kuryer rəhbəri müəssisəsi, telefaks və ya digər üsulla sonuncu məlum ünvana göndərən qəbul edənə çatdırılma barədə yazılı bildirişli sifarişli məktubunun çatdırılması mümkün olan müddətin sonuncu günü istənilən yazılı məlumat qəbul olunmuş hesab edilir.

5.4. Bu paragrafın birinci bəndinə müvafiq qaydada çatdırılan sənəd digər şəkildə təhvil alınmışsa, bu sənədin faktiki daxil olduğu andan çatdırılma icra edilmiş hesab olunur.

5.5. Tərəflərdən hər hansı biri prosesual səlahiyyətli şəxs təyin edilibsə, yazılı məlumatlar həmin şəxsə təqdim olunmalıdır.

§ 6. Arbitraj araşdırmasının başlanması

6.1. İddia, Alman Arbitraj İnstitutunun katibliklərindən birinə iddiaçı tərəfindən təqdim olunur. Arbitraj araşdırması, iddia ərizəsinin Alman Arbitraj İnstitutunun katibliklərindən birinə daxil olduğu andan başlanır.

6.2. İddia ərizəsində aşağıdakılar göstərilməlidir:

- (1) tərəflərin adları;
- (2) tələblərin mahiyyəti;

- (3) iddia tələblərinin əsaslandığı faktların və halların ifadəsi;
- (4) arbitraj sazişinin yenidən ifadəsi;
- (5) Tərəflər arasında mübahisənin təkbaşına arbitr tərəfindən həlli barədə razılıq olmadıqda halda arbitrin təyin olunması.

6.3. Bundan başqa, iddia ərizəsində olmalıdır:

- (1) iddianın qiymətinin miqdarı haqqında məlumat;
- (2) Tərəflər mübahisənin təkbaşına arbitr tərəfindən həllinə razılaşıblarsa, arbitrin təyin olunması ilə bağlı təkliflər;
- (3) arbitraj araşdırmasının yeri və dili, həmçinin, tətbiq edilən hüquq barədə məlumatlar.

6.4. Əgər iddia ərizəsi tam deyilsə və ya nüsxələrin, yaxud əlavələrin zəruri sayı çatışmırsa, Alman Arbitraj İnstitutunun katibliyi iddiaçıdan bu məqsəd üçün ayrılmış müddətdə iddia ərizəsinin tamamlanmasını tələb edir.

İddia ərizəsi bu müddət ərzində tamamlanarsa, bu paraqrafın 1-ci bəndinin 2-ci cümləsinə uyğun olaraq araşdırma başlanır, digər hallarda, iddiaçının öz iddia ərizəsini təkrar təqdim etmək hüququna toxunulmadan araşdırma dayandırılır.

§ 7. Araşdırmanın başlanması ilə əlaqədar xərclər

7.1. İddia qaldırılarkən iddiaçı Alman Arbitraj İnstitutuna Alman Arbitraj İnstitutunun inzibati yığımını və iddia ərizəsi Alman Arbitraj İnstitutunun katibliyinə daxil olan gün qüvvədə olan xərclər cədvəlinə (§40-ın 5-ci bəndinə Əlavə) uyğun olaraq arbitrlər üçün əvvəlcədən avans ödəməlidir.

7.2. Alman Arbitraj İnstitutunun inzibati yığımı və arbitrlər üçün avans ödənməmişdirsə, Alman Arbitraj İnstitutunun katibliyi iddiaçıya hesab göndərir və iddiaçının onu ödəməsi üçün vaxt müəyyən edir. Alman Arbitraj İnstitutunun katibliyinin müvafiq olaraq artırıla bilən, müəyyən etdiyi vaxtda ödəmə aparılmadıqda, iddiaçının öz iddia ərizəsini təkrar təqdim etmək hüququna toxunulmadan araşdırma dayandırılır.

§ 8. İddianın cavabdehə çatdırılması

Alman Arbitraj İnstitutunun katibliyi ləngitmədən iddia ərizəsini cavabdehə çatdırır. İddia ərizəsinin katiblik tərəfindən çatdırılması (iddia ərizəsinin və əlavələrin sayı) §4-ün tələblərinə uyğun nüsxədə və §7-yə müvafiq qaydada ödəniş daxil olduqda həyata keçirilir.

§ 9. İddia üzrə etiraz

§17-yə uyğun olaraq arbitraj tərkibi formalaşdıqdan sonra arbitraj tərkibi cavabdehin iddia üzrə etirazını bildirməsi üçün vaxt təyin edir. Arbitraj tərkibi bu müddəti müəyyən edərkən, müvafiq qaydada cavabdehin iddianı aldığı vaxtı nəzərə alır.

§ 10. Qarşılıqlı iddia

10.1. Qarşılıqlı iddia Alman Arbitraj İnstitutunun katibliklərindən birinə təqdim olunur. Müvafiq olaraq §6-nın 1-4-ci bəndlərinin tələbləri qarşılıqlı iddiaya şamil olunur.

10.2. Qarşılıqlı iddianın yol verilənliyi barədə qərarı arbitraj tərkibi qəbul edir.

§ 11. Qarşılıqlı iddianın irəli sürülməsi ilə əlaqədar xərclər

11.1. Qarşılıqlı iddianı irəli sürərkən cavabdeh Alman Arbitraj İnstitutuna Alman Arbitraj İnstitutunun inzibati yığımını, araşdırmanın başlanma anında qüvvədə olan xərclər cədvəlinə (§40-ın 5-ci bəndindəki Əlavə) uyğun olaraq ödəməlidir.

11.2. Alman Arbitraj İnstitutunun inzibati yığımı ödənilmədiyi halda Alman Arbitraj İnstitutunun Katibliyi cavabdehə hesab göndərir və onun ödənilməsi vaxtını müəyyənləşdirir. Alman Arbitraj İnstitutunun katibliyinin müvafiq olaraq artırılı bilən, müəyyən etdiyi vaxtda ödəmə aparılmadığı halda, qarşılıqlı iddiaya diqqət verilmir (baxılmamış saxlanılır).

11.3. Alman Arbitraj İnstitutunun katibliyi ləngitmədən qarşılıqlı iddia ərizəsini iddiaçıya və arbitraj tərkibinə çatdırır. O, qarşılıqlı iddia ərizəsinin çatdırılmasını onda §4-ə uyğun olaraq qarşılıqlı iddia ərizəsinin və ona əlavələrin lazım olan sayda nüsxələrinin olmasından və bu paraqrafın 1-ci bəndinə müvafiq olaraq ödənişin daxil olmasından asılı olaraq, həyata keçirə bilər.

§ 12. Üç arbitr heyəti ilə arbitraj məhkəməsi

12.1. İddia ərizəsinin çatdırılması ilə eyni vaxtda Alman Arbitraj İnstitutunun katibliyi cavabdehdən tələb edir ki, o da arbitr təyin etsin. Əgər cavabdeh tərəfindən arbitrin təyin edilməsi Alman Arbitraj İnstitutunun katibliyinə cavabdehin iddia ərizəsini almasından 30 gün

ərzində daxil olmazsa, iddiaçı arbitrin Alman Arbitraj İnstitutunun arbitr təyin etmək üzrə Komitəsi tərəfindən təyin edilməsini xahiş edə bilər. Cavabdehin xahişi ilə Alman Arbitraj İnstitutunun katibliyi göstərilən vaxtı uzada bilər. Arbitrin təyin edilməsi, göstərilən müddət bitdikdən sonra da vaxtında hesab edilə bilər, o halda ki, bu təyinat Alman Arbitraj İnstitutunun katibliyinə, iddiaçının Alman Arbitraj İnstitutunun arbitr təyin etmək üzrə Komitəsinə arbitr təyin etmək xahişindən əvvəl daxil olub.

Tərəf təyin etdiyi arbitrlə Alman Arbitraj İnstitutunun katibliyi bu təyinat barədə məlumat aldıqdan dərhal sonra əlaqədərdir.

12.2. Tərəflərin təyin etdikləri arbitrlər arbitraj tərkibinin sədrini təyin edirlər və ləngitmədən bu təyinat barədə Alman Arbitraj İnstitutunun katibliyinə məlumat verirlər. Arbitraj heyətinin sədrini təyin edərkən arbitrlər tərəflərin bir-birinə uyğun gələn istəklərini nəzərə almalıdırlar. Arbitraj məhkəməsi tərkibinin sədrinin təyin edilməsi barədə məlumat Alman Arbitraj İnstitutunun katibliyinin tələb etdiyi vaxtdan sonra 30 gün ərzində Alman Arbitraj İnstitutunun katibliyinə daxil olmadıqda tərəflərin hər biri Alman Arbitraj İnstitutunun arbitr təyin etmək üzrə Komitəsindən arbitraj tərkibinin sədrinin təyin edilməsini xahiş edə bilər. Təyinat öz vaxtında edilmiş hesab edilə bilər. Təyinat vaxtında edilmiş hesab edilir, o halda ki, belə təyinat Alman Arbitraj İnstitutunun katibliyinə, tərəflərdən birinin AAİ-nin arbitr təyin etmək üzrə Komitəsinə arbitraj tərkibinin sədrinin təyin olunması xahişindən əvvəl daxil olub.

§ 13. İddiaçının və ya cavabdehin tərəfində tərəf çoxluğu

13.1. Bir neçə iddiaçı olduğu halda, tərəflər digər hal barədə razılığa gəlməyiblərsə, arbitraj iddiasında hakimin təyin edilməsi onlar tərəfindən birgə həyata keçirilir.

13.2. Arbitraj iddiasında iki və ya daha çox cavabdeh göstərdikdə, tərəflər digər hal barədə razılığa gəlməyiblərsə, onda iddianın alındığı vaxtdan 30 gün müddətində cavabdehlər arbitri birgə təyin etməlidirlər. İddia ərizəsi cavabdehlərə müxtəlif vaxtlarda çatdırıldıqda, bu müddət iddianı axırıncı cavabdehin aldığı vaxtdan hesablanır. Alman Arbitraj İnstitutunun katibliyi bu müddəti uzada bilər. Cavabdehlər göstərilən vaxt ərzində öz aralarında arbitrin təyin edilməsi barədə razılığa gəlmədikdə, Alman Arbitraj İnstitutunun arbitr təyin etmə üzrə Komitəsi, tərəflər digər hal nəzərdə tutmayıblarsa, tərəfləri dinləyir və iki arbitr təyin edir. Alman Arbitraj İnstitutunun arbitr təyin etmə üzrə Komitəsinin etdiyi təyinat nəticəsində iddiaçı tərəfindən edilmiş təyinat öz əhəmiyyətini itirir.

Tərəflərin və ya Alman Arbitraj İnstitutunun arbitr təyin etmə üzrə Komitəsinin təyin etdikləri arbitrlər arbitraj tərkibinin sədrini təyin edirlər. §12-nin 2-ci bəndi müvafiq olaraq qüvvədə olur, bununla əlaqədar bir tərəfin xahişi kifayətdir.

13.3. Araşdırmanın bir neçə tərəfin iştirakı ilə aparılmasının yol verilənliyi barədə qərarı arbitraj məhkəməsi qəbul edir.

§ 14. Təkbaşına arbitr

Arbitraj məhkəməsi təkbaşına arbitrdən ibarətdirsə və cavabdeh tərəfindən iddianın alındığı vaxtdan 30 gün müddətində tərəflər öz aralarında tək arbitr barədə razılığa gəlməsələr, hər hansı tərəf Alman Arbitraj İnstitutunun arbitr təyin etmə üzrə Komitəsindən tək arbitrin təyin edilməsini xahiş edə bilər.

§ 15. Qərəzsizlik və müstəqillik

Arbitr qərəzsiz və müstəqil olmalıdır. O, öz vəzifələrini vicdanla yerinə yetirməlidir; bu zaman o, heç bir göstərişlə əlaqədar olmamalıdır.

§ 16. Mandatın qəbul edilməsi

16.1. Arbitr təyin edilmiş şəxs ləngitmədən mandatın qəbul edilməsi və tərəflərin müəyyən etdikləri şərtlərin yerinə yetirilməsinə başlaması barədə Alman Arbitraj İnstitutunun katibliyini xəbərdar etməlidir və onun qərəzsizliyi və müstəqilliyini əsaslı şübhə altına ala biləcək bütün hallar barədə məlumat verməlidir. Alman Arbitraj İnstitutunun Katibliyi tərəflərə bu barədə məlumat verir.

16.2. Əgər arbitrin ərizəsində onun qərəzsizliyini və ya müstəqilliyini və yaxud müəyyən olunmuş şərtlərin yerinə yetirilməsini şübhə altına ala biləcək hallar varsa, Alman Arbitraj İnstitutunun katibliyi öz mövqelərini izah etmək üçün tərəflərə müvafiq vaxt verir.

16.3. Arbitr arbitraj araşdırmasının aparıldığı bütün müddət ərzində tərəflərə və Alman Arbitraj İnstitutunun katibliyinə və tərəflərə onun qərəzsizliyini və müstəqilliyini şübhə altına ala biləcək bütün hallar barədə ləngitmədən məlumat verməlidir.

§ 17. Arbitrlərin təsdiq edilməsi

17.1. Alman Arbitraj İnstitutunun Katibliyi təyin olunmuş arbitrin mandatı qəbul etməsi barədə ərizəsini alan kimi, əgər bu ərizədə onun

qərəzsizliyi və müstəqilliyi və ya müəyyən olunmuş şərtlərin yerinə yetirilməsini şübhə altına ala biləcək əsaslar yoxdursa və yaxud tərəflərdən heç biri §16-nın 2-ci bəndində nəzərdə tutulmuş müddət ərzində müvafiq arbitrin təsdiq edilməsinə etiraz bildirməzsə, Alman Arbitraj İnstitutunun baş katibi təyin edilmiş arbitri təsdiq edir.

17.2. Digər hallarda təyin edilmiş arbitrin təsdiq edilməsi barədə qərarı Alman Arbitraj İnstitutunun arbitr təyin etmə üzrə Komitəsi qəbul edir.

17.3. Bütün arbitrlər təsdiq edildikdə arbitraj tərkibi formalaşmış hesab olunur. Alman Arbitraj İnstitutunun katibliyi tərəfləri arbitraj tərkibinin formalaşması barədə məlumatlandırır.

§ 18. Arbitrə etiraz

18.1. Arbitrə yalnız o halda etiraz verilə bilər ki, onun qərəzsizliyi və müstəqilliyini şübhə altına ala bilən hallar olsun və yaxud o, tərəflərin razılaşmasında tələb edilən ixtisasa malik olmasın. Tərəf öz təyin etdiyi və ya təyin olunmasında iştirak etdiyi arbitrə yalnız o halda etiraz edə bilər ki, bunun səbəbi onun təyin edilməsindən sonra məlum olsun.

18.2. Əsaslandırılmış etiraz §17-nin 3-cü bəndinə uyğun olaraq arbitraj məhkəməsinin formalaşması haqqında məlumatı aldıqdan və ya etirazın səbəbi məlum olduqdan sonra iki həftə ərzində Alman Arbitraj İnstitutunun katibliyinə təqdim edilir. Alman Arbitraj İnstitutunun katibliyi arbitrləri və digər tərəfi etiraz barədə məlumatlandırır və etiraz elan edilmiş arbitrin və digər tərəfin öz mövqelərini izah etməsi üçün müvafiq vaxt müəyyənləşdirir. Əgər bu müddət ərzində etiraz edilmiş hakim özü mandatından imtina etmirsə və ya digər tərəf etirazla razılaşmırsa, etiraz vermiş tərəf iki həftə ərzində arbitraj tərkibindən (əgər tərəflər başqa hallar haqqında razılığa gəlməyiblərsə) etiraz barədə məsələni həll etməyi xahiş edir.

18.3. Əgər digər tərəf etirazla razılaşsın və ya arbitr etiraz edildikdən sonra mandatından imtina edərsə və yaxud arbitrin geri çağırılması barədə xahiş yerinə yetirilərsə, yeni arbitr təyin edilir. Yeni arbitrin təyin edilməsi və təsdiq olunmasına müvafiq olaraq 12-17-ci paraqraflar tətbiq edilir.

§ 19. Arbitrin fəaliyyətsizliyi və ya fəaliyyətinin mümkün olmaması

19.1. Arbitr hüquqi və ya faktiki cəhətdən öz funksiyalarını yerinə yetirə bilməzsə və ya başqa səbəblərə görə ağılaşmaz dərəcədə uzun müddət fəaliyyətsizlik göstərir və ya əgər arbitr özü öz vəzifəsindən imtina edərsə və ya tərəflər onun mandatının dayandırılması barədə razılığa gəlirlərsə, onun man-

datının fəaliyyəti dayandırılır. Əgər arbitr özü öz vəzifəsindən imtina etmirsə və ya tərəflər mandatın dayandırılması barədə razılığa gələ bilmirlərsə hər hansı tərəf mandatın fəaliyyətinin dayandırılması barədə qərarın qəbul edilməsi xahişi ilə səlahiyyətli məhkəməyə müraciət edə bilər.

19.2. Arbitrin mandatının dayandırıldığı halda yeni arbitr təyin edilir. Yeni arbitrin təyin edilməsi və təsdiq olunmasına müvafiq olaraq §§12-17 tətbiq edilir.

19.3. Bu paraqrafın 1-ci bəndinə və ya §18-in 2-ci bəndinə əsasən arbitr özü vəzifəsindən imtina edirsə və ya tərəf mandatın fəaliyyətinin dayandırılmasına razılıq verirsə, bu hal bu paraqrafın 1-ci bəndində və ya §18-in 1-ci bəndində qeyd edilmiş hər hansı əsasın tanınmasını nəzərdə tutmur.

§ 20. Təminədiçi tədbirlərin görülməsi

20.1. Tərəflər digər hal barədə razılığa gəlməyiblərsə, arbitraj tərkibi hər hansı bir tərəfin xahişi ilə mübahisənin predmetinə dair özünün zəruri hesab etdiyi təminədiçi tədbirlərin görülməsi barədə sərəncam verə bilər. Arbitraj tərkibi istənilən tərəfdən belə tədbirlərlə əlaqədar lazımi təminatın təqdim edilməsini tələb edə bilər.

20.2. Arbitraj araşdırmasına qədər və ya araşdırma müddətində tərəfin arbitraj araşdırmasının predmetinə aid olan iddianı təmin edən tədbirlərin görülməsi barədə dövlət məhkəməsinə müraciət etməsi arbitraj sazişi ilə ziddiyyət təşkil etmir.

§ 21. Arbitrajın yeri

21.1. Arbitrajın yeri barədə tərəflər razılığa gəlmədiyi halda, belə yeri arbitraj tərkibi müəyyən edir.

21.2. Bu paraqrafın 1-ci bəndinin tələblərinə baxmayaraq, tərəflər arasında digər razılıq yoxdursa, arbitraj tərkibi iş üzrə dinləmənin keçirilməsi, şahidlərin, ekspertlərin və ya tərəflərin dindirilməsi üçün, onun üzvləri arasında məsləhətləşmələrin aparılması, əmlaka baxış keçirilməsi və ya sənədlərlə tanışlıq üçün münasib hesab etdiyi istənilən yerdə yığışa bilər.

§ 22. Araşdırmanın dili

22.1. Tərəflər özləri arbitraj araşdırmasında istifadə ediləcək dil və ya dillər barədə razılığa gələ bilərlər. Belə razılaşma olmadıqda arbitraj

tərkibi araşdırmada istifadə edilməli olan dil və ya dilləri müəyyən edir. Tərəflər arasında belə razılaşma və ya arbitraj tərkibinin qərarı, əgər onlarda digər hal nəzərdə tutulmayıbsa, tərəflərin istənilən yazılı ərizəsinə, işin dinlənilməsinə və istənilən arbitraj qətnaməsinə, arbitraj tərkibinin digər qərarına və başqa məlumata aiddir.

22.2. Arbitraj tərkibi istənilən ekspert rəyləri və başqa sənədli sübutların tərəflərin razılaşdıqları və ya arbitraj məhkəməsinin müəyyən etdiyi dilə və ya dillərə tərcümə olunmasına sərəncam verə bilər.

§ 23. Tətbiq edilən hüquq

23.1. Arbitraj tərkibi mübahisəni tərəflərin mübahisənin mahiyyəti üzrə tətbiq edilə bilən, seçilmiş hüquq normalarına uyğun olaraq həll edir. Tərəflər birbaşa formada başqa hallar barədə razılığa gəlmədikdə, hər hansı dövlətin hüququ və ya hüquq sisteminin göstərişi kollizion normalar kimi yox, həmin dövlətin maddi hüququna aid normalar kimi izah edilməlidir.

23.2. Tərəflərin hər hansı göstərişi olmadıqda, Arbitraj tərkibi araşdırma predmetinin daha sıx bağlı olduğu dövlətin qanununu tətbiq edir.

23.3. Arbitraj tərkibi, yalnız tərəflər ona birbaşa belə səlahiyyət verdikdə, ex aequo et bono və ya “barışıq vasitəçiliyi” qərarını qəbul edir. Belə səlahiyyət Arbitraj Məhkəməsində mübahisənin həll olunmasına qədər verilə bilər.

23.4. Arbitraj tərkibi bütün hallarda müqavilənin şərtlərinə müvafiq olaraq və bu əqdə tətbiq edilən ticarət ənənələrini nəzərə almaqla qərar qəbul edir.

§ 24. Prosedur

24.1. Arbitraj araşdırmasına arbitraj məhkəməsinin hazırkı reqlamenti ilə arbitraj yerində qüvvədə olan arbitraj hüququnun imperativ normaları, zərurət olduqda isə tərəflərin sonrakı razılaşması tətbiq edilir. Digər hallarda arbitraj məhkəməsi arbitraj araşdırmasını müvafiq hesab etdiyi qaydada aparır.

24.2. Arbitraj tərkibi tərəflərin bütün əhəmiyyətli faktlar üzrə tam izahat vermələrinə və onlar tərəfdən məqsədəuyğun xahiş və ərizələrin verilməsinə yardım etməlidir.

24.3. Araşdırmanı Arbitraj tərkibinin sədri aparır.

24.4. Ayrı-ayrı məsələlər üzrə qərarlar, digər arbitrlər sədrə səlahiyyət veriblərsə, Arbitraj tərkibinin sədri tərəfindən təkbaşına qəbul edilir.

§ 25. Arbitraj tərkibi üçün avans

Arbitraj tərkibi araşdırmanı Arbitraj tərkibinin gözlənilən xərclərinə avansın ödənilməsindən asılı olaraq davam etdirə bilər. O, iddiaçı və cavabdehin hər birindən müvafiq olaraq bu avansın yarısını tələb etməlidir. Avansın məbləğinə arbitrlərin tam qonorarı və qanuna uyğun olaraq əlavə dəyər vergisi də daxil olmaqla nəzərdə tutulan xərclər daxil edilə bilər. İddiaçının hesabından gələn avansdan bu rəqlamentin §7-nin 1-ci bəndinə müvafiq olaraq Alman Arbitraj İnstitutuna ödəniş çıxılır.

§ 26. Tərəflərin mövqelərinin ifadə edilməsi

26.1. Tərəflərə bərabər münasibət olmalıdır. Hər bir tərəfə araşdırmanın istənilən mərhələsində öz mövqelərini izah etmək üçün bütün imkanlar verilməlidir. Hər bir tərəfə sübutların toplanması məqsədilə Arbitraj tərkibinin keçirdiyi istənilən dinləmələr və iclaslar barədə kifayət qədər əvvəlcədən bildiriş göndərməlidir. Tərəflər öz nümayəndələri vasitəsilə fəaliyyət göstərə bilərlər.

26.2. Tərəflərdən birinin Arbitraj tərkibinə təqdim etdiyi istənilən ərizələr, sənədlər və ya digər məlumat digər tərəfə verilməlidir. Arbitraj tərkibinin qərar çıxararkən əsaslına biləcəyi sübutedici əhəmiyyəti olan istənilən ekspert rəyi və ya digər sənədlər hər iki tərəfə verilməlidir.

§ 27. İşin hallarının müəyyənləşdirilməsi

27.1. Arbitraj tərkibi işin hallarını müəyyənləşdirməlidir. Bu məqsədlə o müvafiq sərəncamlar verə bilər, o cümlədən, şahidləri və ekspertləri dindirə və sənədləri tələb edə bilər. O, sübutların ehtimal olunmasına aid tərəflrin vəsatəti ilə əlaqəli deyil.

27.2. Tərəflər arasında digər hal barədə razılıq olmadıqda, Arbitraj tərkibi müəyyən etdiyi konkret məsələ üzrə ona məruzə edilməsi üçün bir və ya bir neçə ekspert təyin edə bilər. Bundan başqa, o, hər bir tərəfdən işə aidiyyatı olan istənilən məlumatın və ya istənilən sənədlərin və əmlakların baxış keçirilməsi üçün ekspertə təqdim olunmasını tələb edə bilər.

27.3. Tərəflər arasında digər hal barədə razılıq olmadıqda və əgər hər hansı tərəf bu barədə xahiş etsə və ya Arbitraj tərkibi zəruri hesab etsə, ekspert, özünün yazılı və ya şifahi rəyini verdikdən sonra, dinləmələrdə iştirak etməlidir. Tərəflərə ona sual vermək üçün və mübahisəli məsələlər üzrə ifadə vermək üçün şahid-ekspertlərin dəvət olunması imkanı yaradılmalıdır.

§ 28. Şifahi işəbaxma

Tərəflərin sazişinin şərtlərinə riayət etməklə, Arbitraj tərkibi iş üzrə şifahi dinləmələrin keçirilməsi və ya araşdırmanın yalnız sənədlər və digər materiallar əsasında aparılması barədə qərar qəbul edir. Bu hallardan başqa, tərəflərin şifahi dinləmənin keçirilməməsi barədə razılığı varsa, Arbitraj tərkibi belə dinləməni tərəflərdən birinin xahişilə araşdırmanın müvafiq mərhələsində apara bilər.

§ 29. Şifahi işəbaxmanın protokolu

İşin hər bir şifahi dinlənməsində protokol tərtib olunur. Protokol Arbitraj tərkibinin sədri tərəfindən imzalanır. Protokolun surəti tərəflərə verilir.

§ 30. Sənədlərin təqdim edilməməsi və ya tərəfin iştirak etməməsi

30.1 Cavabdeh §9-da nəzərdə tutulmuş müddət ərzində iddia üzrə öz etirazlarını bildirmirsə, Arbitraj tərkibi bu halı iddianın etirafı kimi qəbul etməyərək, araşdırmanı davam etdirir.

30.2 Tərəflərdən hər hansı biri məhkəməyə lazımı çağırış almasına baxmayaraq, dinləməyə gəlmirsə və ya təyin edilmiş müddətdə sənədli sübutlarını təqdim etmirsə, Arbitraj tərkibi araşdırmanı davam etdirə bilər və özündə olan sübutların əsasında qərar çıxara bilər.

30.3 Əgər hər hansı bir tərəfin sənəd təqdim etməməsinin və ya gəlməməsinin səbəbi, arbitraj tərkibinin fikrinə görə üzürlüdürsə, onda onlar nəzərə alınmırlar. Digər hallarda tərəflər hər hansı tərəfin sənəd təqdim etməməsi və ya araşdırmada iştirak etməməsinin başqa nəticələri barədə razılaşa bilərlər.

§ 31. Mahiyyət üzrə araşdırmanın qurtarması

Arbitraj tərkibinin fikrincə, araşdırma prosesində tərəflər öz ifadələrini təqdim etmək üçün kifayət qədər imkana malik olublarsa, onun müəyyən

etdiyi növbəti müddət başa çatdıqdan sonra tərəflərin işin mahiyyəti üzrə yeni izahatları rədd edilə bilər.

§ 32. Barışıq sazişi

32.1. Araşdırmanın istənilən mərhələsində Arbitraj tərkibi mübahisənin və ya ayrı-ayrı mübahisəli məsələlərin barışıq sazişilə həll olunmasına çalışmalıdır.

32.2. Arbitraj araşdırmasının gedişində tərəflər mübahisəni həll edərsə, Arbitraj tərkibi araşdırmanı dayandırır. Əgər barışıq sazişinin məzmunu ictimai qaydalara (ordre public) zidd deyilsə, Arbitraj tərkibi tərəflərin xahişilə bu barışığı razılaşdırılmış şərtlərlə Arbitraj qərarı ilə rəsmiləşdirir.

32.3. Razılaşdırılmış şərtlər əsasında Arbitraj qərarı 34-cü paragrafın qaydalarına müvafiq çıxarılmalıdır və onun məzmununda Arbitraj qərarı olması göstərilməlidir. Belə Arbitraj qərarı mübahisənin mahiyyəti üzrə qəbul edilmiş istənilən başqa qərarla eyni qüvvəyə malikdir.

§ 33. Arbitraj qətnaməsinin çıxarılması

33.1. Arbitraj tərkibi araşdırmanı ləngitmədən aparmalı və Arbitraj qətnaməsinə müvafiq müddətdə çıxarmalıdır.

33.2. Arbitraj qətnaməsi çıxarılan zaman Arbitraj tərkibi tərəflərin xahiş, vəsatət və ərizələrini nəzərə alır.

33.3. Arbitraj araşdırmasının bir neçə arbitr tərəfindən aparıldığı halda , tərəflər başqa hal barədə razılığa gəlməyiblərsə, Arbitraj tərkibinin bütün qərarları onun bütün üzvlərinin səs çoxluğu ilə çıxarılmalıdır.

33.4. Tərəflərin digər hal barədə razılığı yoxdursa, arbitrlərdən biri səsvermədə iştirakdan imtina etdikdə, digər arbitrlər qərarı onsuz qəbul edə bilərlər. Qalan arbitrlər qərarı səs çoxluğu ilə çıxarır. İmtina etmiş arbitr olmadan Arbitraj qərarı çıxarılması üçün səsvermənin keçiriləcəyi barədə tərəflərə əvvəlcədən məlumat verilir. Başqa qərarlar qəbul edilən zaman səsvermədən imtina etmək barədə tərəflər sonradan xəbərdar edirlər.

§ 34. Arbitraj qətnaməsi

34.1. Arbitraj qətnaməsi yazılı şəkildə çıxarılmalı və təkbaşına arbitr və ya arbitrlər tərəfindən imzalanmalıdır. Arbitraj araşdırması bir neçə arbitr tərəfindən aparıldığı halda Arbitraj tərkibinin arbitrlər çoxluğunun

(olmayan imzaların səbəbini göstərmək şərtilə) imzalarının olması kifayətdir.

34.2. Arbitraj qətnaməsində Arbitraj araşdırmasının tərəflərinin, onların prosessual səlahiyyətli nümayəndələrinin, həmçinin, həmin Arbitraj qətnaməsini çıxaran arbitrlərin tam adları olmalıdır.

34.3. Tərəflər başqa hal barədə razılığa gəlməyiblərsə, və yaxud belə qərar 32-ci paraqrafın 2-ci bəndində nəzərdə tutulduğu kimi razılaşdırılmış şərtlər əsasında çıxarılmışdırsa, Arbitraj qətnaməsində motivlər göstərilməlidir.

34.4. Arbitraj qərarında onun tarixi və §21-də müəyyən edildiyi kimi, Arbitrajın yeri göstərilməlidir. Arbitraj qətnaməsi bu tarixdə və bu yerdə çıxarılmış hesab edilir.

§ 35. Xərclər üzrə qərar

35.1. Tərəflər başqa hal barədə razılığa gəlməyiblərsə, arbitraj tərkibi arbitraj qərarında arbitraj araşdırmaları ilə əlaqədar xərclərin, tərəflərin çəkdiyi və mübahisənin məqsədə uyğun həlli üçün zəruri olan xərclərin hansı tərəfin hesabına ödənilməsinə müəyyən edir.

35.2. Arbitraj araşdırması ilə əlaqədar xərcləri prinsiplial olaraq tələbi rədd edilmiş tərəf çəkir. Arbitraj tərkibi işin hallarını nəzərə alaraq, o cümlədən, əgər tərəflərin hər birinin tələblərinin yalnız bir hissəsi təmin edilibsə, xərclərin qarşılıqlı əvəzləşdirilməsini apara və yaxud onları proporsional olaraq bölə bilər.

35.3. Arbitraj araşdırmaları ilə əlaqədar xərclər müəyyən edildikdə, Arbitraj tərkibi, həmçinin, bu xərcləri tərəflərin hansı həcmdə ödəməli olduqlarını müəyyənləşdirir. Əgər xərcləri müəyyən etmək baş tutmursa və yaxud onun müəyyən edilməsi yalnız arbitraj araşdırmasının dayandırılması ilə mümkün ola bilərsə, bu hallara dair qərar xüsusi arbitraj qərarında qəbul edilir.

35.4. Bu paraqrafın 1, 2, 3-cü bəndləri müvafiq qaydada o halda qüvvədə olurlar ki, araşdırma mahiyyəti üzrə arbitraj qərarı olmadan dayandırılır, tərəflər isə xərclər barədə razılığa gələ bilmirlər.

§ 36. Arbitraj qətnaməsinin çatdırılması

36.1. Arbitraj tərkibi arbitraj qətnaməsinin kifayət qədər nüsxəsini hazırlamalıdır. Gecikdirməyə yol vermədən qərarın bir nüsxəsi arxiv üçün, həmçinin, tərəflərə çatdırılmaq üçün zəruri nüsxələr Alman Arbitraj İnstitutunun katibliyinə təqdim olunur.

36.2. Alman Arbitraj İnstitutunun katibliyi arbitraj qətnaməsini tərəflərin hər birinə bir nüsxədə çatdırır.

36.3. Arbitraj qətnaməsinin tərəflərə çatdırılması Arbitraj tərkibinin və Alman Arbitraj İnstitutunun Arbitraj araşdırması ilə əlaqədar xərcləri tam ödənilənə qədər ləngidilə bilər.

§ 37. Arbitraj qətnaməsinin izah edilməsi və ona düzəlişlər

37.1. İstənilən tərəf Arbitraj tərkibindən xahiş edə bilər:

- qətnamədə hesablamalara dair buraxılmış istənilən səhvi, istənilən yazı səhvinə və ya çap xətasını, yaxud analoji xarakterli digər səhvləri düzəltmək;

- qətnamənin hər hansı konkret hissəsinin izahının verilməsi;

- Arbitraj araşdırması zamanı irəli sürülmüş, lakin arbitraj qətnaməsində öz əksini tapmamış tələblərə dair əlavə arbitraj qərarının çıxarılması;

37.2. Əgər tərəflər başqa müddət barədə razılığa gəlməyiblərsə, belə xahiş arbitraj qətnaməsinin alınmasından sonra 30 gün ərzində arbitraj məhkəməsinə verilməlidir. Belə xahişin bir nüsxəsi Alman Arbitraj İnstitutunun katibliyinə təqdim edilir.

37.3. Arbitraj tərkibi düzəliş və ya arbitraj qətnaməsinin izahı barədə qərarı 30 gün ərzində, əlavə arbitraj qərarını isə 60 gün ərzində qəbul edir.

37.4. Arbitraj tərkibi arbitraj qərarına, habelə, müvafiq xahiş olmadan da düzəliş edə bilər.

37.5. 33, 34, 36-cı paragrafların müddəaları arbitraj qətnaməsinə düzəliş olunması və ya əlavə arbitraj qərarının çıxarılmasına tətbiq edilməlidir.

§ 38. Arbitraj qətnaməsinin qüvvəsi

Arbitraj qətnaməsi qətidir və tərəflər üçün qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə qərarıdır.

§ 39. Arbitraj araşdırmasının qurtarması

39.1. Arbitraj araşdırması qəti arbitraj qətnaməsi ilə, arbitraj tərkibinin bu paragrafın ikinci bəndinə müvafiq olaraq çıxardığı qərarı ilə və ya Alman Arbitraj İnstitutunun katibliyinin bu paragrafın üçüncü bəndinə müvafiq olaraq çıxardığı qərarla qurtarır.

39.2. Arbitraj heyəti arbitraj araşdırmasının bitməsi barədə o halda qərar çıxarır ki:

(1) İddiaçı öz iddiasından imtina edirsə, cavabdeh araşdırmanın dayandırılmasının əleyhinə etiraz irəli sürmürsə və arbitraj tərkibi cavabdehin mübahisənin son nizamlanmasında qanuni marağını tanımırsa; və yaxud

(2) Tərəflər araşdırmanın dayandırılması barədə razılığa gəlirlərsə; və yaxud

(3) Tərəflər arbitraj araşdırmasını, arbitraj tərkibinin tələbinə baxmayaraq davam etdirmirlərsə və yaxud araşdırmanın davam etdirilməsi hər hansı bir səbəbdən qeyri-mümkündürsə.

39.3. Əgər bu məqsəd üçün nəzərdə tutulmuş müddətdə arbitr və ya yeni arbitr təyin edilməmişsə və tərəflərdən heç biri arbitrin təyin edilməsi barədə Alman Arbitraj İnstitutunun arbitr təyin etmə Komitəsinə xahişlə müraciət etmirsə, Alman Arbitraj İnstitutunun katibliyi tərəfləri dinləyərək araşdırmanı xitam edə bilər.

§ 40. Arbitraj araşdırması ilə bağlı xərclər

40.1. Arbitrlərin qonorar almaq və müvafiq olaraq, qanuni əlavə dəyər vergisi də daxil olmaqla onlara xərclərin qaytarılması hüququ var. Tərəflər arbitraj tərkibi qarşısında arbitraj araşdırması ilə əlaqədar olan xərclər üzrə, bir tərəfin digər tərəfdən belə xərclərin ödənilməsinə tələb etmək hüququndan asılı olmayaraq, bərabər qaydada cavabdehlik daşıyırlar.

40.2. Arbitrin qonorarı arbitraj tərkibinin vicdanla təyin etdiyi iddianın qiyməti ilə müəyyən edilir.

40.3. Araşdırmanın vaxtından əvvəl dayandırıldığı halda arbitraj tərkibi ədalətlə, araşdırmanın aparılma şəraitinə müvafiq olaraq qonorarı azalda bilər.

40.4. Alman Arbitraj İnstitutunun qanuni əlavə dəyər vergisi də daxil olmaqla, inzibati yığım hüququ var. Tərəflər Alman Arbitraj İnstitutunun qarşısında bir tərəfin digər tərəfdən belə xərclərin ödənilməsinə tələb etmək hüququndan asılı olmayaraq, inzibati yığım üzrə bərabər məsuliyyət daşıyırlar.

40.5. Qonorar və yığımın miqdarı Arbitraj Məhkəməsinin bu Reqlamentinin tərkibi olan Əlavə ilə müəyyən olunur.

40.6. İddiada və yaxud qarşılıqlı iddiada iddianın qiyməti göstərilmədikdə, əvvəlcədən ödənilən qeydiyyat yığımının və avansın məbləği Alman Arbitraj İnstitutunun və ya Arbitraj tərkibinin vicdanlı mülahizəsi əsasında müəyyən edilir.

§ 41. Etiraz hüququnun itirilməsi

Arbitraj Məhkəməsinin bu Reqlamentinin hər hansı bir müddəsinə və ya arbitraj araşdırması ilə nəzərdə tutulmuş hər hansı razılaşıdırılmış tələbə əməl edilmədikdə, bu hala görə ləngimədən etirazını bildirməyən tərəf öz etiraz hüququndan imtina etmiş hesab olunur. Tərəfin belə tələblərə əməl edilməməsindən xəbərsiz olduğu hallara bu müddəə tətbiq olunmur.

§ 42. Arbitraj qətnaməsinin dərc edilməsi

Arbitraj qətnaməsi yalnız tərəflərin və Alman Arbitraj İnstitutunun yazılı icazəsi ilə dərc edilir. Tərəflərin, prosessual səlahiyyətliyərin və arbitrlərin adı, həmçinin, digər fərdi məlumatların dərc olunması yolverilməzdir.

§ 43. Konfidensiallıq (Məxfilik)

43.1. Tərəflər, arbitrlər və Alman Arbitraj İnstitutunun Katibliyində arbitraj araşdırması üzrə təhkim olunmuş şəxslər arbitraj araşdırmasının aparılması ilə bağlı şəxslər barəsində və xüsusilə də araşdırmada iştirak edən tərəflər, şahidlər, ekspertlər və başqa sübutlar barəsində məxfiliyi qorumağıdır. Araşdırmaların iştirakçıları tərəfindən cəlb olunmuş şəxslər də məxfiliyi qorumağa borcludurlar.

43.2. Alman Arbitraj İnstitutuna arbitraj araşdırması barədə informasiyanı statistik məlumatlar sırasında, bu informasiya arbitraj araşdırmasında iştirak edən şəxslərin tanınmasını istisna edirsə, dərc etməsinə icazə verilir.

§ 44. Məsuliyyətin istisnası

44.1. Arbitr öz vəzifələrini qəsdən pozursasa, arbitraj araşdırması ilə bağlı fəaliyyətinə görə heç bir məsuliyyət daşımır.

44.2. Arbitrlər, Alman Arbitraj İnstitutu, onun orqanları və əməkdaşları öz vəzifələrini qəsdən və ya kobud ehtiyatsızlıq ucbatından pozurlarsa, arbitraj araşdırması ilə bağlı istənilən başqa fəaliyyət və yaxud fəaliyyətsizliklə əlaqədar onlar heç bir məsuliyyət daşımır.

40-cı paragrafın 5-ci bəndinə əlavə

№ 1. İddiyanın qiyməti 10.000,00 DM-ə qədər:

Arbitraj tərkibinin sədrinin və yaxud işə təkbaşına baxan arbitrin qonorarı 2.000,00 Alman markası (DM) və arbitraj məhkəməsinin istənilən iclasçısının qonorarı 1.500,00 DM təşkil edir

№ 2. İddiyanın qiyməti 10.000,00 DM-dan 100.000,00 DM-ə qədər:

İddianın qiyməti	Arbitraj tərkibinin sədrinin/ tək arbitrin qonorarı	Arbitraj tərkibinin üzvünün qonorarı
12.000,00 DM-a qədər	2.344,00 DM	1.803,00 DM
14.000,00 DM-ya qədər	2.586,00 DM	1.989,00 DM
16.000,00 DM-ya qədər	2.828,00 DM	2.175,00 DM
18.000,00 DM-ya qədər	3.070,00 DM	2.361,00 DM
20.000,00 DM-ya qədər	3.312,00 DM	2.547,00 DM
25.000,00 DM-ya qədər	3.565,00 DM	2.742,00 DM
30.000,00 DM-ya qədər	3.819,00 DM	2.937,00 DM
35.000,00 DM-ya qədər	4.072,00 DM	3.132,00 DM
40.000,00 DM-ya qədər	4.326,00 DM	3.327,00 DM
45.000,00 DM-ya qədər	4.579,00 DM	3.522,00 DM
50.000,00 DM-ya qədər	4.833,00 DM	3.717,00 DM
55.000,00 DM-ya qədər	5.086,00 DM	3.912,00 DM
60.000,00 DM-ya qədər	5.340,00 DM	4.107,00 DM
65.000,00 DM-ya qədər	5.593,00 DM	4.302,00 DM
70.000,00 DM-ya qədər	5.847,00 DM	4.497,00 DM
75.000,00 DM-ya qədər	6.100,00 DM	4.692,00 DM
80.000,00 DM-ya qədər	6.354,00 DM	4.887,00 DM
85.000,00 DM-ya qədər	6.607,00 DM	5.082,00 DM
90.000,00 DM-ya qədər	6.861,00 DM	5.277,00 DM
95.000,00 DM-ya qədər	7.114,00 DM	5.472,00 DM
100.000,00 DM-ya qədər	7.368,00 DM	5.667,00 DM

İddianın qiyməti daha yüksək olduqda, arbitraj tərkibinin üzvünün qonorarı aşağıdakı kimi hesablanır.

№ 3. İddianın qiyməti 100.000,00 DM-dən çox 1.000.000,00 DM-ə qədər: 5.667,00 DM üstəgəl 100.000,00 DM-dən artıq məbləğin 1,8%-i;

№ 4. İddianın qiyməti 1.000.000,00 DM-dən çox 2.000.000,00 DM-ə qədər:

21.867,00 DM üstəgəl 1.000.000,00 DM-dən artıq məbləğin 1,2%-i;

№ 5. İddianın qiyməti 2.000.000,00 DM-dən çox 4.000.000,00 DM-ə qədər:

33.867,00 DM üstəgəl 2.000.000,00 DM-dən artıq məbləğin 0,9%-i;

№ 6. İddianın qiyməti 4.000.000,00 DM-dən çox 10.000.000,00 DM-ə qədər:

51.867,00 DM üstəgəl 4.000.000,00 DM-dən artıq məbləğin 0,4%-i;
№ 7. İddianın qiyməti 10.000.000,00 DM-dən çox 20.000.000,00 DM-ə qədər:

75.867,00 DM üstəgəl 10.000.000,00 DM-dən artıq məbləğin 0,2%-i;

№ 8. İddianın qiyməti 20.000.000,00 DM-dən çox 100.000.000,00 DM-ə qədər:

95.867,00 DM üstəgəl 20.000.000,00 DM-dən artıq məbləğin 0,1%-i;

№ 9. İddianın qiyməti 100.000.000,00 DM-dən çox 200.000.000,00 DM-ə qədər:

175.867,00 DM üstəgəl 100.000.000,00 DM-dən artıq məbləğin 0,06%-i;

№ 10. İddianın qiyməti 200.000.000,00 DM-dən çox:

235.867,00 DM üstəgəl 200.000.000,00 DM-dən artıq məbləğin 0,03%-i;

№ 11. Arbitraj tərkibinə 20-ci paraqrafa uyğun olaraq təminedicilik tədbirləri barədə xahiş verildikdə, arbitrin qonorarı bu cədvəldəki qonoraların 30%-i məbləğində artırılır;

№ 12. Arbitraj araşdırmasında 2-dən çox tərəf iştirak etdikdə, bu cədvəldə göstərilən yığının məbləği hər bir əlavə tərəfə görə 20% artırılır. Arbitrlərin qonorarı maksimum 50% artırıla bilər;

№ 13. Bu Əlavənin 3-12 №-lərinə uyğun olaraq, arbitraj tərkibinin sədrinin və təkbəşinə arbitrin qonorarı 30% artırılır;

№ 14. Arbitraj tərkibi üçün 7-ci paraqrafın birinci bəndinə əsasən Alman Arbitraj İnstitutunun katibliyi tərəfindən iddiaçıdan tutulan avansın məbləği bu cədvələ uyğun olaraq arbitraj tərkibinin üzvünün qonorarına müvafiq hesablanır;

№ 15. Alman Arbitraj İnstitutunun inzibati yığımı:

iddianın qiyməti 100.000,00 DM-ə qədər olduqda, iddianın qiymətinin 2%-ni təşkil edir;

iddianın qiyməti 100.000,00 DM-dən 2.000.000,00 DM-ə qədər olduqda, 2.000,00 DM üstəgəl 100.000,00 DM-dən artıq məbləğin 1%-ni təşkil edir;

iddianın qiyməti 2.000.000 DM-dən çox olduqda, 21.000,00 DM üstəgəl 2.000.000,00 DM-dən artıq məbləğin 0,5%-ni təşkil edir.

Alman Arbitraj İnstitutunun inzibati yığımı 750,00 DM-dən (minimum) 50.000,00 DM-ə (maksimum) qədər təşkil edir;

qarşılıqlı iddia ərizəsi verildiyi halda inzibati yığının miqdarının müəyyən edilməsi üçün iddianın və qarşılıqlı iddianın qiymətləri toplanılır. Alman Arbitraj İnstitutunun qarşılıqlı iddiaya görə inzibati yığımı iddia ilə əlaqədar Alman Arbitraj İnstitutunun inzibati yığımını çıxarmaqla, meydana çıxmış iddianın artırılmış qiymətinə müvafiq olaraq müəyyən edilir;

qarşılıqlı iddiaya görə inzibati yığım minimum 750,00 DM təşkil edir. Alman Arbitraj İnstitutunun iddiaya və qarşılıqlı iddiaya görə inzibati yığımının maksimum məbləği 75.000,00 DM təşkil edir; arbitraj araşdırmasında 2-dən artıq tərəf iştirak etdiyi halda, Alman Arbitraj İnstitutunun bu yığım cədvəlində göstərilən inzibati yığımı hər bir əlavə tərəf üçün 20% artırılır. Yığımın məbləği 75.000,00 DM-dən artıq olmamalıdır.

№ 16. Arbitraj iddiası, qarşılıqlı iddia və yaxud digər ərizə Alman Arbitraj İnstitutuna alman, ingilis və yaxud fransız dillərindən başqa dildə təqdim edildikdə, Alman Arbitraj İnstitutu bu sənədlərin tərcüməsinə sərəncam verə bilər; tərcümə ilə əlaqədar xərcləri Alman Arbitraj İnstitutu bu Əsasnamənin 15 №-nə müvafiq olaraq inzibati yığma əlavə kimi ala bilər.

ALMANYA ARBITRAJ İNSTİTUTUNUN ARBİTRLƏRİ TƏYİNƏTMƏ ÜZRƏ KOMİTƏSİ

Almanya Arbitraj İnstitutunun Nizamnaməsinin 14-cü paragrafı

(1) «Arbitrləri təyinetmə üzrə Komitə» məsləhət şurasının 2 il müddətinə cəlb etdiyi idarə heyəti tərəfindən təyin edilən üç üzvdən və 3 müavindən ibarətdir. Təkrar təyin edilməyə yol verilir. Komitə üzvlərinin iştirak etmədiyi halda iştirak etməyən üzvlərin vəzifəsi əlifba sırası ilə müavinləri tərəfindən yerinə yetirilir.

(2) «Arbitrləri təyinetmə üzrə Komitə» direktorluğun təqdimatı ilə arbitrləri, vasitəçiləri, yeni arbitrləri və yeni vasitəçiləri təyin edir.

(3) «Arbitrləri təyinetmə üzrə Komitə» həmçinin, arbitrlərin, vasitəçilərin yerini dəyişir, belə ki, bu hal arbitraj məhkəməsinin tətbiq edilən Reqlamenti ilə nəzərdə tutulub.

(4) «Arbitrləri təyinetmə üzrə Komitə»nin üzərinə sonrakı vəzifələr qoyula bilər.

(5) «Arbitrləri təyinetmə üzrə Komitə» heç bir göstərişlə əlaqəli deyil. Onun işi məxfi xarakter daşıyır. Onun qərarları sadə səsçoxluğu ilə qəbul edilir. Qərarların çıxarılması bir qayda olaraq yazılı üsulla aparılır.

(6) «Arbitrləri təyinetmə üzrə Komitə»nin Alman Arbitraj İnstitutunun arbitraj araşdırmasında hər hansı qaydada iştirak edən üzvləri bu araşdırmaya aid olan qərarın qəbulunda iştirak edə bilməzlər. «Arbitrləri təyinetmə üzrə Komitə»nin üzvü bu paragrafın 2-ci bəndinə əsasən arbitr təyin edilə bilməz.

(7) Direktorluq bu paragrafın 2-ci bəndinə aid öz təkliflərində heç bir göstərişlə əlaqəli deyil.

**BEYNƏLXALQ ARBİTRAJ HAQQINDA
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ QANUNU**

Beynəlxalq arbitraj haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu

Qəbul edilmişdir: 18 noyabr 1999-cu il, № 757-IQ.

Əlavə və dəyişikliklər: 1. 10 may 2005-ci il, № 915-IIQD;

2. 16 iyun 2007-ci il, № 385-IIIQD.

I Fəsil Ümumi müddəalar

Maddə 1. Qanunun tətbiqi dairəsi

1. Bu Qanun Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı dövlətlərarası müqavilələrə əməl edilməklə beynəlxalq ticarət arbitrajına tətbiq edilir.

2. Bu Qanunun müddəaları (8, 9, 35 və 36-cı maddələri istisna olmaqla) yalnız arbitrajın yeri Azərbaycan Respublikasında olduğu halda tətbiq edilir.

3. Arbitraj aşağıdakı hallarda beynəlxalq sayılır:

arbitraj razılaşması (sazişi) (bundan sonra «arbitraj sazişi» adlandırılacaq) bağlananda onun tərəflərinin müəssisələri ayrı-ayrı dövlətlərdə yerləşirlər;

aşağıdakı yerlərdən biri tərəflərin öz müəssisələrinin olduğu dövlətin hüdüdlərindən kənarında yerləşir:

a) arbitrajın yeri, əgər bu yer arbitraj sazişində və yaxud ona uyğun müəyyən edilmişdirsə;

b) ticarət münasibətlərindən irəli gələn öhdəliklərin əsas hissəsinin icra edilməli olduğu hər hansı yer və yaxud mübahisə predmetinin sıx əlaqəli olduğu yer;

v) tərəflər qəti razılığa gəlmişlər ki, arbitraj sazişinin predmeti birdən çox dövlət ilə əlaqəlidir.

4. Bu maddənin 3-cü bəndinin məqsədləri üçün:

tərəfin bir neçə müəssisəsi olduğu halda müəssisə arbitraj sazişinə daha çox münasibəti (aidiyyəti) olan müəssisə sayılır;

tərəflərin müəssisəsi yoxdursa, tərəfin daimi yaşayış yeri nəzərə alınır.

5. Bu Qanun müəyyən mübahisələrin arbitraja verilə bilmədiyini, yaxud bu Qanunda olan müddəalardan fərqli digər müddəalara müvafiq surətdə verilə bildiyini nəzərdə tutan Azərbaycan Respublikası qanunlarının qüvvəsinə aid deyildir.

Maddə 2. Əsas anlayışlar

Bu Qanunda istifadə olunan əsas anlayışlar aşağıdakı mənaları ifadə edir:

a) «**arbitraj**» — daimi arbitraj idarəsi tərəfindən keçirilib-keçirilmədiyindən asılı olmayaraq, hər bir arbitraj;

b) «**arbitraj məhkəməsi**» — təkbaşına arbitr və ya arbitrlər kollegiyası;

v) bu Qanunun 28-ci maddəsi istisna olmaqla, digər hər hansı müddəsi tərəflərə müəyyən məsələlər üzrə qərar qəbul etmək imkanı verdiyi halda, tərəflər belə qərarın qəbul edilməsini hər hansı təşkilata (idarəyə) və yaxud üçüncü şəxsə tapşıra bilər;

q) Bu Qanunun müddəalarında tərəflərin razılığa gəlməsinə və ya razılığa gələ biləcəklərinə dair istinad, yaxud tərəflərin razılığa gəlmələrinə dair hər hansı başqa formada istinad varsa, belə saziş bu razılıqda göstərilmiş hər cür arbitraj qaydalarını nəzərdə tutmalıdır;

ğ) bu Qanunun hər hansı bir müddəasında (25 (a) və 32 (2) maddələri istisna olmaqla) iddiaya istinad varsa, o, həmçinin qarşılıqlı iddiaya da tətbiq edilir. Etiraza istinad varsa, o, həmçinin belə qarşılıqlı iddiaya aid etiraza da tətbiq edilir.

Maddə 3. Yazılı məlumatların alınması

1. Tərəflər başqa hallar barədə şərtləşməmişlərsə:

a) hər hansı yazılı məlumat adresata şəxsən və ya onun müəssisəsinə və ya onun yaşayış yeri üzrə və yaxud poçt ünvanına çatdırılıbsa, o, alınmış hesab edilir. Əgər bu cür qaydada məlumatın çatdırılması alınmırsa, yazılı məlumat müəssisənin məlum olan axırncı ünvana və ya adresatın məlum olan axırncı yaşayış yerinə, yaxud onun poçt ünvanına sifarişli məktubla, ya da belə məlumatların çatdırılmasının digər formalarına uyğun olaraq qeydiyyatdan keçirmək şərti ilə göndərilibsə, o, alınmış sayılır;

b) məlumat belə çatdırmanın baş verdiyi gün alınmış hesab edilir.

2. Bu maddənin müddəaları məhkəmələrdə icraatın gedişində olan məlumatlara tətbiq edilmir.

Maddə 4. Etiraz hüququndan imtina etmə

Hər hansı tərəfin bu Qanunun yerinə yetirilməməsi mümkün olan hər hansı bir müddəasına və ya arbitraj sazişinin hər hansı tələbinə əməl edilməməsi barədə xəbəri varsa və buna baxmayaraq, öz etirazını bildirmədən arbitraj prosesində iştirakına davam edirsə və bu etirazın verilməsi üçün müvafiq müddət müəyyən edilibsə, tərəf bu müddət ərzində özünün etiraz hüququndan imtina etmiş sayılır.

Maddə 5. Dövlət müdaxiləsinin hüdudları

Bu Qanunla nəzərdə tutulmuş hallar istisna olmaqla, bu Qanunla tənzimlənən məsələlərə dair heç bir məhkəmə müdaxiləsi olmamalıdır.

Maddə 6. Arbitraja münasibətdə müvafiq nəzarət və yardım funksiyalarını yerinə yetirən məhkəmə

Bu Qanunun 11-ci maddəsinin 3 və 4-cü bəndlərində, 13-cü maddəsinin 3-cü bəndində, 14-cü maddəsinin 1-ci bəndində, 16-cı maddəsinin 3-cü bəndində, 27-ci maddəsində və 34-cü maddəsinin 2-ci və 3-cü bəndlərində göstərilən məhkəmənin funksiyalarını Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsi yerinə yetirir.

II Fəsil

Arbitraj sazişi

Maddə 7. Arbitraj sazişinin anlayışı və forması

1. «**Arbitraj sazişi**» — müqavilə xarakteri və yaxud başqa xarakter daşıyıb-daşımamasından asılı olmayaraq, hər hansı bir konkret hüquq münasibəti ilə əlaqədar tərəflər arasında yarana biləcək mübahisələrin hamısının və ya müəyyən mübahisələrin arbitraja verilməsi barəsində tərəflərin sazişidir.

Arbitraj sazişi müqavilədə arbitraj qeyd-şərti kimi və yaxud ayrıca saziş kimi bağlanıla bilər.

2. Arbitraj sazişi yazılı formada bağlanılır.

Saziş o halda yazılı şəkildə bağlanmış hesab olunur ki, o, tərəflərin imzaladıqları sənəddə əks etdirilmişdir və ya məktub mübadiləsi və yaxud belə sazişin təsbit olunmasını təmin edən teletayp, teleqraf və ya elektron rabitəsinin başqa vasitələrindən istifadə olunmaqla bağlanmışdır və digər tərəf buna etiraz etmir. Arbitraj qeyd-şərtinə müqavilədə istinad edilməsi arbitraj sazişi hesab olunur, bu şərtlə ki, müqavilə yazılı şəkildə bağlanmışdır və bu istinad həmin qeyd-şərti müqavilənin bir hissəsinə çevirir.

Maddə 8. Arbitraj sazişi və məhkəmədə mübahisənin mahiyyəti üzrə iddianın təqdim edilməsi

1. Arbitraj sazişinin predmeti olan məsələyə aid qarşısında iddia qaldırılmış məhkəmə hər hansı bir tərəfin mübahisənin mahiyyəti üzrə ilkin ərizəsinin təqdim edildiyi vaxtdan gec olmayaraq, bu barədə tərəflərin xahişi olarsa, arbitraj sazişi etibarsız deyilsə, qüvvəsini itirməmişdirsə və yaxud icrası mümkün olmayan hallar yoxdursa, tərəfləri arbitraja göndərməlidir.

2. Buna baxmayaraq, bu maddənin 1-ci bəndində nəzərdə tutulmuş iddianın verildiyi halda məhkəmədə iddianın məhkəmə aidiyyəti məsələsi həll edilənədək arbitraj baxışı başlana və ya davam etdirilə bilər və arbitraj qərarı qəbul edilə bilər.

Maddə 9. Arbitraj sazişi və məhkəmənin təminedicisi tədbirləri

Tərəflərin arbitraj baxışına qədər və yaxud arbitraj baxışı ərzində təminedicisi tədbirlərin görülməsi haqqında məhkəməyə müraciət etmələri və məhkəmənin belə tədbirlərin təmin edilməsi ilə bağlı müvafiq qərar qəbul etməsi arbitraj sazişi ilə ziddiyyət təşkil etmir.

III Fəsil

Arbitraj məhkəməsinin tərkibi

Maddə 10. Arbitrlərin sayı

1. Tərəflər öz mülahizələrinə uyğun olaraq arbitrlərin sayını müəyyən edə bilərlər.

2. Tərəflər bu sayı müəyyən etməzlərsə, belə halda üç arbitr təyin edilir.

Maddə 11. Arbitrlərin təyin edilməsi

1. Tərəflər arasında digər razılıq yoxdursa, heç bir şəxs vətəndaşlığı ilə bağlı arbitr kimi iştirak etmə hüququndan məhrum edilə bilməz.

2. Tərəflər bu maddənin 4-cü və 5-ci bəndlərinə əməl etmək şərti ilə öz mülahizələrinə əsasən arbitr və ya arbitrlərin təyin edilməsi prosedurunu razılaşma əsasında müəyyən edə bilərlər.

3. Bu barədə razılıq olmadıqda:

a) arbitrajda üç arbitr olacağı halda, hər bir tərəf bir arbitr təyin edir, təyin edilmiş iki arbitr isə üçüncü arbitri təyin edir. Digər tərəfdən bu barədə müraciət almış tərəf 30 gün müddətində arbitr təyin etməzsə və yaxud tərəflərin təyin etdiyi iki arbitr təyin edildikləri gündən 30 gün müddətində üçüncü arbitrin seçilməsi haqqında razılığa gələ bilməmişlərsə, tərəflərdən hər hansı birinin müraciəti ilə arbitr 6-cı maddədə göstərilmiş məhkəmə tərəfindən təyin edilir;

b) təkbaşına arbitr ilə olan arbitrajda arbitr təyin edilməsində tərəflər razılığa gələ bilmədikdə, hər hansı tərəfin xahişi ilə arbitr 6-cı maddədə göstərilmiş məhkəmə tərəfindən təyin edilir.

4. Tərəflərin əvvəlcədən razılaşdırdıqları təyinetmə prosedurunda:

a) tərəflərdən biri belə prosedura əməl etməzsə; və yaxud

b) belə prosedurla əlaqədar tərəflər və yaxud iki arbitr prosedura uyğun olaraq razılığa gələ bilməzsə; və yaxud

v) bu prosedurla əlaqədar təşkilat (idarə) da daxil olmaqla üçüncü şəxs prosedura uyğun üzərinə düşmüş hər hansı funksiyanı icra etmərsə, təyin etmə proseduru haqqında arbitraj sazişində digər qaydalar nəzərdə tutulmayıbsa, hər bir tərəf 6-cı maddədə göstərilmiş məhkəmədən zəruri tədbirlər görülməsini xahiş edə bilər.

5. 6-cı maddədə göstərilən məhkəmə tərəfindən bu maddənin 3-cü və ya 4-cü bəndlərinə uyğun olaraq hər hansı məsələyə aid qəbul edilmiş qərar qətidir, ondan şikayət verilə bilməz.

Məhkəmə arbitr təyin edərkən tərəflərin gəldiyi razılığa uyğun olaraq arbitrin namizədliyinə dair bütün zəruri tələbləri, o cümlədən arbitrin müstəqil və qərəzsizliyinə aid tələbləri nəzərə alaraq, təkbaşına arbitr və yaxud üçüncü arbitr təyin edildiyi hallarda tərəflərin vətəndaşlığına mənsub olmayan, digər vətəndaşlığı olan arbitrin təyin edilməsinin arzu olduğunu da nəzərə ala bilər.

Maddə 12. Etiraz üçün əsaslar

1. Hər hansı bir şəxsə, onun arbitr təyin edilməsi ilə bağlı müraciət edilirsə, həmin şəxs özünün qərəzsizliyi və müstəqilliyi barədə əsaslı şübhələr doğura bilən hallar haqqında məlumat verməlidir. Arbitr bu hallar haqqında tərəflərə əvvəlcədən məlumat verməmişdirsə, arbitr təyin edildiyi andan və arbitraj baxışı ərzində ləngitmədən belə hallar haqqında tərəflərə məlumat verməlidir.

2. Arbitrə etiraz yalnız o halda verilə bilər ki, onun qərəzsizliyi və müstəqilliyi barəsində əsaslı şübhələr vardır və yaxud o, tərəflərin sazişində şərtləşdirilmiş ixtisasa malik deyildir. Tərəf özünün təyin etdiyi və ya təyin olunmasında iştirak etdiyi arbitrə yalnız onun təyin edilməsindən sonra məlum olmuş səbəblərə görə etiraz edə bilər.

Maddə 13. Etiraz proseduru

1. Tərəflər bu maddənin 3-cü bəndinin müddəalarına əməl etmək şərti ilə öz mülahizələri əsasında arbitrə etirazın proseduru haqqında razılığa gələ bilərlər.

2. Tərəflər arasında belə razılaşma olmadığı halda, arbitrə etirazını bildirmək istəyən tərəf arbitraj məhkəməsinin təşkili və yaxud 12-ci maddənin 2-ci bəndində göstərilən hər cür halları bildiyi vaxtdan 15 gün müddətində etirazın səbəblərini yazılı surətdə arbitraj məhkəməsinə bildirməlidir.

Etiraz edilmiş arbitr vəzifəsindən imtina etmərsə və yaxud digər tərəf imtina ilə razılaşmırsa, etiraz haqqında məsələ arbitraj məhkəməsi tərəfindən həll edilir.

3. Tərəflər arasında razılaşıdırılmış hər hansı bir prosedurun və yaxud bu maddənin 2-ci bəndində nəzərdə tutulmuş prosedurların tətbiqi zamanı etiraz haqqında ərizə (müraciət) təmin edilmirsə, etirazla müraciət etmiş tərəf etirazın rədd edilməsi haqqında qərar aldığı gündən 30 gün müddətində 6-cı maddədə göstərilmiş məhkəmədən etiraz edilmə ilə bağlı qərar qəbul edilməsini xahiş edə bilər; belə qərar qətidir və ondan heç bir şikayət verilə bilməz. Belə xahişə baxılıb müvafiq qərar qəbul edilənə kimi arbitraj məhkəməsi etiraz edilmiş arbitr də daxil olmaqla, arbitraj baxışını davam etdirə və arbitraj qərarı qəbul edə bilər.

Maddə 14. Hərəkətsizlik və yaxud hərəkət mümkünsüzlüyü

1. Arbitr öz funksiyalarını yerinə yetirmək iqtidarında deyilsə, yaxud digər səbəblərdən əsassız olaraq uzun müddət fəaliyyət göstərmirsə və ya arbitr özü vəzifəsindən imtina edirsə və yaxud tərəflərin arasında bu barədə razılığı əldə edilərsə, onun mandatına xitam verilir.

Bu əsasların hər hansı biri barəsində fikir ayrılığı yaranarsa, hər bir tərəf 6-cı maddədə göstərilmiş məhkəməyə mandatın xitam verilməsinə aid qərar qəbul edilməsi xahişi ilə müraciət edə bilər; belə qərar qətidir və ondan şikayət verilə bilməz.

2. Bu maddəyə müvafiq olaraq və yaxud 13-cü maddənin 2-ci bəndinə görə arbitr öz vəzifəsindən imtina edərsə, yaxud tərəf onun mandatına xitam verilməsinə razılıq verərsə, belə hal bu maddədə və yaxud 12-ci maddənin 2-ci bəndində göstərilən əsasların təsdiqi kimi qəbul edilməməlidir.

Maddə 15. Yeni arbitrin təyin edilməsi

Arbitrin mandatına 13-cü və yaxud 14-cü maddənin əsasında, arbitrin özünün hər hansı səbəbdən vəzifəsindən imtina etməsi nəticəsində, tərəflərin razılaşması əsasında və ya digər hallar əsasında xitam verildərsə, yeni arbitr əvəz edəcəyi arbitrə tətbiq edilmiş qaydalara uyğun olaraq təyin edilir.

IV Fəsil

Arbitraj məhkəməsinin səlahiyyəti

Maddə 16. Arbitraj məhkəməsinin öz səlahiyyətləri barəsində qərar çıxarmaq hüququ

1. Arbitraj məhkəməsi öz səlahiyyəti barəsində, o cümlədən arbitraj sazişinin mövcudluğu və yaxud etibarlılığı barədə hər bir etiraz üzrə özü qərar çıxara bilər.

Bu məqsədlə müqavilənin tərkib hissəsi olan arbitraj qeyd-şərti müqavilənin digər şərtlərindən asılı olmayan razılıq kimi şərh olunmalıdır.

Müqavilənin etibarsızlığı haqqında arbitraj məhkəməsinin çıxardığı qərar «ipso iure» arbitraj qeyd-şərtinin etibarsızlığına səbəb olmur.

2. Arbitraj məhkəməsinin səlahiyyətlərinin olmaması haqqında müraciət iddia üzrə etiraz təqdim edilməmişdən əvvəl bildirilməlidir.

Tərəfin arbitr təyin etməsi və yaxud arbitr təyin edilməsində iştirakı tərəfi belə müraciət etmək hüququndan məhrum etmir. Arbitraj məhkəməsinin öz səlahiyyətini aşması haqqında bəyanat arbitraj baxışının gedişində hər hansı bir məsələnin bu səlahiyyəti aşdığı müəyyən edilən kimi verilir. Belə halların hər birində gecikmiş bəyanatı arbitraj məhkəməsi bu şərtlə qəbul edə bilər ki, gecikmənin səbəbini üzrlü hesab etsin.

3. Arbitraj məhkəməsi bu maddənin 2-ci bəndində göstərilən bəyanata dair ya ilkin xarakterli məsələ üzrə olduğu kimi, yaxud da mübahisənin mahiyyətə həll edilməsi kimi qərar çıxara bilər. Əgər arbitraj məhkəməsi ilkin xarakterli məsələ üzrə olduğu kimi qərar çıxarsa ki, o, səlahiyyətlidir, tərəflərdən hər hansı biri bu qərar haqqında xəbərdarlıq aldıqdan sonra 30 gün ərzində 6-cı maddədə göstərilən məhkəmədən xahiş edə bilər ki, bu məsələyə dair qərar qəbul etsin. Belə qərardan şikayət verilə bilməz. Bu cür xahiş həll edilənədək arbitraj məhkəməsi arbitraj baxışını davam etdirə və arbitraj qərarı çıxara bilər.

Maddə 17. Təminədiçi tədbirlərin həyata keçirilməsi sahəsində arbitraj məhkəməsinin səlahiyyətləri

Tərəflər arasında digər razılığa yoxdursa, arbitraj məhkəməsi hər hansı bir tərəfin xahişi ilə mübahisəli predmetlə bağlı zəruri hesab edərsə, tərəflərin təminədiçi tədbirlərin həyata keçirilməsinə dair göstərişlər verə bilər. Arbitraj məhkəməsi hər hansı tərəfdən belə tədbirlərin təmin edilməsini tələb edə bilər.

V Fəsil

Arbitraj icraatının aparılması

Maddə 18. Tərəflərə eyni münasibət

Tərəflərə eyni münasibət göstərilməlidir və hər bir tərəfə öz mövqeyini ifadə etməsi üçün hər cür imkan verilməlidir.

Maddə 19. Prosedur qaydalarının müəyyən edilməsi

1. Bu Qanunun müddələrinə əməl etmək şərti ilə tərəflər öz mülahizələri əsasında arbitraj məhkəməsində baxışın aparılması proseduru haqqında razılığa gələ bilərlər.

2. Belə razılıq olmadıqda, arbitraj məhkəməsi bu Qanunun müddələrinə əməl etməklə lazım bildiyi qaydada arbitraj baxışını apara

bilər. Arbitraj məhkəməsinə verilən səlahiyyətlərə hər bir sübutun mümkünlüyünü, aidiyyətini, mahiyyətini və əhəmiyyətini müəyyən etmək səlahiyyətləri də daxildir.

Maddə 20. Arbitrajın yeri

1. Tərəflər öz mülahizələrinə görə arbitrajın yeri haqqında razılığa gələ bilirlər.

Belə razılıq olmadıqda, tərəflər üçün əlverişliliyi və işin mahiyyəti nəzərə alınmaqla arbitrajın yeri arbitraj məhkəməsi tərəfindən müəyyən edilir.

2. Bu maddənin 1-ci bəndinin müddəalarına baxmayaraq, arbitraj məhkəməsi, əgər tərəflər arasında digər razılıq yoxdursa, şahidlərin, ekspertlərin və tərəflərin dinlənilməsi baxımından və yaxud əmtəələrə, digər əmlak və yaxud sənədlərə baxışın keçirilməsi üçün, həmçinin arbitraj məhkəməsi üzvləri arasında məsləhətləşmələr keçirilməsinin əlverişliliyi nəzərə alınmaqla hər hansı bir yerdə öz iclasını keçirə bilər.

Maddə 21. Arbitraj məhkəməsi baxışının başlanması

Tərəflər arasında digər razılıq yoxdursa, konkret mübahisə barədə arbitraj baxışı, həmin mübahisənin arbitraja verilməsi haqqında müraciəti cavabdeh aldığı gündən başlanılır.

Maddə 22. Dil

1. Tərəflər öz mülahizələrinə görə arbitraj baxışının aparılacağı dil və yaxud dillər barəsində razılığa gələ bilirlər. Belə razılıq olmadıqda, arbitraj məhkəməsi arbitraj baxışında istifadə ediləcək dili və yaxud dilləri müəyyən edir. Belə razılıq, yaxud bu barədə məhkəmənin qərarında digər hal nəzərdə tutulmayıbsa, tərəflərin hər hansı bir yazılı müraciətinə, iş üzrə dinləməyə, hər hansı bir arbitraj qərarına və yaxud arbitraj məhkəməsinin digər sənədlərinə aid edilir.

2. Arbitraj məhkəməsi sərəncam verə bilər ki, istənilən sənədli sübutlar tərəflərin razılaşdıqları və ya arbitraj məhkəməsinin təyin etdiyi dilə və ya dillərə tərcümə ilə birlikdə təqdim olunsun.

Maddə 23. İddia ərizəsi və iddia üzrə etiraz

1. Tərəflərin razılaşdıqları və ya arbitraj məhkəməsinin təyin etdiyi vaxt ərzində iddiaçı öz iddia tələbini təsdiq edən cəhətlər haqqında, həll edilməli olan məsələlər haqqında və öz iddia tələblərinin məzmunu haqqında bəyanat verməli, cavabdeh isə bu səbəblər üzrə öz etirazlarını bəyan etməlidir, bu şərtlə ki, tərəflər belə bəyanatların zəruri rekvizitləri barəsində digər şərt kəsməmiş olsunlar.

Tərəflər öz bəyanatları ilə birlikdə işə aid olduğunu güman etdikləri bütün sənədləri də təqdim edə bilər, yaxud sonradan təqdim edəcəkləri sənədlərə və ya digər sübutlara istinad edə bilərlər.

2. Əgər tərəflər arasında digər razılıq yoxdursa, arbitraj baxışının gedişində tərəflərin hər hansı biri öz iddia tələblərini və ya iddiaya dair etirazlarını dəyişdirə və ya tamamlaya bilər, bir şərtlə ki, arbitraj məhkəməsi yol verilmiş ləngiməni nəzərə almaqla, bu cür dəyişikliyə və ya əlavəyə icazə verilməsini qeyri-məqsədəuyğun saymasın.

Maddə 24. Şifahi işəbaxma və yazılı araşdırma

1. Tərəflərin hər hansı digər razılaşmasına riayət etmək şərti ilə arbitraj məhkəməsi sübutların təqdim edilməsi üçün şifahi işəbaxma və ya digər şifahi müzakirələr keçirib-keçirməmək, yaxud yalnız sənədlər və digər materiallar əsasında araşdırma aparıb-aparmamaq haqqında qərar qəbul edir. Lakin tərəflər şifahi işəbaxmanın keçirilməməsi haqqında şərtləşdikləri haldan başqa arbitraj məhkəməsi tərəflərin hər hansı biri xahiş edərsə, araşdırmanın lazımi mərhələsində şifahi işəbaxma keçirməlidir.

2. Arbitraj məhkəməsinin mallara, digər əmlaka və ya sənədlərə baxış keçirmək məqsədi ilə təşkil etdiyi hər hansı şifahi işəbaxma haqqında və ya məhkəmə iclası haqqında tərəflərə kifayət qədər vaxtında xəbərdarlıq göndərməlidir.

3. Tərəflərdən birinin arbitraj məhkəməsinə təqdim etdiyi bütün ərizələr, sənədlər və ya başqa informasiya digər tərəfə verilməlidir.

Arbitraj məhkəməsinin öz qərarını çıxararkən əsas götürə biləcəyi bütün ekspert rəyləri və ya sübut xarakterli başqa sənədlər də tərəflərə verilməlidir.

Maddə 25. Sənədlərin təqdim edilməməsi və tərəflərin gəlməməsi

Tərəflərin digər razılaşmaları yoxdursa, üzrlü səbəblər olmadığı hallarda:

a) iddiaçı 23-cü maddənin 1-ci bəndinə müvafiq olaraq öz iddia ərizəsini təqdim etmədikdə, arbitraj məhkəməsi baxışa xitam verir;

b) cavabdeh 23-cü maddənin 1-ci bəndinə uyğun olaraq iddia üzrə etirazlarını təqdim etmədikdə, arbitraj məhkəməsi belə halı iddiaçının tələblərinin təsdiqi kimi qəbul etmir və arbitraj baxışını davam etdirir;

v) hər hansı tərəf dinləməyə gəlmədikdə və yaxud sənədləşdirilmiş sübutlar təqdim etmədikdə, arbitraj məhkəməsi baxışı davam etdirə bilər və ona təqdim edilmiş sübutlar əsasında müvafiq qərar çıxara bilər.

Maddə 26. Arbitraj məhkəməsinin təyin etdiyi ekspert

1. Tərəflərin arasında digər razılıq yoxdursa, arbitraj məhkəməsi:

a) arbitraj məhkəməsi tərəfindən müəyyən edilən konkret məsələlərə dair ona məruzə edilməsi məqsədi ilə bir və ya bir neçə ekspert təyin edə bilər;

b) tərəflərdən iş üzrə hər hansı məlumatı və işə aid olan sənədlərin, malların və digər əmlakın ekspertə təqdim edilməsini və ekspert tərəfindən öyrənilməsi üçün şərait yaratmağı tələb edə bilər.

2. Tərəflər arasında digər razılıq yoxdursa, tərəflərin biri xahiş edərsə və yaxud arbitraj məhkəməsi zəruri sayarsa, ekspert yazılı və ya şifahi rəyini təqdim etdikdən sonra dinləmədə iştirak edə bilər. Bu halda tərəflərə ona suallar vermək imkanı verilir və mübahisəli məsələlər üzrə ifadə vermək məqsədi ilə tərəflər şahidləri ekspertlərə təqdim edə bilərlər.

Maddə 27. Sübutların əldə edilməsində məhkəmənin köməyi

Arbitraj məhkəməsi və ya tərəf arbitraj məhkəməsinin razılığı ilə 6-cı maddədə göstərilmiş məhkəməyə sübutların əldə edilməsi üçün köməklik barəsində müraciət edə bilər. Məhkəmə sübutların əldə edilməsi qaydalarına uyğun olaraq səlahiyyətləri daxilində bu müraciəti yerinə yetirə bilər.

VI Fəsil

Arbitraj qərarının çıxarılması və icraatın xitamı

Maddə 28. Mübahisənin mahiyyəti üzrə tətbiq edilən normalar

1. Arbitraj məhkəməsi mübahisəni hüququn elə normalarına uyğun həll edir ki, tərəflər bu normaları mübahisənin mahiyyətinə tətbiq edilə bilən normalar kimi seçmiş olsunlar.

Əgər başqa niyyət ifadə etmərsə, hər hansı bir dövlətin hüququnun və ya hüquq sisteminin istənilən göstərişi həmin dövlətin kolliziya normalarına deyil, onun maddi hüququna bilavasitə istiqamətləndirən göstəriş kimi təfsir olunmalıdır.

2. Tərəflərin hər hansı bir göstərişi yoxdursa, arbitraj məhkəməsi tətbiqini mümkün saydığı kolliziya normalarına uyğun müəyyən edilmiş hüququ tətbiq edir.

3. Arbitraj məhkəməsi «ex aequo et bono» və yaxud «barışıq vasitəçiliyi» qərarını yalnız tərəflər ona belə səlahiyyətlər verdiyi halda qəbul edir.

4. Bütün hallarda arbitraj məhkəməsi müqavilə şərtlərinə uyğun olaraq və bu əqdlərə tətbiq edilən ticarət adətlərini nəzərə almaqla qərar qəbul edir.

Maddə 29. Arbitrlər kollegiyasının qərar çıxarması

Tərəflər arasında digər razılaşma yoxdursa, arbitraj baxışında birdən artıq arbitr olduqda arbitraj məhkəməsinin hər hansı bir qərarı arbitraj məhkəməsinin üzvlərinin səs çoxluğu ilə çıxarılmalıdır.

Lakin tərəflər və ya arbitraj məhkəməsinin bütün üzvləri sədrlik edən arbitrə belə səlahiyyət vermişlərsə, prosedur məsələlərini təkbaşına həll edə bilər.

Maddə 30. Barışıq sazişi

1. Arbitraj baxışının gedişində tərəflər mübahisəni aradan qaldırırlarsa, arbitraj məhkəməsi baxışa xitam verir və tərəflərin xahişi əsasında və öz tərəfindən etirazı olmadıqda razılaşdırılmış şərtlər əsasında arbitraj qərarı formasında mübahisənin aradan qalxmasını rəsmiləşdirir.

2. Razılaşdırılmış şərtlərlə arbitraj qərarı 31-ci maddənin müddəalarına uyğun olaraq çıxarılmalıdır və onun arbitraj qərarı olduğunu göstərməlidir.

Belə arbitraj qərarı, digər hər hansı arbitraj qərarı ilə bərabər hüquqi qüvvəli sayılır və mübahisənin mahiyyəti üzrə olan digər hər hansı arbitraj qərarı kimi icra olunmalıdır.

Maddə 31. Arbitraj qərarının forma və məzmunu

1. Arbitraj qərarı yazılı formada çıxarılmalı və arbitr və yaxud arbitrlər tərəfindən imzalanmalıdır. Birdən artıq arbitrin olduğu arbitraj icraatında həmin qərara arbitraj məhkəməsi üzvlərinin çoxu imza etməli, digər imzaların olmaması səbəbləri isə göstərilməlidir.

2. Əsaslandırılmanın göstərilməməsi haqqında tərəflərin razılığa gəldiyi hallar istisna olmaqla və yaxud 30-cu maddəyə uyğun olaraq tərəflərin razılaşdırdıqları şərtlərlə müvafiq qərarın qəbul edildiyi hallar istisna olmaqla, arbitraj qərarında onun əsaslandığı motivlər göstərilməlidir.

3. Arbitraj qərarında onun tarixi və 20-ci maddənin 1-ci bəndinə müvafiq surətdə müəyyən edilmiş arbitrajın olduğu yer göstərilməlidir. Arbitraj qərarı həmin yerdə çıxarılmış sayılır.

4. Arbitraj qərarı çıxarıldıqdan sonra onun bu maddənin 1-ci bəndinə müvafiq surətdə imzalanmış surətləri hər bir tərəfə verilməlidir.

Maddə 32. İcraata xitam verilməsi

1. Arbitraj baxışına arbitraj məhkəməsinin çıxardığı qəti qərarı ilə və yaxud bu maddənin 2-ci bəndinə müvafiq surətdə qəbul olunmuş qərarla xitam verilir.

2. Arbitraj məhkəməsi aşağıdakı hallarda arbitraj baxışına xitam verilməsi haqqında qərar çıxarır:

a) iddiaçı öz tələbindən imtina edir (cavabdeh baxışa xitam verilməsinə etiraz etmirsə və arbitraj məhkəməsi mübahisənin qəti aradan qalxmasında cavabdehin qanuni mənafeyini tanımır);

b) tərəflər baxışa xitam verilməsi haqqında razılığa gəlirlər;

v) arbitraj məhkəməsi baxışın davam etdirilməsini hər hansı səbəbdən mümkünə və lazımsız sayır.

3. 33-cü maddədə və 34-cü maddənin 3-cü bəndində göstərilmiş hallar istisna olmaqla, arbitraj baxışına xitam verilməsi ilə eyni zamanda arbitraj məhkəməsinin mandatına xitam verilir.

Maddə 33. Qərarın izah edilməsi, qərarla düzəlişlər edilməsi, əlavə qərar çıxarılması

1. Tərəflər arasında müddətlər barəsində digər razılıq yoxdursa, qərarın alınmasından 30 gün müddətində:

a) tərəflərdən biri digər tərəfi xəbərdar etməklə, arbitraj məhkəməsindən qərarla yol verilmiş yazı xətlərini və hesab səhvlərinin düzəldilməsini, həmçinin çap və yaxud yol verilmiş digər bu cür qüsurların aradan qaldırılmasını xahiş edə bilər;

b) tərəflər arasında əldə olunmuş müvafiq razılaşma əsasında hər hansı bir tərəf digər tərəfi bu haqda xəbərdar etməklə, arbitraj məhkəməsindən qərarın müvafiq hissəsinin və yaxud hər hansı konkret bəndinin izah edilməsini xahiş edə bilər.

Arbitraj məhkəməsi belə müraciəti əsaslı hesab edərsə, onu aldığı gündən 30 gün müddətində müvafiq düzəliş etməli və yaxud izah verməlidir. Belə izahvermə arbitraj qərarının tərkib hissəsi hesab edilir.

2. Arbitraj məhkəməsi öz təşəbbüsü ilə qərarın verildiyi gündən 30 gün müddətində bu maddənin 1(a) bəndində göstərilən hər hansı qüsuru aradan qaldıra bilər.

3. Tərəflər arasında digər razılıq yoxdursa, tərəflərdən biri bu barədə digər tərəfi xəbərdar etməklə, arbitraj baxışının gedişində qaldırılmış, lakin arbitraj qərarında öz əksini tapmamış tələblər barəsində arbitraj məhkəməsindən əlavə qərar çıxarılmasını xahiş edə bilər.

Arbitraj məhkəməsi xahişi haqlı və əsaslı hesab edərsə, 60 gün müddətində əlavə qərar çıxarmalıdır.

4. Arbitraj məhkəməsi, zəruri olarsa, əlavə qərar çıxarılması, qərarla düzəlişlər edilməsi və yaxud müvafiq izahat verilməsi müddətini artırmağa bilər.

5. Arbitraj qərarlarında düzəlişlər aparılması, onun izah edilməsi və yaxud əlavə qərar çıxarılmasına münasibətdə 31-ci maddənin müddəaları tətbiq edilir.

VII Fəsil

Arbitraj qərarından şikayət verilməsi

Maddə 34. Arbitraj qərarının ləğvi haqqında vəsatət verilməsi

1. Arbitraj məhkəməsinin qərarından şikayət verilməsi yalnız həmin qərarın ləğv edilməsi haqqında bu maddənin 2-ci və 3-cü bəndlərinə uyğun surətdə vəsatət verilməsi yolu ilə həyata keçirilə bilər.

2. Arbitraj qərarı 6-cı maddədə göstərilmiş məhkəmə tərəfindən aşağıdakı hallarda ləğv edilə bilər:

a) əgər vəsatət qaldıran tərəf sübutlar təqdim etsə ki:

I) 7-ci maddədə göstərilən arbitraj sazişinin tərəflərindən biri bu və ya digər dərəcədə fəaliyyət qabiliyyəti olmayan olmuşdur və yaxud arbitraj sazişi tərəflərin onu tabe etdirdikləri qanuna görə, sazişdə bu barədə göstəriş olmadıqda isə Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə görə etibarsızdır; və yaxud

II) arbitrin təyin edilməsi və yaxud arbitraj baxışı haqqında lazımı qaydada xəbərdar edilməmiş və yaxud başqa səbəblərdən öz izahatlarını təqdim edə bilməmişdir; yaxud

III) qərar arbitraj sazişində nəzərdə tutulmayan və ya onun şərtlərinə aid olmayan mübahisə üzrə çıxarılmışdır; yaxud qərar arbitraj sazişinin hədlərindən kənara çıxan məsələləri əhatə edir (belə halda arbitraj sazişinin predmetinə aid olmayan məsələləri əhatə edən arbitraj qərarının müvafiq hissələri ləğv edilə bilər); və yaxud

IV) arbitraj məhkəməsinin tərkibi və ya arbitraj proseduru tərəflərin bağladıkları sazişə uyğun olmamışdır (belə saziş tərəflərin yerinə yetirməyə məcbur olduqları bu Qanunun müddəalarına zidd olmasa) və yaxud tərəflər belə sazişi bağlamadıqları halda, arbitraj məhkəməsinin tərkibi və yaxud arbitraj proseduru bu Qanuna uyğun olmamışdır; və yaxud

b) əgər məhkəmə müəyyən etsə ki:

I) Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə görə mübahisə obyektini arbitraj baxışının predmeti ola bilməz; və yaxud

II) arbitraj qərarı *Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına* ziddir.

3. Qərarın ləğv edilməsi haqqında vəsatət, vəsatəti verən tərəfin arbitraj qərarını aldığı gündən başlayaraq 3 aydan gec qaldırıla bilməz, müraciət 33-cü maddəyə uyğun verilmişdirsə — arbitraj məhkəməsi tərəfindən bu müraciətlə bağlı qərar çıxarıldığı gündən başlayaraq 3 aydan gec vəsatət verilə bilməz.

Arbitraj qərarını ləğv etmək xahişi ilə müraciət olunduğu halda məhkəmə, əgər lazım bilərsə və əgər tərəflərdən biri xahiş edərsə, arbitraj

məhkəməsinə arbitraj baxışını bərpa etmək və ya arbitraj məhkəməsinin fikrincə, arbitraj məhkəməsinin qərarının ləğv edilməsi üçün əsasları aradan götürməyə imkan verən digər hərəkətlərə əl atmaq imkanı vermək üçün ləğvetmə məsələsi üzrə icraatı özünün müəyyən etdiyi müddətə dayandıra bilər.

VIII Fəsil

Arbitraj qərarlarının tanınması və icra edilməsi

Maddə 35. Tanınma və icra edilmə

1. Hansı ölkədə çıxarılmasından asılı olmayaraq, arbitraj qərarının icrası məcburidir və səlahiyyətli məhkəməyə yazılı vəsatət verildikdə bu maddənin və 36-cı maddənin müddəaları nəzərə alınmaqla icra edilir.

2. Arbitraj qərarına əsaslanan və yaxud onun icra edilməsinə dair vəsatət verən tərəf arbitraj qərarının təsdiq edilmiş nüsxəsini və ya belə nüsxənin lazımı qaydada təsdiq edilmiş surətini, həmçinin 7-ci maddədə göstərilmiş arbitraj sazişinin əslini və ya onun lazımı qaydada təsdiq edilmiş surətini təqdim etməlidir.

Əgər arbitraj qərarı və ya arbitraj sazişi xarici dildədirsə, tərəf bu sənədlərin lazımı qaydada təsdiq olunmuş Azərbaycan dilinə tərcüməsini təqdim etməlidir.

Maddə 36. Tanınmaqdan və ya icradan imtina edilməsi üçün əsaslar

1. Arbitraj qərarının hansı ölkədə çıxarılmasından asılı olmayaraq, onun tanınmasından və ya icra edilməsindən yalnız aşağıdakı hallarda imtina edilə bilər:

a) zərərinə qərar çıxarılmış tərəf tanınma və ya icra haqqında ərizəyə baxan məhkəməyə aşağıdakı sübutları təqdim etsə ki:

I) 7-ci maddədə göstərilən arbitraj sazişinin tərəflərindən biri bu və ya digər dərəcədə fəaliyyət qabiliyyəti olmayan olmuşdur və yaxud arbitraj sazişi tərəflərin onu tabe etdirdikləri qanuna görə, sazişdə belə göstəriş olmadıqda isə qərarın çıxarıldığı dövlətin qanununa əsasən etibarsızdır; və yaxud

II) zərərinə qərar çıxarılmış tərəf, arbitrin təyin edilməsi və ya arbitraj baxışı haqqında lazımı qaydada xəbərdar olunmamış və ya başqa səbəblərdən öz izahatını təqdim edə bilməmişdir; yaxud

III) qərar arbitraj sazişində nəzərdə tutulmayan və ya arbitraj sazişinin şərtlərinə aid olmayan mübahisə üzrə çıxarılmışdır və yaxud qərar arbitraj sazişinin hədlərindən kənara çıxan məsələləri əhatə edir, arbitraj sazişi ilə

əhatə edilən məsələlərə aid olan arbitraj qərarının həmin hissəsi bu qərardan ayrılmaqla tanına və ya icraya yönəldilə bilər; yaxud

IV) arbitraj məhkəməsinin tərkibi və ya arbitraj proseduru tərəflərin arbitraj sazişinə uyğun olmamışdır və yaxud belə saziş olmayıbsa, arbitrajın keçirildiyi dövlətin qanununa uyğun gəlməmişdir; və yaxud

V) qərar tərəflər üçün hələ qəti olmamışdır və yaxud qərarın çıxarıldığı dövlətin qanununa uyğun olaraq məhkəmə tərəfindən ləğv edilmiş və yaxud icrası dayandırılmışdır; yaxud

b) məhkəmə müəyyən edərsə ki:

I) mübahisəli obyekt həmin dövlətin qanununa görə arbitraj baxışının predmeti ola bilməz; və yaxud

II) bu arbitraj qərarının tanınması və icrası *Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına* ziddir.

2. Arbitraj məhkəməsinin qərarını tanıyan və icraya yönəldən səlahiyyətli məhkəmədə arbitraj qərarının icrasının xitamı və yaxud dayandırılması haqqında vəsatət verilmişdirsə, qərarın tanınması və ya icra edilməsi tələb olunan məhkəmə bunu lazım bilərsə, öz qərarının çıxarılmasını təxirə sala bilər və arbitraj qərarının tanınmasını və ya icrasını xahiş edən tərəfin vəsatəti ilə digər tərəfi qərarı lazımı qaydada təmin etməyə məcbur edə bilər.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Heydər ƏLİYEV.

Bakı şəhəri, 18 noyabr 1999-cu il.

№ 757-IQ.

"Azərbaycan" qəzetində dərc edilmişdir (15 fevral 2000-ci il, № 35).

**BEYNƏLXALQ XÜSUSİ HÜQUQ HAQQINDA
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ QANUNU**

**Beynəlxalq xüsusi hüquq haqqında
Azərbaycan Respublikasının Qanunu**

Qəbul edilmişdir: 6 iyun 2000-ci il, № 889-IQ

**I Fəsil
Ümumi müddəalar**

Maddə 1. Qanunun tətbiqi dairəsi və tətbiq edilməli hüququn müəyyən edilməsi

1.1. Bu Qanun xarici elementli mülki-hüquqi münasibətlərə tətbiq olunmalı hüquq normalarını müəyyən edir.

1.2. Xarici elementli mülki-hüquqi münasibətlərə tətbiq olunmalı hüquq bu Qanunla bərabər, həm də digər müvafiq qanunvericilik aktları, Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələr və ümumi qəbul olunmuş beynəlxalq adətlər, habelə tərəflərin razılığı əsasında müəyyən edilir.

1.3. Tətbiq ediləcək hüququ müəyyən etmək barədə tərəflərin razılığı aydın ifadə olunmalı və ya bütövlükdə götürülməklə müqavilənin şərtlərindən və işin hallarından bilavasitə irəli gəlməlidir.

1.4. Xarici ölkələrin hüquq normalarının tətbiqi onların yalnız ümumhüquq xarakteri əsas götürülməklə məhdudlaşdırıla bilməz.

1.5. Bu Qanunun məhkəmə tərəfindən tətbiq olunmalı hüququn müəyyən edilməsi barədə müddəalarını belə səlahiyyətləri daşıyan digər orqanlar da tətbiq etməlidirlər.

Maddə 2. Xarici hüququn məzmununun müəyyən olunması

2.1. Xarici hüququn tətbiqi zamanı məhkəmə bu hüquq normalarının məzmununu müvafiq ölkədə onların rəsmi təfsirinə və tətbiqi praktikasına uyğun olaraq müəyyən etmək üçün bütün zəruri tədbirləri görməyə borcludur.

2.2. Bu Qanunun 2.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş hərəkətlər nəticə vermədikdə və ya həddən çox xərc tələb etdikdə və proses iştirakçısı olan tərəflərdən heç biri öz tələb və etirazlarını əsaslandırmaq üçün istinad etdikləri hüquqi normaları təsdiqləyən sənədlər təqdim edə bilmədikdə, məhkəmə Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyini tətbiq edir.

Maddə 3. Geriyə istinad və ya üçüncü dövlətin hüququna istinad

3.1. Bu Qanunun müddəalarına uyğun olaraq xarici hüquqa hər hansı istinad bu maddədə nəzərdə tutulan hallar istisna edilməklə, müvafiq xarici ölkənin maddi hüququnun tətbiqini nəzərdə tutur.

3.2. Bu Qanunun 9-cu və 10-cu maddələrində nəzərdə tutulan münasibətlər, habelə ailə — vərəsəlik hüquq münasibətləri tənzimlənməyə xarici hüququn tətbiqi zamanı Azərbaycan Respublikası hüququna geriyə istinad və ya üçüncü ölkənin hüququna istinad qəbul olunur.

Maddə 4. Xarici hüququn tətbiqinə məhdudiyyət

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və referendumla qəbul edilmiş aktlarına zidd olan xarici hüquq normaları Azərbaycan Respublikasında tətbiq edilmir.

Maddə 5. İmperativ normaların tətbiqi

5.1. Bu Qanuna görə, tətbiq olunmalı hüquqdan asılı olmayaraq müvafiq münasibətləri tənzimləyən Azərbaycan Respublikası hüququnun imperativ normaları tətbiq edilir.

5.2. Bir ölkənin hüququ tətbiq edilərkən bu ölkənin hüququna görə işin halları (məhiyyəti) ilə sıx bağlılığı olan digər ölkənin imperativ normalarına, müqavilədə əsas götürülən hüquqa istinad etmədən onların tətbiqinin mümkün olduğu dərəcədə üstünlük verilə bilər. Belə normalara üstünlük verilməsi barədə qərar qəbul edilərkən onların təyinatı və xarakteri, habelə tətbiqinin nəticələri nəzərə alınmalıdır.

Maddə 6. Bir neçə hüquq sistemi olan dövlətin hüququnun tətbiqi

Bir neçə hüquq sisteminin qüvvədə olduğu dövlətin hüququnun tətbiq ediləcəyi hallarda bu dövlətin hüququ həmin hüquq sistemlərindən hansının tətbiq olunacağını müəyyən edir. Belə tətbiq qaydası müəyyən olunmadıqda, işin halları ilə daha sıx bağlı olan hüquq sistemi tətbiq edilməlidir.

Maddə 7. Retorsiyalar (xüsusi məhdudiyyətlər)

Azərbaycan Respublikasının müvafiq icra hakimiyyəti orqanı Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarına və hüquqi şəxslərinə münasibətdə retorsiyalar tətbiq edən dövlətlərin vətəndaşlarına və hüquqi şəxslərinə cavab tədbiri kimi analoji məhdudiyyətlər müəyyən edə bilər.

Maddə 8. Qanunu üstələmənin qeyri-qanuniliyi

Tərəflərin bu Qanunun tətbiq olunmalı hüquq haqqında müəyyən etdiyi qaydaları üstələyərək müvafiq münasibəti digər hüquqa tabe etməyə yönələn razılıq və digər hərəkətləri qeyri-qanuni hesab olunur. Belə hallarda tətbiqi bu Qanunla müəyyən olunan müvafiq ölkənin hüququ tətbiq edilir.

II Fəsil

Şəxslər

Maddə 9. Fiziki şəxsin istinad etdiyi qanun

9.1. Vətəndaşı olduğu ölkənin hüququ fiziki şəxsin istinad etdiyi qanun hesab edilir. İki və daha çox vətəndaşlığı olan şəxs üçün isə həmin vətəndaşın daha sıx əlaqəli olduğu ölkənin hüququ onun istinad etdiyi qanun sayılır.

9.2. Vətəndaşlığı olmayan şəxsin daimi yaşadığı ölkənin hüququ onun istinad etdiyi qanun hesab edilir.

9.3. Qaçqının sığınacaq aldığı ölkənin hüququ onun istinad etdiyi qanun hesab edilir.

Maddə 10. Fiziki şəxsin hüquq və fəaliyyət qabiliyyəti

10.1. Fiziki şəxsin hüquq və fəaliyyət qabiliyyəti onun istinad etdiyi qanunla müəyyən olunur.

10.2. Əqdlər və vurulmuş ziyan nəticəsində əmələ gələn öhdəliklər barəsində fiziki şəxsin fəaliyyət qabiliyyəti əqdin bağlandığı və ya vurulmuş ziyanla bağlı öhdəliyin yarandığı ölkənin hüququ ilə müəyyən edilir.

10.3. Fiziki şəxsin fəaliyyət qabiliyyəti olmayan şəxs hesab edilməsi və ya fəaliyyət qabiliyyətinin məhdudlaşdırılması məhkəmənin mənsub olduğu ölkənin hüququna əsasən həyata keçirilir.

Maddə 11. Fiziki şəxsin xəbərsiz itkin düşmüş hesab olunması və ya onun ölmüş elan edilməsi

Fiziki şəxsin xəbərsiz itkin düşmüş hesab olunması və ya onun ölmüş elan edilməsi həmin işə baxan məhkəmənin mənsub olduğu ölkənin hüququna tabedir.

Maddə 12. Hüquqi şəxsin istinad etdiyi qanun

Hüquqi şəxsin təsis edildiyi ölkənin hüququ onun istinad etdiyi qanun hesab olunur.

Maddə 13. Hüquqi şəxsin hüquq qabiliyyəti

13.1. Hüquqi şəxsin hüquq qabiliyyəti onun istinad etdiyi qanunla müəyyən olunur. Bu qayda hüquqi şəxsin nümayəndəliyinə və filialına da şamil edilir.

13.2. Xarici hüquqi şəxs onun orqanının (filialının) və ya nümayəndəsinin əqd bağladığı ölkənin hüququna uyğun olaraq qadağan edilən həmin əqdi bağladığına görə səlahiyyətinin məhdudlaşdırılmasına etiraz edə bilməz.

Maddə 14. Şəxsin adı

14.1. Fiziki şəxsin adı, ondan istifadə və onun müdafiəsi fiziki şəxsin istinad etdiyi qanunla müəyyən olunur.

14.2. Hüquqi şəxsin, onun filial və nümayəndəliyinin adı, ondan istifadə və onun müdafiəsi hüquqi şəxsin istinad etdiyi qanunla müəyyən olunur.

Maddə 15. Milli rejim

Xarici hüquqi şəxslər, əcnəbilər və vətəndaşlığı olmayan şəxslər Azərbaycan Respublikasının hüquqi şəxsləri və vətəndaşları ilə bərabər müvafiq olaraq mülki hüquq və fəaliyyət qabiliyyətinə malikdir. Qarşılıqlı olaraq cavab tədbiri kimi bu qaydadan istisnalar müəyyən edilə bilər.

Maddə 16. Dövlətin xarici elementli mülki-hüquqi münasibətlərdə iştirakı

16.1. Qanunla başqa hallar nəzərdə tutulmadıqda, dövlətin iştirak etdiyi xarici elementli mülki-hüquqi münasibətlərə bu Qanunun müddəaları tətbiq edilir.

16.2. Dövlətin bağladığı mülki-hüquqi əqdlərə, əgər bu, onun öz suveren funksiyalarını yerinə yetirməklə əlaqədar deyilsə, bu Qanunun müddəaları tətbiq edilir.

16.3. Dövlət tərəfindən bağlanan hüquqi əqdlərin xarakteri onun hüquqi təbiəti və səbəblərinə əsasən müəyyən edilir.

III Fəsil

Əqdlər

Maddə 17. Əqdlərin forması

17.1. Əqdlərin forması onların bağlandığı yerin hüququna tabedir. Lakin Azərbaycan Respublikası hüququnun tələblərinə riayət olunduğu halda xaricdə bağlanan əqd xarici hüququn tələb etdiyi formanın pozulmasına görə etibarsız hesab edilə bilməz.

17.2. Ayrı-ayrı ölkələrdə olan tərəflər arasında bağlanan əqdin forması həmin ölkələrdən birinin hüququna uyğundursa, etibarlı sayılır.

17.3. Predmeti torpağa mülkiyyət hüququ və ya torpaqdan istifadə hüququ olan əqdin forması həmin torpağın yerləşdiyi ölkənin imperativ hüquq normaları ilə müəyyən edilir, bu şərtlə ki, həmin ölkənin hüququna görə, əqdin bağlandığı yerdən və bu əqdin tabe olduğu hüquqdan asılı olmayaraq bu normalar tətbiq olunmalıdır.

Maddə 18. Etibarnamə

Etibarnamənin forması və qüvvədə olması müddəti onun verildiyi ölkənin hüququ ilə müəyyən olunur. Lakin etibarnamənin formasına riayət edilməməsi nəticəsində o, etibarsız sayıla bilməz, bu şərtlə ki, onun forması Azərbaycan Respublikası hüququnun tələblərinə uyğun olsun.

Maddə 19. İddia müddəti

19.1. Müvafiq münasibətin tənzimlənməsi üçün hansı ölkənin hüququ tətbiq olunursa, iddia müddəti də həmin ölkənin hüququ ilə müəyyən edilir.

19.2. Müvafiq münasibətin iştirakçılarından heç olmasa biri Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı və ya hüquqi şəxsidirsə, onda iddia müddətinin aid edilmədiyi tələblər Azərbaycan Respublikasının hüququ ilə müəyyən olunur.

IV Fəsil

Əşya hüququ

Maddə 20. Əşya hüququna tətbiq olunan xarici hüquq haqqında ümumi müddəalar

20.1. Daşınar və daşınmaz əmlaka mülkiyyət və digər əşya hüquqları qanunla başqa hallar nəzərdə tutulmayıbsa, əmlakın yerləşdiyi ölkənin hüququ ilə müəyyən olunur.

20.2. Əmlakın daşınar və ya daşınmaz olması, habelə əmlakın digər hüquqi kvalifikasiyası əmlakın yerləşdiyi ölkənin hüququ ilə müəyyən olunur.

Maddə 21. Əşya hüquqlarının əmələ gəlməsi və xitamı

Əmlak üzərində əşya hüquqlarının əmələ gəlməsi və xitamı, Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyi ilə başqa hallar nəzərdə tutulmayıbsa, əşya hüquqlarının əmələ gəlməsi və xitamı üçün əsas olan hərəkət və ya digər hallar baş verdiyi zaman həmin əmlakın yerləşdiyi ölkənin hüququ ilə müəyyən edilir.

Maddə 22. Nəqliyyat vasitələrinə və yolda olan daşınar əmlaka əşya hüquqları

22.1. Nəqliyyat vasitələrinə əşya hüquqları onların qeydiyyatdan keçdikləri ölkənin hüququ ilə müəyyən olunur.

22.2. Yolda olan daşınar əmlaka mülkiyyət və digər əşya hüquqları, tərəflərin razılığı ilə başqa hal müəyyən edilməyibsə, əmlakın göndərildiyi ölkənin hüququ ilə müəyyən olunur.

Maddə 23. Şəxsi qeyri-əmlak hüquqları

Şəxsi qeyri-əmlak hüquqlarına, onların müdafiəsinə bu hüquqların həyata keçirildiyi ölkənin hüququ tətbiq edilir.

V Fəsil

Müqavilə öhdəlikləri

Maddə 24. Müqavilə iştirakçılarının razılığı ilə hüququn seçilməsi

24.1. Müqavilə ilə bağlı tərəflərin hüquq və vəzifələrinin müəyyən edilməsi, müqavilənin təfsiri, icrası, icra edilməməsi, xitamı, lazımı qaydada icra edilməməsinin və etibarsızlığının nəticələri, habelə müqavilə ilə əlaqədar tələbin güzəşti və borcun köçürülməsi tərəflərin razılığı ilə seçilən ölkənin hüququ ilə tənzimlənir.

24.2. Müqavilə tərəfləri həm bütövlükdə müqavilə üçün, həm də onun ayrı-ayrı hissələri üçün tətbiq olunmalı hüququ seçə bilirlər.

24.3. Tərəflər tətbiq olunmalı hüququ istənilən vaxtda, o cümlədən müqavilənin imzalandığı vaxt və ya ondan sonra seçə bilirlər. Tərəflər həm də istənilən vaxt müqavilə ilə əlaqədar tətbiq olunan hüququn dəyişilməsi barədə razılığa gələ bilirlər.

24.4. Müqavilə ilə bağlı ölkənin imperativ normalarının tətbiq edilməməsinə səbəb olan hüququn seçilməsi etibarsızdır.

Maddə 25. Tərəflərin razılığının olmadığı halda müqaviləyə tətbiq olunan hüququn seçilməsi

25.1. Müqavilə tərəfləri arasında həmin müqaviləyə tətbiq edilməli hüquq barədə razılıq olmadığı halda müqaviləyə aşağıda göstərilən tərəflərin təsis olunduğu, yaşadığı və ya əsasən fəaliyyət göstərdiyi ölkənin hüququ tətbiq edilir:

25.1.1. alqı-satqı müqaviləsində — satıcının;

25.1.2. bağışlama müqaviləsində — hədiyyə edən;

25.1.3. əmlak kirayəsi müqaviləsində — kirayə verənin və ya kirayəçinin;

25.1.4. əvəzsiz istifadə müqaviləsində — əvəzsiz istifadəyə verən şəxsin;

25.1.5. borc müqaviləsində — borc verənin;

25.1.6. podrat müqaviləsində — podratçının;

25.1.7. tapşırıq müqaviləsində — vəkaləti alanın;

25.1.8. komissiya müqaviləsində — komissiyonçunun;

25.1.9. saxlama müqaviləsində — saxlayıcının;

25.1.10. daşıma müqaviləsində — daşıyıcının;

25.1.11. sığorta müqaviləsində — sığortaçının;

25.1.12. girov müqaviləsində — girov qoyanın;

25.1.13. zəminlik müqaviləsində — zəminin;

25.1.14. qarantiya müqaviləsində — qarantın.

25.2. Müqavilə tərəfləri arasında müqavilə ilə bağlı tətbiq olunmalı hüquq barədə razılaşma olmadıqda, bu Qanunun 25.1-ci maddəsinin müddəalarından asılı olmayaraq:

25.2.1. daşınmaz əmlak barədə müqaviləyə — əmlakın olduğu ölkənin hüququ;

25.2.2. birgə fəaliyyət barədə və tikinti podrat müqavilələrinə — belə fəaliyyətin həyata keçirildiyi və ya müqavilə ilə nəzərdə tutulan nəticələrin yarandığı ölkənin hüququ;

25.2.3. auksionda, müsabiqədə və ya birjada bağlanan müqavilələrə — auksionun, müsabiqənin keçirildiyi və ya birjanın yerləşdiyi ölkənin hüququ tətbiq edilir.

25.3. Bu Qanunun 25.1-ci və 25.2-ci maddələrində nəzərdə tutulmayan müqavilələrə, tərəflər arasında tətbiq edilməli hüquq barədə razılaşma olmadığı halda, belə müqavilənin daha sıx bağlı olduğu ölkənin hüququ tətbiq edilir.

25.4. Müqavilənin icra üsullarına və prosedurlarına, habelə onun lazımı qaydada icra edilməməsi ilə əlaqədar görülən tədbirlərə münasibətdə tətbiq olunan hüquqdan əlavə icranın keçirildiyi ölkənin hüququ da nəzərə alınmalıdır.

VI Fəsil

Müqavilədən kənar öhdəliklər

Maddə 26. Zıyan vurma nəticəsində əmələ gələn öhdəliklərə tətbiq edilən hüquq

26.1. Zıyan vurma nəticəsində əmələ gələn öhdəliklər üzrə tərəflərin hüquq və vəzifələri zıyanı ödəmək haqqında tələbin irəli sürülməsi üçün əsas olan hərəkətin və ya digər vəziyyətin baş verdiyi ölkənin hüququ ilə müəyyən edilir.

26.2. Xaricdə vurulan zıyan nəticəsində əmələ gələn öhdəliklər üzrə tərəflərin hüquq və vəzifələri tərəflər eyni dövlətin vətəndaşları və ya hüquqi şəxsləridirsə, həmin dövlətin hüququ ilə müəyyən edilir.

Maddə 27. İstehlakçıya dəyən ziyanə görə məsuliyyət

27.0. Malın alınması və ya xidmətin göstərilməsi ilə əlaqədar istehlakçıya dəyən ziyanın ödənilməsi haqqında tələbə istehlakçının seçimi əsasında:

27.0.1. istehlakçının yaşadığı və ya adətən olduğu ölkənin hüququ;

27.0.2. istehlakçının və ya xidmət göstərən şəxsin yerləşdiyi və ya yaşadığı ölkənin hüququ;

27.0.3. istehlakçının malı aldığı və ya ona xidmət göstərildiyi ölkənin hüququ tətbiq olunur.

Maddə 28. Əsassız varlanma

28.1. Əsassız varlanma nəticəsində yaranmış öhdəliklərə belə varlanmanın baş verdiyi dövlətin hüququ tətbiq olunur.

28.2. Özgənin əmlakına edilən qəsd nəticəsində yaranan əsassız varlanmaya qarşı iddiaya qəsdin baş verdiyi ölkənin hüququ tətbiq edilir. Əsassız varlanma anlayışı Azərbaycan Respublikasının hüququ ilə müəyyən edilir.

VII Fəsil Vərəsəlik hüququ

Maddə 29. Vərəsəlik münasibətləri

29.1. Vərəsəlik üzrə münasibətlər miras qoyanın öz vəsiyyətnaməsində vətəndaşı olduğu ölkənin hüququnu seçdiyi hallar istisna olmaqla, onun son daimi yaşadığı ölkənin hüququ ilə müəyyən edilir.

29.2. Vətəndaşlığı olmayan şəxslərlə əlaqədar vərəsəlik münasibətlərində onların axırıncı daimi yaşadığı ölkənin hüququ tətbiq edilir. Bunu müəyyən etmək mümkün olmadığı hallarda Azərbaycan Respublikasının hüququ tətbiq edilir.

Maddə 30. Vəsiyyətnamənin forması

30.1. Bu Qanunun 17-ci maddəsinin fəaliyyət dairəsindən kənara çıxaraq, forma nöqteyi-nəzərindən vəsiyyətnamə:

30.1.1. vəsiyyətnamənin tərtib olunduğu;

30.1.2. miras qoyanın vəsiyyəət elədiyi anda və ya vəfat etdiyi anda yaşadığı və ya olduğu;

30.1.3. haqqında vəsiyyətnamə olan daşınmaz əmlakın olduğu ölkələrdən birinin hüququnun tələblərinə cavab verdikdə etibarlı sayılır.

30.2. Miras qoyanın vəsiyyəət etmək qabiliyyəti, vətəndaşlığı, digər şəxsi keyfiyyətləri və ya şəxsi keyfiyyətləri haqqında tələb ediləcəyi mümkün olan göstərişlər forma üçün zəruri hesab edilir.

«Azərbaycan» qəzetində dərc edilmişdir (29 oktyabr 2000-ci il).

**«Beynəlxalq xüsusi hüquq haqqında»
Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiq edilməsi barədə
Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı**

«Beynəlxalq xüsusi hüquq haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun qüvvəyə minməsi ilə əlaqədar həmin Qanunun tətbiq olunmasını təmin etmək məqsədi ilə qərara alıram:

1. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinə tapşırılsın ki, bir ay müddətində:

— qüvvədə olan qanunvericilik aktlarının «Beynəlxalq xüsusi hüquq haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğunlaşdırılması barədə təkliflərini Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim etsin;

— Nazirlər Kabinetinin və müvafiq mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının normativ hüquqi aktlarının həmin Qanuna uyğunlaşdırılmasını təmin etsin və bu barədə Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə məlumat versin;

— öz səlahiyyətləri daxilində «Beynəlxalq xüsusi hüquq haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanunundan irəli gələn digər məsələləri həll etsin.

2. Müəyyən edilsin ki:

— «Beynəlxalq xüsusi hüquq haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 7-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş «müvafiq icra hakimiyyəti orqanı»nın səlahiyyətlərini Azərbaycan Respublikasının Prezidenti həyata keçirir.

3. Müəyyən edilsin ki, Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarına və hüquqi şəxslərinə münasibətdə retorsiyalar (xüsusi məhdudiyətlər) xarici dövlətlər tərəfindən tətbiq olunduqda həmin dövlətlərin vətəndaşlarına və hüquqi şəxslərinə cavab tədbiri kimi analoji məhdudiyətlərin müəyyən edilməsi barədə təklifləri Azərbaycan Respublikası Prezidentinə Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti ilə Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi təqdim edirlər.

**ARBİTRAJ (MÜNSİFLƏR) MƏHKƏMƏSİNƏ DAİR
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ
QANUNVERİCİLİYİNDƏ OLAN BƏZİ
MÜDDƏALAR**

**ARBİTRAJ (MÜNSİFLƏR) MƏHKƏMƏSİNƏ DAİR
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ
QANUNVERİCİLİYİNDƏ OLAN BƏZİ MÜDDƏALAR**

**1. Məhkəmə qərarlarının icrası haqqında
Azərbaycan Respublikasının
Qanunu**

Qanunun preambulasında nəzərdə tutulur:

"Bu Qanun Azərbaycan Respublikası məhkəmələrinin, beynəlxalq arbitrajların və münsiflər məhkəmələrinin, xarici dövlətlərin məhkəmələrinin və arbitrajlarının mülki və iqtisadi mübahisələrə dair işlər üzrə qərarların, habelə məhkəmə əmrlərinin, inzibati xətalara dair işlərə baxmaq səlahiyyəti olan orqanların, alimentlərin ödənilməsi barədə notariat qaydasında təsdiq edilmiş sazişlərin, notariat orqanlarının icra qeydlərinin və Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə nəzərdə tutulmuş hallarda digər orqanların (bundan sonra – məhkəmə və digər orqanların) məcburi icrası qaydalarını və şərtlərini müəyyən edir."

Maddə 6. İcra sənədləri

6.1. Aşağıdakılar icra sənədləri sayılır:

6.1.1. Məhkəmələr tərəfindən:

- beynəlxalq arbitrajın və münsiflər məhkəmələrinin qərarları;
- xarici dövlətlərin məhkəmələrinin və arbitrajlarının qərarları əsasında verilən icra vərəqələri.

Maddə 13. İcra sənədlərinin icraya yönəldilməsi müddətləri

13.1.4. beynəlxalq arbitrajların və münsiflər məhkəmələrinin qərarları, xarici dövlətlərin məhkəmələrinin və arbitrajlarının qərarları əsasında verilən icra vərəqələri – üç il ərzində.

2. Azərbaycan Respublikasının Mülki Prosesual Məcəlləsi

Maddə 29. Mübahisənin münsiflər məhkəməsinə verilməsi

Məhkəməyə aid olan mübahisə qanunla, beynəlxalq müqavilələrlə və ya tərəflərin sazişi ilə nəzərdə tutulan hallarda, işdə iştirak edən şəxslərin yazılı razılığı ilə münsiflər məhkəməsinin həllinə verilə bilər.

Maddə 74. Nümayəndənin səlahiyyəti

74.2. İddia ərizəsinin imzalanması, işin münsiflər məhkəməsinə verilməsi, iddia tələblərindən tam və ya qismən imtina edilməsi, iddianın etiraf edilməsi, iddianın predmetinin və ya əsasının dəyişdirilməsi, barışıq sazişi bağlanması səlahiyyətinin başqa şəxsə tapşırılması, məhkəmə aktından şikayət verilməsi, məhkəmə aktının məcburi icrası tələbləri, qət olunmuş əmlakın və ya pul məbləğinin alınması ilə əlaqədar nümayəndənin səlahiyyətləri təmsil olunan tərəfin verdiyi etibarnamədə xüsusi göstərilməlidir.

Maddə 153. İddianın yolverilməzliyinə görə iddia ərizəsini qəbul etməkdən imtina

153.2.3. məhkəmə, eyni tərəflər arasında, eyni predmet barəsində və eyni əsaslar üzrə mübahisəyə dair münsiflər məhkəməsi qətnaməsinin məcburi icra edilməsi üçün icra vərəqəsi verməkdən imtina etdiyi və ya iş yenidən baxılmaq üçün qətnamə qəbul etmiş münsiflər məhkəməsinə qaytarıldığı, lakin işin həmin münsiflər məhkəməsində baxılması mümkün olmadığı hallar istisna edilməklə, münsiflər məhkəməsinin qəbul etdiyi, qanuni qüvvəyə minmiş qətnaməsi olarsa;

Maddə 167. İşin məhkəmədə baxılmağa hazırlamaq üzrə hakimin hərəkətləri

167.1.5. mübahisəni həll etmək üçün tərəflərin münsiflər məhkəməsinə müraciət etmək hüququnu və bu hərəkətin nəticələrini onlara izah edir;

Maddə 183. İşdə iştirak edən şəxslərə onların hüquq və vəzifələrinin izah olunması

Sədrlik edən, işdə iştirak edən şəxslərə onların prosesual hüquq və vəzifələrini izah edir, habelə tərəflərə, mübahisəni həll etmək üçün onların münsiflər məhkəməsinə müraciət etmək hüquqlarını və bu cür hərəkətin nəticələrini izah edir.

FƏSİL 19. ƏRİZƏNİN BAXILMAMIŞ SAXLANMASI

Maddə 259. Ərizənin baxılmamış saxlanmasının əsasları

259.0.5. qanuna müvafiq olaraq tərəflər arasında həmin mübahisənin münsiflər məhkəməsində baxılması üçün müqavilə bağlanmışsa və işə mahiyyəti üzrə baxılmasından əvvəl mübahisənin məhkəmədə həll edilməsinə dair cavabdeh tərəfindən etiraz daxil olarsa;

FƏSİL 20. İŞ ÜZRƏ İCRAATA XİTAM VERİLMƏSİ

Maddə 261. İcraata xitam verilmə əsasları

261.0.6. eyni tərəflər arasında, eyni predmet və eyni əsaslar üzrə mübahisəyə dair, məhkəmə münsiflər məhkəməsinin qətnaməsinin məcburi icra olunması üçün icra vərəqəsi verməkdən imtina etdiyi və ya işi yenidən baxılmaq üçün qətnaməni qəbul etmiş münsiflər məhkəməsinə qayıtdığı, lakin işə həmin münsiflər məhkəməsində baxılmasının mümkün olmadığı hallardan başqa, münsiflər məhkəməsinin qanuni qüvvəyə minmiş qətnaməsi olarsa;

FƏSİL 47. AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA XARİCİ MƏHKƏMƏLƏRİN VƏ ARBİTRAJLARIN QƏTNAMƏLƏRİNİN İCRASI VƏ TANINMASI

Maddə 462. Xarici dövlətlərin məhkəmə və arbitrajlarının qətnamələrinin icrası və tanınması

Xarici dövlətlərin məhkəmələrinin və arbitrajlarının qətnamələri Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə, hüquq qaydasına zidd deyildirsə və qarşılıqlı təminatlandırılmışdırsa, Azərbaycan Respublikasında icra edilə və tanına bilər.

Maddə 463. Əsas qaydalar

Xarici dövlətlərin məhkəmələrinin və arbitrajlarının qətnamələri dedikdə mülki işlər və iqtisadi mübahisələr üzrə qətnamələr, cinayət işləri üzrə hökmlərin cinayət nəticəsində vurulmuş ziyanın ödənilməsi barədə hissələri, arbitraj məhkəmələrinin qətnamələri, habelə xarici dövlətlərin digər aktları başa düşülür.

Maddə 464. Xarici dövlətlərin məhkəmə və arbitraj qətnamələrinin icrası və tanınması barədə ərizələrə baxan məhkəmə

Xarici dövlət məhkəmələri və arbitrajlarının qətnamələrinin məcburi qaydada icra olunması və tanınması barədə ərizələrə Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsi baxır.

Maddə 465. Xarici dövlətlərin məhkəmələrinin və arbitrajlarının qətnamələrini məcburi qaydada icra etməkdən və tanımaqdan imtina edilməsi

465.1. Aşağıdakı hallarda məhkəmənin qətnaməsini məcburi qaydada icra etməkdən imtina edilməsinə yol verilir:

465.1.1. işin baxılması Azərbaycan Respublikası məhkəməsinin müstəsna səlahiyyətinə aiddirsə;

465.1.2. işdə iştirak edən şəxs işə baxılması barədə bildirişin vaxtında və lazımı qaydada ona verilməməsi nəticəsində prosesdə iştirak etmək imkanından məhrum olmuşsa;

465.1.3. eyni tərəflər arasında, eyni predmetə dair və eyni əsaslar üzrə Azərbaycan Respublikası məhkəmələrinin qanuni qüvvəyə minmiş qətnaməsi varsa və ya digər dövlətin məhkəməsində iş qaldırılmadan əvvəl Azərbaycan Respublikası məhkəmələrinin icraatında eyni şəxslər

arasında, eyni predmet barəsində və eyni əsaslar üzrə qaldırılmış iş varsa;

465.1.4. qətnamə, ərazisində həmin qətnamə çıxarılan dövlətin qanunvericiliyi üzrə qanuni qüvvəyə minməmişsə;

465.1.5. qətnamənin icrası Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyinin əsas prinsipləri və suverenliyi ilə ziddiyyət təşkil edirsə;

465.1.6. xarici dövlətin qarşılıqlı əlaqələri təmin olunmursa.

465.2. Əgər Azərbaycan Respublikası məhkəməsinin icraatında eyni tərəflər arasında, eyni predmet barədə və eyni əsaslarla olan mübahisə barədə iş başlanmışdırsa, məhkəmə qətnamənin məcburi icrası və tanınması barədə ərizəyə baxılmasını dayandırır. Qətnamənin məcburi icrası və tanınması barədə qərar qəbul edildiyi halda, məhkəmə iş üzrə icraata xitam verir. Əgər ərizə rədd edilmişsə, mübahisəyə mahiyyəti üzrə baxılır.

L FƏSİL

XARİCİ DÖVLƏTİN ARBITRAJ MƏHKƏMƏLƏRİNİN QƏTNAMƏLƏRİNİN İCRASI VƏ TANINMASI

Maddə 474. Ümumi qaydalar

Bu bölmənin maddələri həmçinin, xarici dövlətlərin arbitraj məhkəmələrinin qətnamələrinin icra edilməsi və ya tanınması barədə qətnamələrə də tətbiq edilir.

Maddə 475. Xarici dövlətin arbitraj məhkəməsinin qətnaməsinin icra edilməsi və ya tanınması barədə ərizə

Xarici dövlətin arbitraj məhkəməsinin qətnaməsinin icrasını və tanınmasını bildiren hüquqi və fiziki şəxs, arbitraj qətnaməsinin əslini və ya onun təsdiq edilmiş surətini, habelə arbitraj sazişinin əslini və ya onun surətini təqdim etməyə borcludurlar. Əgər arbitraj məhkəməsinin qətnaməsi və ya saziş xarici dildədirsə, tərəflər bu sənədlərin təsdiq edilmiş, Azərbaycan dilinə tərcüməsini təqdim etməlidirlər.

Maddə 476. Xarici dövlətin arbitraj məhkəməsinin qətnaməsini məcburi icra etməkdən və ya tanımaqdan imtina

476.0. Xarici dövlətin arbitraj məhkəməsinin qətnaməsinin məcburi icra edilməsi və tanınmasından şəxsə aşağıdakı hallarda imtina edilə bilər:

476.0.1. işdə iştirak edən şəxsin əleyhinə yönəldilən arbitraj məhkəməsi qətnaməsinin məcburi icrası və ya tanınması haqqında ərizəsinə baxan məhkəməyə o, aşağıdakı sübutları təqdim edərsə:

476.0.1.1. arbitraj sazişində iştirak edən tərəflərdən biri bu və ya digər

dərəcədə fəaliyyət qabiliyyəti olmayan olmuş, yaxud bu sazişə əsasən tərəflərin tabe olduğu qanuna görə, sazişdə belə müddəa olmadıqda isə qətnamə çıxarılan ölkənin qanununa görə etibarsız hesab edilmişdir;

476.0.1.2. əleyhinə qətnamə çıxarılmış tərəf arbitrin və ya arbitraj baxışının təyin edilməsi vaxtı haqqında lazımı qaydada xəbərdar edilməmiş və ya başqa səbəblərdən öz izahatını təqdim edə bilməmişdir;

476.0.1.3. qətnamə arbitraj sazişində nəzərdə tutulmayan və ya onun şərtlərinə uyğun gəlməyən mübahisə üzrə çıxarıldıqda, yaxud arbitraj sazişinin hədlərindən kənara çıxan məsələlər üzrə bəndlərə malik olduqda; lakin əgər arbitraj sazişi ilə əhatə olunan məsələlər üzrə bəndlər bu saziş ilə əhatə olunmayan məsələlərdən ayrılı bilərsə, onda arbitraj sazişi ilə əhatə olunan məsələlər üzrə bəndləri olan qətnamənin hissəsi tanına və icraya yönəldilə bilər;

476.0.1.4. münisflər məhkəməsinin tərkibi və ya arbitraj qaydaları tərəflərin razılığına və ya bunların olmaması arbitrajın olduğu ölkənin qanununa uyğun gəlmirsə;

476.0.1.5. qətnamə tərəflər üçün hələ məcburi deyildirsə və ya ləğv edilmişsə, yaxud qanunları əsasında çıxarıldığı ölkənin məhkəməsi tərəfindən ləğv edilmişsə və ya icrası dayandırılmışsa;

476.0.2 əgər arbitraj məhkəməsinin qətnaməsinin icraya yönəldilməsi və tanınması barədə ərizəyə baxan məhkəmə müəyyən etsə ki, mübahisənin obyektini Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə əsasən arbitraj baxışının predmeti ola bilməz, yaxud arbitraj məhkəməsinin qətnaməsinin icraya yönəldilməsi və tanınması Azərbaycan Respublikasının suverenliyinə və ya qanunvericiliyinin əsas prinsiplərinə ziddir.

Maddə 477. Münisflər məhkəməsinin qətnaməsi

Xarici münisflər məhkəməsi qətnaməsinin icra edilməsi və tanınması üçün bu Məcəllənin maddələri müvafiq olaraq tətbiq edilə bilər. Bundan əlavə, BMT-nin 1958-ci il 10 iyun tarixli xarici münisflər məhkəməsinin qətnaməsinin tanınması və icra edilməsi barədə Nyu-York Konvensiyası tətbiq edilir.

UNCİTRAL ARBİTRAJ REQLAMENTİ

15 dekabr 1976-cı ildə qəbul edilmişdir

UNCİTRAL ARBİTRAJ REQLAMENTİ

15 dekabr 1976-cı ildə Baş Assambleya tərəfindən qəbul edilmiş 31/98 sayılı Qətnamə

31/98. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Beynəlxalq ticarət hüququ üzrə Komissiyasının Arbitraj Reqlamenti

Baş Assambleya,

beynəlxalq ticarət münasibətləri kontekstində yaranan mübahisələrin nizama salınması üsulu kimi arbitrajın əhəmiyyətini *taniyaraq,*

müxtəlif hüquqi, sosial və iqtisadi sistemlərə malik ölkələrə münasibətdə qəbul edilən xüsusi arbitraj reqlamentinin hazırlanmasının beynəlxalq iqtisadi münasibətlərin harmonik inkişafına dəyərli töhfə olacağına *inanaraq,*

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının beynəlxalq ticarət hüququ üzrə Komissiyasının Arbitraj reqlamentinin arbitraj təşkilatları və beynəlxalq ticarət arbitrajı mərkəzləri ilə davamlı məsləhətləşmələrdən sonra hazırlandığını *nəzərə alaraq,*

Arbitraj reqlamentinin Birləşmiş Millətlər Təşkilatının beynəlxalq ticarət hüququ üzrə Komissiyasının doqquzuncu sessiyasında ¹ əsaslı müzakirədən sonra qəbul edildiyini *qeyd edərək,*

1. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının beynəlxalq ticarət hüququ üzrə Komissiyasının Arbitraj reqlamentinin beynəlxalq ticarət münasibətləri kontekstində meydana gələn mübahisələrin həllində, xüsusilə də kommərsiya müqavilələrində Arbitraj reqlamentinə istinad yolu ilə istifadəsini *tövsiyə edir;*

2. Arbitraj reqlamentinin mümkün qədər geniş yayılmasının təmin edilməsini Baş katibdən *xahiş edir.*

¹ Baş Assambleyanın xüsusi hesabatları, otuz birinci sessiya, Əlavə № 17 (A/31/17), V fəsil, C bölməsi.

UNCİTRAL ARBİTRAJ REQLAMENTİ

BÖLMƏ 1. GİRİŞ MÜDDƏALARI

TƏTBİQ DAİRƏSİ

Maddə 1

1. Tərəflər müqavilədə yazılı formada* həmin müqaviləyə aid olan mübahisələrin UNCİTRAL Arbitraj reqlamenti əsasında arbitraja verilməsi haqqında razılaşıqda, belə mübahisələr tərəflərin yazılı formada razılaşa bildikləri dəyişikliklərlə bu Reqlament əsasında həll edilməlidir.

2. Bu Reqlament, onun qaydalarının tərəflərin imtina edə bilmədikləri qanunun normaları ilə ziddiyyət təşkil etdiyi hallar istisna olmaqla, arbitraj araşdırmasını tənzimləyir. İstisna halda həmin qanunun norması tətbiq olunur.

BİLDİRİŞLƏR, MÜDDƏTİN HESABLANMASI

Maddə 2

1. Bu Reqlamentə uyğun olaraq hər hansı məlumat, bildiriş, xəbərdarlıq və ya təklif tərəfə təqdim olunduqda və ya onun yaşayış yerinə, kommertiya müəssisəsinin məlum olan axırncı ünvanına, yaxud tərəfin poçt ünvanına çatdırıldıqda, alınmış sayılır. Bildiriş təqdim olunduğu və ya çatdırıldığı gün alınmış hesab edilir.

2. Bu Reqlamentə uyğun olaraq müddətlərin hesablanması bildiriş, xəbərdarlıq, məlumat və ya təklif alındığının ertəsi gündən başlanır. Əgər ünvan sahibinin yaşadığı və ya kommertiya müəssisəsinin yerləşdiyi yerdə müddətin axırncı günü rəsmi bayram və ya istirahət gününə düşürsə, o halda müddət növbəti iş gününə qədər uzadılır. Həmin müddət ərzində olan rəsmi bayramlar və qeyri-iş günləri də müddətin daxilində hesablanır.

NÜMUNƏVİ ARBİTRAJ QEYD-ŞƏRTİ

Bu müqavilədən irəli gələn və ya buna aid olan istənilən fikir ayrılığı və tələb, yaxud bu müqavilənin pozulması, xitam verilməsi və ya

etibarsızlığı ilə bağlı məsələlər hazırda qüvvədə olan UNCİTRAL Arbitraj Reqlamentinə müvafiq olaraq arbitrajda həll olunacaq.

Qeyd – Tərəflər buna aşağıdakı əlavəni edə bilərlər:

a) səlahiyyətli orqan ... (müəssisənin adı və ya şəxsin adı);

b) arbitrlərin sayı ... (bir və ya üç);

c) arbitrajın yeri ... (şəhər və ya ölkə);

d) arbitraj araşdırmasının dili (dilləri) ... bu müqaviləyə aid mübahisələr UNCİTRAL Arbitraj Reqlamentinə müvafiq olaraq arbitraja verildiyi halda belə mübahisələr tərəflərin yazılı formada razılaşıqları dəyişikliklərlə bu Reqlamentə əsasən həll olunmalıdır.

ARBİTRAJ HAQQINDA BİLDİRİŞ

Maddə 3

1. Arbitraj araşdırmasını başlayan tərəf (burada və gələcəkdə «iddiaçı» adlandırılan) digər tərəfə (burada və gələcəkdə «cavabdeh» adlandırılan) arbitraj haqqında bildiriş göndərir.

2. Cavabdehin arbitraj haqqında bildirişi aldığı gündən arbitraj araşdırması başlanmış hesab olunur.

3. Arbitraj haqqında bildirişdə aşağıdakılar göstərməlidir:

a) mübahisənin arbitraj araşdırmasına verilməsi barədə tələb;

b) tərəflərin adları və ünvanları;

c) müvafiq arbitraj qeyd-şərtinə və ya ayrıca arbitraj sazişinə istinad;

d) mübahisə yarandığı və ya mübahisəyə səbəb olmuş müqaviləyə istinad;

e) mübahisənin xarakterinin ümumi formada ifadəsi və müvafiq halda mübahisəli məbləğin miqdarının müəyyən edilməsi;

f) iddia tələblərinin məzmunu;

g) arbitrlərin sayı barədə tərəflərin əvvəlcədən razılığı yoxdursa, arbitrlərin sayı (bir və ya üç) barədə təklif.

4. Arbitraj haqqında bildirişdə, həmçinin, aşağıdakılar göstərilə bilər:

a) 6-cı maddənin 1-ci bəndində nəzərdə tutulduğu kimi təkbaşına arbitrin və ya səlahiyyətli orqanın təyinatı barədə təklif;

b) 7-ci maddədə nəzərdə tutulduğu kimi işə təkbaşına baxan arbitrin təyinatı barədə bildiriş;

c) 18-ci maddədə nəzərdə tutulmuş iddia ərizəsi.

NÜMAYƏNDƏLİK VƏ YARDIM

Maddə 4

Tərəflər, öz seçdikləri şəxslər vasitəsilə təmsil oluna və ya belə şəxslərin köməyindən istifadə edə bilirlər. Belə şəxslərin adları və ünvanları barədə digər tərəfə yazılı formada məlumat verilməlidir; həmin məlumatda bu təyinatın nümayəndəlik və ya yardım məqsədi ilə həyata keçirilməsi qeyd olunmalıdır.

II BÖLMƏ. ARBİTRAJ MƏHKƏMƏSİNİN TƏRKİBİ

ARBİTRLƏRİN SAYI

Maddə 5

Əgər tərəflər əvvəlcədən arbitrlərin sayı (bir və ya üç) barədə razılığa gəlməyiblərsə və cavabdeh arbitraj haqqında bildirişi aldıqdan sonra 15 gün müddətində tərəflər bir arbitrin olması barədə razılığa gəlməyiblərsə, o halda üç arbitr təyin edilir.

ARBİTRLƏRİN TƏYİN EDİLMƏSİ (6-8-ci maddələr)

Maddə 6

1. Təkbəşinə arbitr təyin olunmalı halda, bir tərəf digər tərəfə aşağıdakıları təklif edə bilər:

a) təkbəşinə arbitr kimi çıxış edə bilən bir və ya bir neçə şəxsin namizədliyi; və

b) əgər tərəflər səlahiyyətli orqan barədə əvvəlcədən razılığa gəlməyiblərsə – bir və ya bir neçə müəssisənin, yaxud hər hansı bir səlahiyyətli orqan qismində iştirak edə biləcək şəxslərin adlarını.

2. 1-ci bəndə müvafiq olaraq tərəflərdən biri təklifi aldıqdan 30 gün ərzində tərəflər təkbəşinə arbitrin seçilməsi ilə əlaqədar razılığa gəlmədiyi halda, təkbəşinə arbitr tərəflərin razılığı ilə səlahiyyətli orqan tərəfindən təyin edilir. Əgər tərəflər səlahiyyətli orqan barədə razılığa gəlməyiblərsə, yaxud onların seçdiyi səlahiyyətli orqan fəaliyyət göstərməkdən imtina edirsə və ya tərəflərdən birindən xahiş daxil olduqdan 60 gün müddətində arbitri təyin etmərsə, tərəflərdən hər hansı biri səlahiyyətli orqanı təyin

etmək xahişi ilə Haaqada yerləşən Daimi Münsif Məhkəməsinin Baş katibinə müraciət edə bilər.

3. Səlahiyyətli orqan tərəflərin birinin xahişi ilə təkbaşına arbitri qısa müddətdə təyin edir. Təyinetmə zamanı səlahiyyətli orqan prosedursiyahıdan istifadə edir; əgər tərəflərin buna etirazı olmazsa və ya səlahiyyətli orqan aşağıda göstərilən konkret hallarda bu prosedurun tətbiqini qeyri-müvafiq hesab etmədikdə:

a) tərəflərdən birinin xahişi ilə səlahiyyətli orqan tərəflərə 3 nəfərdən az olmayaraq eyni siyahı (adları) göndərir;

b) tərəflərdən hər biri, bu siyahını aldıqdan sonra 15 gün ərzində siyahıda etiraz etdiyi adı və ya adları çıxarmaqla, qalanların adlarını öz istəyi ilə ardıcıl şəkildə nömrələyib, siyahını səlahiyyətli orqana qaytara bilər;

c) təyin olunan müddət bitdikdən sonra səlahiyyətli orqan tərəflərin qaytardığı siyahıdan müvafiq qaydada işə təkbaşına baxan arbitri təyin edir;

d) hər hansı bir səbəbdən təyinetmənin hazırkı qayda ilə həyata keçirilməsi mümkün olmadıqda, səlahiyyətli orqanın təkbaşına arbitri öz mülahizəsi əsasında təyin etmək hüququ vardır.

4. Təyinetmə zamanı səlahiyyətli orqan müstəqil və qərəzsiz arbitrin təyinatını təmin edən halları nəzərə alır, həmçinin, tərəflərin milliyyətinə aid olmayan arbitrin təyinatının məqsədəuyğunluğuna diqqət yetirir.

Maddə 7

1. Üç arbitr təyin edilməli olduğu halda hər bir tərəf bir arbitr təyin edir. Bu yolla seçilmiş iki arbitr arbitraj məhkəməsinin sədri qismində çıxış etmək üçün üçüncü arbitri seçirlər.

2. Arbitrin təyin olunması barədə bildirişi aldıqdan sonra 30 gün müddətində tərəflərdən biri digər tərəfə təyin etdiyi arbitr barədə məlumat vermədikdə:

a) birinci tərəf əvvəl razılığa gəldikləri səlahiyyətli orqandan ikinci arbitrin təyin edilməsini xahiş edə bilər; yaxud

b) əgər tərəflər əvvəldən belə orqan barədə razılaşmayıblarsa və ya əvvəlcədən seçilmiş səlahiyyətli orqan fəaliyyətindən imtina edərsə və yaxud da tərəflərdən birinin xahişi daxil olduqdan sonra 30 gün ərzində arbitri təyin etmərsə, birinci tərəf Haaqa Daimi Münsiflər Məhkəməsinin Baş katibindən səlahiyyətli orqanın təyin edilməsini xahiş edə bilər. Birinci tərəf sonra bu yolla təyin edilmiş səlahiyyətli orqandan ikinci arbitrin təyin edilməsini xahiş edə bilər. İstənilən halda səlahiyyətli orqanın ikinci arbitri özünün seçmək hüququ vardır.

3. Əgər ikinci arbitr təyin edildikdən 30 gün ərzində iki arbitr öz aralarında arbitr-sədrin seçilməsinə dair razılığa gəlməzlərsə, arbitr-sədr səlahiyyətli orqan tərəfindən təkbaşına arbitrin seçilməsinə dair 6-cı maddədə nəzərdə tutulan qaydada təyin edilir.

Maddə 8

1. 6 və 7-ci maddələrə müvafiq olaraq səlahiyyətli orqandan arbitrin təyinatına dair xahiş edildikdə bu xahiş ilə müraciət edən tərəf arbitraj haqqında bildirişin surətini, mübahisəyə səbəb olan müqavilənin surətini və əgər müqavilədə bu haqda məlumat yoxdursa, arbitraj haqqında sazişin surətini səlahiyyətli orqana göndərir. Səlahiyyətli orqan, öz funksiyalarını yerinə yetirmək üçün, zəruri hesab etdiyi məlumatları hər bir tərəfdən tələb edə bilər.

2. Bir və ya bir neçə şəxs arbitr qismində təyin edilmək üçün təklif edildikdə, onların tam adları, ünvanları, milli mənsubiyyəti, həmçinin, ixtisasları haqda məlumatlar göstərilir.

ARBİTRLƏRƏ ETİRAZ EDİLMƏSİ (9-12-ci maddələr)

Maddə 9

Gələcək arbitr, ona təyin edilməsi ilə bağlı müraciət edənlərə özünün qərəzsizliyi və ya müstəqilliyinə əsaslı şübhə doğura biləcək hər hansı hallar haqqında məlumat verir. Təyin ediləcək və ya seçiləcək arbitr əvvəllər verdiyi məlumatdan əlavə bütün hallar barədə tərəflərə məlumat verir.

Maddə 10

1. Hər hansı arbitrin qərəzsizliyi və ya müstəqilliyinə əsaslı şübhə doğuran hallar olduqda, ona etiraz edilə bilər.

2. Tərəf özünün təyin etdiyi arbitrə yalnız təyinatdan sonra məlum olan əsaslarla etiraz edə bilər.

Maddə 11

1. Arbitrə etiraz etməyi nəzərdə tutan tərəf, arbitrin təyin edilməsi barədə məlumat aldıqdan və yaxud 9-10-cu maddələrdə göstərilən hallar məlum

olduqdan sonra 15 gün müddətində arbitrə etirazı barədə məlumatı göndərməlidir.

2. Etiraz barədə məlumat digər tərəfə, etiraz edilən arbitrə və arbitraj məhkəməsinin digər üzvlərinə göndərilir. Bu cür məlumat yazılı formada və etirazın səbəbi göstərilməklə tərtib olunur.

3. Tərəflərdən biri arbitrə etirazını elan etdikdə, digər tərəf arbitrə etiraza razılıq verə bilər. Eyni qaydada barəsində etiraz edilmiş arbitr özü öz vəzifəsindən imtina edə bilər. Nə belə razılıq, nə də belə imtina etirazın əsaslı olmasına dəlalət etmir. Hər iki halda arbitrin dəyişdirilməsi üçün, hətta, əgər etiraz edilmiş arbitrin təyin edilməsi prosesində tərəflərdən biri təyinetmə və ya təyin edilmədə iştirak etmək hüququndan istifadə etməyibsə belə, 6 və ya 7-ci maddələrdə nəzərdə tutulan qaydalar tətbiq edilir.

Maddə 12

1. Əgər digər tərəf etirazla razı deyilsə və əgər etiraz edilən arbitrin özü vəzifəsindən imtina etmirsə, etiraz barədə məsələ aşağıdakı qaydada həll edilir:

a) əgər ilkin təyinetmə səlahiyyətli orqan tərəfindən edilibsə, onda həmin orqan tərəfindən;

b) əgər ilkin təyinetmə səlahiyyətli orqan tərəfindən edilməyibsə, lakin belə orqan əvvəlcədən müəyyənləşibsə, onda həmin orqan tərəfindən;

c) bütün digər hallarda – 6-cı maddədə nəzərdə tutulan qaydalara uyğun olaraq müəyyənləşmiş səlahiyyətli orqan tərəfindən.

2. Etiraz haqqında ərizə səlahiyyətli orqan tərəfindən müsbət həll olunduğu halda yeni arbitr arbitrin seçilməsi və ya təyin olunmasını tənzimləyən 6-9-cu maddələrdə nəzərdə tutulmuş prosedura uyğun olaraq seçilir və ya təyin edilir. Lakin bu prosedur səlahiyyətli orqanın müəyyənləşməsi zərurətini yaratdıqda, yeni arbitrin təyinatı arbitrə etirazı təmin etmiş səlahiyyətli orqan tərəfindən həyata keçirilməlidir.

ARBİTRİN ƏVƏZ EDİLMƏSİ

Maddə 13

1. Arbitraj prosesi zamanı arbitr vəfat etdikdə və ya istefa verdikdə, yeni arbitr əvəz edilən arbitrin seçilməsi və ya təyin edilməsinə dair 6–9-cu maddələrdə tətbiq edilən qaydalara uyğun seçilir və ya təyin edilir.

2. Arbitrin fəaliyyətsizliyi zamanı, yaxud hüquqi və ya faktiki qabiliyyətsizliyi ilə öz funksiyalarını yerinə yetirmədiyi hallarda arbitrə etiraz və arbitrin əvəz edilməsinə dair əvvəlki maddələrdə nəzərdə tutulan prosedurlar tətbiq edilir.

ARBİTRİN ƏVƏZ EDİLMƏSİ ZAMANI İŞ ÜZRƏ TƏKRAR DİNLƏMƏLƏR

Maddə 14

11–13-cü maddələrə uyğun təkbaşına arbitrin və ya arbitr-sədrin əvəz edilməsi zamanı onun əvəz edilməsinə qədər iş üzrə keçirilən bütün dinləmələr təkrar edilməlidir; hər hansı digər arbitrin əvəz edilməsi zamanı isə əvvəlki dinləmələr arbitraj məhkəməsinin öz mülahizəsi ilə təkrar edilə bilərlər.

III BÖLMƏ. ARBİTRAJ ARAŞDIRMASI ÜMUMİ MÜDDƏALAR

Maddə 15

1. Tərəflərə eyni münasibət göstərmək və prosesin istənilən mərhələsində tərəflərə öz mövqelərini ifadə etmək üçün bütün imkanları verməklə arbitraj məhkəməsi bu Reqlamentə riayət etməklə arbitraj araşdırmasını münasib hesab etdiyi qaydada apara bilər.
2. Prosesin istənilən mərhələsində tərəflərdən biri müvafiq xahişlə çıxış etsə, arbitraj məhkəməsi şahidlərin, şahid-ekspertlərin ifadələrini dinləmək üçün iclas, yaxud şifahi müzakirə keçirir. Bu cür xahiş olmadıqda, arbitraj məhkəməsi belə dinləmənin keçirilməsi, yaxud sənədlər və digər materiallar əsasında araşdırma aparılmasına dair qərar qəbul edir.
3. Arbitraj məhkəməsinə tərəflərdən birinin təqdim etdiyi bütün sənədlər yaxud məlumatlar eyni vaxtda digər tərəfə də təqdim edilir.

ARBİTRAJ ARAŞDIRMASININ KEÇİRİLDİYİ YER

Maddə 16

1. Tərəflər arasında arbitraj araşdırmasının keçirilmə yeri barədə razılıq olmadıqda, arbitraj araşdırmasının halları nəzərə alınmaqla, həmin yer arbitraj məhkəməsi tərəfindən müəyyən edilir.

2. Arbitraj məhkəməsi tərəflərin razılığına əsasən ölkə, yaxud şəhər daxilində arbitraj araşdırmasının keçirildiyi yeri müəyyən edə bilər. Arbitraj məhkəməsi arbitraj araşdırmasının hallarını nəzərə alaraq, hesab etdiyi qaydada, istənilən yerdə şahidləri dinləyə və arbitrlərlə məsləhətləşmələr üçün iclas keçirə bilər.
3. Arbitraj məhkəməsi müvafiq hesab etdiyi istənilən yerdə mallara, digər əmlaklara, yaxud sənədlərə baxış keçirmək üçün yığışa bilər. Bu cür baxışlarda iştirak etmək imkanı vermək üçün tərəflərə qabaqcadan bu haqda məlumat verilməlidir.
4. Arbitraj qərarı arbitraj araşdırması aparılan yerdə çıxarılır.

DİL

Maddə 17

1. Tərəflərin razılığı nəzərə alınmaqla, arbitraj məhkəməsi təyin edildikdən dərhal sonra arbitraj prosesində işə baxılma dili, yaxud dilləri barədə məsələni həll edir. Bu qərar iddia ərizəsinə, cavabdehin iddia üzrə etirazına və digər başqa yazılı ərizələrə və şifahi araşdırma aparılan zaman istifadə ediləcək dilə, yaxud dillərə aid edilir.
2. Arbitraj məhkəməsi iddia ərizəsinə və ya cavabdehin iddia üzrə etirazlarına əlavə edilmiş istənilən sənədlərin, eləcə də araşdırmanın gedişi zamanı təqdim edilmiş istənilən əlavə sənədlər və ya sübutların, tərəflərin razılığa gəldikləri və ya arbitraj məhkəməsinin müəyyən etdiyi dilə, yaxud dillərə tərcümə edilməsi barədə sərəncam verə bilər.

İDDİA ƏRİZƏSİ

Maddə 18

1. Əgər iddia ərizəsi arbitraj haqqında bildirişə daxil edilməyibsə, arbitraj məhkəməsinin təyin etdiyi müddət ərzində iddiaçı cavabdehə və arbitrlərin hər birinə yazılı formada iddia ərizəsini göndərir. Bu ərizəyə müqavilənin və (əgər müqaviləyə daxil deyilsə) arbitraj sazişinin surətləri əlavə edilməlidir.
2. İddia ərizəsində aşağıdakı məlumatlar göstərilməlidir:
 - a) tərəflərin adları və ünvanları;
 - b) iddia tələblərini təsdiq edən halların ifadəsi;
 - c) mübahisəli məsələlər;
 - d) iddia tələblərinin məzmunu.

İddiaçı, öz iddia ərizəsinə işə aid hesab etdiyi bütün sənədləri əlavə edə və ya gələcəkdə təqdim edəcəyi sənədlərə, yaxud digər sübutlara istinad edə bilər.

İDDİA ÜZRƏ ETİRAZ

Maddə 19

1. Arbitraj məhkəməsinin müəyyən etdiyi müddət ərzində cavabdeh iddiaçıya və arbitrlərin hər birinə iddia üzrə öz etirazını göndərir.
2. İddia üzrə etirazlarda iddia ərizəsinin b), c) və d) bəndlərinə (18-ci maddənin 2-ci bəndi) dair cavablar öz əksini tapmalıdır. Cavabdeh iddia üzrə, öz müdafiəsində əsaslandığı sənədləri etirazlarına əlavə edə bilər, yaxud gələcəkdə təqdim edəcəyi sənədlərə və ya digər sübutlara istinad edə bilər.
3. Əgər arbitraj məhkəməsi gecikdirməni hazırki halda haqlı sayarsa, iddia üzrə etirazlarında və ya prosesin son mərhələsində cavabdeh həmin müqavilədən irəli gələn qarşılıqlı iddia verə və ya həmin müqavilədən irəli gələn hesablama məqsədilə tələb irəli sürə bilər.
4. Qarşılıqlı iddia və ya hesablama məqsədilə irəli sürülən tələb üzrə 18-ci maddənin 2-ci bəndinin qaydaları tətbiq edilir.

İDDİA TƏLƏBLƏRİNİN VƏ YA ETİRAZLARININ DƏYİŞDİRİLMƏSİ

Maddə 20

Əgər arbitraj məhkəməsi yol verilmiş ləngiməni və ya digər tərəfin marağını, yaxud istənilən digər hallara görə zərərini nəzərə alaraq, bu dəyişikliyin aparılmasını məqsədmüvafiq hesab edərsə, arbitraj araşdırmasının gedişi zamanı istənilən tərəf öz iddia tələblərini və ya etirazlarını dəyişə, yaxud əlavə edə bilər. Lakin iddia tələbində edilən dəyişiklik arbitraj qeyd-şərti və ya ayrıca arbitraj sazişi çərçivəsindən çıxmamalıdır.

ARBİTRAJ MƏHKƏMƏSİNİN SƏLAHİYYƏTLİ OLMAMASINA GÖRƏ ETİRAZ

Maddə 21

1. Arbitraj məhkəməsinin səlahiyyətli olmamasına görə etiraz ərizələrinə dair, (arbitraj qeyd-şərti, yaxud ayrıca arbitraj sazişinin olmamasına və ya

etibarsızlığına əsaslanan etirazları daxil olmaqla) qərar çıxarmaq hüququ vardır.

2. Arbitraj məhkəməsi müqavilənin mövcudluğunu (arbitraj qeyd-şərti müqavilənin tərkib hissəsidir) və ya etibarlılığını müəyyən etmək səlahiyyətinə malikdir. 21-ci maddənin məqsədləri üçün müqavilənin bir hissəsi olan və hazırkı Reqlamentə uyğun arbitraj araşdırmasının nəzərdə tutulduğu, bu müqavilənin digər şərtlərindən asılı olmayan arbitraj qeyd-şərtinə saziş kimi baxılmalıdır. Arbitraj məhkəməsinin müqavilənin əhəmiyyətsizliyini etiraf etməsi, arbitraj qeyd-şərtinin avtomatik olaraq etibarsızlığını şərtləndirmir.

3. Arbitraj məhkəməsinin aidiyyətli olmamasına dair etirazı, iddia üzrə etirazların və ya qarşılıqlı iddia üzrə etirazların təqdim edilməsindən gec olmayaraq verilməlidir.

4. Bir qayda olaraq, arbitraj məhkəməsi onun aidiyyətli olmamasına dair etirazı ilkin xarakterli məsələ kimi həll edir. Lakin arbitraj məhkəməsinin arbitraj araşdırmasını davam etdirmək və iş üzrə etiraz məsələsini özünü son qərarında həll etmək hüququ vardır.

ƏLAVƏ YAZILI ƏRİZƏLƏR

Maddə 22

Arbitraj məhkəməsi tərəflərdən iddia ərizəsinə və iddia üzrə etirazlara əlavə yazılı ərizələrin tələb edilməsini müəyyən edir və belə ərizələrin verilməsi müddətini təbiiq edir.

MÜDDƏTLƏR

Maddə 23

Arbitraj məhkəməsinin yazılı ərizələrin təqdim edilməsinə dair müəyyən etdiyi müddətlər (iddia ərizəsi və iddia üzrə etirazlar daxil olmaqla) 45 gündən artıq olmamalıdır. Lakin arbitraj məhkəməsi əsaslı hesab etdiyi hallarda müddəti uzada bilər.

SÜBUTLAR VƏ DİNLƏMƏLƏR (24 və 25-ci maddələr)

Maddə 24

1. Hər bir tərəf öz tələbləri və etirazlarını əsaslandırmaq üçün istinad etdiyi halları sübut etməyə borcludur.

2. Arbitraj məhkəməsi, məqsədəuyğun hesab etdikdə, müəyyən etdiyi müddət ərzində tərəflərin hər hansı birindən hər bir arbitr və digər tərəf üçün mübahisənin predmetini və özünün iddia ərizəsində və ya iddia üzrə etirazlarında şərh olunmuş sənədlərin və ya başqa sübutların xülasəsini tələb edə bilər.

3. Araşdırmanın gedişi zamanı istənilən vaxt arbitraj məhkəməsi tərəflərdən sənədlərin, maddi və ya digər sübutların təqdim edilməsini müəyyən olunmuş müddət ərzində tələb edə bilər.

Maddə 25

1. Şifahi araşdırma keçirildiyi halda arbitraj məhkəməsi əvvəlcədən tərəflərə belə araşdırmanın keçiriləcəyi tarix, saat və yer haqqında bildiriş göndərməlidir.

2. Əgər şahidlərin ifadələri dinlənilməlidirsə, arbitraj məhkəməsinə və digər tərəfə dinlənilməyə ən azı 15 gün qalmış hər bir tərəf təsdiq olunacaq halları göstərməklə çağırmaq istədiyi şahidlərin adları, ünvanları və ifadə verəcəyi dil haqqında məlumat verməlidir.

3. Arbitraj məhkəməsi araşdırmanın gedişi zamanı işin halları üzrə vacib hesab edərsə və ya tərəflər bu barədə razılığa gələrək dinləmələrə 15 gün qalmış bu haqda məhkəməyə məlumat verərlərsə, o halda arbitraj məhkəməsi şifahi ifadələrin tərcüməsi və protokol tərtib etməyi təmin etmək üçün tədbirlər görür.

4. Tərəflər başqa razılığa gəlməyiblərsə, dinləmələr qapalı keçirilir. İfade verilən zaman arbitraj məhkəməsi başqa şahidlərin kənarlaşdırılmasını tələb edə bilər. Arbitraj məhkəməsi şahidlərin dindirilməsi üsulunu özü müəyyənləşdirmək hüququna malikdir.

5. Şahidlərin ifadələri onlar tərəfindən yazılı surətdə təsdiq edilmiş formada təqdim oluna bilər.

6. Təqdim olunan sübutların qəbul edilənliyi, aidiyyəti, mahiyyət və əhəmiyyət kəsb etməsini arbitraj məhkəməsinin özü müəyyən edir.

TƏMİNEDİCİ TƏDBİRLƏR

Maddə 26

1. Tərəflərdən birinin xahişi ilə arbitraj məhkəməsinin mübahisənin predmeti üzrə vacib hesab etdiyi, mübahisənin predmeti olan malların mühafizəsi daxil olmaqla, onların üçüncü tərəfə saxlanca verilməsi barədə və ya tez xarab olan malların satışına dair sərəncam vermək kimi istənilən təminedicilik tədbirləri qəbul etmək hüququ vardır.

2. Bu kimi təminedicilik tədbirlər müddətli qətnamə formasında qəbul edilə

bilərlər. Arbitraj məhkəməsinin belə tədbirlərin həyata keçirilməsi üçün xərclərin ödənilməsinin təmin edilməsini tələb etmək hüququ vardır.

3. Tərəfin təminedicisi tədbirlərin qəbul edilməsinə dair məhkəmə orqanına müraciətinə arbitraj haqqında sazişə zidd olan hal və ya sazişdən imtina kimi baxılmamalıdır.

EKSPERTLƏR

Maddə 27

1. Arbitraj məhkəməsi tapşırığı konkret məsələlər üzrə yazılı məruzə təqdim etmələri üçün bir və ya bir neçə ekspert təyin edə bilər. Arbitraj məhkəməsinin ekspertə tapşırıq verməsinə dair sənədin surəti tərəflərə göndərilir.

2. Tərəflər ekspertə işə aid olan istənilən məlumatları təqdim edirlər və ya ekspertin onlardan tələb etdiyi işə aid olan istənilən sənədləri və ya malları baxış üçün ona verirlər. Tərəf və ekspert arasında hər hansı məlumatın, sənədlərin və ya malların təqdim olunması üzrə ekspertin əsaslandığı tələblərə dair istənilən mübahisələr arbitraj məhkəməsi tərəfindən həll edilir.

3. Arbitraj məhkəməsi ekspertin məruzəsini aldıqdan sonra bu məruzə üzrə öz fikirlərini yazılı surətdə bildirmək imkanı verilməsi üçün onun surətini tərəflərə göndərir.

Tərəflərdən hər birinin ekspertin öz məruzəsində istinad etdiyi istənilən sənədlərlə tanış olmaq hüququ vardır.

4. Tərəflərdən hər hansı birinin xahişi ilə ekspert, öz məruzəsini təqdim etdikdən sonra, iclasda çıxış edə bilər, bu halda tərəflərə iclasda iştirak etmək və ekspertə suallar vermək imkanı verilir.

Həmin iclasın gedişi zamanı hər bir tərəf mübahisəli məsələlər üzrə ifadə vermək üçün şahid-ekspertləri dəvət edə bilər. Belə prosedur zamanı 25-ci maddənin müddəaları tətbiq edilir.

TƏRƏFLƏRİN GƏLMƏMƏSİ VƏ SƏNƏDLƏRİN TƏQDİM OLUNMAMASI

Maddə 28

1. Arbitraj məhkəməsinin müəyyən etdiyi müddət ərzində iddiaçı üzrsüz səbəbdən öz iddia ərizəsini təqdim etmədikdə, arbitraj məhkəməsi arbitraj araşdırmasının dayandırılmasına dair qərar çıxarır. Arbitraj məhkəməsinin

müəyyən etdiyi müddət ərzində cavabdeh iddia üzrə öz etirazlarını təqdim etmədikdə, arbitraj məhkəməsi arbitraj araşdırmasının davam etdirilməsinə dair qərar qəbul edir.

2. Bu Reqlamentə müvafiq qaydada xəbərdar edilmiş tərəflərdən hər hansı biri üzürlü səbəblər göstərmədən məhkəmə iclasına gəlmədikdə, arbitraj məhkəməsi araşdırmanı davam etdirə bilər.

3. Əgər tərəflərdən birinə müəyyən edilmiş müddət ərzində lazımı qaydada sənədli sübutları təqdim etmək təklif olunubsa və həmin tərəf üzürlü səbəb olmadan sənədləri təqdim etmirsə, o halda arbitraj məhkəməsi mövcud olan sübutlar əsasında öz qərarını verə bilər.

İŞ ÜZRƏ DİNLƏMƏLƏRİN BAŞA ÇATDIRILMASI

Maddə 29

1. Arbitraj məhkəməsi tərəflərin qarşısında onların hər hansı sübutlarının və ya ərizələrinin, yaxud dinlənilməsi üçün şahidlərinin olması məsələsini qoya bilər, bu hallar olmadıqda isə məhkəmə iş üzrə dinləmənin başa çatdırılmasını elan edə bilər.

2. Arbitraj məhkəməsi, zəruri hesab etdiyi müstəsna hallarda, öz təşəbbüsü ilə və ya tərəflərdən birinin vəsətəti ilə arbitraj qətnaməsinin çıxarılmasına qədər istənilən vaxt dinləmənin yenidən başlanması barədə qərar qəbul edə bilər.

BU REQLAMENTƏ İSTİNAD HÜQUQUNDAN İMTİNA

Maddə 30

Hər hansı bir tərəf, hazırkı Reqlamentin hansısa bir qaydasına və ya tələbinə riayət edilmədiyini bilirsə və belə hallara qarşı etirazını bildirmədən arbitraj araşdırmasında iştirakını davam etdirirsə, özünün etiraz hüququndan imtina etmiş sayılır.

IV BÖLMƏ. ARBITRAJ QƏTNAMƏSİ

QƏTNAMƏLƏRİN QƏBUL EDİLMƏSİ

Maddə 31

1. İş üzrə üç arbitr olduqda, arbitraj qətnaməsi və ya arbitraj məhkəməsinin digər qərarları arbitrlərin çoxluğu ilə qəbul edilir.
2. Əksəriyyət olmadıqda prosessual məsələlərdə və ya arbitraj məhkəməsi arbitr-sədri səlahiyyətli etdikdə, o, qərarları müstəqil qəbul edə bilər; lakin onunun qərarı arbitraj məhkəməsi tərəfindən yenidən baxıla bilər.

ARBITRAJ QƏRARININ FORMASI VƏ HÜQUQİ QÜVVƏSİ

Maddə 32

1. Arbitraj məhkəməsinin son arbitraj qətnaməsi ilə yanaşı ilkin, müddətli və ya hissəvi arbitraj qərarları çıxarmaq hüququ vardır.
2. Arbitraj qərarı yazılı formada ifadə olunur və tərəflər üçün qəti və məcburidir. Tərəflər arbitraj qərarını ləngitmədən yerinə yetirməyi öhdələrinə götürürlər.
3. Tərəflər arasında arbitraj qətnaməsinin əsaslandırılmaması barədə razılıq yoxdursa, arbitraj məhkəməsi qətnamənin əsaslandığı motivləri göstərir.
4. Arbitraj qətnaməsi arbitrlər tərəfindən imzalanmalı və onun çıxdığı tarix və yer qeyd edilməlidir. Üç arbitrdən biri arbitraj qərarını imzalamadıqda, qərarın onun imzasının olmamasının səbəbləri göstərilməlidir.
5. Arbitraj qərarı yalnız hər iki tərəfin razılığı ilə dərc etdirilə bilər.
6. Arbitrlər tərəfindən imzalanmış arbitraj qətnaməsinin surətlərini arbitraj məhkəməsi tərəflərə göndərir.
7. Arbitraj qətnaməsinin çıxdığı ölkənin arbitraj qanunvericiliyi onun qeydiyyatını və ya arbitraj məhkəməsinə saxlanca verilməsini tələb edərsə, məhkəmə bu tələbi həmin qanunvericiliyin nəzərdə tutduğu müddətdə yerinə yetirməlidir.

TƏTBİQ EDİLƏN HÜQUQ, «DOSTCASINA VASİTƏÇİLƏR»

Maddə 33

1. Arbitraj məhkəməsi tərəflərin razılığı ilə mübahisənin mahiyyəti üzrə həllində tətbiq ediləli olan hüququ tətbiq edir. Tərəflər arasında belə razılaşma olmadıqda isə, arbitraj məhkəməsi tətbiq olunmasını mümkün saydığı kollizion normalara əsaslanan hüququ tətbiq edir.

2. Tərəflər bu barədə məhkəməyə birbaşa səlahiyyət veriblərsə və əgər arbitraj prosesini tənzimləyən qanun bu cür arbitraj araşdırmasına yol verirsə, o halda arbitraj məhkəməsi «dostcasına vasitəçilər» və ya *ex aequo et bono* qismində qərar çıxarır.

3. Bütün hallarda arbitrlər müqavilənin şərtlərinə və həmin razılaşmada tətbiq edilən ticarət adətlərinə uyğun qərar çıxarırlar.

BARIŞIQ SAZIŞI VƏ YA ARBİTRAJ ARAŞDIRMASININ DAYANDIRILMASI ÜÇÜN DİGƏR ƏSASLAR

Maddə 34

1. Arbitraj qətnaməsinin çıxarılmasına qədər tərəflər mübahisənin tənzimlənməsinə dair razılıq əldə edirlərsə, arbitraj məhkəməsi arbitraj araşdırmasına xitam verilməsinə dair qərar çıxarır, yaxud hər iki tərəfin xahişi və məhkəmənin razılığı olduqda, mübahisənin aradan qalxmasını razılaşdırılmış şərtlər əsasında arbitraj qərarı formasında rəsmiləşdirir. Arbitraj məhkəməsi belə qərarın motivlərini izah etməyə borclu deyil.

2. Arbitraj qərarı çıxarılan qədər arbitraj araşdırmasının davam etdirilməsi 1-ci bənddə qeyd edilməyən hər hansı bir səbəbdən lazımsız və ya mümkünsüz olduqda, arbitraj məhkəməsi tərəfləri araşdırmaya xitam verilməsinə dair qərar çıxarmaq niyyəti barədə xəbərdar edir. Tərəflərdən hər hansı biri araşdırmaya xitam verilməsinə əsaslı etirazlar vermədikdə arbitraj məhkəməsinin belə qərar çıxarmağa hüququ vardır.

3. Arbitraj araşdırmasına xitam verilməsi barədə qərarın nüsxələri və ya razılaşdırılmış şərtlərlə arbitraj qətnaməsinin nüsxələrini arbitraj məhkəməsi arbitrlərin imzaları ilə tərəflərə göndərir. Razılaşdırılmış şərtlər əsasında arbitraj qətnaməsi çıxarılməkən 32-ci maddənin 2-ci və 4-7-ci bəndlərinin qaydaları tətbiq olunur.

ARBİTRAJ QƏTNAMƏSİNİN İZAH EDİLMƏSİ

Maddə 35

1. Tərəflərdən hər hansı biri qərarı aldıqdan 30 gün ərzində digər tərəfi xəbərdar etməklə, arbitraj məhkəməsindən qərarın izah edilməsini xahiş edə bilər.

2. Belə izah müvafiq xahiş alındıqdan sonra 45 (qırx beş) gün ərzində yazılı formada verilir. Bu izah qərarın tərkib hissəsi hesab olunur və ona 32-ci maddənin 2-7-ci bəndlərinin qaydaları tətbiq edilir.

ARBİTRAJ QƏTNAMƏSİNDƏ DÜZƏLIŞLƏR EDİLMƏSİ

Maddə 36

1. Qətnaməni aldıqdan 30 gün müddətində tərəflərdən biri digər tərəfi xəbərdar etməklə, arbitraj məhkəməsindən qətnamədə yol verilmiş hesab səhvlərinin, çap və ya yazı xəталarının düzəldilməsini, yaxud digər bu cür analoji xarakterli qüsurların aradan qaldırılmasını xahiş edə bilər. Tərəflərə qətnaməni elan etdikdən sonra 30 gün müddətində arbitrlər öz təşəbbüsləri ilə bu cür qüsurları aradan qaldıra bilərlər.
2. Bu cür düzəlişlər yazılı formada və 32-ci maddənin 2–7-ci bəndlərinin qaydaları tətbiq edilməklə tərtib olunur.

ƏLAVƏ ARBİTRAJ QƏTNAMƏSİ

Maddə 37

1. Qətnamənin alınmasından 30 gün müddətində, tərəflərdən biri digər tərəfi xəbərdar etməklə arbitraj araşdırmasının gedişində qaldırılmış, lakin qətnamədə əks olunmamış tələblər barəsində arbitraj məhkəməsindən əlavə qətnamə çıxarılmasını xahiş edə bilər.
2. Arbitraj məhkəməsi əlavə qətnamə çıxarılması barədə xahişi haqlı sayarsa və yol verilmiş səhvin yeni dinləmə keçirilmədən və yeni sübutlar təqdim edilmədən aradan qaldırılmasını mümkün hesab edərsə, belə xahişin alınmasından sonra 60 gün müddətində arbitraj məhkəməsi öz qətnaməsini tamamlayır.
3. Əlavə qətnamə çıxarırlarkən 32-ci maddənin 2–7-ci bəndlərinin qaydaları tətbiq edilir.

ARBİTRAJ XƏRCLƏRİ (38 – 40-cı maddələr)

Maddə 38

Arbitraj məhkəməsi arbitraj qətnaməsində arbitraj xərclərinin məbləğini müəyyən edir. «Xərclər» termininə aşağıdakılar aiddir:

- a) arbitraj məhkəməsinin özünün 39-cu maddəyə uyğun müəyyən etdiyi hər bir üzvünün ayrı-ayrılıqda qonorarlari;
- b) arbitrlərin çəkdiqləri yol və digər xərclər;
- c) arbitrlərin tələb etdiqləri ekspert xidmətlərinin və digər yardımın ödənilməsi;
- d) arbitraj məhkəməsinin razılıq verdiyi həddə şahidlərin yol və digər xərcləri;

- e) işi udan tərəfin hüquqi nümayəndəlik və yardıma görə xərcləri; bu xərclər barədə arbitraj araşdırması zamanı məlumat verilməli və arbitraj məhkəməsi həmin xərclərin məbləğinin əqlabatən olduğunu təsdiqləməlidir;
- f) səlahiyyətli orqanın qonorarlari və xərcləri, həmçinin, Haaqa Daimi Münsiflər Məhkəməsinin Baş katibinin xərcləri.

Maddə 39

1. Arbitraj məhkəməsi qonorarının miqdarı mübahisəli məbləğ, mübahisə predmetinin mürəkkəbliyi, arbitrlərin sərf etdikləri vaxt və işə aid olan digər hallar nəzərə alınmaqla, əqlabatən olmalıdır.
2. Əgər səlahiyyətli orqanı tərəflər razılaşıdırıbsa və ya Haaqa Daimi Münsiflər Məhkəməsinin Baş katibi tərəfindən təyin edilibsə və bu orqan araşdırma ilə bağlı beynəlxalq işlər üzrə arbitrlərin qonorarlarının cədvəlini müəyyən edibsə, bu halda arbitraj məhkəməsi öz qonorarını müəyyən edərkən işin halları üzrə həmin cədvəli nəzərə almalıdır.
3. Əgər həmin səlahiyyətli orqan beynəlxalq işlər üzrə arbitrlərin qonorarlarının cədvəlini müəyyən etməyibsə, o halda tərəflərin hər biri istənilən vaxt səlahiyyətli orqandan onun təyin etdiyi beynəlxalq işlər üzrə arbitrlərin qonorarlarının miqdarını müəyyən etmək üçün adətən istifadə edilən əsaslar haqqında arayış verilməsini xahiş edə bilər. Əgər səlahiyyətli orqan belə arayışın təqdim edilməsi ilə razılaşırsa, arbitraj məhkəməsi öz qonorarını müəyyən edərkən, işin hallarını nəzərə alaraq belə məlumatı müvafiq bildiyi həddə qəbul edir.
4. 2 və 3-cü bəndlərdə göstərilən hallarda tərəf xahiş edərsə, səlahiyyətli orqan isə bu funksiyanı yerinə yetirməyə razılaşırsa, öz qonorarının miqdarını yalnız arbitraj məhkəməsinə qonorarla bağlı haqlı saydığı iradları irəli sürən səlahiyyətli orqanla məsləhətləşdikdən sonra müəyyən edir.

Maddə 40

1. 2-ci bənd istisna olmaqla, arbitraj xərclərini əleyhinə qətnamə çıxarılmış tərəf ödəməlidir. Lakin arbitraj məhkəməsi işin hallarını nəzərə almaqla, münasib hesab etdikdə belə xərcləri tərəflər arasında bölüşdürə bilər.
2. 38-ci maddənin e) bəndində qeyd edilən hüquqi nümayəndəliyin və edilən köməyin xərclərə münasibətdə, arbitraj məhkəməsi işin hallarını nəzərə alaraq, tərəflərdən hansı birinin bu xərcləri ödəməsini müəyyən etmək və ya əqlabatən hesab etdikdə, xərcləri tərəflər arasında bölüşdürmək hüququ vardır.
3. Arbitraj məhkəməsi arbitraj araşdırmasına xitam verilməsinə dair qərar və ya razılaşıdırılmış şərtlərlə qətnamə çıxarsa, 38-ci maddədə və 39-cu

maddənin 1-ci bəndində göstərilən arbitraj xərclərini həmin qərar və ya qətnamə ilə müəyyənləşdirir.

4. Arbitraj məhkəməsinin 35–37-ci maddələrə əsasən öz qətnaməsində izaha, düzəlişə və ya tamamlamaya görə hər hansı əlavə qonorarlara təyin etmək hüququ yoxdur.

ARBİTRAJ XƏRCLƏRİNİN AVANSLA ÖDƏNİLMƏSİ

Maddə 41

1. Arbitraj məhkəməsi formalaşdıqdan sonra tərəflərin hər birindən 38-ci maddənin a), b) və c) bəndlərində göstərilən xərclərin avansla bərabər məbləğdə ödənilməsinə tələb edə bilər.

2. Arbitraj məhkəməsi arbitraj gedişi zamanı tərəflərdən əlavə məbləğlərin ödənilməsinə tələb edə bilər.

3. Səlahiyyətli orqan tərəflərin razılığı ilə seçildikdə və ya Haaqa Daimi Münsiflər Məhkəməsinin Baş katibi tərəfindən təyin edildikdə və əgər tərəf bu barədə xahiş edərsə, səlahiyyətli orqan isə bu funksiyaları yerinə yetirməyə razılıq verirsə, arbitraj məhkəməsi avansın və ya əlavə avansların məbləğini arbitraj məhkəməsinə bu avansların məbləği ilə bağlı haqlı hesab etdiyi qeydləri edən səlahiyyətli orqanla məsləhətləşmədən sonra təyin edir.

4. Tələb edilən avans bu haqda xahiş alındıqdan sonra 30 gün müddətində bütövlükdə ödənmədikdə, arbitraj məhkəməsi tərəflərin hər hansı birinin tələb edilən məbləği ödəyə biləcəyi barədə onları məlumatlandırır. Tələb edilən məbləğ ödənmədiyi halda arbitraj məhkəməsi arbitraj araşdırmasının dayandırılması və ya xitam verilməsinə dair qərar çıxara bilər.

5. Qətnamə çıxarıldıqdan sonra arbitraj məhkəməsi tərəflərə alınmış məbləğlər barədə hesabat təqdim edir və xərclənməmiş qalıqları onlara qaytarır.

BEYNƏLXALQ TİCARƏT ARBİTRAJI HAQQINDA

NÜMUNƏVİ UNCİTRAL QANUNU

*21 iyun 1985-ci il tarixdə Birləşmiş Millətlər
Təşkilatının beynəlxalq ticarət hüquqları üzrə
Komissiyası tərəfindən qəbul edilib*

**BEYNƏLXALQ TİCARƏT ARBİTRAJI HAQQINDA
NÜMUNƏVİ UNCİTRAL
Q A N U N U**

**21 iyun 1985-ci il tarixdə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Beynəlxalq
ticarət hüquqları üzrə Komissiyası tərəfindən qəbul edilib
(Təsərrüfat və hüquq. 1994. № 6. S. 125-138.)**

FƏSİL 1. ÜMUMİ MÜDDƏALAR

Maddə 1. Tətbiq dairəsi¹

1. Bu Qanun hər hansı bir dövlətlə başqa dövlət və yaxud dövlətlər arasında istənilən sazişə riayət olunmaq şərti ilə beynəlxalq ticarət² arbitrajına tətbiq olunur.

2. Bu Qanununun müddəaları, 8, 9, 35 və 36 maddələri istisna olunmaqla, yalnız arbitrajın yeri göstərilən dövlətin ərazisində olduğu halda tətbiq olunur.

3. Arbitraj aşağıdakı hallarda beynəlxalq sayılır:

a) arbitraj sazişi tərəflərinin kommərsiya müəssisələri, həmin sazişin imzalandığı vaxtda ayrı-ayrı dövlətlərdə olduqda; yaxud

b) aşağıdakı yerlərdən biri, tərəflərin öz kommərsiya müəssisələrinin yerləşdiyi ölkələrin sərhədlərindən kənarında olduqda:

I) arbitrajın yeri, arbitraj müqaviləsində, yaxud ona uyğun olmaqla müəyyən edilib;

II) ticarət müqavilələrdən irəli gələn öhdəliklərin əksər hissəsinin həyata keçirildiyi istənilən yer, yaxud mübahisə mövzusu ilə daha çox bağlı olan yer; yaxud

s) tərəflər arbitraj müqaviləsi mövzusunun sayca birdən çox ölkə ilə bağlı olması barədə birbaşa razılaşmış olarlarsa.

¹ Maddələrin adı yalnız məlumat məqsədilə verilir və təfsir məqsədləri üçün istifadə edilməməlidir

² Ticarət termini geniş mənada təfsir edilməlidir ki, o həm müqavilə, həm də müqaviləsiz ticarət münasibətlərindən meydana çıxan bütün sualları əhatə edə bilsin. Ticarət xarakterli münasibətlər aşağıdakı razılaşmaları əhatə edir: mallarla təchiz olunma və ya xidmətlər, yaxud malların və ya xidmətlərin mübadiləsi haqqında istənilən ticari sazişlər; paylanmalar haqqında razılaşmalar; ticarət nümayəndəlikləri; faktoring əməliyyatları; lizinqlər; injiniringlər; sənaye müəssisələrinin tikintisi; məsləhət xidmətlərinin təqdim olunması; lisenziyaların alqı-satqısı; investisiyalar; maliyyələşdirmə; bank xidmətləri; istismar yaxud konsessiyalar üzrə sazişlərin sığortalanması; sənaye yaxud sahibkarlıq əməkdaşlığını əhatə edən birgə müəssisələr; sərnəşinlərin və malların hava, su, dəmir və avtomobil yolları ilə daşınması.

4. Bu maddənin 3-cü bəndinin məqsədləri üçün əgər:

a) tərəflər birdən artıq olmaqla kommersiya müəssisəsinə malikdirsə; müəssisə daha çox arbitraj müqaviləsinə aid olduqda, o kommersiya müəssisəsi hesab olunur.

b) tərəflər kommersiya müəssisəsinə malik olursa, arbitraj müqaviləsinin bağlandığı yer nəzərə alınır.

5. Bu Qanun göstərilən dövlətin istənilən digər qanununun təsirinə toxunmur. Bu səbəbdən meydana çıxan müəyyən mübahisələr, arbitraja verilə bilməz, yaxud arbitraja yalnız bu Qanundakı müddəalardan fərqli müddəalara uyğun olmaqla verilə bilər.

Maddə 2. Şərhlərin qaydaları və tərifləri

Bu Qanunun məqsədləri üçün:

a) daimi arbitraj müəssisəsi vasitəsilə həyata keçirilib, keçirilməməsindən asılı olmayaraq istənilən arbitraj, «arbitraj» hesab olunur.

b) tək bir arbitr və ya arbitrlərin kollegiyası «arbitraj məhkəməsi» hesab olunur.

s) dövlətin məhkəmə orqanları sistemi, yaxud təşkilatları «məhkəmə» hesab olunur.

d) 28-ci maddə istisna olmaqla, Qanunun hər-hansı bir müddəası müvafiq məsələ üzrə tərəflərə qərar qəbul etməyə imkan verərkən, tərəflər bu qərarın qəbul edilməsini hər hansı bir üçüncü şəxsə, o cümlədən, müəssisəyə həvalə edə bilərlər.

e) əgər bu Qanunun hər hansı bir müddəasında tərəflərin razılaşmasına istinad edilməsinə tərəflər razılaşarsa və ya razılaşa bilsə, və ya tərəflərin razılaşmasına hər-hansı bir digər formada istinad edilirsə, bu razılaşmaya, bu müqavilədə göstərilmiş istənilən arbitraj qaydası daxil edilir.

f) 25 (a) və 32 (2) maddələri istisna olmaqla, bu Qanunun hər hansı bir müddəasında müəyyən iddiaya istinad edilərkən, o əks tərəfin iddiasında tətbiq olunur; eləcə də bu deyilənlər tərəflərin hər-hansı bir etirazına da aid edilir.

Maddə 3. Yazılı məlumatların alınması

1. Əgər tərəflərin başqa razılaşmaları yoxdursa:

a) istənilən yazılı məlumat, ünvan sahibinə şəxsən və ya onun kommersiya müəssisəsinə, onun daimi yaşayış yerindəki poçt ünvanına çatdırıldıqda alınmış hesab olunur; məlumatın bu yolla alınması müəyyən

edilə bilməzsə, yazılı məlumat, kommersiya müəssisəsinin yerləşdiyi axırncı məlum ünvanıdakı poçt ünvanına sifarişli məktubla və ya hər hansı digər qeydə alınma yolu ilə çatdırıldıqda, alınmış hesab olunur.

b) məlumat çatdırıldığı gün alınmış hesab olunur.

2. Bu maddənin müddəaları məhkəmə icraatının gedişindəki məlumatlara tətbiq olunur.

Maddə 4. Etiraz hüququndan imtina

Tərəflər bu Qanunun hər hansı bir müddəasından kənara çıxma biləcəklərini bildikləri halda, yaxud hər hansı bir tələbə arbitraj müqaviləsinə uyğun olaraq əməl olunmadıqda belə, onlar arbitraj araşdırılmasında, bu əməl olunmalar üçün nəzərdə tutulmuş müddət ərzində etirazlarını bildirmədən iştirak edilsə, onda bu müddət ərzində tərəflər etiraz hüququndan imtina etmiş hesab olunur.

Maddə 5. Məhkəmə müdaxiləsinin həddi

Bu Qanunla tənzimlənən məsələlərə, bu Qanunda nəzərdə tutulan hallar istisna olmaqla, məhkəmə müdaxiləsi yolverilməzdir.

Maddə 6. Arbitrajın müəyyən olunmuş funksiyalarının yerinə yetirilməsinə yardım və nəzarət üçün məhkəmə, yaxud digər orqan

11-ci maddənin 3-cü və 4-cü bəndlərində, 13-cü maddənin 3-cü bəndində, 14-cü maddədə, 16-cı maddənin 3-cü bəndində və 34-cü maddənin 2-ci bəndində göstərilən funksiyalar yerinə yetiriləcəkdir... (Hər bir dövlət bu nümunəvi Qanunu işə salaraq, verilmiş funksiyaların yerinə yetirilməsinə nəzarət üçün məhkəmə, məhkəmələr, yaxud Qanunun tekstində nəzərdə tutulan digər səlahiyyətli orqanları müəyyən edir).

FƏSİL 2. ARBİTRAJ SAZİŞİ

Maddə 7. Arbitraj sazişinin forma və tərifi

1. «Arbitraj sazişi» – tərəflərin arasında hər hansı bir səlahiyyətlər barədə yaranmış və ya yarana biləcək bütün və ya müəyyən mübahisələri, onların müqavilə xarakteri daşıyıb, daşımamasından asılı olmayaraq, arbitraja verilməsi haqqında tərəflər arasında bağlanmış razılaşmadır. Arbitraj

sazişi müqavilədə arbitraj düzəlişləri şəklində, yaxud ayrı-yarı razılaşmalar şəklində qəbul edilə bilər.

2. Arbitraj sazişi yazılı şəkildə bağlanır. Saziş yazılı şəkildə o hallarda bağlanmış hesab olunur ki, əgər, o tərəflərin imzaladığı sənəddə öz əksini tapırsa, yaxud belə razılaşmanı qeyd etməyə imkan verən məktubların mübadiləsi yolu ilə, teletayp, teleqraf, yaxud digər elektron vasitələri ilə bağlanırsa, eləcə də iddia ərizəsi və iddiaya rəylərin mübadiləsi yolu ilə (bu şərtlə ki, tərəflərdən biri müqavilənin mövcud olmasını təsdiq edir, digər tərəf isə buna etiraz etmir). Müqavilədə arbitraj düzəlişlərini özündə ehtiva etməklə, istinad edilən sənəd, o şərtlə arbitraj sazişi hesab olunur ki, müqavilə yazılı şəkildə bağlanmış olsun və verilmiş istinad edilən sənəd elədir ki, göstərilən düzəlişi bağlanmış müqavilənin tərkib hissəsi edir.

Maddə 8. Arbitraj sazişi və məhkəmədə mübahisənin mahiyyəti üzrə iddianın bildirilməsi

1. Məhkəmə, arbitraj sazişinin mövzusu olan sual üzrə, tərəflərdən hər hansı biri iddia ərizəsi ilə müraciət edərsə, tərəfləri arbitraja göndərməlidir, o şərtlə ki, məhkəmə bu müqavilənin etibarsız olmadığını, qüvvədən düşmədiyini, icra olunmasının mümkün olduğunu müəyyən etmiş olsun.

2. Bu maddənin 1-ci bəndində göstərilmiş iddia təqdim olunduğu halda, mübahisələrin məhkəmədə məhkəməlik olduğu öz həllini tapana qədər, arbitraj araşdırmaları başlanırsa, yaxud davam etdirilə bilər və arbitraj qərarı çıxarıla bilər.

Maddə 9. Arbitraj sazişi və məhkəmənin təmin edici tədbirləri

Tərəflərin arbitraj araşdırmaları zamanı və ya arbitraj araşdırmalarının məhkəməyə, təmin olunma tədbirlərinin qəbul edilməsi haqda xahişlə müraciət etməsi və məhkəmənin belə tədbirlərin qəbul olunması haqda qərar verməsi yolverilməzdir.

FƏSİL 3. ARBİTRAJ MƏHKƏMƏSİNİN TƏRKİBİ

Maddə 10. Arbitrlərin sayı

1. Tərəflər arbitrlərin sayını öz rəylərinə əsasən təyin edə bilərlər.
2. Əgər tərəflər arbitrlərin sayını müəyyən etməzlərsə, onda üç arbitr təyin edilir.

Maddə 11. Arbitrlərin təyin edilməsi

1. Əgər tərəflərin başqa cür razılaşması yoxdursa, heç kimin vətəndaşlığı, onu arbitr qismində çıxış etmək hüquqlarından məhrum edə bilməz.

2. Tərəflər arbitr və ya arbitrlərin təyin olunma qaydalarını, bu maddənin 4 və 5-ci bəndlərinə əməl etməklə, öz rəyləri əsasında razılaşdırı bilərlər.

3. Belə razılaşmaya uyğun olaraq:

a) üç arbitri olan arbitrajda hər tərəf bir arbitr təyin edir və əgər digər tərəfdən 3-cü arbitrin təyin olunması haqda xahişi almış tərəf otuz gün ərzində bu arbitri təyin etmirsə, yaxud iki arbitr onların təyin olunduqları gündən otuz gün ərzində üçüncü arbitrin seçilməsi haqda razılığa gəlmirlərsə, 3-cü arbitr, tərəflərdən istənilən birinin xahişi ilə məhkəmə, yaxud 6-cı maddədə göstərilən digər orqan tərəfindən təyin edilir.

b) tək arbitrli arbitrajda, əgər tərəflər arbitrin seçilməsi barədə razılaşmırlarsa, tərəflərdən istənilən birinin xahişi ilə arbitr, məhkəmə, yaxud 6-cı maddədə göstərilən digər orqan tərəfindən təyin edilir.

4. Əgər tərəflərin razılaşdıqları təyin olunma proseduru zamanı:

a) tərəflərdən biri bu qaydalara əməl etmirsə; yaxud

b) tərəflər, yaxud iki arbitr bu qaydalara uyğun olaraq razılaşma əldə etmirlərsə; yaxud

s) müəssisə də daxil olmaqla, üçüncü şəxs bu qaydalara uyğun olmaqla ona həvalə olunmuş hər hansı bir vəzifələri yerinə yetirmirsə; tərəflərdən hər hansı biri məhkəmədən, yaxud 6-cı maddədə göstərilən digər orqanlardan lazım gələn tədbirlərin görülməsini xahiş edə bilər, bu şərtlə ki, arbitrlərin təyin olunmasına dair müqavilədə digər qaydalar nəzərdə tutulmamış olsun.

5. Bu maddənin 3-cü, yaxud 4-cü bəndinə uyğun olan istənilən məsələyə görə məhkəmə, yaxud 6-cı maddədə göstərilən digər orqanlar tərəfindən qəbul olunmuş qərardan heç bir şikayət qəbul oluna bilməz. Arbitr təyin edilərkən məhkəmə, yaxud digər orqan, tərəflərin razılaşmasına uyğun olmaqla arbitrə göstərilən istənilən tələbi nəzərə alır və belə mülahizələr müstəqil, qərəzsiz və ədalətli arbitrin seçilməsini təmin edə bilər; tək arbitrin, yaxud 3-cü arbitrin təyin olunması halında, tərəflərin deyil, digər ölkə vətəndaşının arbitr təyin olunmasının arzu edilən olması da nəzərə alınır.

Maddə 12. Rədd etmə üçün əsaslar

1. Hər hansı bir şəxsə onun arbitr qismində təyin olunması haqda müraciət olunduğu halda, bu şəxs müstəqil, yaxud qərəzsiz arbitr olmasına

əsaslandırılmış şübhələr yarada biləcək istənilən hallar barədə məlumat verməlidir. Arbitr belə halların olmasını tərəflərə əvvəlcədən bildirməyibsə, onun təyin olunduğu andan etibarən və arbitraj araşdırılmaları ərzində tərəflərə belə hallar haqqında gecikmədən məlumat verməlidir.

2. Arbitrə onun geri çağırılması yalnız o halda təqdim oluna bilər ki, onun qərəzsiz, yaxud müstəqil olmasına əsaslandırılmış şübhələrin olması halları mövcud olsun, yaxud tərəflərin razılaşmasından irəli gələn ixtisaslaşmaya, təcrübəyə malik olmasın. Tərəflərdən biri onun təyin etdiyi, yaxud təyin olunmasında iştirak etdiyi arbitri, yalnız onun təyin olunmasından sonra məlum olan səbəblər olduqda geri çağıra bilər.

Maddə 13. Geri çağırılma proseduru

1. Tərəflər bu maddənin 3-cü bəndində əməl olunması şərti ilə, arbitrlərin geri çağırılma qaydalarını öz rəylərinə əsasən razılaşa bilərlər.

2. Tərəflərdən biri, belə razılaşma olmadıqda, arbitrin geri çağırılması fikrində olarsa arbitraj məhkəməsinin yaradılması, yaxud 12-ci maddənin 2-ci bəndində göstərilən hallardan hər hansı biri ona məlum olduğu andan 15 gün ərzində geri çağırılmanın motivlərini yazılı şəkildə arbitraj məhkəməsinə təqdim etməlidir. Əgər geri çağırılan arbitr vəzifəsindən özü imtina etmirsə, yaxud digər tərəf geri çağırılma ilə razılaşmırsa, geri çağırılma məsələsi arbitraj məhkəməsi tərəfindən həll edilir.

3. Əkər tərəflərin razılaşdıqları istənilən prosedurun tətbiqi zamanı, yaxud bu maddənin 2-ci bəndində nəzərdə tutulan prosedurlar zamanı geri çağırılma tələbi yerinə yetirilməyib, geri çağırılmanı tələb edən tərəf, geri çağırılmanın rədd edilməsi haqda məlumatı aldıqdan 30 gün ərzində məhkəmədən, yaxud 6-cı maddədə göstərilən orqanlardan geri çağırılma haqda qərarın çıxarılmasını xahiş edə bilər; belə qərardan heç bir şikayət verilə bilməz; belə xahiş öz həllini tapanadək, arbitraj məhkəməsi, eləcə də geri çağırılan arbitr, arbitraj araşdırmalarını davam etdirər və arbitraj qərarını çıxara bilər.

Maddə 14. Fəaliyyətsizlik, yaxud fəaliyyətin mümkünsüzlüyü

1. Arbitr hüquq qaydasına uyğun olaraq, yaxud faktiki olaraq öz vəzifəsini yerinə yetirə bilmədiyi halda, eləcə də, uzun müddətə düşüncəsiz olaraq digər səbəblərə görə fəaliyyət göstərməyib, və əgər arbitrin özü vəzifəsindən imtina edirsə, yaxud tərəflər razılaşarsa, onun mandatı dayandırılır. Lakin, göstərilən belə əsaslardan hər hansı birindən

fikir ayrılığı olarsa, istənilən tərəf məhkəmədən, yaxud 6-cı maddədə göstərilən orqandan mandatın təsirinin dayandırılması haqda qərarın qəbul olunmasını xahiş edə bilər; belə qərardan heç bir şikayət verilə bilməz.

2. Əgər bu maddəyə, yaxud 13-cü maddənin 2-ci bəndinə əsasən arbitrin özü vəzifəsindən imtina edərsə, yaxud tərəflər onun mandatının dayandırılmasına razılıq verirlərsə, bu maddədə, yaxud 12-ci maddənin 2-ci bəndində göstərilən istənilən əsasların qəbul edilməsi yolverilməzdir.

Maddə 15. Yeni arbitrin təyin edilməsi

Əgər 13-cü, yaxud 14-cü maddələrə əsasən arbitrin mandatının təsiri dayandırılırsa, yaxud arbitr hər hansı bir digər səbəbdən öz vəzifəsindən imtina edərsə, yaxud onun mandatı tərəflərin razılaşması ilə rədd edilərsə, yeni arbitr əvəzedici arbitrin təyin edilməsi qaydalarına uyğun olaraq təyin edilir.

FƏSİL 4. ARBITRAJ MƏHKƏMƏSİNİN SƏLAHIYYƏTLƏRİ

Maddə 16. Öz səlahiyyətləri haqda qərar vermə hüququ

1. Arbitraj məhkəməsi öz səlahiyyətləri, o cümlədən, arbitraj sazişinin etibarlılığına, yaxud mövcud olmasına dair istənilən etiraz haqda qərar çıxara bilər. Bu məqsədlə, müqavilənin tərkib hissəsi olan arbitraj düzəlişi, müqavilənin digər şərtlərindən asılı olmayan razılaşma kimi şərh edilməlidir. Arbitraj məhkəməsi tərəfindən düzəlişin etibarsız olması haqda çıxarılan qərar, arbitraj düzəlişinin «ipso jure» etibarsızlığı ilə nəticələnə bilər.

2. Arbitraj məhkəməsinin səlahiyyətlərinin olmaması haqda müraciət, iddiaya görə etiraz təqdim olunanadək verilməlidir. Tərəflərin birini arbitri təyin etməsi, yaxud onun təyin edilməsində iştirak etməsi, tərəfləri belə ərizə vermək hüququndan məhrum etmir. Arbitraj məhkəməsinin öz səlahiyyətlərini aşması haqda ərizə, tərəflərin fikrincə, həmin məsələnin arbitraj araşdırmalarının gedişində qoyulacağı təqdirdə verilməlidir. Arbitraj məhkəməsi, bu halların istənilən birində, məsələnin gecikdirilməsini haqlı hesab etdikdə, sonradan bəyanat qəbul edə bilər.

3. Arbitraj məhkəməsi bu maddənin 2-ci bəndində göstərilən bəyanat haqda, ya ilkin xarakterli məsələ, ya da mübahisənin mahiyyəti üzrə qərar kimi, qətnamə çıxara bilər. Əgər arbitraj məhkəməsi səlahiyyətləri olması səbəbindən ilkin xarakterli məsələ kimi qətnamə çıxarsa, tərəflərdən hər

biri bu qətnamə barədə məlumat aldıqdan sonra, otuz gün ərzində bu məsələ haqda qərar qəbul edilməsini məhkəmədən, yaxud 6-cı maddədə göstərilən orqandan xahiş edə bilər; belə bir qərardan heç bir şikayət verilə bilməz; belə xahiş öz həllini gözləyəndək, arbitraj məhkəməsi arbitraj araşdırmalarını davam etdirə və arbitraj qərarı çıxara bilər.

Maddə 17. Arbitraj məhkəməsinin təminədiçi tədbirlərin qəbul edilməsinə dair sərəncam vermək hüququ

Əgər tərəflərin digər razılaşması yoxdursa, arbitraj məhkəməsi tərəflərdən hər hansı birinin xahişi ilə, mübahisənin mövzusunda dair, tərəflərdən hər hansı biri tərəfindən belə təminədiçi tədbirlərin görülməsinə dair sərəncam verə bilər. Arbitraj məhkəməsi tərəflərin hər birindən belə tədbirlərlə bağlı lazımi təminatın təqdim olunmasını tələb edə bilər.

FƏSİL 5. ARBITRAJ ARAŞDIRMALARINA BAXIŞ

Maddə 18. Tərəflərə eyni münasibət

Tərəflərə eyni münasibət olmalıdır və hər bir tərəfə öz mövqeyini şərh etmək üçün bütün imkanlar verilməlidir.

Maddə 19. Prosedur qaydalarının təyini

1. Bu Qanunun müddəalarına əməl etməklə tərəflərdən hər biri, öz rəylərinə əsasən arbitraj məhkəməsi tərəfindən araşdırmaların aparılması prosedurları haqda razılaşa bilər.
2. Belə razılaşma olmadıqda, arbitraj məhkəməsi bu Qanunun müddəalarına əməl etməklə, arbitraj araşdırmalarını özünün hesab etdiyi lazımi qaydada apara bilər. Arbitraj məhkəməsinə veriləcək səlahiyyətlərə, onun istənilən dəlilin yol verilən, əhəmiyyətli olmasını təyin edə bilməsi səlahiyyətləri daxildir.

Maddə 20. Arbitrajın yeri

1. Tərəflər arbitrajın yerini öz rəylərinə əsasən razılaşdırı bilərlər. Belə razılaşma olmadıqda arbitrajın yeri, arbitraj məhkəməsi tərəfindən, tərəflər üçün əlverişlilik faktoru, eləcə də işin vəziyyəti nəzərə alınmaqla təyin edilir.

2. Bu maddənin 1-ci bəndinin müddəalarına baxmayaraq, tərəflərin digər razılaşması olmadıqda, arbitraj məhkəməsi, onun üzvləri arasındakı məsləhətləşmələri lazımi səviyyədə aparmaq, şahidləri, ekspertləri, yaxud tərəfləri dinləmək üçün, eləcə də mallara, digər əşyalara və ya sənədlərə baxış keçirmək üçün istənilən yerdə yığışa bilər.

Maddə 21. Arbitraj araşdırmalarının başlaması

Tərəflərin digər razılaşması olmadıqda, mübahisənin arbitraja verilməsi barədə xahişi cavabdeh aldığı gündən etibarən konkret mübahisə ilə əlaqədar arbitraj araşdırmaları başlayır.

Maddə 22. Dil

1. Tərəflər arbitraj araşdırmalarının hansı dildə və ya dillərdə aparılmasını öz rəylərinə əsasən razılaşdırma bilərlər. Belə razılaşma olmadıqda, araşdırılma zamanı istifadə ediləcək dil və ya dilləri arbitraj məhkəməsi təyin edir. Belə razılaşma, yaxud qərar, əgər onlarda başqa cür şərtləşməyibsə, tərəflərin istənilən yazılı ərizələrinə, işdəki istənilən dinləmələrə və istənilən arbitraj qərarlarına, qətnamələrinə, eləcə də arbitraj məhkəməsinin digər məlumatlarına aiddir.

2. Arbitraj məhkəməsi, istənilən sənədli sübutun, tərəflərin razılaşdığı, yaxud arbitraj məhkəməsinin müəyyən etdiyi dil, yaxud dillərə tərcümə edilməsinə dair sərəncam verə bilər.

Maddə 23. İddia ərizəsi və iddiaya görə etiraz

1. Tərəflərin razılaşdığı, yaxud arbitraj məhkəməsinin təyin etdiyi müddət ərzində, iddiaçı onun iddia tələblərini təsdiq edən hallar, həll ediləcək məsələlər və öz iddia tələblərinin məzmunu barədə məlumat verməlidir; cavabdeh isə həmin səbəblərə görə öz etirazını bildirməlidir (əgər bu məlumatların lazımi rekvizitlərinə dair tərəflərin digər razılaşması yoxdursa). Tərəflər işə aidiyyəti olan bütün sənədləri öz ərizələri ilə birlikdə təqdim edə bilərlər; yaxud onlar gələcəkdə təqdim edəcəkləri sənədlərə, eləcə də digər dəlillərə də istinad edə bilərlər.

2. Əgər tərəflərin digər razılaşması yoxdursa, arbitraj araşdırmalarının gedişində istənilən tərəf özünün iddia tələblərini, yaxud iddiaya görə etirazını dəyişdirə, yaxud ona əlavələr edə bilər; lakin bu halda arbitraj məhkəməsi buraxılmış gecikmələri nəzərə almaqla, belə dəyişilmələri, yaxud əlavələri məqsədyönlü hesab etdiyi halda.

Maddə 24. Dinləmələr və yazılı araşdırmalar

1. Tərəflərin istənilən digər razılaşmalarının şərtlərinə əməl etməklə, arbitraj məhkəməsi dəlillərin təqdim edilməsi üçün şifahi dinləmələrin, yaxud şifahi mübahisə və ya müzakirələrin aparılması barədə, yaxud da araşdırmaların yalnız sənədlər və digər materialların əsasında aparılması barədə qərar çıxarır. Bununla belə, tərəflərin şifahi dinləmələrinin aparılması barədə razılaşmadıqları halda belə, arbitraj məhkəməsi araşdırmaların lazım olan mərhələsində, əgər tərəflərdən hər hansı biri xahiş edərsə, belə dinləmələri aparmalıdır.

2. Arbitraj məhkəməsinin mallara, digər əmlaka, yaxud sənədlərə baxış məqsədilə keçirəcəyi istənilən iclası və istənilən dinləmələri barədə tərəflərə vaxtında xəbərdarlığın göndərilməsi kifayətdir.

3. Tərəflərdən birini arbitraj məhkəməsinə təqdim etdiyi bütün məlumatlar, sənədlər, yaxud digər informasiyalar digər tərəfə də təqdim edilməlidir. Arbitraj məhkəməsinin öz qərarlarını çıxararkən əsaslanacağı ekspertlərin verdikləri istənilən rəy və nəticələr, eləcə də dəlil xarakterli digər sənədlər tərəflərə də təqdim edilməlidir.

Maddə 25. Sənədlərin təqdim edilməməsi, yaxud tərəflərin gəlməməsi

Tərəflərin digər razılaşmaları olmadıqda, üzrlü səbəblər göstərilməyən hallarda:

a) 23-cü maddənin 1-ci bəndinə uyğun olaraq iddiaçı iddia ərizəsini təqdim etmir, arbitraj məhkəməsi araşdırmaları dayandırır;

b) 23-cü maddənin 1-ci bəndinə uyğun olaraq cavabdeh iddiaya görə öz etirazını təqdim etmir, arbitraj məhkəməsi, cavabdehin etiraz sənədlərini təqdim etməməsinə iddiaçının tələblərinin qəbul edilməsi kimi baxmadan, araşdırmaları davam etdirir;

s) istənilən tərəf dinləməyə gəlmir, yaxud dəlil xarakterli sənədləri təqdim etmir, arbitraj məhkəməsi araşdırmaları davam etdirir və onda olan sübut dəlillərə əsasən qərar çıxara bilər.

Maddə 26. Arbitraj məhkəməsinin təyin etdiyi ekspert

1. Tərəflərin digər razılaşmaları olmadıqda, arbitraj məhkəməsi

a) arbitraj məhkəməsinin təyin etdiyi məsələ üzrə ona məruzə təqdim olunması üçün bir, yaxud bir neçə ekspert təyin edə bilər;

b) tərəflərdən ekspertə işə aidiyyatı olan informasiyaların təqdim edilməsini, yaxud baxış üçün və ya işə aidiyyatı olan istənilən sənədlərə, mallara, eləcə də digər əmlaklara baxış imkanlarının verilməsini tələb edə bilər.

2. Tərəflərin digər razılaşmaları olmadıqda, əgər tərəflər xahiş edərsə, yaxud əgər arbitraj məhkəməsi vacib hesab edərsə ekspert, özünün yazılı, yaxud şifahi nəticələrini təqdim etdikdən sonra dinləmələrdə iştirak etməklə, tərəflərin ona suallar verməsinə və mübahisəli məsələlər üzrə şahidlərin-ekspertlərin şəhadət verməsinə şərait yaradır.

Maddə 27. Dəlillərin alınmasında məhkəmənin yardımı

Arbitraj məhkəməsi, yaxud tərəflər arbitraj məhkəməsinin razılığı ilə, dəlillərin alınmasında yardım etmək üçün verilmiş dövlətin səlahiyyətli məhkəməsinə xahişlə müraciət edə bilər. Məhkəmə öz səlahiyyətləri çərçivəsində və dəlillərin alınmasında öz qaydalarına uyğun olmaqla bu xahişi yerinə yetirə bilər.

FƏSİL 6. ARBİTRAJ QƏRARININ ÇIXARILMASI VƏ ARAŞDIRMALARIN DAYANDIRILMASI

Maddə 28. Mübahisənin mahiyyətinə tətbiq edilən normalar

1. Arbitraj məhkəməsi mübahisələri, tərəflərin mübahisələrinin mahiyyəti üzrə seçdikləri hüquq normalarına uyğun olaraq həll edir. Əgər bu seçilmiş hüquqi normalarda digər məramlar əks olunmayıbsa, hər hansı bir dövlətin hüquqi göstərişlərini və ya hüquq sistemini, mənfəətlərin toqquşması kimi deyil, bir başa maddi hüquqların tövsiyəsi kimi izah edilməlidir.
2. Tərəflərin hər hansı bir göstərişi olmadıqda, arbitraj məhkəməsi özünün məqbul saydığı maraqların toqquşmasını şərh edən hüquqi normaları tətbiq edilir.
3. Arbitraj məhkəməsi tərəflərin birbaşa ona vəkalət verdiyi halda, qərarı «dost vasitəçi» və ya «ekhequo et bono» qismində verir.
4. Arbitraj məhkəməsi bütün hallarda qərarları ümumi qaydaları nəzərə almaqla və şərtlərə uyğun olmaqla qəbul edir.

Maddə 29. Arbitraj kollegiyası tərəfindən çıxarılan qərarlar

Bir arbitrdən artıq olan arbitrlərin arbitraj araşdırmalarında, arbitraj məhkəməsinin istənilən qərarı, tərəflərin başqa razılığı olmadığı halda,

arbitraj məhkəməsinin əksər üzvləri tərəfindən çıxarılır. Lakin prosedur məsələlərini sədr-arbitr, əgər tərəflər bunun üçün vəkalət verərlərsə, yaxud da arbitraj məhkəməsinin bütün üzvləri tərəfindən qəbul edilir.

Maddə 30. Barışıq sazişi

1. Əgər arbitraj araşdırmalarının gedişində tərəflər özü mübahisəni həll edərsə, arbitraj məhkəməsi araşdırmaları dayandırır və tərəflərin xahişi ilə, eləcə də onun özünün etirazı yoxdursa, bu tənzimləməni razılaşdırılmış şərtlərlə arbitraj qərarı şəklində qeyd edir.

2. Razılaşdırılmış şərtlərlə arbitraj qərarı 31-ci maddənin müddəalarına uyğun olaraq çıxarılmalıdır və onun arbitraj qərarı olması hökmən göstərilməlidir. Belə arbitraj qərarı, mübahisənin mahiyyəti üzrə olan istənilən digər arbitraj qərarı ilə eyni gücə malikdir və icra olunmalıdır.

Maddə 31. Arbitraj qərarının forma və məzmunu

1. Arbitraj qərarı yazılı şəkildə çıxarılmalıdır və arbitr və ya arbitrlər tərəfindən imzalanmalıdır. Birdən artıq arbitrin apardığı araşdırmalar zamanı, arbitraj məhkəməsi üzvlərinin əksəriyyətinin imzasının olması, iştirak etməyənlərin səbəbi göstərilməklə kifayət edir.

2. Arbitraj qərarında onun əsaslandığı sübutlar-dəlillər, sübut və dəlillərin göstərilməməsinə tərəflərin razılığı olduğu və ya arbitraj qərarının 30-cu maddənin şərtləri ilə uzlaşdırılmış olduğu hallar istisna olmaqla, göstərilməlidir.

3. Arbitraj qərarında, 20-ci maddənin 1-ci bəndinə uyğun olmaqla müəyyən olunduğu kimi, arbitrajın yeri və tarixi göstərilməlidir. Arbitraj qərarı həmin yerdə çıxarılmış hesab edilir.

4. Arbitraj qərarı çıxarıldıqdan sonra tərəflərin hər ikisinə, arbitrlər tərəfindən bu maddənin 1-ci bəndinə uyğun olmaqla imzalanmış sürəti verilməlidir.

Maddə 32. Araşdırmaların dayandırılması

1. Arbitraj araşdırması, arbitrajın qərarı və ya arbitraj məhkəməsinin bu maddənin 2-ci bəndinə uyğun olmaqla çıxarılmış qətnaməsi ilə tamamilə dayandırılır.

2. Arbitraj məhkəməsi arbitraj araşdırılmasının dayandırılması haqda qərarı aşağıdakı hallarda çıxarır:

a) iddiaçı öz tələblərindən, cavabdehin araşdırılmanın dayandırılmasına

qarşı etirazını irəli sürməməsi şərti ilə imtina edirsə və arbitraj məhkəməsi mübahisənin birdəfəlik tənzimlənməsində cavabdehin maraqlarını qanunu hesab etmirsə;

b) tərəflər araşdırılmanın dayandırılması barədə razılığa gəlicsə;

s) arbitraj məhkəməsi araşdırılmanın davam etdirilməsinin hər hansı səbəbdən lazımsız və ya mümkünsüz olduđu qənaətinə gəlicsə;

3. Arbitraj məhkəməsinin mandatının təsiri, arbitraj araşdırılmasının dayandırılması ilə eyni vaxtda dayandırılır, əkər ki, bu, 33-cü maddənin və 34-cü maddənin 4-cü bəndinin müddəaları ilə ziddiyyət təşkil etmirsə.

Maddə 33. Qərarların şərhli və düzəliş edilməsi; əlavə qərar

1. Əgər tərəflərin başqa müddətə razılığı yoxdursa, qərarın alınmasından otuz gün ərzində,

a) tərəflərdən hər hansı biri, bu barədə qarşı tərəfə xəbərdarlıq etməklə, arbitraj məhkəməsindən qərardakı hesablaşmalardan, yazıda getmiş istənilən səhvədən və ya çap səhvindən, eləcə də oxşar xarakterli digər səhvlərdən düzəliş edilməsini xahiş edə bilər.

b) tərəflərin arasında uyğun razılıq olduqda, tərəflərdən biri qarşı tərəfə xəbərdarlıq etməklə, arbitraj məhkəməsindən arbitraj qərarının hər hansı bir konkret bəndinə və hissəsinə şərh verilməsini xahiş edə bilər.

Arbitraj məhkəməsi, xahişin haqlı olduğunu qəbul edirsə, onun alınmasından otuz gün ərzində uyğun düzəlişləri etməli, yaxud şərhləri verməlidir. Belə şərh arbitraj qərarının tərkib hissəsi olur.

2. Arbitraj məhkəməsi qərarın tarixini nəzərə almaqla, otuz gün ərzində, öz təşəbbüsü ilə bu maddənin 1 (a) bəndində göstərilən istənilən səhvi düzəldə bilər.

3. Tərəflərin digər razılığı olmadığı halda, tərəflərdən biri qarşı tərəfə xəbərdarlıq etməklə, arbitraj qərarının alınmasından otuz gün ərzində arbitraj məhkəməsindən, arbitraj araşdırılmasının gedişində təqdim olunmuş, lakin qərarla öz əksini tapmamış tələblər barədə əlavə qərar çıxarılmasını xahiş edə bilər. Arbitraj məhkəməsi xahişin məqbul olduđu qənaətinə gəlicsə, altmış gün ərzində əlavə qərar çıxarmalıdır.

4. Arbitraj məhkəməsi gərəkli olan halda, səhvlər düzəldiləcəyi, şərhlər verəcəyi müddəti artırır, yaxud bu maddənin 1-ci, yaxud 3-cü bəndinə uyğun olmaqla əlavə qərar çıxara bilər.

5. Arbitraj qərarından düzəlişlərə və ya şərhlərə, eləcə də əlavə qərara 31-ci maddənin tələbləri tətbiq olunmalıdır.

FƏSİL 7. ARBITRAJ QƏRARINDAN ŞİKAYƏT VERİLMƏSİ

Maddə 34. Ləğv edilmə barədə vəsatət, arbitraj qərarından şikayətin müstəsna vasitəsi kimi

1. Məhkəmədə arbitraj qərarından şikayətin verilməsi, yalnız bu maddənin 2-ci və 3-cü bəndinə uyğun olmaqla, ləğv olunma barədə vəsatətin verilməsi yolu ilə yerinə yetirilə bilər.

2. Arbitraj qərarı məhkəmə tərəfindən, yalnız 6-cı maddədə göstərilən halda, ləğv edilə bilər, əgər ki:

a) bu vəsatəti təqdim edən tərəf aşağıdakılara sübut-dəlil təqdim edərsə ki, :

I) arbitraj müqaviləsindəki tərəflərdən birinin, 7-ci maddədə göstərilmiş, hər hansı bir dərəcədə iş görmə bacarığı olmadıqda; yaxud

II) şikayət verəcək tərəf arbitrajın təyin olunması barədə, yaxud arbitraj araşdırılması haqda lazımi şəkildə xəbərdar edilməyibsə, və ya hər hansı səbəbdən öz izahatını təqdim edə bilməyibsə; yaxud

III) qərar nəzərdə tutulmamış, yaxud arbitraj şərtlərinə uyğun gəlməyən mübahisə üzrə çıxarılmışdır, və ya arbitraj razılaşmasının hüdudlarından kənara çıxan məsələlərə aid qərar verilir, bununla belə, əgər arbitraj razılaşmasını əhatə edən məsələlər üzrə çıxarılmış qərarlar, belə razılaşmanın əhatə etmədiyi məsələlərdən ayrılabilir, onda arbitraj qərarının yalnız o hissəsi ləğv edilə bilər ki, arbitraj razılaşmasının əhatə etmədiyi məsələləri özündə ehtiva edir; yaxud

IV) arbitraj məhkəməsinin tərkibi və ya arbitraj proseduru tərəflərin razılaşmasına uyğun olmayıbsa, əgər ki, belə razılaşma tərəflərin kənara çıxma bilməyəcəkləri bu Qanunun istənilən qətnaməsinə zidd deyilsə, yaxud belə razılaşma olmadıqda isə bu Qanuna uyğun gəlməyibsə; yaxud

b) məhkəmə təyin edir ki,

I) mübahisənin obyektini verilməmiş dövlətin qanuna görə arbitraj araşdırılmasının mövzusu ola bilməz; yaxud

II) arbitraj qərarı verilməmiş dövlətin ictimai quruluşuna ziddir.

3. Arbitraj qərarının ləğv olunması barədə vəsatət verən tərəflər, qərarı aldığı gündən üç ay ərzində müraciət edə bilməzlər, xahiş 33-cü maddəyə uyğun gəlməklə verilibsə, arbitraj məhkəməsinin bu xahişə görə çıxardığı qərarın verildiyi gündən.

4. Arbitraj məhkəməsi çıxarılmış qərarın ləğv edilməsi barədə müraciət aldığı halda, əgər bunu məqbul sayarsa və əgər bu barədə tərəflərdən biri xahiş edir ki, məsələ üzrə kargüzarlıq onların müəyyən etdiyi müddət dayandırılсын ki, arbitraj məhkəməsinə arbitraj araşdırılmasına yenidən başlamaq üçün imkan verilsin, hansı ki, arbitraj məhkəməsinin rəyincə

arbitraj qərarını ləğv etmək üçün gərək olacaq əsasların aradan qaldırılmasına imkan olacaq.

FƏSİL 8. ARBİTRAJ QƏRARININ TANINMASI VƏ İCRA EDİLMƏSİ

Maddə 35. Tanınma və icra edilmə

1. Arbitraj qərarının onun hansı ölkədə çıxarılmasından asılı olmayaraq, qanunla müəyyən edilmiş qaydada qəbul edilir və bu və 36-cı maddənin müddəalarına əsasən müvafiq məhkəmə orqanına vəsatət təqdim olunduqda mütləq qaydada icraya yönəldilməlidir.

2. Arbitraj qərarına əsaslanan, yaxud onun icra olunmasına vəsatət qaldıran tərəf, arbitraj qərarının lazımi qaydada təsdiq edilmiş əslini və yaxud həmin qərarın lazımi qaydada təsdiq edilmiş surətini, həmçinin arbitraj müqaviləsinin bu Qanunun 7-ci maddəsində göstərilmiş əslini, yaxud onun lazımi qaydada təsdiqlənmiş surətini təqdim etməlidir. Əgər arbitraj qərarı, yaxud müqaviləsi verilmiş dövlətin rəsmi dilində şərh edilməyibsə, həmin tərəf bu sənədlərin həmin dildə lazımi qaydada təsdiq edilmiş tərcüməsini təqdim etməlidir¹.

Maddə 36. Tanınmadan və ya icra olunmadan etiraz üçün əsaslar

1. Arbitraj qərarının, onun hansı ölkədə çıxarılmasından asılı olmayaraq, tanınmasından, yaxud icra edilməsindən yalnız aşağıdakı hallarda imtina edilə bilər:

a) arbitraj qərarının onun ölkəsinə yönəlmiş tərəfin xahişinə əsasən, əkər bu tərəfin müvafiq məhkəməyə təqdim etdiyi sənədlərdə aşağıdakı sübut növləri mövcuddur:

I) 7-ci maddədə göstərilən arbitraj müqaviləsində tərəflərdən birinin hər hansı bir dərəcədə iş görmə qabiliyyəti olmadıqda; yaxud tərəflər arasında imzalanmış bu müqavilə mövcud qanunvericiliyə zidd olduqda; yaxud

II) çıxarılmış qərara qarşı olan tərəf arbitrin təyin edilməsi və ya arbitraj araşdırılması barədə lazımi qaydada xəbərdar olunmayıbsa, yaxud digər səbəblərdən öz izahatlarını təqdim edə bilməyibsə; yaxud

¹ Bu bənddə göstərilən şərtlər tələblərin maksimumunu təyin etməyə yönəldilmişdir. Bu səbəbdən hər-hansı bir dövlət qismən öz ağırlaşdırıcı şərtlərinin qoyulmasını qərara alırsa, bu nümunəvi Qanunun hazırlanmasına xidmət edən uyğunlaşma ilə ziddiyyət təşkil etməyəcək.

III) qərar, arbitraj müqaviləsində nəzərdə tutulmayan və ya müqavilənin şərtlərinə daxil olmayan mübahisəyə görə çıxarılmışsa, və ya arbitraj müqaviləsinin hüdudlarından kənara çıxan məsələlərə görə qətnamələri ehtiva edirsə, bununla belə, əgər arbitraj müqaviləsinin əhatə etdiyi məsələlərə görə çıxarılmış qətnamələr, bu müqavilənin əhatə etmədiyi qaydalardan ayrılıla bilərsə, onda arbitraj qərarının arbitraj müqaviləsinin əhatə etdiyi məsələləri özündə ehtiva edən hissəsi tanına və icra edilə bilər; yaxud

IV) arbitraj məhkəməsinin tərkibi, yaxud arbitraj proseduru tərəflərin razılaşmasına uyğun gəlməmişdir, yaxud bunlar olmadıqda, arbitrajın olduğu yerin-ölkənin qanunları ilə uyğun gəlməmişdir; yaxud

V) qərar hələ tərəflər üçün axıra yetməmişdir, yaxud qərarın çıxarıldığı ölkənin məhkəməsi, həmin ölkənin qanunvericiliyinə uyğun olmaqla, çıxardığı qərarı ləğv etmiş və ya icrasını dayandırmışdır; yaxud

b) əgər məhkəmə hesab etsə ki:

I) mübahisənin obyektini verilmiş dövlətin qanunlarına görə arbitraj araşdırılmasının mövzusu ola bilməz; yaxud

II) bu arbitraj qərarının tanınması və icra edilməsi verilmiş dövlətin ictimai qaydalarına ziddir.

2. Əgər məhkəmə, arbitraj qərarının ləğv edilməsi və ya icrasının dayandırılması haqda, bu maddənin 1-ci bəndinin a) (V) alt bəndində göstərilmiş vəsatət təqdim edibsə, qərarın tanınması və ya icra edilməsinə dair vəsatət verilən məhkəmə, əgər bunu məqbul sayarsa, öz qərarının çıxarılmasını təxirə sala bilər və həmçinin, arbitraj qərarının tanınmasını və ya icra edilməsinə vəsatət qaldıran tərəfin təqdimatı ilə, qarşı tərəfi lazım olan təminatı təqdim etməyə məcbur edə bilər.

**BEYNƏLXALQ TİCARƏT ARBİTRAJI HAQQINDA
NÜMUNƏVİ UNCİTRAL
QANUNU**
Əlavə və dəyişikliklər

Maddə 1

(2) Bu Qanunun 8, 9, 17 H, 17 I, 17 J, 35 və 36-cı maddələri istisna olmaqla digər müddəaları arbitrajın yeri yalnız bu Dövlətin ərazisində olduğu halda tətbiq edilir.

Maddə 2 A. Qanunun beynəlxalq mənşəyi və ümumi prinsiplər
(Komissiyanın 2006-cı il 39-cu iclasında qəbul edildiyi kimi)

(1) Bu Qanun şərh (təfsir) edilərkən onun beynəlxalq mənşəyi, tətbiqi zamanı eyniliyin saxlanması zərurəti və vicdanlılıq prinsipi nəzərə alınmalıdır.

(2) Qanunun şamil olunduğu münasibətlərdən irəli gələn məsələlərin həlli Qanunda aydın şəkildə öz əksini tapmayıbsa, bu məsələlər Qanunun əsaslandığı ümumi prinsiplərə uyğun olaraq həll edilməlidir.

Fəsil I

Maddə 7. Arbitraj sazişinin anlayışı və forması
(Komissiyanın 2006-cı il 39-cu iclasında qəbul edildiyi kimi)

(1) “Arbitraj sazişi” tərəflər arasında hüquq münasibətlərindən irəli gələn və ya gələ biləcək bütün və ya müəyyən mübahisələrin, onların müqavilə xarakteri daşıyıb-daşımamasından asılı olmayaraq, arbitraja verilməsi haqqında tərəflərin razılığıdır. Arbitraj sazişi müqavilədə arbitraj qeyd-şerti və ya ayrıca bir saziş şəklində bağlanıla bilər.

(2) Arbitraj sazişi yazılı şəkildə bağlanılır.

(3) Arbitraj sazişi və ya müqavilə şifahi, icra etməklə və ya digər formada bağlanması asılı olmayaraq, əgər onun məzmunu hər hansı formada qeydə alınmışsa, arbitraj sazişi yazılı formada bağlanmış hesab edilir.

(4) Elektron kommunikasiya arbitraj sazişinin yazılı formada olması şərtinə o zaman cavab vermiş sayılır ki, kommunikasiya edilən informasiya sonradan istinad edilə bilər və istifadə edilə bilər (yenidən əldə edilə bilər). “Elektron kommunikasiya” tərəflər arasında verilən məlumatlar (data messages) vasitəsilə edilən kommunikasiyadır. “Verilən məlumatlar (data messages)” elektron məlumat ötürücüsü, elektron məktub, teleqram, teleks və ya telekopiya da daxil olmaqla – amma bunlarla məhdudlaşdırılmamaq şərtilə - elektron, maqnetik, optik və ya oxşar üsullarla hazırlanmış, göndərilmiş, qəbul edilmiş və ya saxlanılmış informasiyadır.

(5) Həmqinin, iddia ərizəsi və ona edilmiş etirazın mübadiləsində sazişin olmasını bir tərəf iddia edir və digər tərəf buna etiraz etmərsə, arbitraj sazişi yazılı formada bağlanmış hesab edilir.

(6) Arbitraj sazişini özündə əks etdirən hər hansı sənədə müqavilədə istinad edilməsi yazılı arbitraj sazişi hesab edilir, bir şərtlə ki, istinad həmin şərti müqavilənin bir hissəsi hesab edə biləcək şəkildə olsun.

Fəsil II

Maddə 7. Arbitraj sazişinin anlayışı

(Komissiyanın 2006-cı il 39-cu iclasında qəbul edildiyi kimi)

“Arbitraj sazişi” tərəflər arasında hüquq münasibətlərindən irəli gələn və ya gələ biləcək bütün və ya müəyyən mübahisələrin, onların müqavilə xarakteri daşıyıb-daşımamasından asılı olmayaraq, arbitraja verilməsi haqqında tərəflərin razılığıdır.

FƏSİL IV A. İDDİANIN TƏMİNİ TƏDBİRLƏRİ VƏ İLKİN QƏRARLAR

(Komissiyanın 2006-cı il 39-cu iclasında qəbul edildiyi kimi)

Bölmə 1. İddiyanın təmini tədbirləri

Maddə 17. Arbitraj kollegiyasının iddianın təmin tədbiri haqqında qərar vermək səlahiyyəti

(1) Tərəflər arasında digər razılıq yoxdursa, arbitraj kollegiyası tərəflərdən birinin müraciəti ilə iddianın təmini tədbiri haqqında qərar verə bilər.

(2) İddianın təmini tədbiri mübahisə ilə bağlı son qətnamə qəbul edilənə kimi, qərardad və ya digər formada qəbul edilən elə bir müvəqqəti tədbirdir ki, bunun əsasında arbitraj kollegiyası tərəfə aşağıdakı göstərişləri verə bilər:

(a) Mübahisənin həlli tam qurtarana kimi mövcud vəziyyəti (status-quo) qoruyub saxlamaq və ya bərpa etmək;

(b) Arbitraj prosesinə mane olan və ya zərər vuran və ya zərər vurması qaçılmaz olan hərəkətləri etməmək və ya belə zərərin qarşısını almaq üçün müvafiq tədbirlər görmək;

(c) Arbitraj prosesinin sonunda qəbul ediləcək qətnamənin icra edilə bilməsi üçün aktivlərin qorunmasını müvafiq vasitə ilə təmin etmək;

(d) Mübahisəyə təsir edə biləcək (ona aid) və onun həllində əhəmiyyətli rol oynaya biləcək sübutları qorumaq.

Maddə 17 A. İddianın təmini tədbirlərinin tətbiqi şərtləri

(1). 17 2(a), (b) və (c)-yə əsasən iddianın təmini tədbirlərinin tətbiqi üçün müraciət edən tərəf məhkəməyə sübut etməlidir ki,

a) iddianın təmini tədbiri haqqında qərar verilməsə, sonradan iş üzrə çıxarılaçaq qətnamə zərəri adekvat ödəmək qabiliyyətində olmayacaq və bu zərər təminədiçi tədbirin tətbiq ediləcəyi təqdirdə digər tərəfə dəyə biləcək zərərdən əhəmiyyətli dərəcədə çoxdur;

b) müraciət edən tərəfin iş üzrə xeyrinə (lehinə) qətnamə çıxarılması üçün əlverişli imkan vardır. Belə imkanın olmasının müəyyən edilməsi Arbitraj Kollegiyasının iş üzrə sonrakı araşdırmasına və qərar qəbul etmək səlahiyyətinə təsir etmir.

2) Maddə 17 (2) (d)-yə uyğun olaraq irəli sürülmüş iddianın təmini tədbirləri müraciəti ilə bağlı bu maddənin 1 (a) və (b) bəndlərinin tələbləri arbitraj kollegiyasının uyğun hesab etdiyi həddə tətbiq edilir.

2. İlk (preliminar) qərarlar

Maddə 17 B. İlkın qərarın verilməsi üçün ərizə və ilkin qərarların verilmə şərtləri

(1). Əgər tərəflər arasında başqa razılıq yoxdursa, tərəflərdən biri digər tərəfi xəbərdar etmədən iddianın təmini tədbiri üçün müraciət edərkən bu tədbirə mane olmamaq barədə digər tərəfə göstəriş verən ilkin qərar çıxarılması üçün arbitraj kollegiyasına ərizə ilə müraciət edə bilər.

(2) Arbitraj Kollegiyası əleyhinə iddianın təmini tədbiri tətbiq olunması istənilən tərəfə belə tədbirin tətbiqi üçün müraciətin edilməsi barədə məlumatın verilməsinin bu tədbirin məqsədini riskə atacağını hesab edərsə, ilkin qərar verə bilər;

(3) Maddə 17 A-da göstərilmiş şərtlər bütün ilkin qərarlara şamil edilir, bir şərtlə ki, Maddə 17 A (1) (a) – ya əsasən qiymətləndirilən zərər ilkin qərarın verilib-verilməməsinin nəticəsində vurulan zərər olsun.

Maddə 17 C. İlkın qərarların xüsusi rejimi

(1) İlkın qərarın çıxarılması üçün verilmiş ərizəyə baxıb qərar çıxardıqdan dərhal sonra arbitraj kollegiyası işdə iştirak edən bütün tərəflərə iddianın təmin tədbiri üçün müraciəti, ilkin qərar üçün ərizə, ilkin qərar və əgər varsa, tərəf və arbitraj kollegiyası arasında aparılmış şifahi məlumatların məzmununu da göstərməklə bütün məlumatlar haqqında bildirməlidir.

(2) Eyni zamanda arbitraj kollegiyası əleyhinə (barəsində) ilkin qərar çıxarılmış tərəfə (praktiki) mümkün olan ən tez zamanda öz mövqeyini bildirməsi üçün şərait yaratmalıdır.

(3) Arbitraj kollegiyası ilkin qərara edilmiş etirazla bağlı dərhal qərar verməlidir.

(4) İlkın qərar arbitraj kollegiyası tərəfindən qəbul edildiyi tarixdən 20 gün sonra qüvvəsini itirir. Buna baxmayaraq arbitraj kollegiyası əleyhinə (barəsində) ilkin qərar yönəldilmiş tərəfə bu barədə məlumat verildikdən və öz mövqeyini bildirməsi üçün imkan yaradıldıqdan sonra ilkin qərarı qəbul edərkən və ya dəyişərək iddianın təmini tədbiri haqqında qərar verə bilər.

(5) İlkın qərar tərəflər üzərində məcburi qüvvəyə malikdir, amma məhkəmə (dövlət məhkəməsi) tərəfindən icraya yönəldilmir. İlkın qərar arbitraj qətnaməsinə bərabər tutulmur.

Bölmə 3. İddianın təmini tədbiri və ilkin qərarla bağlı şərtlər

Maddə 17 D. Dəyişdirmə, dayandırma və ləğv etmə

Arbitraj kollegiyası tərəflərdən birinin müraciəti ilə və ya istisna hallarda tərəfləri əvvəlcədən xəbərdar etməklə öz təşəbbüsü ilə iddianın təmini tədbiri haqqında qərarın və ya ilkin qərarın dəyişdirilməsi, qüvvəsinin dayandırılması və ya ləğv edilməsi haqqında qərar verə bilər.

Maddə 17 E. Təminat müddəsi

(1) Arbitraj kollegiyası iddianın təmini tədbiri üçün müraciət edən tərəfdən görüləcək tədbirlə bağlı müvafiq təminat (security) verməyi tələb edə bilər.

(2) Arbitraj kollegiyası uyğun olmayan və ya vacib olmayan hesab etməzsə, ilkin qərarın qəbul edilməsi üçün ərizə ilə müraciət etmiş tərəfdən bu qərarla bağlı təminat verməyi tələb edir.

Maddə 17 F. Məlumat vermə (aşkarlıq)

(1) Arbitraj kollegiyası iddianın təmini tədbiri üçün müraciətin və ya iddianın təmini tədbiri haqqında qərarın əsaslandığı hallarla bağlı əhəmiyyətli dəyişikliklər haqqında məlumat verməyi hər hansı tərəfdən tələb edə bilər.

(2) İlkın qərarın verilməsi üçün ərizə verən tərəf arbitraj kollegiyasına bu qərarın verilməsi və ya verilmiş qərarın qüvvəsinin saxlanılmasına aid ola biləcək (təsir edə biləcək) bütün hallar barədə məlumat verməlidir. Əleyhinə ilkin qərar çıxarılması istənilən tərəfə öz mövqeyini bildirməsi üçün imkan yaradılana qədər bu vəzifə (məlumat vermə) qalmaqda davam edir. Bundan sonra bu maddənin 1-ci bəndi tətbiq edilir.

Maddə 17 G. Xərclər və zərərlər

İddianın təmini tədbiri haqqında qərar qəbul edilməsi üçün ərizə vermiş və ya ilkin qərar çıxarılması üçün ərizə vermiş tərəf əgər arbitraj

kollegiyası sonradan ilkin qərar və ya iddianın təmin tədbiri haqqında qərarla əksini tapan faktiki hallara əsasən tətbiq edilməməli olmasını müəyyən edərsə, təmini tədbirinin və ya ilkin qərarın tətbiqi ilə bağlı çəkilən xərclər və vurulmuş zərərə görə məsuliyyət daşıyır. Arbitraj kollegiyası prosesin istənilən mərhələsində zərər və xərclərlə bağlı belə qərar çıxara bilər.

Bölmə 4. İddianın təmini tədbirinin tanınması və icrası

Maddə 17 H. Tanınma və icra

(1) Arbitraj kollegiyası tərəfindən tətbiq edilən iddianın təmini tədbiri məcburi icra edilməli sənəd kimi tanınmalıdır və əgər arbitraj kollegiyası başqa formada müəyyən etməyibsə, Maddə 17 I-dakı qaydalara uyğun olaraq, belə qərarın hansı ölkədə çıxarılmasından asılı olmayaraq səlahiyyətli məhkəməyə müraciət edilməklə (edildikdə) icra olunmalıdır.

(2) İddianın təmini tədbirinin tanınmasını və ya icrasını xahiş edən (müraciət edən) və ya buna nail olan tərəf bu tədbirin ləğv edilməsi, icrasının dayandırılması və ya ona dəyişiklik edilməsi ilə bağlı dərhal məhkəməyə məlumat verməlidir.

(3) Tanınma və ya icranın xahiş edildiyi ölkənin məhkəməsi uyğun hesab edərsə, arbitraj kollegiyası tərəfindən təminat (security) ilə bağlı qərar verilməyibsə və ya belə qərar üçüncü şəxslərin hüquqlarını qorumaq üçün zəruridirsə, tanınma və ya icra barədə xahiş edən (müraciət edən) tərəfə müvafiq təminat (security) verməsi üçün göstəriş verə bilər.

Maddə 17 I. Tanınma və ya icradan imtina edilmə əsasları

(1) Tanınma və ya icradan yalnız aşağıdakı hallarda imtina edilə bilər:

(a) Əleyhinə tətbiq edilən tərəfin müraciəti ilə məhkəmə aşağıdakılardan birini müəyyən edərsə:

(i) İmtina 36 (1).(a).(i), (ii), (iii) və ya (iv)-də göstərilmiş əsaslara görə edilmişdir; və ya

(ii) iddianın təmini tədbiri ilə bağlı arbitraj kollegiyasının qərarı icra olunmamışdır; və ya

(iii) iddianın təmini tədbiri arbitraj kollegiyası tərəfindən ləğv edilmiş və ya dayandırılmışdır və ya səlahiyyət verilərsə, arbitraj prosesinin həyata keçirildiyi ölkənin və ya əsasında iddianın təmini tədbirinin verildiyi hüququn (qanunvericiliyin) məxsus olduğu ölkənin

məhkəməsi tərəfindən və ya arbitraj kollegiyası tərəfindən iddianın təmini tədbiri ləğv edilmiş və ya dayandırılmışdır.

(b) Məhkəmə aşağıdakılardan birini müəyyən edərsə:

(i) İddianın təmini tədbiri məhkəmənin səlahiyyətlərinə aid deyil, bir şərtlə ki, məhkəmə iddianın təmini tədbirinin məzmununu dəyişmədən onun icrasını təmin etmək məqsədilə, öz səlahiyyətlərinə və məhkəmə qaydalarına uyğunlaşdırmaq üçün lazım olan həddə, iddianın təmin tədbirini yenidən müəyyən etmək (formasını dəyişmək) haqqında qərar verməmişdir.

(ii) Maddə 36 (1).(b).(i) və ya (ii)-də əksini tapmış əsaslardan biri iddianın təmini tədbirinin tanınmasına və icrasına şamil edilsə;

(2) Məhkəmənin bu maddənin 1-ci bəndində əksini tapmış əsaslara müvafiq olaraq verdiyi qərar yalnız iddianın təmini tədbirinin tanınması və icrası üçün verilmiş ərizənin məqsədi üçün (edilmiş müraciətə münasibətdə) qüvvəyə malikdir. Tanınma və ya icra üçün müraciət edildikdə məhkəmə bununla bağlı qərar verərkən iddianın təmini tədbirinə mahiyyətə baxmır.

Bölmə 5. Məhkəmənin iddianın təmini tədbiri

Maddə 17 J. . Məhkəmənin iddianın təmini tədbiri

Məhkəmə arbitrajın bu Dövlətin ərazisində keçirilib-keçirilməməsindən asılı olmayaraq, məhkəmə icraatında olduğu qaydada arbitrajla bağlı olaraq iddianın təmini tədbiri haqqında qərardad qəbul etmək hüququna malikdir. Məhkəmə bu hüquqdan beynəlxalq arbitrajın spesifik xüsusiyyətlərini nəzərə almaqla və məhkəmə icraatı qaydalarına uyğun olaraq istifadə edir.

Maddə 35

(2) Qətnaməyə istinad edən və ya onun icrası üçün müraciət edən tərəf orijinal qətnaməni və ya onun surətini təqdim etməlidir. Qətnamə bu Dövlətin rəsmi dilində deyilsə, məhkəmə tərəfdən qətnaməni həmin dildə təqdim etməyi tələb edə bilər.

**XARİCİ ARBİTRAJ QƏRARLARININ
TANINMASI VƏ İCRA EDİLMƏSİ BARƏDƏ
K O N V E N S İ Y A**

*10 iyun 1958-ci il tarixdə
Birləşmiş Millətlər Təşkilatı tərəfindən qəbul edilib
7 iyun 1959-cu il tarixdən qüvvəyə minib.*

XARİCİ ARBİTRAJ QƏRARLARININ TANINMASI VƏ İCRA EDİLMƏSİ BARƏDƏ K O N V E N S İ Y A

I maddə

1. Mövcud Konvensiya tərəflərin həm fiziki, həm də hüquqi şəxslər arasında yaranan mübahisələr üzrə arbitraj qərarlarının tanınması və icra edilməsi tələb olunan dövlətdən fərqli olan dövlətin ərazisində çıxarılmış beynəlxalq arbitraj qərarlarının tanınması və icra edilməsi sahəsində tətbiq edilir. Bu Konvensiya, həmçinin, arbitraj qərarlarının tanınması və icra edilməsi tələb olunan dövlətin daxili qərarları hesab olunmayan arbitraj qərarlarına da tətbiq edilir.

2. «Arbitraj qərarları» termini hər bir konkret iş üzrə təyin edilmiş arbitrlərin arbitraj qərarlarından əlavə həmçinin, tərəflərin müraciət etdiyi daimi arbitraj orqanlarının arbitraj qərarlarına da şamil edilir.

3. Mövcud Konvensiya imzalandıqda, ratifikasiya edildikdə və ya ona qoşulduqda, yaxud mövcud Konvensiyanın X maddəsində nəzərdə tutulmuş bildirişi edərək hər bir dövlət mövcud Konvensiyanı yalnız digər Razılaşan Dövlətin ərazisində çıxarılmış arbitraj qərarlarının tanınması və icra edilməsinə münasibətdə tətbiq edəcəyini qarşılıqlı əsasda tətbiq edə bilər.

Hər bir dövlət, həmçinin, bəyan edə bilər ki, o mövcud Konvensiyanı belə bəyanat verən dövlətin milli qanunvericiliyinə görə yalnız ticarət hüquq münasibətləri hesab edilən müqavilə və ya digər hüquqi münasibətlər üzrə yaranmış mübahisələrə tətbiq edəcəkdir.

II maddə

1. Hər bir Razılaşan Dövlət arbitraj çəkişməsinin predmeti ola biləcək hər hansı bir konkret müqavilə və ya digər hüquqi münasibətlərin obyektii ilə əlaqədar tərəflər arasında yaranmış və ya yarana biləcək bütün və ya hər hansısa mübahisələri arbitraja verməyi tərəflərin öhdələrinə götürdükləri yazılı sazişi tanıyır.

2. «Yazılı razılıq» termini müqavilədə arbitraj qeyd-şərtini və ya tərəflərin imzaladığı və yaxud onların məktub və teleqramlarında olan arbitraj razılaşmasını özündə əks etdirir.

3. Razılaşan Dövlətin məhkəməsinə mövcud maddə ilə nəzərdə tutulmuş tərəflərin müqavilə bağladığı məsələyə dair iddia daxil olduqda, Razılaşan dövlətin məhkəməsi hər hansı bir tərəfin xahişinə əsasən, göstərilən sazişin qeyri-qanuniliyini, vaxtının keçməsinə, yaxud icra edilə bilmədiyini müəyyən etmədiyi təqdirdə tərəfləri arbitraja göndərməyə borcludur.

III maddə

Hər bir Razılaşan Dövlət arbitraj qərarlarını mütləq şəkildə tanıyır və aşağıdakı maddələrdə təsbit edilmiş şərtlərə uyğun olaraq bu qərarların tanınması və icra edilməsi tələb olunan ərazinin proseduru normalarına müvafiq şəkildə həmin qərarları icraya yönəldir.

Mövcud Konvensiya tətbiq edildiyi arbitraj qərarlarının tanınmasına və icra edilməsinə daxili qərarların tanınması və icra edilməsi üçün daha ağırlaşdırıcı şərtlər və ya mövcud olandan daha yüksək rüsum və ödənişlər tətbiq edilməməlidir.

IV maddə

1. Bundan əvvəlki maddədə göstərilən tanınma və icraya yönəltmə üçün tanınmanı və icra edilməni tələb edən tərəf belə xahişi etdikdə aşağıdakıları təqdim etməlidir:

a) lazımi qaydada təsdiq edilmiş arbitraj qərarının əslini və yaxud həmin qərarın lazımi qaydada təsdiq edilmiş surətini;

b) II maddədə göstərilən müqavilənin əslini, yaxud onun lazımi qaydada təsdiq edilmiş surətini;

2. Arbitraj qərarının yaxud sazişin mətni bu qərarın tanınması və icra edilməsi tələb edilən ölkənin rəsmi dilində olmadığı halda, bu qərarın tanınmasını və icra edilməsini xahiş edən tərəf bu sənədlərin həmin dilə tərcüməsini təqdim edir. Tərcümə rəsmi və ya andlı tərcüməçi, yaxud diplomatik və ya konsulluq idarəsi tərəfindən təsdiq edilir.

V maddə

1. Arbitraj qərarının, əleyhinə yönəldiyi tərəfin xahişi ilə arbitraj qərarının tanınmasına və icra edilməsinə o halda etiraz edilə bilər ki, həmin tərəf qərarların tanınması və icra edilməsi tələb olunan ərazinin səlahiyyətli

hakimiyyət orqanlarına dəlillər təqdim edərək sübuta yetirir ki:

a) II maddədə göstərilən saziş üzrə tərəflər tətbiq olunan qanunvericiliyə əsasən hər hansı bir şəkildə fəaliyyət qabiliyyətsizdirlər və ya tərəflərin istinad etdikləri qanunvericiliyə əsasən həmin saziş qeyri-qanunidir, belə müddəanın olmadığı təqdirdə isə qərarın çıxarıldığı ölkənin qanunvericiliyinə əsasən həmin saziş qeyri-qanunidir; yaxud

b) çıxarılan qərarın əleyhinə yönəldiyi tərəf arbitrin təyin olunması və ya araşdırılması barədə qanuna müvafiq qaydada xəbərdar və ya digər səbəblərdən öz izahatlarını təqdim edə bilməmişdir; yaxud

v) göstərilən qərar arbitraj sazişi və ya arbitraj qeyd-şərtlərində nəzərdə tutmamış və ya həmin şərtlərə uyğun deyildir; yaxud qərar arbitraj sazişi və ya müqavilədəki arbitraj qeyd-şərtlərindən kənara çıxan məsələlər üzrə müddəaları özündə əks etdirir. Bundan əlavə, digər arbitraj sazişi və ya arbitraj qeyd-şərtləri ilə əhatə olunan məsələlər üzrə müddəaları belə arbitraj sazişi və ya arbitraj qeyd-şərtləri ilə əhatə olunmayan müddələrdən ayırmaq mümkün olarsa, belə halda arbitraj sazişi və ya arbitraj qeyd-şərtləri ilə əhatə olunmayan məsələlər üzrə müddəaları özündə əks etdirməyən arbitraj qərarlarının bir hissəsi tanına və ya icra edilə bilər; yaxud

q) arbitraj orqanının tərkibi və ya arbitraj prosesi tərəflərin sazişinə uyğun olmamışdır və ya belə saziş olmadığı halda arbitrajın keçirildiyi ölkənin qanunvericiliyinə uyğun olmamışdır; yaxud

d) tərəflər üçün qərar hələ öz qəti qüvvəsinə minməmişdir və ya qərarın çıxarılmadığı ölkənin və yaxud qanunvericiliyi tətbiq edilən ölkənin səlahiyyətli hakimiyyət orqanlarının göstərişinə əsasən qərarın icrası dayandırılmışdır.

2. Arbitraj qərarının tanınmasına və icra edilməsinə, həmçinin, o halda da etiraz edilə bilər ki, tanınması və icra edilməsi tələb olunan ölkənin səlahiyyətli icra hakimiyyəti orqanları müəyyən etsin ki:

a) mübahisənin obyektini bu ölkənin qanunvericiliyinə əsasən arbitraj araşdırılmasının predmeti ola bilməz; yaxud

b) bu qərarın tanınması və icra edilməsi həmin ölkənin ictimai qaydalarına ziddir.

VI maddə

V maddənin 1-ci bəndinin «d» yarım-bəndində göstərilən səlahiyyətli hakimiyyət orqanı qarşısında arbitraj qərarı icrasının ləğv edilməsi və ya dayandırılması barədə vəsatət qaldırıldığı halda bu qərarın tanınması və icra edilməsi barədə xahiş olunan hakimiyyət orqanı məqsədəuyğun hesab etdiyi

halda bu qərarın icra edilməsi məsələsinin həllini saxlaya bilər, eyni zamanda bu qərarın icrasını xahiş edən tərəfin vəsatəti əsasında digər tərəfin üzərinə lazımi təminatın görülməsi öhdəliyini qoya bilər.

VII maddə

1. Mövcud Konvensiyanın qərarları Razılaşan Dövlətlər arasında bağlanmış arbitraj qərarlarının tanınması və icra edilməsi barədə ikitərəfli və ya çoxtərəfli sazişlərin fəaliyyətinə toxunmur, habelə heç bir maraqlı tərəfi belə arbitraj qərarının tanınması və icra edilməsi tələb olunan ölkənin qanunları və tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrin imkan verdiyi qaydada və hədd çərçivəsində hər bir arbitraj qərarından faydalanmaq hüququndan məhrum etmir.

2. Mövcud Konvensiya tərəflər üçün müəyyən hədlər çərçivəsində məcburi hesab edildiyi vaxtdan etibarən arbitraj qeyd-şərtləri haqqında 1923-cü il Cenevrə protokolu və Xarici arbitraj qərarlarının icra edilməsi barədə 1927-ci il Cenevrə protokolu Razılaşan Dövlətlər arasında öz qanuni qüvvələrini itirirlər.

VIII maddə

1. Mövcud Konvensiya Birləşmiş Millətlər Təşkilatının hər bir üzvü, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının hər hansı bir ixtisaslaşmış qurumunun üzvü olan və ya üzv olması gözlənilən istənilən dövlət, yaxud Beynəlxalq Məhkəmə Statusunun iştirakçısı olan yaxud olması gözlənilən, həmçinin Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Assambleyası tərəfindən dəvət olunacaq hər hansı bir dövlət üçün 1958-ci il 31 dekabr tarixinə qədər imzalanması üçün açıqdır.

2. Mövcud Konvensiya ratifikasiya olunmalıdır və ratifikasiya etimadnamələri Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Katibində saxlanılır.

IX maddə

1. Mövcud Konvensiya VIII maddədə qeyd olunan bütün dövlətlərin qoşulması üçün açıqdır.

2. Mövcud Konvensiyaya qoşulma Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Baş Katibinin yanında qoşulma haqqında etimadnamənin təqdim edilməsi yolu ilə həyata keçirilir.

X maddə

1. Hər bir dövlət mövcud Konvensiyaya qoşularkən və ya onu təsdiq, yaxud ratifikasiya edərkən bəyan etməlidir ki, mövcud Konvensiya həmin dövlətin beynəlxalq münasibətlərə görə məsuliyyət daşdığı bütün və yaxud müəyyən ərazilərə şamil edilir. Belə bəyanat mövcud Konvensiyanın qanuni qüvvəyə mindiyi vaxtdan qüvvəyə minir.

2. Yuxarıda qeyd edilənlərdən sonra hər hansı bir müddət ərzində Mövcud konvensiyanın şamil edilməsi Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Baş Katibinin adına bildiriş göndərilməsi yolu ilə həyata keçirilə bilər və Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Baş Katibinin həmin bildirişi aldığı gündən etibarən doxsanıncı gün və yaxud hansı müddətin daha gec qurtarmasından asılı olaraq müvafiq dövlətə münasibətdə mövcud konvensiyanın qüvvəyə mindiyi gündən etibarən qüvvəyə minir.

3. Bu Konvensiyaya qoşulduqda və ya o, təsdiq, yaxud ratifikasiya edildikdə onun fəaliyyət dairəsinə düşməyən ərazilərə gəldikdə isə, hər bir maraqlı olan dövlət göstərilən ərazilərin, hökumət strukturlarının razılığı ilə mövcud Konvensiyanın həmin ərazilərə aid edilməsi üçün tədbirlərin görülməsinin mümkün olub-olmaması məsələsinə baxmalıdır.

XI maddə

Federativ və qeyri-unitar dövlətlər üçün aşağıdakı qərarlar tətbiq edilir:

a) federativ hakimiyyətin qanunvericilik yurisdiksiyasına aid olan mövcud Konvensiyanın maddələrinə görə federativ hakimiyyətin öhdəlikləri müvafiq qaydada federativ dövlətlər olmayan Razılaşan Dövlətlərin öhdəlikləri həddindədir;

b) federasiya konstitusiyası sistemində görə qanunvericilik tədbirləri görmək hüququna malik olmayan federasiya təşkil edən dövlətin və ya əyalətin qanunvericilik yurisdiksiyasına aid olan mövcud Konvensiyanın maddələrinə gəldikdə, federal hökumət belə maddələri dövlətlərin müvafiq hakimiyyətlərinə və ya əyalətlərə imkan daxilində ən qısa müddət ərzində özünün zəmanəti ilə çatdırır.

v) bu Konvensiyada iştirak edən federativ dövlət başqa istənilən Razılaşan Dövlətin Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Katibinin vasitəsilə verilən tələbi əsasında mövcud Konvensiyanın hər bir qərarına

aid olan qanunları və bu qərarın qanunvericilik yolu və ya digər tədbirlər vasitəsilə həyata keçirilməsini göstərməklə federasiyanın təcrübəsi və onun tərkib hissələri barədə arayış təqdim edir.

XII maddə

1. Mövcud Konvensiya üçüncü ratifikasiya etimadnaməsinin, yaxud qoşulma haqqında etimadnamənin təqdim olunduğu gündən doxsan gün sonra qanuni qüvvəyə malikdir.

2. Üçüncü ratifikasiya etimadnaməsi və ya qoşulma haqqında etimadnamə təqdim edildikdən sonra mövcud Konvensiyanı ratifikasiya edən və yaxud ona qoşulan hər bir dövlət üçün mövcud Konvensiya öz ratifikasiya etimadnaməsinin və ya qoşulma haqqında etimadnamənin təqdim olunduğu gündən hesablanmaqla, doxsanıncı gün qanuni qüvvəyə minir.

XIII maddə

1. Hər bir Razılaşan Dövlət Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Katibinin adına yazılı bildirişlə müraciət edərək mövcud Konvensiyanı denonsasiya edə bilər. Denonsasiya Baş Katib tərəfindən bildiriş alındıqdan bir il sonra qüvvəyə minir.

2. 10-cu maddəyə əsasən müraciət və ya bildiriş etmiş hər bir dövlət istənilən vaxt Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Katibinin adına bildiriş vasitəsilə mövcud Konvensiyanın müvafiq ərazidə fəaliyyətinin Baş Katibin bu bildirişi aldığı vaxtdan sonra bir il ərzində başa çatmasını elan edə bilər.

3. Mövcud Konvensiya denonsasiyanın qüvvəyə minməsindən əvvəl başlanmış arbitraj qərarlarına, tanınma və icra etmə işlərinə də tətbiq ediləcəkdir.

XIV maddə

Heç bir Razılaşan Dövlət mövcud Konvensiyanın tətbiq edilən hədləri çərçivəsində mövcud Konvensiyadan digər Razılaşan Dövlətlərə qarşı istifadə edə bilməz.

XV maddə

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Katibi VII maddədə qeyd olunan dövlətlərə aşağıdakıları bildirir:

- a) VIII maddəyə əsasən imzalama və ratifikasiyalar haqqında;
- b) IX maddəyə əsasən qoşulmalar haqqında;
- v) I, X və XI maddələrdən irəli gələn müraciətlər və bildirişlər haqqında;
- q) XII maddəyə əsasən mövcud Konvensiyanın qüvvəyə mindiyi gün haqqında;
- d) XIII maddəyə əsasən denonsasiyalar və bildirişlər haqqında.

XVI maddə

1. Mövcud Konvensiyanın eyni hüquqi qüvvəyə malik olan ingilis, ispan, çin, rus və fransız mətnləri Birləşmiş Millətlər Təşkilatının arxivində saxlanılır.

2. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş Katibi VIII maddədə qeyd olunan dövlətlərə mövcud Konvensiyanın təsdiq edilmiş surətlərini təqdim edir.

Nö 4739

NYU-YORK KONVENSİYASININ İŞTİRAKÇI-DÖVLƏTLƏRİN SİYAHISI

Avstraliya		
Avstriya		
Azərbaycan		
Albaniya		
Əfqanıstan	■	●
Əlcəzair	■	●
Antiqua və Barbuda	■	●
Argentina	■	●
Ermənistan	■	●
Baham		
Banqladəş		
Barbados		●
Bəhreyn	■	●
Belarus	■	
Belçika	■	
Benin		
Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri		
Braziliya		
Bolqarıstan	■	
Boliviya		
Bosniya və Herseqovina	■	●
Botsvana	■	●
Bruneyn		
Burkina Faso		
Böyük Britaniya	■	
Macarıstan	■	●
Venesuela	■	●
Vyetnam	■	●
Haiti		
Hana		
Qabon		
Qatar		
Qvatemala	■	●
Qvineya		
Almaniya	■	
Honduras		

Yunanıstan	■	●
Gürcüstan		
Danimarka	■	●
Cibuti		
Dominika		
Dominikan Respublikası		
Misir		
Zimbabve		
İsrail		
Hindistan	■	●
İndoneziya	■	●
İordaniya		
İran	■	●
İrlandiya	■	
İspaniya		
İslandiya		
İtaliya		
Qazaxıstan		
Komboca		
Kamerun		
Kanada		●
Keniya	■	
Kipr	■	●
Kuk adaları		
Qırğızıstan		
Çin	■	●
Kolumbiya		
Koreya		
Respublikası	■	●
Kosta-Rika		
Kuba	■	●
Küveyt	■	
Laos		
Latviya		
Lesoto		
Liberiya		
Livan	■	
Litva		
Lüksemburq	■	
Mavrikiy	■	
Mavritaniya		
Madaqaskar	■	●

Makedoniya	■	●
Malayziya	■	●
Mali		
Malta	■	
Marşal adaları		
Mərakeş	■	
Meksika		
Mozambik	■	
Moldova		
Monako	■	●
Monqolustan	■	●
Nepal	■	●
Nikaraqua		
Niger		
Nigeriya	■	●
Niderland	■	
Zambiya		
Yeni		
Zelandiya	■	
Norveç	■	
Oman		
Pakista	■	
Panama		
Paraqvay		
Peru		
Polşa	■	●
Portuqaliya	■	
Ruanda		
Rusiya		
Federasiyası	■	
Ruminiya	■	●
Salvador		
San-Marino		
San-Vinsent		
və Qrenadin	■	●
Səudiyyə Ərəbistanı		
Sinqapur	■	
Seneqal		
Suriya		
Slovakiya		
Sloveniya		
ABŞ	■	●

Tailand		
Tanzaniya	■	
Trinidad və		
Tobaqo	■	●
Tunis	■	●
Türkiyə	■	●
Uqanda	■	●
Özbəkistan		
Ukrayna	■	
Uruqvay		
Filippin	■	●
Finlandiya		
Fransa	■	
Xorvatiya		
Mərkəzi Afrika		
Respublikası	■	●
Çexiya	■	
Çernoqoriya	■	●
Çili		
İsveçrə		
İsveç		
Şri-Lanka		
Ekvador	■	●
Estoniya		
Serbiya		
Cənubi Afrika		
Yamayka		
Yaponiya	■	

■ Konvensiyanı imzalayan dövlət onu yalnız digər iştirakçi dövlətin ərazisində çıxarılan qərarla bağlı tətbiq edəcək.

● Konvensiyanı imzalayan dövlət onu milli qanunvericiliyə əsasən kommertiya mübahisəsi hesab olunan hüquq münasibətlərindən yaranan mübahisələrə tətbiq edəcək.

**BEYNƏLXALQ KOMMERSİYA ARBİTRAJI
HAQQINDA AVROPA KONVENSIYASI (1961)**

BEYNƏLXALQ KOMMERSİYA ARBİTRAJI HAQQINDA AVROPA KONVENSIYASI (1961)

Maddə 1. Konvensiyanın tətbiq sahəsi

1. Bu Konvensiya tətbiq olunur;

(a) Razılaşma imzalandığı zaman, Müqavilə bağlamış, müxtəlif Dövlətlərdə daimi yaşayış yeri və ya iqamətgahı olan, hüquqi və fiziki şəxslər arasında beynəlxalq ticarət münasibətləri zamanı ortaya çıxan mübahisələrin həlli məqsədilə bağlanmış arbitraj razılaşmalarına;

(b) yuxarıda 1(a) paraqraf bəndində istinad olunan razılaşmaya əsaslanan arbitraj prosedurları və qərarlarına;

2. Bu Konvensiyanın məqsədləri üçün,

(a) “arbitraj razılaşması” termini tərəflər arasında imzalanmış müqavilə və ya arbitraj razılaşması, müqavilədə arbitraj qeyd-şərti, və ya arbitraj razılaşması, və ya məktub, teleqram, teletaypla mübadilə formasında arbitraj razılaşması, arbitraj müqaviləsinin yazılı formada olmasını tələb etməyən qanuna malik Dövlətlər arasındakı münasibətlərdə isə bu qanunlar çərçivəsində imzalanmış istənilən arbitraj müqaviləsi deməkdir.

(b) “Arbitraj termini “ arbitrlər tərəfindən mübahisənin ad hoc, eyni zamanda daimi arbitraj institutları tərəfindən həlli deməkdir.

(s) ”keçirilmə yeri “ termini arbitraj müqaviləsinin bağlandığı binanın ərazisi deməkdir.

Maddə 2. İctimai hüquqa əsaslanan hüquqi şəxslərin arbitraja müraciət etmək hüququ

1. Bu Konvensiyanın Maddə 1.1 - də istinad olunan hallarda, ”ictimai hüquqa əsaslanan hüquqi şəxslər” adlandırılıla bilən qanunda nəzərdə tutulmuş hüquqi şəxslərin qanuni qüvvəsi olan arbitraj müqaviləsi bağlamaq hüququ var.

2. Hazırkı Konvensiyanın imzalanması, təsdiq olunması, və ya ona qoşularkən istənilən Dövlət öz bəyannaməsində qeyd olunmuş adı çəkilən şərtlərin məhdudlaşdırılması barəsində bəyanat verə bilər.

Maddə 3. Xarici vətəndaşların arbitrlər olmaq hüququ

Hazırkı Konvensiyaya uyğun olaraq mübahisələrin arbitrajda həlli üçün xarici vətəndaşlar arbitrlər ola bilərlər.

Maddə 4. Arbitraj prosesinin təşkili

1. Arbitraj razılaşmasının tərəfləri öz mübahisələrini sərbəst olaraq təqdim edə bilər;

(a) daimi arbitraj institutuna; belə olan halda arbitraj prosesi həmin institutun qaydalarına uyğun olaraq həyata keçirilir;

(b) ad hoc arbitraj (verilən işə görə); belə olan halda xüsusi olaraq;

(i) arbitrləri təyin etmək və ya hər hansı mübahisəyə baxılması zamanı onların təyin olunması ilə bağlı metodları müəyyənləşdirmək;

(ii) arbitrajın yerinin müəyyən olunması; və

(iii) arbitrlərin əməl etməli olduqları proseduraları müəyyən edir;

2. Əgər tərəflər hər hansı mübahisəni ad hoc arbitrajda baxılması üçün təqdim etməyə razıdırlarsa, və işə arbitrajda baxılması üçün müraciət haqqında bildirişin cavabdehə verilməsindən sonra 30 gün ərzində tərəflərdən biri öz arbitrini təyin etməmişsə, başqa hal nəzərdə tutulmayıbsa, arbitrlər digər tərəfin xahişi ilə, mübahisənin arbitrajda təqdim edilməsi barədə müraciətin edilməsi zamanı arbitrləri təyin etməmiş tərəfin ölkəsində daimi yaşayış yeri və iqamətgahı olan ölkənin səlahiyyətli ticarət palatasının sədri tərəfindən təyin olunur. Bu paragraf tərəflərdən biri və ya yuxarıda istinad olunan Ticarət Palatasının Sədri tərəfindən təyin olunan arbitrlər (arbitrlərin) yerləşməsinə də tətbiq olunur.

3. Əgər tərəflər hər hansı mübahisəni bir və ya daha artıq arbitrdən ibarət ad hoc arbitrajda təqdim etməyə razıdırlarsa, və arbitraj razılaşmasında arbitraj prosesinin təşkili barədə heç bir məlumat yoxdursa, bu Maddənin

1-ci paragrafında xatırladıldığı kimi, əgər tərəflər bu barədə heç bir razılığa gəlməyiblərsə, onda yuxarıda 2 –ci paragrafa istinadən, iş heç bir zərər vurmadan artıq təyin olunmuş arbitr və ya arbitrlər tərəfindən zəruri addımlar atılır. Əgər tərəflər tək arbitrin təyin edilməsi barədə razılığa gələ bilməyiblərsə, və ya təyin olunmuş arbitrlər müəyyən şərtlər barədə razılığa gələ bilmirlərsə, əgər arbitraj prosesinin keçirilmə yeri tərəflər arasında razılaşıdırılıbsa, iddiaçı öz seçiminə əsasən arbitrajın keçirildiyi ölkənin Ticarət Palatasının Sədrinə, və ya arbitrajın keçirilməsi üçün müraciətin təqdim edilməsi zamanı, daimi yaşayış yeri və iqamətgahı olan cavabdehin ölkəsində səlahiyyətli Ticarət Palatası sədrinə zəruri addımların atılması ilə bağlı müraciət edə bilər. Əgər arbitrajın keçirilmə yeri razılaşıdırılmayıbsa, öz seçiminə əsasən iddiaçı ya arbitrajın keçirilməsi üçün müraciətin təqdim edilməsi zamanı, daimi yaşayış yeri və iqamətgahı olan cavabdehin ölkəsində səlahiyyətli Ticarət Palatası sədrinə, ya da bu Konvensiyaya əlavə olaraq tərkibi və proseduraları müəyyən olunmuş Xüsusi Komitəyə zəruri addımların atılması üçün müraciət edə bilər. Əgər iddiaçı bu paragrafa uyğun olaraq ona verilmiş hüquqları tətbiq edə bilmirsə, cavabdeh və ya arbitr (arbitrlər) bu hüquqdan istifadə edə bilər.

4. Müraciətin ünvanlandığı Sədr və ya Xüsusi Komitə, müraciətin xarakterindən asılı olaraq;

(a) tək arbitri , sədr arbitri, münisflər məhkəməsinin hakimini və ya hakimi təyin edir;

(b) yuxarıda 2-ci paragrafda istinad olunan hallardan başqa istənilən proseduralara uyğun olaraq, təyin olunmuş arbitr və ya arbitrləri yerləşdirmək;

(c) arbitraj prosesinin keçirilmə yerini müəyyən etmək, o şərtlə ki, arbitr və ya arbitrlərin qərarı ilə arbitrajın keçirilməsi üçün başqa yer müəyyən edə bilərlər.

(d) birbaşa və ya daimi arbitraj institutlarının qayda və statuslarına istinadən, arbitr və ya arbitrlərin əməl etməli olduğu prosedura qaydalarını yaratmaq, o şərtlə ki, arbitrlər tərəflər arasında bu barədə heç bir razılaşma olmadan özləri bu qaydaları yaratmayıblarsa.

5. Əgər tərəflər mübahisəni daimi arbitraj orqanına təqdim etməyi qərara alıblarsa, amma bu orqanı müəyyən etməyiblərsə, və ya bu barədə heç bir razılığa gəlməyiblərsə, onda iddiaçı yuxarıda 3-cü paraqrafda istinad olunan qaydalara uyğun olaraq bu orqanın müəyyənləşdirilməsi üçün müraciət edə bilər.

6. Əgər arbitraj razılaşmasında tərəflərin öz mübahisələrini təqdim etməyi razılaşdıqları arbitrajın forması (ad hoc və ya daimi arbitraj orqanı olması) göstərilirsə, və tərəflər bu barədə razılığa gəlməyiblərsə, iddiaçı 3-cü paraqrafda istinad olunan qaydalara uyğun olaraq, bu məsələnin həll olunması üçün müraciət edə bilər. Səlahiyyətli Ticarət Palatasının Sədri və ya Xüsusi Komitə ya tərəfləri mübahisənin həlli üçün daimi arbitraj orqanına göndərə bilər və ya səlahiyyətli Ticarət Palatasının Sədri və ya Xüsusi Komitənin müəyyən etdiyi müddət ərzində öz arbitrlərini təyin etmələrini xahiş etmək və təyin olunmuş müddət ərzində arbitraj prosesinin həyata keçirilməsi üçün zəruri olan şərtlərlə razılaşmaq hüququ var. Sonuncu halda, bu Maddənin 2,3,4-cü paraqraflarındakı müddəalar tətbiq ediləcək.

7. Əgər , bu Maddənin 2, 3, 4, 5, 6 – cı paraqraflarında göstərilən funksiyalardan birini icra etmək tapşırıldığı andan 60 gün müddətində yuxarıda adı çəkilən paraqraflarda qüvvədə olan bu funksiyalardan hər hansı birini Ticarət Palatasının Sədri icra etməmişsə, onda müraciət edən tərəfin bu funksiyanın icrasını Xüsusi Komitədən xahiş etmək hüququ var.

Maddə 5 Arbitraj yurisdiksiyasına etiraz

1. Arbitraj yurisdiksiyasına arbitraj razılaşmasının mövcud olmamağı, qeyri qanuni və ya qüvvəsini itirmiş olması faktlarına əsaslanmaqla etiraz etmək istəyən tərəf bunu arbitraj prosesi gedişində işin mahiyyəti üzrə iddia ərizəsinin və ya iddiaya etirazın verilməsindən gec olmamaqla edir; Arbitrin səlahiyyətlərindən kənara çıxması faktına əsaslanan etiraz arbitraj prosesi gedişində arbitrin səlahiyyəti olmamağının təsdiqlənməsi barədə məsələ arbitraj prosesi zamanı qaldırıldığı anda irəli sürülür. Etirazla bağlı edilən ərizə təxirə salınıbsa, və bu üzrlü səbəbdən baş veribsə, arbitr etiraz ərizəsini baxılmaq üçün qəbul edir.

2. Yuxarıda 1-ci paraqrafda istinad olunan, və göstərilədiyi müddətdə həyata keçirilməmiş yurisdiksiyaya etirazlar, arbitr tərəfindən tətbiq olunan

hüquqa uyğun olaraq, tərəflərin özlərinin sərbəst mülahizəsinə buraxılmış etirazdırsa, nə məhkəmə prosesinin sonrakı mərhələlərində, nə də mübahisənin mahiyyəti üzrə işə baxma və ya qərarın icrası ilə bağlı məhkəmənin kollozion normalarına uyğun olaraq, əgər belə etirazlar tərəflərin öz mülahizələrinə əsasən baxılmağa buraxılıbsa, qərarın icrası və ya maddi hüquqla bağlı sonrakı məhkəmə prosesləri zamanı qaldırıla bilməz. Etirazın təxirə salınması ilə bağlı arbitrin qərarından dövlət məhkəməsinə şikayət oluna bilər.

3. Yurisdiksiyasına etiraz edilən arbitraj məhkəməsi işə baxılmasından imtina etməməlidir, və öz səlahiyyətləri barədə məsələ üzrə, arbitraj razılaşmasının, və ya müqaviləsinin mövcudluğu və həqiqiliyi barədə qərar çıxara bilər, və ölkə qanuna uyğun olaraq arbitrin göstərilən qərarından dövlət məhkəməsinə şikayət verilə bilər.

Maddə 6. Dövlət məhkəmələrinin yurisdiksiyası.(Dövlət məhkəməsinə aidlik)

1. Məhkəmə qarşısında, arbitraj razılaşmasının mövcud olması faktı əsasında, razılaşma tərəflərinin hər hansı biri tərəfindən məhkəmə yurisdiksiyasına edilən etiraz, prosesual imtina etmə prinsipinə uyğun olaraq, cavabdeh tərəfindən əsaslı etirazın təqdim olunması zamanı və ya ondan əvvəl məhkəmənin bu etirazı maddi hüquq və ya prosedura olaraq qəbul etməsindən asılı olaraq təqdim edir.

2. Arbitraj Razılaşmasının mövcud olması və həqiqiliyi ilə əlaqəli qərar qəbul edərkən, Müqavilə bağlayan Dövlətlərin məhkəmələri tərəflərin səlahiyyətlərinə istinad edərək, onlara tətbiq olunan hüquqa uyğun olaraq və aşağıdakı məsələlərə istinadən bu razılaşmanın həqiqiliyini yoxlayır.

(a) Tərəflərin arbitraj razılaşmalarını istinad etdikləri hüquqa uyğun olaraq;

(b) Qərarın qəbul edilməli olduğu ölkənin hüququna uyğun olaraq, bununla bağlı hər hansı göstəriş olmadıqda;

(c) Məhkəmədə məsələ qaldırıldığı zaman, qərarın qəbul edilməli olduğu ölkə müəyyən oluna bilmədikdə, mübahisəni üzərinə götürmüş məhkəmənin kollozion normalar çərçivəsində səlahiyyətli hüquqa uyğun olaraq, tərəflərin razılaşmanı istinad etdikləri hüquqla bağlı hər hansı göstəriş olmadıqda;

Məhkəmələr öz ölkələrini hüququna uyğun olaraq, mübahisəyə arbitrajda baxılması mümkün olmadığı halda arbitraj razılaşmasının tanınması və icrasından imtina edə bilər.

3. Arbitraj razılaşmasının hər hansı tərəfi ,məhkəməyə müraciətdən qabaq arbitraj prosesini başlamışsa, eyni tərəflər arasında eyni mövzu ilə bağlı, və ya arbitraj razılaşmasının mövcud olmadığı, qeyri - qanuni və ya qüvvədə olmadığı hallarla bağlı məsələlərdə digər tərəfin müraciət edə biləcəyi Müqavilə tərəfi olan Dövlətlərin məhkəmələri arbitraj qərarı çıxarılanadək, onların maddi və üzrlü səbəbləri yoxdursa, arbitraj yurisdiksiyası ilə bağlı qərarlarını dayandırır.

4. Dövlət məhkəməsinə tərəflərin hər hansı birinin müvəqqəti və təminədi tədbirlərlə bağlı müraciəti nə arbitraj razılaşması ilə bir araya sığmazlıq ,nə də məhkəmədə işin mahiyyəti üzrə baxılması üçün verilməsi kimi başa düşülməməlidir

Maddə 7. Tətbiq olunan hüquq

1. Tərəflər sərbəst olaraq razılaşma yolu ilə, işin mahiyyəti üzrə mübahisəyə baxarkən arbitrlərin tətbiq edəcəyi hüququ müəyyən edə bilərlər .Əgər tətbiq olunan hüquqa tərəflərin hər hansı göstərişi yoxdursa, onda arbitrlərin tətbiq edəcəkləri kollozion normalara müvafiq olaraq xüsusi hüququ tətbiq edə bilərlər. Hər iki halda arbitrlər müqavilə və ticarət adətlərinin şərtlərinə əməl etməlidirlər

2. Əgər tətbiq olunan hüquq buna imkan verirsə, və tərəflərin arasında razılaşma varsa, arbitrlər ”mehriban vasitəçilər” kimi qərar çıxarırlar.

Maddə 8. Qərarın motivləri

Hesab olunur ki, arbitraj razılaşmasının tərəfləri arbitraj qərarının çıxarılmasında motivlərin zəruriliyi barədə razılaşsınlar, əgər onlar yalnız;

(a) qərarın motivləşdirilməməyi barədə razılaşmayıblarsa; və ya;

(b)arbitraj qərarının motivləşdirilməsinin qəbul edilmədiyini çərçivə daxilində ,arbitraj proseduraları seçməyiblərsə, və bununla belə tərəflərdən

heç biri xüsusi olaraq qərarın motivləşdirilməsi barədə şifahi işə baxmanın sonuna qədər və ya şifahi işə baxmanın olmadığı halda ,və ya arbitraj qərarının çıxarılmasına qədər xüsusi tələb irəli sürməyiblərsə;

Maddə 9. Arbitraj qərarının ləğv edilməsi

1. Əgər arbitraj qərarından imtina etmə qərarın qəbul edildiyi ,və ya qanuna istinad edildiyi Dövlətdə aşağıdakı səbəblərdən hər hansı birinə görə baş verərsə, bu Konvensiya çərçivəsində, Müqavilə tərəfi olan Dövlətdə arbitraj qərarından imtina edilməsi Müqavilə tərəfi olan digər bir Dövlətdə yalnız bu qərarın icrası və ya tanınmasından imtina etməyə əsas yarada bilər;

(a) razılaşma tərəfləri onlara tətbiq olunan hüquqa uyğun olaraq, müəyyən dərəcədə səlahiyyətsizdirlərsə, və ya sözügedən razılaşma tərəflərin rəhbər tutduqları hüquqa uyğun olaraq həqiqi deyilsə ,və ya qərarın qəbul edildiyi ölkə hüququna müvafiq olaraq bununla bağlı göstəriş(sərəncam) yoxdursa, və ya;

(b) Qərarın ləğv edilməsini xahiş etmiş tərəf arbitrin təyin edilməsi və ya arbitraj prosesinin keçirilməsi barədə məlumatlandırılmayıbsa, və ya başqa səbəblərdən öz mübahisəsini məhkəməyə təqdim edə bilməyibsə, və ya;

(c) əgər qərar arbitrajda işə baxma şərtlərinə daxil olmayan, və ya arbitrajdan kənar qalan məsələlərə aid qərarlardan ibarət mübahisələrdən bəhs edirsə, amma arbitraj baxışına təqdim oluna bilən məsələlər təqdim olunması mümkün olmayan məsələlərdən fərqləndirilməlidir, arbitrajda həll edilməsi ilə bağlı təqdim olunmuş məsələlərlə bağlı qərarlar arbitraj qətnaməsinə daxil olduğu hissə ləğv edilməməlidir.

(d) arbitraj kollegiyasını tərkibi və ya arbitraj proseduraları tərəflər arasındakı razılaşmaya uyğun deyilsə, və ya bu Konvensiyanın 6 - cı maddəsinin müddəalarına uyğun olaraq, belə bir razılaşma mövcud deyilsə,

2. 10 iyun 1958 – ci il, “ Xarici arbitraj qərarlarını tanınması və icrası” haqqında Nyu -York Konvensiyasına qoşulmuş, Müqavilə tərəfi olan Dövlətlər arasında münasibətlərdə , bu Maddənin 1-ci paragrafi yuxarıda 1- ci paragrafa uyğun olaraq, ləğv edilmiş hallara Nyu-York Konvensiyasının Maddə 5 (1) (e)-in tətbiqini məhdudlaşdırır.

Maddə 10 - Yekun Müddəalar

1. Bu Konvensiyaya üzvlük və qoşulmaq, Komissiya şərtlərinin 8 – ci paraqrafına uyğun olaraq, Avropa İqtisadi Komissiyasının üzv dövlətləri və məşvərətçi səsle Komissiyaya qəbul edilmiş dövlətlər üçün açıqdır.
2. Avropa İqtisadi Komissiyasının müəyyən tədbirlərində iştirak edə bilən ölkələr Komissiya şərtlərinin 11 – ci paraqrafına uyğun olaraq, və Konvensiyaya qoşulmaqla və Konvensiya qüvvəyə mindikdən sonra bu Konvensiyanın Müqavilə tərəfi olan Dövlətləri ola bilərlər.
3. Bu Konvensiyanın imzalanması 31 dekabr 1961 – ci il daxil olmaqla nəzərdə tutulur. Bu tarixdən sonra qoşulmaq üçün açıq olacaqdır.
4. Hazırkı Konvensiya ratifikasiya olunur.
5. Hazırkı Konvensiyanın ratifikasiyası və ona qoşulma, lazımi aktın BMT Baş Katibinə təqdim edilməsi ilə həyata keçirilir.
6. Bu Konvensiyanı imzalayarkən, təsdiqləyərkən və ona qoşularkən, Müqavilə tərəfi olan Dövlətlər BMT Baş Katibinə ticarət palataları və ölkəsində “səlahiyyətli ticarət palatalarının sədrləri barədə” bu Konvensiyanın 4-cü maddəsi çərçivəsində funksiyaları icra edən başqa orqanların siyahısını təqdim edirlər.
7. Hazırkı Konvensiyanın qərarları Müqavilə tərəfi olan Dövlətlərin daxil olduqları arbitraj sahəsində 2 tərəfli və ya çoxtərəfli razılaşmaların həqiqiliyinə təsir etmir.
8. Bu Konvensiya yuxarıda 1-ci paraqrafda göstərilən ölkələrdən 5-i ratifikasiya və qoşulma üçün lazımi aktları təqdim etdikdən sonra 90 –cı gündə qüvvəyə minir. Konvensiyanı təsdiqləyən və ona qoşulan istənilən ölkə üçün daha sonra həmin sözügedən ölkə ratifikasiya və qoşulma üçün lazımi aktları verəndən sonra 90 - cı gündə qüvvəyə minir.
9. İstənilən Müqavilə tərəfi BMT Baş Katibinə bu barədə bildiriş verməklə bu Konvensiyanı etibarsız saya bilər. Bu proses Baş Katibə bildirişin verilməsindən sonra 12 ay ərzində qüvvəyə minir.

10. Əgər bu Konvensiyanın qüvvəyə minməsindən sonra, Müqavilə tərəfi olan Dövlətlərin sayı 5-dən aşağı düşürsə, Konvensiyanın etibarsız elan olunması nəticəsində, sonuncu belə etibarsız elan olunma prosesinin baş verməsindən sonra Konvensiya qüvvədən düşür.

11. BMT Baş Katibi 1 - ci paragrafda göstərilən ölkələrə və 2-ci paragrafa uyğun olaraq Müqavilə tərəfi olmuş Dövlətlərə aşağıda göstərilənlər barədə bildiriş verir

(a) 2 – ci Maddə, 2 –ci paragrafa uyğun olaraq, təqdim olunmuş ərizələr;

(b) hazırkı maddənin 1 və 2 – ci hissələrinə uyğun olaraq, Konvensiyanın ratifikasiyası və ona qoşulma;

(c) 6 - cı paragrafa uyğun olaraq, alınmış məlumatlar;

(d) 8 – ci paragrafa uyğun olaraq, Konvensiyanın qüvvəyə minməsi tarixləri;

(e) 9 – cu paragrafa uyğun olaraq, denonsasiyalar(etibarsız sayılma);

(i) 10 – cu paragrafa uyğun olaraq, bu Konvensiyanın qüvvədən düşməsi;

12. 31 dekabr 1961-ci il tarixindən sonra bu Konvensiyanın əsl 1 və 2-ci paragraflarda göstərilən ölkələrin hər birinə Konvensiyanın təsdiqlənmiş əsil surətlərini verən BMT Baş Katibinə saxlanılmaq üçün verilir.

Bunların sübutu olaraq aşağıda imza edən və buna məsul tərəflər bu Konvensiyanı imzaladılar.

Cenevrə, 21 aprel, 1961 – ci il, ingilis, rus və fransız dillərində, tək nüsxədə, hər bir mətn bərabər hüquqi qüvvəyə malikdir.

**DÖVLƏTLƏR VƏ DİGƏR DÖVLƏTLƏRİN FİZİKİ
VƏ HÜQUQİ ŞƏXSLƏRİ ARASINDA İNVESTİSİYA
MÜBAHİSƏLƏRİNİN TƏNZİMLƏNMƏSİNƏ DAİR
K O N V E N S İ Y A**

DÖVLƏTLƏR VƏ DİGƏR DÖVLƏTLƏRİN FİZİKİ VƏ HÜQUQİ ŞƏXSLƏRİ ARASINDA İNVESTİSİYA MÜBAHİSƏLƏRİNİN TƏNZİMLƏNMƏSİNƏ DAİR KONVENSIYA

(Beynəlxalq Yenidənqurma və İnkişaf Bankının rəhbərliyi tərəfindən hökumətlərə təqdim edilib, Vaşinqton, 18 mart 1965-ci il)

14 oktyabr 1966-cı ildə qüvvəyə minib

Preambula

Fəsil 1. İnvestisiya mübahisələrinin tənzimlənməsi üzrə beynəlxalq mərkəz

- Bölmə 1. Yaradılma və quruluşu
- Bölmə 2. İnzibati Şura
- Bölmə 3. Katiblik
- Bölmə 4. Siyahılar
- Bölmə 5. Mərkəzin maliyyələşdirilməsi
- Bölmə 6. Status, immunitətlər və üstünlüklər

Fəsil 2. Mərkəzin yurisdiksiyası

Fəsil 3. Barışıq

- Bölmə 1. Barışıq haqqında xahiş
- Bölmə 2. Barışıq komissiyasının formalaşdırılması
- Bölmə 3. Barışıq proseduru

Fəsil 4. Arbitraj

- Bölmə 1. Arbitraja dair xahiş
- Bölmə 2. Məhkəmənin formalaşdırılması
- Bölmə 3. Məhkəmənin səlahiyyətləri və funksiyaları
- Bölmə 4. Arbitraj qərarı
- Bölmə 5. Arbitraj qərarının təfsiri, yenidən baxılması və ləğvi
- Bölmə 6. Arbitraj qərarının tanınması və icrası

Fəsil 5. Arbitrlərin və barışdırıcıların əvəz edilməsi və səlahiyyətlərinin itirilməsi

- Fəsil 6. Araşdırma ilə bağlı xərclər**
Fəsil 7. Araşdırmanın aparıldığı yer
Fəsil 8. Razılaşan Dövlətlər arasında mübahisələr
Fəsil 9. Düzəlişlər
Fəsil 10. Yekun müddəalar

Preambula

Razılaşan Dövlətlər:

İqtisadi inkişaf üçün beynəlxalq əməkdaşlığın zəruriliyini və bu sahədə beynəlxalq fərdi investisiyaların rolunu *nəzərə alaraq,*

Razılaşan Dövlətlər arasında və digər Razılaşan Dövlətlərin fiziki və ya hüquqi şəxsləri arasında belə investisiyalarla bağlı mübahisələrin zaman-zaman yaranmasını *nəzərə alaraq,*

Belə mübahisələrdə adətən milli hüquqi prosedurların tətbiq olunmasına baxmayaraq, müəyyən hallarda tənzimlənmənin beynəlxalq metodlarının tətbiqinin məqsədemüvafiqliyini *etiraf edərək,*

Razılaşan Dövlətlər arasında və digər Razılaşan Dövlətlərin fiziki və ya hüquqi şəxsləri arasında yaranan mübahisələrin, onların arzusu ilə, beynəlxalq barışıq və arbitraj qaydasında tənzimlənməsi üçün qurumların formalaşmasına *xüsusi əhəmiyyət verərək,*

Belə qurumların Beynəlxalq Yenidənqurma və İnkişaf Bankının himayəçiliyi altında yaradılmasını *arzu edərək,*

Belə qurumların istifadə olunması ilə mübahisələrin barışıq və ya arbitraja verilməsinin, barışdırıcıların tövsiyələrinin mütləq qaydada nəzərə alınması və arbitraj qərarının məcburi icrasını da əhatə etməklə, tərəflərin qarşılıqlı razılığı ilə təsdiqlənən saziş əsasında mümkünlüyünü *etiraf edərək,*

Hər hansı bir Razılaşan Dövlətin ratifikasiya, qəbul etmə və ya bəyənmə faktlarının hər hansı birinə görə və onun razılığı olmadan hər hansı konkret mübahisənin barışıq və ya arbitraja verilməsinə görə üzərinə məsuliyyət götürmədiyini *bəyan edərək,*

aşağıdakılar barədə razılığa gəldilər:

Fəsil 1. İnvestisiya mübahisələrinin həlli üzrə beynəlxalq mərkəz

Bölmə 1. Yaradılma və quruluşu

Maddə 1.

1. Bununla investisiya mübahisələrinin həlli üzrə Beynəlxalq mərkəz (bundan sonra "Mərkəz" adlanacaq) yaradılır.
2. Mərkəzin vəzifəsi Razılaşan Dövlətlər arasında və digər Razılaşan Dövlətlərin hüquqi və fiziki şəxsləri arasında investisiya mübahisələrinin bu Konvensiyanın müddəalarına müvafiq barışıq və arbitraj yolu ilə həlli üçün strukturların təqdim edilməsidir.

Maddə 2.

Mərkəz Beynəlxalq Yenidənqurma və İnkişaf Bankının (bundan sonra "Bank" adlanacaq) mənzil-qərargahında yerləşəcək. İnzibati Şuranın üzvlərinin üçdə iki səs çoxluğu ilə qəbul olunmuş qərarı ilə Mərkəzin yeri dəyişdirilə bilər.

Maddə 3.

Mərkəzin tərkibinə İnzibati Şura və Katiblik daxildir və Mərkəz barışdırıcıların və arbitrlərin siyahısını aparır.

Bölmə 2. İnzibati Şura

Maddə 4.

1. Razılığa gələn hər bir dövlətdən İnzibati Şuraya bir nümayəndə daxil olur. Nümayəndə iclaslarda iştirak etməyəndə və ya öz funksiyalarını icra etmək iqtidarında olmadıqda, onun əvəzinə müavini iştirak edə bilər.
2. Nümayəndənin və onun müavininin başqa cür təyin olunmadığı halda, *ex officio*, Razılaşan Dövlətin təyin etdiyi Bankın müdiri və Bankın müdirinin müavini nümayəndə və nümayəndənin müavini təyin olunur.

Maddə 5.

Bankın prezidenti *ex officio* İnzibati Şuranın Sədri (bundan sonra "Sədr") olur, lakin Sədr səsvermə hüququna malik deyil. Onun olmadığı hallarda və ya öz funksiyalarını yerinə yetirə bilmədikdə, həmçinin Bankın

Prezidenti vəzifəsi vakant olduğu istənilən dövrdə, İnzibati Şuranın Sədr qismində Prezidentin səlahiyyətlərini icra edən şəxs çıxış edir.

Maddə 6.

1. Bu Konvensiyanın digər müddəaları ilə ona verilmiş səlahiyyətlər və funksiyalarla yanaşı, İnzibati Şura:
 - a) Mərkəzin inzibati və maliyyə qaydalarını təsdiq edir;
 - b) barışıq və arbitraj prosedurunun başlanması qaydalarını təsdiq edir;
 - c) barışıq və arbitraj prosedurunun aparılması qaydalarını təsdiq edir (bundan sonra "Barışıq proseduru qaydaları" və "Arbitraj proseduru qaydaları");
 - d) Bankın inzibati strukturu və xidmətlərindən istifadə haqqında Bankla sazişi bəyənir;
 - e) Baş katibin və baş katibin müavinlərinin fəaliyyət şərtlərini müəyyənləşdirir;
 - f) Mərkəzin illik gəlirlər və xərclər büdcəsini təsdiq edir;
 - g) Mərkəzin fəaliyyəti haqqında illik hesabatı bəyənir;

a, b, c, və f yarımbəndlərində göstərilən qərarlar İnzibati Şuranın üzvlərinin üçdə iki səs çoxluğu ilə qəbul olunur.

2. İnzibati Şura zəruri bildiyi komitələri təyin edə bilər.
3. İnzibati Şura, həmçinin, bu Konvensiyanın müddələrinin həyata keçirilməsi üçün öz mülahizəsinə görə digər bu cür səlahiyyətləri və funksiyaları həyata keçirə bilər.

Maddə 7.

1. İnzibati Şura illik yığıncaqlar, həmçinin Şuranın qərarı ilə və ya Şuranın ən azı beş üzvünün xahişi ilə Sədr və ya Baş katib tərəfindən çağırılan iclasları keçirir.
2. İnzibati Şuranın hər bir üzvü bir səsə malikdir və əgər bu Konvensiya ilə başqa qayda nəzərdə tutulmayıbsa, Şurada bütün məsələlər verilmiş səsərlərin çoxluğu ilə həll olunur.
3. İnzibati Şuranın üzvlərinin əksər çoxluğu ilə kvorum (yetərsay) təşkil olunur.
4. İnzibati Şuranın üzvlərinin üçdə ikisinin səs çoxluğu ilə müəyyənləşən prosedur vasitəsilə, Sədr Şuranın iclasını çağırmadan səsvermə keçirə bilər. Yalnız yuxarıda göstərilən prosedurda nəzərdə tutulmuş müddətlərdə Şuranın üzvlərinin çoxluğu ilə keçirilən səsvermə həqiqi hesab olunur.

Maddə 8.

İnzibati Şuranın üzvləri və onun Sədri Mərkəzdən qonorar almadan öz funksiyalarını yerinə yetirirlər.

Bölmə 3. Katiblik**Maddə 9.**

Katiblik Baş katibdən, bir və ya bir neçə müavindən və işçi heyətdən ibarətdir.

Maddə 10.

1. Baş katib və onun bütün müavinləri Sədrin təqdimatı əsasında, üzvlərinin üçdə iki səsçoxluğu ilə İnzibati Şura tərəfindən 6 ilədək müddətə seçilirlər və yenidən seçilə bilirlər. İnzibati Şuranın üzvləri ilə məsləhətləşmələrdən sonra Sədr hər bir belə vəzifəyə bir və ya bir neçə namizəd təklif edir.
2. Baş katibin və Baş katibin müavininin vəzifəsinin icrası hər hansı formada siyasi funksiyalarla uyuşmur. İnzibati Şuranın razılığı olmadan, nə Baş katib, nə də Baş katibin hər hansı bir müavini hər hansı digər vəzifəni tuta və ya digər işi yerinə yetirə bilməzlər.
3. Baş katibin olmadığı və ya öz funksiyalarını yerinə yetirə bilmədiyi, həmçinin Baş katib vəzifəsinin vakant qaldığı istənilən dövrdə, Baş katib qismində onun müavini çıxış edir. Baş katibin bir neçə müavini olduqda, İnzibati Şura onların hansı növbəliklə Baş katib qismində çıxış edəcəyini əvvəlcədən müəyyənləşdirir.

Maddə 11.

Baş katib Mərkəzin hüquqi təmsilçisi və əsas vəzifəli şəxsi hesab olunur və bu Konvensiyanın müddəalarına və İnzibati Şuranın qaydalarına müvafiq olaraq əməkdaşların təyin edilməsi də daxil olmaqla, Mərkəzin idarə olunmasına cavabdehlik daşıyır. O, qeydiyyatçı funksiyasını yerinə yetirir və bu Konvensiyaya uyğun olaraq çıxarılmış arbitraj qərarlarının həqiqiliyini təsdiq etmək və onların surətlərini təsdiq etmək səlahiyyətinə malikdir.

Bölmə 4. Siyahılar

Maddə 12.

Barışdırıcılar siyahısına və arbitrlər siyahısına yüksək ixtisaslı, bu Konvensiyada nəzərdə tutulmuş qaydada təyin olunmuş və belə funksiyaları yerinə yetirməyə arzusunu bildirən şəxslər daxil edirlər.

Maddə 13.

1. Hər bir Razılaşan Dövlət hər siyahıya 4 nəfər təyin edə bilər; bu şəxslərin həmin dövlətlərin vətəndaşı olması mütləq deyil.
2. Sədr hər siyahı üzrə 10 nəfər təyin edə bilər. Bu qaydada siyahıya təyin olunan şəxslər müxtəlif ölkələrin vətəndaşları olmalıdırlar.

Maddə 14.

1. Siyahıya təyin olunan şəxslər yüksək mənəvi keyfiyyətlərə malik olmalı və hüquq, ticarət, sənaye və ya maliyyə sahəsində yüksək biliklərə malik olmaları təsdiq olunmalıdır ki, onlardan müstəqil qərarlar gözləmək mümkün olsun. Arbitr siyahısına daxil etmə zamanı hüquq sahəsində səlahiyyətli olan şəxslərə üstünlük verilir.
2. Sədr şəxslərin siyahılara təyin edilməsi zamanı həm də ona xüsusi fikir verməlidir ki, bu siyahılarda dünyanın əsas hüquq sistemləri və iqtisadi fəaliyyətin əsas formaları təmsil olunsunlar.

Maddə 15.

1. Siyahıya daxil edilmiş şəxslər, 6 illik müddət ərzində öz vəzifələrini icra edirlər; onlar yenidən seçilə bilərlər.
2. Siyahıya daxil edilmiş Şəxsin ölümü və ya istefası halında, onu təyin etmiş tərəf, onun qalmış səlahiyyət müddəti daxilində vəzifələrini yerinə yetirmək üçün digər şəxsi təyin etmək hüququna malikdir.
3. Siyahıya daxil edilmiş şəxslər, onların sələfləri təyin olunan vaxta qədər öz vəzifələrini icra edirlər.

Maddə 16.

1. Bir şəxs hər iki siyahıya daxil edilə bilər.
2. Əgər hər hansı şəxs eyni siyahıya bir neçə Razılaşan Dövlət tərəfindən təyin edilmişsə və ya bir və ya bir neçə Razılaşan Dövlət və Sədr tərəfindən təyin edilmişsə, o, onu ilk təyin edən şəxsin təmsilçisi sayılacaq və ya onu təyin edən dövlətlərdən

birinin vətəndaşdırsa, həmin dövlət tərəfindən təyin olunmuş hesab ediləcək.

3. Bütün təyinatlar haqqında Baş katibi məlumatlandırmaq lazımdır və Baş katib tərəfindən müvafiq bildiriş alındıqdan sonra təyinatlar qüvvəyə minir.

Bölmə 5. Mərkəzin maliyyələşdirilməsi

Maddə 17.

Mərkəzin xərcləri onun qurumlarının istifadəsinə görə yığılan rüsumlar və ya digər tədiyyələr hesabına bağlanmırsa, tələb olunan əlavə məbləğ hər bir Razılışan dövlət arasında, onların Bank üzvlüyünə görə, Bankın əsas kapitalında olan paylarına uyğun, Bankın üzvü olmayan Razılığa gələn dövlətlərə münasibətdə isə, İnzibati Şuranın təsdiq etdiyi qaydalara uyğun bölüşdürülərək yığılır.

Bölmə 6. Status, immunitetlər və üstünlüklər

Maddə 18.

Mərkəz tam beynəlxalq hüquq subyektliliyinə malikdir. Mərkəzin hüquq qabiliyyəti aşağıdakı hüquqları vardır:

- a) müqavilələr bağlamaq;
- b) daşınar və daşınmaz əmlak əldə etmək və onlara dair sərəncam vermək;
- c) məhkəmə araşdırmasını başlamaq;

Maddə 19.

Öz funksiyalarını yerinə yetirməyi təmin etmək üçün Mərkəz, hər bir Razılışan Dövlətin ərazisində, bu bölmədə nəzərdə tutulmuş immunitetlər və üstünlüklərdən istifadə edir.

Maddə 20.

Mərkəz, onun əmlakı və aktivləri məhkəmə immunitetinin bütün növlərindən istifadə edir, yalnız Mərkəz özü bu immunitetlərdən imtina edə bilər.

Maddə 21.

Sədr, İnzibati Şuranın üzvləri, barışdırıcı və ya arbitr qismində çıxış edən şəxslər, 52-ci maddənin 3-cü bəndinə müvafiq təyin olunan komitə üzvləri, həmçinin Katibliyin əməkdaşları və qulluqçuları:

a) Mərkəzin özünün imtina etdiyi hallar istisna olmaqla, öz funksiyalarının yerinə yetirilməsi zamanı fəaliyyətlərinə görə məhkəmə immunitetindən istifadə edirlər;

b) həmin dövlətin vətəndaşları olmayan şəxslər, digər Razılaşan Dövlətlərin müvafiq vəzifə rəqəsinə uyğun Razılaşan Dövlətlərin nümayəndələrinə, vəzifəli şəxslərinə və qulluqçularına verilən immunitetlərə bərabər olaraq, immiqrasiya məhdudiyyətləri, xaricilərin qeydiyyatı və hərbi mükəlləfiyyətlərə münasibətdə, valyuta məhdudiyyətləri və bir yerdən başqa yerə getmə məhdudiyyətlərinə münasibətdə güzəştlərdən istifadə edirlər.

Maddə 22.

21-ci maddənin müddəaları bu Konvensiya əsasında araşdırmada iştirak edən tərəflərə, nümayəndələrə, məsləhətçilərə, vəkillərə, şahidlərə və ekspertlərə şamil olunur; lakin bu zaman həmin maddənin b yarımbəndi bu şəxslərin belə araşdırmanın aparıldığı yerdə olduğu, həmin yerə gedib-gəldiyi hallarda tətbiq olunur.

Maddə 23.

1. Harada yerləşməsindən asılı olmayaraq, Mərkəzin arxivləri toxunulmazdır.
2. Rəsmi yazışmalarına və əlaqələrinə münasibətdə, Razılaşan Dövlətlər tərəfindən, Mərkəz üçün digər beynəlxalq təşkilatlara yaradılan şəraitlə eyni şərait təmin edilir.

Maddə 24.

1. Mərkəz, onun aktivləri, əmlakı və gəlirləri, həmçinin bu Konvensiya ilə icazə verilmiş əməliyyatları və əqdləri, bütün vergilərdən və gömrük rüsumlarından azaddır. Mərkəz, həmçinin bütün vergi və gömrük rüsumlarını ödəmək məsuliyyətindən azad edilir.
2. Yerli hüquqi və fiziki şəxslərdən başqa, Mərkəz tərəfindən xərclərin ödənilməsi üçün Sədrə və ya İnzibati Şuranın üzvlərinə ödənilən vəsaitlər, həmçinin, maaşlar, Mərkəz tərəfindən Katibliyin vəzifəli şəxslərinə və qulluqçularına xərclərin bağlanması üçün ödənilən məbləğlər və digər mükafatlandırılmalar heç bir vergiyə cəlb edilmir.
3. Əgər vergilərin tutulması üçün, Mərkəzin yerləşdiyi yer və ya araşdırmanın aparıldığı yer və ya belə qonorarlardan və ya məbləğlərin ödənilməsi yeri yeganə hüquqi əsaslırsa, bu halda bu

Konvensiya əsasında araşdırmada iştirak edən bərişdircilər, arbitrlər və ya 52-ci maddənin 3-cü bəndinə uyğun olaraq yaradılmış komitə üzvləri tərəfindən alınan və xərclərin bağlanması ödənilən qonorarlar və məbləğlər vergiyə cəlb edilmir.

Fəsil 2. Mərkəzin yurisdiksiyası

Maddə 25.

1. Mərkəzin yurisdiksiyasına Razılaşan Dövlətlə (və ya bu dövlət tərəfindən Mərkəzə göstərilmiş istənilən bölməsi və ya qurumu ilə) digər Razılaşan Dövlətin fiziki və ya hüquqi şəxsi arasında, tərəflərin yazılı şəkildə Mərkəzə verəcəkləri barədə razılaşma olduqda, investisiya ilə bağlı hüquqi mübahisələr aiddir. Hər iki tərəf razılığını bildirdikdə, tərəflərdən heç biri birtərəfli qaydada onu ləğv edə bilməz.
2. "Digər Razılaşan Dövlətin fiziki və ya hüquqi şəxsi" termini aşağıdakı mənani verir:
 - a) Digər Razılaşan Dövlətin vətəndaşı olan istənilən fiziki şəxs – tərəflərin belə mübahisəni bərişiq və ya arbitraja verilməsi razılığına gəldikləri gün, həmçinin, 28-ci maddənin 3-cü bəndi və ya 36-cı maddənin 3-cü bəndinə müvafiq olaraq xahiş qeydə alındığı gün, mübahisədə tərəf olan dövlət istisna olmaqla; göstərilən tarixlərdə mübahisənin tərəfi olan Razılaşan Dövlətin vətəndaşı olan hər hansı şəxs istisna təşkil edir; və
 - b) digər Razılaşan Dövlətə aid olan istənilən hüquqi şəxs; tərəflərin belə mübahisəni bərişığa və ya arbitraja vermələri barədə razılığa gəldikləri gün və ya həmin gün mübahisə tərəfi olan Razılaşan Dövlətə aid olan, lakin xarici nəzarət formasında bu Konvensiyanın mənasına görə digər Razılaşan Dövlətin hüquqi şəxsi kimi baxılmasını tərəflərin razılaşdığı istənilən hüquqi şəxs;
3. Əgər Dövlət Mərkəzə belə bəyənmanın tələb olunmadığı barədə bildiriş göndərməyibsə, Razılaşan Dövlət tərəfindən onun bölmələri və təsisatlarının iştirakına bəyənme tələb olunur,
4. Hər bir Razılaşan Dövlət, bu Konvensiyanın ratifikasiyası, qəbul olunması və ya bəyənilməsi və ya sonradan istənilən zamanda, Mərkəzin yurisdiksiyası altına düşəcək və ya düşməyəcək mübahisələrin kateqoriyasına dair Mərkəzə bildiriş verə bilər. Belə

bildiriş daxil olduqda Baş katib onu dərhal bütün Razılaşan Dövlətlərə çatdırır. Belə bildirişə 1-ci bənddə nəzərdə tutulan razılıq tələb olunmur.

Maddə 26.

Bu Konvensiya əsasında arbitraja razılıq, hər hansı digər hüquqi müdafiə vasitələrini istisna edən arbitraj kimi başa düşülür. Razılaşan Dövlətlər bu Konvensiya əsasında arbitraja razılığa gəlmək şərti kimi bütün digər yerli inzibati və məhkəmə müdafiəsi vasitələrinin istisna olunmasını irəli sürə bilirlər.

Maddə 27.

1. Digər Razılaşan Dövlətin belə mübahisə üzrə çıxarılmış arbitraj qərarına əməl etmədiyi və ya onu icra etmədiyi haldan başqa, hər hansı bir Razılaşan Dövlət fiziki və ya hüquqi şəxslər və digər Razılaşan Dövlət arasında arbitraja verilməsinə dair razılıq verilmiş mübahisəyə dair hər hansı diplomatik müdafiə üsullarından istifadə etmir və beynəlxalq iddia qaldırmır.

2. 1-ci bənddə nəzərdə tutulmuş diplomatik müdafiə dedikdə, mübahisənin tənzimlənməsi məqsədilə istifadə edilən qeyri-rəsmi diplomatik əlaqələr nəzərdə tutulmur.

Fəsil 3. Barışıq

Bölmə 1.

Barışıq haqqında xahiş

Maddə 28.

1. Barışıq prosedurunun başlatmaq arzusunda olan istənilən Razılaşan Dövlət və ya digər Razılaşan Dövlətin hər hansı fiziki və ya hüquqi şəxsi, surətini digər tərəfə göndərməklə, bu barədə xahişini Baş katibə göndərir.

2. Xahişdə mübahisənin predmeti, mübahisənin tərəfləri və barışıq və arbitraj prosedurunun başlanması qaydalarına uyğun, belə prosedurun başlanmasına tərəflərin razılığına dair məlumatlar əks olunmalıdır.

3. Baş katib, xahişdə göstərilən informasiyalar əsasında, mübahisənin Mərkəzin yurisdiksiyasından kənara çıxdığı hallardan başqa, xahişi qeydə alır. Qeydiyyatın aparılması və ya qeydiyyatdan imtina haqqında o, dərhal tərəfləri məlumatlandırmalıdır.

Bölmə 2. Barışıq komissiyasının formalaşdırılması

Maddə 29.

1. Barışıq komissiyası (bundan sonra "Komissiya" adlanacaq), 28-ci maddəyə müvafiq olaraq xahiş qeydə alındıqdan sonra qısa müddətdə formalaşdırılır.

2. a) Komissiya bir barışdırıcıdan və ya tərəflərin razılığı ilə təyin olunmuş tək sayda barışdırıcılardan ibarət olur.

b) Tərəflər barışdırıcıların sayı və təyin olunması qaydası haqqında razılığa gələ bilmədikdə, Komissiya 3 barışdırıcıdan təşkil olunur: bu halda tərəflərin hər biri 1 barışdırıcı təyin edir, 3-cü sədrlik edən isə tərəflərin birgə razılığı ilə təyin olunur.

Maddə 30.

28-ci maddənin 3-cü bəndinə müvafiq olaraq Baş katib tərəfindən qeydiyyat haqqında bildiriş göndərildikdən sonra 90 gün ərzində və ya tərəflərin razılaşdığı digər müddət ərzində Komissiya formalaşdırılmırsa, Sədr tərəflərdən hər hansı birinin xahişi ilə və hər iki tərəflə məsləhətləşdikdən sonra barışdırıcını və ya barışdırıcıları təyin edir.

Maddə 31.

1. Təyinatın 30-cu maddəyə müvafiq aparıldığı hallardan başqa, barışdırıcılar barışdırıcıların siyahısında olmayan şəxslərdən də seçilə bilər.

2. Barışdırıcıların siyahısında olmayan şəxslər sırasından seçilən barışdırıcılar 14-cü maddənin 1-ci bəndində göstərilən tələblərə cavab verməlidirlər.

Bölmə 3. Barışıq proseduru

Maddə 32.

1. Komissiya öz səlahiyyətinə dair məsələni müstəqil surətdə həll etmək hüququna malikdir.

2. Mübahisə üzrə hər hansı tərəfin bu mübahisənin Mərkəzin yurisdiksiyasına aid olmadığı və ya hər hansı digər səbəbdən Komissiyanın səlahiyyətlərinə daxil olmadığı barədə istənilən etirazı Komissiya tərəfindən baxılmalıdır; Komissiya bu etirazın ilkin məsələ kimi həll olunmalı olduğunu və ya mahiyyəti üzrə qərarda həll edilməsini müəyyənləşdirir.

Maddə 33.

Hər bir barışıq proseduru bu bölmənin müddəalarına uyğun həyata keçirilir; Tərəflərin öz arasında, bu barədə razılaşıqları gün qüvvədə olan Barışıq Proseduru Qaydalarına uyğun olaraq başqa qaydalar nəzərdə tutulduğu hallar istisna təşkil edir. Bu bölmənin tələbləri və ya Barışıq Proseduru Qaydaları və ya tərəflərin razılaştığı istənilən digər qaydlarla tənzimlənməyən hər hansı prosedur məsələsi yarandığı halda, belə məsələ Komissiya tərəfindən həll olunur.

Maddə 34.

1. Komissiyanın vəzifəsi tərəflər arasında olan mübahisənin predmetini aydınlaşdırmaq və onların hər ikisini qane edən şərtlərlə mübahisənin həllinə nail olmaqdır. Bu məqsədlərlə Komissiya araşdırmanın istənilən mərhələsində və istənilən vaxtda tərəflərə mübahisənin tənzimlənməsi şərtlərinə dair tövsiyələr verə bilər. Tərəflər Komissiya ilə vicdanla əməkdaşlıq etməli və onun tövsiyələrini ciddi nəzərə almalıdırlar.
2. Tərəflər razılığa gəldikdə, Komissiya protokol tərtib edir və mübahisənin predmetini, tərəflər arasında razılaşmaya nail olunma faktını qeyd edir. Araşdırmanın istənilən mərhələsində Komissiya tərəflərin razılıq əldə edəcəyinə ehtimalın olmadığı qənaətinə gələrsə, o, araşdırmanı dayandırır və mübahisənin verilməsi faktı və tərəflərin razılıq əldə etmədiyini göstərilməklə protokol tərtib edir. Tərəflərdən birinin gəlmədiyini və ya araşdırmada iştirak etmədiyini halda Komissiya həmin tərəfin gəlmədiyini və ya iştirak etmədiyini faktını qeyd etməklə protokol tərtib edir və araşdırmanı dayandırır.

Maddə 35.

Tərəflər başqa qayda barədə razılığa gəlmədiyini hallar istisna olmaqla, tərəflərdən heç biri hər hansı digər araşdırmada, arbitrajda və ya adi məhkəmədə, mübahisənin tənzimlənməsi prosedurunda səslənən fikirlərə, təkliflərə, etiraflara, həmçinin, Komissiyanın protokoluna və ya hər hansı digər tövsiyəsinə istinad edə bilməzlər.

Fəsil 4. Arbitraj

Bölmə 1.

Arbitraj haqqında xahiş

Maddə 36.

1. Arbitraj araşdırmasını başlamaq istəyən hər bir Razılaşan Dövlət və ya Razılaşan Dövlətin istənilən fiziki və ya hüquqi şəxsi, surətini digər tərəfə göndərməklə, baş katibə arbitraj prosedurunu başlamaq haqqında xahiş göndərir.
2. Xahişdə mübahisənin predmeti, mübahisənin tərəfləri və barışıq və arbitraj prosedurunun başlanması qaydalarına uyğun olaraq, arbitraj prosedurunun başlanmasına tərəflərin razılığına dair məlumatlar əks olunmalıdır.
3. Baş katib, xahişdə göstərilən informasiyalar əsasında, mübahisənin Mərkəzin yurisdiksiyasından kənara çıxdığı hallardan başqa, xahişi qeydə alır. Qeydiyyatın aparılması və ya qeydiyyatdan imtina haqqında o, dərhal tərəfləri məlumatlandırmalıdır.

Bölmə 2 Məhkəmənin formalaşdırılması

Maddə 37.

1. Arbitraj məhkəməsi (bundan sonra "Məhkəmə" adlanacaq), 36-cı maddəyə müvafiq olaraq xahiş qeydə alındıqdan sonra qısa müddətdə formalaşdırılır.
2. a) Məhkəmə bir arbitrdən və ya tərəflərin razılığı ilə təyin olunmuş tək sayda arbitrlərdən ibarət olur.
b) Tərəflər arbitrlərin sayı və təyin olunması qaydası haqqında razılığa gələ bilmədikdə, Məhkəmə 3 arbitrdən təşkil olunur: bu halda tərəflərin hər biri 1 arbitr təyin edir, 3-cü sədrlik edən isə tərəflərin birgə razılığı ilə təyin olunur.

Maddə 38.

36-cı maddənin 3-cü bəndinə müvafiq olaraq Baş katib tərəfindən qeydiyyat haqqında bildiriş göndərildikdən sonra 90 gün ərzində və ya tərəflərin razılaşdığı digər müddət ərzində Məhkəmə formalaşdırılmırsa, Sədr tərəflərdən hər hansı birinin xahişi ilə və hər iki tərəflə məsləhətləşdikdən sonra arbitri və ya arbitrləri təyin edir. Bu maddəyə

müvafiq olaraq Sədr tərəfindən təyin olunan arbitrlər mübahisə tərəfi olan Razılaşan Dövlətin və ya fiziki və ya hüquqi şəxsi mübahisə tərəfi olan Razılaşan Dövlətin vətəndaşı olmamalıdırlar.

Maddə 39.

Arbitrlərin əksəriyyəti digər dövlətlərin vətəndaşı olmalıdırlar; mübahisə tərəfi olan Razılaşan Dövlətin və ya fiziki və ya hüquqi şəxsi mübahisə tərəfi olan Razılaşan Dövlətin vətəndaşı olmamalıdırlar; lakin tək arbitr və ya Məhkəmənin hər hansı digər üzvü tərəflərin razılığı ilə təyin olunduqda bu maddənin tələbi tətbiq olunmur.

Maddə 40.

1. 38-ci maddəyə uyğun olaraq, Sədr tərəfindən təyin olunma halları istisna olmaqla, arbitrlər siyahısında olmayan şəxslərdən də seçilə bilər.
2. Arbitrlərin siyahısında olmayan şəxslər sırasından seçilən arbitrlər 14-cü maddənin 1-ci bəndində göstərilən tələblərə cavab verməlidirlər.

Bölmə 3. Məhkəmənin səlahiyyətləri və funksiyaları

Maddə 41.

1. Məhkəmə öz səlahiyyətinə dair məsələni müstəqil surətdə həll etmək hüququna malikdir.
2. Mübahisə üzrə hər hansı tərəfin bu mübahisənin Mərkəzin yurisdiksiyasına aid olmadığı və ya hər hansı digər səbəbdən Məhkəmənin səlahiyyətlərinə daxil olmadığı barədə istənilən etirazı Məhkəmə tərəfindən baxılmalıdır; Məhkəmə bu etirazın ilkin məsələ kimi həll olunmalı olduğunu və ya mahiyyəti üzrə qərarla həll edilməsini müəyyənləşdirir.

Maddə 42.

1. Məhkəmə tərəflərin razılaşdığı hüquq normaları əsasında mübahisəni həll edir. Belə razılıq olmadıqda, Məhkəmə mübahisə tərəfi olan Razılaşan Dövlətin hüququnu (kollizion normalar daxil olmaqla) və beynəlxalq hüququn tətbiq oluna bilən normalarını tətbiq edir.
2. Məhkəmə hüquq normalarının olmaması və ya aydın olmamasına əsaslanaraq *non liquet* qərar qəbul edə bilməz.

3. Tərəflər bu barədə razılığa gəliblərsə, 1 və 2-ci bəndlərin müddəaları Məhkəmənin mübahisəni *ex aequo et bono* həll etmək hüququnu pozmur.

Maddə 43

Tərəflərin digər razılaşması istisna olunmaqla, Məhkəmə bunu zəruri hesab etdikdə, araşdırmanın istənilən mərhələsində aşağıdakıları edə bilər:

- a) tərəflərə sənədləri və digər sübutları təqdim etməyi təklif etmək; və
- b) mübahisənin əlaqəli olduğu yerə getmək və məqsədamüvafiq hesab etdiyi təhqiqatı aparmaq.

Maddə 44.

Hər bir arbitraj proseduru bu bölmənin müddəalarına uyğun həyata keçirilir; Tərəflərin öz arasında, bu barədə razılaşdıqları gün qüvvədə olan Arbitraj Proseduru Qaydalarına uyğun olaraq başqa qaydalar nəzərdə tutulduğu hallar istisna təşkil edir. Bu bölmənin tələbləri və ya Arbitraj Proseduru Qaydaları və ya tərəflərin razılaşdığı istənilən digər qaydalarla tənzimlənməyən hər hansı prosedur məsələsi yarandığı halda, belə məsələ Məhkəmə tərəfindən həll olunur.

Maddə 45.

1. Tərəfin iclasa gəlməməsi və ya iş üzrə izahatlarını təqdim etməməsi, digər tərəfin iddialarının etirafı kimi qəbul olunmur.
2. Əgər bir tərəf araşdırmanın hər hansı mərhələsində iclasa gəlmirsə və ya iş üzrə öz izahatlarını təqdim etmirsə, digər tərəf təqdim etdiyi dəlillərə baxmağı və arbitraj qərarı çıxarmağı Məhkəmədən xahiş edə bilər. qərar qəbul edənədək Məhkəmə iclasa gəlməyən və ya iş üzrə izahatını təqdim etməyən tərəfi bu barədə məlumatlandırılmalı və ona möhlət verməlidir; Məhkəmə həmin tərəfin araşdırmada iştirak etmək niyyətinin olmadığı qənaətinə gələrsə, öz qərarını çıxara bilər.

Maddə 46.

Tərəflər arasında digər qayda barədə razılaşma istisna olmaqla, Məhkəmə tərəflərdən hər hansı birinin xahişi ilə, tərəflərin razılaşdığı və Mərkəzin yurisdiksiyasına aid olan, bilavasitə mübahisənin predmetindən yaranan əlavə uyğun iddialar və ya bu cür qarşılıqlı iddialara dair qərar qəbul edə bilər.

Maddə 47.

Tərəflər arasında digər qayda barədə razılaşma istisna olmaqla, Məhkəmə şəraitə uyğun olaraq öz mülahizəsinə görə, tərəflərdən hər hansı birinin müvafiq hüquqlarının müdafiəsi üçün ilkin tədbirlər tövsiyə edə bilər.

Bölmə 4. Arbitraj qərarı**Maddə 48.**

1. Məhkəmə öz üzvlərinin əksər səs çoxluğu ilə məsələləri həll edir.
2. Məhkəmənin arbitraj qərarı yazılı formada tərtib olunur və ona səs vermiş üzvləri tərəfindən imzalanır.
3. Arbitraj qərarı, Məhkəmənin baxışına verilmiş bütün məsələləri əhatə etməli və əsaslandırılmalıdır.
4. Məhkəmənin istənilən üzvü arbitraj qərarına, əksəriyyətin mövqeyi ilə uyğun olub-olmamasından asılı olmayaraq, öz şəxsi mülahizəsini və ya qərarla razılaşmaması haqqında bəyanatını əlavə edə bilər.
5. Mərkəz tərəflərin razılığı olmadan arbitraj qərarını dərc etmir.

Maddə 49.

1. Baş katib təxirə salınmadan arbitraj qərarının təsdiq olunmuş surətlərini tərəflərə göndərir. Arbitraj qərarı onun təsdiq olunmuş surətləri göndərilən gün çıxarılmış hesab olunur.
2. Arbitraj qərarının çıxarıldığı gün hesab olunan göndərilən gündən 45 gün müddətində, tərəflərdən hər hansı birinin xahişi ilə Məhkəmə digər tərəfə məlumat verdikdən sonra, arbitraj qərarında tənzimlənməyən hər hansı məsələ barədə qərar qəbul edə bilər və arbitraj qərarında yol verilmiş hesab səhvlərini düzəltməlidir. Məhkəmənin belə qərarı arbitraj qərarının tərkib hissəsidir və arbitraj qərarı kimi tərəflərə çatdırılır. 51-ci maddənin 2-ci bəndində və 52-ci maddənin 2-ci bəndində nəzərdə tutulmuş müddətlər qərarın çıxarıldığı tarixdən hesablanır.

Bölmə 5. Arbitraj qərarının təfsiri, yenidən baxılması və ləğvi**Maddə 50.**

1. Arbitraj qərarının mənası və ya fəaliyyət dairəsinə dair tərəflər arasında mübahisə yarandıqda, tərəflərdən hər hansı biri bu qərarın təfsiri xahişi ilə Baş katibə yazılı müraciət edə bilər.
2. Belə xahiş, bu mümkün olduqda, arbitraj qərarını çıxarmış Məhkəməyə verilir. Bu mümkün olmadıqda, bu fəslin 2-ci bölməsinə müvafiq olaraq yeni Məhkəmə formalaşdırılır. Məhkəmə, belə zərurət

yarandıqda, öz mülahizəsinə görə belə xahişin baxılmasına qədər arbitraj qərarının icrasını dayandıra bilər.

Maddə 51.

1. Tərəflərdən hər hansı biri Baş katibin adına yazılı ərizə ilə, qərarın çıxarıldığı anda ona və Məhkəməyə məlum olmayan və bu faktın məlum olmaması ərizəçinin təqsiri üzündən olmayan, aşkarlanmış yeni faktlar əsasında arbitraj qərarına yenidən baxılmasını xahiş edə bilər.
2. Ərizə arbitraj qərarının çıxarılmasından 3 il müddətində, bu cür yeni faktların aşkarlanmasından 90 gün müddətində verilir.
3. Belə xahiş, əgər bu mümkündürsə, arbitraj qərarını çıxarmış Məhkəməyə verilir. Bu, mümkün olmadıqda, bu fəslin 2-ci bölməsinə müvafiq olaraq yeni Məhkəmə formalaşır.
4. Məhkəmə, belə zərurət yarandıqda, öz mülahizəsinə görə belə xahişin baxılmasına qədər arbitraj qərarının icrasını dayandıra bilər. Əgər ərizəçi öz ərizəsində arbitraj qərarının icrasının dayandırılmasını xahiş edirsə, Məhkəmə tərəfindən belə xahiş üzrə qərar qəbul ediləndə qərarın icrası müvəqqəti dayandırılır.

Maddə 52.

1. Tərəflərdən hər hansı biri aşağıda göstərilən səbəblərdən biri və ya bir neçəsi əsasında arbitraj qərarının ləğv edilməsi xahişi ilə Baş katibin adına yazılı ərizə ilə müraciət edə bilər:
 - a) Məhkəmə lazımı qaydada formalaşdırılmamışdır;
 - b) Məhkəmə açıq-aşkar öz səlahiyyətlərindən kənara çıxmışdır;
 - c) Məhkəmənin hər hansı bir üzvünün korrupsiya faktı vardır;
 - d) prosedür qaydaların ciddi şəkildə pozulması mövcuddur;
 - e) arbitraj qərarında ifadə olunan mülahizələr əsaslandırılmamışdır.
2. Ərizə arbitraj qərarının çıxarılmasından 120 gün müddətində verilir. İstisna olaraq, əgər ləğv etmə xahişi korrupsiya faktına əsaslanırsa, hər bir halda arbitraj qərarının çıxarılmasından 3 il müddətində, korrupsiya faktının aşkar olunmasından sonra 120 gün müddətində verilir.
3. Xahişi aldıqda Sədr ləngitmədən arbitrlər siyahısında olan şəxslər sırasından 3 nəfər tərkibdən ibarət *ad hoc* Komitə təyin edir. Bu Komitənin üzvlərindən heç biri bu arbitraj qərarını çıxarmış Məhkəmənin üzvü ola bilməz, üzvlər eyni ölkənin vətəndaşı ola bilməzlər, mübahisə tərəfinin üzvü olan dövlətin və ya fiziki və ya hüquqi şəxsi mübahisə tərəfi olan dövlətin vətəndaşı ola bilməz, belə

dövlət tərəfindən arbitrlər siyahısına təyin edilmiş şəxs ola bilməz, bu mübahisə üzrə barişdırıcı qismində iştirak etmiş şəxs ola bilməz. Komitə 1-ci bənddə göstərilən səbəblərdən hər hansı birinə əsaslanaraq, arbitraj qərarını tam və ya qismən ləğv edə bilər.

4. 41-45, 48, 49, 53 və 54-cü maddənin və 6-cı, 7-ci fəsillərin müddələri Komitənin apardığı araşdırmada *mutatis mutandis* tətbiq olunur.
5. Komitə, belə zərurət yarandıqda, öz mülahizəsinə görə belə xahişin baxılmasına qədər arbitraj qərarının icrasını dayandıra bilər. Əgər ərizəçi öz ərizəsində arbitraj qərarının icrasının dayandırılmasını xahiş edirsə, Komitə tərəfindən belə xahiş üzrə qərar qəbul edilənədək qərarın icrası müvəqqəti dayandırılır.
6. Arbitraj qərarının ləğv edildiyi halda, mübahisə tərəflərdən hər hansı birinin xahişi ilə, bu fəslin 2-ci bölməsinə müvafiq qaydada formalaşdırılmış yeni Məhkəməyə verilir.

Bölmə 6. Arbitraj qərarının tanınması və icrası

Maddə 53.

1. Arbitraj qərarı, bu Konvensiyada nəzərdə tutulmuş hallar istisna olmaqla, məcburidir və ondan şikayət verilə və ya ona düzəlişlər edilə bilməz. Bu Konvensiyanın müvafiq tələblərinə uyğun dayandırma halları istisna olmaqla, hər bir tərəf arbitraj qərarının şərtlərinə əməl etməli və onu icra etməlidir.
2. Bu bölmənin mənasına görə "arbitraj qərarı" termini, 50, 51 və ya 52-ci maddələrə müvafiq olaraq, arbitraj qərarının təfsiri, yenidən baxılması və ya ləğvi barədə qərarları əhatə edir.

Maddə 54.

1. Hər bir Razılaşan Dövlət, bu Konvensiyaya uyğun çıxarılmış arbitraj qərarını, sonuncu məhkəmə qərarı kimi tanımalı, məcburi icrasını təmin etməli və bu qərarla nəzərdə tutulmuş maliyyə öhdəliklərini öz ərazisində yerinə yetirməlidir. Federativ quruluşlu Razılaşan Dövlətlər arbitraj qərarını özünün federal məhkəmələrində və ya onların vasitəsilə icra edə bilər, bu halda həmin qərar bu federasiyanı təşkil edən dövlətlərin qəbul etdiyi son qərar kimi baxılır.
2. Razılaşan Dövlətin ərazisində arbitraj qərarının tanınmasını tələb edən tərəf, səlahiyyətli məhkəməyə və ya bu məqsədlə dövlət tərəfindən təyin olunmuş orqana arbitraj qərarının Baş katib tərəfindən təsdiq olunmuş surətini təqdim edir. Hər bir Razılaşan Dövlət səlahiyyətli məhkəmənin və ya bu məqsədlə təyin olunmuş digər orqanın təyin

olunması və belə təyinatın sonrakı hər hansı əvəz edilməsi haqqında Baş katibə məlumat verir.

3. Arbitraj qərarlarının icrası qaydası, ərazisində icrası tələb olunan dövlətin məhkəmə qərarlarının icrası haqqında qanunvericiliyinə müvafiq qaydada həyata keçirilir.

Maddə 55.

54-cü maddədə nəzərdə tutulan heç bir müddəə hər hansı Razılaşan Dövlətdə qüvvədə olan hüquq qaydalarından və ya hər hansı xarici dövlətin məcburi icraya dair immunitetlərindən geri çəkilmə kimi təfsir oluna bilməz.

Fəsil 5. Barışdırıcıların və arbitrlərin əvəz olunması və ya səlahiyyətlərinin itirilməsi

Maddə 56.

1. Komissiyanın və ya Məhkəmənin formalaşmasından və araşdırmanın başlanmasından sonra onun tərkibi dəyişilməz qalır; barışdırıcının və ya arbitrin ölümü, fəaliyyət qabiliyyətsizliyi və ya istefası hallarında yaranmış vakansiya 3-cü fəslin 2-ci bölməsi və ya 4-cü fəslin 2-ci bölməsinin qaydaları əsasında doldurulur.
2. Komissiyanın və ya Məhkəmənin üzvü, artıq siyahıda olmamasına baxmayaraq, bu statusunda fəaliyyətini davam etdirir.
3. Hər hansı tərəfin təyin etdiyi barışdırıcı və ya arbitr üzvü olduğu Komissiyanın və ya Məhkəmənin razılığı olmadan istefaya gedirsə, Sədr vakant qalmış yerə müvafiq siyahıdan digər şəxsi təyin edir.

Maddə 57.

Bu və ya digər tərəf Komissiyanın və ya Məhkəmənin qarşısında, 14-cü maddənin 1-ci bəndində nəzərdə tutulmuş keyfiyyətlərə cavab vermədiyini təsdiqləyən hər hansı bir səbəbə görə bu qurumların hər hansı üzvünün səlahiyyətlərinin itirilməsinə dair məsələ qaldıra bilər. Bundan başqa, arbitraj prosedurunun tərəfi Məhkəmənin tərkibinə təyinatı dair 4-cü fəslin 2-ci bölməsində nəzərdə tutulmuş tələblərə cavab verməməsi əsası ilə arbitrin səlahiyyətlərinin itirilməsinə dair məsələ qaldıra bilər.

Maddə 58.

Hər hansı barışdırıcının və ya arbitrin səlahiyyətlərinin itirilməsinə dair məsələlər Komissiyanın və ya Məhkəmənin digər üzvləri tərəfindən həll olunur; müvafiq olaraq, əgər səsvermə zamanı üzvlərin səsləri bərabər olarsa, tək barışdırıcının və ya arbitrin və ya barışdırıcıların və ya arbitrlərin əksər çoxluğunun səlahiyyətlərinin itirilməsi məsələsi qaldırılmışdırsa, bu halda qərar Sədr tərəfindən qəbul olunur. Qaldırılmış məsələ əsaslı hesab edildikdə,

barışdıcı və ya arbitr 3-cü fəslin 2-ci bölməsinə və ya 4-cü fəslin 2-ci bölməsinin qaydalarına müvafiq şəkildə əvəz edilir.

Fəsil 6. Araşdırma ilə əlaqədar xərclər

Maddə 59.

Mərkəzin strukturlarının istifadəsinə görə tərəflərin ödədiyi rüsumlar İnzibati Şuranın təsdiq etdiyi qaydalara müvafiq olaraq Baş katib tərəfindən müəyyən edilir.

Maddə 60.

1. Hər bir Komissiya və hər bir Məhkəmə İnzibati Şura tərəfindən müəyyən olunan hədlərdə, Baş katiblə məsləhətləşmələrdən sonra, öz üzvlərinə qonorarlar və xərclər ayırır.
2. Bu maddənin 1-ci bəndində göstərilən heç bir müddəə tərəflərin əvvəlcədən müvafiq Komissiya və ya Məhkəmə ilə onların üzvlərinin qonorar və xərclərini razılaşdırmağına məhdudiyyət yaratmır.

Maddə 61.

1. Barışq prosedurunda Komissiya üzvlərinin qonorar və xərcləri, həmçinin Mərkəzin strukturlarının istifadəsinə görə rüsumları tərəflər bərabər qaydada ödəyirlər. Hər bir tərəf belə araşdırmada yaranan əlavə xərcləri özü ödəyir.
2. Arbitraj prosedurunda, əgər tərəflər digər qaydada razılığa gəlməyiblərsə, Məhkəmə belə araşdırmada tərəflərin çəkdiyi xərcləri qiymətləndirir və hansı tərəfin qonorarları, xərcləri və Məhkəmə üzvlərinin xərclərini, həmçinin Mərkəzin strukturlarının istifadəsinə görə rüsumları necə qaydada ödəməli olduğuna dair qərar verir. Belə qərar arbitraj qərarının tərkib hissəsidir.

Fəsil 7. Araşdırmanın aparıldığı yer

Maddə 62.

Barışq və arbitraj proseduru, bu fəsildə nəzərdə tutulan hallar istisna olmaqla, Mərkəzin yerləşdiyi yerdə aparılır.

Maddə 63.

Tərəflərin razılığı ilə barışq və arbitraj proseduru həyata keçirilə bilər:

- a) Mərkəzin bu məqsədlə müqavilə bağlaya biləcəyi Münsif Məhkəməsinin Daimi Palatası və ya istənilən digər fərdi və ya ictimai qurumun yerləşdiyi yerdə; və ya

b) Baş katiblə məsləhətləşmələrdən sonra Komissiya və ya Məhkəmə tərəfindən bəyənən istənilən yerdə.

Fəsil 8. Razılaşan Dövlətlər arasında mübahisələr

Maddə 64.

Bu Konvensiyanın tətbiqinə və ya təfsirinə dair Razılaşan Dövlətlər arasında yaranmış və danışıqlar yolu ilə həll edilməyən istənilən mübahisə, bu dövlətlər mübahisənin digər həlli yolu barədə razılığa gəlməyiblərsə, mübahisə tərəflərinin birinin ərizəsi ilə Beynəlxalq Məhkəməyə verilir.

Fəsil 9. Düzəlişlər

Maddə 65.

Hər bir Razılaşan dövlət bu Konvensiyaya düzəlişlər təklif edə bilər. Təklif olunan düzəliş mətni, İnzibati Şuranın belə düzəlişə baxacaq iclasından 90 gün əvvəl, Baş katibə göndərilir və onun tərəfindən ləngitmədən İnzibati Şuranın bütün üzvlərinə çatdırılır.

Maddə 66.

1. İnzibati Şura təklif olunmuş düzəlişi üzvlərinin üçdə iki səs çoxluğu ilə qəbul edərsə, qəbul olunmuş düzəliş ratifikasiya, qəbul edilmə və ya bəyənilmə üçün bütün Razılaşan dövlətlərə göndərilir. Hər bir düzəliş bu Konvensiyanın depozitarı tərəfindən, bütün Razılaşan dövlətlərin bu düzəlişin ratifikasiya, qəbul və bəyənildiyini təsdiq edən bildirişi Razılaşan Dövlətlərə göndərdikdən 30 gün sonra qüvvəyə minir.
2. Heç bir düzəliş, bu düzəlişin qüvvəyə mindiyi günə qədər bu Konvensiyada nəzərdə tutulmuş, Mərkəzin yurisdiksiyasına dair hər hansı Razılaşan Dövlətin və ya onun hər hansı bölməsinin və təsisatının, belə dövlətin hər hansı fiziki və ya hüquqi şəxsinin hüquq və öhdəliklərinə toxunmur.

Fəsil 10. Yekun müddəalar

Maddə 67.

Bu Konvensiya Bankın üzvü olan dövlətlərə imzalanmaq üçün açıqdır. Bu Konvensiya, həmçinin, onu imzalamaq üçün İnzibati Şuranın üzvlərinin üçdə iki səs çoxluğu ilə təklif göndərilmiş, Beynəlxalq Məhkəmənin Statutunun iştirakçısı olan istənilən dövlət üçün imzalanmağa açıqdır.

Maddə 68.

1. Bu Konvensiya hər bir dövlətin müvafiq konstitusion proseduruna uyğun olaraq onu imzalayan dövlətlər tərəfindən ratifikasiya edilməli, qəbul edilməli və ya bəyənilməlidir.
2. Bu Konvensiya iyirminci ratifikasiya sənədinin və ya qəbul edilmə və ya bəyənilmə haqqında sənədin saxlanmağa verilməsi tarixindən 30 gün sonra qüvvəyə minir. Bu Konvensiya hər bir dövlət üçün ratifikasiya sənədinin və ya qəbul edilmə və ya bəyənilmə haqqında sənədin saxlanmağa verilməsi tarixindən 30 gün sonra qüvvəyə minir.

Maddə 69.

Hər bir Razılaşan Dövlət öz ərazisində bu Konvensiyanın müddələrinin qüvvəyə minməsi üçün zəruri olan qanunvericilik tədbirlərini götürür.

Maddə 70.

Bu Konvensiya Razılaşan Dövlətin beynəlxalq münasibətlərə görə cavabdehlik daşdığı bütün ərazilərə tətbiq olunur; bu Konvensiyanın ratifikasiyası, qəbulu və ya bəyənilməsi zamanı və ya sonradan hər hansı dövlətin depozitariyə yazılı formada göndərdiyi bildirişdə göstərilən ərazilər istisna təşkil edir.

Maddə 71.

Hər bir Razılaşan Dövlət bu Konvensiyanın depozitarisinə yazılı bildiriş göndərməklə bu Konvensiyadan çıxma bilər. Konvensiyadan çıxma belə bildirişin alınmasından 6 ay sonra qüvvəyə minir.

Maddə 72.

Razılaşan Dövlət tərəfindən 70 və ya 71-ci maddələrə müvafiq olaraq bildiriş göndərilməsi, belə bildirişin depozitari tərəfindən alındığı vaxta qədər, bu Konvensiyada nəzərdə tutulmuş, Mərkəzin yurisdiksiyasına dair hər hansı Razılaşan Dövlətin və ya onun hər hansı bölməsinin və təsisatının, belə dövlətin hər hansı fiziki və ya hüquqi şəxsinin hüquq və öhdəliklərinə toxunmur.

Maddə 73.

Bu Konvensiyanın depozitarisi qismində Bank çıxış edir, bu Konvensiyanın ratifikasiya fərmanları və ya qəbul etmə və ya bəyənməyə dair sənədləri saxlanmaq üçün Banka verilir. Depozitari bu Konvensiyanın təsdiq olunmuş surətlərini Bank üzvü olan dövlətlərə və ya bu Konvensiyanı imzalamaq təklif olunmuş istənilən digər dövlətə verir.

Maddə 74.

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Nizamnaməsinin 102-ci maddəsinə və bunun əsasında Baş Assambleya tərəfindən qəbul olunmuş qaydalara müvafiq olaraq, Depozitari bu Konvensiyanı Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Katibliyində qeydiyyatdan keçirir.

Maddə 75.

Depozitari bu Konvensiyanı imzalamış bütün dövlətləri aşağıdakılar barədə məlumatlandırır:

a) 67-ci maddəyə müvafiq olaraq imzalanmalar; b) 73-cü maddəyə müvafiq olaraq ratifikasiya fərmanlarının və ya qəbul edilmə və ya bəyənilmə sənədinin saxlanmaya verilməsi; c) 68-ci maddəyə müvafiq olaraq Konvensiyanın qüvvəyə minməsi tarixi; d) 70-ci maddəyə müvafiq olaraq ərazilərə tətbiq olunmadan istisnalar; e) 66-cı maddəyə müvafiq olaraq bu Konvensiyaya hər hansı düzəlişin qüvvəyə minməsi tarixi; və f) 71-ci maddəyə müvafiq olaraq Konvensiyadan çıxmalar.

Vaşinqtonda ingilis, fransız və ispan dillərində tərtib olunub, hər üç mətn autentik olaraq bir nüsxədədir və aşağıdakı imzası ilə bu Konvensiya ilə həvalə olunmuş funksiyaları yerinə yetirməyə razılıq vermiş Beynəlxalq Yenidənqurma və İnkişaf Bankının arxivində saxlanılır.

18 mart 1965-ci ildən Vaşinqtonda imzalanmaq üçün açıqdır.

MDB KONVENSİYALARI

**BİRLİYİN İŞTİRAKÇISI OLAN DÖVLƏTLƏRİN
ƏRAZİLƏRİNDƏ ARBİTRAJ, TƏSƏRRÜFAT
VƏ İQTİSAD MƏHKƏMƏLƏRİNİN
QƏRARLARININ QARŞILIQLI İCRASI QAYDASI HAQQINDA
SAZIŞIN XÜSUSİ RƏYLƏ TƏSDİQ EDİLMƏSİ BARƏDƏ
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ QANUNU**

Qəbul edilmişdir: 4 dekabr 1998-ci il, № 562-IQ.

Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi qərara alır:

1. Birliyin iştirakçısı olan dövlətlərin ərazilərində arbitraj, təsərrüfat və iqtisad məhkəmələrinin qərarlarının qarşılıqlı icrası qaydası haqqında 1998-ci il martın 6-da Moskva şəhərində imzalanmış Saziş ona əlavə edilmiş xüsusi rəylə təsdiq edilsin.
2. Bu Qanun dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

«Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu»nda dərc edilmişdir (1998-ci il, № 12, maddə 723).

BİRLİYİN İŞTİRAKÇISI OLAN DÖVLƏTLƏRİN ƏRAZİLƏRİNDƏ ARBİTRAJ, TƏSƏRRÜFAT VƏ İQTİSAD MƏHKƏMƏLƏRİNİN QƏRARLARININ QARŞILIQLI İCRASI QAYDASI HAQQINDA SAZIŞ

Bu Sazişin iştirakçısı olan və bundan sonra Razılığa gələn Tərəflər adlanan Dövlətlər,

24 sentyabr 1993-cü il tarixli İqtisadi Birliyin yaradılması haqqında müqaviləyə əsaslanaraq və 20 mart 1992-ci il tarixli Təsərrüfat fəaliyyətinin həyata keçirilməsi ilə bağlı mübahisələrin həlli qaydası haqqında Sazişi inkişaf etdirərək,

iqtisadi əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsi mənafeləri üçün Razılığa gələn Tərəflərin ərazisində olan təsərrüfat subyektləri arasında iqtisadi mübahisələrin həll edilməsinin razılaşdırılmış qaydasını təmin etməyin, habelə bir Razılığa gələn Tərəfin səlahiyyətli məhkəməsinin qərarlarının digər Razılığa gələn Tərəfin ərazisində maneəsiz icrasını təmin etməyin zəruriliyini hesab edərək,

aşağıdakılar barədə razılığa gəldilər:

Maddə 1

Bu Saziş Razılığa gələn Tərəflərin arbitraj, təsərrüfat və iqtisad məhkəmələrinin onların aidiyyətində olan və iqtisadi mübahisələrə toxunan, qanuni qüvvəyə minmiş qərarlarının qarşılıqlı icrası qaydasını müəyyən edir.

Bu Sazişlə və Təsərrüfat fəaliyyətinin həyata keçirilməsi ilə bağlı mübahisələrin həlli qaydası haqqında Sazişlə əhatə olunmadığı hallarda, habelə məhkəmə işlərinin digər kateqoriyaları üzrə məhkəmə qərarlarının qarşılıqlı icrası qaydası Mülki, ailə və cinayət işləri üzrə hüquqi yardım və hüquq münasibətləri haqqında 22 yanvar 1993-cü il Konvensiyası* ilə müəyyən edilir.

Maddə 2

Digər Razılığa gələn Tərəfin ərazisində qərarı icra edilməli olan səlahiyyətli məhkəmə Təsərrüfat fəaliyyətinin həyata keçirilməsi ilə bağlı mübahisələrin həlli qaydası haqqında Sazişin 4-cü maddəsinin müddəalarına müvafiq olaraq Razılığa gələn Tərəfin mübahisələrə baxmaq hüququ olan məhkəməsidir.

Maddə 3

Bir Razılığa gələn Tərəfin səlahiyyətli məhkəməsinin qanuni qüvvəyə minmiş qərarı digər Razılığa gələn Tərəfin ərazisində mübahisəsiz qaydada icra edilir.

Tələbin borclunun əmlakına yönəldilməsi borclunun olduğu dövlətin qanunvericiliyinə müvafiq olaraq tələbkarın Razılığa gələn Tərəfin səlahiyyətli məhkəməsinə verdiyi vəsatət üzrə həyata keçirilir. Ərizəçi həmin məhkəməyə aşağıdakıları təqdim etməlidir:

- səlahiyyətli məhkəmənin məcburi icra edilməsi ilə əlaqədar vəsatət qaldırılmış qərarının onun qanuni qüvvəyə minməsi təsdiq olunmaqla (əgər bu, qərarın öz mətnindən aydın deyilsə) lazımı qaydada təsdiq olunmuş surətini;

- səlahiyyətli məhkəmənin borclunun məhkəmə iclasında iştirakını, o gəlmədikdə isə ona məhkəmə prosesi barədə lazımı qaydada bildiriş verilməsini təsdiq edən sənədi;

- icra sənədi.

Razılığa gələn Tərəflərdən birinin ərazisində qərarın icrası artıq başlandıqda və ya qərar qismən icra edildikdə tutulmalı olan məbləğin və ya əmlakın qalan hissəsi göstərilməklə bu faktı təsdiq edən sənədlər də zəruridir.

Maddə 4

Tutulmanın ardıcılığı, proseduru, hədləri və səlahiyyətli məhkəmənin qərarının icrasının təmin edilməsi üçün tədbirlər ərazisində tutulma həyata keçirilən Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyi ilə müəyyən edilir. Tutulma həmin Razılığa gələn Tərəfin öz məhkəməsinin qərarının icra edildiyi şərtlərlə həyata keçirilir.

Dövlət təminatı verildiyi hallar istisna olmaqla, dövlət hüquqi şəxsin öhdəliklərinə görə məsuliyyət daşımır.

Maddə 5

Tələbkarın bu Sazişə istinad edilən ödəniş sənədi əsasında, habelə bu Sazişin 3-cü maddəsində göstərilən sənədlər əsasında borcluya xidmət edən bank təyin olunmuş məbləğin borclunun bank hesabından silinməsinə həyata keçirir. Bu zaman tələbkar borclunun məhkəmə iclasında iştirakını təsdiq edən və ya borclu tərəfindən məhkəmə prosesi barədə lazımı bildirişin vaxtında alındığını təsdiq edən səlahiyyətli məhkəmə tərəfindən təsdiq olunmuş sənəd təqdim etməlidir.

Maddə 6

Tələbkarın təqdim etdiyi sənədlər rus dilində olmalıdır.

Maddə 7

Əgər səlahiyyətli məhkəmənin qərarı ilə müəyyən əmlak naturada alınmalıdırsa, onda qərarın icrası borclunun əmlakının olduğu yer üzrə məhkəmə icraçısı tərəfindən bu ərazidə qüvvədə olan qanunvericiliyə müvafiq olaraq təmin edilməlidir.

Maddə 8

Tələbkar bu Sazişin 3-cü maddəsində göstərilmiş sənədləri təqdim etmədikdə və ya Təsərrüfat fəaliyyətinin həyata keçirilməsi ilə bağlı mübahisələrin həlli qaydası haqqında Sazişin 9-cu maddəsində nəzərdə tutulmuş digər əsaslarla borclunun qərarın icrasına qarşı əsaslandırılmış etirazları daxil olduqda, bank ödəniş sənədini icra etmədən tələbkara qaytarır.

Bu halda tələbkar məhkəmənin qərarının məcburi icrasının həll edilməsi haqqında və ya tələbin borclunun əmlakına yönəldilməsi haqqında vəsatətlə Təsərrüfat fəaliyyətinin həyata keçirilməsi ilə bağlı mübahisələrin həlli qaydası haqqında Sazişin 8-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş qaydada borclunun olduğu yer üzrə səlahiyyətli məhkəməyə müraciət etmək hüququna malikdir.

Maddə 9

Bu Sazişin 8-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş halda məhkəmə vəsatətə borcluya həmin vəsatətə baxılmasının vaxtı və yeri barədə bildiriş verməklə açıq məhkəmə iclasında baxır.

İşə baxılarkən borclunun arzusu ilə məhkəmədə borclunun olduğu dövlətin məhkəməsinin nümayəndələri iştirak edə bilər.

Borclunun üzrlü səbəblər olmadan gəlməməsi, əgər ona bildirişin təqdim edildiyi məhkəməyə məlumdursa, vəsatətə baxılmasına maneə olmur.

Əgər borclu vəsatətə baxılmasının başqa vaxta keçirilməsi xahişi ilə məhkəməyə müraciət etmişdirsə və məhkəmə bu xahişi üzrlü hesab etmişdirsə, məhkəmə iclası başqa vaxta keçirir və borclunu vəsatətə baxılmasının yeni vaxtı barədə məlumatlandırır.

Tələbkara məhkəmə qərarının icraya gətirilməsindən yalnız Təsərrüfat fəaliyyətinin həyata keçirilməsi ilə bağlı mübahisələrin həlli qaydası haqqında Sazişin 8-ci və 9-cu maddələrinin müddəalarına riayət edilmədiyi halda imtina edilə bilər.

Maddə 10

Borclunun hesabında borcun ödənilməsi üçün lazımi pul vəsaitləri olmadığına görə onun hesabından borc məbləğinin silinməsi mümkün olmadığı halda bank icra sənədini tələbkara qaytarır.

Tələbkarın vəsatəti üzrə məhkəmə qərarlarının icrası həvalə olunmuş vəzifəli şəxs bu Sazişin 3-cü maddəsinin tələblərinə riayət etməklə borclunun əmlakının olduğu yer üzrə tələbi həmin əmlaka (daşınar və daşınmaz) yönəltməyə və onun satılmasından əldə olunmuş pul vəsaitlərinin tələbkara göndərilməsini təmin etməyə borcludur.

Maddə 11

Əgər borclunun bank hesabından tələbkarın ölkəsinin ərazisində dövriyyəsi olan valyutada və ya kontraktın valyutasında olan pul məbləği tutulmalıdırsa, onda bank tutulan məbləğin icra sənədində göstərilən valyutaya mübadiləsinə həyata keçirməyə borcludur. Valyutanın konvertasiyası ərazisində borclunun bankı yerləşən dövlətin qüvvədə olan valyuta qanunvericiliyinə müvafiq olaraq həyata keçirilir.

Maddə 12

Razılığa gələn Tərəflərin milli bankları milli qanunvericilik və beynəlxalq müqavilələrlə onlara verilmiş səlahiyyətlər daxilində, Razılığa gələn Tərəflərin səlahiyyətli məhkəmələrinin qanuni qüvvəyə minmiş qərarları üzrə pul vəsaitlərinin bütün bank idarələri tərəfindən maneəsiz tutulmasına nəzarət edirlər.

Maddə 13

Razılığa gələn Tərəflərin yuxarı arbitraj, təsərrüfat, iqtisad məhkəmələri Razılığa gələn Tərəflərin səlahiyyətli məhkəmələrinin qərarlarının icrasının təmin edilməsi üzrə öz dövlətlərinin ərazisində bütün təşkilatlar və vəzifəli şəxslər üçün məcburi olan göstərişlər vermək hüququna malikdirlər.

Maddə 14

Bu Saziş Razılığa gələn Tərəflər tərəfindən onun qüvvəyə minməsi üçün zəruri olan dövlətdaxili prosedurların yerinə yetirilməsi haqqında üçüncü bildirişin depozitariyə təhvil verildiyi gündən qüvvəyə minir.

Belə prosedurların yerinə yetirilməsi barədə bildirişi depozitariyə sonralar göndərmiş Razılığa gələn Tərəflər üçün Saziş depozitari tərəfindən həmin bildirişin alındığı gün qüvvəyə minir.

Maddə 15

Bu Sazişin tətbiqi və ya təfsiri ilə bağlı mübahisəli məsələlər maraqlı Razılığa gələn Tərəflərin məsləhətləşməsi və danışıqları yolu ilə həll edilir.

Maddə 16

Bu Saziş onun qüvvəyə mindiyi gündən 5 il müddətində qüvvədədir. Bu müddət başa çatdıqda, əgər Razılığa gələn Tərəflər başqa qərar qəbul etməzsə, Saziş hər dəfə 5 illik dövr üçün avtomatik olaraq uzadılır.

Maddə 17

Razılığa gələn Tərəflərin ümumi razılığı ilə bu Sazişə dəyişikliklər və əlavələr edilə bilər. Dəyişikliklər və əlavələr ayrıca protokollarla

rəsmiləşdirilir və bu Sazişin 14-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş qaydada qüvvəyə minir.

Maddə 18

Bu Saziş bütün Razılığa gələn Tərəflərin razılığı ilə, onun məqsədlərini və prinsipini bölüşdürən başqa dövlətlərin qoşulma haqqında sənədi depozitariyə göndərmək yolu ilə qoşulması üçün açıqdır. Qoşulma belə qoşulmaya Razılığa gələn Tərəflərin razı olması barədə sonuncu bildirişin depozitari tərəfindən alındığı gündən qüvvəyə minmiş hesab edilir.

Maddə 19

Hər bir Razılığa gələn Tərəf çıxmazdan ən azı 6 ay əvvəl bu barədə depozitariyə yazılı bildiriş göndərməklə, bu Sazişin qüvvədə olduğu müddətdə yaranmış maliyyə və başqa öhdəlikləri tənzim edərək bu Sazişdən çıxıb bilər.

Moskva şəhərində 6 mart 1998-ci ildə vahid həqiqi nüsxədə rus dilində icra edilmişdir. Həqiqi nüsxəsi bu Sazişi imzalamış hər bir dövlətə onun təsdiq olunmuş surətini göndərən Müstəqil Dövlətlər Birliyinin İcraçı Katibliyində saxlanılır.

Azərbaycan Respublikası adından	Gürcüstan adından
Moldova Respublikası adından	Türkmənistan adından
Ermənistan Respublikası adından	Qazaxıstan Respublikası adından
Rusiya Federasiyası adından	Özbəkistan Respublikası adından
Belorus Respublikası adından	Qırğızıstan Respublikası adından
Tacikistan Respublikası adından	Ukrayna adından

3-cü maddənin 2-ci bəndinə

Birliyin iştirakçısı olan dövlətlərin ərazilərində arbitraj, təsərrüfat və iqtisad məhkəmələrinin qərarlarının qarşılıqlı icrası qaydası haqqında Saziş barədə

- Dövlətlərarası İqtisadi Komitə təqdim edir.

Bu Saziş Razılığa gələn Tərəflərin arbitraj, təsərrüfat və iqtisad məhkəmələrinin onların aidiyyətində olan və iqtisadi mübahisələrə toxunan, qanuni qüvvəyə minmiş qərarlarının qarşılıqlı icrası qaydasını müəyyən edir.

17 yanvar 1997-ci ildə Hökumət başçıları şurasının iclasında Qazaxıstan Respublikası bu layihəni iradlarla bəyənmişdir. DİK-nin rəyasət heyəti 1 oktyabr 1997-ci ildə onu tamamlamışdır.

SSRİ-nin dağılması, təsərrüfat qarışıqlığı və bundan sonra milli valyutaların dövriyyəyə buraxılması dövründə MDB dövlətləri və təsərrüfat subyektləri arasında qarşılıqlı maliyyə pretenziyalarının yaranmasını nəzərə alaraq əlavə maddə nəzərdə tutmaq təklif olunur:

«Bu Sazişin qüvvəsi Razılığa gələn Tərəflərin arbitraj, təsərrüfat və iqtisad məhkəmələrinin bu Sazişin qüvvəyə minməsindən sonra qəbul etdikləri qərarlara şamil olunur».

- İradı nəzərə almaqla imzalamaq təklif olunur.

Birliyin iştirakçısı olan dövlətlərin ərazilərində arbitraj, təsərrüfat və iqtisad məhkəmələrinin qərarlarının qarşılıqlı icrası qaydası haqqında Sazişə dair Azərbaycan Respublikasının xüsusi rəyi

Maddə 3 «mübahisəsiz qaydada» ifadəsinin əvəzinə «əgər bu, həmin Razılığa gələn Tərəfin milli qanunvericiliyinə zidd deyildirsə» ifadəsi əlavə olunsun.

Maddə 13 Çıxarılsın.

** Bu normada adı çəkilən Minsk Konvensiyası 2002-ci il oktyabrın 7-də Kişinyov şəhərində imzalanmış eyni adlı Konvensiyanın 120-ci maddəsinin 3-cü bəndinə əsasən qüvvəsini itirmişdir.*

**«TƏSƏRRÜFAT FƏALİYYƏTİNİN HƏYATA KEÇİRİLMƏSİ İLƏ
ƏLAQƏDAR MÜBAHİSƏLƏRİN HƏLL EDİLMƏSİ QAYDASI
HAQQINDA» SAZIŞƏ QOŞULMAQ BARƏDƏ**

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ QANUNU

Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi **qərara alır**:

I. Azərbaycan Respublikası 1992-ci il martın 20-də Kiyev şəhərində Müstəqil Dövlətlər Birliyi Ölkələri Hökumət Başçıları Şurasının iclasında imzalanmış «Təsərrüfat fəaliyyətinin həyata keçirilməsi ilə əlaqədar mübahisələrin həll edilməsi qaydası haqqında» Sazişə qoşulsun.

II. Bu qanun dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Heydər ƏLİYEV

Bakı şəhəri, 10 dekabr 2002-ci il

№ 400-IIQ

«Azərbaycan» qəzetində dərc edilmişdir (29 dekabr 2002-ci il, № 300)

«Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu»nda dərc edilmişdir (31 dekabr 2002-ci il, № 12, maddə 710)

TƏSƏRRÜFAT FƏALİYYƏTİNİN HƏYATA KEÇİRİLMƏSİ İLƏ ƏLAQƏDAR MÜBAHİSƏLƏRİN HƏLL EDİLMƏSİ QAYDALARI HAQQINDA

Saziş

Müstəqil Dövlətlər Birliyinin iştirakçı-dövlətlərinin hökumətləri,

Müstəqil Dövlətlər Birliyinin ayrı-ayrı iştirakçı-dövlətlərində olan subyektlər arasında təsərrüfat fəaliyyətinin həyata keçirilməsi ilə əlaqədar mübahisələrin həll edilməsi sahəsində əməkdaşlığın inkişafına böyük əhəmiyyət verərək,

bütün təsərrüfat subyektlərinə öz hüquq və qanuni maraqlarının müdafiəsi üçün bərabər imkanların təmin edilməsi zərurətindən irəli gələrək,

aşağıdakılar barədə razılığa gəldilər:

Maddə 1

Hazırkı Saziş təsərrüfat subyektləri arasında müqavilə və digər mülki hüquq münasibətlərindən, onların dövlət və digər orqanlarla münasibətlərindən irəli gələn işlərin həll edilməsi məsələsini, habelə onlara dair qərarların icrası məsələsini tənzimləyir.

Maddə 2

Hazırkı Sazişin məqsədləri üçün təsərrüfat subyektini dedikdə, müəssisələr, onların birlikləri, istənilən təşkilati-hüquqi formalı təşkilatlar, habelə qanunvericiliyə uyğun olaraq Müstəqil Dövlətlər Birliyinin iştirakçı-dövlətlərinin ərazisində sahibkar statusuna malik olan vətəndaşlar və onların birlikləri başa düşülür.

Maddə 3

Müstəqil Dövlətlər Birliyinin hər bir iştirakçı-dövlətin təsərrüfat subyektləri Müstəqil Dövlətlər Birliyinin digər iştirakçı-dövlətinin

ərazisində öz əmlak hüquqlarının və qanuni maraqlarının hüquqi və məhkəmə müdafiəsi üçün digər dövlətin təsərrüfat subyektlərinin hüquqlarına bərabər tutulan hüquqi və məhkəmə müdafiəsindən istifadə edirlər.

Müstəqil Dövlətlər Birliyinin hər bir iştirakçı-dövlətinin təsərrüfat subyektləri Müstəqil Dövlətlər Birliyinin digər iştirakçı-dövlətinin ərazisində məhkəmələrə, arbitraj (təsərrüfat) məhkəmələrinə, münisiflər məhkəməsinə və hazırkı Sazişin 1-ci maddəsində göstərilən işləri həll etməyə səlahiyyəti olan digər orqanlara (bundan sonra – səlahiyyətli məhkəmələr) maneəsiz müraciət etmək, onlarda çıxış etmək, vəsatətlər vermək, iddialar təqdim etmək və digər prosesual hərəkətlər həyata keçirmək hüququna malikdirlər.

Maddə 4

Müstəqil Dövlətlər Birliyinin iştirakçı-dövlətinin səlahiyyətli məhkəməsi hazırkı Sazişin 1-ci maddəsində göstərilən mübahisələrin baxılmasına haqlıdır, əgər Müstəqil Dövlətlər Birliyinin həmin iştirakçı dövlətinin ərazisində:

a) iddiaçının iddia təqdim edilən gün daimi yaşayış və ya olduğu yeri varsa.

Əgər işdə Birliyin ayrı-ayrı iştirakçı-dövlətlərinin ərazisində yaşayan bir neçə cavabdeh iştirak edirsə, mübahisə iddiaçının seçimi ilə cavabdehin olduğu yerdə baxılır;

b) cavabdeh müəssisəsinin (filialının) ticarət, sənaye və ya digər təsərrüfat fəaliyyəti həyata keçirilirsə;

v) mübahisənin predmeti olan müqavilə üzrə öhdəlik yerinə yetirilmişdirsə və ya tam və ya qismən yerinə yetirilməlidirsə;

q) zərərin ödənilməsi haqqında tələbin irəli sürülməsi üçün hərəkət və ya digər hal baş vermişdirsə;

d) işgüzar nüfuzun müdafiəsi haqqında iddia üzrə iddiaçının daimi yaşayış yeri və ya olduğu yer varsa;

e) kontragent-tədarükçü (mal göndərən), podratçı və ya xidmət göstərən (iş icraçısı) fəaliyyət göstərsə və mübahisə müqavilənin bağlanmasına, dəyişdirilməsinə və ləğv edilməsinə aiddirsə.

2. Müstəqil Dövlətlər Birliyinin iştirakçı-dövlətlərinin səlahiyyətli məhkəmələri, əgər mübahisənin həmin məhkəməyə verilməsi haqqında yazılı razılaşma mövcuddursa, işlərə digər hallarda da baxmağa səlahiyyətlidir.

Bu cür razılaşmanın mövcud olduğu təqdirdə, əgər iş üzrə qərar qəbul edilənə qədər cavabdeh işin icraatının xitam edilməsi haqqında müraciət etmişdirsə, Birliyin digər iştirakçı-dövlətinin məhkəməsi cavabdehin ərizəsinə əsasən işin icraatını xitam edir.

3. Təsərrüfat subyektlərinin daşınmaz əmlak üzərində mülkiyyət hüquqi haqqında iddiaları müstəsna olaraq əmlakın yerləşdiyi Müstəqil Dövlətlər Birliyinin iştirakçı-dövlətin məhkəməsində baxılır.

4. Dövlət orqanları və digər orqanların normativ xarakter daşımayan aktlarının tam və ya qismən etibarsız hesab edilməsi haqqında işlər, habelə bu cür aktlarla təsərrüfat subyektlərinə dəyən və ya təsərrüfat subyektlərinə münasibətdə həmin orqanlar tərəfindən öz vəziyyətinin düzgün olmayan qaydada yerinə yetirilməsi nəticəsində baş verən zərərin ödənilməsi haqqında işlər müstəsna olaraq orqanın yerləşdiyi dövlətin məhkəməsində baxılır.

Məhkəmələrin 3-cü və 4-cü bəndlərində göstərilən səlahiyyətləri Tərəflərin razılaşması ilə dəyişdirilə bilməz.

5. İlk iddia ilə əlaqədar hüquq münasibətlərindən irəli gələn qarşılıqlı iddia və borcun köçürülməsi haqqında tələblər ilkin iddianın baxıldığı məhkəmədə baxılır.

Maddə 5

Müstəqil Dövlətlər Birliyinin iştirakçı-dövlətlərinin səlahiyyətli məhkəmələri və digər orqanları qarşılıqlı hüquqi yardımın göstərilməsini öz öhdələrinə götürürlər.

Sənədlərin təqdim edilməsi və ötürülməsi və prosesual hərəkətlərin yerinə yetirilməsi, xüsusən də ekspertizanın keçirilməsi, Tərəflərin, şahidlərin, ekspertlərin və digər şəxslərin dindirilməsi qarşılıqlı hüquqi yardımın göstərilməsinə daxildir.

Müstəqil Dövlətlər Birliyinin iştirakçı-dövlətlərinin səlahiyyətli məhkəmələri və digər orqanları qarşılıqlı hüquqi yardım göstərəkən bir-biri ilə əlaqələrini bilavasitə yaradırlar.

Yardımanın göstərilməsi haqqında xahişi qəbul edən səlahiyyətli məhkəmələr və digər orqanlar qarşılıqlı hüquqi yardımın göstərilməsi haqqında tapşırığı icra edərəkən öz dövlətinin qanunvericiliyini tətbiq edir.

Hüquqi yardımın göstərilməsi haqqında müraciət edilərkən və qərar icra edilərkən əlavə edilən sənədlər sorğu alan dövlətin dilində və ya rus dilində ifadə edilir.

Maddə 6

Müstəqil Dövlətlər Birliyinin iştirakçı-dövlətlərindən birinin ərazisində gerbli möhürlə möhürlənmiş və müəyyən edilmiş qaydada təşkilat, yaxud da öz səlahiyyəti çərçivəsində, buna xüsusi səlahiyyəti olan şəxs tərəfindən verilən və ya təsdiqlənən sənədlər hər hansı bir təsdiqləmə aparılmadan Müstəqil Dövlətlər Birliyinin digər iştirakçı-dövlətlərinin ərazisində qəbul edilir.

Müstəqil Dövlətlər Birliyinin iştirakçı-dövlətlərindən birinin ərazisində rəsmi sənəd kimi baxılan sənədlər, digər Müstəqil Dövlətlər Birliyinin iştirakçı-dövlətlərinin ərazisində rəsmi sənədlər kimi sübutedici qüvvəyə malikdirlər.

Maddə 7

Müstəqil Dövlətlər Birliyinin iştirakçı-dövlətləri səlahiyyətli məhkəmələrin hüquqi qüvvəyə minmiş qərarlarını qarşılıqlı tanıyır və icra edirlər.

Müstəqil Dövlətlər Birliyinin iştirakçı-dövlətlərindən birinin səlahiyyətli məhkəmələri tərəfindən çıxarılmış qərarlar Müstəqil Dövlətlər Birliyinin digər iştirakçı-dövlətlərinin ərazisində icra edilməlidir.

Cavabdehin əmlakının tələb edilməsinə dair Müstəqil Dövlətlər Birliyinin iştirakçı-dövlətlərindən birinin səlahiyyətli məhkəməsi tərəfindən çıxarılmış qərarlar Müstəqil Dövlətlər Birliyinin digər iştirakçı-dövlətlərinin ərazisində məhkəmə tərəfindən təyin edilmiş, yaxud həmin dövlətin qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş orqanlar tərəfindən icra edilməlidir.

Maddə 8

Qərarın icrasının təmin edilməsi maraqlı Tərəfin vəsatətinə əsasən həyata keçirilir.

Vəsatətə aşağıdakılar əlavə edilir:

- Qərarın məcburi icra edilməsi haqqına vəsatətin verilməsinə səbəb olan qərarın lazımi qaydada təsdiq edilmiş surəti,
- əgər bu haqda qərarın mətnində göstərilməmişdirsə, qərarın hüquqi qüvvəyə minməsinə əks etdirən rəsmi sənəd,
- proses haqqında digər Tərəflərin məlumatlandırılmasını təsdiq edən sübutlar,
- icra sənədi (vərəqəsi).

Maddə 9

Qərarın icrasının təmin edilməsi, həmin qərarın yönəldiyi Tərəfin xahişi ilə rədd edilə bilər, bu şərtlə ki, həmin Tərəf qərarın

icrasının təmin edilməsi barədə xahiş alan səlahiyyətli məhkəməyə aşağıdakı sübutları təqdim etmiş olsun:

a) Müstəqil Dövlətlər Birliyinin üçüncü iştirakçı-dövlətinin, yaxud da Birliyin üzvü olmayan dövlətin səlahiyyətli məhkəməsinin eyni Tərəflər arasında eyni predmet barəsində və eyni əsaslar üzrə hüquqi qüvvəyə minmiş qərar çıxarılmışdır;

b) Müstəqil Dövlətlər Birliyinin üçüncü iştirakçı-dövlətinin, yaxud da Birliyin üzvü olmayan dövlətin səlahiyyətli məhkəməsinin eyni Tərəflər arasında eyni predmet barəsində və eyni əsaslar üzrə tanıdığı qərar mövcuddur;

v) hazırkı Sazişə əsasən mübahisə buna səlahiyyəti olmayan məhkəmə tərəfindən həll edilmişdir;

q) digər Tərəf proses haqqında məlumatlandırılmamışdır;

d) qərarın icrasını təmin etmək üçün üç illik müddət bitmişdir.

Maddə 10

Səlahiyyətli məhkəmələrin qərarlarının icrasının təmin edilməsi ilə əlaqədar yaranan mübahisəli məsələləri Müstəqil Dövlətlər Birliyinin iştirakçı-dövlətlərinin yuxarı məhkəmə orqanları tənzimləyir.

Maddə 11

Müstəqil Dövlətlər Birliyinin bir iştirakçı-dövlətinin mülki qanunvericiliyi Müstəqil Dövlətlər Birliyinin digər iştirakçı-dövlətinin ərazisində aşağıdakı qaydalara əsasən tətbiq edilir:

a) hüquqi şəxslərin və sahibkarların mülki hüquq qabiliyyəti və fəaliyyət qabiliyyəti hüquqi şəxsin təsis edildiyi, sahibkarın qeydiyyatına alındığı Müstəqil Dövlətlər

Birliyinin iştirakçı-dövlətinin qanunvericiliyinə əsasən müəyyən edilir;

b) mülkiyyətçinin hüquqlarından irəli gələn münasibətlərə əmlakın olduğu yerin qanunvericiliyi tətbiq edilir. Dövlət reyestrinə daxil edilməli nəqliyyat vasitələrinə mülkiyyət hüququ həmin nəqliyyat vasitəsinin reyestrə daxil olduğu dövlətin qanunvericiliyinə əsasən müəyyən edilir;

v) əmlak üzərində mülkiyyət hüququnun və ya digər əşya hüququnun yaranması və ya onun ləğv edilməsi, bu cür hüququn yaranmasına və ya onun ləğv edilməsinə səbəb olan hərəkətin və ya digər halın baş verdiyi zaman əmlakın olduğu dövlətin qanunvericiliyinə əsasən müəyyən edilir.

Əqdin predmeti olan əmlak üzərində mülkiyyət hüququnun və ya digər əşya hüququnun yaranması və ya onun ləğv edilməsi, əgər Tərəflər arasında digər razılaşma əldə edilməyibsə, əqdin bağlandığı (baş verdiyi) yerin qanunvericiliyinə əsasən müəyyən edilir:

q) əqdin forması onun bağlandığı (baş verdiyi) yerin qanunvericiliyinə əsasən müəyyən edilir. Tikintilərə, digər daşınmaz əmlaka və onlar üzərində hüquqlara dair əqdlərin forması bu cür əmlakın olduğu yerin qanunvericiliyinə əsasən müəyyən edilir;

d) etibarnamənin forması və müddəti, etibarnaməni verən dövlətin qanunvericiliyinə əsasən müəyyən edilir;

e) Tərəflərin əqdlər üzrə hüquq və öhdəlikləri, əgər Tərəflər arasında digər razılaşma əldə edilməyibsə, əqdin bağlandığı (baş verdiyi) yerin qanunvericiliyinə əsasən müəyyən edilir;

j) Tərəflərin zərərin yetirilməsindən əmələ gələn öhdəliklər, zərərin ödənilməsi haqqında tələbin irəli sürülməsi üçün səbəb olan hərəkətin və ya digər halın baş verdiyi dövlətin qanunvericiliyinə əsasən müəyyən edilir.

Əgər zərərin ödənilməsi haqqında tələbin irəli sürülməsi üçün səbəb olan hərəkət və ya digər hal mübahisənin baxıldığı yeri qanunvericiliyinə əsasən hüquq pozuntusu hesab edilmirsə, bu qanunvericilik tətbiq edilmir;

z) iddia müddətinə dair məsələlər, müvafiq münasibətlərin tənzimlənməsi üçün öz qanunvericiliyini tətbiq edən dövlətin qanunvericiliyinə əsasən həll edilir.

Maddə 12

Müstəqil Dövlətlər Birliyinin iştirakçı-dövlətlərinin yuxarı məhkəmə orqanları və ədliyyə nazirlikləri digər Tərəfin analoji orqanının xahişi ilə onların dövlətlərində qüvvədə olan və ya qüvvədə olmuş qanunvericiliyi və onun təcrübədə tətbiq edilməsi haqqında məlumatları bir-birinə təqdim edirlər.

Maddə 13

Hazırkı Saziş Müstəqil Dövlətlər Birliyinin iştirakçı-dövlətləri tərəfindən imzalanmaq üçün açıqdır və ratifikasiya edilməlidir. Hazırkı Saziş, Birliyin ən azı üç iştirakçı-dövləti həmin Sazişi ratifikasiya etdikdən sonra üçüncü ratifikasiya fərmanının depozitari olan dövlətə verildiyi gün qüvvəyə minir. Sazişi sonradan ratifikasiya etmiş dövlətlərə münasibətdə, saziş onlar öz ratifikasiya fərmanlarını saxlanca verdiyi gün qüvvəyə minir.

Kiyev şəhərində 20 mart 1992-ci ildə rus dilində bir əsl nüsxədə icra edilmişdir. Əsl nüsxə Belarus Hökumətinin Arxivində saxlanılır, hansı ki, onun təsdiq edilmiş surətini hazırkı Sazişi imzalayan dövlətlərə göndərəcək.

**«MÜLKİ, AİLƏ VƏ CİNAYƏT İŞLƏRİ ÜZRƏ HÜQUQİ
YARDIM VƏ HÜQUQİ MÜNASİBƏTLƏR HAQQINDA»
KONVENSIYANIN TƏSDİQ EDİLMƏSİ BARƏDƏ**

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ QANUNU

Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi **qərara alır:**

I. 2002-ci il oktyabrın 7-də Kişinyov şəhərində Müstəqil Dövlətlər Birliyinin Dövlət Başçıları Şurasının iclasında Azərbaycan Respublikası tərəfindən xüsusi rəy ilə imzalanmış «Mülki, ailə və cinayət işləri üzrə hüquqi yardım və hüquqi münasibətlər haqqında» Konvensiya təsdiq edilsin.

II. Bu Qanun dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

İlham ƏLİYEV

Bakı şəhəri, 13 yanvar 2004-cü il

№ 581-IIQ.

«Azərbaycan» qəzetində dərc edilmişdir (6 mart 2004-cü il, № 55)

«Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu»nda dərc edilmişdir (31 mart 2004-cü il, № 3, maddə 126)

MÜLKİ, AİLƏ VƏ CİNAYƏT İŞLƏRİ ÜZRƏ HÜQUQİ YARDIM VƏ HÜQUQİ MÜNASİBƏTLƏR HAQQINDA KONVENSIYA

Müstəqil Dövlətlər Birliyinin iştirakçısı olan dövlətlər — bu Konvensiyanın iştirakçıları (bundan sonra Razılığa gələn Tərəflər adlanacaq)

Razılığa gələn hər bir Tərəfin vətəndaşlarına və onun ərazisində yaşayan digər şəxslərə Razılığa gələn bütün Tərəflərin ərazilərində, onların şəxsi, əmlak və qeyri-əmlak hüquqlarının etibarlı hüquqi müdafiəsinin təmin edilməsi istəyindən irəli gələrək,

ədliyyə müəssisələri tərəfindən mülki, ailə və cinayət işləri üzrə hüquqi yardımın göstərilməsi sahəsində əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsinin mühüm əhəmiyyətini vurğulayaraq,

aşağıdakılar barədə Razılığa gəldilər:

I Bölmə. Ümumi müddəalar

I Hissə. Hüquqi müdafiə

Maddə 1. Hüquqi yardımın göstərilməsi

1. Razılığa gələn hər bir Tərəfin vətəndaşları, habelə onun ərazisində yaşayan digər şəxslər Razılığa gələn bütün digər Tərəflərin ərazilərində, Razılığa gələn həmin Tərəfin öz vətəndaşlarının istifadə etdiyi həcmdə öz şəxsi, əmlak və qeyri-əmlak hüquqlarının hüquqi müdafiəsindən istifadə edirlər.

2. Razılığa gələn hər bir Tərəfin vətəndaşları, habelə onun ərazisində yaşayan digər şəxslər Razılığa gələn bütün digər Tərəflərin səlahiyyətinə mülki, ailə və cinayət işlərinin aid olduğu məhkəmələrinə, prokurorluq, daxili işlər və təhlükəsizlik orqanlarına (bundan sonra — ədliyyə müəssisələri) azad və maneəsiz müraciət etmək hüququna malikdirlər, onlar həmin orqanlarda çıxış edə, vəsatətlər verə, iddialar qaldıra bilər və Razılığa gələn həmin Tərəfin vətəndaşlarının həyata keçirdiyi şərtlərlə digər prosesual hərəkətləri həyata keçirə bilirlər.

3. Bu Konvensiyada istifadə edilən «mülki işlər» anlayışına, həmçinin iqtisadi mübahisələrin həll edilməsinə aid olan işlər də daxildir.

4. Bu Konvensiyanın müddəaları eyni zamanda hüquqi şəxslərə də tətbiq edilir.

Maddə 2. Rüsurların və məsrəflərin ödənilməsindən azad olunma

1. Razılığa gələn hər bir Tərəfin vətəndaşları və onun ərazisində yaşayan digər şəxslər Razılığa gələn bütün digər Tərəflərin ərazilərində, onların vətəndaşlarının istifadə etdiyi şərtlərlə, məhkəmə və notarial rüsum və məsrəflərin ödənilməsindən azad olunurlar, habelə pulsuz hüquqi yardımdan istifadə edirlər.

2. Bu maddənin 1-ci bəndində nəzərdə tutulan güzəştlər, mülki, ailə və cinayət işləri üzrə həyata keçirilən bütün prosessual hərəkətlərə, o cümlədən qərarın və ya hökmün icra edilməsinə tətbiq edilir.

Maddə 3. Ailə və əmlak vəziyyəti haqqında sənədin təqdim edilməsi

1. Bu Konvensiyanın 2-ci maddəsində nəzərdə tutulan güzəştlər, vəsatəti verən şəxsin təqdim etdiyi ailə və əmlak vəziyyəti haqqında sənəd əsasında verilir. Bu sənəd ərizəçinin, ərazisində daimi yaşayış yeri olduğu Razılığa gələn Tərəfin səlahiyyətli müəssisəsi Tərəfindən verilir.

2. Əgər ərizəçinin Razılığa gələn Tərəfin ərazisində daimi yaşayış yeri yoxdursa, onda həmin ərizəçinin vətəndaşlığı məxsus olan Razılığa gələn Tərəfin müvafiq diplomatik nümayəndəliyi və ya konsulluq idarəsi tərəfindən verilən sənədin təqdim edilməsi kifayətdir.

3. Güzəştlərin verilməsi haqqında vəsatət üzrə qərar çıxarmış idarə, həmin sənədi vermiş idarədən əlavə məlumat və lazımi izahatların təqdim edilməsini tələb edə bilər.

II Hissə. Hüquqi yardım

Maddə 4. Hüquqi yardımın göstərilməsi

1. Razılığa gələn Tərəflərin ədliyyə müəssisələri mülki, ailə və cinayət işləri üzrə qarşılıqlı hüquqi yardımı bu Konvensiyanın müddəalarına uyğun olaraq göstərirlər.

2. Razılığa gələn Tərəflərin ədliyyə müəssisələri, bu maddənin 1-ci bəndində göstərilən işlər üzrə hüquqi yardımını Razılığa gələn Tərəflərin digər müəssisələrinə də göstərirlər.

3. Hüquqi yardım, sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin ədliyyə müəssisəsinin sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin ədliyyə müəssisəsinə göndərdiyi tapşırıqlar və bu Konvensiyada nəzərdə tutulan digər müraciətlər əsasında həyata keçirilir.

Maddə 5. Ünsiyyət qaydası

1. Hüquqi yardımın göstərilməsi zamanı Razılığa gələn Tərəflərin ədliyyə müəssisələri bir-biri ilə əlaqələri, əgər bu Konvensiyada digər ünsiyyət qaydaları nəzərdə tutulmamışdırsa, öz mərkəzi, ərazi və digər orqanları vasitəsilə həyata keçirirlər. Razılığa gələn Tərəflər, bilavasitə əlaqələrin həyata keçirilməsinə səlahiyyəti olan öz mərkəzi, ərazi və digər orqanlarının siyahısını müəyyən edirlər və öz ratifikasiya fərmanlarını və ya qoşulma haqqında sənədlərini saxlanca verən zaman bu barədə depozitarini məlumatlandırırlar.

Razılığa gələn Tərəflər mərkəzi, ərazi və digər orqanlarının siyahısında hər hansı bir dəyişiklik haqqında depozitarini məlumatlandırırlar.

2. Prokurorun (məhkəmənin) sanksiyasını tələb edən prosessual hərəkətlərin və axtarış tədbirlərinin keçirilməsi haqqında tapşırıqların icra edilməsi məsələləri üzrə əlaqələr prokurorluq orqanları vasitəsilə həyata keçirilir.

Maddə 6. Hüquqi yardımın həcmi

Razılığa gələn Tərəflər qarşılıqlı hüquqi yardımını sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyində nəzərdə tutulan prosessual və digər hərəkətlərin yerinə yetirilməsi, xüsusilə də sənədlərin tərtib edilməsi, onların öz sahibinə ötürülməsi və təqdim edilməsi, baxışın, axtarışın, götürmənin həyata keçirilməsi, maddi sübutların ötürülməsi, ekspertizanın keçirilməsi, tərəflərin, üçüncü şəxslərin, şübhəli şəxslərin, təqsirləndirilənlərin, zərərçəkmişlərin, şahidlərin, mülki iddiaçıların, mülki cavabdehlərin, onların nümayəndələrinin, müqəssirlərin qanuni nümayəndələrinin, ekspertlərin dindirilməsi, tanınmaya təqdim etmə, o cümlədən videorabitə, videoçəkiliş və digər texniki vasitələrdən istifadə etməklə şəxslərin axtarışı, istintaqı aparılan cinayət işində əməliyyat-axtarış tədbirlərinin, cinayət təqibinin həyata keçirilməsi, cinayət məsuliyyətinə cəlb etmək və ya hökmün icrasını təmin

etmək üçün şəxslərin verilməsi, cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitləri və əmlakın, habelə cinayətdən əldə edilən gəlirlərin axtarışı və həbsi (götürülməsi), mülki işlər, kommersiya və digər mübahisələr üzrə qərarların icra edilməsi üçün mülki cavabdehlərin əmlak və pul vəsaitlərinin axtarışı, icra qeydlərinin, mülki işlər və hökmlər üzrə məhkəmə qərarlarının tanınması və icrası yolu ilə həyata keçirirlər.

Razılığa gələn Tərəflər qarşılıqlı hüquqi yardımı, eyni zamanda, ədalət mühakiməsindən və ümumilikdə cəmiyyətin maraqlarından və işin hallarından irəli gələn və Razılığa gələn Tərəflərin daxili qanunvericiliyinə uyğun olan digər qayda və üsullarla həyata keçirə bilərlər.

Maddə 7. Hüquqi yardımın göstərilməsi haqqında tapşırıqın məzmunu və forması

1. Hüquqi yardımın göstərilməsi haqqında tapşırıqda aşağıdakılar əks etdirilməlidir:

a) sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin ədliyyə müəssisəsinin adı;

b) sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin ədliyyə müəssisəsinin adı;

v) barəsində hüquqi yardımın göstərilməsi haqqında sorğu verilən işin nömrəsi və adı;

q) fiziki şəxs haqqında məlumat: soyadı, adı, atasının adı, doğulduğu yer və tarix, yaşayış yeri, vətəndaşlığı, fəaliyyət növü; hüquqi şəxs haqqında: adı, hüquqi ünvanı və ya yeri, bank rekvizitləri və fiskal kodları;

d) (q) yarım bəndində göstərilən şəxslərin nümayəndələri olduqda, onların adları, soyadları, atalarının adları və ünvanları haqqında məlumat;

e) göstərişin daxil olmasının və onun icrası zamanı əldə edilmiş məlumatın məxfiliyini təmin etmək zərurəti;

j) tapşırıqın məzmunu, habelə onun icrası üçün zəruri olan digər məlumatlar.

2. Sənədin təqdim edilməsi haqqında tapşırıqda, həmçinin alanın dəqiq ünvanı və təqdim edilən sənədin adı göstərilməlidir.

3. Tapşırıq işin icraatını aparan şəxs Tərəfindən imzalanmalı və sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin ədliyyə müəssisəsinin gerbli möhürü ilə təsdiqlənməlidir. Tapşırıqda eyni zamanda əlaqə telefonları və digər rabitə kanalları göstərilir.

4. Bu maddənin 1 — 3-cü bəndlərinin tələblərinə uyğun olaraq tərtib edilmiş, hüquqi yardımın göstərilməsi haqqında tapşırıq, bu Konvensiyanın 5-ci maddəsinin müddəalarına riayət etməklə, sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin ədliyyə müəssisəsinin rəhbəri tərəfindən sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin ədliyyə müəssisəsinə göndərilir.

5. Təxirəsalınmaz hallarda, bu maddədə müəyyən edilmiş qaydalara uyğun olaraq hüquqi yardım haqqında tərtib edilmiş tapşırıq faksimil rabitə, habelə digər kommunikasiya vasitələrindən istifadə edilməsi ilə göndərilə bilər. Eyni zamanda tapşırıqın əsli poçt və ya qasidin köməyi ilə göndərilə bilər.

Maddə 8. Hüquqi yardım göstərilməsi haqqında tapşırıqın icra edilməsi qaydası

1. Hüquqi yardım göstərilməsi haqqında tapşırıqın icrası zamanı sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin ədliyyə müəssisəsi öz Razılığa gələn Tərəfinin qanunvericiliyini tətbiq edir. Sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin ədliyyə müəssisəsinin xahişinə əsasən o, əgər bu, sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyinə zidd deyilsə, sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin prosessual normalarını tətbiq edə bilər. Belə olduğu təqdirdə, sorğu edən Razılığa gələn Tərəf prosessual qanunun mətnini təqdim etməlidir.

2. Əgər sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin ədliyyə müəssisəsi tapşırıqın yerinə yetirilməsinə səlahiyyətli deyilsə, onda o, beş gün ərzində tapşırıqı səlahiyyətli ədliyyə müəssisəsinə ötürür və bu barədə sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin ədliyyə müəssisəsinə məlumatlandırır.

3. Sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin ədliyyə müəssisəsinin xahişi ilə sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin ədliyyə müəssisəsi vaxtlı-vaxtında tapşırıqın icrasının yeri və vaxtı barədə bu məqsədlə ona məlumat verir ki, onun səlahiyyətli nümayəndələri sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin ədliyyə müəssisəsinin icazəsi ilə və onun qanunvericiliyinə uyğun olaraq tapşırıqın icrası zamanı, habelə bu, sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyinə zidd deyilsə, prosessual hərəkətlərin və axtarış tədbirlərinin yerinə yetirilməsi zamanı iştirak edə bilsinlər.

4. Tapşırıqda göstərilən şəxsin dəqiq ünvanı məlum olmadığı təqdirdə, sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin ədliyyə müəssisəsi onun dəqiq ünvanını (olduğu yeri) müəyyən etmək üçün zəruri tədbirlər görür.

5. Tapşırığın yerinə yetirilməsindən sonra sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin ədliyyə müəssisəsi alınan sənəd, predmet və materialları, əgər bu Konvensiyada digər qayda nəzərdə tutulmayıbsa, sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin ədliyyə müəssisəsinə göndərir. Hüquqi yardım göstərilə bilinmədiyi təqdirdə, sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin ədliyyə müəssisəsi tapşırığın icra edilməsinə mane olan hallar haqqında məlumatlandırılır.

Maddə 9. Zərərçəkmişlərin, mülki iddiaçıların, mülki cavabdehlərin, onların nümayəndələrinin, şahidlərin, ekspertlərin və digər şəxslərin çağırılması

1. Sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin ədliyyə müəssisəsinin çağırışına əsasən sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin ədliyyə müəssisəsinə gələn zərərçəkmiş, mülki iddiaçı, mülki cavabdeh və onların nümayəndələri, habelə şahid, ekspert və ya digər şəxs, vətəndaşlığından asılı olmayaraq, onun dövlət sərhədini keçənə qədər törətdiyi cinayətə görə, onun ərazisində cinayət məsuliyyətinə cəlb edilə bilməz, həbsə alına və cəzalandırmaya məruz qala bilməz. Həmçinin bu cür şəxslər, onların şahid ifadələri və ya araşdırmanın predmeti olan iş üzrə ekspert qismində verilən rəylərlə əlaqədar cinayət məsuliyyətinə cəlb edilə bilməz, həbsə və cəzalandırmaya məruz qala bilməz.

Onların cinayət məsuliyyəti haqqında məsələsi bu Konvensiyanın IV hissəsinin müddəalarına uyğun olaraq həll edilir.

2. Çağırılmış şəxs sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin ədliyyə müəssisəsi tərəfindən, onun ərazisində qalmasına artıq zərurət olmadığı barədə məlumat aldığı tarixdən etibarən 15 sutka ərzində buna imkanı ola-ola sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin ərazisini tərk etməzsə, o, bu cür immuniteti itirir. Həmin şəxsin özündən asılı olmayaraq, sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin ərazisini tərk edə bilmədiyi müddət bu müddətə hesablanır.

3. Sorğu edən Razılığa gələn Tərəf bu maddənin 1-ci bəndində göstərilən çağırılmış şəxsə yol xərclərini, habelə onun ərazisində müvəqqəti qalmaq və işdən ayrıldığı hər gün üçün əmək haqqının alınmaması ilə əlaqədar xərcləri ödəyir; eyni zamanda ekspertlər də ekspertizanın keçirilməsinə görə mükafat almalıdırlar. Çağırışda çağırılan şəxslərin hansı məbləği almaq hüququnun olması göstərilməlidir; onların vəsatətinə əsasən sorğu edən

Razılığa gələn Tərəfin ədliyyə müəssisəsi müvafiq xərclərin ödənilməsi üçün avans ödəyir.

4. Bu maddənin 1-ci bəndində göstərilən və Razılığa gələn bir Tərəfin ərazisində yaşayan şəxsin Razılığa gələn digər Tərəfin ədliyyə müəssisəsinə gəlməsi haqqında çağırışda həmin şəxsin gəlməyəcəyi təqdirdə, məcburi gətirilmə haqqında hədələr olmamalıdır.

Maddə 10. Ekspert təhqiqatlarının aparılmasının təşkili

1. Razılığa gələn Tərəflərin ədliyyə müəssisələri Razılığa gələn Tərəflərin xüsusi ekspertiza, elmi tədqiqat və digər səlahiyyətli müəssisələrində mülki, ailə və cinayət işləri üzrə ekspertizaların təşkilində və keçirilməsində qarşılıqlı hüquqi yardım göstərirlər.

2. Bu cür ekspertizaların təşkili və keçirilməsi zamanı Razılığa gələn Tərəflərin ədliyyə müəssisələri daxili qanunvericiliyi rəhbər tuturlar. Sorğu alan Razılığa gələn Tərəfdə həmin Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyinə uyğun olaraq verilən ekspert rəyləri sorğu edən Razılığa gələn Tərəfdə də eyni hüquqi qüvvəyə malikdir və həmin Razılığa gələn Tərəfin ədliyyə müəssisəsi tərəfindən hər hansı bir xüsusi təsdiqləmə etmədən qəbul edilir.

Maddə 11. Sənədlərin təqdim edilməsi

1. Sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin ədliyyə müəssisəsi sənədlərin verilməsini, əgər təqdim edilən sənədlər bu Razılığa gələn Tərəfin dilində və ya rus dilində tərtib edilmişdirsə, yaxud da bu dillərə təsdiqlənmiş tərcümə ilə təmin edilmişdirsə, həmin Razılığa gələn Tərəfdə mövcud olan qaydaya uyğun olaraq həyata keçirir. Əks təqdirdə, əgər o, könüllü şəkildə onu qəbul etməyə razı deyilsə, onda o, sənədləri alana ötürür.

2. Əgər sənədlər tapşırıqda göstərilən ünvanı çatdırıla bilmirsə, onda sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin ədliyyə müəssisəsi ünvanın müəyyən edilməsi üçün öz təşəbbüsü ilə zəruri tədbirlər görür. Əgər alanın ünvanını müəyyən etmək mümkün olmazsa, onda sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin ədliyyə müəssisəsi bu barədə sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin ədliyyə müəssisəsinə məlumatlandırır və veriləsi sənədləri ona qaytarır.

3. Sənədlərin verilməsi, sənədi alan şəxs tərəfindən imzalanmış və sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin ədliyyə müəssisəsinin gerbli möhürü ilə möhürlənmiş, verilmə tarixini və sənədi verən müəssisənin işçisinin imzasını

əks etdirən təsdiqnamə və ya həmin müəssisə tərəfindən verilən və özündə verilmə üsulunu, yerini və tarixini əks etdirən digər sənədlə təsdiqlənməlidir. Ünvan sahibi sənədin alınmasını və ya təsdiqnamənin imzalanmasını rədd etdiyi təqdirdə, sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin ədliyyə müəssisəsi bu barədə sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin ədliyyə müəssisəsini məlumatlandırır.

Maddə 12. Sənədlərin etibarlılığı

1. Razılığa gələn Tərəflərdən birinin ərazisində gerbli möhürlə möhürlənmiş və müəyyən edilmiş qaydada səlahiyyətli müəssisə, yaxud da öz səlahiyyəti çərçivəsində, buna xüsusi səlahiyyəti olan şəxs tərəfindən verilən və ya təsdiqlənən sənədlər, Razılığa gələn bütün digər Tərəflərin ərazilərində hər hansı bir təsdiqləmə aparmadan qəbul edilir.

2. Razılığa gələn Tərəflərdən birinin ərazisində rəsmi sənəd kimi baxılan sənədlər, Razılığa gələn digər Tərəflərin ərazilərində rəsmi sənəd kimi sübutedici qüvvəyə malikdir.

Maddə 13. Vətəndaşlıq vəziyyəti haqqında sənədlərin və digər sənədlərin ötürülməsi

1. Razılığa gələn Tərəflər vətəndaşlıq vəziyyəti aktlarının qeydiyyatı haqqında sənədlərin bilavasitə Razılığa gələn Tərəflərin vətəndaşlıq vəziyyəti aktlarının qeydiyyatı üzrə orqanlar vasitəsilə və sənədlərin ötürülməsi haqqında vətəndaşları məlumatlandırmaqla, sorğu əsasında bir-birinə tərcüməsiz və pulsuz ötürülməsi öhdəliyini öz üzərlərinə götürürlər.

2. Razılığa gələn Tərəflər sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin vətəndaşlarının və onun ərazisində yaşayan digər şəxslərin təhsili, əmək stajı haqqında sənədlərin və onların şəxsi, əmlak və qeyri-əmlak hüquq və maraqlarına aid olan digər sənədlərin sorğu əsasında bir-birinə tərcüməsiz və pulsuz ötürülməsi öhdəliyini öz üzərlərinə götürürlər.

Maddə 14. Diplomatik nümayəndəliklərin və konsulluq idarələrinin səlahiyyətləri

Razılığa gələn Tərəflərin diplomatik nümayəndəlikləri və konsulluq idarələri, məhkəmə və məhkəməyə aid olmayan sənədlərin ötürülməsini və ya təmsil olunan Razılığa gələn Tərəfin məhkəmələri üçün ifadələrin alınması üzrə məhkəmə tapşırıqlarının icrasını, qüvvədə olan beynəlxalq sazişlərə uyğun

olaraq və ya bu cür sazişlərin mövcud olmadığı təqdirdə, ərazisində olduqları Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyinə zidd olmayan digər istənilən qaydada həyata keçirməyə haqlıdırlar.

Maddə 15. Hüquqi məsələlər haqqında məlumat

Razılığa gələn Tərəflərin mərkəzi ədliyyə müəssisələri öz Razılığa gələn Tərəfinin mövcud olan və ya mövcud olmuş daxili qanunvericiliyi və onun tətbiqi üzrə təcrübə haqqında məlumatı sorğu əsasında bir-birinə təqdim edirlər.

Maddə 16. Ünvanların və digər məlumatın müəyyən edilməsi

1. Razılığa gələn Tərəflərin ədliyyə müəssisələri, onların ərazilərində yaşayan şəxslərin və əgər bu, onların vətəndaşlarının hüquqlarının həyata keçirilməsi üçün zəruridirsə, hüquqi şəxslərin ünvanlarının müəyyən edilməsində bir-birinə sorğu əsasında yardım göstərirlər. Belə olduqda, sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin ədliyyə müəssisəsi sorğuda göstərilmiş şəxsin ünvanını müəyyən etmək üçün özündə olan məlumatı bildirir.

2. Razılığa gələn Tərəflərin ədliyyə müəssisələri, onların ərazilərində yaşayan və sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin ədliyyə müəssisələrində barələrində mülki, ailə və cinayət işləri üzrə əmlak tələbləri irəli sürülən şəxslərin iş yerlərinin (peşə növünün) və gəlirlərinin, o cümlədən bank hesablarında olan vəsaitlərinin müəyyən edilməsində qarşılıqlı yardım göstərirlər.

Maddə 17. Dil

Bu Konvensiyanın yerinə yetirilməsi zamanı Razılığa gələn Tərəflərin ədliyyə müəssisələri Razılığa gələn Tərəflərin dövlət dillərindən və ya rus dilindən istifadə edirlər.

Sənədlər Razılığa gələn Tərəflərin dövlət dillərində icra olunduğu təqdirdə, onlara rus dilinə təsdiqlənmiş tərcümələr əlavə edilir.

Maddə 18. Hüquqi yardımın göstərilməsi ilə bağlı xərclər

1. Hüquqi yardımın göstərilməsi ilə bağlı xərclər, əgər bu Konvensiyada başqa cür müəyyən edilməmişdirsə, onların çəkildiyi Razılığa gələn Tərəfin üzərinə düşür.

2. Tarixi və mədəni dəyərlərə malik olan, habelə böyük maddi dəyəri olan əşyaların ötürülməsi və daşınması ilə əlaqədar xərclər sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin üzərinə düşür.

Maddə 19. Vəzifəli şəxslərin hərəkətlərindən şikayət. Dəymiş zərərin ödənilməsi

1. Razılığa gələn hər bir Tərəfin vətəndaşları və hüquqi şəxsləri, habelə onun ərazisində olan digər şəxslər Razılığa gələn digər Tərəflərin ədliyyə müəssisələrinin vəzifəli şəxsləri Tərəfindən bu Konvensiyanın müddələrinin yerinə yetirilməsi zamanı edilən hərəkətlərdən, əgər Konvensiyada başqa cür müəyyən edilməmişdirsə, həmin hərəkətlərin edildiyi Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyində nəzərdə tutulan qaydada şikayət etməyə haqlıdırlar.

2. Əgər Razılığa gələn Tərəflərin ədliyyə müəssisələrinin vəzifəli şəxsləri tərəfindən bu Konvensiyanın müddələrinin yerinə yetirilməsi zamanı edilən qeyri-qanuni hərəkətlərlə bu maddənin 1-ci bəndində göstərilən şəxslərə zərər yetirilibsə, onda onlar zərərin Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyinə uyğun olaraq, zərəri yetirən ədliyyə müəssisəsinin vəzifəli şəxsi Tərəfindən ödənilməsinə tələb etməyə haqlıdırlar.

Maddə 20. Hüquqi yardımın göstərilməsi zamanı məlumatın məxfiliyi

1. Sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin ədliyyə müəssisəsi sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin ədliyyə müəssisəsinin sorğusuna əsasən hüquqi yardımın göstərilməsi haqqında tapşırığın və onun icrası nəticəsində əldə edilmiş məlumatın alınması faktının və məzmununun məxfiliyini təmin etmək üçün bütün zəruri tədbirləri görür.

2. Sorğu edən və sorğu alan Razılığa gələn Tərəflərin ədliyyə müəssisələri, lazım gəldikdə, tapşırığın icrası nəticəsində əldə edilmiş məlumatın məxfiliyini saxlamaq şərtlərini və müddətini öz aralarında razılaşdırırlar.

Maddə 21. Hüquqi yardımın göstərilməsindən imtina

Əgər hüquqi yardımın göstərilməsi sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin suverenliyinə və ya təhlükəsizliyinə, yaxud da qanunvericiliyinə xələl gətirə bilərsə, onda onun göstərilməsindən tam və ya qismən imtina edilə bilər. Hüquqi yardımın göstərilməsi haqqında sorğuya rədd cavabı verildiyi təqdirdə, sorğu edən Razılığa gələn Tərəf imtinanın səbəbləri haqqında təxirə salınmadan məlumatlandırılır.

II Bölmə. Mülki və ailə işləri üzrə hüquqi münasibətlər

I Hissə. Səlahiyyət

Maddə 22. Ümumi müddəalar

1. Əgər bu bölmənin II — V hissələrində digər qayda nəzərdə tutulmursa, onda yaşayış yeri Razılığa gələn Tərəflərin birində olan şəxslərə qarşı iddialar, onların vətəndaşlığından asılı olmayaraq, həmin Razılığa gələn Tərəflərin məhkəmələrinə təqdim edilir, hüquqi şəxsə qarşı iddialar isə onların idarəedici orqanı, nümayəndəsi, yaxud da filialı olan Razılığa gələn Tərəfin məhkəmələrinə təqdim edilir.

Əgər işdə, yaşayış yeri (olduğu yer) Razılığa gələn ayrı-ayrı Tərəflərin ərazisində olan bir neçə cavabdeh iştirak edirsə, onda mübahisəyə iddiaçının seçimi əsasında istənilən cavabdehin yaşadığı yer (olduğu yer) üzrə baxılır.

2. Razılığa gələn Tərəfin məhkəmələri eyni zamanda səlahiyyətli hesab edilir, əgər onun ərazisində:

a) cavabdehin müəssisəsinin (filialının) ticarət, sənaye və ya digər təsərrüfat fəaliyyəti həyata keçirilsə;

b) mübahisənin predmeti olan müqavilədən irəli gələn öhdəliklər yerinə yetirilibsə, yaxud tam və ya qismən yerinə yetirilməlidirsə;

v) şəxəf və ləyaqətin və işgüzar nüfuzun müdafiəsi haqqında iddia üzrə iddiaçının daimi yaşayış yeri və ya olduğu yer varsa.

3. Daşınmaz əmlaka mülkiyyət hüququ və digər əşya hüquqları haqqında iddialar üzrə səlahiyyətə, müstəsna hal kimi, yalnız əmlakın yerləşdiyi ərazidə olan məhkəmələr malikdir.

Daşıyıcılara yüklərin, sərnişinlərin və baqajın daşınması haqqında müqavilələrdən irəli gələn iddialar, müəyyən olunmuş qaydada iddia təqdim edilmiş nəqliyyat təşkilatı idarəsinin olduğu yer üzrə təqdim edilir.

Maddə 23. Müqavilə üzrə məhkəmə aidiyyəti

1. Razılığa gələn Tərəflərin məhkəmələri, əgər işə mahiyyəti üzrə baxılmasına qədər mübahisənin həmin məhkəmələrə verilməsi haqqında Tərəflərin yazılı razılığı mövcuddursa, işlərə digər hallarda da baxa bilərlər.

Bununla belə, bu Konvensiyanın normalarından irəli gələn, bu bölmənin I — V hissələri ilə müəyyən edilən, habelə Razılığa gələn müvafiq Tərəfin daxili qanunvericiliyindən irəli gələn müstəsna məhkəmə aidiyyəti Tərəflərin razılaşması ilə dəyişdirilə bilməz.

2. Mübahisənin məhkəməyə verilməsi haqqında razılaşma mövcud olduğu təqdirdə, məhkəmə iş üzrə icraata xitam verir.

Maddə 24. Məhkəmə proseslərinin qarşılıqlı əlaqəsi

1. Razılığa gələn iki Tərəfin bu Konvensiyaya uyğun olaraq səlahiyyətli məhkəmələrində eyni Tərəflər arasında eyni predmet üzrə və eyni əsaslarla iş üzrə icraat başlandığı təqdirdə, işi sonradan başlamış məhkəmə işin icraatına xitam verir.

2. Əsas iddia ilə yaranan hüquq münasibətlərindən irəli gələn qarşılıqlı iddia və ödəmə haqqında tələbə əsas iddia üzrə işə baxan məhkəmədə baxılmalıdır.

Maddə 25. Prokurorun mülki prosesdə iştirakı haqqında xahiş

Razılığa gələn bir Tərəfin Prokuroru öz səlahiyyəti çərçivəsində sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin vətəndaşlarının və hüquqi şəxslərinin hüquq və qanuni maraqlarının müdafiəsinə dair Razılığa gələn digər Tərəfin Prokuroruna Razılığa gələn həmin Tərəfin məhkəməsində işin başlanması, bu cür işlərin baxışında iştirak etmək və ya yuxarı instansiya məhkəməsinə kassasiya, apelyasiya və ya şəxsi protestin (təqdimatın), habelə bu cür işlər üzrə məhkəmə qərarlarına nəzarət qaydasında protestin (təqdimatın) verilməsi haqqında müraciət etməyə haqlıdır.

II Hissə. Şəxsi status

Maddə 26. Hüquq qabiliyyəti və fəaliyyət qabiliyyəti

1. Fiziki şəxsin fəaliyyət qabiliyyəti, onun vətəndaşı olduğu Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyi ilə müəyyən edilir.

2. Vətəndaşlığı olmayan şəxsin fəaliyyət qabiliyyəti, onun daimi yaşayış yerinin olduğu Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyi ilə müəyyən edilir.

3. Hüquqi şəxsin fəaliyyət qabiliyyəti, onun təsis edildiyi Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyi ilə müəyyən edilir.

Maddə 27. Fəaliyyət qabiliyyətinin məhdudlaşdırılması və ya fəaliyyət qabiliyyətindən məhrum etmə

1. Şəxsin fəaliyyət qabiliyyətinin məhdudlaşdırılması və ya fəaliyyət qabiliyyətindən məhrum edilməsi haqqında işlərə, bu maddənin 2 — 3-cü bəndlərində nəzərdə tutulan hallar istisna olmaqla, onun vətəndaşı olduğu Razılığa gələn Tərəfin məhkəməsi baxmağa səlahiyyətlidir.

2. Əgər Razılığa gələn bir Tərəfin məhkəməsinə, onun ərazisində yaşayan və Razılığa gələn digər Tərəfin vətəndaşı olan şəxsin fəaliyyət qabiliyyətinin məhdudlaşdırılması və ya fəaliyyət qabiliyyətindən məhrum edilməsi səbəbləri məlum olarsa, o, bu barədə həmin şəxsin vətəndaşlığına mənsub olduğu Razılığa gələn Tərəfin məhkəməsinə bildirir.

3. Əgər vətəndaşın fəaliyyət qabiliyyətinin məhdudlaşdırılması və ya fəaliyyət qabiliyyətindən məhrum edilməsi səbəbləri haqqında məlumatlandırılan Razılığa gələn Tərəfin səlahiyyətli məhkəməsi 90 gün ərzində işi baxışa qəbul etməzsə və ya öz fikrini bildirməzsə, onda fəaliyyət qabiliyyətinin məhdudlaşdırılması və ya fəaliyyət qabiliyyətindən məhrum etmə haqqında işə həmin vətəndaşın daimi yaşayış yeri olan Razılığa gələn Tərəfin məhkəməsi baxacaqdır. Şəxsin fəaliyyət qabiliyyətinin məhdudlaşdırılması və ya fəaliyyət qabiliyyətindən məhrum edilməsi haqqında qərar həmin şəxsin vətəndaşlığının mənsub olduğu Razılığa gələn Tərəfin məhkəməsinə göndərilir.

4. Bu maddənin 1 — 3-cü bəndlərinin müddəaları, bir qayda olaraq, fəaliyyət qabiliyyətinin bərpa edilməsinə də tətbiq edilir.

Maddə 28. Şəxsin xəbərsiz itkin düşmüş hesab edilməsi və ölmüş elan edilməsi. Ölüm faktının müəyyən edilməsi

1. Şəxsin xəbərsiz itkin düşmüş hesab edilməsi və ölmüş elan edilməsi və ölüm faktının müəyyən edilməsinə dair işlərin baxılmasına, şəxsin sağ olarkən vətəndaşlığının mənsub olduğu Razılığa gələn Tərəfin ədliyyə

müəssisəsi səlahiyyətlidir, digər şəxslərə münasibətdə isə şəxsin son yaşadığı yer üzrə ədliyyə müəssisəsi səlahiyyətlidir.

2. Razılığa gələn hər bir Tərəfin ədliyyə müəssisələri Razılığa gələn digər Tərəfin vətəndaşını və onun ərazisində yaşayan şəxsi xəbərsiz itkin düşmüş və ya ölmüş hesab edə bilər, habelə onun ərazisində yaşayan, hüquq və maraqları həmin Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyinə əsaslanan maraqlı şəxslərin vəsatəti əsasında onun ölüm faktını müəyyən edə bilərlər.

3. Razılığa gələn Tərəflərin ədliyyə müəssisələri şəxsin xəbərsiz itkin düşmüş və ya ölmüş hesab edilməsi və ölüm faktının müəyyən edilməsi üzrə işlərə baxarkən öz Razılığa gələn Tərəfinin qanunvericiliyini tətbiq edirlər.

III Hissə. Ailə işləri

Maddə 29. Nikahın bağlanması

Hər bir gələcək ər və ya arvad nikahının bağlanması şərtləri, onların vətəndaşlığının mənsub olduğu Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyi, vətəndaşlığı olmayan şəxslər üçün isə onların daimi yaşadıkları Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyi ilə müəyyən edilir. Bundan əlavə, nikahın bağlanması zamanı maneələrə münasibətdə, ərazisində nikah bağlanan Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyinin tələblərinə riayət edilməlidir.

Maddə 30. Ər və arvadın hüquq münasibətləri

1. Ər və arvadın şəxsi və əmlak hüquq münasibətləri onların birgə yaşadıkları Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyi ilə müəyyən edilir.

2. Əgər ər və ya arvadın biri Razılığa gələn bir Tərəfin ərazisində yaşayır, ikincisi isə Razılığa gələn digər Tərəfin ərazisində yaşayır və onların hər ikisi eyni vətəndaşlığa malikdirsə, onda onların şəxsi və əmlak hüquq münasibətləri, onların vətəndaşlıqlarının mənsub olduğu Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyi ilə müəyyən edilir.

3. Əgər ər və ya arvadın biri Razılığa gələn bir Tərəfin ərazisində, o biri isə Razılığa gələn digər Tərəfin ərazisində yaşayırsa, onda onların şəxsi və əmlak hüquq münasibətləri, onların son birgə yaşadıkları Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyi ilə müəyyən edilir.

4. Əgər bu maddənin 3-cü bəndində göstərilən şəxslərin Razılığa gələn Tərəflərin ərazilərində birgə yaşayış yeri olmamışdırsa, onda işə baxan ədliyyə müəssisəsinin olduğu Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyi tətbiq edilir.

5. Daşınmaz əmlaka dair ərlə arvadın hüquq münasibətlərində əmlakın olduğu Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyi tətbiq edilir.

6. Ər və arvadın şəxsi və əmlak hüquq münasibətləri haqqında işlərin baxılmasına bu maddənin 1 — 3 və 5-ci bəndlərinə uyğun olaraq qanunvericiliyi tətbiq edilməli Razılığa gələn Tərəfin ədliyyə müəssisəsi səlahiyyətlidir.

Maddə 31. Nikahın pozulması

1. Nikahın pozulması haqqında işlər üzrə ər və arvadın ərizə verdiyi zaman vətəndaşı olduqları Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyi tətbiq edilir.

2. Əgər ər və ya arvaddan biri Razılığa gələn bir Tərəfin vətəndaşıdırsa, ikincisi isə Razılığa gələn digər Tərəfin vətəndaşıdırsa, onda nikahın pozulması haqqında işə baxan ədliyyə müəssisəsinin olduğu Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyi tətbiq edilir.

Maddə 32. Razılığa gələn Tərəflərin ədliyyə müəssisələrinin səlahiyyətləri

1. Bu Konvensiyanın 31-ci maddəsinin 1-ci bəndində nəzərdə tutulan hallarda nikahın pozulması haqqında işə baxılmasına, ər və arvadın ərizə verdiyi zaman vətəndaşı olduqları Razılığa gələn Tərəfin ədliyyə müəssisəsi səlahiyyətlidir. Əgər ərizə verilən zaman ər və arvad Razılığa gələn digər Tərəfin ərazisində yaşayırsa, onda işin baxılmasına eyni zamanda Razılığa gələn həmin Tərəfin müəssisələri də səlahiyyətlidir.

2. Bu Konvensiyanın 31-ci maddəsinin 2-ci bəndində nəzərdə tutulan hallarda nikahın pozulması haqqında işə baxmağa, ərazisində ər və arvadın birgə yaşadıkları Razılığa gələn Tərəfin ədliyyə müəssisəsi səlahiyyətlidir. Əgər ər və arvadın biri Razılığa gələn bir Tərəfin ərazisində yaşayır, ikincisi isə Razılığa gələn digər Tərəfin ərazisində yaşayırsa, onda nikahın pozulması haqqında işin baxılmasına ər və arvadın yaşadıkları Razılığa gələn hər iki Tərəfin ədliyyə müəssisəsi səlahiyyətlidir.

Maddə 33. Nikahın etibarsız sayılması

1. Nikahın etibarsız hesab edilməsi haqqında işlər üzrə bu Konvensiyanın 29-cu maddəsinə uyğun olaraq, nikahın bağlanması zamanı istifadə edilən Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyi tətbiq edilir.

2. Nikahın etibarsız hesab edilməsi haqqında işlər üzrə ədliyyə müəssisələrinin səlahiyyəti, bu Konvensiyanın 32-ci maddəsinə uyğun olaraq müəyyən edilir.

Maddə 34. Atalığın və analığın müəyyən edilməsi və mübahisəsi

Atalığın və analığın müəyyən edilməsi və mübahisəsi, uşağın vətəndaşlığı mənsub olan Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyi ilə müəyyən edilir, onun vətəndaşlıq mənsubiyyətini müəyyən etmək mümkün olmadıqda, uşağın doğulduğu andan vətəndaşlığının mənsub olduğu Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyi ilə müəyyən edilir.

Maddə 35. Valideynlərin və uşaqların hüquq münasibətləri

1. Valideynlərin və uşaqların hüquq və vəzifələri, o cümlədən valideynlərin öz uşaqlarını saxlamaq vəzifəsi, onların daimi birgə yaşayış yeri olduqları Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyi ilə müəyyən edilir, valideynlərin və uşaqların daimi birgə yaşayış yeri olmadıqda, onların qarşılıqlı hüquq və vəzifələri uşağın vətəndaşlığı mənsub olan Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyi ilə müəyyən edilir.

İddiəçının tələbi ilə aliment öhdəlikləri üzrə uşağın daimi yaşadığı Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyi tətbiq edilir.

2. Yetkinlik yaşına çatmış uşaqların valideynlərin xeyrinə aliment öhdəlikləri, habelə digər ailə üzvlərinin aliment öhdəlikləri, onların birgə yaşayış yeri olan Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyi ilə müəyyən edilir. Birgə yaşayış yeri olmadıqda, bu cür öhdəliklər iddiaçının vətəndaşlığının mənsub olduğu Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyi ilə müəyyən edilir.

3. Valideynlər və uşaqlar arasında hüquq münasibətləri haqqında işlərə bu maddənin 1 və 2-ci bəndlərinə uyğun olaraq, qanunvericiliyi tətbiq edilməli Razılığa gələn Tərəfin məhkəməsi baxmağa səlahiyyətlidir.

4. Uşaqların tərbiyələndirilməsi ilə əlaqədar işlər üzrə məhkəmə qərarlarının icrası, uşağın yaşadığı Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyində müəyyən edilmiş qaydada həyata keçirilir.

5. Razılığa gələn Tərəflər alimentlərin alınması haqqında işlər üzrə cavabdehin axtarışında bir-birinə yardım göstərirlər, əgər kifayət qədər əsas varsa ki, cavabdeh digər Razılığa gələn Tərəfin ərazisindədir və məhkəmə tərəfindən onun axtarışının elan edilməsi haqqında qərardad çıxarılmışdır.

Maddə 36. Qəyyumluq və himayəçilik

1. Qəyyumluq və himayəçiliyin müəyyən və ya ləğv edilməsi, barəsində qəyyumluq və ya himayəçilik müəyyən edilən və ya ləğv edilən şəxsin vətəndaşlığının mənsub olduğu Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyi ilə həyata keçirilir.

2. Qəyyumlar və ya himayəçilər və qəyyumluq və ya himayəçilik altında olan şəxslə hüquq münasibətləri, həmin qəyyumu və ya himayəçini təyin etmiş idarənin məxsus olduğu Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyi ilə tənzimlənir.

3. Qəyyumluğu və ya himayəçiliyi götürmək öhdəliyi, qəyyum və ya himayəçi təyin edilən şəxsin mənsub olduğu Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyi ilə müəyyən edilir.

4. Razılığa gələn bir Tərəfin vətəndaşı qəyyumluğun və ya himayəçiliyin həyata keçiriləcəyi Razılığa gələn Tərəfin ərazisində yaşayarsa, onda o, Razılığa gələn digər Tərəfin vətəndaşının qəyyumu və ya himayəçisi təyin edilə bilər.

Maddə 37. Qəyyumluq və himayəçilik məsələlərində müəssisələrin səlahiyyəti

Əgər bu Konvensiyada digər qayda nəzərdə tutulmamışdırsa, qəyyumluq və himayəçiliyin müəyyən və ya ləğv edilməsinə dair işlərin baxılmasına, barəsində qəyyumluq və ya himayəçilik müəyyən edilən və ya ləğv edilən şəxsin vətəndaşlığının mənsub olduğu Razılığa gələn Tərəfin müəssisəsi səlahiyyətlidir.

Maddə 38. Qəyyumluq və himayəçilik tədbirlərinin görülməsi qaydası

1. Daimi yaşayış yeri, olduğu yer və ya əmlakı Razılığa gələn bir Tərəfin ərazisində olan Razılığa gələn digər Tərəfin vətəndaşının maraqları naminə qəyyumluq və ya himayəçilik tədbirlərinin görülməsinə zərurət yarandıqda, Razılığa gələn həmin Tərəfin müəssisəsi bu Konvensiyanın 37-ci maddəsinə uyğun olaraq, səlahiyyəti olan müəssisəni təxirə salmadan məlumatlandırır.

2. Təxirəsalınmaz hallarda, Razılığa gələn digər Tərəfin müəssisəsi öz qanunvericiliyinə uyğun olaraq, özü müvəqqəti zəruri tədbirlər görə bilər. Belə olduğu təqdirdə, o, bu Konvensiyanın 37-ci maddəsinə uyğun olaraq səlahiyyəti olan müəssisəni təxirə salmadan məlumatlandırmalıdır. Bu tədbirlər 37-ci maddədə göstərilən müəssisə digər qərar qəbul edənə qədər öz qüvvəsini saxlayır.

Maddə 39. Qəyyumluğun və himayəçiliyin verilməsi qaydası

1. Razılığa gələn bir Tərəfin bu Konvensiyanın 37-ci maddəsinə uyğun olaraq səlahiyyəti olan müəssisəsi qəyyumluğu və ya himayəçiliyi Razılığa gələn digər Tərəfin müəssisəsinə o halda verə bilər ki, qəyyumluq və ya himayəçilik altında olan şəxsin Razılığa gələn həmin Tərəfin ərazisində daimi yaşayış yeri, olduğu yer və ya əmlakı olsun. Qəyyumluğun və ya himayəçiliyin verilməsi, sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin müəssisəsi qəyyumluğu və ya himayəçiliyi öz üzərinə götürdükdən və bu barədə sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin müəssisəsini məlumatlandırdıqdan sonra qüvvəyə minir.

2. Bu maddənin 1-ci bəndinə uyğun olaraq qəyyumluğu və ya himayəçiliyi qəbul etmiş müəssisə, onları öz Razılığa gələn Tərəfinin qanunvericiliyinə uyğun olaraq həyata keçirir.

Maddə 40. Övladlığa götürmə

1. Övladlığa götürmə və ya onun ləğv edilməsi, əgər uşağın vətəndaşlığının mənsub olduğu Razılığa gələn Tərəfin daxili qanunvericiliyində digər qayda nəzərdə tutulmamışdırsa, övladlığa götürmə və ya onun ləğv edilməsi haqqında ərizə verilən zaman övladlığa götürənin vətəndaşlığının mənsub olduğu Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyinə əsasən həyata keçirilir.

2. Əgər uşaq Razılığa gələn digər Tərəfin vətəndaşındırsa, onda övladlığa götürərkən və ya onu ləğv edərkən, qanuni nümayəndənin və səlahiyyətli

dövlət orqanının, habelə uşağın razılığını, əgər onun vətəndaşlığının mənsub olduğu Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyinə əsasən bu tələb edilirsə, almaq vacibdir.

3. Əgər uşağı, biri Razılığa gələn bir Tərəfin vətəndaşı, digəri isə Razılığa gələn digər Tərəfin vətəndaşı olan ər və arvad övladlığa götürübsə, onda övladlığa götürmə və ya onun ləğv edilməsi, bu maddənin 1-ci və 2-ci bəndlərini nəzərə almaqla, Razılığa gələn hər iki Tərəfin qanunvericiliyində nəzərdə tutulan şərtlərə uyğun olaraq həyata keçirilir.

4. Övladlığa götürmə və ya onun ləğv edilməsinə dair işlərə baxmağa, övladlığa götürmə və ya onun ləğv edilməsi haqqında ərizə verilən zaman övladlığa götürənin vətəndaşlığının mənsub olduğu Razılığa gələn Tərəfin müəssisəsi, bu maddənin 3-cü bəndində nəzərdə tutulan halda isə ər və arvadın son birgə yaşadıkları və ya olduqları Razılığa gələn Tərəfin müəssisəsi səlahiyyətlidir.

IV Hissə. Əmlak hüquq münasibətləri

Maddə 41. Mülkiyyət hüququ

1. Daşınmaz əmlak üzərində mülkiyyət hüququ əmlakın yerləşdiyi Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyinə əsasən müəyyən edilir. Hansı əmlakın daşınmaz olduğu məsələsi həmin əmlakın yerləşdiyi Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyinə əsasən müəyyən edilir.

2. Dövlət reyestrinə daxil olmalı nəqliyyat vasitələri üzərində mülkiyyət hüququ nəqliyyat vasitəsini qeydiyyatda almış orqanın yerləşdiyi Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyinə əsasən müəyyən edilir.

3. Mülkiyyət hüququnun və ya əmlak üzərində digər əşya hüququnun yaranması və ona xitam verilməsi bu cür hüququn yaranmasına və ya ona xitam verilməsinə səbəb olan hərəkətin və ya digər halın baş verdiyi zaman əmlakın yerləşdiyi Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyinə əsasən müəyyən edilir.

4. Əqdin predmeti olan mülkiyyət hüququnun və ya əmlak üzərində digər əşya hüququnun yaranması və ya ona xitam verilməsi, əgər Razılığa gələn Tərəflər arasında razılaşma ilə digər qayda nəzərdə tutulmursa, əqdin bağlandığı yerin qanunvericiliyinə əsasən müəyyən edilir.

Maddə 42. Əqdin forması

1. Əqdin forması əqdin baş verdiyi Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyinə əsasən müəyyən edilir.
2. Daşınmaz əmlaka və ona hüquqlara dair əqdin forması bu cür əmlakın yerləşdiyi Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyinə əsasən müəyyən edilir.

Maddə 43. Etibarnamə

Etibarnamənin forması və müddəti onun verildiyi Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyinə əsasən müəyyən edilir.

Bu cür etibarnamə, ərazisində istifadə ediləcək Razılığa gələn Tərəfin dilinə, yaxud rus dilinə notarial qaydada təsdiqlənmiş tərcümə ilə birlikdə Razılığa gələn digər Tərəflərin ərazilərində hər hansı bir xüsusi təsdiq etmədən tətbiq ediləcəkdir.

Maddə 44. Əqd əsasında Tərəflərin hüquq və vəzifələri

Əqd əsasında Tərəflərin hüquq və vəzifələri, əgər Tərəflər arasında razılaşma ilə digər qayda nəzərdə tutulmayıbsa, onun baş verdiyi Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyinə əsasən müəyyən edilir.

Maddə 45. Zərərin ödənilməsi

1. Zərərin ödənilməsindən əmələ gələn öhdəliklər, müqavilələrdən və digər qanuni hərəkətlərdən əmələ gələn öhdəliklərdən savayı, ərazisində zərərin ödənilməsi haqqında tələb etmək üçün əsas olan hərəkətin və ya digər halın baş verdiyi Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyinə əsasən müəyyən edilir.
2. Əgər zərər yetirən və zərərçəkmiş şəxs Razılığa gələn eyni Tərəfin vətəndaşlarıdırsa, onda həmin Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyi tətbiq edilir.
3. Bu maddənin 1-ci və 2-ci bəndlərində göstərilən işlərin baxılmasına, ərazisində zərərin ödənilməsi haqqında tələb etmək üçün əsas olan hərəkətin və ya digər halın baş verdiyi Razılığa gələn Tərəfin məhkəməsi səlahiyyətlidir. Zərərçəkmiş şəxs, eyni zamanda, cavabdehin yaşayış yeri olduğu Razılığa gələn Tərəfin məhkəməsində iddia qaldıra bilər.

Maddə 46. İddia müddəti

İddia müddətinə aid olan məsələlər müvafiq hüquq münasibətlərinin tənzimlənməsi üçün tətbiq edilən qanunvericiliyə əsasən həll edilir.

V Hissə. Vərəsəlik

Maddə 47. Bərabərlik prinsipi

Razılığa gələn hər bir Tərəfin vətəndaşları Razılığa gələn digər Tərəflərin ərazilərində Razılığa gələn həmin Tərəfin öz vətəndaşları üçün nəzərdə tutulan bərabər şərtlər və eyni həcmdə qanun üzrə və ya vəsiyyəət üzrə əmlak və ya hüquqlara varis ola bilərlər.

Maddə 48. Vərəsəlik hüququ

1. Bu maddənin 2-ci bəndində nəzərdə tutulan haldan savayı, əmlaka vərəsəlik hüququ miras qoyanın son daimi yaşayış yeri olduğu Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyinə əsasən müəyyən edilir.

2. Daşınmaz əmlaka vərəsəlik hüququ həmin əmlakın yerləşdiyi Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyinə əsasən müəyyən edilir.

Maddə 49. Mirasın dövlətə keçməsi

Əgər Razılığa gələn Tərəfin mirasa tətbiq edəcəyi qanunvericiliyinə əsasən varis dövlətdirsə, onda miras kimi çıxış edən daşınmaz əmlak miras qoyanın öldüyü zaman vətəndaşlığının mənsub olduğu Razılığa gələn Tərəfə keçir, daşınmaz əmlak isə onun yerləşdiyi Razılığa gələn Tərəfə keçir.

Maddə 50. Vəsiyyəət

Şəxsin vəsiyyətnaməni tərtib etməyə və ya onu ləğv etməyə hüquqi qabiliyyəti, habelə onun forması və ləğv edilmə qaydası miras qoyanın akt tərtib edilən zaman yaşayış yeri olduğu Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyinə əsasən müəyyən edilir. Lakin vəsiyyətin edilməsi və ya onun ləğv edilməsi, əgər vəsiyyətnamənin forması vəsiyyətnamənin tərtib edildiyi Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyinə uyğun gəlsə, onun formasına riayət edilməməsi səbəbindən etibarsız hesab edilə bilməz.

Maddə 51. Vərəsəliyə dair işlər üzrə səlahiyyət

1. Daşınar miras əmlaka dair işlər üzrə icraatı, miras qoyanın öldüyü zaman ərazisində yaşadığı Razılığa gələn Tərəfin müəssisəsi tərəfindən həyata keçirilir.
2. Daşınmaz əmlakın miras qoyulması üzrə işlərin icraatının aparılmasına əmlakın yerləşdiyi Razılığa gələn Tərəfin müəssisəsi səlahiyyətlidir.
3. Bu maddənin 1-ci və 2-ci bəndlərinin müddəaları, həmçinin vərəsəlik üzrə işlərin icraatı ilə bağlı yaranan mübahisələrin baxılmasında da tətbiq edilir.

Maddə 52. Diplomatik nümayəndəliyin və ya konsulluq idarəsinin vərəsəlik işləri üzrə səlahiyyəti

Razılığa gələn hər bir Tərəfin diplomatik nümayəndəlikləri və ya konsulluq idarələri vərəsəlik işləri, o cümlədən mirasla əlaqədar yaranan mübahisələrə dair işlər üzrə öz Razılığa gələn Tərəfinin vətəndaşlarını, əgər onlar yoxdursa və ya nümayəndə təyin etməmişlərsə, Razılığa gələn digər Tərəflərin müəssisələrində (vərəsəlikdən imtina hüququ istisna olmaqla) xüsusi etibarnaməsiz təmsil etməyə səlahiyyətlidirlər.

Maddə 53. Mirasın qorunması üçün tədbirlər

1. Razılığa gələn Tərəflərin müəssisələri öz Razılığa gələn Tərəflərinin qanunvericiliyinə uyğun olaraq, onların ərazilərində Razılığa gələn digər Tərəflərin vətəndaşları tərəfindən qoyulan mirasın qorunmasını təmin etmək və ya onu idarə etmək üçün zəruri tədbirlər görür.
2. Miras qoyanın vətəndaşlığının mənsub olan Razılığa gələn Tərəfin diplomatik nümayəndəliyi və ya konsulluq idarəsi, bu maddənin 1-ci bəndinə əsasən görülən tədbirlər haqqında məlumatlandırılır. Göstərilən diplomatik nümayəndəlik və ya konsulluq idarəsi bu tədbirlərin həyata keçirilməsində iştirak edə bilər.
3. Razılığa gələn Tərəflərin vərəsəlik işləri üzrə icraatın aparılmasına səlahiyyəti olan ədliyyə müəssisələrinin, habelə diplomatik nümayəndəliklərin və ya konsulluq idarələrinin vəsatətlərinə əsasən, bu maddənin 1-ci bəndinə uyğun olaraq görülmüş tədbirlər dəyişdirilə, ləğv edilə və ya təxirə salına bilər.

III Bölmə. Qərarların tanınması və icrası

Maddə 54. Qərarların tanınması və icrası

1. Razılığa gələn Tərəflərdən hər biri bu Konvensiyada nəzərdə tutulan şərtlərə əsasən Razılığa gələn digər Tərəflərin ərazilərində çıxarılan aşağıdakı qərarları tanıyır və icra edir:

a) mülki və ailə işləri üzrə Razılığa gələn Tərəflərin ədliyyə müəssisələrinin qərarları, o cümlədən belə işlər üzrə məhkəmə tərəfindən təsdiq edilən barışıq sazişləri və pul öhdəliklərinə münasibətdə notarial aktlar (bundan sonra — qərarlar);

b) cinayət işləri üzrə zərərin ödənilməsi, cərimələrin tutulması və müsadirələrin edilməsinə dair məhkəmələrin çıxardığı hökmlər (qərarlar);

v) iddianın təmin edilməsi məqsədilə əmlak, o cümlədən bank hesablarında olan pul vəsaitlərinin üzərinə həbs qoyma haqqında məhkəmələrin qərarları.

2. Bu maddənin 1-ci bəndində göstərilən qərarların tanınması və icrası sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyinə uyğun olaraq həyata keçirilir.

Maddə 55. İcrası tələb olunmayan qərarların tanınması

1. Razılığa gələn hər bir Tərəfin ədliyyə müəssisələrinin çıxardığı və sonradan qanuni qüvvəyə minən və öz mahiyyətinə görə icrası tələb olunmayan qərarlar Razılığa gələn digər Tərəflərin ərazilərində xüsusi icraat aparılmadan o şərtlə tanına bilər ki:

a) sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin ədliyyə müəssisələri həmin iş üzrə əvvəlcədən qərar çıxarmış və həmin qərar qüvvəyə minmiş olsun;

b) iş, bu Konvensiyaya uyğun olaraq və ya ərazisində qərarın tanınacağı Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyinə əsasən orada nəzərdə tutulmayan hallarda Razılığa gələn həmin Tərəfin ədliyyə müəssisəsinin müstəsna səlahiyyətinə aid olmadıqda.

2. Bu maddənin 1-ci bəndinin müddəaları, həmçinin qərarın çıxarıldığı Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyinə əsasən səlahiyyətli müəssisələrin qəyyumluq və himayəçilik haqqında və nikahın pozulması haqqında çıxardıqları qərarlara da aiddir.

Maddə 56. Qərarların tanınması və icrası haqqında vəsatət

1. Qərarın tanınması və icrası haqqında vəsatəti, qərarın icra ediləcəyi Razılığa gələn Tərəfin səlahiyyətli məhkəməsinə xeyrinə qərar çıxarılmış tərəf verir. Vəsatət həmçinin birinci instansiyada iş üzrə qərar çıxarmış məhkəməyə də verilə bilər. Həmin məhkəmə öz qərarının tanınması və icrası haqqında vəsatəti vəsatət üzrə qərar çıxarmağa səlahiyyəti olan məhkəməyə göndərir.

2. Vəsatətə aşağıdakılar əlavə edilir:

a) qərar və ya onun təsdiq edilmiş surəti, habelə qərarın qanuni qüvvəyə minməsinə və icra edilməli olduğunu və ya, əgər qərarın özündən irəli gəlmirsə, qərarın qüvvəyə minməsinə qədər icra edilməli olduğunu əks etdirən rəsmi sənəd;

b) barəsində qərar çıxarılan və prosesdə iştirak etməyən tərəfin lazımı qaydada və vaxtlı-vaxtında məhkəməyə çağırılmasını əks etdirən sənəd, tərəfin prosesual fəaliyyət qabiliyyəti olmadığı təqdirdə isə lazımı qaydada təmsil edilməsini təsdiq edən sənəd;

v) qərarın, onun ötürülməsi zamanı qismən icra olunmasını təsdiq edən sənəd;

q) müqavilə aidiyyəti məsələləri üzrə Tərəflərin razılaşmasını təsdiq edən sənəd.

3. Qərarın tanınması və icra edilməsi haqqında vəsatət və ona əlavə sənədlər sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin dilinə və ya rus dilinə təsdiq edilmiş tərcümə ilə təmin edilir.

Maddə 57. Qərarların tanınma və icra qaydası

1. Bu Konvensiyanın 54-cü maddəsində qərarların tanınması və icrası haqqında nəzərdə tutulan vəsatətlər, ərazisində icra edilməsi nəzərdə tutulan Razılığa gələn Tərəfin məhkəmələri Tərəfindən baxılır.

2. Qərarın tanınması və icrası haqqında vəsatətə baxan məhkəmə belə bir faktla kifayətlənir ki, bu Konvensiyada nəzərdə tutulan şərtlərə riayət edilmişdir. Şərtlərə riayət olunduğu təqdirdə, məhkəmə icra haqqında qərar çıxarır.

3. Qərarların tanınma və icra qaydası, ərazisində icra edilməsi nəzərdə tutulan Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyinə əsasən müəyyən edilir.

Maddə 58. Cərimələrin tutulması, əmlakın və cinayət fəaliyyətindən əldə edilən gəlirlərin müsadirəsi haqqında məhkəmə qərarlarının icrası

1. Cərimələrin tutulması, əmlakı müsadirə və ya cinayət işi üzrə predmetlərin və əmlakın dövlət nəfinə tutulması və ya qeyri-qanuni yollarla əldə edilən gəlirlərin müsadirəsi haqqında sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin məhkəməsinin qərarlarını sorğu alan Razılığa gələn Tərəf bu Konvensiyanın 8, 54, 56, 57, 59-cu maddələrinə əsasən və orada müəyyən edilmiş qaydada icra edir.

2. Tutulan cərimə məbləğləri sorğu edən Razılığa gələn Tərəfə ötürülür.

3. Müsadirə haqqında qərarın baxılmasına yalnız sorğu edən Razılığa gələn Tərəf haqlıdır, Müsadirənin həyata keçirilmə proseduru sorğu alan Razılığa gələn Tərəf müəyyən edir.

Sorğu alan Razılığa gələn Tərəf sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin çıxardığı hökmdə və ya digər məhkəmə qərarında izah edilmiş həcmdə faktların müəyyən edilməsinə dair nəticələrlə əlaqəlidir və ya həmin hökmün və ya digər məhkəmə qərarının bu nəticələrə əsaslandığı həcmdə bağlıdır.

Müsadirə edilmiş əmlak və ya ona ekvivalent əmlak tam və ya qismən əmlakın müsadirəsi haqqında qərarın qəbul edildiyi Razılığa gələn Tərəfə verilə bilər.

Hər bir konkret halda sorğu edən və sorğu alan Razılığa gələn Tərəflər bu Konvensiyaya uyğun olaraq müsadirə haqqında qərarın icrası zamanı əldə edilmiş əmlakın bölünməsi haqqında razılığa gəlirlər.

Maddə 59. Qərarların tanınmasından və icrasından imtina

Bu Konvensiyanın 54-cü maddəsində nəzərdə tutulan qərarların tanınmasından və icrasından aşağıdakı hallarda imtina edilə bilər, əgər:

a) qərar bu Konvensiyada müəyyən edilmiş müddəalara zidd olaraq çıxarılıbsa;

b) qərarın çıxarıldığı Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyinə uyğun olaraq, qanuni qüvvəyə minənə qədər icra edilməli qərar istisna olmaqla, həmin qərar qanuni qüvvəyə minməmişdirsə və icra edilməməlidir;

v) cavabdehin özünə və ya onun səlahiyyətli nümayəndəsinə məhkəmə çağırışı lazımı qaydada və vaxtlı-vaxtında verilmədiyinə görə cavabdeh prosesdə iştirak etməmişdirsə;

q) ərazisində qərarın tanınması və icra edilməsi nəzərdə tutulan Razılığa gələn Tərəfdə eyni tərəflər arasında eyni predmet və eyni əsaslarla olan iş üzrə artıq qanuni qüvvəyə minmiş hökm çıxarılmışsa və ya üçüncü dövlətin məhkəməsinin tanıma qərarı mövcuddursa, yaxud da Razılığa gələn həmin Tərəfin ədliyyə müəssisəsi tərəfindən əvvəllər həmin iş üzrə, Razılığa gələn digər Tərəfin ədliyyə müəssisəsinin qərarının tanınması və icrası haqqında vəsatət daxil olana qədər başa çatmamış, icraat başlanmışdırsa;

d) bu Konvensiyanın müddəalarına əsasən və ya ərazisində qərarın tanınması və icra edilməsi nəzərdə tutulan Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyinə əsasən həmin Konvensiyada nəzərdə tutulmayan hallarda iş müstəsna hal kimi onun ədliyyə müəssisəsinə aiddirsə;

e) müqavilə aidliyyəti məsələsi üzrə Tərəflərin razılaşmasını təsdiq edən sənəd mövcud deyilsə;

j) sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyində nəzərdə tutulan icraetmə müddəti bitmişdirsə;

z) qərarın tanınması və icra edilməsi sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin ictimai qaydasına ziddirsə.

IV Fəsil. Cinayət işləri üzrə hüquqi yardım və hüquqi münasibətlər

I Bölmə. Cinayət işləri üzrə hüquqi yardımın göstərilməsi haqqında tapşırıqlar

Maddə 60. Cinayət işi üzrə hüquqi yardımın göstərilməsi haqqında tapşırığın məzmunu və forması

1. Cinayət işi üzrə hüquqi yardımın göstərilməsi haqqında tapşırıq bu Konvensiyanın 7-ci maddəsinin tələblərinə uyğun olaraq tərtib edilir.

2. Tapşırıqda eyni zamanda aşağıdakılar göstərilməlidir:

a) törədilmiş cinayətin təsviri və tövsifi, dəymiş zərərin həcmi barədə məlumat, əgər o, cinayət əməli nəticəsində baş vermişdirsə;

b) prosessual hərəkətlərin, axtarış və ya cinayət işi çərçivəsində görülməyəcək əməliyyat-axtarış tədbirlərinin, habelə tapşırığın yerinə yetirilməsi üçün zəruri olan digər məlumatın tam siyahısı;

v) dindirmə zamanı açıqlanması tələb olunan sualların siyahısı;

q) cinayət işinin istintaqına səbəb olan qanun normalarının tam mətni.

3. Cinayət işi üzrə hüquqi yardımın göstərilməsi haqqında tapşırığa prosessual hərəkətlərin, axtarış və ya əməliyyat-axtarış tədbirlərinin həyata keçirilməsi haqqında təsdiq edilmiş və lazım gəldikdə, sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyində müəyyən edilmiş qaydada sanksiyalaşdırılmış qərarlar əlavə edilir.

Maddə 61. Cinayət işi üzrə hüquqi yardımın göstərilməsi haqqında tapşırığın icra edilməsi

1. Razılığa gələn Tərəflərin səlahiyyətli ədliyyə müəssisələri bu Konvensiyanın 8-ci maddəsinin tələblərinə uyğun olaraq cinayət işləri üzrə hüquqi yardımın göstərilməsi haqqında tapşırıqların icra edilməsini təmin edirlər.

2. Bu Konvensiyanın 60-cı maddəsinin 3-cü bəndində göstərilən sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin ədliyyə müəssisəsinin qərarları onlarda göstərilən prosessual və digər hərəkətlərin həyata keçirilməsi üçün əsasdır. Əgər bu, sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin daxili qanunvericiliyinə zidd deyilsə, tapşırıq yerinə yetirilərkən, onların əlavə leqallaşdırılması tələb edilmir.

3. Tapşırığın tam və düzgün icra edilməsi məqsədilə sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin ədliyyə müəssisəsi sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin ədliyyə müəssisəsindən əlavə məlumatın təqdim edilməsini xahiş edə bilər.

Tapşırığı icra edən zaman sorğu edən və sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin ədliyyə müəssisəsi bir-biri ilə istintaq hərəkətlərinin, axtarış və ya əməliyyat-axtarış tədbirlərinin həyata keçirilməsi haqqında məlumat mübadiləsi, bir-birinə əlavə məlumatlar təqdim edə, habelə əlavə istintaq hərəkətlərinin,

axtarış və ya əməliyyat-axtarış tədbirlərinin həyata keçirilməsi məsələsini razılaşıdırıla bilər.

4. Tapşırığı icra etdikdən sonra sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin ədliyyə müəssisəsi alınmış materialları sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin ədliyyə müəssisəsinə və ya sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin ədliyyə müəssisəsinin tapşırığının icra edilməsi haqqında bildirişlə tapşırığın təşəbbüskarına göndərə bilər.

Maddə 62. Cinayət işləri üzrə hüquqi yardımın göstərilməsi haqqında tapşırıqların icra müddəti

1. Cinayət işləri üzrə hüquqi yardımın göstərilməsi haqqında tapşırıqlar sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyində nəzərdə tutulan müddətdə icra edilir.

2. Lazım gəldikdə, hüquqi yardımın göstərilməsi haqqında tapşırığın icra müddəti Razılığa gələn Tərəflərin səlahiyyətli ədliyyə müəssisələrinin razılığı ilə uzadıla bilər.

Maddə 63. Birgə əməliyyat-istintaq qruplarının yaradılması və fəaliyyəti

1. İki və ya daha çox Razılığa gələn Tərəfin ərazisində bir və ya bir neçə şəxs Tərəfindən törədilən, yaxud onların maraqlarına toxunan cinayətlərin tez və hərtərəfli istintaqı məqsədilə birgə əməliyyat-istintaq qrupları yaradıla bilər.

2. Birgə əməliyyat-istintaq qrupunun yaradılması haqqında təklif bu Konvensiyanın 60-cı maddəsində nəzərdə tutulmuş qaydada tərtib edilir.

3. Sorğu alan Razılığa gələn Tərəf birgə əməliyyat-istintaq qrupunun yaradılması haqqında təklif aldıqdan sonra 15 gün ərzində sorğu edən Razılığa gələn Tərəfi qəbul etdiyi qərarı haqqında məlumatlandırır və bununla razılaşıdığı təqdirdə ona bu cür qrupa daxil edilən vəzifəli şəxslərin siyahısını təqdim edir.

4. Birgə əməliyyat-istintaq qrupunun üzvləri öz aralarında bilavasitə əlaqə saxlayır, istintaqın əsas istiqamətini, istintaq hərəkətlərinin, axtarış və ya əməliyyat-axtarış tədbirlərinin həyata keçirilməsini razılaşıdırır, aldıqları məlumatları mübadilə edirlər. Razılaşıdırmaya dair onların fəaliyyətinin əlaqələndirilməsini birgə əməliyyat-istintaq qrupunun yaradılmasının təşəbbüskarına və ya onun üzvlərindən biri həyata keçirir.

5. İstintaq hərəkətləri, axtarış və ya əməliyyat-axtarış tədbirləri, həmin hərəkət və tədbirlərin keçirildiyi Razılığa gələn Tərəfin birgə əməliyyat-istintaq qrupunun üzvləri Tərəfindən həyata keçirilir. İstintaq hərəkətlərinin, axtarış və ya əməliyyat-axtarış tədbirlərinin Razılığa gələn bir Tərəfin birgə əməliyyat-istintaq qrupunun üzvlərinin Razılığa gələn digər Tərəfin ərazisində keçirilməsi, bu Konvensiyanın 8-ci maddəsində nəzərdə tutulan qaydada həyata keçirilir.

Maddə 64. Tapşırığın müəyyən şərtlərlə icrası

1. Əgər tapşırığın təxirə salmadan icrası sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin ərazisində həyata keçirilən istintaqa və ya məhkəmə araşdırmasına mane olarsa, sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin ədliyyə müəssisəsi tapşırığın icrasını təxirə sala və ya qismən icra edə bilər.

2. Sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin ədliyyə müəssisəsi tapşırığın icrasının təxirə salınması və ya onun qismən icrası məsələsi həll edilənə qədər tapşırığın müəyyən şərtlərlə icrasının mümkünlüyünə baxır. Əgər sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin ədliyyə müəssisəsi həmin şərtlərlə razılaşarsa, onda o, bu barədə sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin ədliyyə müəssisəsinə yazılı şəkildə bildirir və qoyulan şərtləri yerinə yetirir.

Maddə 65. Tapşırığın icrası nəticəsində əldə edilən sübutların hüquqi əhəmiyyəti

Tapşırığın icrası nəticəsində sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyinə əsasən onun ərazisində əldə edilən sübutlar sorğu edən Razılığa gələn Tərəfdə də sübutedici qüvvəyə malikdir:

II Bölmə. Verilmə

Maddə 66. Cinayətkarın verilməsi öhdəliyi

1. Razılığa gələn Tərəflər bu Konvensiyada nəzərdə tutulan şərtlərə uyğun olaraq onların ərazilərində olan şəxslərin cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsi və ya hökmün icrasının təmin edilməsi üçün sorğu əsasında bir-birinə verilməsini öz öhdələrinə götürürlər.

2. Cinayət məsuliyyətinə cəlb etmək üçün verilmə elə bir əməllərə görə həyata keçirilir ki, həmin əməllər sorğu edən və sorğu alan Razılığa gələn Tərəflərin daxili qanunvericiliyinə əsasən cinayət qanunu ilə cəzalandırılan

və törədilməsinə görə bir ildən az olmayan azadlıqdan məhrum etmə cəzası və ya daha ciddi cəza nəzərdə tutmuş olsun.

3. Hökmün icrasını təmin etmək üçün verilmə elə bir əməllərə görə həyata keçirilir ki, həmin əməllər sorğu edən və sorğu alan Razılığa gələn Tərəflərin daxili qanunvericiliyinə əsasən cinayət qanunu ilə cəzalandırılan əməl olsun və onların törədilməsinə görə verilməsi tələb edilən şəxs altı aydan az olmayan azadlıqdan məhrum etmə cəzasına və ya daha ciddi cəzaya məhkum edilmiş olsun.

4. Verilmə üçün əsas olan əməlin sorğu edən və sorğu alan Razılığa gələn Tərəflərin daxili qanunvericiliyinə əsasən cinayət qanunu ilə cəzalandırılan əməl olub-olmaması məsələsini həll edərkən, cinayətin ayrı-ayrı əlamətlərinin təsvirində və istifadə edilən terminologiyada müxtəlifliklər əhəmiyyət kəsb etmir.

Maddə 67. Verilmə haqqında sorğu

1. Verilmə haqqında sorğu aşağıdakı məlumatı əks etdirməlidir:

a) sorğu edən və sorğu alan Razılığa gələn Tərəflərin ədliyyə müəssisələrinin adlarını;

b) verilmə haqqında sorğu ilə müraciət etməyə səbəb olan əməlin faktiki hallarının təsviri və həmin əməli cinayət kimi tanıdan sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin qanununun, həmin qanuna əsasən nəzərdə tutulan cəzanı göstərməklə, mətni;

v) verilməli olan şəxsin adı, soyadı, atasının adı, doğulduğu il və yer, vətəndaşlığı, yaşadığı və ya olduğu yer, əgər mümkündürsə — xarici əlamətlərin təsviri, fotosəkli, barmaq izləri və onun şəxsiyyəti haqqında digər məlumatı;

q) cinayətlə dəymiş zərərin həcmi və həmin zərərin ödənilməsi haqqında məlumat.

2. Cinayət məsuliyyətinə cəlb etmək üçün verilmə haqqında sorğuya həbsə alma və müqəssir qisminə cəlb etmə haqqında qərarların təsdiq edilmiş surətləri əlavə edilməlidir.

3. Hökmün icrasını təmin etmək üçün verilmə haqqında sorğuya hökmün, onun qanuni qüvvəyə minməsi haqqında qeydlə birlikdə, təsdiq edilmiş surəti və şəxsin məhkum edilməsinə əsas olan cinayət qanunu müddəasının mətni əlavə edilməlidir. Əgər məhkum olunmuş şəxs cəzanın bir hissəsini artıq çəkmişdirsə, onda bu barədə məlumatlar da bildirilir.

4. Verilmə haqqında sorğu və ona əlavə edilmiş sənədlər bu Konvensiyanın 7-ci maddəsinin 3-cü bəndi və 17-ci maddənin müddəalarına riayət etməklə tərtib edilir.

Maddə 68. Şəxsin verilməsi haqqında sorğu alınarkən, həmin şəxsin olduğu yerin müəyyən edilməsi və onun həbsə alınması

Verilmə haqqında sorğu alınarkən, sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin səlahiyyətli ədliyyə müəssisəsi, verilmənin yerinə yetirilməsini mümkün edə bilməyən hallar istisna olmaqla, verilməsi tələb edilən şəxsin olduğu yeri müəyyən etmək və onu həbsə almaq üçün təxirə salmadan tədbirlər görür.

Maddə 69. Verilmə haqqında sorğu alınana qədər şəxsin axtarışı

1. Əgər şəxsin sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin ərazisində olmasına güman etməyə əsas varsa, Razılığa gələn Tərəflərin səlahiyyətli ədliyyə müəssisələri, verilmənin yerinə yetirilməsini mümkün edə bilməyən hallar istisna olmaqla, verilmə haqqında sorğu alınana qədər tapşırıq əsasında şəxsin axtarışını həyata keçirirlər.

2. Axtarışın həyata keçirilməsi haqqında tapşırıq bu Konvensiyanın 7-ci maddəsinin müddəalarına uyğun olaraq tərtib edilir və özündə axtarılda olan şəxsin yerini müəyyən etməyə imkan verən hər hansı bir digər məlumatdan savayı, onun əlamətlərinin mümkün qədər tam təsvirini, həmin şəxsin verilməsi haqqında sorğunun təqdim ediləcəyini göstərərək, onun həbsə alınması haqqında xahişi əks etdirməlidir.

3. Axtarışın həyata keçirilməsi haqqında tapşırığa sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin ədliyyə müəssisəsinin axtarılda olan şəxsin həbs edilməsi haqqında qərarının, yaxud qüvvəyə minmiş hökmün təsdiq edilmiş surəti, cəzanın çəkilməmiş hissəsi haqqında məlumatı, habelə fotosəkil və barmaq izləri (əgər bunlar varsa) əlavə edilir.

4. Verilmə haqqında sorğu alınana qədər sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin səlahiyyətli ədliyyə müəssisəsi təxirə salınmadan şəxsin axtarışı haqqında nəticələr barədə məlumatlandırılır.

Maddə 70. Verilmə haqqında sorğu alınana qədər həbsə alma və ya saxlama

1. Verilməsi tələb edilən şəxs verilmə haqqında sorğu alınana qədər də vəsatət əsasında həbsə alına bilər. Vəsatətdə sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin səlahiyyətli ədliyyə müəssisəsinin həbsə alma haqqında qərarına və ya qanuni qüvvəyə minmiş hökmünə və verilmə haqqında sorğunun sonradan təqdim ediləcəyinə istinadlar əks etdirilməlidir. Həbsə alma haqqında vəsatət verilmə haqqında sorğu alınana qədər əsli poçt və ya qasidlə göndərilməklə eyni zamanda texniki rabitə vasitələrinin istifadəsi ilə ötürülə bilər.

2. Verilməsi tələb edilən şəxs verilmə haqqında sorğu alınana qədər və onun beynəlxalq (hökumətlərarası) axtarışda elan edilməsi ilə əlaqədar həbsə alına bilər. Bu cür hallarda, sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin səlahiyyətli ədliyyə müəssisəsinin qətimkan tədbiri kimi seçdiyi həbsə alma haqqında qərar və ya qanuni qüvvəyə minmiş hökmü onun həbsdə saxlanılmasına əsasdır.

3. Əgər şəxsin Razılığa gələn digər Tərəfin ərazisində verilməyə səbəb olan cinayəti törətməsinə şübhə etməyə daxili qanunvericilikdə nəzərdə tutulan əsaslar varsa, həmin şəxs, hətta bu maddənin 1-ci bəndində göstərilən vəsatət alınmasa belə, həbs edilə bilər.

4. Verilmə haqqında sorğu alınana qədər sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin səlahiyyətli ədliyyə müəssisəsi təxirə salınmadan həbs etmə və ya saxlama haqqında məlumatlandırılır.

Maddə 71. Verilmə haqqında sorğunun baxılma müddəti

1. Verilmə haqqında sorğu, onun sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin səlahiyyətli ədliyyə müəssisəsinə daxil olmasından sonra, əgər həmin Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyində digər qayda nəzərdə tutulmayıbsa, 30 gün ərzində baxılmalıdır. Verilmə haqqında sorğunun baxılması nəticələri haqqında sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin ədliyyə müəssisəsinə bildirilir.

2. Əgər verilmə haqqında sorğuda zəruri məlumatların hamısı əks etdirilməmişdirsə, onda sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin ədliyyə müəssisəsi 30 günə qədər müddət müəyyən edərək, əlavə məlumatların təqdim

edilməsini tələb edə bilər. Həmin müddət sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin ədliyyə müəssisəsinin vəsatətinə əsasən daha 30 gün müddətinə qədər uzadıla bilər.

Maddə 72. Həbsə alınan şəxsin saxlanması

17. Sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin səlahiyyətli ədliyyə müəssisəsi tərəfindən çıxarılan həbs etmə haqqında qərar və ya sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin səlahiyyətli ədliyyə müəssisəsinin qərarı, əgər bu onun qanunvericiliyində nəzərdə tutulursa, barəsində verilmə məsələsi müzakirə edilən həbsə alınan şəxsin (tutulan şəxsin) həbsxanaya yerləşdirilməsi üçün əsasdır.

2. Həbsə alınan şəxsin (tutulan şəxsin) saxlanması sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyinə uyğun olaraq həyata keçirilir.

Maddə 73. Verilməsi nəzərdə tutulan şəxsin həbsdə saxlanması müddəti

Bu Konvensiyada müəyyən edilmiş müddətdə şəxsin verilməsinə mane olan halların baş verdiyi təqdirdə, icraatında cinayət işi olan sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin səlahiyyətli ədliyyə müəssisəsi öz daxili qanunvericiliyinə uyğun olaraq verilməsi nəzərdə tutulan şəxsin həbsdə saxlanması müddətinin uzadılması məsələsini həll edir və bu haqda qərarın lazımı qaydada təsdiq edilmiş surətini sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin ədliyyə müəssisəsinə göndərir.

Maddə 74. Həbsdə saxlama müddətinin hesablanması

Verilən şəxsin sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin ərazisində tutulma və saxlanma müddəti, habelə onun bir yerdən başqa yerə keçirilmə müddətini sorğu edən Razılığa gələn Tərəf onun ümumi həbsdə saxlanma müddətinə hesablayır.

Maddə 75. Həbsə alınan şəxsin azad edilməsi

Sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin ərazisində həbsə alınan şəxs bu Konvensiyaya uyğun olaraq gecikdirilmədən azad edilməlidir, əgər:

a) sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin səlahiyyətli ədliyyə müəssisəsindən həmin şəxsin azad edilməsi zərurəti haqqında bildiriş daxil olmuşdursa;

b) bu Konvensiyanın 67-ci maddəsində nəzərdə tutulan verilmə haqqında sorğu və ona əlavə edilmiş sənədlər axtarışda olan şəxsin tutulması və həbsə alınması tarixindən etibarən 40 gün ərzində təqdim edilməmişdirsə;

v) verilmə haqqında sorğuya dair sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin bu Konvensiyanın 71-ci maddəsinin 2-ci bəndinə uyğun olaraq, xahiş etdiyi əlavə məlumat həmin maddədə müəyyən edilmiş müddət ərzində təqdim edilməmişdirsə;

q) həbs etmə haqqında qərarda göstərilmiş, verilməsi nəzərdə tutulan şəxsin həbsdə saxlanma müddəti bitmişdirsə və sorğu edən Razılığa gələn Tərəf həmin müddətin uzadılması haqqında qərarın surətini təqdim etməmişdirsə.

Maddə 76. Müdafiə hüququnun təmin edilməsi

1. Bu Konvensiyanın müddəalarına uyğun olaraq həbs edilmiş (tutulmuş) şəxslər Razılığa gələn hər bir Tərəfin ərazisində onların öz qanunvericiliklərinə uyğun olaraq müdafiə hüququna malikdirlər.

2. Həbs etmənin, həbsdə saxlama müddətinin uzadılmasının qətimkan tədbiri kimi tətbiqinə dair həbsdə olan şəxslərin, onların müdafiəçilərinin və ya qanuni nümayəndələrinin şikayətləri sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin məhkəməsinə və digər səlahiyyətli ədliyyə müəssisəsinə verilir.

Sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin məhkəməsi və digər səlahiyyətli ədliyyə müəssisəsi axtarışda olan şəxsin həbs edilməsi (tutulması) yeri üzrə göstərilən şəxslərin şikayətlərinə baxarkən, bu Konvensiyanın müddəalarına riayət olunmanın yoxlanılması ilə kifayətlənir.

Maddə 77. Verilmənin təxirə salınması

1. Əgər verilməsi xahiş olunan şəxs sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin ərazisində digər cinayətə görə cinayət məsuliyyətinə cəlb edilibsə və ya məhkum edilibsə, onda onun verilməsi cinayət təqibinin başa çatmasına, hökmün icrasının təmin edilməsinə və ya cəza çəkməkdən azad edilməyə, yaxud cəzanın tam çəkilməsinə qədər uzadıla bilər.

2. Sorğu edən Razılığa gələn Tərəf verilmənin təxirə salınması haqqında məlumatlandırılır.

Maddə 78. Müvəqqəti verilmə

1. Əgər bu Konvensiyanın 77-ci maddəsində nəzərdə tutulan verilmənin təxirə salınması cinayət təqibinə cəlb etmə müddətinin bitməsinə səbəb ola bilərsə və ya cinayətin istintaqına xələl gətirə bilərsə, onda verilməsi xahiş olunan şəxs vəsatət əsasında müvəqqəti verilə bilər.

2. Müvəqqəti verilmiş şəxs, onun verilməsi üçün əsas olan cinayət işi üzrə prosesual hərəkətlərin başa çatmasından sonra, lakin şəxsin verildiyi gündən etibarən 90 gündən gec olmayaraq, sorğu alan Razılığa gələn Tərəfə qaytarılmalıdır. Əsaslandırılmış hallarda, bu müddət sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin səlahiyyətli ədliyyə müəssisəsinin vəsatətinə əsasən sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin səlahiyyətli ədliyyə müəssisəsi tərəfindən uzadıla bilər.

Maddə 79. Verilmə haqqında sorğuların kolliziyası

Əgər verilmə haqqında sorğuları Razılığa gələn bir neçə Tərəf göndərərsə, onda sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin səlahiyyətli ədliyyə müəssisəsi bu sorğulardan hansının təmin ediləcəyini özü qərara alır.

Maddə 80. Verilmiş şəxsin cinayət təqibinin həddləri

1. Sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin razılığı olmadan verilmiş şəxsi cinayət məsuliyyətinə cəlb etmək və ya onun verilməsinə qədər törətdiyi həmin cinayətlə əlaqədar verilmədiyi cinayətə görə cəzaya məruz qoymaq olmaz.

2. Sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin razılığı olmadan şəxs üçüncü dövlətə verilə bilməz.

3. Əgər verilmiş şəxs cinayət icraatının başa çatmasından sonra 30 gün bitənə qədər, məhkum edildikdə isə cəzasının çəkilməsindən və ya ondan azad edilməsindən sonra 30 gün bitənə qədər sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin ərazisini tərk etməsə və ya ora könüllü qayıtsa, sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin bu maddənin 1, 2-ci bəndlərində göstərilən razılığı tələb edilməyəcək. Verilmiş şəxsin özündən asılı olmayan səbəblərə görə sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin ərazisini tərk edə bilmədiyi müddət bu müddətə hesab edilmir.

Maddə 81. Ölüm cəzasının tətbiq edilməməsi

Bu Konvensiyanın məqsədləri üçün və sorğu edən və sorğu alan Razılığa gələn Tərəflərin qanunvericiliyinə xələl gətirmədən, əgər bu Konvensiyaya

uyğun olaraq verilmiş şəxs barəsində ölüm cəzasını sorğu alan Razılığa gələn Tərəf tətbiq etmirsə, onda sorğu edən Razılığa gələn Tərəf də tətbiq etmir.

Maddə 82. Verilən şəxsin ötürülməsi

1. Verilmə haqqında sorğu təmin edildiyi təqdirdə, sorğu edən Razılığa gələn Tərəf sorğu alan Razılığa gələn Tərəfi verilən şəxsin ötürülmə yeri və tarixi barədə məlumatlandırır və həmin şəxsi ötürmə yerinə çatdırır.

2. Əgər sorğu edən Razılığa gələn Tərəf verilməsi nəzərdə tutulan şəxsi razılaşdırılmış ötürülmə tarixindən sonra 15 gün ərzində qəbul etməzsə, onda həmin şəxs həbsdən azad edilməlidir. Əsaslandırılmış hallarda, verilən şəxsin ötürülməsi üçün müəyyən edilmiş müddət sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin səlahiyyətli ədliyyə müəssisəsinin vəsatətinə əsasən 15 günə qədər uzadıla bilər.

Maddə 83. Verilmə ilə əlaqədar təkrar həbs etmə

1. Bu Konvensiyanın 75-ci maddəsinin «a» bəndində və 82-ci maddəsinin 2-ci bəndinə uyğun olaraq şəxsin azad edilməsi, verilmə haqqında yeni sorğunun daxil olduğu halda, verilmə məqsədilə təkrar həbs etməyə mane olur.

2. Əgər verilmə haqqında sorğu, verilmə haqqında sorğuya əlavə edilmiş məlumatlar və ya həbsdə saxlanma müddətinin uzadılması haqqında qərar müəyyən edilmiş müddətin bitməsindən sonra daxil olarsa, bu Konvensiyanın 75-ci maddəsinin «b», «v» və «q» bəndlərinə uyğun olaraq, azad edilmiş şəxs verilmə məqsədilə təkrar həbs edilə bilər.

Maddə 84. Təkrar verilmə

1. Əgər verilmiş şəxs cinayət təqibindən və ya onun verilməsinə səbəb olmuş cinayətə görə cəza çəkməkdən boyun qaçırırsa və sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin ərazisinə qayıdırsa, onda o, yeni sorğu əsasında bu Konvensiyanın 67-ci maddəsində göstərilən materiallar təqdim edilmədən verilməlidir.

2. Əgər şəxs sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin ərazisində yeni cinayət törədərsə və ya ona qarşı irəli sürülmüş ittihamın həcmi dəyişərsə, təkrar verilmə bu Konvensiyanın müddəalarına uyğun olaraq ümumi əsaslarla həyata keçirilir.

Maddə 85. Cinayət işi üzrə icraatın nəticələri haqqında bildirmə

Razılığa gələn Tərəflər verilmiş şəxs barəsində cinayət işi üzrə icraatın nəticələri haqqında bir-birinə məlumat verirlər. Xahiş edildikdə, son qərarın surəti də göndərilir.

Maddə 86. Tranzit daşınma, köçürülmə

1. Razılığa gələn bir Tərəf Razılığa gələn digər Tərəfin vəsatətinə əsasən tranzit daşınmaya icazə verir, habelə müəyyən edilmiş qaydada üçüncü dövlət tərəfindən Razılığa gələn digər Tərəfə müvəqqəti verilmiş və ya ötürülmüş şəxslərin öz ərazisi daxilində köçürülməsini həyata keçirir. Əgər tranzit daşınma hava nəqliyyatı ilə tranzitin həyata keçirildiyi Razılığa gələn Tərəfin ərazisində müvəqqəti yerə enmədən həyata keçirilirsə, tranzit daşınmaya icazə tələb olunmur.

2. Tranzit daşınma, köçürülmə haqqında vəsatət verilmə haqqında sorğunun tərtib edildiyi və baxıldığı qaydada tərtib edilir və baxılır.

3. Sorğu alan Razılığa gələn Tərəf verilmiş şəxsin tranzit daşınmasını özünün məqsədə müvafiq hesab etdiyi qaydada və marşrutla həyata keçirilməsinə icazə verir.

Maddə 87. Verilmə, tranzit daşınma və köçürülmə ilə bağlı xərclər

Verilmə, müvəqqəti verilmə və köçürülmə ilə bağlı xərclərin ödənilməsini, həmin xərclərin baş verdiyi Razılığa gələn Tərəf tranzit daşınma ilə bağlı xərcləri isə sorğu edən Razılığa gələn Tərəf həyata keçirir.

Maddə 88. Verilmə məsələləri üzrə əlaqələr

Verilmə məsələləri üzrə əlaqələrin saxlanması, əgər Razılığa gələn Tərəflərin daxili qanunvericiliyində digər qayda nəzərdə tutulmayıbsa, onların baş prokurorları (prokurorları) tərəfindən həyata keçirilir.

Maddə 89. Verilmənin rədd edilməsi

1. Verilmə həyata keçirilmir, əgər:

a) verilməsi xahiş edilən şəxs sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin vətəndaşdırsa;

b) verilmə haqqında sorğu qəbul edilən zaman sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyinə əsasən cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddətinin bitməsi səbəbindən, yaxud digər qanuni əsasla cinayət təqibinə başlanıla bilməzsə və ya hökm icra edilə bilməzsə;

v) verilməsi xahiş edilən şəxs barəsində sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin ərazisində eyni cinayətə görə qüvvəyə minmiş hökm və ya cinayət işinin başlanılmasından imtina, yaxud cinayət işinə xitam verilməsi haqqında qərar çıxarılmışsa;

q) verilmə üçün əsas olan əməl sorğu edən və ya sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyinə uyğun olaraq, yalnız xüsusi ittiham qaydasında (zərərçəkmişin ərizəsi əsasında) təqib edilirsə;

d) verilmə sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin suverenliyinə, təhlükəsizliyinə xələl gətirə bilərsə;

e) kifayət qədər əsas varsa ki, verilmə haqqında sorğu şəxsin, onun irqi, cinsi, etnik mənsubiyyəti və ya siyasi baxışlarına görə təqibi ilə bağlıdır;

j) verilmə üçün əsas olan əməl sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyinə əsasən ümumi cinayət hüququna uyğun olaraq hərbi cinayətlərə aiddirsə;

z) verilməsi xahiş olunan şəxs bundan əvvəl üçüncü dövlət tərəfindən sorğu alan Razılığa gələn Tərəfə verilmişdirsə və həmin dövlətin verilməyə dair razılığı alınmamışdırsa;

i) verilməsi xahiş olunan şəxsə sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin ərazisində sığınacaq verilmişdirsə;

k) sorğu edən və sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin iştirak etdiyi beynəlxalq müqavilədə nəzərdə tutulan digər əsaslar mövcuddursa.

2. Əgər verilmə üçün əsas olan əməl sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin ərazisində törədilmişdirsə, verilmədən imtina edilə bilər.

3. Verilməyə imtina edildikdə, sorğu edən Razılığa gələn Tərəf bu barədə qərar qəbul edildiyi tarixdən etibarən 10 gün ərzində imtinanın səbəbləri haqqında məlumatlandırılır.

Maddə 90. Verilməmiş şəxsin cinayət təqibi

Verilməsi xahiş edilən şəxsin verilməsinə imtina edildiyi təqdirdə, sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin səlahiyyətli ədliyyə müəssisəsi sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin səlahiyyətli ədliyyə müəssisəsinin verdiyi vəsatət və materialları əsasında Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyinə uyğun olaraq verilməsinə imtina edilən şəxs barəsində cinayət təqibinə dair məsələni həll edir.

III Bölmə. Cinayət təqibinin həyata keçirilməsi

Maddə 91. Cinayət təqibinin həyata keçirilməsi vəzifəsi

1. Razılığa gələn hər bir Tərəf Razılığa gələn digər Tərəfin tapşırığına əsasən sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin ərazisində cinayət törətməkdə şübhəli bilinən, təqsirləndirilən öz vətəndaşlarına qarşı Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyinə uyğun olaraq cinayət təqibinin həyata keçirilməsi öhdəliyini öz üzərinə götürür.

Razılığa gələn Tərəflər onların ərazilərində olan vətəndaşlığı olmayan şəxslər və əcnəbilər barəsində cinayət təqibini, eyni zamanda, onların verilməsindən imtina edilən hallarda da həyata keçirə bilirlər.

2. Əgər cinayət işinin açılmasına səbəb olan cinayət cinayətdən zərərçəkmiş şəxslərin mülki-hüquqi tələblərinin irəli sürülməsi ilə nəticələnirsə, onda bu tələblərə həmin şəxslərin zərərin ödənilməsi haqqında vəsatəti olduğu təqdirdə, həmin işdə və ya mülki mühakimə icraatı qaydasında baxılır.

3. Sorğu alan Razılığa gələn Tərəfdə cinayət təqibi yalnız o zaman həyata keçirilə bilər ki, əməl Razılığa gələn həmin Tərəfdə də cinayət qanunu ilə cəzalandırılan əməl olsun.

Şəxs törədilmiş cəzaya görə məhkum edilərkən, ona təyin edilmiş cəza sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyində nəzərdə tutulan cəzadan sərt olmamalıdır.

Maddə 92. Cinayət təqibinin həyata keçirilməsi haqqında tapşırıq

1. Cinayət təqibinin həyata keçirilməsi haqqında tapşırıqda aşağıdakılar əks etdirilməlidir:

- a) sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin ədliyyə müəssisəsinin adı;
- b) sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin ədliyyə müəssisəsinin adı;
- v) cinayət təqibinin həyata keçirilməsi haqqında tapşırığın göndərilməsi ilə əlaqədar olan əməlin təsviri;
- q) əməlin törədildiyi yerin, vaxtın və şəraitin mümkün qədər dəqiq göstərilməsi;
- d) əməli cinayət kimi tanıdan sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin qanununun mətni, habelə iş üzrə icraat üçün böyük əhəmiyyət kəsb edən digər qanunvericilik normalarının mətnləri;

- e) şübhəli bilinən və ya təqsirləndirilən şəxsin adı, soyadı, atasının adı, onun vətəndaşlığı, habelə onun şəxsiyyəti haqqında digər məlumat;
- i) zərərçəkmişin ərizəsi əsasında açılan cinayət işləri üzrə zərərçəkmişlərin ərizələri və zərərin ödənilməsi haqqında ərizələr;
- z) cinayət baş verməsi nəticəsində dəymiş zərərin miqdarının göstərilməsi.

Tapşırığa sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin sərəncamında olan cinayət işinin materialları əlavə edilir və sorğu edən Razılığa gələn Tərəfdə onun daxili qanunvericiliyinə uyğun olaraq, alınan sübutlar sorğu alan Razılığa gələn Tərəfdə də sübutedici qüvvəyə malikdir.

2. Açılmış cinayət işi sorğu edən Razılığa gələn Tərəfindən göndərildikdə, həmin iş üzrə istintaqı sorğu alan Razılığa gələn Tərəf onun öz daxili qanunvericiliyinə uyğun olaraq davam etdirir. Cinayət təqibinin həyata keçirilməsi haqqında tapşırıq göndərilənə qədər sorğu edən Razılığa gələn Tərəf istintaqın müddətinin uzadılması, təqsirləndirilən şəxslərin həbsdə saxlanılması və iş üzrə icraatın təzələnməsi məsələlərinə baxır.

3. İşdə olan hər bir sənəd sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin səlahiyyətli ədliyyə müəssisəsinin gerbli möhürü ilə təsdiqlənməlidir.

4. Tapşırıq və ona əlavə edilmiş sənədlər bu Konvensiyanın 7 və 17-ci maddələrinin müddəalarına uyğun olaraq tərtib edilir.

5. Əgər təqsirləndirilən şəxs cinayət təqibinin həyata keçirilməsi haqqında tapşırıq göndərilən zaman sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin ərazisində həbsdə saxlanırsa, onda o, sorğu alan Razılığa gələn Tərəfə ötürülür.

Maddə 93. Cinayət təqibinin həyata keçirilməsi haqqında tapşırıq alana qədər öz vətəndaşlarının həbsə alınması

1. Razılığa gələn hər bir Tərəf ağır və xüsusilə ağır cinayətlərin törədilməsinə görə öz vətəndaşlarını onlara qarşı cinayət təqibinin həyata keçirilməsi haqqında tapşırıq alana qədər Razılığa gələn digər Tərəfin vəsatətinə əsasən həbs edə bilər. Vəsatətdə həbs etmə haqqında qərara istinad və cinayət təqibinin həyata keçirilməsi haqqında tapşırıqın sonradan əlavə olaraq təqdim edilməsi göstərişi əks etdirilməlidir.

Göstərilən vəsatət və həbs etmə haqqında qərar, cinayət təqibinin həyata keçirilməsi haqqında tapşırıq alınana qədər onların əsl poçt və ya qasidin

köməyi ilə göndərilməklə eyni zamanda kommunikasiya vasitələrinin istifadə edilməsi ilə ötürülə bilər.

2. İcraatda cinayət işi olan sorğu alan Razılığa gələn Tərəf təxirə salınmadan sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin vətəndaşı olan şəxsin həbs edilməsi haqqında (faks, telefon, teleqrafla və s.) məlumatlandırılır və bu Konvensiyanın 91-ci maddəsinə uyğun olaraq, həmin şəxsin cinayət təqibi üçün müvafiq materialların göndərilməsi haqqında məsələ qoyulur.

3. Bu cür şəxsi təqib edən zaman sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyi tətbiq edilir.

4. Əgər sorğu alan Razılığa gələn Tərəf bu Konvensiyanın 92-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayət təqibinin həyata keçirilməsi haqqında tapşırıq və ona əlavə edilmiş sənədləri bu maddənin 1-ci bəndinə əsasən həbs edilmiş şəxsin həbs edildiyi gündən etibarən 40 gün ərzində almazsa, həmin şəxs dərhal azad edilməlidir.

Sorğu alan Razılığa gələn Tərəf öz daxili qanunvericiliyi əsasında həmin şəxsin təqib edilməsi məsələsinə baxır.

Maddə 94. Cinayət təqibi məsələləri üzrə əlaqələrin saxlanılması qaydası

Cinayət təqibi məsələləri üzrə əlaqələrin saxlanılması, əgər Razılığa gələn Tərəflərin daxili qanunvericiliyində digər qayda nəzərdə tutulmayıbsa, onların baş prokurorları (prokurorları) tərəfindən həyata keçirilir.

Maddə 95. Yurisdiksiyanın başqasına keçməsi

1. Sorğu alan Razılığa gələn Tərəf cinayət işini icraatına qəbul etdiyi andan sorğu edən Razılığa gələn Tərəf cinayət təqibinə dair qoyulan məsələ ilə əlaqəsi olan əmələ görə şübhəli bilinən, təqsirləndirilən şəxsi məsuliyyətə cəlb edə bilməz.

2. Əgər sorğu alan Razılığa gələn Tərəf sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin xahişini yerinə yetirmək üçün tədbirlər görməzsə və ya onun yerinə yetirilməsini rədd edərsə, onda cinayət təqibini aparmaq hüququ sorğu edən Razılığa gələn Tərəfə keçir.

3. Bu maddənin 2-ci bəndində nəzərdə tutulan hallarda, sorğu alan Razılığa gələn Tərəf ona verilmiş cinayət təqibi materiallarını və sübutları geri qaytarır.

Maddə 96. Məhkəmələrin icraatında olan cinayət işlərinin verilməsi

1. Cinayət təqibinin həyata keçirilməsi üçün məhkəmə iclaslarına gəlməkdən boyun qaçıran və məhkəmədən yayınan müttəhimlər barəsində cinayət işləri, onların olduqları yeri və sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin vətəndaşlığının mövcudluğunu müəyyən edərkən və ya iş üzrə icraatın dayandırılmasından sonra şəxsin verilməsini rədd etdikdə, bu Konvensiyanın 92-ci maddəsində nəzərdə tutulan qaydada sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin səlahiyyətli ədliyyə müəssisələrinə göndərilir.

2. Əlavə istintaq apararkən, istintaq başa çatarkən və işə baxarkən sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyi və bu Konvensiyanın 90-cı maddəsi tətbiq edilir.

Maddə 97. Cinayət təqibinin nəticələri haqqında məlumatlandırma

Sorğu alan Razılığa gələn Tərəf sorğu edən Razılığa gələn Tərəfi sonuncunun cinayət təqibi haqqında tapşırıqına əsasən qəbul etdiyi son qərarı haqqında məlumatlandırmalıdır. Sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin xahişi ilə ona son qərarın surəti göndərilir.

Maddə 98. Cinayət təqibi haqqında qərarın qəbul edilməsinin nəticələri

Əgər eyni əmələ görə sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin səlahiyyətli ədliyyə müəssisəsinin qanuni qüvvəyə minmiş hökmündən və ya qəbul etdiyi son qərarından sonra bu Konvensiyanın 91-ci maddəsinə uyğun olaraq Razılığa gələn Tərəfə cinayət təqibinin həyata keçirilməsi haqqında tapşırıq göndərilmişdirsə, onda törədilmə faktı üzrə cinayət işi sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin səlahiyyətli ədliyyə müəssisəsi tərəfindən açıla bilməz, onun açdığı iş isə dərhal bağlanmalıdır.

Maddə 99. Məsuliyyəti yüngülləşdirən və ağırlaşdıran hallar

1. Razılığa gələn Tərəflərdən hər biri cinayətlərin istintaqı aparılarkən və məhkəmələr tərəfindən cinayət işlərinə baxılarkən öz qanunvericiliyində nəzərdə tutulan məsuliyyəti yüngülləşdirən və ağırlaşdıran halları, hansı

Razılığa gələn Tərəfin ərazisində baş verib-verməməsindən asılı olmayaraq nəzərə ala bilər.

2. Şəxsin xüsusi təhlükəli residivist kimi tanınması və ya onun hərəkətlərində müxtəlif cür residivin mövcudluğu, cinayətin təkrar törədilməsi faktının müəyyən edilməsi və şərti məhkum olunma ilə bağlı öhdəliklərin pozulması məsələsinə baxarkən, Razılığa gələn Tərəflərin ədliyyə müəssisələri keçmiş SSRİ və onun tərkibində olan ittifaq respublikaları məhkəmələrinin (tribunallarının), habelə Razılığa gələn Tərəflərdən hər birinin məhkəmələri tərəfindən çıxarılan hökmləri tanıya və nəzərə ala bilər.

Maddə 100. Cinayət işlərinin birləşdirilməsi

1. Cinayət bir şəxs və ya bir qrup şəxs tərəfindən iki və ya daha çox Razılığa gələn Tərəfin ərazisində törədildikdə, cinayətlərə dair cinayət işləri Razılığa gələn Tərəflərin müvafiq səlahiyyətli ədliyyə müəssisələrinin vəsatətlərinə əsasən bir icraata birləşdirilə bilər.

2. Cinayət işlərinin birləşdirilməsi bu Konvensiyanın 91 və 92-ci maddələrinin tələblərinə riayət etməklə həyata keçirilir.

Maddə 101. Razılığa gələn Tərəflərin iki və ya bir neçə məhkəməsinə aid olan işlərin baxılması qaydası

Bir şəxsi və ya bir qrup şəxsi bir neçə cinayətin törədilməsində təqsirləndirərkən, bir yerə birləşdirilən və Razılığa gələn Tərəflərin iki və ya bir neçə məhkəməsinə məhkəmə aidiyyəti olan işlərin baxılmasına ibtidai istintaqın başa çatdırıldığı Razılığa gələn Tərəfin məhkəməsi səlahiyyətlidir. Bu halda işə Razılığa gələn həmin Tərəfin qanunvericiliyinə uyğun olaraq baxılır.

Maddə 102. Cinayət təqibinin həyata keçirilməsindən imtina

1. Cinayət təqibinin həyata keçirilməsindən imtina edilir, əgər:

a) cinayət təqibi haqqında tapşırıq alınan zaman şəxsin cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsi üçün müddət bitmişdirsə;

b) barəsində cinayət təqibinin həyata keçirilməsi məsələsi qoyulan şəxsə barəsində sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin ərazisində eyni əmələ görə iş üzrə icraatın dayandırılması haqqında qərar və ya qanuni qüvvəyə minmiş hökm çıxarılmışdırsa, yaxud cinayət işinin açılmasından imtina edilmişdirsə;

v) törədilmiş əmələ görə cəzanın tətbiq edilməsi mümkünlüyünü aradan qaldıran amnistiya haqqında akt mövcuddursa;

q) şəxs ictimai-təhlükəli əməli törədərkən, sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyinə əsasən cinayət məsuliyyəti üçün nəzərdə tutulan yaş həddinə çatmamışdırsa.

2. Cinayət təqibinin həyata keçirilməsindən sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyində nəzərdə tutulan digər hallarda da imtina edilə bilər.

3. Cinayət təqibinin həyata keçirilməsindən imtina edildikdə, sorğu alan Razılığa gələn Tərəf imtinanın səbəbləri haqqında bu barədə qərar qəbul edildiyi tarixdən etibarən 10 gün ərzində məlumatlandırılır.

IV Bölmə. Cinayət işləri üzrə hüquqi yardım və hüquqi münasibətlər haqqında xüsusi müddəalar

Maddə 103. Predmetlərin ötürülməsi

1. Razılığa gələn Tərəflər aşağıdakı predmetlərin xahiş əsasında bir-birinə ötürülməsi öhdəliyini öz üzərlərinə götürürlər:

a) cinayətin törədilməsində istifadə edilən predmetlər, o cümlədən cinayət alətləri; cinayətin nəticəsində əldə edilən və ya onlara görə mükafat kimi verilən predmetlər, yaxud da bu cür predmetlərin əvəzinə cinayətkarın bu qaydada əldə etdiyi digər predmetlər;

b) cinayət işində sübutedici qüvvəyə malik olan predmetlər. Cinayətkarların verilməsi onların ölümü, qaçışı nəticəsində və ya digər səbəblərdən həyata keçirilə bilmədiyi təqdirdə də bu predmetlər ötürülür.

2. Bu maddənin 1-ci bəndində göstərilən predmetlər cinayət işində sorğu alan Razılığa gələn Tərəf üçün sübutlar kimi lazım olduqda, onların ötürülməsi iş üzrə icraat başa çatana qədər təxirə salına bilər.

3. Üçüncü şəxslərin ötürülmüş predmetlərə olan hüquqları qüvvədə qalır. İş üzrə icraat qurtardıqdan sonra həmin predmetlər onları vermiş Razılığa gələn Tərəfə, əgər sonuncu onlardan imtina etmirsə, təmənnəsiz qaytarılmalıdır.

Maddə 104. Əmlakın axtarışı, həbsi və müsadirəsinin təmin edilməsi məsələlərində hüquqi yardım

1. Razılığa gələn Tərəflər öz qanunvericiliklərinə və bu Konvensiyanın müddəalarına uyğun olaraq, cinayət yolu ilə əldə edilmiş əmlakın, pul və qiymətli əşyaların, habelə cinayət fəaliyyətindən əldə edilən və təqsirləndirilənlərə (müttəhimlərə, məhkum olunmuşlara) məxsus olan gəlirlərin axtarışı, həbsi və götürülməsində, cinayətlərdən zərərçəkmiş şəxslərə (mülki iddiaçılara) zərərin ödənilməsində, cərimələrin tutulması və

müsadirə haqqında məhkəmə hökmlərinin icra edilməsində bir-birinə hüquqi yardım göstərirlər.

2. Bu məqsədlə Razılığa gələn Tərəflərin səlahiyyətli ədliyyə müəssisələri cinayət işləri üzrə hüquqi yardımın göstərilməsi haqqında tapşırıqlara əsasən daxili qanunvericiliyə uyğun olaraq, cinayət yolu ilə əldə edilmiş əmlakın, pul və qiymətli əşyaların, habelə cinayət fəaliyyətindən əldə edilən və təqsirləndirilənlərə (müttəhimlərə, məhkum olunmuşlara) məxsus olan gəlirlərin aşkar edilməsinə yönələn bütün zəruri istintaq, axtarış və ya əməliyyat-axtarış tədbirlərini yerinə yetirirlər.

Bu cür əmlakı, pul və qiymətli əşyaları və gəlirləri müəyyən etdikdə, Razılığa gələn Tərəflərin səlahiyyətli ədliyyə müəssisələri onlarla hər hansı bir əməliyyatların aparılmasının və onların götürülməsinin qarşısını almaq məqsədilə üzərinə həbs qoymaqla onların qorunması üçün tədbirlər görürlər.

3. Sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin səlahiyyətli ədliyyə müəssisələri öz yurisdiksiyasında cinayət yolu ilə əldə edilmiş əmlakı, pul və qiymətli əşyaları müəyyən etdikdə, onları cinayət işinə maddi sübutlar kimi əlavə etmək və sonradan qanuni sahiblərinə qaytarmaq, cinayətlərin törədilməsi nəticəsində dəymiş zərəri ödəmək məqsədilə sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin səlahiyyətli ədliyyə müəssisələrinə göndərirlər.

4. Sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin səlahiyyətli ədliyyə müəssisələri cinayət yolu ilə əldə edilmiş əmlakın, pul və qiymətli əşyaların və təqsirləndirilənlərin (müttəhimlərin, məhkum olunmuşların) əmlakına, cinayət fəaliyyətindən əldə edilən gəlirlərin üzərinə həbs qoyaraq, onları sonradan cinayət nəticəsində dəymiş zərərin ödənilməsinə yönəltmək və sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin məhkəməsinin qanuni qüvvəyə minmiş hökmü əsasında müsadirə etmək məqsədilə bu Konvensiyanın 58-ci maddəsində nəzərdə tutulan qaydaları nəzərə alaraq qorunmasını təmin edirlər.

5. Sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin səlahiyyətli ədliyyə müəssisələri cinayət yolu ilə əldə edilmiş əmlakın, pul və qiymətli əşyaların, habelə cinayət fəaliyyətindən əldə edilən və təqsirləndirilənlərə (müttəhimlərə, məhkum olunmuşlara) məxsus olan gəlirlərin sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin səlahiyyətli ədliyyə müəssisələrinə verilməsini, əgər onlar cinayət təqibinin həyata keçirilməsi və ya digər (üçüncü) şəxslərin hüquqları barədə mübahisələrin həll edilməsi ilə bağlı onlara lazımdırsa, təxirə sala bilər.

Maddə 105. Videorabitə vasitələrinin istifadəsi

Razılığa gələn Tərəflərin səlahiyyətli ədliyyə müəssisələri hüquqi yardım göstərəkən, qarşılıqlı razılaşma əsasında videorabitə vasitələrindən istifadə etməsinə haqlıdırlar. Videorabitə vasitələrinin istifadəsi Razılığa gələn Tərəflərin daxili qanunvericiliyinə uyğun olaraq həyata keçirilir.

Maddə 106. Həbsdə olan və ya azadlıqdan məhrumetmə cəzasını çəkən şəxsin müvəqqəti verilməsi

1. Razılığa gələn bir Tərəfin ərazisində həbsdə olan və ya azadlıqdan məhrumetmə cəzasını çəkən şəxsin şahid və ya zərərçəkmiş qismində dindirilməsinə, habelə onun iştirakı ilə digər istintaq tədbirlərinin həyata keçirilməsinə zərurət yarandığı təqdirdə, həmin şəxs onun vətəndaşlığından asılı olmayaraq, sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin əsaslandırılmış xahişi ilə sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin mərkəzi ədliyyə müəssisəsinin qərarına əsasən onu həbsdə saxlamaq və müəyyən edilmiş müddətdə geri qaytarmaq şərtilə ona müvəqqəti verilə bilər.

2. Bu maddənin 1-ci bəndində göstərilən şəxsin müvəqqəti verilməsi haqqında müraciət bu Konvensiyanın müddəalarına uyğun olaraq tərtib edilir və özündə həmin şəxsin sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin ərazisində iştirakı üçün tələb olunan müddəti əks etdirməlidir.

3. Bu maddənin 1-ci bəndində göstərilən şəxsin müvəqqəti verilməsi həyata keçirilmir, əgər:

a) bu cür verilməyə onun razılığı alınmamışdırsa;

b) sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin ərazisində keçirilən ibtidai istintaq və ya məhkəmə araşdırmasında onun iştirakı zəruridirsə;

b) bu cür verilmə, həmin şəxsin həbsdə saxlanılması üçün müəyyən edilmiş müddətin və ya ona təyin edilmiş azadlıqdan məhrumetmə cəzasının çəkilməsinin pozulmasına səbəb olarsa.

4. Bu Konvensiyanın 9-cu maddəsinin 1-ci bəndində nəzərdə tutulan təminatlar bu maddənin 1-ci bəndində göstərilən şəxslərə şamil edilir.

Maddə 107. İttihamedici hökmlər haqqında xəbərdar etmə və məhkumluq haqqında məlumatların təqdim edilməsi

1. Razılığa gələn Tərəflərdən hər biri müvafiq Razılığa gələn Tərəflərin vətəndaşları barəsində onun məhkəmələri tərəfindən çıxarılmış və qanuni qüvvəyə minmiş ittihamedici hökmlər haqqında məlumatları, eyni zamanda məhkum olunmuş şəxslərin əl izlərini də göndərməklə, Razılığa gələn digər Tərəflərə ildə bir dəfə məlumat verir.

2. Razılığa gələn Tərəflərdən hər biri öz məhkəmələri tərəfindən məhkum edilmiş şəxslərin məhkumluğu haqqında məlumatı Razılığa gələn digər Tərəflərə, əgər həmin şəxslər sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin ərazisində cinayət məsuliyyətinə cəlb edilirsə, onların xahişi ilə təmənnasız təqdim edir.

Maddə 108. Nəzarət qaydasında mal alınması

Razılığa gələn Tərəflər daxili qanunvericiliklərinə əsasən səlahiyyətli ədliyyə müəssisələrinin qarşılıqlı razılaşması əsasında cinayətin törədilməsində iştirak edən şəxslərin aşkar edilməsi, sübutların alınması və cinayət təqibinin təmin edilməsi məqsədilə istintaqı aparılan cinayət işləri üzrə nəzarət qaydasında malın alınması üsulundan istifadəni təmin edən tədbirlər görürlər.

V Bölmə. Hökmlərin tanınması və icrası

Maddə 109. Hökmlərin tanınması və icrası

1. Razılığa gələn bir Tərəfin məhkəməsi tərəfindən məhkum edilmiş və cəzasını çəkməmiş şəxs Razılığa gələn digər Tərəfin ərazisində cinayət məsuliyyətinə cəlb edilmək üçün verildikdə, habelə Razılığa gələn bir Tərəfin məhkəməsi Tərəfindən çıxarılmış hökmün icrasını təmin etmək üçün Razılığa gələn digər Tərəf şəxsi verməkdən imtina etdikdə, Razılığa gələn Tərəflərdən hər biri Razılığa gələn digər Tərəfin məhkəməsi tərəfindən çıxarılan hökmləri bu Konvensiyada nəzərdə tutulan şərtlər əsasında tanıyır və icra edir.

2. Hökmlərin tanınması və icrası, bu cür hökmlərin tanınacağı və icra ediləcəyi Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyinə əsasən həyata keçirilir.

Maddə 110. Hökmün tanınması və icrası haqqında vəsatət

1. Sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin səlahiyyətli ədliyyə müəssisəsinin hökmün tanınması və icra edilməsi haqqında vəsatəti sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin səlahiyyətli ədliyyə müəssisəsinə göndərilir.

2. Vəsatətə aşağıdakılar əlavə edilir:

a) qanuni qüvvəyə minmiş hökmün və iş üzrə mövcud olan yuxarı instansiyaların qərarlarının lazımı qaydada təsdiq edilmiş surətləri, hökmün qanuni qüvvəyə minməsi və onun icrasının təmin edilməsi haqqında rəsmi sənəd;

b) barəsində hökmün tanınması və icra edilməsi haqqında vəsatət verilmiş şəxsin şəxsiyyəti və vətəndaşlığı haqqında məlumat;

v) şəxsin məhkum edilməsində tətbiq edilən qanun maddələrinin mətnləri;

q) əsas və əlavə cəzanın çəkilmiş hissəsi, zərərin ödənilmiş məbləği haqqında arayış.

3. Lazım gəldikdə, sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin səlahiyyətli ədliyyə müəssisəsi əlavə sənəd və məlumatların təqdim edilməsini xahiş edə bilər.
4. Vəsətətə əlavə edilmiş sənədlər sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin dilinə və ya rus dilinə təsdiq edilmiş tərcümə ilə təmin edilir.
5. Sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin səlahiyyətli ədliyyə müəssisəsi hökmün tanınması və icra edilməsi haqqında daxil olmuş vəsatəti baxılmaq üçün öz Razılığa gələn Tərəfinin səlahiyyətli məhkəməsinə göndərir.

Maddə 111. Hökmün tanınma və icra edilmə qaydası

1. Hökmün tanınması və icra edilməsi haqqında vəsatət sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin səlahiyyətli məhkəməsi tərəfindən onun öz daxili qanunvericiliyinə uyğun olaraq baxılır.
2. Sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin səlahiyyətli məhkəməsi, verilən şəxsin onun ərazisinə faktiki ötürülməsinə qədər hökmün tanınması və icra edilməsi haqqında qərar qəbul edir.
3. Sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin səlahiyyətli məhkəməsi sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin səlahiyyətli məhkəməsinin çıxardığı hökmü əsasında öz daxili qanunvericiliyinə uyğun olaraq hökmdə nəzərdə tutulan cəzaya uyğun olan cəza müəyyən edir.
4. Əgər sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyinə əsasən həmin əmələ görə ən yuxarı cəza müddəti hökm əsasında təyin edilmiş müddətdən aşağıdırsa, məhkəmə sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyində analoji əmələ görə nəzərdə tutulmuş maksimal cəza müddəti təyin edir.
5. Cəzanın, hökmü çıxarmış sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin ərazisində çəkilmiş hissəsi, hökmün tanınması haqqında vəsatətə baxan Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyinə uyğun olaraq müəyyən edilmiş cəza müddətinə hesablanır. Eyni zamanda, hökmün icra edilmə qaydası haqqında məsələyə baxılır.
6. Cəza həm sorğu edən, həm də sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyində nəzərdə tutulduğu təqdirdə tətbiq edilə bilər.

Maddə 112. Hökmün tanınması və icrasından imtina

1. Hökmün tanınması və icrasından imtina edilə bilər, əgər:
 - a) cəza cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddətinin bitməsi və ya digər qanuni səbəblərdən, yaxud da müttəhimin iştirakı olmadan qiyabi çıxarılmış hökmə əsasən icra edilə bilməzsə;
 - b) şəxs cinayət törətdiyinə görə sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin ərazisində cəza çəkmiş və ya bəraət almışsa, yaxud da cinayət işinə qanunla müəyyən

edilmiş qaydada xitam verilmişsə, habelə əgər şəxs sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin səlahiyyətli ədliyyə müəssisəsi Tərəfindən cəzadan azad edilmişsə;
v) sorğu alan Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyində sorğu edən Razılığa gələn Tərəfin ərazisində təyin edilmiş analoji cəza nəzərdə tutulmursa;
q) kifayət qədər əsas varsa ki, şəxsin məhkum olunması, onun irqi, cinsi, dini, etnik mənsubiyyəti və ya siyasi baxışları ilə əlaqədardırsa.

Maddə 113. Hökmlər icra edilərkən cəzaları toplama qaydası

Hökmlər icra edilərkən, cəzaların toplanması ərazisində hökmün icra ediləcəyi Razılığa gələn Tərəfin qanunvericiliyində müəyyən edilmiş qaydalarla həyata keçirilir.

Maddə 114. Əfv və amnistiyanın tətbiqi

Barəsində hökmün tanınması və icra edilməsi haqqında qərar çıxarılmış şəxsin əfv və amnistiya edilməsini həm sorğu edən, həm də sorğu alan Razılığa gələn Tərəf öz daxili qanunvericiliyinə uyğun olaraq həyata keçirir.

Maddə 115. Hökmün yenidən baxılması qaydası

Məhkum olunmuş şəxs barəsində icra edilmək üçün verilmiş hökmün yenidən baxılması yalnız hökmü çıxaran Razılığa gələn Tərəfin səlahiyyətli məhkəməsi tərəfindən həyata keçirilə bilər.

Maddə 116. Dəyişdirilmiş və ləğv edilmiş hökmlərin icrası

1. Əgər ərazisində hökm çıxarılan Razılığa gələn Tərəfin səlahiyyətli məhkəməsi hökm icra edilərkən onu dəyişdirsə, qərarın surəti bu cür qərarın bu Konvensiyanın tələblərinə uyğun olaraq icra edilməsi məsələsinə baxılmaq üçün təxirə salınmadan, hökmü icra edən Razılığa gələn Tərəfə göndərilir.

2. Əgər hökmün icrası prosesində hökmə həmin hökmün çıxarıldığı Razılığa gələn Tərəfin səlahiyyətli məhkəməsi tərəfindən cinayət işi ilə birlikdə xitam verilərsə, onda qərarın surəti icra edilmək üçün təxirə salınmadan, qərarı icra edən Razılığa gələn Tərəfin səlahiyyətli orqanına göndəriləcək.

3. Əgər hökmün icrası prosesində hökmə xitam verilmişsə və yeni istintaq və ya məhkəmə araşdırması təyin edilmişsə, onda həmin qərarın surəti, cinayət işinin materialları və cinayət təqibinin həyata keçirilməsi haqqında tapşırıq

bu Konvensiyanın 92-ci maddəsinə uyğun olaraq hökmü icra edən Razılığa gələn Tərəfin səlahiyyətli ədliyyə müəssisəsinə göndəriləcək.

V Bölmə. Yekun müddəalar

Maddə 117. Bu Konvensiyanın tətbiqi məsələləri

Bu Konvensiyanın tətbiqi və şərhilə bağlı yaranan məsələlər Razılığa gələn Tərəflərin səlahiyyətli orqanları tərəfindən qarşılıqlı razılaşdırma əsasında həll edilir.

Maddə 118. Konvensiyanın digər beynəlxalq müqavilələrlə əlaqəsi

1. Eyni zamanda bu Konvensiyanın predmetinə toxunan müddəaları özündə əks etdirən kriminal sahədə Avropa Şurasının bir və ya bir neçə konvensiyasının iştirakçısı olan Razılığa gələn Tərəflər arasındakı münasibətlərdə yalnız Avropa Şurasının göstərilən konvensiyalarını tamamlayan və ya onda təsbit edilmiş prinsiplərin tətbiqinə yardım edən müddəalar tətbiq edilir.

2. Avropa Şurasının yuxarıda göstərilən konvensiyalarının iştirakçısı olan Razılığa gələn Tərəflər və bu cür konvensiyaların iştirakçısı olmayan Razılığa gələn Tərəflər arasındakı münasibətlərə bu Konvensiyanın müddəaları tətbiq edilir.

3. Bu Konvensiyanın müddəaları Razılığa gələn Tərəflərin iştirakçısı olduqları və ya gələcəkdə ola biləcəkləri digər beynəlxalq müqavilələrdən irəli gələn hüquq və öhdəliklərinə toxunmur.

4. Razılığa gələn Tərəflərdən birinin xahişi ilə onların mərkəzi ədliyyə müəssisələri bu Konvensiyanın və digər beynəlxalq müqavilələrin əlaqəsinə dair məsələlər üzrə və lazım gəldikdə, Razılığa gələn Tərəflərin digər dövlət orqanlarının nümayəndələrini cəlb etməklə məsləhətləşmələr keçirirlər.

Maddə 119. Dəyişiklik və düzəlişlərin edilməsi

Razılığa gələn Tərəflərin razılığı ilə bu Konvensiyaya müvafiq protokollarla tərtib edilən, onun ayrılmaz hissəsi olan və bu Konvensiyanın 120-ci maddəsində nəzərdə tutulan qaydada qüvvəyə minən dəyişiklik və düzəlişlər edilə bilər.

Maddə 120. Qüvvəyə minmə

1. Bu Konvensiya onu imzalamış dövlətlər tərəfindən ratifikasiya edilməlidir. Ratifikasiya fərmanları bu Konvensiyanın depozitarisi funksiyasını yerinə yetirən Müstəqil Dövlətlər Birliyinin İcra Komitəsinə saxlanca verilir.

2. Bu Konvensiya üçüncü ratifikasiya fərmanının depozitariyə saxlanca verilməsindən sonra gələn otuzuncu gün qüvvəyə minir. Bu Konvensiyanın qüvvəyə minməsindən sonra öz ratifikasiya fərmanını depozitariyə saxlanca verən dövlətə münasibətdə, Konvensiya o öz ratifikasiya fərmanını depozitariyə saxlanca verdiyi tarixdən sonra gələn otuzuncu gün qüvvəyə minir.

3. Mülki, ailə və cinayət işləri üzrə hüquqi yardım və hüquqi münasibətlər haqqında 1993-cü il 22 yanvar tarixli Konvensiya və ona əlavə edilmiş 1997-ci il 28 mart tarixli Protokol bu Konvensiyanın iştirakçısı olan dövlətləri arasında öz qüvvəsini itirir.

4. Bu maddənin 3-cü bəndində göstərilən Konvensiyanın və ona əlavə edilmiş Protokolun bu Konvensiyanın iştirakçısı olan dövlətlər və onların iştirakçısı olan, bəzələrində bu Konvensiya qüvvəyə minməyən dövlətlər arasındakı münasibətlərə tətbiqi davam edir.

Maddə 121. Konvensiyanın qüvvədə olma müddəti

1. Bu Konvensiya onun qüvvəyə minməsindən etibarən beş il ərzində qüvvədə qalır. Bu müddət bitdikdən sonra Konvensiya avtomatik olaraq hər dəfə təkrarən beş illik müddətə uzadılır.

2. Razılığa gələn hər bir Tərəf müvafiq beş illik qüvvədə olma müddəti bitənə qədər 12 ay əvvəl depozitariyə yazılı bildiriş göndərməklə, bu Konvensiyadan çıxıb bilər.

Maddə 122. Zamana görə qüvvə

Bu Konvensiyanın təsiri onun qüvvəyə minməsinə qədər yaranmış hüquqi münasibətlərə də şamil edilir.

Maddə 123. Konvensiyaya qoşulma qaydası

Digər dövlətlər də Razılığa gələn bütün Tərəflərin razılığı ilə depozitariyə qoşulma haqqında sənədlər təqdim etməklə, bu Konvensiyaya, onun qüvvəyə minməsindən sonra qoşula bilərlər. Qoşulma, depozitari bu cür qoşulmaya razılıq barəsində son məlumat aldığı tarixdən 30 gün sonra qüvvəyə minmiş hesab edilir.

Maddə 124. Depozitarinin funksiyaları

Depozitari bu Konvensiyanı imzalamış və ona qoşulmuş dövlətləri hər bir ratifikasiya fərmanı və ya qoşulma haqqında sənədin saxlanca verildiyi tarix, bu Konvensiyanın qüvvəyə mindiyi tarix, habelə bu Konvensiyaya aid olan onun aldığı digər sənədlər, qeyd-şərtlər, bildirişlər və məlumatlar haqqında təxirə salmadan məlumatlandırır.

2002-ci il oktyabrın 7-də Kişinyov şəhərində, əsl bir nüsxədə, rus dilində tərtib edilmişdir. Əsl nüsxə Müstəqil Dövlətlər Birliyinin İcra Komitəsində saxlanılır, sonuncu da, öz növbəsində, bu Konvensiyanı imzalamış hər bir dövlətə onun təsdiq edilmiş surətini göndərir.

Azərbaycan Respublikası adından
Ermənistan Respublikası adından
Belarus Respublikası adından
Gürcüstan adından
Qazaxıstan Respublikası adından
Qırğızıstan Respublikası adından

Moldova Respublikası adından
Rusiya Federasiyası adından
Tacikistan Respublikası adından
Türkmənistan adından
Özbəkistan Respublikası adından
Ukrayna adından

Mülki, ailə və cinayət işləri üzrə hüquqi yardım və hüquqi münasibətlər haqqında Konvensiyanın yeni redaksiyasına Azərbaycan Respublikasının

Xüsusi rəyi

1. Bu Konvensiya çərçivəsində əməliyyat-axtarış tədbirlərinin sorğu əsasında yerinə yetirilməsi Azərbaycan Respublikasının qüvvədə olan qanunvericiliyinin buna imkan verdiyi həcmdə və yalnız onun səlahiyyətli orqanları tərəfindən mümkündür.
2. Bu Konvensiya çərçivəsində məhkəmə qərarına əsasən yalnız cinayətin törədilməsində istifadə edilən alət və vasitələrin, habelə cinayət yolu ilə əldə edilmiş əmlakın müsadirəsi mümkündür.
3. Konvensiyanın 63 və 108-ci maddələrinin Azərbaycan Respublikası üçün hüquqi qüvvəsi yoxdur.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Heydər ƏLİYEV

MDB Dövlət Başçıları Şurasının «Mülki, ailə və cinayət işləri üzrə hüquqi yardım və hüquqi münasibətlər haqqında Konvensiyanın yeni redaksiyası haqqında» iclasının 13.3 bəndli gündəmində duran məsələyə dair

Ukraynanın qeyd-şərti

1. Ukrayna, icra qeydlərinin tanınması və icra edilməsi istisna olmaqla, hüquqi yardımın Konvensiyanın 6-cı maddəsində nəzərdə tutulan həcmdə göstərilməsinə dair öhdəliyi öz üzərinə götürür.
2. Ukrayna, pul öhdəliklərinə dair notarial aktlar istisna olmaqla, Konvensiyanın iştirakçısı olan dövlətlərin ərazilərində Konvensiyanın 54-cü maddəsinin 1-ci bəndinin «a» yarım-bəndində nəzərdə tutulan qərarların tanınması və icra edilməsi öhdəliyini öz üzərinə götürür.

Ukrayna Prezidenti

L. D. KUÇMA

**MEDİASIYA HAQQINDA
BEYNƏLXALQ SƏNƏDLƏR**

BEYNƏLXALQ KOMMERSİYA RAZILAŞDIRICI PROSEDURU ÜZRƏ UNCİTRAL NÜMUNƏVİ QANUNU (2002)¹

Maddə 1. Tətbiq sahəsi və anlayışlar

1. Bu Qanun beynəlxalq² kommersiya³ Razılaşdırıcı Proseduruna tətbiq olunur.

2. Bu Qanunun məqsədləri üçün, «vasitəçi» işin halından asılı olaraq bir və ya iki və daha çox vasitəçiləri ifadə edir.

3. Bu Qanunun məqsədləri üçün, «razılaşdırıcı prosedur»- tərəflərin müqavilə və ya digər hüquqi münasibətdən yaranan mübahisənin sülh yolu ilə həllinə nail olmağa yardım üçün üçüncü şəxsə və ya şəxslərə («vasitəçi») müraciət etdikləri, razılaşdırıcı, vasitəçi və ya eyni əhəmiyyətli terminlə ifadə olunan, prosesi bildirir. Vasitəçi mübahisənin həllinə tərəfləri məcbur etmək səlahiyyətinə malik deyil.

4. Razılaşdırıcı prosedur beynəlxalq sayılır, əgər:

(a) Razılaşan tərəflərin kommersiya müəssisələri həmin sazişin imzalandığı müxtəlif dövlətlərdə yerləşirsə; və ya

(b) Tərəflərin kommersiya müəssisələrinin yerləşdiyi dövlətlər fərqlidirsə;

(i) Kommersiya münasibətlərindən yaranan öhdəliklərin əsas hissəsinin yerinə yetirildiyi dövlət; və ya

(ii) mübahisə predmetinin daha çox əlaqəli olduğu dövlət.

5. Bu Sazişin məqsədləri üçün:

(a) tərəf birdən artıq kommersiya müəssisəsinə malik olduqda, razılaşdırma müqaviləsi ilə daha sıx əlaqəli olan müəssisə kommersiya müəssisəsi hesab olunur;

¹ Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Beynəlxalq Ticarət Hüququ üzrə Komissiyası (UNCİTRAL) tərəfindən hazırlanmış, BMT-nin Baş Assambleyası tərəfindən 19 noyabr 2002-ci ildə qəbul edilmişdir.

² Bu Nümunəvi Qanunu həm beynəlxalq, həm də yerli razılaşdırıcı proseduruna tətbiq etmək arzusunda olan dövlətlər məndə aşağıdakı dəyişiklikləri nəzərdə tuta bilərlər:

-1-ci maddənin 1-ci paragrafından «beynəlxalq» sözünü silmək; və
-1-ci maddənin 4, 5 və 6-cı paragraflarını silmək.

³ «Kommersiya» termininin müqavilə əsaslı olub-olmamasından asılı olmayaraq, kommersiya xarakterli bütün münasibətlərdən yaranan problemləri əhatə etməsi üçün o, geniş şərh edilməlidir. Kommersiya xarakterli münasibətlərə göstərilənlərlə məhdudlaşdırılmayan aşağıdakı münasibətlər daxildir: əmtəə və xidmətlərin mübadiləsi və təchizatı ilə bağlı hər hansı ticarət münasibətləri; distribütör sazişi; kommersiya nümayəndəliyi və ya agentliyi; faktoring; lizing; sənaye obyektlərinin tikintisi; məsləhət xidmətlərinin göstərilməsi; mühəndis xidmətləri; lisenziyalaşdırma; investisiya qoyuluşu; maliyyələşdirmə; bank işi; sığorta; istismar və ya konsessiya sazişi; birgə müəssisə və sənayə və ya işgüzar əməkdaşlığın digər formaları; əmtəələrin və sərnişinlərin hava, dəniz dəmiryol və ya avtomobil nəqliyyatı vasitəsilə daşınması.

(b) tərəf kommersiya müəssisəsinə malik deyilsə, onun daimi yaşayış yerinə istinad edilir.

6. Bu Qanun, həmçinin, tərəflər barışıq prosedurunun beynəlxalq xarakterli olması ilə razılaşıqda və ya bu Qanunun tətbiq edilməsi ilə razılaşıqda tətbiq olunur.

7. Tərəflər öz mülahizələrinə görə bu Qanunun tətbiqini istisna etmək barədə razılaşa bilərlər.

8. Bu Qanunun 9-cu paragrafının müddələri nəzərə alınmaqla, bu Qanun qanunla müəyyən olunmuş öhdəlik, məhkəmə, arbitraj və ya səlahiyyətli dövlət orqanı tərəfindən verilmiş sərəncam və ya təklif tərəflər arasında mübahisə yaranmazdan əvvəl və ya sonra bağlanmış saziş daxil olmaqla, razılaşdırıcı prosedurun aparılması əsasında asılı olmayaraq tətbiq olunur.

9. Bu Qanun tətbiq olunmur:

(a) məhkəmə və ya arbitraj prosesi zamanı hakim və ya arbitr həll prosesinin gedişatına təsir etməyə cəhd etdikdə;

(b) [. . .]

Maddə 2. Qanunun şərhı

1. Bu Qanunun şərhı zamanı onun beynəlxalq mənşəyi nəzərə alınmalıdır, tətbiqinin eyniliyi və vicdanla yerinə yetirilməsi təmin edilməlidir.

2. Qanunun predmetinə aid olan, lakin birbaşa onda əksini tapanmayan məsələlər bu Qanunun əsaslandığı ümumi prinsiplərə müvafiq olaraq həll edilir.

Maddə 3. Razılaşma əsasında dəyişdirilmə

2-ci maddənin və 6-cı maddənin 3-cü bəndinin qaydaları istisna olmaqla, tərəflər bu Qanunun digər hər hansı bir müddəalarını istisna edə və ya dəyişdirilməsi barədə razılaşa bilərlər.

Maddə 4. Razılaşdırıcı prosedurun başlanması¹

1. Yaranmış mübahisəyə münasibətdə barışıq prosesi mübahisə tərəflərinin bu prosesi başlamağa razılaşıqları gün başlayır.

¹ Aşağıdakı mətn iddia müddətinin dayandırılması barədə müddəanı qəbul etməyi arzu edən dövlətlər üçün nəzərdə tutulmuşdur.

(1) Barışıq prosesi başlandığı zaman, barışıq predmeti olan tələblərə münasibətdə iddia müddətinin axını dayandırılır.

(2) Razılaşdırıcı prosedur barışıq sazişi olmadan bitdiyi zaman, iddia müddətinin axını razılaşdırıcı prosesin barışıq sazişi olmadan bitdiyi andan yenilənir.

2. Əgər tərəflərdən birinin digərinə barışıq prosesinə müraciət barədə təklifi onun göndərildiyi gündən otuz gün müddətində və ya təklifdə göstərilən digər zaman çərçivəsində əks tərəfdən qəbul edilməzsə, həmin tərəfin barışıq prosesinə təklifindən imtina edilmiş hesab edilir.

Maddə 5. Vasitəçilərin sayı və təyinatı

1. Tərəflər iki və daha çox vasitəçinin təyin edilməsi barədə razılığa gəlməyiblərsə, bir vasitəçi təyin edilir.

2. Digər təyinat prosesi barədə öncədən razılaşdırılmadığı halda, tərəflər vasitəçi və ya vasitəçilərin təyin edilməsi barədə razılığa gəlməyə cəhd edirlər.

3. Tərəflər vasitəçinin təyin edilməsi ilə əlaqədar müvafiq institut və ya şəxsin yardımına müraciət edə bilərlər. Xüsusilə:

(a) Tərəf bu cür institut və şəxsdən vasitəçi qismində təyin ediləcək münasib şəxsləri tövsiyə etməyi xahiş etdikdə; və ya

(b) tərəflər bir və ya daha çox vasitəçilərin birbaşa bu cür institut və ya şəxs tərəfindən təyin edilməsi barədə razılaşdıqda.

4. Vasitəçi qismində ayrı-ayrı şəxsləri tövsiyə və ya təyin edən institut və ya şəxs müstəqil və bitərəf vasitəçinin təyin edilməsini təmin etməyi və zərurət olduqda tərəflərin vətəndaşlığından fərqli vətəndaşlığa malik olan vasitəçinin təyin edilməsinin məqsədəuyğunluğunu nəzərə almalıdır.

5. Vasitəçi qismində təyinatı ilə əlaqədar şəxsə müraciət edildiyi zaman, o, öz qərəzsizliyinə və müstəqilliyinə şübhə doğura biləcək bütün halları açıq bildirməlidir. Vasitəçi, təyin edildiyi andan və bütün barışıq prosesi boyu, bu cür hallar barədə tərəflər öncədən xəbərdar edilməyibsə, tərəflərə bu cür hallar barədə gecikdirmədən məlumat verməlidir.

Maddə 6. Razılaşdırıcı prosedurun aparılması

1. Tərəflər öz mülahizələrinə əsasən reqlament vasitəsilə və ya digər şəkildə, razılaşdırıcı prosedurun aparılması formasını müəyyənləşdirməkdə müstəqildir.

2. Razılaşdırıcı prosedurun aparılma qaydası barədə razılaşma olmadığı halda, vasitəçi işin hallarını, tərəflərin istəklərini və mübahisənin tez həll edilməsi zərurətini nəzərə almaqla prosesi müvafiq bildiyi qaydada apara bilər.

3. Prosesin aparılması zamanı hər bir halda vasitəçi tərəflərə münasibətdə ədalətli yanaşmanı təmin etməli və bunu edən zaman işin hallarını nəzərə almalıdır.

4. Vasitəçi prosesin gedişatı zamanı, istənilən anda mübahisənin tənzimlənməsi üçün təkliflər irəli sürə bilər.

Maddə 7. Vasitəçi və tərəflər arasında əlaqə
Vasitəçi tərəflərlə birlikdə və ya ayrı-ayrılıqda görüşə və ya əlaqə saxlaya bilər.

Maddə 8. İnformasiyanın açıqlanması

Tərəflərdən birindən mübahisə ilə əlaqədar informasiya aldığı zaman, vasitəçi bu informasiyanın məzmunu barədə prosesin digər tərəfinə məlumat verə bilər. Lakin, tərəf vasitəçiyə birbaşa məxfi saxlanma şərti ilə hər hansı bir informasiya verdiyi halda, bu informasiya prosesin digər tərəfinə açıqlanmamalıdır.

Maddə 9. Məxfilik

Tərəflər arasında başqa şəkildə razılaşma olmayıbsa, barışıq sazişinin yerinə yetirilməsi və ya icra edilməsi məqsədilə və ya qanunla açıqlanma tələb edilən hallar istisna olmaqla, barışıq prosesinə aid bütün informasiya məxfi saxlanılır.

Maddə 10. Digər proseslərdə sübutların mümkünlüyü

1. Razılaşdırıcı prosedurun tərəfi, vasitəçi və barışıq prosesinə cəlb olunmuş şəxslər də daxil olmaqla hər hansı bir üçüncü şəxs arbitraj, məhkəmə və oxşar proseslər çərçivəsində aşağıdakı elementlərdən sübut kimi istifadə etmir, onlara əsaslanmır və şahid ifadəsi vermir:

(a) barışıq prosesinə müraciət etmək barədə tərəfin təklifi və ya belə prosesdə tərəfin iştirak etmək istəyi faktı;

(b) Barışıq prosesi tərəflərindən birinin mübahisənin mümkün həlli yolları ilə bağlı ifadə etdiyi və təklif etdiyi fikirlər;

(c) barışıq prosesinin gedişatı zamanı tərəflərdən birinin bildiriş və ya etirafları;

(d) vasitəçinin təklifləri;

(e) tərəflərdən birinin vasitəçi tərəfindən irəli sürülmüş həll təklifini qəbul etməsinə hazırlığı ifadə edən fakt;

(f) yalnız barışıq prosesinin məqsədləri üçün hazırlanmış sənəd.

2. Bu maddənin 1-ci paragrafı burada qeyd edilən informasiya və sübutun formasından asılı olmayaraq tətbiq olunur.

3. Bu maddənin 1-ci bəndində göstərilən informasiyanın arbitraj, məhkəmə və ya digər səlahiyyətli dövlət orqanı tərəfindən açıqlanmasına sərəncam verilə bilməz və əgər bu cür informasiya bu maddənin 1-ci bəndinin pozulması ilə sübut kimi təqdim olunarsa, həmin sübut qəbul edilməz hesab edilir. Lakin, bu cür informasiya qanun ilə və ya

barışıq sazişinin yerinə yetirilməsi və ya icrası məqsədilə tələb olunduğu hallarda açıqlana və ya mümkün edilə bilər.

4. Bu maddənin 1,2 və 3-cü bəndlərinin müddəaları arbitraj, məhkəmə və ya digər proses ilə barışıq prosesinin predmeti olan mübahisənin əlaqəli olmasından asılı olmadan tətbiq edilir.

5. Bu maddənin 1-ci bəndində göstərilən məhdudiyyətlər nəzərə alınmaqla, başqa şəkildə arbitraj, məhkəmə və ya oxşar proseslərdə qəbul edilən sübut, barışıq prosesinin gedişatı zamanı istifadə olunduğu halda qəbul edilməz hesab olunmur.

Maddə 11. Razılaşdırıcı prosedurun xitam edilməsi

Razılaşdırıcı prosedura aşağıdakı hallarda xitam verilir:

(a) razılığa gəlinən gün tərəflər arasında barışıq sazişinin bağlanması ilə;

(b) barışıq prosesi çərçivəsində gələcək cəhdlərin özünü doğrultmayacağı barədə vasitəçinin tərəflərlə məsləhətləşdikdən sonra bəyanatı ilə, bəyanatın elan edildiyi gün;

(c) razılaşdırıcı prosedura xitam verilməsi barədə tərəflərin vasitəçiyə ünvanladığı bəyanatla, bu cür bəyanatın elan edildiyi gün; və ya

(d) razılaşdırıcı prosedura xitam verilməsi barədə tərəflərdən birinin digər tərəfə və ya tərəflərə və vasitəçiyə, əgər təyin edilibsə, ünvanladığı bəyanatı ilə; bəyanatın elan edildiyi gün.

Maddə 12. Arbitr qismində fəaliyyət göstərən vasitəçi

Tərəflər başqa cür razılaşdırmadıqları halda, vasitəçi, barışıq prosesinin predmeti olmuş (olan) mübahisə və ya eyni müqavilə yaxud hüquqi münasibət və ya hər hansı əlaqəli müqavilə yaxud hüquqi münasibətdən irəli gələn digər mübahisə ilə əlaqədar arbitr kimi fəaliyyət göstərə bilməz.

Maddə 13. Arbitraj və ya məhkəmə araşdırmasına müraciət

Tərəflərin barışıq prosesi ilə bağlı razılığa gəldikləri və şərtləşdikləri müddətə və ya şərtləşdirdikləri hadisəyə qədər mövcud yaxud gələcək mübahisə ilə əlaqədar, arbitraj yaxud məhkəmə prosesi qaldırmamaq barədə birbaşa öhdəlik götürdükləri zaman, arbitraj və ya məhkəmə bu cür öhdəliyin qüvvədə olmasını, tərəflərdən birinin fikrincə öz hüquqlarını qoruması halları istisna olmaqla, öhdəlik şərtlərinin yerinə yetirilməsinə qədər tanıyır. Öz-özlüyündə bu cür icraatın başlanması barışıq prosesi

barədə razılaşmadan imtina və ya barışıq prosesinə xitam verilməsi kimi qiymətləndirilmir.

Maddə 14. Barışıq sazişinin icraya yönəldilməsi

Tərəflər mübahisənin həlli barədə barışıq sazişi imzaladıqları halda, həmin saziş məcburidir və icraya yönəldilə bilər... [bu Nümunəvi qanunu qəbul edən dövlət barışıq sazişinin icra metodlarının təsvirini əlavə edə bilər və ya bu cür icranı tənzimləyən müddəalara istinad edə bilər].

AVROPA PARLAMENTİNİN VƏ AVROPA İTTİFAQI ŞURASININ DİREKTİVLƏRİ¹

Mülki və iqtisadi münasibətlərdə mediasiyanın bəzi aspektləri haqqında

Avropa Parlamenti və Avropa Birliyi Şurası, Avropa Birliyini təsis edən Sazişin 61-ci maddəsinin C bəndini və 67-ci maddəsinin 5-ci paragrafının 2-ci yarım bəndini nəzərə alaraq, Komissiyanın layihəsini nəzərə alaraq, İqtisadi və sosial komitələrin rəyini nəzərə alaraq, Sazişin 251-ci maddəsində nəzərdə tutulan qaydalar çərçivəsində hərəkət edərək,

Qərara almışlar:

1) Birlik özünü müstəqilliyinin güclənməsi və mühafizəsinə, şəxslərin sərbəst hərəkətinə zəmanət verən təhlükəsizlik və ədalətlik məqsədlərinə həsr etmişdir. Bu məqsədlə Birlik, daxili bazarın normal fəaliyyəti ucun vacib qərarlar (əsasən də, mülki sahədə hüquqi əməkdaşlıq sahəsində) qəbul edir.

2) 1999-cu il 15-16 oktyabrda Tamperdə çağırılmış Avropa Şurası, üzv dövlətlərdə ədalət mühakiməsinə mükəmməlləşdirmək məqsədi ilə məhkəmədənəknar alternativ qaydalar yaratmağa çağırılmışdır.

3) Şura 2000-ci ildə mülki və iqtisadi mübahisələrin alternativ həlli üsulları haqqında qərar qəbul etmiş və bəyan etmişdir ki, bu istiqamətdə olan qərarları, mülki və sahibkarlıq sahəsində olan mübahisələrin məhkəmədənəknar həlli üsullarının yaradılması ədalət mühakiməsinin sadələşdirilmiş və asanlaşdırılmış yollarının müəyyən edilməsi ucun mühüm mərhələdir.

4) Avropa Komissiyası 2002-ci ildə Avropada mübahisələrin məhkəmədənəknar alternativ üsullarla həllinin mövcud vəziyyəti haqqında «Yaşıl Kitab» təqdim etmiş və üzv dövlətlər, maraqlı şəxslərlə mediasiyanın imkanlarını genişlənməsinə yönələn müzakirələr keçirmişdir.

5) Avropa İttifaqının siyasətinin bir hissəsini təşkil edən müstəqilliyin, təhlükəsizliyi, ədalətliyin dairəsinin müəyyən edilməsinin nəinki məhkəmədə, həmçinin, mübahisələrin məhkəmədənəknar həlli, ədalət mühakiməsinin təmin edilməsinin ən yaxşı yoludur.

6) Mediasiya, tərəflərin istəyindən irəli gələrək, mülki və sahibkarlıq sahəsində mübahisələrin məhkəmədənəknar vasitəçilik üsulu

¹ 21 may 2008-ci ildə qəbul edilmişdir.

ilə tez və sərfəli həllinə təsir edə bilər. Mediasiya vasitəsi ilə əldə edilmiş dostcasına saziş könüllü icra olunur və möhkəm dostluq münasibətlərini saxlaya bilər. Bu üstünlüklər transmilli elementlər mövcud olduğu hallarda qabarıq nəzərə çarpır.

7) Mülki prosesin əsas prinsiplərini təşkil edən qanunvericilik sistemi mediasiyanın genişlənməkdə olan imkanlarından və mediasiyadan istifadə edən şəxslərin, proqnozlaşdırılan qanuni hədlərə istinad etməsi üçün zəruridir.

8) Bu direktiv, mediatorla birgə iki və ya bir necə tərəfin cəhdi ilə mübahisənin dostcasına sazişlə nəticələnməsi prosedurunu özündə əks etməlidir. Mübahisələrin məhkəmədən kənar qəti həllinə dair məsələlərə arbitraj, vasitəçinin müdaxiləsi, istehlak mübahisələri, ekspert rəylərini və ya mübahisənin həllinə dair bu və ya digər orqanın qəti tövsiyələrini əhatə edən prosedur qaydalarını aid etmək olmaz.

9) Mediasiyanın aparılma müddətini və mediasiya məlumatlarının məxfiliyinin mühafizəsi qaydaları mülki prosesin tələblərinə uyğun tənzimlənməlidir. Həmçinin, mediasiyanın könüllü şəkildə həyata keçirilməsi prinsipi qorunmaqla, məhkəmənin tərəfləri mediatora göndərməsi imkanı da nəzərə alınmalıdır.

10) Məhkəmədən fərqli olaraq, mediasiyanın dostcasına sazişləri, tərəflərin könüllü istəklərindən asılı olaraq, icra olunduğu üçün ikinci dərəcəli üsul kimi baxılmamalıdır. Bütün üzv-dövlətlər dostcasına sazişlərin məhkəmə qərarı və ya hüquqi sənəd kimi məhkəmə və ya ictimai hakimiyyət tərəfindən təsdiq olunması üçün qaydalar müəyyən etməli və icra edilməsinə nəzarət etməlidir.

11) Birlik tərəfindən əldə edilən qarşılıqlı razılıq, qərar və qətnamələrin tanınması bütün Birlük üzrə dostcasına sazişlərin icra olunmasına imkan yaradacaq.

12) Mediasiyanın məxfiliyinə, müddətlərin axımının dayandırılmasına və dostcasına sazişlərin icra olunmasına dair məsələlərə münasibətdə üzv dövlətlər arasında inam yaratmaq üçün mediasiya xidmətlərinin göstərilməsi və mediatorların hazırlanmasına keyfiyyətli nəzarətin səmərəli mexanizmlərini müəyyən etmək vacibdir.

13) Üzv dövlətlər tərəfindən müəyyən olunmuş bu mexanizm və tədbirlərə aid edilmiş münsif qərarlarının tərəflərin müstəqilliyi və mediasiya prosedurlarına uyğunluğu təmin edilməlidir. Komissiya özünü tənzimləmə tədbirlərini Birlüyün səviyyəsində təşviq etməlidir; məsələn, mediasiya prosesinin zəruri aspektlərinə dair Avropa Məcəlləsinin hazırlanması.

14) İstehlakçı maraqlarının mühafizəsi sahəsində Komissiya 2001-ci ildə məhkəmədən kənar orqanların istehlak mübahisələrinin həllində qərar çıxararkən, xidmətin keyfiyyətinin minimal həddinin müəyyən edilməsi ilə müştərilərə təklif edilməsi haqqında qəti tövsiyələr vermişdir. Hər bir mediatorun və ya təşkilatın bu tövsiyələrdə qeyd olunan prinsiplərə əməl etməsi arzu olunandır. Bu orqanların dair məlumatların yayılmasını təmin etmək üçün Komissiya üzv-dövlətlərin tövsiyədə qeyd edilmiş prinsiplərə uyğun məhkəmədən kənar orqanların məlumat bazasını yaratmışdır.

15) Bu direktiv, əsas hüquqlara və Avropa Birliyinin əsas hüquqlar haqqında Xartiya ilə tanınan prinsiplərinə uyğundur. Xüsusən, Xartiyanın 47-ci maddəsi ilə tənzimlənən ədalətli araşdırma hüququnun tam təmin edilməsi diqqətdə saxlanılır.

16) Direktivin məqsədləri milli səviyyədə istənilən istiqamətdə istifadə oluna bilməz və bununla o yalnız qeyd olunan tədbirlərin vacibliyinə görə ümumi xarakter daşmalıdır. Bununla əlaqədar Komissiya Sazişin 5-ci maddəsində qeyd olunan subsidiarlıq prinsipini hakim tutaraq, müəyyən tədbirlər görə bilər. Nisbilik prinsipi ilə yuxarıda qeyd olunan maddəyə uyğun olaraq, direktiv hüdudlardan kənara çıxmadan göstərilən məqsədlərə nail olmaqda zəruri əhəmiyyət kəsb edir.

17) Avropa Birliyinin yaranması haqqında Sazişə əlavə olunmuş Protokolun 3-cü maddəsində Birləşmiş Böyük Britaniya Krallığının və Şimali İrlandiyanın mövqeyinə uyğun olaraq Birləşmiş Krallıq direktivin qəbulu və tətbiq edilməsində iştirak haqqında mövqeyini bəyan etmişdir. Birləşmiş Böyük Britaniya Krallığı və Şimali İrlandiya Avropa Birliyinin təsis edilməsi Sazişinə əsasən, protokolun 1-ci və 2-ci maddəsinə görə, Birləşmiş Krallıq ona aid olmayan direktivin qəbulu və tətbiqində iştirak etmir.

18) Avropa Birliyinin yaradılmasına dair Saziş və Danimarkanın Avropa Birliyinə qoşulması haqqında mövqeyini əks etdirən Protokolun 1-ci və 2-ci maddəsinə görə Danimarka bu Direktivin qəbulunda iştirak etmir və ona qoşulmur, beləliklə bu Direktiv Danimarka üçün tətbiq edilmir.

DİREKTİVİ QƏBUL ETDİLƏR:

Maddə 1. Tətbiq sahəsi və məqsədi

1. Direktivin məqsədi mediasiyadan istifadənin genişləndirilməsi vasitəsilə məhkəmə və mediasiya arasında normal münasibətlərin müəyyən olunması ilə mübahisə həlli yollarının tapılıb asanlaşdırılmasından ibarətdir.

2. Direktiv mülki və sahibkarlıq sahələrində tətbiq olunur.
3. Direktivdə «üzv dövlətlər «anlayışı dedikdə, Danimarkadan başqa digər dövlətlər nəzərdə tutulur.

Maddə 2. Anlayışlar

Direktivin məqsədləri üçün aşağıdakı anlayışlar istifadə olunur:

A) «Mediasiya» termini təşəbbüsün tərəflərin, məhkəmənin göndərişi və ya üzv dövlətlərin milli hüququ ilə təyin olunmasından asılı olmayaraq, iki və ya daha çox tərəfin arasında olan mübahisənin üçüncü şəxs tərəfindən həll olunmasına cəhd göstərilməsi proseduru əks etdirir.

Bu anlayış məhkəmə gedişatında hakim tərəfindən mübahisənin həll edilməsinə dair görülən tədbirləri əhatə etmir.

B) «Mediator» termini hər hansı üzv dövlətdə peşəsindən, ixtisasından asılı olmayaraq, mediasiyanın aparılması üçün təyin olunmuş üçüncü şəxs qismində cəlb olunan hər hansı şəxsi bildirir.

Maddə 3. Mübahisənin mediasiyaya verilməsi

1) İş qəbul edən məhkəmə, işin hallarını nəzərə alaraq, zəruri hallarda mübahisənin mediasiya vasitəsilə həll edilməsini tərəflərə təklif edə bilər. Məhkəmə hər hansı bir mərhələdə tərəfləri mediasiyadan istifadə haqqında məlumatlandırıcı iclasa dəvət edə bilər.

2) Mediasiya milli qanunvericiliyin əsas mahiyyətinə xələf gətirmədən tətbiq edilir. Mediasiya haqqında qanun o zaman məcburi tətbiq edilir ki, onun qəbul etdiyi qərarlar mediasiyanın tərəflərinin birinin yerləşdiyi dövlətin milli qanunvericiliyi ilə ziddiyyət təşkil etsin.

Maddə 4. Mediasiyanın keyfiyyəti

1. Komissiya və üzv dövlətlər Ümumavropada olduğu kimi milli səviyyədə olan mediasiya xidmətlərini göstərən təşkilatların davranışlarını əks etdirən könüllü məcəllələr və xidmətlərin keyfiyyətinə nəzarətin səmərəli mexanizmlərinin hazırlanmasına yardım edirlər.

2. Üzv dövlətlərin mediatorları hazırlamaqda birgə iştirakı, mübahisə tərəflərinə mediasiya xidmətləri aparılarkən, gözlənilən effektivliyi əldə etmək üçün mediator seçməyə imkan verəcək.

Maddə 5. Dostcasına sazişlərin icra olunması

1. Üzv dövlətlər, tərəflərin ərizəsi ilə aparılan mediasiya nəticəsində əldə edilən razılığın icrası üçün, icrası tələb olunan saziş, üzv dövlətin milli qanunvericiliyi və ya Ümumavropa hüququna gətirmədikdə

məhkəmə qətnaməsi, qərarı, məhkəmənin digər aktı və ya ictimai hakimiyyət orqanlarının qərarı ilə təsdiq olunması üçün səy göstərirlər.

2. Üzv dövlətlər 1-ci bəndə uyğun verilmiş ərizələrlə baxmağa səlahiyyəti olan məhkəmə və ya ictimai hakimiyyət orqanlarının adları barədə Komissiyaya məlumat verirlər.

Maddə 6. Mülki prosesdə sübutların mümkünlüyü

1. Mediasiya proseslərində iştirak edən mediator və ya hər hansı digər şəxs mülki məhkəmə prosesində aşağıdakı məsələlər barəsində şahidlik edə və ya sübutlar təqdim edə bilməz.

A) Şəxsin mediasiyada iştirakı və ya tərəfin mediasiya xidmətindən istifadə etmək haqqında təklifi barədə fakt;

B) Tərəflərin mediasiya vasitəsilə ifadə etdiyi və ya mübahisənin həllinin mümkünlüyü haqqında təklifi barədə;

C) Mediasiya prosesində edilmiş etiraf və ya verilmiş ərizələr barədə;

D) Mediator tərəfindən edilən təkliflər barədə;

E) Mediatorun irəli sürdüyü təklifləri tərəfin qəbul etməsi faktları barədə;

F) Mediasiyanın məqsədləri üçün tərtib olunmuş sənədlər barədə;

2. 1-ci bənddə nəzərdə tutulan sübut və ya məlumatlar formasından asılı olmayaraq, tətbiq edilir.

3. 1-ci bənddə qeyd edilən hallar mövcud olduqda, onların məhkəmə və ya digər orqanlar tərəfindən sübut qismində qəbul edilməsi etibarsızdır. Bununla yanaşı, bəzi hallarda belə məlumatlar sübut qismində qəbul edilə bilər:

A) Dostcasına sazişin tətbiqi və ya həyata keçirilməsi məqsədilə, bilavasitə mediasiyadan irəli gələn məlumatlar.

B) Uşaqların və ya şəxsin psixi və ya fiziki sağlamlığına qəsd edə biləcək hərəkətlərin qarşısının alınması məqsədilə ictimai qaydanın bərpası

C) Əgər tərəflər və ya mediator buna razılıq versə.

4. 1, 2 və 3-cü bəndlər mediasiyanın obyektinə olan mübahisəyə aidiyyəti olduqda, məhkəmə prosesində tətbiq olunur.

5. 1-ci bəndin qaydaları nəzərə alınmaqla, məhkəmə prosesində mümkün olan sübutlar mediasiya prosesinə aid olduğu üçün qəbul edilməyən ola bilməz.

Maddə 7. Müddətlərin dayandırılması

1. Mediasiya obyektinə olmuş mübahisəyə dair müddətlər mübahisənin daxil olduğu andan aşağıdakı hallarda dayandırılır:

- A) Tərəflər mediasiyadan istifadə haqqında razılaşıdılar;
- B) Məhkəmə tərəfindən mediasiya təyin edilmişdir;
- C) Mediasiyanın aparılması zərurətindən istifadə üzv dövlətlərin milli hüququndan irəli gəlir;

2. Razılıq əldə edilmədən bir tərəfin, tərəflərin və ya mediatorun mediasiya prosesinin bitməsini bəyan etməsi və ya mediasiya prosesindən çıxması tarixindən başlayaraq, müddət davam edir. Bu müddət, müvafiq tədbirlərin görülməsi və ya saxlanılması üçün verilməsindən başqa digər hallarda azı bir ay davam edir.

Maddə 8. İcra edilmə barədə əmr

Komissiya 5-ci maddənin 2-ci bəndinə uyğun olaraq, üzv dövlətlər adından çıxış edə bilən orqan və məhkəmələr haqqında məlumat nəşr edir.

Maddə 9. Uyğunlaşdırma

1. Üzv dövlətlər 1 sentyabr 2007-ci ildən gec olmayaraq, qanunvericilik, normativ və inzibati aktlarını bu direktivə uyğunlaşdırırlar. Onlar bu barədə Komissiyayı təxirə salmadan xəbərdar edirlər.

2. Qeyd edilmiş göstərişlər direktivə uyğunluq təşkil etməli və ya rəsmi nəşr edilərkən buna istinadı özündə əks etməlidir. Belə istinadın forması üzv dövlətlər tərəfindən müəyyən olunur.

Maddə 10. Qüvvəyə minmə

Direktiv Avropa Birliyinin rəsmi jurnalında nəşr olunduqdan sonra qüvvəyə minir.

Maddə 11. Ünvan sahibləri

Üzv dövlətlər bu direktivin ünvan sahibləridir.
Brüsseldə tərtib olunmuşdur.

Avropa Parlamentindən
Sədr:

Şuradan:
Sədr:

MEDİATORLARIN DAVRANIŞI HAQQINDA AVROPA MƏCƏLLƏSİ¹

Bu Məcəllə hər bir mediatorun öz iradəsi və şəxsi məsuliyyəti altında riayət edə biləcəyi prinsipləri əhatə edir. Bu Məcəllə mülki və kommersiya məsələləri ilə bağlı bütün növ mediasiyalara tətbiq edilmək üçün nəzərdə tutulub.

Mediasiya xidmətləri göstərən təşkilatlar da bu Məcəlləni rəhbər tutaraq, onlarla əməkdaşlıq edən mediatorlardan Məcəlləyə riayət etməyi tələb edə bilərlər. Təşkilatlar məcəlləyə fərdi mediatorlar tərəfindən riayət olunmasını dəstəkləyən tədbirlər - məsələn, təlim, qiymətləndirmə və monitorinq barədə informasiya vermək imkanına malikdirlər.

Bu məcəllənin məqsədləri üçün mediasiya , iki və daha artıq tərəfin məhkəmə qərarları olmadan barışığa nail olmağa kömək edəcək üçüncü (bundan sonra mediator) tərəfin təyin olunması prosesi hesab olunur. Bu zaman hər bir üzv dövlətlə bu prosesin necə andlandırılması əhəmiyyət kəsb etmir.

Məcəlləyə qoşulma milli qanunvericiliyə və ayrı-ayrı fəaliyyət sahələrini tənzimləyən qaydalara toxunmur.

Mediasiya xidmətləri göstərən təşkilatlar onların işinin xüsusiyyətlərinə və göstərdikləri xidmətin növlərinə uyğun olaraq, o cümlədən ailə mediasiyası və ya istehlakçı mediasiyası kimi xüsusi sahələrə aid, konkretləşmiş məcəllələr hazırlaya bilərlər.

1. MEDİATORLARIN SƏLAHIYYƏTLƏRİ VƏ TƏYİNATI

1.2 Səlahiyyətlər

Mediasiya prosesində mediatorlar səlahiyyətli və bilikli olmalıdır. Bu mənada müvafiq standartlara və akkreditasiya sisteminə uyğun olaraq lazımi təlimlərin keçirilməsi, təhsilin təkmilləşdirilməsi və mediasiya vərdişlərinin, təcrübəsinin məcmusu başa düşülür.

1.2 Təyinat

Mediator mediasiyanın keçiriləcəyi münasib vaxt barəsində tərəflərlə məsləhətləşir. Mediator mediasiya prosesini aparmaq üçün tələb olunan ixtisasa və səlahiyyətə malik olmalıdır və tərəflərin xahişi ilə özünün iş təcrübəsi və ixtisası barədə onlara lazımi informasiyaları verməlidir.

¹ 02 iyul 2004-cü ildə Avropa Komissiyasının Brüssel konfransında qəbul edilmişdir.

1.3 Mediasiya xidmətlərinin elanı və təşviqi

Meditorlar öz xidmətlərini peşəkar, həqiqi və vicdanlı şəkildə təşviq edə bilirlər.

2. MÜSTƏQİLLİK VƏ BİTƏRƏFLİK

2.1 Müstəqillik və neytrallıq

Mediator öz müstəqilliyinə və ya tərəflərin mübahisəsinə təsir edən və ya təsir edə biləcək vəziyyətləri aşkar etməzdən öncə fəaliyyətə başlaya bilməz və əgər fəaliyyətə başlayıbsa, onları davam etdirə bilməz. Aşkar etmək vəzifəsi daimi olmaqla mediasiya prosesi boyunca qüvvədədir.

Bu cür vəziyyətlərə daxildir:

- tərəflərdən biri ilə hər hansı şəxsi və ya işgüzar münasibətlər;
- mediasiyadan birbaşa yaxud dolayı yolla əldə edilən maddi və digər maraqlar və ya;
- mediator, yaxud onun şirkətinin hər hansı bir üzvünün tərəflərdən biri üçün (mediator xidmətindən başqa) hər hansı işləri yerinə yetirməsi.

Bu cür hallarda mediator yalnız tərəflərin aşkar razılaşdığı və tam bitərəfliyə zəmanət verəcək neytrallıq və tam müstəqillik prinsipləri ilə mediasiyanı apara biləcəyinə əmin olduğu mediasiya prosesini qəbul edə və davam etdirə bilər.

2.2 BİTƏRƏFLİK

Mediator hər zaman bitərəf hərəkət etməli və mediasiya prosesinə aid məsələlərdə bütün tərəflərə bərabər qaydada xidmət göstərməlidir.

3. Mediasiya sazişi, prosesi, həlli və mükafatlandırma

3.1 Prosedur

Mediator əmin olmalıdır ki, tərəflər mediasiya prosesinin xüsusiyyətlərini, mediatorun və tərəflərin bu prosesdə rolunu dərk edirlər.

Mediator ayrı-ayrılıqda mediatorun və tərəflərin üzərinə düşən məxfilik öhdəlikləri ilə əlaqəli olan tətbiqi müddəalar da daxil olmaqla, tərəflərin mediasiya sazişininin şərtlərini dərk edərək aydın şəkildə razılaşmalarını mediasiyaya başlamazdan əvvəl təmin etməlidir.

Mediasiya sazişi tərəflərin xahişinə əsasən yazılı qaydada tərtib edilməlidir.

Mediator işin bütün hallarını nəzərə alaraq prosesi lazımı qaydada aparmalıdır.

Belə hallar aşağıdakılar ola bilər:

Tərəflərin qüvvələrinin qeyri bərabərliyi, hüquqi normaların tələbləri, mübahisənin sürətli həllinə dair tərəflərin istəkləri. Tərəflər öz mülahizələrinə uyğun olaraq mübahisənin tənzimlənməsi qaydaları və ya üsulları barədə mediasiyayı aparan mediatorla razılığa gələ bilərlər.

Mediator lazım bildikdə tərəfləri ayrı-ayrılıqda dinləməlidir.

3.2 Prosesin şəffaflığı

Mediator tərəflərin bərabər imkanlar daxilində prosesdə iştirakını təmin etməlidir.

Mediator tərəflərə məlumat verməklə mediasiya prosesini bitirə bilər, əgər:

- əldə ediləcək razılıq mediator üçün işin hallarına və mediatorun səlahiyyətlərinə münasibətdə icraedilməz və qeyri-qanuni göründükdə, yaxud,

- mediator prosesin davam etməsinin razılıqla nəticələnməyəcəyini hesab etdikdə.

3.3 Prosesin bitməsi

Mediator tərəflərin əldə etdiyi razılığın onların tam iradə ifadəsi və aşkarlıq şəraitində qəbul edildiyini və sazişin şərtlərini başa düşməsinə təmin etmək üçün bütün zəruri tədbirləri görməlidir.

Tərəflər istənilən zaman heç bir izahat vermədən mediasiya prosesindən çıxıb bilərlər.

Mediator tərəflərin xahişinə uyğun olaraq və öz səlahiyyətləri çərçivəsində tərəflərə razılaşmanın rəsmiləşdirilməsi və icrası qaydaları barədə məlumat verə bilər

3.4 Mükafatlandırılmalar

Əvvəlcədən nəzərdə tutulmamışdırsa, mediator özünün mükafatlandırılması qaydası barədə tərəfləri tam məlumatlandırmalıdır. Bütün maraqlı tərəflər onun mükafatlandırılması şərtlərini qəbul etmədən mediator mediasiya işini qəbul etməməlidir.

4. Məxfilik

Mediator ictimai qaydalar və qanunlar məcbur etməyənədək, mediasiyanın başlanması faktı da daxil olmaqla, prosesin nəticəsi və ya mediasiya ilə əlaqəli olan bütün informasiyanı məxfi saxlamalıdır. Tərəflərdən biri tərəfindən mediatora verilmiş informasiya icazəsiz və ya qanunun tələbi olmadan digər tərəfə açıqlana bilməz.

Mediasiya prosesinin keçirilməsi haqqında

MÜQAVİLƏ

(nümunə)

Bakı ş. «___» _____ 20__ il

müəssisənin, fiziki və ya hüquqi şəxslərin ad, soyad və atasının adları,
pasport məlumatları göstərilməklə
şəxsində

_____ 1-ci tərəf,

_____ 2-ci tərəf

arasında

əsas tutulmaqla, bu müqaviləni aşağıda göstərilənlərlə əlaqədar bağlayırlar:

1. Tərəflər bu müqaviləni tərtib və imza edərək, öz aralarında olan mübahisəni həll etmək məqsədi ilə mediasiya (vasitəçilik) prosesində iştirak etmək haqqında öz razılıqlarını verirlər.

2. Tərəflər arasındakı mübahisənin məzmununun qısa xülasəsi:

3. Hər bir tərəf mediatorla ən azı bir işgüzar görüş keçirməyi öhdəsinə götürür.

4. Tərəflər bir-birinə və mediatora qarşı münasibətdə mediasiyani çətinləşdirəcək və ya razılığın əldə olunmasına mane olan hərəkətlər və davranışlardan çəkinməyi öhdələrinə götürürlər.

5. Tərəflər aralarında olan mübahisəni həll etmək üçün qarşılıqlı razılıq əsasında bir (və ya bir neçə) mediator seçirlər.

6. Tərəflər mediator olaraq _____ seçilməsinə razılaşırlar.

7. Tərəflər mediasiyanın Azərbaycan Arbitraj və Mediasiya Mərkəzinin qaydalarına uyğun həyata keçirilməsinə razılaşırlar, qəbul edəcəkləri qərara vicdanla əməl edəcəklərini vəd edirlər.

8. Tərəflər mediasiyanın aparılması və təşkil olunmasına sərf olunan xərcləri öz aralarında bərabər bölüb ödəyirlər.

9. Tərəflər mediasiyanın başlanması üçün « ___ » _____ 20... il, bitməsi üçün son tarix olaraq « ___ » _____ 20... il təyin edirlər.

10. Tərəflər mediasiyada şəxsən (yaxud nümayəndələri vasitəsi ilə) iştirak edəcəkləri barədə razılığa gəldilər.

11. Mediasiya prosesində tərəflərin və ya onların nümayəndələrinin aldıkları məlumatlar məxfidir. Bu məlumatlar yalnız tərəflərin hər birinin razılığı olduqda açıqlana bilər. Bu müqavilə bağlanarkən tərəflər məlumatları məxfi saxlayacaqları barədə öhdəlik qəbul edirlər.

12. Mediasiyanın gedişində tərəflərdən hər biri gözlədikləri nəticəni ala bilmədikdə, öz hüquqlarının müdafiəsi üçün qanunla qadağan olunmayan digər vasitələrdən istifadə edə bilərlər. Tərəflərdən hər biri mediasiyanın istənilən mərhələsində heç bir əsas gətirmədən yalnız ərizə ilə müraciət edərək prosesdən çıxıb bilər.

13. Mediasiyada əldə edilmiş razılışma tərəflərin və ya onların səlahiyyətli nümayəndələrinin imzası ilə təsdiqlənir, sənədləşdirilir.

14. Müqavilə hər iki və ya bütün tərəflər imzaladıqdan sonra qüvvəyə minir.

Tərəflərin rekvizitləri və imzaları:

1-ci tərəf

2-ci tərəf

Mediasiya prosesində əldə olunmuş razılışmaya dair

MÜQAVİLƏ

(nümunə)

Mediasiyanın başlandığı tarix _____

Bitdiyi gün _____

Tərəflərin ad, ünvan məlumatları

Biz, mediasiyanın nəticəsi olaraq aşağıdakıları etməyə razılıq verdik:

1. _____

2. _____

3. _____

Biz, yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, mübahisəmizi mediasiya yolu ilə həll etdik və könüllü qəbul etdiyimiz qərarlara vicdanla əməl etmək niyyətindəyik.

Tərəflərin imzaları _____

Tarix _____

Dizayn: Emil
Operator: Fatimə CAMALOVA
Korrektor: Vüsal KAZIMZADƏ

Çapa imzalanıb: 26.11.2009
Formatı: . Ofset çapı. Həcmi:
Sifariş № Tiraj: 500

**POLYGRAPHIC
PRODUCTION**

Tel/Fax: 447 75 04, Tel.: 447 75 05

mətbəəsində çap olunmuşdur